

-

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TİCARET DOKTORA PROGRAMI

YENİ PAZARLARDA ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİ; AFRİKA PAZARINDA BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

Tezer PALACIOĞLU

100015733

İstanbul, 2021

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET DOKTORA PROGRAMI

YENİ PAZARLARDA ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİ; AFRİKA PAZARINDA BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

TEZER PALACIOĞLU
100015733

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Kahraman ARSLAN

İstanbul, 2021

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret doktora programı öğrencisi Tezer Palacıoğlu'nun "**Yeni Pazarlarda Uluslararasılaşma Süreci; Afrika Pazarında Bir Araştırma"** başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 22.02.2021 tarih ve 173/2 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **oybirliği** ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	UNVANI, ADI SOYADI	ÜNİVERSİTE
TEZ DANIŞMANI	: Prof. Dr. Kahraman Arslan	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr. Figen Yıldırım	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr.Elçin Aykaç Alp	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr. Özgür Çengel	İstanbul Galata Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr. Serdar Pirtini	Marmara Üniversitesi

ENS.FR.D21 06.11.2017

ÖZET

Doğanın mükemmel düzeni çok şey öğretir. Yaşamak için sağlıklı olmaya, rakibinden hızlı olmaya, kurnaz olmaya, devamlı arayış içinde olmaya dayalı bir sistemdir doğa. Uluslararası ekonomik ilişkiler de bundan farklı değildir. Ülkelerin en küçük temsilcileri olan firmaların uluslararası alanda boy gösterebilmeleri için sağlıklı bir ekonomik, idari yapıya sahip olmaları ön koşuldur. Hızlı, kurnaz ve arayış içinde olmayan firmalar, bunları sağlayan rakipleri karşısında yenilmeye mahkumdur. Gelişmek için uluslararasılaşma bir zorunluluktur. Yeni pazarlar aramayan, kendine bugün sahip olduğu pazarı yeterli görenler, piyasaya ülke içerisinden veya dışından yeni girecek veya mevcut rakiplerin yenilik hamleleri ve rekabeti karşısında sahip oldukları pazarın ellerinden kaydığını görcektir.

Uluslararasılaşmayı tanımlayan tüm modellerde (aşama, davranışsal, süreç, ağ ilişkileri) bilgi; gerek ilk karar, gerekse bir sonraki aşamaya geçiş ve taahhütlerle ilgili kararlarda ana belirleyicidir. Faaliyette bulunulacak pazar ve rekabet koşulları hakkında bilgi eksikliği, belirsizliği, belirsizlik de girişim hakkında karar alma tereddütünü getirmekte ve sonuç olarak girişimciliği ve ticaretin gelişmesini engellemektedir.

İçinde bulunduğumuz keskin rekabet ortamında son yıllarda sık sık gündemde olan uluslararası rekabet alanları dikkat çekmektedir. Ekonominin geliştirilmesi suretiyle refahın artırılması için yarış olarak özetlenebilecek bu rekabetin sürdüğü Akdeniz, Ortadoğu, Afrika gibi alanlarının önemli bölümünde Türkiye de yer almaktadır.

Son 500 yıldır çeşitli sebeplerle geri kalmış olan Afrika'nın nüfus ve doğal kaynak zenginliği, yaşlanan ve kaynakları tükenen Dünya için her zamankinden büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, önümüzdeki 80 yıl içerisinde 3 kat artması beklenen nüfusu ile Dünya ekonomisinde öne çıkacak Afrika Kıtasının; mevcut durumunu, gelecekle ilgili beklentileri, Kıta içerisindeki rekabetin boyutunu, rekabet aktörlerini, güçlü ve zayıf yanlarını, fırsatları ve tehditleri, potansiyel uluslararasılaşma bölgelerini, ortaya koyarak, firmalarımızın uluslararasılaşma yönünde karar vermeleri için ihtiyaç duydukları bilgiye katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Afrika'nın fırsatlar sunduğu açık bir şekilde ortaya konmakta olup, fırsatın derecesi taşıdığı riskle doğru orantılıdır.

ABSTRACT

The perfect order and harmony in the nature is self instructive. It is a system of survival struggle, which forces to be healthier, faster, smarter than the rivals as well as the search for the opportunities. The international economic relations, is not diffrent at all. Having a healthy functioning economic and management structure for being able to have an exposure in international arena, is the "A" of the alphabet for the companies, which are also the representative of the countries at the minor level. Companies which are not fast, smart and in search, would be the pure loosers agaist their rivals.Internationalization is a "must" for progress. Those which are not looking for additional markets and considers, their "today's markets" are enough, would be loosers against the innovative trials and competitition of their existing or new comer rivals, national or international.

Knowledge is the main fixer of all decisions even the initial or the shift decisions to the next level or commitments, in all models defining internationalization process eg; stages, process, behavioral, network. Lack of information regarding the market of activity and conditions of competition causes uncertainity, and uncertainity causes doubt in the decisions for the venture. This close cycle in return, definitely harms entrepreneurship and prevents trade development.

In today's fierce competition, the areas of international competition is worth of attention especially in the last decade. Turkey is in the heart of Mediterrenaen, Middle East and Africa areas, of competition, which can be described basically as the race to develop the eceonomy for enhancing the wealth, The rich population and natural resources of Africa, which has stood behind for the last 5 centuries because of various reasons, has become more important then ever, for the aging and resorce exhausting World. This study aims to contribute to the knowledge that Turkish companies need for internationalization decision, by putting forth the existing situation, future expectations, the dimensions and actors of competition, strengths and weaknesses, threats and opportunities as well as potential areas for internationalization, in Africa, which would surely take an important part in the World economy, due to its tripling population in the coming 80 years. Opportunites offered by Africa is no doubt clear, however the grade of opportunity is a direct proportion of the risk it helds.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında engin bilgi ve tecrübesi ile en önemli yönlendiricim olan, geç kaldığım akademisyenlik fikrini yıllar öncesinden bana aşılayan, benim için anlamı büyük olan, Danışmanım Sayın Prof. Dr. Kahraman Arslan'a,

çok değerli Hocalarım, "içinden çıkmamı" sağlayan Sayın; Prof. Dr Figen Yıldırım'a ve pozitif enerjisi ile her zaman katkı veren Sayın Prof. Dr. Elçin Aykaç Alp'e,

Yapılan mülakatlarda verdikleri çok değerli bilgilerle ufkumu açan görüştüğüm kişilere,

şükranlarımı sunarım.

Ve tabi ki, bu çalışma dolayısıyla kendilerinden esirgemek zorunda kaldığım zamana ve ilgiye karşın sabırla desteklerini her zaman hissettiren sevgili çocuklarım ve tecrübesi ile arkamda duran eşim Sibel Palacıoğlu'na,

her zaman fikirleri ile yanımda olan, örnek aldığım büyüklerim; Sayın Atilla İmrahor İlyas ve Sayın Prof. Dr. Murat Demircioğlu'na, içten teşekkür ederim.

Saygılarımla,
Tezer Palacıoğlu,

İÇİNDEKİLER

Özet (Abstract)…..……..... iii

Şekil Dizini …...…….. x

Tablo Dizini… …… xii

Kısaltmalar ……..…….. xiv

GİRİŞ 1

BÖLÜM I : ULUSLARARASILAŞMA, REKABET VE PAZAR ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ

1.1. Uluslararasılaşma Kavramı ve Nedenleri……...……..... 7

1.2. Uluslararasılaşma Teorileri……..……..... 12

1.2.1. Aşama Modelleri……..…. 12

1.2.1.1. Uppsala Modeli……..... 12

1.2.1.2. Yönetim İnovasyonu Modelleri……..... 14

1.2.2. Ağ İlişkileri Modeli…… 16

1.3. Uluslararasılaşma Süreci…… 18

1.4. Rekabet Tanımı ve İlgili Kavramlar…….. 21

1.5. Uluslararası Ticarette Rekabet ve İlgili Temel Teoriler……. 24

1.5.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi ……..... 25

1.5.2. Mukayeseli Üstünlükler Teorisi …… 28

1.5.3. Faktör Donatımı Teorisi…… 29

1.5.4. Nitelikli İş Gücü Teorisi……. 31

1.5.5. Yaratıcı Yıkım Teorisi ……..... 32

1.5.6. Teknoloji Açığı Teorisi ……..... 34

1.5.7. Ürün Hayat Dönemleri Teorisi ……..... 35

1.5.8. Ölçek Ekonomileri Teorisi ……..... 37

1.6. Uluslararası Ticarette Rekabet Edebilirlik ve Güncel Yaklaşımlar…… 39

1.6.1. Uluslararası Ticarette Rekabet Gücü Göstergeleri……. 39

1.6.2. Rekabette Yeni Teori ve Yaklaşımlar …….. 41

1.6.2.1. Kaynak Tabanlılık Teorisi……... 41

1.6.2.2. Rekabetçi Üstünlükler Teorisi……..... 43

1.6.2.3. Çifte Elmas Teorisi…….. 46

1.6.2.4. Yeni Ticaret Teorisi……. 48
1.6.2.5. Oyun Teorisi…… 50
1.6.2.6. Mavi Okyanus Stratejisi ……..... 51
1.7. Pazar Araştırmaları, Kapsamı, Yöntemleri…… 53

BÖLÜM II : ULUSLARARASILAŞMA İÇİN YENİ PAZAR AFRİKA
2.1. Afrika Kıtasına Genel Bir Bakış……. 60
2.1.1 Coğrafya ve İklim……..... 60
2.1.2. Gelişmede Belirleyici Faktör: Su……..... 63
2.1.2.1 Afrika Nehirleri …….. 63
2.1.2.2 Afrika Kıtası Gölleri……..... 64
2.1.3. Afrika'nın Mukayeseli Üstünlük Alanı; Doğal Kaynaklar ……..... 66
2.1.3.1. Petrol ve Doğalgaz…….... 68
2.1.3.2.Diğer Madenler……..... 72
2.1.3.3. Tarım…… 75
2.1.4. Kıtanın Bugününü Etkileyen Unsur Olarak Sömürgecilik…… 79
2.1.5. Sömürge Geçmişinin Günümüzdeki Yansıması, Çatışma Ortamı; Somali Örneği ……. 87
2.2 Afrika'nın Bütünleşme Çabaları; Ticaret Birlikleri…….. 92
2.2.1. Afrika Birliğine Kadar Tarihsel Arka Plan ……... 92
2.2.2. Afrika Bölgesel Ekonomik Örgütlenmeleri…….. 98
2.3. Afrika'da Yabancı Yatırımlar ve Başarılı Uluslararasılaşma Aktörleri; Rakipler……. 107
2.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Yabancı Yatırımlar ……... 107
2.3.2 Afrika Güç Mücadelesi ve Önde Gelen Ülkeler ……... 115
2.3.2.1. Genel……..... 115
2.3.2.2. Fransa Örneği …….. 123
2.3.2.3. Birleşik Arap Emirlikleri Örneği……..... 129
2.3.2.4. Çin Örneği; Afrika İlişkilerinin Hızlanması ve FOCAC Forumları... 130
2.3.2.4.1.Karşılıklı Siyasi Destek İhtiyacı …….. 130
2.3.2.4.2.Artan Hammadde İhtiyacı İçin Kaynak Arayışları …….. 132
2.3.2.4.3. Çin Afrika İşbirliği Forumunun (FOCAC) Katkısı……. 137
2.3.2.4.3.1. Genel ve Sektörler İtibariyle Çin Yatırımları…….. 142

2.3.2.4.3.2. Ülkeler İtibariyle Çin Yatırımları……………................... 148
2.3.2.4.3.3. Çin'in Kültürel Yatırımları …………............................... 156
2.3.2.4.4. Afrika Güç Mücadelesinde Karşı Karşıya Gelen Eksenler…….. 158
2.4. Türkiye'nin Yeni Pazar İhtiyaçları Doğrultusunda Afrika ile Ticari İlişkileri ……………………………………………………………....... 162
2.4.1. Genel………………………………………………………………… 162
2.4.2. Türk Girişimciler İçin İş Olanakları Açısından Sektörel Bazda Kıta Dış Ticareti……………………………………………………………………. 170
2.4.2.1. Dış Ticarete Konu Ana Ürün Grupları……………...................... 181
2.4.2.2. Kıymetli Taş Metal…………………………………………........... 185
2.4.2.3. Metal Cevherleri, Bakır, Adi Metaller, Nikel…………..................... 187
2.4.2.4. Gıda Maddeleri………………………………………………........... 190
2.4.2.5. Tekstil Ürünleri ve Hazır Giyim……………………………………. 200
2.4.2.6. Makineler……………………………………………………............... 208
2.4.2.7. Elektrikli Makina ve Cihazlar……………………………………........ 212
2.4.2.8. Otomotiv………………………………………………………........ 215
2.4.2.9. Mobilya ve Aydınlatma…………………………………….............. 218

BÖLÜM III: TARTIŞMA ; AFRİKA TÜRKİYE İÇİN ULUSLARARASILAŞMA ALANI OLABİLİR Mİ? 220
3.1. Kötümser Yaklaşım……………………………………………………… 220
3.1.1.Geri Kalan-Bırakılan Afrika…………………………………………… **220**
3.1.2. Siyasi ve Askeri Kargaşa-Savaşlar……,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,……………… 226
3.1.2.1. Darbeler ve Diktatör Yönetimleri İle Kaybolan Yıllar……............ 226
3.1.2.2. Bölünen ve Yönetilenlerin Çatışma ve Savaşları …………………… 234
3.1.2.3. Her Şey Su İçin ……………………………………………………… 247
3.1.3. Afrika'nın Kanayan Yaraları ………………………………….......... 250
3.1.3.1. Yolsuzluk ……………………………………………………………. 250
3.1.3.2. Kuraklıklar ve Salgın Hastalıklar…………………………............ 252
3.1.3.3. Göç……………………………………………………….............. 255
3.1.4. Yatırımlarda Karşılıklı Sorunlar ………………………………………… 258
3.1.5. Yeni Sömürgecilik………………………………………………………. 264
3.1.5.1. Güç İçin Çıkar Odaklı Reel Politik ………………………………........ 264

3.1.5.2. Bağımlı ve Borçlu Afrika…… 267
3.2. İyimser Yaklaşım; ……..... 274
3.2.1. Nüfus Beklentileri……..... 255
3.2.2. Çin'in Yakın Tarihte Ortaya Koyduğu Gelişim Örneği…… 280
3.2.3. Su Sorununun Çözümü İhtimali…… 281
3.2.4.Afrika'nın Kalkınması İçin Resmi Kalkınma Yardımları (ODA) …… 282

BÖLÜM 4: TECRÜBE VE SOSYO EKONOMİK VERİLERLE AFRİKA PAZARINDA POTANSİYEL ULUSLARARASILAŞMA ALANLARI VE İŞADAMLARINA ÖNERİLER
4.1. Afrika İle İlgili İşadamları, Kamu Kurum-Kuruluş Temsilcileri İle Mülakat Sonuçları …… 289
4.2.Türkiye'nin Afrika Pazarında Güçlü Oluşu İçin Pazar Değerlendirmesi 307
4.2.1. Tüketici Yapısı ve Tercihleri…… 307
4.2.2. Pazar ve Dağıtım Yapısı…… 315
4.3. Türkiye İçin Afrika Pazarının Swot Analizi…… 319
4.4. Potansiyel Uluslararasılaşma Bölgeleri…… 322
4.4.1. Nüfus, Türkiye'den İthalatı ve Türkiye İlişkileri ile Önemli Pazarlar…… 326
4.4.2. Türkiye'nin Siyaset Stratejisinde Öne Çıkan Pazarlar……. 344
4.4.3. Diğer Pazarlar ……..... 350
4.4.3.1. Nüfusu 10 Milyonun Altında Olan Potansiyel Pazarlar…… 351
4.4.3.2. Ticari İlişkilerin Yeterli Olmadığı Pazarlar…… 357
4.4.3.3. Riski Yüksek Pazarlar…… 363
4.5. Türk İşadamları İçin Öneriler…… 367
SONUÇ…… 378

AFRİKA PAZARI MÜLAKATLARI ÖZET DEĞERLENDİRME…… 395
EKLER……..... 399
KAYNAKÇA…….. 417
GÖRÜŞÜLENLER LİSTESİ……..... 430

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1: Yıllar İtibariyle Dünya Mal İhracatı (Trilyon $)…… 8
Şekil 2: Temel Uluslararasılaşma Mekanizması (1977 Modeli)……. 14
Şekil 3 : Temel Uluslararasılaşma Mekanizması (2007 İş Ağları Modeli)…. 17
Şekil 4: Uluslararasılaşma Hızı Faktörleri ……. 20
Şekil 5 : Kuzey Amerika Elması……. 46
Şekil 6 : İkili Çift Elmas Modeli……. 48
Şekil 7 : Afrika Fiziki Haritası……. 62
Şekil 8: Sahra Altı Afrika Yeraltı Kaynakları……. 66
Şekil 9: Kıtalar İtibariyle Maden Üretimi (Boksit Hariç-Milyon ton)…… 67
Şekil 10: Dünya Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (2019 Sonu-Milyar Varil)… 68
Şekil 11: Ülkelere Göre Petrol Üretimi (2019-Bin Varil)……... 69
Şekil 12: Dünya Doğalgaz Rezervleri (2019 Sonu-Trilyon m3)……. 71
Şekil 13: Ülkeler İtibariyle Dünya Kömür Rezervleri (Milyar ton)…… 72
Şekil 14: Hammadde İhracatına Bağımlılık (GSYİH Oranı %)…….. 75
Şekil 15: Yakın Tarihte Afrika'da Hakim Güçler……... 85
Şekil 16: Afrika Bölgesel İşbirliği Birlikleri……... 106
Şekil 17: Yabancı Sermaye Stoku (Milyar $)……. 109
Şekil 18: Afrika'da Bölgesel Birlikler İtibariyle Yabancı Sermaye Stoku … 110
Şekil 19: Yabancı Sermaye Stok Artış Hızında İlk 15…… 113
Şekil 20: Şehir Bazında Afrika'ya Yönelen Yatırımlar (2003-2016-Mn $)… 114
Şekil 21: Ülkeler İtibariyle Afrika'da Yabancı Yatırım Stoku-2014-18……. 120
Şekil 22: Yıllar İtibariyle Afrika'ya Çin ve ABD Yatırımları (Milyar $)….. 122
Şekil 23: Çin'in Petrol, Petrol Ürünleri ve Doğal Gaz İthalatı (Mn ton-Yıl).. 133
Şekil 24: Hammadde Bazında Çin'in Dünya İthalatı İçinde Payı (%-2019)... 134
Şekil 25: Çin Afrika Ticareti (2019-Milyon $)……... 134
Şekil 26: Yıllar İtibariyle Çin'in Afrika Yatırımları …….. 142
Şekil 27: Yıllar İtibariyle Çin'in Afrika Projeleri (Adet-Değer)…..... 144
Şekil 28: Sektörler İtibariyle Çin'in Afrika Projeleri (Adet-Değer)……... 145
Şekil 29: Ülkeler İtibariyle Afrika'da Çin Projeleri (Mn $ -2019) …… 150
Şekil 30: Afrika'da En Az Çin Yatırımı Alan Ülkeler (2019-5 Milyar $ Altı) 152

Şekil 31: Ülke Grupları İtibariyle Türkiye Dış Ticareti (% Pay, 1998-2020) 162
Şekil 32: Türkiye Afrika Dış Ticareti (Milyar $)…… 164
Şekil 33: Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı 2013-19 Değişim, 60 mn $ üzeri)... 169
Şekil 34: Afrika Ülkeleri İhracatları (2018- Milyar $)…… 171
Şekil 35: Afrika Ülkeleri İthalatları (2018- Milyar $)……. 172
Şekil 36: Fasıllar İtibariyle Afrika Dış Ticaretinde Negatif ve Pozitif İlk 10 181
Şekil 37: Afrika Ülkeleri Kıymetli Taş- Metal Net Dış Ticaret Geliri ……... 186
Şekil 38: Afrika Ülkeleri Metal Cevherleri (26.Fasıl) Net Dış Ticaret Geliri 188
Şekil 39: Afrika Ülkeleri Tarım Ürünleri ve Gıda Md Net Dış Ticaret Geliri 195
Şekil 40: Afrika Ülkeleri Tekstil-Hazır Giyim Net Dış Ticaret Geliri ……... 202
Şekil 41 : 84 Nolu Makinalar, Mekanik Cihazlar-Aletler Faslı Afrika İth…. 211
Şekil 42: 85 Nolu Fasıl Ürün Bazında Afrika İthalatı (2018-Mn $)……... 214
Şekil 43: En Uzun İktidarda Kalan Afrika Liderleri……... 228
Şekil 44 : Etnik Kimlik Nedeni Hükümetin Ayrımcı Davrandığına İnananç. 235
Şekil 45: Su Sıkıntısına Örnek: Kurumaya Yüztutan Çad Gölü…… 248
Şekil 46: Sömürge Döneminde ve Günümüzde Somali…….. 250
Şekil 47 : Nijerya'nın Vergi Cennetleri İle İşlemleri (Mn $-2007-11 Küm.) 251
Şekil 48 : HIV Virüsü (AIDS Taşıyan Nüfus (Bin Kişi)…… 254
Şekil 49: Yurtdışında Çalışan İşçilein Gönderdiği Para/GSYİH (2019-)….. 257
Şekil 50 : Çinli Firmaların Afrika'da İş Yaparken Karşılaştığı Güçlükler … 259
Şekil 51 : Çin'in Afrika Ülkelerine Verdiği Krediler (Yıllar İtibari, Mn $)... 268
Şekil 52: Çin'in Afrika'ya Verdiği Krediler (2000-2017 Sektörel Dağıl. %) 269
Şekil 53: Çin'in Afrika Ülkelerine Verdiği Krediler …….. 270
Şekil 54: Dünya Gelir Dağılımı Değişimi (% Pay)……. 275
Şekil 55 : Afrika Yüzölçümü Kıyası……... 276
Şekil 56 : Çin Milli Gelirinin Gelişimi (Milyar $)…….. 280
Şekil 57: 10 Yıllık Dönemlerde En Hızlı Büyüyen Ülkeler (%Ort- İlk 20) ... 281
Şekil 58: Afrika Yeraltı Su Kaynakları Tahmini (km^3-2012)……. 282
Şekil 59 : Sahra Altı'na ODA Yardımlarının Donör Ülkelere Dağılımı……. 287
Şekil 60: Gecekonduda Yaşayan Nüfus (2014 verileri)…….. 310
Şekil 61: Turizmin GSYİH'ya Katkısı (%)……. 360
Şekil 62 : Afrika Güvenlik Haritası 2020 (Koyuya Doğru Artan Risk)…….. 368

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Uluslararasılaşmayı Tetkleyen İtici ve Çekici Faktörler……... 10
Tablo 2: İnovasyon İlişkili Uluslararasılaşma Modelleri…….. 15
Tablo 3: Ürün Hayat Dönemleri ……. 36
Tablo 4 : Uluslararası Ticarette Rekabet Gücü Göstergeleri……... 41
Tablo 5 : Kotler'in 1976 Tarihli Pazarlama Karması Unsurları…… 55
Tablo 6: Afrika Nehirleri……. 64
Tablo 7: Afrika Gölleri…… 65
Tablo 8: Dünya Maden Üretiminde Afrika (2017)…….. 73
Tablo 9: Dünya Tarımsal Üretiminde İlk 10'da Yeralan Afrika Ürünleri …. 77
Tablo 10: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Stoku (Milyon $) …… 108
Tablo 11 : Ülkeler İtibariyle Gelen Yabancı Sermaye (Milyon $)…….. 111
Tablo 12 : Afrika'ya Yönelen Yatırımların Kaynağı (2003-16-Milyon $)…. 119
Tablo 13: Frankofon Ülkelerde Fransa'nın İhracattaki Rolü…….. 127
Tablo 14: Çin'in Belli Başlı Ürünlerde Afrika'dan İthalatı (2019-Milyon $) 135
Tablo 15: Afrika'da Çin Yatırımlarının Sektör-Ülkelere Dağılımı……. 154
Tablo 16: Türkiye Afrika Ticareti …….. 166
Tablo 17 : Ana Hatları İle Kıta Dış Ticaretinin Kısa Özeti……. 174
Tablo 18: Fasıllar İtibariyle Afrika Dış Ticareti (Milyon $-2018)…….. 182
Tablo 19: 84 Nolu Makine, Mekanik Cihaz ve Aletler Faslı Afrika İthalatı.. 209
Tablo 20 : 84 No Makinalar, Mekanik Cihazlar, Aletler Faslı Afrika İthalatı 210
Tablo 21: 85 Nolu Fasıl İthalatçı Ülke Bazında Afrika İthalatı (2018-Mn $) 213
Tablo 22 : 87 Nolu Motorlu Kara Taşıtları Faslı Afrika İthalatı (2018-Mn $) 216
Tablo 23: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İndeksi- 2019 ……. 221
Tablo 24: Dünya Milli Hâsıla Sıralaması …….. 224
Tablo 25 : 2019- Küreselleşme Endeksi (2017 verileri kullanılarak)……. 225
Tablo 26 : Afrika Ülkelerinde Tolerans Değerlendirmesi (Parantez İçi %)… 237
Tablo 27 : Doğu Afrika'da 1970 Sonrası Kayda Alınan Kuraklıklar……. 252
Tablo 28: Zorunlu-Gönüllü Göç Hareketlerinde Önde Gelen Afrika Ülkeleri 256
Tablo 29: Yıllık Hazine Garantili Borç Servisi (Milyon $-2018) …….. 272
Tablo 30 : Yaşlılık Sorunu Yaşayacak Ülkeler (65+ Yaş/Toplam Nüfus %). 277

Tablo 31: Dünya Nüfusunda Gelişim Projeksiyonları 2019 -Milyon Kişi…. 279
Tablo 32: Teknik İşbirliği Hibe Şeklinde Verilen Oda Yardımları ($) …….. 284
Tablo 33: Net ODA Desteği Kullanıcıları (Mn $-1 Milyar $'ı Aşanlar)…… 285
Tablo 34: Sahra Altı Afrika Demografik, Kalkınmışlık ve Piyasa Gösterge.. 313
Tablo 35 : Afrika-Türkiye Ticari İlişkileri Swot Analizi…… 319
Tablo 36 : Gelir Gruplarına Göre Ülke Sınıflaması…… 323
Tablo 37 : Doğal Kaynak Bağımlılığına Göre Ülke Sınıflaması…… 324
Tablo 38 : İhracat ve Pazar Çalışmalarında Hedef ve Öncelikli Ülkeler 340
Tablo 39: Türkiye Büyükelçiliği Bulunmayan Afrika Ülkeleri…….. 350

EKLER

Ek 1: Özetle Afrika Sömürge Tarihi……... 399
Ek 2: Sahra Altı'na ODA Yardımlarının Donörlere Dağılımı (Mn $)…..... 407
Ek 3: Ana Donörlerin En Fazla Destek Sağladığı İlk 10 Afrika Ülkesi……. 408
Ek 4: Çin-Afrika Yatırımları (1 Milyar $ ve Üstü)…… 409
Ek 5: Afrika Ülkeleri Dünya Sıralamaları……... 412
Ek: 6 Dünya Kişi Başı Gelir Sıralaması – Satın Alma Gücü Paritesine Göre 413
Ek 7: Afrika'nın İhracatı……. 414
Ek 8: Afrika'nın İthalatı……... 415
Ek 9: THY Uçuş Noktaları…….. 416

KISALTMALAR

(AB)	Avrupa Birliği
(ABD)	Amerika Birleşik Devletleri
(AFDB)	Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank)
(AMISOM)	Afrika Birliği Somali Görev Gücü (African Union Mission in Somalia)
(Anglofon)	İngilizce konuşulan bölge
(APPO)	Afrika Petrol Üreticileri Birliği (African Petroleum Producers Organization)
(AU)	Afrika Birliği (African Union),
(BAE)	Birleşik Arap Emirlikleri
(BM)	Birleşmiş Milletler (United Nations)
CAADP	Kapsamlı Afrika Tarımsal Kalkınma Programını (Comprehensive Africa Agriculture Development Programme)
(CCTV)	Çin Merkez Televizyonu,
(CEMAC)	Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (Central African Economic And Monetary Community)
(CEN SAD)	Sahil Sahra Devletleri Topluluğu (Community of Sahel_Saharan States)
(CEPGL)	Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Great Lakes Countries)
(CFA Frank)	Afrika Finansal Topluluğu Frankı (Franc Communaute Financiere Africaine)
(CNC)	World Çin Haber Sevisi
(COMESA)	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (The Common Market for Eastern and Southern Africa)
(CRI)	Çin Uluslararası Radyosu
(DAC)	OECD Kalkınma Yardım Komitesi (Development Assistance Committee)
(DAEŞ)	Irak Şam Devleti adlı terör örgütü
(DB)	Dünya Bankası (World Bank)
(DEİK)	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
(EAC)	Doğu Afrika Topluluğu (East African Community)
(ECCAS)	Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States)
(ECOWAS)	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African Statates)
(EL-ŞEBAB)	Radikal bir terör örgütü
(FAO)	BM Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the UN)
(FOCAC)	Çin Afrika İşbirliği Forumu (Forum on China Africa Cooperation)
(Frankofon)	Fransızca konuşulan bölge
(GGC)	Gine Körfezi Komisyonu (Gulf of Guinea Commission)
(GTİP)	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
(İDA)	İstanbul Düşünce Akademisi
(IGAD)	Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Intergovermental Authority on Development)

(ILOStat)	Uluslararası çalışma Örgütü İstatistik Bölümü (International Labour OrganizationStat)
(IMF)	Uluslararası Para fonu (International Monetary Fund),
(IOC)	Hint Okyanusu Komisyonu (Indian Ocean Commission)
(ITC)	Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Center)
(İTO)	İstanbul Ticaret Odası
(JETRO)	Japonya Dış Ticaret Örgütü (Japan External Trade Organization)
(MC)	Milletler Cemiyeti
(MINUSCA)	BM Orta Afrika Çok Boyutlu Entegre İstikrar Gücü (UN Multidimensional Integrated Stabilization MIssion in the Central African Republic)
(MINUSMA)	BM Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (Unıted Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission In Mali)
(MOFCOM)	Çin Ticaret Bakanlığı
(MN)	Milyon
(MRU)	Mono Nehri Birliği (Mano River Union)
(ODA)	Resmi Kalkınma Yardımı (Official Development Assistance)
(OECD)	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization of Economic Cooperation and Development
(OPEC)	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
(RMB)	Renminbi Yuan olarak da bilinen Çin para birimi
(SACU)	Güney Afrika Gümrük Birliği (Southern African Customs Union)
(SADC)	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (South African Development Community)
(SSCB)	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
(STA)	Serbest Ticaret Anlaşması
(THY)	Türk Hava Yolları
(TİKA)	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
(TOE)	Ton eşdeğer
(TRADEMAP)	Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) Uluslararası Ticaret İstatistik Verileri
(TUİK)	Türkiye İstatistik Kurumu
(UEMOA)	Batı Afrika Ekonomik ve Para Birliği (West African Economic & Monetary Union)
(UMA)	Arap Mağrip Birliği (Arab Maghreb Union)
(UNCTAD)	BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference On Trade and Development)
(UNOSOM)	BM Somali Barış Gücü (UN Operation in Somalia)
(WTO)	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
(yy)	Yüzyıl

GİRİŞ

Uluslararasılaşma, bir firmanın kendi sınırları dışında, kendine fiziksel olsun olmasın psikolojik olarak yakın hissettiği ülkelerden genellikle ihracatla başlayarak, önce acente, sonra kendi pazarlama şirketi ve en sonunda doğrudan yatırıma gidecek şekilde, aşama aşama, iş faaliyetlerinde yabancı ülke/ülkelerde taahhütlerini artırması olarak açıklanabilir. Dünya ekonomi tarihi, uluslararasılaşmayı başararak, gelirini ve refahını artıran firmaların ülke kalkınmasında da önemli rol oynadığı örneklerle doludur. İç ve dış faktörlerin etkisi ile genellikle yavaş ve aşamalarla gerçekleşen uluslararasılaşmayı, doğru bir şekilde yürütebilmek için diğer faktörler yanında mevcut ve potansiyel fırsatlar sunan pazarların *bilinmesi* büyük önem taşımaktadır.

1990'lı yılların başından bu yana Dünyamız, her halde tarih boyunca yaşadığı en hızlı sosyo ekonomik değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 1990'lı yılların başında Berlin Duvarının yıkılması ve Sovyet Bloku'nun çökmesi, II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan "*yeni*" Dünya Düzenini, "*eski*" hale getirmiş, küreselleşme hız kazanmıştır. 1990'lar ve sonrası, aynı zamanda Çin'in 1970'lerin sonunda başlattığı kalkınma hamlesini hzlandırmasına da tanıklık etmiştir. Artık kendi içine kapalı ekonomilerin sayısının iki elin parmakları ile sayılabildiği bu "*yeni*" düzen; küreselleşme, açılım ve pazar arayışları ile dikkat çekmektedir.

Bu değişimin merkezinde yer alan ana unsur, Çin ile birlikte ön plana çıkmaya çalışan Hindistan ve Türkiye yanında, eski güçlerini korumaya çalışan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB), Japonya ve yeniden bir ekonomik imparatorluk kurma iddiasındaki Rusya arasında, güç savaşları, günümüzün belirgin gerçeğidir. Gücü pekiştirmek için etki alanlarını artırmaya çalışan eski-yeni güçlerin mücadele alanlarının en önemlilerinden birisi eski kıta *Afrika'dı*r. 54 ülkeli bu Kıta, sahip olduğu doğal kaynakları yanında Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütlerde sağlayabileceği oy desteği ve genç ve hızla artan nüfusuyla, bugün olmasa bile gelecekte sahip olması ihtimal dahilinde olan ekonomik güç potansiyeli ile, zemin kazanılmaya

çalışılan bir alandır. Özellikle Kıtanın –ve Dünyanın- en az gelişmiş bölgesi olan Sahra Altı'nda, bir anlamda Afrika'yı paylaştıran geçmişin ünlü Berlin Konferansı (1884) sonucu ortaya çıkan "Afrika'ya Hücum"un ikinci perdesi sahnededir.

Bu tez çalışmasında, firmaların uluslararasılaşmasına pazar hakkında bilgi vererek katkı sunmak üzere, mevcut durumu ve gelecek projeksiyonları ışığı altında, iş anlamında fırsatlar sunduğuna inanılan Afrika'daki güçler mücadelesi ve aktörleri incelenmiştir. Özellikle *yeni sömürgeci* olarak nitelenen Çin ve *eski sömürgecileri* temsilen Fransa örneğinde, Afrika'daki yabancı yatırımlar ve ekonomik faaliyetleri ele alınarak, genelde Afrika, özelde Sahra Altı ülkeler bazında Türkiye'nin rekabet edeceği/ettiği ülkelerin, Kıta ile ilgili nasıl bir çalışma içerisinde oldukları değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte Sahra Altı ülkelerine yoğunlaşılarak, mevcut ülkelerin sahip olduğu avantajlar, mevcut sosyo ekonomik durumları, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, beşeri potansiyelleri, yönetimlerindeki istikrar seviyeleri, dış ticaretleri ve yaşamış oldukları anlaşmazlıklar da mercek altına alınmıştır.

Hipotezimiz, "Afrika'nın, Türkiye'nın uluslararasılaşmak isteyen firmaları için, dış ticareti, siyasi gücü ve küresel ülke imajı için son derece önemli olduğu"dur.

Afrika ile ilgili çeşitli çalışmaların belirli bir bütünlükten yoksun olduğu, Afrika konusunda çalışma yapmak isteyenlere, Kıtayı tanıtıp, neler yapılabileceği ile ilgili bir strateji, bir fikir oluşturmalarını sağlamaya yeterli olmadığı, düşünülmektedir. Ülkemizde ve Dünyada Afrika'nın, *geleceğin yükselen yıldızı* olduğu konusunda ortak bir algı vardır. Zenginliklere sahip olduğu genel olarak biliniyordur ancak, bunların neler olduğu, Kıtada nasıl bir ortamın işadamlarını beklediği, rekabet koşulları, rekabet aktörleri, hangi ülkenin daha büyük fırsatlar sunduğu, hangi ülkenin daha riskli olduğu ve nedenleri hakkında bilgi yoktur veya yeterli değildir.

Ülkemizde Afrika ile ilgili çalışmalar, Türkiye'nin Afrika'yı işbirliği ve pazar bölgesi olarak tanımlayan *1998 yılı Afrika Eylem Planı* ile gelişmeye başlamıştır. 2005 yılının "Afrika Yılı" ilan edilmesi ve 2008 yılında Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmesiyle birlikte hızlanan ilişkilere paralel olarak, çalışmalarda da belirgin bir

artış görülmektedir. Yapılan çalışmaların Akademik olanları yanında, önemli sayıda, Afrika'da görev yapan, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, Kızılay ve bazı Düşünce Kuruluşlarının da çalışmalarının olduğu görülmüştür.

Öte yandan, bir bütün olarak Kıtayı ele alan, Dünyanın dikkatini çeken Çin yatırımları başta diğer ülke yatırımlarını inceleyen güncel bir çalışmanın, ükemizde yeterince ele alınmadığı düşünülmektedir. Kaldı ki, Dünya literatüründe dahi, bu konuyu ele alan çalışmalara parça, parça muhtelif uluslararası düşünce kuruluşları raporlarında çok az sayıda rastlanmaktadır. Bu itibarla, çalışmanın önemli bir ihtiyacı gidereceğine inanılmaktadır.

Afrika için kullanılabilecek türde istatistiki verileri, ilgili ülkelerin kendi kaynaklarından temin etmek mümkün değildir. **Afrika Birliği (African Union-AU), Afrika Kalkınma Bankası (Africa Development Bank -AFDB) gibi Afrika'nın kendi kaynakları** dışında güvenilir kaynak bulmak çok zordur.

Çalışmamızda yerel kaynaklar dışında; Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) başta olmak üzere **uluslararası kurum ve kuruluşların, bazı ABD Düşünce Kuruluşları ve Çin Ticaret Bakanlığının verileri başta olmak üzere çeşitli yabancı ülke kaynakları** ile, ülkemizden Dış İşleri ve Ticaret Bakanlıkları ile Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) verileri öncelikli olarak incelenmiştir. Ayrıca, **ABD, Çin, Fransız, İngiliz, Hindistan, Norveç ve Hollanda'nın muhtelif kurum ve kuruluşlarının raporları**, yerli ve yabancı tezler değerlendirilmiştir.

Bu araştırmalar önemli katkı sağlamakla birlikte, Afrika gibi Dünyanın genelinden olumsuz anlamda ayrılan, içinde bulunduğumuz çağın 50-100 yıl, belki daha fazla gerisinde şartlarda yaşamların hüküm sürdüğü, insanoğlunun *görmeden anlamasının mümkün olmadığı* bir bölge için, **bizzat sahada geçmiş yıllarda İstanbul Ticaret Odası (İTO) adına gerçekleştirilen gözlemlerimiz, o yıllarda yapılan çalışmalarımızdan edindiğimiz bilgi ve deneyim** ile, yeni veriler birlikte yorumlanmıştır.

Araştırmanın konu, kapsam, amaç ve yöntemi hakkında bilgi verilen Giriş açıklaması sonrasında, **ilk bölümde uluslarasılaşma, rekabet ve pazar araştırması konuları** ele alınarak, bu çalışmanın hedef kitlelerinden biri olan işadamlarına ve ilgililere**, Afrika ile bağlantı kurularak**, teori bazında bilgi verilmiştir.

Geniş kapsamlı tutulan ikinci bölümde, Afrika pazarı hakkında, bu bölgede de uluslararasılaşmak isteyen firmalara bilgi vermek için öncelikle Kıtayı tanımanın gerekli olduğu düşüncesiyle **ilk olarak "nasıl bir Kıta?"** sorusunun cevapları aranmıştır. **Coğrafya, iklim, topraklar, yer altı ve yer üstü kaynakları** bu çerçevede incelenmiştir. Kıtanın gelişiminde Kuzeyin çoğunu, Sahra Çölünün güneyinde batıdan doğuya uzanan Sahel bölgesinin bir kısmını, Çad Gölü havzasının çevresini ve güneydoğusunun bir bölümünü kapsayan *çöllerin ve **kıt su kaynaklarının,*** **ekonomi ve tüm sosyo kültürel yaşama etkisi nedeniyle** özellikle değerlendirilmesi gerekli olduğu ortadadır.

Kıtanın bugünü ve hatta geleceğine etki eden çok önemli bir unsur olan sömürgecilik tarihi de bu bölümde ele alınmıştır. Daha 15 yy sonlarında Portekizlilerin, ardından İspanyolların ve onların da ardından Fransız, İngiliz, Hollandalı tüccarların üstelik – devlet politikaları çerçevesinde - insanlık dışı köle ve mal ticareti ile sömürdükleri Kıta, 1884 yılında Berlin Konferansı ile resmen paylaşılmıştır. Acı ve ölüm ile dolu sömürge tarihi ve sonrasında bağımsızlık mücadelesi, kalkınma için harcanması gereken beşeri ve ekonomik kaynağın heba edilmesine yol açarak, bugünkü geri kalmışlığın en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Hele ki, Afrika'nın bağımsızlık savaşçıları karşısında geri çekilmek zorunda kalan sömürgecilerin, bu çarpık düzeni devam ettirebilmek amacıyla yaşayan halkları ve ihtiyaçları hiçbir şekilde dikkate almadan, *böl ve yönet* taktiği ile oluşturdukları suni haritalar ve ülkeler, anlaşmazlıkları geleceğe de taşıma riski içermektedir.

Kıtada gerek eski sömürgecilerin bıraktıkları sistem üzerinden doğal olarak bir araya gelme ihtiyacı içindeki ülkelerin, gerekse bir arada iş yapma arayışı içindeki ülkelerin oluşturduğu **bölgesel ticaret örgütleri de kapsama** alınmıştır. Ortak gümrük tarifesi, indirimli tarife, ortak dış ticaret politikaları uygulamaları ve genelde bölge ve dil temelli olmaları nedeniyle ticareti saptırma ve herhangi birinden giriş yapıldığında diğer üye

ülkelere de kolayca nüfuz imkanı vermesiyle ticareti geliştirici etkisi olan Birliklerin incelenmesi anlamlı bulunmaktadır.

Pazarla ilgili yapılacak çalışmalarda yer verilmesi gereken konulardan biri olarak bu bölümde, Kıtada **uluslararasılaşmada başarı sağlayarak yatırım aşamasına geçmiş, aktif yatırımcı ülkeleri ve yatırımları** da ele almaktadır. Yeni sömürgeci güç **Çin ve geleneksel sömürgeci Fransa örneklerinde** önemli yatırımcılar detaylı irdelenerek, rekabet sektörleri ve rekabet edilen Afrika ülkeleri ortaya konulmuştur. Kıtaya olan ilginin büyüklüğünün önemli göstergelerinden olan, Çin'in *kültürel yatırımları da* değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm son olarak, Türkiye Afrika ilişkilerini ele almaktadır. Ülkemiz işadamlarına somut olarak yatırım ve iş imkanlarını tanıtmak üzere, Kıtanın en fazla ithalat ve ihracatı gerçekleştirdiği **fasıllar tek tek incelenmekte**, **belirtilen fasıl bazında ülkemizin ne durumda olduğu irdelenmektedir. Yine ülke bazında Kıtanın ithalatı, tedarik ülkeleri ile tedarikin 5 yıllık değişim trendi, ülkemizin ticaretteki payı ve kıyaslamalı sırası tek bir tablo altında** kolayca anlaşılacak şekilde verilmiştir.

Üçüncü bölümde, **Türkiye firmaları için Kıtanın uluslararasılaşma alanı olup olamayacağı sorusu tartışma konusu yapılarak kötümser ve iyimser bakış açıları çerçevesinde** detaylı biçimde değerlendirilmiştir.

Dördüncü ve son bölüm, çalışmamız çerçevesinde değerlendirilen tüm nicel verilerin, nitel bulgularla kıyaslanarak, **Afrika pazarı için swot analizin çıkarıldığı, işadamlarımız için potansiyel uluslararasılaşma bölgelerinin** önerilerek, dikkatli olunması gereken **riskli bölgelerin** nedenleri ile açıklamaya çalışıldığı, Afrika pazarına giriş ve uluslararasılaşma için **işadamlarına somut uyarıların sunulduğu** bir bölümdür.

Nitel verilerde imkanlar dahilinde en doğru sonuçlara ulaşmak için, Afrika'yı tanıyan, geçmişte ve/veya günümüzde Afrika'da işadamı olarak faaliyet göstermiş, **ihracat yapan (5 firma), bayilik veren (4 firma), kendi pazarlama ağını oluşturan ve en sonunda doğrudan yatırım yapan da (2 firma)** dahil olmak üzere, uluslararasılaşmanın farklı aşamalarında bulunan kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kişiler yanında Afrika'da

işadamlarımıza uygun ortam sağlamaya çalışan **Türkiye Büyükelçilik ve Ticaret Müşavirliği temsilcileri, fuar organizasyonu yapan Oda ve sektörel dernek temsilcileri (6 kişi) gümrük, nakliye ve danışmanlık hizmeti gibi destek çalışmaları yapanların da (4 firma)** dahil olduğu **15 firma ve 6 kurum, kuruluş görevlisi, toplam 21 kişi** ile görüşülmüştür. Pandemi koşulları nedeniyle **görüşmelerin 4'ü yüzyüze, 17'si ile telefonla;** belirli bir **soru formu çerçevesinde** ve her biri için ayrı **not tutularak** yapılmıştır.

Afrika ile ilgili bizzat tarafımızca geçmişte yürütülen saha çalışmaları, gerek **yurt içinde ve gerekse Afrika'da gerçekleştirilen iş toplantıları, fuar ve heyet organizasyonları, protokoler kabuller gibi faaliyetlerden edinilen tecrübe de**, nitel bulguları destekler mahiyette kullanılmıştır.

Çalışmamız, bu kapsamda edinilen tüm bilgi ve görüşler ışığında, hipotezimizin incelendiği "Sonuç" değerlendirmesi ile sonlanmıştır.

BÖLÜM 1

ULUSLARARASILAŞMA, REKABET VE PAZAR ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ

1.1. Uluslararasılaşma Kavramı ve Nedenleri

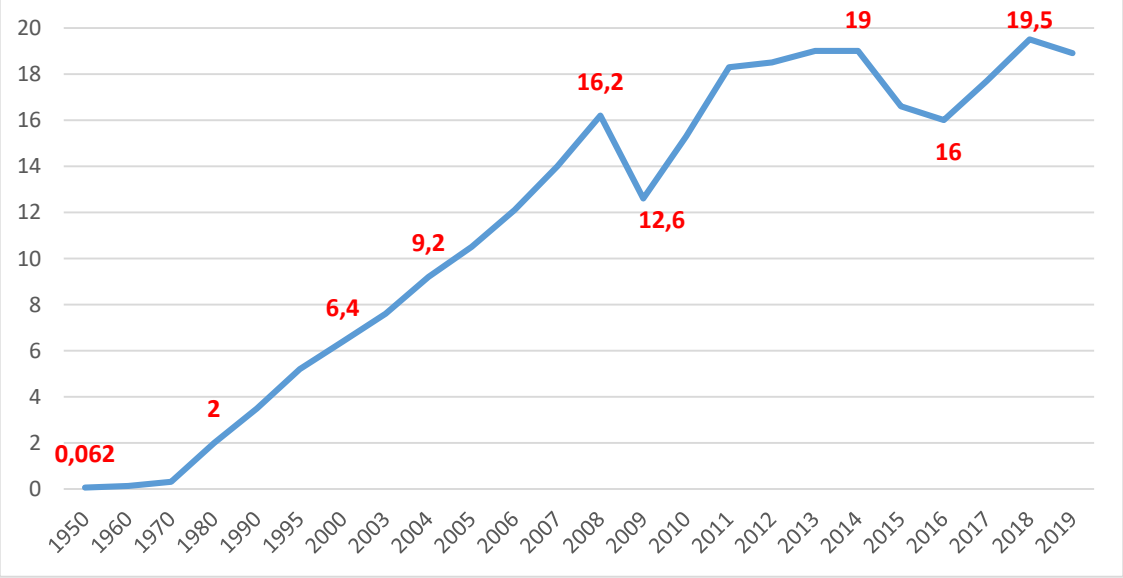
Yakın dönemde ekonomi ve siyasette en büyük dönüm noktalarından ikisinin aynı zaman dilimlerinde başlamış olması büyük bir tesadüf olsa da, sonuçları itibariyle tam anlamıyla "game changer- oyun değiştirici"[1] oldukları söylenebilir. Bunlardan ilki ulaştırma, iletişim ve bilişim alanlarındaki başdöndürücü gelişmeye bağlı olarak, 1960'lı yıllarda ABD'de askeri amaçlı bir proje ile ortaya çıkan, 1989'da ilk kez İsviçre Cern'de bilimadamları arasında haberleşme amaçlı kullanımına başlanan internet[2], diğeri ise yine 1989'da Berlin Duvarının yıkılması ile Sovyet Bloku'nun dağılmasıdır. Bu iki gelişme; serbest pazar, insan hakları, sivil toplum gibi değerleri Dünyaya yaymış, fiziki, sanal ve yıllar boyu içe dönük yaşamak zorunda bırakılan insanların beyinlerindeki sınırların kalkması ile büyük bir iyimserlik ve girişimcilik ruhu içerisinde hızlanan küreselleşme, uluslararası mal, hizmet ve insan hareketinin hızla artmasına neden olmuştur.

Bugün gelinen noktada uluslararası ticaret için, ülkelerin getirdiği yasak veya izinler dışında bölge, ürün, zaman kısıtları ortadan kalkmıştır. 2008 küresel finans krizi, 2010'da başlayan Arap Baharının bir uzantısı olarak 2011'de başlayıp devam eden Suriye ve göçmen krizi, Kasım 2016'da seçilen Trump'ın Çin ve Meksika ile mücadelesi gibi gelişmelerin neticesinde, artan korumacı eğilimlere rağmen, Dünya ekonomisi derin ve ayrıştırılması neredeyse imkansız bağlarla birbirine entegre hale gelmiş durumdadır.

[1] https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/game-changer -Bir durumu veya iş yaşamının bir alanını aşırı değiştiren ürün veya olay- https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/game-changer
[2] İpek Altınbaşak ve Eyüp Karaca, Internet Reklamcılığı ve Internet Reklamı Ölçümlenmesi Üzerine Bir Uygulama, **Ege Akademik Bakış,** 9 (2) 2009: s. 466

Ülkelerin ekonomik gelişimleri değerlendirildiğinde, dışa kapalı ve daha çok iç piyasaya dönük ekonomik yapıya sahip ülkelerin, genel olarak pek çok sosyo ekonomik gelişmişlik göstergesinde geri kaldıkları görülmektedir. Ekonomilerini uluslararası pazarlara açan ülkelerin ise zaman içerisinde rekabet etmeyi öğrenerek, belirli bir değişim ve gelişim yaşadıkları örnekler de ortadadır. 1960'lardan sonra Japonya'nın, 1980-90'larda Asya Kaplanları olarak tanımlanan Güney Kore, Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Malezya'nın, 2000'lerden sonra Rusya'nın, 1980'lerde başlayıp hızla Dünya liderliğine yükselen Çin'in, içinde bulunduğumuz dönemde Hindistan'ın, Vietnam'ın ve dahi 24 Ocak 1980 kararlarının pratikte uygulamaya konulduğu 1983 sonrası ülkemizin yaşadığı ekonomik gelişim somut örnekler olarak dikkat çekmektedir.

Dünyada hiçbir ülke ihtiyacı olan her hammadde, ara madde veya nihai ürünü tek başına veya miktar-fiyat-kalite açısından en uygun şartlarda sahip olacak/üretebilecek konuumda değildir. Akılcı bir yönetim ve uygun politikaları izlemek kaydıyla, *uluslararasılaşma;* hedefi olan, mikro bazda firmalar, makro bazda ülkeler için bir zorunluluktur.

Kaynak: WTO (World Trade Organization-Dünya Ticaret Örgütü) https://data.wto.org/

Şekil 1: Yıllar İtibariyle Dünya Mal İhracatı (Trilyon $)

1 trilyon $ ihracat sınırına ilk kez 1976'da ulaşan, bundan sadece 20 yıl önce 6 trilyon $ düzeyinde olan Dünya mal ihracatının (ve dolayısıyla ithalatının) 2008 küresel krizine kadar 16 trilyon $'a çıkıp, 2019 sonu itibariyle de 19 trilyon $ düzeyinde gerçekleşmesi,

bu zorunluluğun açık bir göstergesidir. Kaldı ki, 2008 krizi yaşanmayıp, kriz sonrası talebi sekteye uğratan korunmacı önlemler, ABD, Çin, Rusya ve AB arasında güç savaşları yaşanmayıp, Dünya ticaretinin aynı hızda devam etmesi halinde bu rakamın 30 trilyon $ seviyelerini aşabilme potansiyeli olduğu da unutulmamalıdır.

Uluslarasılaşma kavramı, literatürde en çok referans alındığı tanımlardan biri olan *Welsch ve Luostarinen'e* göre, uluslararası faaliyetlere katılımı kademeli olarak artırma süreci[3], *Çavuşgil'e* göre firmaların kendilerine yakın hissettikleri yerler için ihracatla başlayarak kademeli artan uluslararası faaliyetlere uyum süreci,[4] *Buckley'e* göre bir firmanın veya daha büyük bir grubun uluslararası faaliyetler için dışa açılma hareketi,[5] *Bell ve Young'a* göre; firmaların uluslararası pazarlarda psikolojik yakınlığı olanlardan başlayarak, aşamalı bir şekilde evrilen adımlarla taahhütlerini artırması,[6] gibi çeşitli şekillerde tanımlanmakta olup, özünde hepsinin ortak noktalarda buluştuğu görülmektedir.

***Uluslararası* kavramı** Türk Dil Kurumu sözlüğünde, kelime anlamı olarak; *"çeşitli milletlerin arasında yapılan, milletlerin arasında çok yönlü ilişkilerle ilgili olan"* şeklinde tanımlanmaktadır. Bir ülkenin kendi sınırları dışında yapılan işlerin bütünü olarak anlaşılabilir. Tüm bu kavram ve tanımlamalarrın ışığında, *uluslararasılaşma; bir firmanın kendi sınırları dışında, kendine fiziksel olsun olmasın psikolojik olarak yakın hissettiği ülkelerden, genellikle ihracatla başlayarak, acente, kendi pazarlama şirketi ve doğrudan yatırıma gidecek şekilde aşama aşama, iş faaliyetlerinde yabancı ülke/ülkelerde taahhütlerini artırması,* olarak açıklanabilir. Günümüzün küresel ekonomisinde uluslarasılaşmada belirtilen aşamları geçmeden doğrudan bu amaçla kurulan işletmeleri de Dünya ekonomisinde aldıkları önemli pay ile ön plana koymak gerekir.

---

[3] Lawrence Welch & Reijo Luostarinen, *Internationalization: Evolution of a Concept*, **Journal of General Management,** Vol. 14 No.2 Winter 1988/37, p. 36

[4] Tamer Çavuşgil, *On The International Process of Firms*, **European Research**, Vol.8. N.6.London, 1980, p.273-75

[5] Peter Buckley, *The New Theories of International Business'*, in M. Casson (ed.), **The Growth of International Business,** Allen and Unwin, London, 1983, p. 48.

[6] Stephen Young, Jim Bell &oth. *Towards an Integrative Model of Small Firm Internationalisation*, **Journal of International Entrepreneurship** Volume 1, 2003, abstract page,

Dünya ticaretindeki gelişme yukarıda belirtilmişti. Daha önce Dünyanın bir bölümüne kapalı olan, tüketime aç, ihtiyaçları doyurulmamış büyük pazarların açılması, sosyalizm kültüründe girişimciliği bilmeden yetiştirilmiş, yeni girişimcilerin ticaret sahnesine çıkışı, yeni yerler ve fırsatlar keşfetme meraklısı insanların artan hareketliliği ile uluslararasılaşmada en önemli unsurlardan olan karşılıklı iletişim ve bilgi kanallarının açılması, fırsatların tespiti, ağ ilişkilerinin kurulması ve yeni iş kararlarının verilmesinin ticaretin gelişmine etkisi çok çarpıcı olarak ortadadır.

Firmaların uluslararasılaşma arayışlarında gerek kendi pazarlarındaki koşulların *itmesi,* gerekse hedefledikleri pazardaki koşulların *çekmesi* söz konusu olsa da, esas itibariyle üretim faktörlerine, teknolojiye, alt ve üst yapısı uygun iş ortamına, tüketiciye yönelim söz konusudur. Daha da özetle düşük maliyet, yüksek verim ve yüksek kar uluslararasılaşma motivasyonudur.

Tablo 1: Uluslararasılaşmayı Tetikleyen İtici ve Çekici Faktörler

Girişimcinin Ülkesinde Mevcut "İtici" Koşullar	**Girişimcinin Uluslararasılaşma Faaliyetinde Bulunduğu Ülkede Mevcut "Çekici" Koşullar**
Pazarın küçüklüğü, doymuş olması, tüketici gelir düşüklüğü, kapasite fazlalığı,	Büyük alım gücüne sahip, mevcut ortamda veya gelecekte talep vaad eden pazar, ölçek ekonomisi, kar vaadi,
Üretim faktörlerinin yetersizliği, yüksek maliyetli oluşu, destekleyici yan sanayinin yetersizliği, standartlarının düşüklüğü, *	Bol ve uygun üretim faktörleri, destekleyici sektör ve unsurların varlığı,
Yönetici ve çalışanları yetiştiren eğitim sisteminin yetersizliği,	Pazara yakınlık (**pazar hakkında bilgi sahibi olmak**, fiziki, kültür, dil, din, ırk, aşiret, tarihi bağlar, yöneticiler ve halklar arasındaki iyi ilişki),
Sosyal hakların yüksekliği, talepkar sendikal haklar,	Maliyeti düşüren, düşük sosyal haklar,
Yüksek vergiler, (yüksek istihdam, gelir ve kurumlar vergisi, malın fiyatını yükselten yüksek özel tüketim vergisi, KDV)	Düşük vergi oranları, teşvik uygulamalarının cazibesi,
Makro ekonomik istikrarsızlık, (kontrol edilemeyen döviz kuru, enflasyon, cari açık, işsizlik)	Tüketici ve üreticilerin geleceğe güvenle bakmasını sağlayan makro ekonomik istikrar,

*Japonya Dış Ticaret Örgütü JETRO (Japan External Trade Organization) kuruluşunun Türk otomotiv sanayi üzerine yaptıkları bizzat yer aldığım 1998 tarihli bir çalışmada, Japon üreticilerin o tarihlerde Türkiye'ye yatırım yapmamalarının en önemli nedeni; "*Türkiye'de destekleyici yan sanayi ürünlerinin ve üretim teknolojisinin, Japon ana sanayi standartlarının altında oluşu"* olarak belirtilmiştir.

Girişimcinin Ülkesinde Mevcut "İtici" Koşullar	**Girişimcinin Uluslararasılaşma Faaliyetinde Bulunduğu Ülkede Mevcut "Çekici" Koşullar**
Girdi maliyetlerinin yüksekliği, Hammaddeye ulaşmanın güçlüğü (içeride kapasite yetersizliği ile bulunamaması, kalitesinin aranan evsafta olmaması, ithalatına yüksek vergi uygulanması, tedarik ve nakliyesininin uzun ve güç olması),	Girdi maliyetlerinin düşük olması, Hammaddeye kolay ve uygun maliyetle ulaşım,
Finansmana ulaşma güçlüğü, (yüksek kredi faizleri, bankacılık ve işlem vergileri)	Uygun finans imkanları,
Ulaşım, enerji, iletişim, lojistik altyapı yetersizliği,	Ulaşım, enerji, iletişim, lojistik altyapısı,
Uluslararası talebi olan, kalite, marka, fiyat avantajına/avantajlarına sahip mal üretiliyor olması,	Pazara girmeyi kolaylaştıracak güvenilir, ilişki ağı, (ülkede yaşamış ve/veya iş yapmış olmak, güvenilir aracı, ortak mevcudiyeti, daha önce iş ve yatırım yapan ana ülke firmalarının, diasporanın varlığı,
Fikri ve sınai mülkiyet haklarının yetersizliği,	Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunuyor olması (taklitçiler için aksi de uygun olabilir)
Sert rekabetçi çevre,	Rekabetin azlığı,
Haksız rekabetin varlığı,	Düzgün işleyen rekabet ortamı,
Dağıtım kanallarının yetersizliği, yüksek maliyeti	Yeterli ve uygun maliyetli dağıtım kanalları,
Ülkeye uygulanan yüksek tarife ve kotaların varlığı,	Girilen pazarın başka pazarlara da girilmesine imkan sağlayan Birlik üyeliği, bölge ana giriş limanı ve dağıtım üssü olması,
Siyasal istikrarsızlık,	Siyasal istikrar,
Hukukun üstünlüğüne olan güvenin azalması, anlaşmazlıkların hallinin uzun ve maliyetli olması,	Hukukun üstünlüğüne güven,
Bıktıran bürokratik işlemler	İş kurma ve yürütme kolaylığı,
Güvenlik kaygıları	Güvenilir ortam,
Doğal koşullar (iklim, coğrafya)	Doğal koşullar (iklim, coğrafya)
Yönetimin vizyonu, hissedarların kar amacı	Farklı pazardan edinilecek bilgilerle yeni ürünler geliştirmek
Şans	Şans

Kaynak: İTO, İstanbul Düşünce Akademisi' adına Gürlesel C, ve Palacıoğlu T, tarafından yürütülen "*İş Hayatının Önündeki Engeller*" konulu otomotiv sektörü vaka değerlendirmesi ve 37 adet makine sanayi sektör temsilcisi derneklerle yapılan toplantı notları, 2018, İTO

Çavuşgil tarafından 8 ayrı çalışma üzerinde yapılan bir değerlendirmede[7], uluslararasılaşmada dış faktörlerin çekim gücünün %54-64 arası bir oranda çıkarak, iç faktörlerin itmesinden daha fazla etken olduğu saptandığı belirtilmektedir.

[7] Tamer Çavuşgil, *Organizational Determinants of Firms' Export Behavior: An Empirical Analysis'*, Unpublished PhD dissertation, University of Wisconsin-Madison, 1976,

1.2. Uluslararasılaşma Teorileri

Uluslararasılaşma ile ilgili geleneksel teoriler uluslararasılaşmanın aşamalı olarak gerçekleştiğini öngörmekte iken, daha yeni bir teori olan **küresel doğan işletmeler**, kuruluş anında küresel pazar hedefli kurulan şirketler – çok uluslu şirketler örneğinde, aşamalı gelişimi reddetmesi ile dikkat çekmektedir. Bir başka teoride de uluslarasılaşma yalnızca **doğrudan yatırıma** bağlanmaktadır. Aşağıda geleneksel modeller incelenmektedir.

1.2.1. Aşama Modelleri

1.2.1.1. Uppsala Modeli

İsveç Uppsala üniversitesinde 1974 yılında **Johanson ve Wiedersheim-Paul** tarafından geliştirilen, 4 İsveç firmasının (Sandvik, Atlas Copco, Facit, Volvo) uluslararasılaşma sürecinin araştırıldığı ilk model olan "Aşama modeli"nde; uluslararası ticari faaliyetlerin büyük kaynaklara sahip olmayı, pazar hakkında bilgi ve deneyim gerektirdiği, firmaların uluslararası faaliyetlere kendi iç piyasalarında gelişip, biraz deneyim kazandıktan sonra sonra, riski azaltmak ve öğrenmek amacıyla küçük ölçekte başladıkları ve adım adım öğrenerek aşamalı artırarak geliştirdikleri, öne sürülmektedir. İlk ihracat denemesi genellikle komşu ve/veya iyi bildikleri ülkelerle başlamaktadır. Psikolojik yakınlık/uzaklığın (dil, eğitim, iş yapma yöntemleri, kültür ve sanayi gelişme gibi) çok önemli bir değişken olarak ortaya çıktığı "*kuruluş zinciri*" olarak da adlandırılan, uluslararasılaşmanın 4 aşaması şu şekildedir;

1. Sürekli ve düzenli ihracat faaliyeti yoktur. Zaman zaman bireysel veya aracılarla (dış ticaret şirketleri) ihracat yapılmaktadır. Uluslararasılaşma sıklıkla, rast gele yapılan ihracatla başlamaktadır.

2. Zaman içinde hedef ülkedeki bağımsız acenteler kullanılarak ticaret sürdürülür. *"Bu aynı zamanda "dolaylı ihracat" olarak adlandırılır ve hedef ülkedeki çevre hakkında yoğun bilgiye sahip olmayı gerektirmez. İşletme dolaylı ihracat ile hedef ülke hakkında*

bilgisini arttırır ve müşterilerle nasıl anlaşma yapacağını öğrenir ve doğrudan faaliyet gösterebilecek hale gelir" [8]

3. Satışlar büyüdükçe acenteler devreden çıkarılarak dış ülkede bir satış örgütü kurulur.

4. Satış büyümesinin sürmesi ile gümrük vergileri ve diğer ticaret engellerinden kurtulmak için doğrudan pazarda yatırıma giderek üretim tesisi kurulur.

1966 ve 1970 yıllarında yapılan, İsveç çelik ve kağıt sanayi firmalarının uluslararasılaşma sürecini inceleyen çalışmaların sonucuna göre, yukarıda 3. maddede belirtilen şekilde yurtdışı satış örgütlerinin kurulmasında tüm firmaların; ya mevcut acenteyi satın alma veya acenteden ayırdıkları bir çalışanın koordinasyonunda yeni bir örgüt oluşturma şeklinde, iki yaklaşımdan birini gösterdiği belirtilmektedir.

Bu model yalnızca İsveç firmalarına özgü olmayıp genelleştirmek mümkündür. Gelecekte pazarla ve neler yapılabileceğiyle ilgili fikirlerin oluştturulduğu ihracat aşaması, böylece pazar geliştirme masraflarını da azaltmaktadır. Pazar geliştikçe ihracat aşamasını, gümrük ve nakliye masraflarını azaltarak fiyat avantajı sağlamak için, hedef pazarda yüksek hacimli depolama, temsilcilik, satış mağazaları ve benzeri yapılanmalar izlemektedir.

Aşamalı olarak, doğrudan yatırımla yabancı ülkede yatırıma geçmeden önce, satış örgütü ile sondaj yapmak, sonradan dönülmesi zor riskleri erken aşamada bertaraf etmeyi sağlamaktadır. Üretimden önce, genellikle servis hizmetleri, ambalajlama, ilave işlem, finishing işlemleri, montaj aşamalarından geçilmesi sık rastlanılan örneklerdir. [9]

Uppsala modeli satın almalar (acquisitions) ve ortak girişim (joint venture) gibi alternatif uluslararasılaşma uygulamalarına değinmeyip sadece ihracata odaklanması nedeniyle eleştirilmektedir. [10]

---

[8] Dilber Ulaş, *Uluslararası İşletme Politikası*, **Ankara Universitesi Açık Ders Malzemeleri** 2009, s. 33,
[9] Jan Johanson & Jan Vahlne J, *The Internationalization Process of the Firm-A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments*, **Journal of International Business Studies, (JIBS)**1977, p.24-25
[10] Güven Demirdaş, *Uluslararasılaşma Modeli Olarak Küresel Doğan İşletmeler*, Balıkesir Ü. SBE. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, 2017, s24

1.2.1.2. Yönetim İnovasyonu Modelleri

Uppsala üniversitesi kaynaklı, uluslararasılaşma süreçlerini ilk açıklayan Modelin arasından yine aynı Üniversitenin öncülüğünde bu kez süreci organizasyonel ve davranışsal öğrenmeye ve karar alıcıların etkilerine dayandıran farklı modeller de geliştirilmiştir

Süreç Modeli : Yine Uppsala Üniversitesi tarafından, ilk çalışmada da yer alan **Johanson** ve bu kez **Vahlne** tarafından 1977'de geliştirilen modelde, benzer aşamalar tanımlanmakla birlikte, ***bilginin önemi*** vurgulanmakta ve edinilen bilgiler ve deneyimler çerçevesinde firmanın uluslararası pazarla ilgili hareket etme kararlarını (taahhüt şeklinde ifade edilmektedir) yavaş yavaş artırdığı öne sürülmektedir.

Aşağıdaki şekilde uluslararasılaşma sürecinin işleyişi gösterilmektedir. Pazar bilgisi ve pazara ayrılan kaynakların taahhüdü firmanın pazardaki durumu ile alakalıdır. Kaynakların ne şekilde değiştirileceği ve buna bağlı olarak elde edilen faaliyet performansı ise değişimle ilgilidir.

Durum Yönünden		**Değişim Yönünden**
Pazar Bilgisi	→	Taahhüt Kararları (Ülke için ne şekilde ticaret yapılacak kararı)
Pazar Taahhüdü	←	Mevcut Faaliyetler

Kaynak. Johanson J ve Vahlne, age, 1977

Şekil 2: Temel Uluslararasılaşma Mekanizması (1977 Modeli)

Davranışsal Model: Modeli benzer tanımlarla ifade eden iktisatçılar arasından **Çavuşgil** tarafından geliştirilen modelde 5 aşama sayılmaktadır. Bunlar firmanın;

i) Sadece iç pazarda faaliyet gösterildiği dönem,

ii) iç ve dış araştırma itici ve çekici faktörlerle firmanın uluslararası pazarlar hakkında bilgi arayışına girdiği ihracat öncesi dönem,
iii) psikolojik olarak yakın görülen pazarlara sınırlı ihracat ile uluslararasılaşmanın başladığı denemeyle katılım dönemi,
iv)uluslararasılaşmanın sistemli keşiflerle artırıldığı aktif katılım dönemi,
v) Uluslararası fırsatlar çerçevesinde hedef ülkede kaynak ayrılmasına gidildiği taahhüt dönemi,

olarak belirtilmektedir.[11]

Diğer Bazı Yönetim İnnovasyonu Uluslararasılaşma Modelleri

Firma yönetimleri, çalışanlarının bilgilenme süreçleri ile gelişim gösteren innovasyon ilişkili bazı uluslararasılaşma modellerine ilişkin tablo aşağıdadır.

Tablo 2: İnovasyon İlişkili Uluslararasılaşma Modelleri

Aşama	Bilkey ve Tesar 1977	Reid 1981	Czinkota 1982
1	Yönetim ihracata ilgisiz	İhracat farkındalığı: Yönetim ihracat fırsatlarını farkedemiyor, ihtiyacı göremiyor	Tamamiyle ihracata ilgisiz firma
II	Rastgele ihracat taleplerini karşılamakta ancak aktif ihracat fizibilitesi çabası göstermiyor	İhracat niyeti: İhracata dönük motivasyon, inanç, tutum, beklentilerin oluşması	İhracata kısmen ilgili firma
III	Aktif ihracat fizibilitesi çabası içine giriyor	Deneme amaçlı ihracat: Sınırlı ihracatla kişişisel tecrübe ediniliyor	İhracat imkanlarını araştıran firma
IV	Psikolojik yakın ülkeye deneme amaçlı ihracat yapılıyor	Değerlendirme aşaması; Yapılan ihracatların sonuç değerlendirmesi	Deneme amaçlı ihracat yapan firma
V	İhracat konusunda tecrübe kazanılmış durumda	İhracatın kabulü veya reddi	Tecrübeli küçük ihracatçı
VI	Psikolojik uzak ülkelere ihracat imkanı araştırılıyor		Tecrübeli büyük ihracatçı

Kaynak: O. Andersen, *On The Internationalization Process of Firms: A Critical Analysis* **Palgrave Macmillan Journals** 1992 s.213

[11]Tamer Çavuşgil, *On the Internationalisation Process of Firms*, **European Research** Vol.8 No. 6, 1980, p.275

1.2.2. Ağ İlişkileri Modeli

Johanson ve Vahlne 1977'de yazdıkları tezlerini 2007'de yeni gelişmelerin ışığında bir kez daha ele almıştır.[12] Bu yeni çalışmanın en önemli bulgusu, eski tezlerinin eksik olduğunu düşündükleri *ağ ilişkilerini* sürece katmaları olmuştur. Özellikle yöneticilerin geçmiş ilişkileri, en önemli bilgi kaynağı olarak göze çarpmaktadır.

İlişkilerde güven olması başarı için ön şarttır. Sadece fırsat görüp, menfaat birlikteliği ve fırsat üzerine taahhütlerin gelimesi durumunda, madalyonun öteki yüzünde taraflardan birinin diğerine bağımlı olması durumu ortaya çıkmaktadır. Özellikle ilişkinin başında *güven* önemli bir etkendir.

İlkinden 30 sene sonra kaleme alınan modele göre firmalar uluslararasılaşırken iki değişim sözkonusudur;

i) Kendileri veya başka firmaların yabancı pazarlardaki faaliyetlerinden deneyimlenerek gelen değişim,

ii) Yabancı pazarda ne şekilde varolacakları (taahhütleri) yönünde aldıkları karar doğrultusunda gelen değişim,

Taahhüt kararının ne kadar büyük olduğunu, yatırımın büyüklüğü yanında, esnek olup olmama derecesi belirlemektedir.

Deneyimler; pazardaki taahhütleri (güçlenme kararlarını), **Güçlenme kararları**; yeni faaliyetleri, **Yeni faaliyetler**; yeni deneyimleri … şeklinde dinamik bir süreç söz konusudur. Taahhütler her zaman büyüme, ilerleme şeklinde olmayabilmektedir.

Öğrenme, deneyimleme ve taahhüt kararları zaman alan bir süreçtir. Bu nedenle *pazara giriş kararları* riski ve aynı ölçüde getiri beklentisi yüksek kararlardır. *Psikolojik olarak*

[12] Jan Johanson, Jan Vahlne, *The Uppsala Internationalization Process Model Revisited: From Liability of Foreignness to Liability of Outsidership,* **Journal of International Business Studies, (JIBS)**, 2009 p.1411-1431

daha uzak pazarlara giriş kararları bu yüzden yavaş yavaş artırarak verilmektedir.

İlişki ağı üzerine yapılan farklı çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur;

- Software firmaları üzerine yapılan bir çalışmada, pazar yeri ve giriş şeklinin seçiminde ağ ilişkilerinin önemi, pazara girilmeden, hatta daha firma kurulmadan ağ ilişkileri içerisinde olmanın uluslararasılaşmada faydası ortaya konmuştur.[13]

- Japon otomobil parçalarının satışı üzerine bir çalışmada[14] parça satıcıları ile alıcılar arasındaki iç ilişki ağının, tedarikçilerle müşteriler arasındaki yakın ve sürdürülen ilişkilerin çok belirleyici olduğu, ilişkilerin karşılıklı olarak muhataplarının kaynak ve kabiliyetlerinin denenerek öğrenildiği ve kademe kademe geliştirildiği,

- Firma ve muhatapları arasında karşılıklı taahhütleşmenin başarılı uluslararasılaşma için şart olduğu, işleyen ilişkilerin kurulmasının bazen 5 yıla varan, bazen başarısızlığa uğrasa da zaman ve ısrarlı girişimleri gerektirdiği,

anlaşılmaktadır[15].

Durum Yönünden		**Değişim Yönünden**
Bilgi Fırsat (Pazar Bilgisi –eski tez)	→	İlişki Taahhüt Kararları (Taahhüt Kararları-eski tez)

Ağ İlişkileri Durumu (Pazar Taahhüdü-eski tez)	←	Öğrenme Güven inşaası (Mevcut Faaliyetler-eski tez)

Kaynak. Johanson,&Vahlne, *The Uppsala Internationalization Process Model Revisited,* **Journal of International Business Studies** (2009) 40, 1411–1431

Şekil 3 : (Yeni) Temel Uluslararasılaşma Mekanizması (2007 İş Ağları Modeli)

[13]Nicole Coviello & Hugh Munro, *Growing the entrepreneurial firm: Networking for international market development*. **European Journal of Marketing**, 29 (7), 1995, p.49–61.
[14]Xavier Martin, Anand Swaminathan, & Will Mitchell, *Organizational evolution in the interorganizational environment: Incentives & constraints on international expansion strategy*. **Administrative Science Quarterly**. Sage Pub. 43(3): 1998, p.566
[15] Jukka Hohenthal, *Managing interdependent business relationships in SME internationalization*., **Business Networks and International Marketing,** Doo Yang Pu., Seoul, 2006, p. 209-222.

1.3. Uluslararasılaşma Süreci

Küresel doğan işletmeler ve özel olarak yabancı bir ülkede bir şekilde faaliyet göstermek amacıyla kurulanlar hariç, ulusal sınırları içinde faaliyet göstermekte olan bir işletme uluslararasılaşırken içsel ve dışsal faktörlerin etkisi ile değişen, farklı aşamalardan geçmektedir. Her işletmenin durumu kendine has ve özel olduğundan, yeterlilikleri ve hedefleri farklı olduğundan her işletmenin uluslararasılaşma aşamaları dai hızları da farklı olmaktadır. Yine de yukarıda teoriler bölümünde bahsedilen çalışmalarda ortaya konulduğu üzere işletmelerin uluslararasılaşma aşamaları genel hatları ile şu şekildedir:[16]

1. Aşama: İhracat:

Uluslararasılaşmanın başlangıç aşaması, çoğu halde ihracattır. İhracat üretilen, ticareti yapılan ürünlerin ülke sınırları dışına satılmasıdır. İhracat işlemi satıcının diğer ülkedeki alıcıya herhangi bir yöntemle ulaşması ile başlamakta ve genelde **ilk ihracatlar, ya alıcının inisiyatifi ile ya da ihracatçının inisiyatifi ile psikolojik olarak kendine yakın hissettiği** ülkeye deneme amaçlı olarak yapılmaktadır. İşletmenin küçük boyutlu olup ihracat için gerekli yapılanmasının bulunmadığı ve dış ticaret işlemlerinden kaçınmak istenilen hallerde, **yerelde sektörel dış ticaret şirketleri veya hedef pazardaki acenteler aracılığı ile dolaylı ihracat** çok tercih edilen bir yöntemdir. İşletmenin ürün kapasitesinin doldurulamadığı veya artırma imkanı olduğunda yeni pazarlara girmenin ilk adımıdır. Ülkemizde uluslararasılaşmada **ihracattan önce ithalatın da sıklıkla rastlanılan bir yöntem** olduğu, ithalatçıların edindikleri tecrübe ile kendilerinin de ihracat yapabileceklerine inanmalarında etkili olduğuna ilişkin örnekler bilinmektedir.

2.Aşama: Hedef Ülkede Doğrudan Satış ve Pazarlama

Az sayıda rastgele taleplerin karşılanması ile başlayan, edinilen bilgi ve tecrübe ile psikolojik yakın pazara deneme ihracatı ile devam eden ve sonrasında girilen pazara

[16]Seda Avcı S, *İşletmelerin Uluslararasılaşması ve Küresel Markalaşma: DYO Uygulaması*, Dokuz Eylül Ü, Y.Lisans Tezi, 2007, s50-52
Bebni M Mohit, *Stages of internationalization*, **Slideshare** Sep 4,2018' de olduğu gibi sadece yerel piyasada faaliyet gösterildiği aşamayı ilk aşama olarak belirten çalışmalar da mevcuttur.

acente aracılığı ile veya doğrudan düzenli ihracat ile süren ilk aşama sonrasında işletmeler, pazarda daha büyük imkanlar görmeleri halinde, hedef ülkede pazara daha yakın olup talebi içeriden takip etme, acente komisyonlarından ve zamandan tasarruf ederek, pazarı tüm yönleriyle dolaylı aktarıldığı şekliyle değil de doğrudan tanıma, kendi işini bizzat layıkıyla yürüterek, geliştirmek için ilişki ağı oluşturma gibi saiklerle, **hedef ülkede doğrudan satış veya pazarlama birimleri açmak şeklindeki ikinci aşamaya** gçerler.

3.Aşama – Hedef Ülkede Anlaşmalar

Hedef pazarda varlığın artırılması amacıyla girişilen bu aşamada, işletmeler ürünleri ile ilgili **yerel üreticilere lisans, franchise vermekten, teknik anlaşmalara varan bir çerçevede anlaşmalara** yönelebilirler. Bu anlaşmaların şartları çerçevesinde işletmenin ürünleri ile ilgili muhtelif çapta teknoloji ve üretim, süreç yönetim konularında bilgi transferinin de gerçekleştiriliyor olması önemli bir ayrıntıdır.

4. Aşama – Hedef Ülkede Ortak Girişim

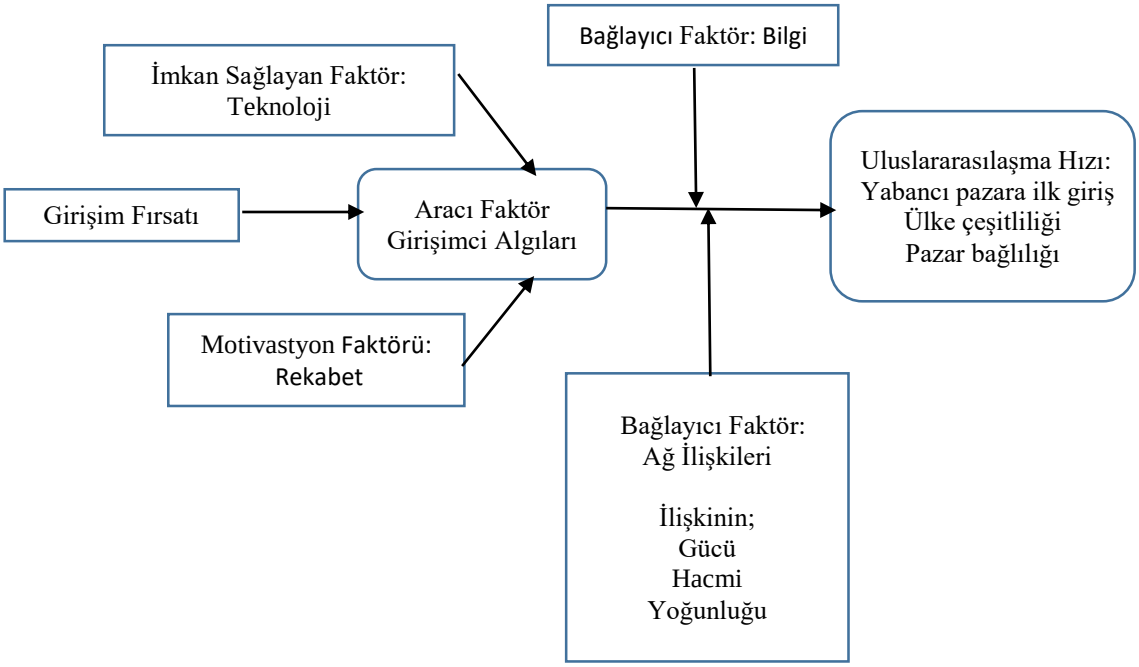
İşletmenin hedef ülkede edindiği deneyim, talebin durumu, pazarın büyüme potansiyeli, rakipler, içsel yeterlikleri, üretimin esnekliği ve transfer edilebilir olması, kendisine sağlanan teşvikler, ülkede geçerli mevzuat, siyasi ve makro ekonomik istikrar gibi uluslararasılaşmayı tetikleyen itici ve çekici faktörlerin tamamını değerlendirerek, **kalıcı olma yolunda attığı uluslararasılaşmanın en ileri adımlarından** olan bu aşamada, işletmenin sahip olduğu bilginin yayılarak rakiplerin eline geçme riskinin kontrol edilebilir olması ve ortaklık yapılacak işletmeye güven önemli şarttır.

5. Aşama – Hedef Ülkede Doğrudan Üretim

Uluslarasılaşmanın son aşaması olarak tanımlanan doğrudan üretimi, uluslararasılaşmanın tek ve gerçek göstergesi kabul eden bir model olduğu belirtilmişti. Bu aşama da ortak girişimler gibi tüm itici ve çekici faktörlerin çok kapsamlı ele alınması ile karar verilen, işletmenin **hedef pazarda üretim ve çoğu halde pazarlama tesislerini de kurarak gerçekleştirdiği** uzun soluklu bir süreçtir.

Önemli bir bölümü uluslararasılaşmada zaten uç nokta olan küresel şirketler tarafından gerçekleştirilen yabancı doğrudan üretimlerde ise artık işletme hedef ülkede ilgili ülkenin ihtiyaçlarına veya hedef ülke ile çevre ülkelerin ve hatta küresel ihtiyaçlarına yönelik olarak üretim tesisleri kurulmasını ise **Küresel Entegrasyon** olarak tanımlamak mümkündür.

Uluslararasılaşmanın ne kadar hızlı olabileceğinde, firma bazında **yönetim ve karar alma pozisyonunda olanlar ile çalışanların kapasite ve öngörüsünün esas** olduğu ve diğer değişkenlerin bu ana belirleyiciye bağlı olarak önem sıralama ve derecesinin değiştiği düşünülmektedir.

Kaynak**:** Benjamin Oviatt & Patricia McDougall, *Defining international entrepreneurship and modeling the speed of internationalization.* **Entrepreneurship: Theory and Practice**, 29(5), Sage Pub. 2005, p.537–553.

Şekil 4: Uluslararasılaşma Hızı Faktörleri

Ortaya çıkacak uluslararasılaşma imkanlarını farkedip değerlendirmek yönünde, -girişimci ruhu ile- karar verecek olan girişimcidir. Girişimci karar verirken; şirketinin üretim kapasitesi, personelin durumu, maliyetler, fiyat-kar oranı, satış adedi, nakliye, sigorta vergiler, sağlanan teşvikler, finansman imkanları, dağıtım, pazarlama, depolama,

sergileme, satış, satış sonrası hizmet vb pek çok veriyi değerlendirmek durumundadır. Bu değerlendirmeyi yapacak olan girişimcinin eğitimi, geçmişte yaşadığı tecrübeler, ihtiyatlı veya risk almaya açık karakter yapısı, yabancı dil ve dış ticaret mevzuat-uygulamaları hakkında bilgi düzeyi, hatta şans gibi çok çeşitli değişken doğal olarak rol oynayacaktır. Girişimci algısı ne kadar yüksek olsa da, uluslararasılaştırılacak bir ürün olmaması halinde bir işe yaramayacaktır. Bu ürünü ortaya çıkaracak olan da teknolojidir. Girişimcinin yeni pazarlara girerek rekabet etmek istemesi veya tam tersine rekabetten kaçınması da bir diğer önemli faktördür.

Girişimcinin sektörü ve uluslararasılaşma fırsatı sunulan pazar hakkındaki bilgi düzeyi ile bunlar üzerinde kurulan ağ ilişkileri uluslararasılaşma fırsatlarının farkına varma ve daha önemlisi harekete geçme noktasında, yeni bir işe başlarken duyulan güven ihtiyacını karşılaması ve belirsizlikleri, gri noktaları azaltması ile öne çıkan hususlardır. Girilen her pazarda edinilen her yeni iş ilişkisi, deneyim, pazar hakkında artan bilgi, iş yaparken karşılaşılan sorunlardan dersler çıkarma vb öğrenmeyi artırarak gerek bulunulan pazarda hızı, gerekse yeni pazarlara girmek için isteği artırabilecek bir unsurdur. Yaşanılan olumsuzluklarda hızın yavaşlaması veya pişmanlıkla geri çekilme de yaşanılabileceği unutulmamalıdır.

1.4. Rekabet Tanımı ve İlgili Kavramlar

"Her hangi bir etkinlik alanında ayrı ayrı kişi, grup, (firma, firma birliği, ülke, ülke birliği) arasında üstün olma mücadelesi,[17] veya pazarda firmaların veya satıcıların bağımsız olarak, kar, satış, pazar payı gibi belirli bir iş hedefini elde etmek için alıcılar üzerinde öne çıkma mücadelesi"[18] gibi çeşitli şekillerde belirtilen, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun 3. Maddesinde "mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarış"[19] **olarak belirtilen rekabet**, her alanda gelişim ve ilerlemenin, bireysel, toplumsal olarak kalkınmanın motorudur.

[17] Faruk Türkoğlu, *Ansiklopedik Ekonomi ve İş Hayatı Sözlüğü***, Dünya Gazetesi Yayınları**, 2020, s364
[18]https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3163#:~:text=OECD%20Statistics,sales%20and%2For%20market%20share.
[19] https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Mevzuat/4054-sayili-kanun

Aslında rekabetin önemini en sade açıklayan iktisatçı Adam Smith'dir; "İnsanların müdahalesi olmadığı, doğanın mükemmel düzeni içerisinde ekonomi kendi akışına bırakılınca rekabet içgüdüsü ile, ferdi çıkarlarını izleyen rasyonel ekonomik bireyler, ekonomiyi en optimum noktaya taşıyacak ve refah yükselecektir. **Rekabette öne çıkmak için özet olarak; üretimde, kaynak dağılımında ve yenilikte etkinlik gerekir**. Rekabet ortamında piyasa fiyatlarını etkileme gücünden yoksun olacak firmalar, düşük maliyete sahip olmaları için, çalışmaya mecbur kalacaktır".

Diğer taraftan, *marjinal fayda ve alternatif fırsat maliyeti* kavramları çerçevesinde tüketicilerin bir mala verdiği değere göre, üretimde kaynak dağılımını sağlayarak tüketici mutluluğu ve refahın artırılmasına neden olur. F**irmalar yaşayabilmek için diğerlerinden farklılaşmalı, farklılaşmak için de, tüketiciye daha ucuz, daha çok ve uzun fayda sağlayan, daha ve daha iyi bir ürüne hatta yeni bir** buluşa sahip olmalıdır.[20]

Son olarak rekabetin, piyasa sisteminin etkinliğini, piyasa aktörlerinin kararlarının bağımsızlığını ve kişisel çıkarları gözeten eylemleri korumakla birlikte, **sosyal adaleti ve ekonomik etkinliğin sağlanmasına katkı verdiği** belirtilmelidir.[21]

Rekabetin kalkınmada, refahın artırılmasındaki rolüne verilebilecek en iyi örneklerden biri olarak; *Türkiye'nin AB ile gümrük birliği öncesinde ve sonrasındaki Türk otomotiv sektörü,* verilebilir. 1996 öncesinde koruma tedbirleri ile, yıllık onbinlerle ifade edilen, Avrupa'nın yıllarca evvel terkettiği modellerde, montaj şeklinde ve son derecede düşük kalitede ve oligopolistik az sayıda üretici ile yapılan üretim, sektörün devasa AB pazarında rekabete açılmasıyla birlikte; 2,1 milyon üretim kapasitesi, yaklaşık 1,4 milyon ihracat ve 30,5 milyar $ ihracat geliri[22] ile Türkiye'nin en önemli döviz geliri sağladığı sektörlerden biri olarak ülke ekonomisine eşsiz katkı sağlamıştır.

Rekabet girişim, sözleşme, mülkiyet, örgütlenme, seyahat, gibi iktisadi; düşüncelerin ifadesiyle, seçme ve seçilme gibi siyasi; **temel hak ve özgürlük ortamında**

[20] **DPT 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı,** *Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2000, s.1-2
[21] https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Kurumsal/hakkimizda Erişim: 19.10.2020
[22] http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2019_YILLIK-5401.pdf Erişim: 19.10.2020

yeşerebilmektedir. Rekabette özgürlük ortamının sağlanması kadar, bozulmaması için kural ve kısıtlamaların hukuk düzeni içerisinde sağlanması şarttır. Piyasa yeni girişlerin engellenmemesi, hakim durumun rekabeti engelleyecek şekilde kullanılmaması, rakipler arasında uyumlu gizli anlaşmalar ile ortak hareketlerin engellenmesi ile hukuk içerisinde rekabet korunmalıdır.

Diğer taraftan rekabet için faaliyet gösteren işletme sayısının piyasada hakim durum veya piyasanın paylaşılmasına imkan vermeyecek çoğunlukta olması esastır. Sözedilebilmesi için aynı alanda **yarışan asgari iki unsurun varlığı gereken rekabet, genel anlamda, *makro ve mikro* olarak ikiye ayrılabilir**. Uluslararası arenada ülkeler arası rekabet makro, firmalar arası rekabet de mikro sınıfa girer. Makro rekabet, mikro rekabeti, mikro rekabet makro rekabeti olumlu olarak desteklemektedir. Esasen **uluslararası rekabette ülkelerin gücünü belirleyen, asıl rekabet eden firmalarıdır. Firmaların rekabet gücünü belirleyen ise kendi ülkelerinin özellikleridir.** Ana ülke, firmanın teknolojide hızlı inovasyon kapasitesini belirler. Firmanın karşılaştırmalı üstünlüklerinin nihai ve sürdürülmesi gerekli kaynağı, ana ülkesidir. Ancak her ne kadar ülke firmalarının uluslararası rekabet gücü kazanması için uygun ortamı sağlamış olsa da, firmanın sunulan fırsatı değerlendirebilmesi için **firma stratejisi büyük önemi haizdir**. [23]

AB Komisyonu, uluslararası rekabet gücünü; ekonominin verimlilik artışı ile *"yüksek ve gittikçe artan bir yaşam standardı ile sürdürülebilir yüksek bir istihdam seviyesi sağlama yetkinliği*" olarak tanımlamakta olup, verimlilik artışı için en önemli faktörler de şu şekilde sıralanmaktadır;

• Yatırımları hızlandırmak için piyasa reformlar ile sağlanan fırsatlar,
• Adil rekabet ortamı, tüketici korunması, ar-ge yatırımları, örgün ve mesleki eğitimle insan kaynaklarının geliştirilmesine bağlı yenilik yapabilme gücü,
• Yeniliklerin (teknolojik olan ve diğer) ürünlere hızla aktarım kapasitesi,
• Bilgi-iletişim teknolojilerinin adaptasyonuyla yeni iş yapma yöntemleri uygulanması [24]

[23] Michael Porter, *New Global Strategies for Competitive Advantage*, **Planning Review**, 18-3, 1990, p.5
[24] Atilla Bedir, *Uluslararası Ticarette Fiyata Dayalı Rekabet Gücü İle Endüstri İçi Ticaret Arası İlişki; Türk İmalat Sanayi Örneği*, **DPT,** Ankara, 2009, s.12

1.5. Uluslararası Ticarette Rekabet ve İlgili Temel Teoriler

Uluslararası ticaret; 200 civarında ülkenin[25] her birinin ayrı ayrı veya muhtelif Birlikler içerisinde sahip olduğu hukuki, fiziki koşulları çerçevesinde diğerlerine uyguladığı kurallar altında, siyasi, sosyal, ekonomik, mevsimsel, dönemsel ve benzeri pek çok nedene bağlı olarak, 97 fasılda yüz binlerce ürün ve hizmetin ticaretinin yapıldığı, her gün binlercesinin de bu ticarete eklendiği, yılda 38 trilyon $'a ulaşan[26] karmaşık ve dinamik bir ortamdır. Kendi içerisinde, bu kadar çok değişkenin bulunduğu bu yapının bilinen pek çok kural ve uygulamalarını bir anda değiştirebilen, içinde bulunduğumuz "pandemi" benzeri beklenmedik etkenler ise, yapıyı daha da kompleks hale getirebilmektedir.

Dolayısı ile bu kadar kapsamı geniş ve derin uluslararası ticareti, tek bir teori ile açıklamak mümkün değildir. Hele ki, Afrika gibi, neredeyse Dünyanın geri kalanının tamamının bir şekilde pay almaya çalıştığı, koşulları son derece "nev-i şahsına münhasır"* bir pazardaki rekabeti açıklamak çok daha geniş kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Muhakkak ki, ekonomi biliminde tarih boyunca geliştirilen ve literatürde kabul gören teorilerin her birinin, ticaretini açıklamada başarılı olduğu ürün grupları, vardır. Ancak tek bir teorinin her ürüne, her koşula, zamana, ülkeye, bölgeye uygulanabilir olduğunu düşünmek doğru değildir.

Örneğin, **Faktör Donatımları Teorisi**, farklı ülkeler arasında gerçekleşen standart malların endüstriler-arası ticaretini açıklarken, **Yeni Dış Ticaret Teorileri** ise uluslararası ticaretin önemli bir bölümünü oluşturan ve benzer ülkeler arasında gözlenen farklılaştırılmış malların endüstri-içi ticaretini açıklamaya çalışmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle ticaretin serbestleştirilmesi ile benzer faktör donatımlarına sahip endüstri ülkeleri arasındaki endüstri-içi ticaretin artması ve Faktör

[25] https://worldview.stratfor.com/article/how-many-countries-are-there-world-
BM'e göre-195, en az bir BM üyesi tarafından resmen tanınan ülkeler-201, Olimpik Ülke– 206, de facto tanınan ülke- 207, Dünya Kupası için FIFA listesindeki ülke- 211, ISO Standartları Listesindeki ülke kodları-249 adet

[26] Uluslararası Ticaret Merkezi- International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019 verisi

*"Sadece kendine özgü" anlamına gelir. Kişileri betimlemek için kullanılmakla beraber, her hangi bir şeyin özgünlüğünü ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Donatımı Teorisinin paradoks bir sonuç vermesi, 1960'lı yıllardan sonra Yeni Dış Ticaret Teorileri'nin geliştirilmesini teşvik etmiştir. Yeni Dış Ticaret Teorileri, uluslararası ticaretin tümünü açıklayamamasına karşın Geleneksel Dış Ticaret Teorisi'nin eksikliklerini gidermeye çalışması yönünden tamamlayıcı nitelikte görülmektedir.

1.5.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Mutlak Üstünlükler Teorisine, Adam Smith'in 1776'da yazdığı "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde öne sürdüğü, ekonomi biliminin ve modern dış ticaret teorisinin oluşmasına öncülük eden, en önemli teorilerden biri belki de birincisi, demek mümkündür. Yazıldığı dönemde, Dünyada çoğunlukla geçerli olan **merkantilist** düşünce, dünya servetinin sabit, dış ticaretin "sıfır toplamlı oyun" olduğu ve ülkelerden birinin kazancının diğerinin kaybını oluşturduğunu savunmaktaydı. Serbest ticaretin en önemli savunusu da olan, Mutlak Üstünlük Teorisinde ise her ülkenin diğerlerinden daha düşük maliyetle ürettiği *mutlak üretim üstünlüğüne sahip olduğu* malları uzmanlaşarak üretmesi, bunları ihraç ederek, pahalıya üretebildiklerini dışarıdan ithal etmesi ile dış ticaret refah seviyesinin artırılabileceği fikri ortaya konulmuştur.

Adam Smith, ticarette kısıtlamalar olmazsa, her ülkenin kaynaklarını rekabet edemeyecekleri, etkinliği yeterli olmayan üretim alanlarında kullanmak yerine;

- rekabette kendisine avantaj sağlayan ürünlerin üretiminde kullanacağı,
- el yatkınlık becerilerini ve ustalıklarını arttıracak tekrar işlemleri, süreci kısaltmaya yönelik etkin çalışma ve farklı işlemlere geçişte kaybedilen zamanın kazanımı ile uzmanlaşacağını ve
- bu uzmanlaşma ile etkinliklerinin daha da artacağını öngörmüştür.[27]

Serbest ticaretin merkezde bulunduğu, malın değerinin homojen ve tam istihdamın sağlanmış emek üzerinden hesaplanması, kur farkı olmaması, ticaret yapan iki ülkenin de üretim için gerekli kaynaklara (toprak, emek, sermaye) eşit miktarlarda sahip olması,

[27] assets.pressprinceton.edu/chapters/reinert/1article-yanmarewijk_absolute.pdf

taşıma giderlerinin sıfır olması, uluslararası alışverişlerde para kullanılmayıp malın malla takas edilmesi; bu teorinin genel kabulleridir.[28]

İngiltere (kumaş) ve Portekiz (şarap) örnekleri çerçevesinde daha az emek-zaman ile üretilen malda ülkelerin uzmanlaşması halinde, bu uluslararası işbölümüyle her iki ülkenin de, kendi kıt kaynakları ile üretebileceklerinden daha fazlasını elde etmiş olacakları ileri sürülmüştür. Serbest piyasa hangi ülkenin hangi üretimde uzmanlaşması gerektiğinin ana karar vericisidir. **Merkantilizmin dışa kapalı ve *ithalatı* kayıp sayan anlayışına karşı, dış ticarete açık bu modelde, iki ülkenin de refahını artıracak şekilde daha fazla mal üretilmesi mümkündür**.

Doğal ya da kazanılmış mutlak üstünlükler tanımlanmaktadır. ***Doğal Mutlak Üstünlük;***

-Sahip olunan yer altı ve yer üstü doğal kaynaklar (petrol, altın, bakır, rüzgar, güneş, hidro enerji kaynakları, rezervlerin çıkarma maliyetini düşürecek şekilde yüzeye yakın olması, balıkçılık için avantaj olacak deniz alanı, kayak turizmi için avantaj olacak dağların, genel turizm hareketleri için avantaj olacak sahillerin, tarihi eserlerin varlığı gibi),

-coğrafi konum (pazarlara yakınlık, deniz ulaşımına açıklık, merkezi limanların, kanalların varlığı gibi),

-iklim koşulları (çeşitli ürünlerin yetişmesine imkan sağlayan iklim- fındık, zeytin, muz, pamuk gibi),

- ucuz ve bol işgücü (Çin, Hindistan gibi) arazi (verimli, geniş sulanabilir topraklar gibi)

üretim faktörlerinin bolluğu olarak özetlenebilir.

Kazanılmış Mutlak Üstünlük; Doğal olmayıp toplumda ve devleti yönetenlerde ahlak, demokrasi, hak ve özgürlükler, fikri ve sınai mülkiyet gibi kavramlara bağlılık, araştırma

[28] Esra Yüksel ve Ercan Sarıdoğan, *Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R.Krugman'ın Katkıları*, **Öneri Dergisi.** 2012; 9(35): s.199-206.

geliştirme ve girişimcilere imkan sağlayan, sivil topluma değer veren kültür yapısı, özellikle eğitim ve öğretime verilen önem, oluşturulmuş olan ulaştırma, haberleşme, kurumsal, finansal, teknoljik altyapı, mühendislik bilgi birikimi, tarih boyunca uzmanlaşılan (örnek; İsveç demir işçiliği, Norveç- balıkçılık, İngiltere-finans) geleneksel üretim, gibi unsurlar ile belirli ve üstün gayretler ile kazanılan üstünlüklerdir.*****

Mutlak üstünlükler süresiz ve kesin değildir. Zaman içerisinde, sahip olunan doğal zenginliğin azalması, önemini azaltacak teknolojik değişimlerin yaşanması, farklı coğrafyalarda yeni keşiflerle, rekabet avantajının farklı ülkelere, toplumlara kayması sözkonusu olabilmektedir. Örneğin petrolün ortaya çıkışı, *kömürün*; elektriğin ortaya çıkışı *aydınlanma için kullanılan yakıtların*; üstünlüğünü sona erdirmiştir. Mineral yakıtla çalışan içten yanmalı motorlar, kömürle, rüzgarla, insan, hayvan gücü ile hareket eden araçların yerini almış, günümüzde ise elektrik motorlu araçlara yerlerini bırakmaya başlamıştır.

Nüfusun getirdiği işgücüne bağlı mutlak üstünlük; yaşlanma veya niteliksiz işgücü ile, rekabet gücü bir yana, **artan sosyal harcamalar ve verimsiz aşırı nüfusun doğuracağı sosyal ve makro ekonomik sorunlar ile, *rekabet dezavantajına*** dönebilmektedir.

Öte yandan, sosyo-ekonomik ve özellikle demokrasi, insan hakları, eğitim, mülkiyet hakkı gibi temel hak ve özgürlükleri kıstlayan, eğitimi arka plana iten siyasi gelişmeler, savaş vb olumsuzluklar, kazanılmış üstünlükleri ortadan kaldırdığı gibi, aksine olumlu gelişmeler de yeni firmalara, ülkelere rekabet üstünlüğü getirebilmektedir.

"*G.Kore'nin ölçek ekonomisi ve teknolojiye birlikte geçişi sağlayan politikaları ile desteklediği* ***Samsung, Hyundai*** *gibi markalarının eriştiği nokta buna güzel bir önektir. Samsung, Japon rakipleri olan örneğin Toshiba, Hitachi ve Panasonic'i geride bırakmış,*

*****Çalışanların da yönetişime dahil olduğu sistemle, sürekli geliştirmeye dayalı "Kaizen" kültürü ile kazanılmış üstünlüğe en iyi örnek Japonya'dır. Doğal kaynağı yoktur. Üstelik çoğu dağlık ve tarıma elverişli olmayan, yüksek nüfusuna göre (126 milyon) çok sınırlı topraklara sahiptir. En tehlikeli deprem kuşaklarından birinin üzerindedir. 2. Dünya Savaşında iki şehri atom başkenti ve pek çok şehri ise konvansiyonel bombalarla yıkılmış, sanayisi ve altyapısı tahrip edilmiştir. Bugün geldiği nokta, bireyden önce ülkesini önceleyen *çalışma, disiplin, eğitim, öğretim ve teknolojiye yatırımı kültürü* ile açıklanabilir.

ABD'li dev Apple ile rekabet edebilen en önemli şirket haline gelmiştir. Avrupa Birliği'nin en önemli projelerinden biri olarak Almanya ve Fransa ortaklığında 1970'de kurulan daha sonra İngiltere ve İspanya'nın da katıldığı ***Airbus****, 1916 kuruluş tarihli ABD devi Boeing'le rekabet eder konuma gelmiş olup, her iki firma Dünya havacılık sanayinde mutlak üstünlüğe sahiptir. Bu üstünlüğe karşı pay almak isteyen Rusya ve Çin ise ortak üretim yapmak üzere çalışmalara başlamış olup, ilk ürünlerin 2023 gibi piyasaya sunulması hedeflenmektedir*" [29]

Afrika için bakıldığında, Dünya üretiminin %87'sine sahip olduğu rodyum, %82'ine sahip olduğu platinyum ve 2/3'üne sahip olduğu kobalt ve tantalyum dolayısıyla, **muhtelif madenlerde mutlak üstünlüğü bulunduğunu söylemek mümkündür**. Dünya krom üretiminin yaklaşık yarısına Afrika sahip olmakla beraber, bunun neredeyse tamamının G.Afrika'da olması, bu ülkeyi mutlak üstünlüğe taşımaktadır. Diğer taraftan kakao, susam tohumu, vanilya, manyok da, **mutlak üstünlük bulunan tarım ürünleridir**.

1.5.2. Mukayeseli Üstünlükler Teorisi

Ekonomi biliminin temel taşı olan mutlak üstünlük teorisinin açıklayamadığı; iki ülke arasındaki ticarette, bir ülkenin diğerine her alanda üstün olması halinde ticaretin nasıl yapılacağı sorusudur. Smith'in teorisinden 40 yıl sonra Ricardo'nun, Mukayeseli Üstünlükler teorisi bu cevabı vermektedir. Esas olan mutlak üstünlük değil, mukayeseli üstünlüktür. Üstünlüklerin derecesi belirleyici olandır. Mutlak üstünlük bulunduğu her koşulda zaten mukayeseli üstünlükten de söz etmek mümkün olduğu için, mukayeseli üstünlüğü **bütün**; mutlak üstünlüğü ise **bütünün bir özel şekli** olarak görmek doğru olacaktır.

Ülkeler, ticaret yaptıkları ülkelere karşı, sahip oldukları kaynaklarla hangi ürünleri daha rekabetçi olarak üretebiliyor ise o ürünlerde uzmanlaşmalı, verimi daha az, dolayısı ile

[29] Tezer Palacıoğlu, *Mutlak Üstünlük ve Bazı Dış Ticaret Teorileri*, **İstanbul Düşünce Akademisi (İDA),** İstanbul, 2018, s.12
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/289/avrupali_airbus_%E2%80%93_abdli_boeing_savasi
http://www.kokpit.aero/cin-ve-rusya-airbus-ve-boeinge-rakip-olacak Erişim: 21.05.2019

maliyeti yüksek olarak daha düşük rekabet gücü olan ürünleri ise kaynak israfından kurtulmak için diğer ülkelerden ithal etmelidir. Her ülkenin daha rekabetçi olduğu ürünlere kaynaklarını ayırması ve ticaretin bu çerçevede gelişmesi durumunda, her ülke ithal etmeyip kendisi üretmesi halinde edineceği ürünlerden daha fazlasına sahip olacağı için, kazançlı çıkacaktır. Ricardo da, Smith gibi, ürün maliyetini emeğe dayandırır. Aynı şekilde emek ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında tam hareketsizdir ve tam istihdam sağlanmıştır.[30] Örnek;

	Kumaş (metre)	Şarap (litre)
İngiltere	80	40
Portekiz	10	20

Hem kumaş, hem şarap üretiminde İngiltere mutlak üstünlük sahibidir. Üstünlüğün derecesi kumaşta 8, şarapta ise 2 kattır. İngiltere, Portekiz'e kumaş ihraç etmeli, şarabı ise Portekiz'den ithal etmelidir. Şarap üretimine ayırdığı kaynakları da kumaş üretimine yönlendirmelidir. Doğal olarak, Portekiz için de tam tersi durum söz konusudur. Bu ülkelerde iç birim maliyetlerin (yurtiçi fiyatların) birbirinden farklı olması koşuluyla her iki ülke de dış ticaretten kazançlı çıkacaktır.[31]

Afrika pek çok maden ve tarım ürününde mukayeseli üstünlüğe sahiptir. Ancak **en büyük mukayeseli üstünlükleri, bugün için bakıldığında ağır sosyo ekonomik koşullar altında sorun olarak görülen oysa, doğru yönetilip, doğru kanalize edilirse hemen hemen tüm ülkelerde yaşlanmanın tehdit olacağı Dünya geleceğinde, *hızlı nüfus artışına bağlı genç işgücü* olacaktır.**

1.5.3. Faktör Donatımı Teorisi

Klasik teoriler bilindiği üzere maliyeti ve dolayısıyla rekabeti, sahip olunan doğal kaynaklar ve emeğe bağlı olarak açıklamakla beraber [32], emekte ortaya çıkan uluslararası

[30] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayın. 21.Baskı, 2017
[31] Oktay Kızılkaya, *Uluslararası İktisat Teorisi*, Ahi Evran, **Açık Ders. PP Sunusu**, s.27-28 https://slideplayer.biz.tr/slide/15980526/
[32] Ersan Bocutoğlu, *İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk,* **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt:1 Yıl:1/ S.1. 2012

verimlilik farklarını açıklamamıştır. Heckscher'in, 1919 tarihli makalesi ve öğrencisi Ohlin'in 1933 tarihli kitabı ile bu eksiklik giderilmiştir. Bu nedenle, **Heckscher-Ohlin Teorisi** olarak da bilinen, Faktör Donatımı Teorisi; tüm ülkelerin emek ve sermaye olarak faktör donatımlarının (ayrıca toprak ve girişimci) birbirinden farklı olduğu ve üretilen malların faktör ya da nisbi faktör yoğunlukları açısından farklılık gösterdiğinden bahisle (bazı malların üretimi daha fazla sermaye, bazıları daha fazla emek gerektirir), **bir ülkenin hangi üretim faktörüne daha çok sahipse, o faktörün daha yoğun kullanıldığı mallarda, karşılaştırmalı üstünlük elde ettiğini,** öne sürmektedir.

Bu teoride, bir malın bütün ülkelerde aynı üretim fonksiyonu ile üretildiği, üretimde ölçeğe göre sabit verim koşulları geçerli olduğu ve tüm ülkelerin talep koşullarının benzer olması ve emeğin sanayi kolları arasında tam hareketli olması ana kabullerdir. [33] Faktör Donatımı Teorisi **kendisinden sonra gelen bazı teorilere öncülük** etmiştir; [34]

Stolper-Samuelson Teoremi*:* 1941'de geliştirilen teoriye göre,[35] serbest ticaret ülkenin bol sahip olduğu faktörün reel gelirini yükseltir, kıt faktörün gelirini ise düşürür. Korumacılık ise, ithalata rakip sanayi kollarında yoğun kullanılan faktör lehinedir.*****

Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi*:* 1948'de Samuelson tarafından[36] geliştirilen teoriye göre serbest ticaret, ülkelerin fazla miktarda sahip olduğu faktör fiyatlarını yükseltip kıt olanlarını düşürmek suretiyle uluslararası faktör fiyatlarını eşitler. Uluslararası faktör hareketliliği de benzer etkiye sahiptir.******

---

[33] Dilek Seymen, *Klasik ve Neo-klasik Dış Ticaret Teorileri*, **PP sunumu, Dokuz Eylül Üniversitesi,**
[34] http://fbemoodle.emu.edu.tr/course/view.php?id=997#section-3 Erişim: 17.12.2020
[35] Wolfgang Stolper & Paul Samuelson. *"Protection and real wages"*. **The Review of Economic Studies,** Vol.9 Issue.1, 1941 p.38
***** Sermaye-yoğun mal ihraç edip, emek yoğun malı ithal eden ülkede, ithalata gümrük tarifesi konulduğunda; İthal edilen emek-yoğun mal fiyatları, iç üretimde önde bulunan sermaye-yoğun mal fiyatlarına göre yükselir. Dolayısıyla emek yoğun ithal malların içerideki muadil üretiminde çalışan işçilerin reel ücretleri artar. Bu halde tarife konulan malın muadilinin yurtiçi üretimi artarken, ihraç edilen sanayi malının üretimi daralır. İşçi ücretleri faizden daha hızlı arttığı için ucuzlar ve pahalı hale gelen emeğin yerine ikame edilir.
[36] Paul Samuelson, "*International Trade and the Equalisation of Factor Prices*", **Economic Journal,** 1948.
****** Almanya motor, Türkiye tekstil örneğinde, Türkiye'nin motor için kaynaklarını kısıp, uzmanlaştığı tekstile yönlendirmesi ile genişleyen üretim işgücü talebini artırır, işgücü ücretleri yükselir, Almanya ise tersine tekstil üretimini kısarak kaynaklarını motor üretimine aktarır, tekstilden çıkan emek bollaşır, işgücü ucuzlar.

Rybczynski Teoremi*:* 1955 yılında yayımlanan teoriye[37] göre iki mal ve iki faktörlü bir üretim ve dış ticaret modelinde, tam istihdam koşulunda, bir faktörün arzı artırıldığında, bu faktörü yoğun kullanan malın üretimi artar, diğer tarafta ise arzı sabit kalan faktörü yoğun kullanan malın üretimi azalır.

1.5.4. Nitelikli İş Gücü Teorisi

Faktör donatımı teorisinden sonra kronolojik olarak farklı teoriler geliştirilmiş olmakla beraber, bu teori ile bağlantısı nedeniyle Nitelikli İşgücü Teorisine yer verme ihtiyacı duyulmuştur. Faktör donatımı teorisinin doğrulama testi yönünde yıllar sonra, 1947 Dünya ticaret verilerini kullanarak çalışma gerçekleştiren Leontief, literatüre kendi adıyla anılacak bir paradoks ile sermaye yoğun mal ihraç etmesi beklenen ABD ekonomisinin, tam tersi bir şekilde emek yoğun mal ihraç edip, sermaye yoğun mal ithal ettiğini ortaya koymuştur. Bu çelişkiyi açıklamak için bulduğu gerekçe ise, ABD'li işçilerin, diğer ülkelerdeki işçilere göre. -*bir ABD işçisi, üç yabancı işçiye eşdeğer olacak şekilde* - daha yüksek niteliklere sahip olduğu tezidir. Böyle bir tez ile yaklaşıldığında, ABD'nin aslında emek zengini bir ekonomi olduğu, nitelikli emek gerektiren yüksek teknoloji ürünlerinde uzmanlaştığı anlaşılır hale gelmektedir.[38]

Dolayısı ile faktör donatımı teorisi'nin daha çok vasıfsız işgücü zengini az gelişmiş ülkeler ile sermaye zengini gelişmiş ülkeler arasındaki endüstriler-arası ticareti açıklamakta kullanılabileceği (Afrika için kullanılabilir), oysa Dünya ticaretinde aslan payını alan, sermaye açısından zengin, gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki ticareti (endüstri-içi ticaret) açıklamak için farklı teoriler gerektiği görülmektedir.

Leontief'in değerlendirmelerini belirli bir teoriye oturtan, Keesing ve Kenen tarafından 1965 ve 1966 yıllarında geliştirilen[39] ve Faktör Donanımı teorisini farklı olarak

[37] Tadeusz Rybczynski, *Factor Endowment and Relative Commodity Prices*, **Wiley Pub**, London, 1955.
[38] Esra Yüksel ve Ercan Sarıdoğan, age s.201
[39] Donald Keesing, *Labor Skills and International Trade: Evaluating Many Trade Flows with a Single Measuring Device.* **Review of Economics and Statistics, MIT Press**,1965. P.287-294
Ayrıca,

değerlendirdiği için NeoFaktör Donanımı olarak da bilinen "Nitelikli İşgücü" teorisi bunlardan biridir. Gelişmiş sanayi ülkeleri arasındaki "endüstri içi" icaretin nedenini, **nitelikli işgücü farklılıklarına bağlayan** teoriye göre, nitelikli işgücü yoğun mallar, sermaye yoğun mallar ile benzer mallardır. Nitelikli işgücü zengini ülkeler, doğal olarak bu faktörü yoğun kullanan malların üretiminde uzmanlaşarak rekabet gücü kazanacak ve ihracatı bu yönde olacaktır.

Keesing, nitelikli işgücünün yalnızca dış ticarette değil, büyümede de önemli bir etken olduğunu belirtmektedir.[40]

Bu teori **Afrika'nın neden Dünya rekabetinde geri kaldığını açıklaması bakımından önemlidi**r. Kuşkusuz **Afrikalı işgücü sahip olduğu fiziki ve maddi kaynak ve altyapı yetersizliği ile beşeri kaynaklarını donatacak imkanlardan yoksun olarak, eğitim ve meslek becerisi itibari ile niteliksiz**, dolayısı ile –bugünün koşullarında- verimi düşük işgücüne sahiptir.

1.5.5. Yaratıcı Yıkım Teorisi

Avusturyalı iktisatçı Schumpeter, 1942'de yayımlanan "Capitalism, Socialism and Democracy" adlı eserinde, kapitalizmi devamlı kendi kendini yıkarak yenileyen mekanizma olarak tanımlamaktadır;

> *"…kapitalist mekanizmayı çalıştıran ve çalışmasını devam ettiren; yeni tüketim maddeleri, yeni üretim metotları, yeni ulaşım metotları, yeni pazarlar, yeni endüstriyel örgütlenme tipleri, çeşitleridir ve bütün bunlar kapitalist teşebbüs tarafından yaratılmışlardır…. Yeni milli pazarların veya dış piyasaların açılması; el sanatları atölyelerinden, yoğun ve büyük işletmelere geçiş, kapitalist sistemi durmadan, yorulmadan içinden bir ihtilal, yenilenme havasında tutmakta; bütün bu elemanlar gene devamlı olarak eski faktörleri yok etmekte, yenilerini yaratmaktadır. Bu*

Donald Keesing, *Labor Skills and Comparative Advantage*. **American Economic Review**, Vol.56, No.1/2 1966, ve
Peter Kenen, *Nature, Capital and Trade*. **Journal of Political Economy**, Vol. 73, 1965

[40] H.Alp Özel, *Ticaretin Serbestleşmesinin Teorik Temelleri ve Yeni Ticari Serbestleşme Teorileri*, **Kırklareli Ü.İİBF Dergisi** Yıl 1. Sayı 1. 2012, s.10

'Yaratıcı Yıkım Gelişimi' kapitalizmin esas temeldir; ister istemez her kapitalist teşebbüs er geç bu gelişime ayak uydurmak zorundadır…"[41]

Girişimci inovasyonla düzeni değiştiren, bir anlamda *sanayi mutasyonuna*[42] uğratan en önemli etkendir. Üretim faktörlerinin bileşimini değiştiren yeniliklerle girişimci yaşayabilmekte ve kârını arttırmaktadır. **Yaratıcı Yıkım** teorisine göre, yenilik yapamayan, girişimcilerin ve ekonomilerin rekabet gücü elde etmesi mümkün değildir.

Yenilikler;

(1) daha önce tüketiciye sunulmayan yeni bir ürünün üretilmesi veya bilinen ürünün, yenilikçi kalitede üretimi,
(2) üretimde yeni bir yöntem uygulanması,
(3) mevcut olmayan yeni bir piyasanın ortaya çıkması,
(4) yeni hammadde ve yarı mamul bileşenlerin üretimde kullanılması ve
(5) yeni bir idari, fiziki yapılanmanın gerçekleştirilmesi

ile ortaya çıkmaktadır. Yenilikler araştırma, geliştirme veya patent ve fikri sınai mülkiyet haklarının satın alınması gibi yasal yollardan geliştirilebileceği gibi, taklit, fikir hırsızlığı, sanayi casusluğu gibi gayrı kanuni ve ahlaki yollardan da edinilebilmektedir. **Yenilikler Afrika'da ortaya çıkmasa bile değeri yeni anlaşılan pazar olarak önemli** olup, Kıtadaki rekabetin neden yüksek olduğunu da açıklamaktadır.

Bu teorinin Afrika'ya uyarlanabilecek örneği daha sonra detaylı olarak ele alınacağı üzere, **Çin'in 1980'lerin başından itibaren son 40 yılda gösterdiği başarıdır**. Son 4 yüzyıldır (yy) Dünya ekonomisinde varlığı hissedilmeyen, açlık ve yokluk haberleri ile 20. yy'la giren Çin, tüm Dünya güçlerinin öncelikli olarak yer almak istediği yeni bir piyasa olarak ortaya çıkınca, yaratıcı yıkım teorisinin belirgin olarak işlediği bir alan olmuştur.

[41]İsmail Kitapçı; *Joseph Schumpeter'in Girişimcilik ve İnovasyon Anlayışı: Yaratıcı Yıkım Kavramı ve Geçmişten Günümüze Yansımaları,* **Journal of Empirical Economics&Social Sciences** C1.S.2 2019 s.57
[42] Thomas K Mc Craw, *The Creative Destroyer: Schumpeter's* Capitalism, Socialism, and Democracy, **Harvard Business School**.1976, https://www.eh.net/page/21/?s=child+labor

1.5.6. Teknoloji Açığı Teorisi

Gecikmeli taklit hipotezi olarak da bilinen teori, 1961 yılında Posner tarafından geliştirilmiş olup, özellikle aynı endüstri içindeki ticaretin açıklanmasında yararlanılmaktadır. Bu teoriye göre; **teknolojiye ilk sahip olarak, yeni bir ürün veya üretim yöntemi geliştiren ülkeler, bu yenilikçi teknoloji üstünlükleri ile rekabette öne geçmekte ve bu ürünün ilk ihracatçısı da** olmaktadırlar.

İhracat sürecinde ilk hedef teknolojiyi daha önce geliştirme kapasitesi olan, gelişmiş ülkelerdir. Benzer teknoloji geliştirilmeden önce pazardan pay alınır. Daha sonraki hedef doğal olarak gelişmekte olan ülkelerdir. Teknolojiyi ve ürünü geliştiren, ilk ihracatı yapan ülke fikri sınai mülkiyet hakları ile sahip olduğu patent süresince diğer ülkelerin ürünü geliştirmelerini önleyerek,[43] veya patent kullanım bedeli almak suretiyle, hem ayrı bir gelir elde etmek, hem de patent ücreti ödeyen ülkelerin maliyetinin artması ile sahip olduğu fiyat avantajını, rekabet silahı olarak kullanır.

Üretim yeri; üretici ve ihracatçısı patent haklarının sona ermesi, teknolojiyi geriden takip eden ülkelere satılması, yeni teknoloji ve ürüne geçiş yapılması gibi muhtelif nedenlerle, süreç içerisinde değişerek, genelde gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. "Yenilikçi olarak teknoloji açığı kapanana, ürünün benzerleri ucuz işgücü, ucuz enerji, ölçek ekonomisi gibi anatajlarla daha rekabetçi fiyatlarla taklit edilene kadar **pazarın kaymağını yiyen y**enilikçi ülke, katma değeri yüksek yeni bir icat peşine düşer.

Afrika bugün için *gecikmeli takliti dahi beceremeyen* bir konumdadır. Ancak bu olumsuzluk ürkütücü olmamalıdır. **Geçmişin fakir ve kendi içine kapalı Japonya'sının Meiji döneminde, 1871-73'de üstün yönlerini öğrenmek için ABD'ye gönderdiği Iwakura Misyonu sonrası, öğrenci ve mühendislerle başlattığı taklite dayalı kalkınma hamlesinin**, yaklaşık yarım yüzyılda Japonya'yı nereden nereye taşıdığı ortadadır.[44]

[43] Hakan Eryüzlü, *Türkiye'nin Ticari Ortakları* **Ders Notu**-2, 2017, Bölüm 8.4.2
https://silo.tips/download/uluslararasi-tcaret Erişim:06.04ş2020
[44]Tezer Palacoğlu, *Japonya Örneğinde Dünya Ticaret Tarihi*, **İDA,** 2018, s64-73

1.5.7. Ürün Hayat Dönemleri Teorisi

Teknoloji açığı teorisinin devamı ve daha geliştirilmiş şekli olarak yorumlanabilecek teori, 1966'da Raymond Vernon tarafından ifade edilmiştir. Herhangi bir ürünün icadından başlayarak, ortadan kaybolmasına kadar geçen yaşam sürelerini açıklar.

Gelişmiş ülkeler yüksek gelir düzeyine sahip, dolayısıyla piyasaya sunulan yenilikçi ürünün geliştirme maliyetlerini karşılayabilecek tüketicileri ile bu tür ürünlerin çekim noktası ve üretim için ilk teşvik edici pazarlar hüviyetindedir.

Yatırım harcamalarının en yüksek olduğu icat - lansman döneminde, tüketicilerden alınacak geri bildirimlerle sorunlar tespit edilerek iyileştirmeler yapılmasını teminen ve henüz ürün tanınmadığı için düşük olan talep çerçevesinde, üretim sınırlı çaplıdır. Maliyet ve tüketiciye en kısa zamanda ulaşarak pazarlama yapabilmek ve geri bildirimleri alabilmek için üretim, tüketicilere en yakın yerde yani iç piyasaya yöneliktir. Satış hacminin düşüklüğüne bağlı olarak, karlılık da düşüktür. Ürün yeni olduğu ve henüz tanınırlığı düşük olduğu için rekabet azdır, kimi halde yoktur.

Sonraki aşama olan büyüme döneminde, yatırım harcamaları; icat aşamasındaki kadar olmasa da ürünü tutundurma ve iyileştirme çabalarının etkisi ile hala yüksektir. Satış hacmi artmaya başlamış olmasına karşın, yüksek harcamalar nedeniyle karlılık düşüktür.

Bu dönemde rakipler ürünün farkına varmış, rekabet için çalışmaya başlamıştır. İç piyasaya yönelik olan satışlarla beraber ihracata başlanır. Ürünün yurt içi tüketimi ile birlikte üretimi de artar. İhracat talebi ile birlikte üretim artış hızı çok daha yüksek ve ürün kitlesel üretime hazır hale gelir.

Üçüncü aşama olgunluk dönemidir. Üretim hızlandırılır. Olgunlaşma döneminde üretimde deneme yanılma tamamlanmış, standart ürün aşamasına geçilmiştir. İcatçı firma içte veya dışta üretim lisansı vermeyi karlı bulabilir ve/veya üretim maliyetini düşürmek için üretim farklı bölge, ülkelere kaydırılabilir. Üretimin farklı ülkelere kaydırılmasını ilave bir aşama olarak değerlendiren çalışmalar da vardır.[45]

[45] Nazım Öztürk, *Dış Ticaret Kuramında Yeni Yaklaşımlar*, **Öneri Dergisi** .C.5.S.l9, 2003, s.121

Tablo 3: Ürün Hayat Dönemleri

	İcat/ Lansman	**Büyüme**	**Olgunluk**	**Düşüş**
Satış Hacmi	Düşük	Yüksek	En Yüksek	Düşük
Yatırım Harcamaları	En Yüksek	Yüksek	Düşük	Düşük
Rekabet	Düşük	Düşük-Orta	Yüksek	En Yüksek
Karlılık	Düşük	Orta	Yüksek	Düşük
İhracat	Yok	Düşük-Orta	En Yüksek	En Düşük (hatta ithalat)

Kaynak: www.interaction-decision.org/literature/article/how-to-use-the-product-life-cycle

Satış hacminin ve ihracatın en yüksek, yatırım harcamalarının en düşük olduğu olgunluk döneminin ardından, malın lisansının verildiği, taklitçi yeni üreticilerin düşük maliyet rekabet gücüyle piyasaya girmesi sonucu, icatçı firmanın üretimi de düşmüş, en yüksek olan rekabet ortamında iç ve dış piyasaların kaybı ile icatçı ülke dahi iç piyasada, ithalata bağımlı hale gelmiştir.

2000 sonrası teknolojilerde yaşanan başdöndürücü hız ve rakiplerin tepki verme, ürün geliştirme kapasitelerindeki artış, ürün hayat önemlerini, elektronik, bilişim teknolojisi sektörleri başta olmak üzere hemen hemen her sektörde çok kısaltmıştır. Bu hıza ayak uyduramayan, teknolojik değişimin gerisinde kalan Kodak, Polaroid, Nokia, Ericsson, Compaq, Nortel gibi pek çok Dünya devi firma iflas etmiş veya el değiştirmiştir.

Gümrük Birliği öncesinde gümrük tarifeleri ile koruma altında olan ülkemizdeki otomotiv fabrikalarının **model değiştirme sıklığı** neredeyse 15-20 yılı bulmakta iken, gelişen rekabet ve artan tüketici talebi doğrultusunda 2-3 yılda bir "makyaj" 4-6 yılda bir ise "kasa değişikliğine" gittiği izlenmektedir.

Bu teoriye en iyi örneklerden biri ülkemizde Tofaş Kuş serisi diye bilinen araçların üretim sürecidir. **İtalyan Fiat'ın Regeta modelinden uyarlanarak Türkiye'de 2001 sonuna kadar üretilen *Doğan, Şahin, Kartal* modellerinin şasi platformunun 2006'da satıldığı Mısır'da Nasr şirketi tarafından 2009, Etiyopya'da Holland Car şirketi**

tarafından 2010 yılına kadar montaj şeklinde üretimi devam ettirilmiştir.[46] Görüleceği gibi İtalya'da 1986'da Türkiye'de 2001'de sona eren üretim Afrika'da 2010 yılının sonuna kadar sürmüştür. Bugün de Türkiye'de ekonomik ömrünü tamamlamış, teknolojisi eskimiş, talep görmeyen üretim platformlarının, ikinci el makinelerin Afrika'da kullanımı, devreye tekrar alınması söz konusu olabilmektedir.

1.5.8. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Ölçek; bir işletmenin, bir sektörün üretim kapasitesini belirtmek için kullanılan ifadedir. Teoriye göre, bir işletme üretim tesislerini ve üretim hacmini artırarak, ortalama maliyetlerini düşürüp gelirini artırabilir.[47] Özellikle çok uluslu şirketlerle başlayan, sosyalist sistemdeki ülkelerde işbölümü yaklaşımı ile -iç piyasa yanında, Sosyalist Blok içerisinde yer alan tüm ülkelere üretim yapmak üzere, *devlet tekeli* olarak oluşturulan tesislerle- uygulanan ve sonrasında da, Çin'de ve Rusya'da örnekleri görüldüğü üzere iç ve dış yatırımlarla daha da büyütülen, **devasa tesislerin** üretimleri ile, öne çıkmıştır.

Sözkonusu, binlerce insanın çalıştığı, yan sanayileri ile birlikte neredeyse kasabalar büyüklüğündeki büyük ölçekli firmalar tarafından üretilen ürünler karşısında, aynı ürünleri çok daha küçük ölçekte üreten firmaların, ürünlerinde bir farklılık veya tüketici tarafından böyle bir algı sağlamadıkça, rekabet etmeleri çok güçtür.

Firmanın kendi üretim ölçeğini artırması ile maliyetlerinde düşüş yaşanıyorsa *içsel*, içinde yer aldığı sektörde, ölçek genişledikçe maliyetler düşüyorsa *dışsal ölçek* ekonomisi söz konusudur.

> *"İçsel üretim artışında, üretilen birim başına tasarım, kalıp, pazarlama ve sabit maliyetler düştüğü için maliyetler de düşmektedir. Buna otomotiv ve oyuncak gibi biri sermaye yoğun, biri işgücü yoğun iki farklı sektör iyi örnek olarak verilebilir.*

[46] http://www.otomobilsayfasi.com/haber/sahin-geri-donuyor/1060081, Erişim: 27.10.2020
12 Şubat 2013'de Mısır devlet özel ortaklığı firması Nasr'ın yeniden Kuş serisi imalatına başlayacağı haberleri Türk basınında yer almış, ancak firmanın web sayfasında bu bilgi teyit edilememiştir.
[47] Faruk Türkoğlu age, s.399

Otomotiv şirketlerinde 2000'li yılların başıyla birlikte satın alma veya birleşmeler ile ölçek ekonomisi için bir konsolidasyon sözkonusudur. İtalyan Fiat, Chrysler-Dodge-Alfa Romeo-Ferrari-Maserati ile, Alman Volkswagen, Audi, Seat, Skoda, Porsche, Bentley, Bugatti, Lamborghini ile, Hintli Tata, Daewoo, Land Rover ve Jaguar ile Amerikan General Motors Cadillac, Chevrolet, Buick, Opel, Vauxhall ile Çinli Geely Volvo ile, Alman Daimler Mitsubishi ile, Fransız Peugeot-Citroen Opel-Almanya ile, Fransız Renault Nissan ve Dacia ile, Alman BMW Mini ve Rolls Royce ile ortaklıklar gerçekleştirmiştir. Maliyetleri düşürmek için bugün bazı farklı modellerinde Ford, PSA grubu ve hatta Daimler (Mercedes) Renault tarafından üretilen aynı motoru kullanabilmektedir. Oyuncakta, eşsiz işgücü avantajı ile maliyet avantajına sahip olan Çin ölçek ekonomisine de ulaşarak bugün Dünyanın neredeyse tek oyuncak tedarikçisi konumuna yükselmiştir." [48]

Dışsal ölçek ekonomisi için ABD'de Silikon Vadisinde ve Tayvan'da gelişen bilişim teknolojisi ve yarı iletkenler güzel bir örnektir. İtalya'nın Murano (Venedik) bölgesi cam ev eşyası için, Türkiye'nin Bursa, Sakarya hattı otomotiv için, Dünya çapında bilinen örneklerdir. Yüksek talebe bağlı olarak, sektörlerin ihtiyacı olan ana ve yan sanayinin kümelenme şeklinde doğal veya Devlet eliyle örgütlenmesi, özet olarak aşağıdaki rekabet imkanlarının gelişmesine ve ölçek ekonomisine yol açmıştır;

- Üretim hacmindeki artış ile istihdam olanağı artan, kümelenmiş sektörlerin, çekim merkezi işlevini görmesi ve sonuç olarak daha çok yetişmiş ve uygun maliyetli işgücünün bulunabilmesi,

- Uzmanlaşma ve işbölümüne yönelinmesinin daha seri ve kaliteli üretim ile, üretim sürecini geliştirecek yeni teknolojik, idari, mali arayışları teşvik etmesi,

- Kümelenmede yer alan şirketler arasında işbirliği ve oluşturulan iş örgütleri gibi sivil toplum kuruluşları aracılığı ile daha güçlü baskı grubu oluşturulabilmesi, daha uygun

[48] Tezer Palacıoğlu, age, 2018, s.18, https://onedio.com/haber/otomotiv-endustrisini-kuresel-capta-kontrolu-altindan-tutan-14-dev-sirket-458270 Erişim: 17.08.2020
*Daha Adam Smith dönemine kadar dayandırılabilecek, ünlü matematikçi Babaage tarafından 1832'de yapılan çalışmalarda dile getirilen, Marx'ın çalışmalarında geçen ölçek ekonomisi kavramı, 1958'de Robindon, 1975'de Sherer ve izleyen yıllarda üretim hacimlerinin büyümesi ile diğer iktisatçılar tarafından da yoğun olarak incelenmiştir.

koşullarda tedarik, lojistik, haberleşme, ambalaj gibi maliyet unsurlarının çözümlenebilmesi,

Pazarın alım gücünün farklılaştırılmış ürünlere yönelmeye çok da izin vermediği, insanların çok büyük çoğunlukla sadece fiyat odaklı olduğu Afrika'da en çok karşılaşılacak olan rekabet, özellikle Çinli ve Hintli şirketlerin ölçek ekonomileri ile daha uygun maliyetlerle ürettiği ürünlerin rekabeti olacaktır.

1.6. Uluslararası Ticarette Rekabet Edebilirlik ve Güncel Yaklaşımlar

1.6.1. Uluslararası Ticarette Rekabet Gücü Göstergeleri

Uluslararası ticarette rekabeti firma ve ulusal düzeyde olarak ikili olarak inceleyen çalışmalar yanında sektör ve ürünü de dahil ederek inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu konuda önemli araştırmacılardan Buckley ve arkadaşları tarafından,[49] literatürde yapılan incelemelerin ardından firmalar için rekabeti en iyi tanımlayan açıklama olarak İngiliz Lordlar Kamerasının Denizaşırı Ticaretle ilgili Komitesi Aldington Raporunda (1985) geçen tanım kullanılmaktadır. '**Bir firma mal ve hizmetleri en üst kalitede ve ulusal ve uluslararası rakiplerinden daha ucuz fiyatlarla üretebiliyorsa rekabetçidir. Rekabetçilik firmanın uzun dönemdeki kar performansı, çalışanlarını tazmin edebilme kabiliyeti ve sahiplerine kazanç sağlaması ile eş anlamlıdır.'** Tanım bu olduğuna göre **firma rekabet gücünde, nicelik olarak ölçülebilir kavramlar olan maliyet, fiyat ve kazanç ile, nitelik olarak öne çıkan kalite** önem kazanmaktadır.

Bireysel firmaların rekabet gücü, doğal olarak bir ülkenin rekabet gücünün de belirleyicisi olmaktadır. **Ulusal rekabet gücü; "bir ülkenin uluslararası ticarette mal ve hizmet yaratma, üretme ve dağıtma kabiliyeti ile birlikte sahip olduğu kaynaklara artan kazanç sağlayabilmesi"**dir.

[49] Peter Buckley, Christopher Pass, Kate Prescot, *Measures of International Competitiveness: A Critical Survey*, **Journal of Marketing Management**, 1988, Vol.4 No 2, p-175-200

Rekabet performansının göstergeleri ne olacak sorusuna hele ki, rekabette ülke, sanayi, firma ve ürün başlıkları ayrı ayrı değerlendirilecek olursa çok sayıda farklı cevaplar verileceği, anlaşılabilir. Muhtelif üst ve alt başlıklardaki bu farklı yaklaşımlara rağmen, konu uluslararası ticaret ve rekabet olunca, doğal olarak **ihracat pazar payı en başta gelen göstergelerden** biri olmaktadır. Ancak ülke bazında bakıldığında, firmaların yabancı bağlı kuruluşları veya yabancı lisanslı ürün satışlarından elde edilen payı göstermemeleri ile eksik kalmaktadır.

Benzer şekilde ihracat payı önemli olmakla beraber, **ihracata konu ürünlerin yapısı ve katma değeri** daha da önemlidir. Kuşkusuz, düşük teknoloji ihracat yapısı ülke bazında rekabet gücünün yüksek olduğuna değil, bilakis düşüklüğüne işaret etmektedir. Yine **ihracatın yöneldiği destinasyon da** bu çerçevede değerlendirilmelidr. Ağırlıkla az gelişmiş ülkelere yönelen ihracatın ve buradaki pazar payının, küresel rekabet gücünün ölçümünde tek başına kriter olamayacağı açıktır.

İhracat payı rekabet göstergelerinden biri olduğu kabul edildiğinde, **ihracat artış hızı da,** bu rekabet gücünün artışı veya azalmasına işaret eden bir gösterge olarak ortaya çıkmaktadır.

Dış ticarette gelir getirici-döviz kazandırıcı faaliyet olarak görülen ihracatın yanında madalyonun diğer yüzünde de bunun tersi olan ithalat vardır. Dolayısıyla gerçekçi bir değerlendirme yapmak için **dış ticaret dengesi de** değerlendirme içine katılmalıdır.

Üretim faktörlerine kolay ulaşmak, maliyet, fiyat, verimlilik, teknoloji, ölçek ekonomisi, kalite ve bunların bir çıktısı olan karlılık gibi diğer göstergeler de özünde hep aynı amaca hizmet eden, daha uygun şartlarda, daha iyi ve ucuz üreterek Dünya pazarlarında pay almayı sağlayan, bir anlamda bütünün parçalarıdır. Tabi ki, bu bütünü oluşturacak olan, harekete geçmesini sağlayan çalışanlar ve organizasyon yapısı ile en tepede olan firma yönetimi ve sahiplerin yaklaşımı ile uluslararasılaşma taahhütleridir.

Tablo 4 : Uluslararası Ticarette Rekabet Gücü Göstergeleri

ÜLKE	SANAYİ	FİRMA	ÜRÜN
İhracat pazar payı	İhracat pazar payı	İhracat pazar payı	İhracat pazar payı
Dünya imalatındaki payı		İhracata bağımlılık	
Dış ticaret dengesi	Dış ticaret dengesi		
İhracat artış hızı	İhracat artış hızı	İhracat artış hızı	İhracat artış hızı
Karlılık	Karlılık	Karlılık	Karlılık
Mukayeseli üstünlük			
Maliyet rekabeti	Maliyet rekabeti	Maliyet rekabeti	Maliyet rekabeti
Verimlilik	Verimlilik	Verimlilik	Verimlilik
Fiyat rekabeti	Fiyat rekabeti	Fiyat rekabeti	Fiyat rekabeti
Teknoloji	Teknoloji	Teknoloji	Teknoloji
Kaynaklara ulaşım			Kalite rekabeti
Uluslararsılaşma taahhüdü	Uluslararsılaşma taahhüdü	Uluslararsılaşma taahhüdü	
Hükümet politikaları		Firma sahiplerinin yaklaşımı	
Eğitim		Pazarlama yeteneği	
		İdari ilişkiler	
		Müşteriye yakınlık	
		Ölçek ekonomisi	

Kaynak: Peter Buckley, age 180-181

1.6.2. Rekabette Yeni Teori ve Yaklaşımlar

1.6.2.1. Kaynak Tabanlılık Teorisi

1980'lerin kabul gören görüşü olan "endüstriyel örgüt" teorisinin; işletmelerin rekabetçi üstünlüklerinin dışsal unsurlardan ileri geldiğini, ana unsurun, içinde bulundukları sanayinin genel yapısı olduğu, aynı sanayide yer alan işletmelerin homojen olduğunu öne süren görüşü, serbest ticaretin ve küreselleşmenin hızlı bir gelişim sürecine girdiği, hızlı, aktif girişimciliğin ön plana çıktığı 1990'larda gündemden düşmüştür. Yerine işletmelerin homojen olmayıp, aksine heterojen olduğunu savunan ve toplam kalite yönetimine evrilen "kaynak temelli" teori anlayışı yerleşmiştir.[50] Buna göre, aynı sanayi

[50] Thomas Peters, Robert Waterman, **In Search of Excellence,** Harper and Row Pub.New York 1982,

kolunda faaliyet gösterseler bile işletmeler farklı kaynaklara sahiptir, içsel ve dışsal etkenler rekabet gücü üzerinde birlikte etkendir. İşletmeler kendilerine özgü, eşsiz kaynaklarını ayırt edici yeteneklere dönüştürebildikleri ölçüde rekabet gücü kazanırlar. Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü için işletmeler, sahip oldukları kaynaklar doğrultusunda, içsel olarak güçlü ve zayıf yönlerini gerçekçi bir anlayışla tespit etmeli, faaliyette bulundukları sanayi kolunda dışsal fırsat ve tehditleri değerlendirerek, stratejik eylem planlarını oluşturmalıdır.

Şirketin yapabileceklerinin sınırını firma kaynakları belirlemektedir. Kaynaklar, firmanın sahip olduğu veya kontrolünde bulundurduğu, çeşitli işlem ve diğer araçlarla birlikte ürettiği mal ve hizmetlere katabildiği, somut ve soyut varlıklar ile organizasyonel yetenekler ve finansal kaynaklardan oluşur. Firma kaynaklarını farklı sayıdaki kategorilerde tanımlayan, fiziksel, finansal ve soyut kaynaklara indirgeyen çalışmalar da[51] bulunmakta olup aşağıda kapsamı geniş tutulan sınıflama verilmiştir;[52]

- Finansal Kaynaklar: Sermayenin büyüklüğü ve sermaye tipi, ihtiyat akçeleri, nakit, ayni, fikri sermaye, borçlar, gibi,
- Fiziksel kaynaklar- Bulunduğu yer, üretim-çalışma tesisi, hammaddeye uzaklığı, ulaştırma imkanları gibi,
- İnsan Kaynakları – Personel ve yönetim,
- Teknolojik imkanları - Ürün ve üretim yöntemi bazlı, patentler, deneyimler,
- İtibarı- Ünü, piyasada ve tüketici gözünde imajı, markası/markaları, müşteri sadakati, sağladığı güven gibi,
- Organizasyon yetenekleri- İdari becerisi,
- İletişim ve ilişki ağı- Tüketicilerle, paydaşlarla, tedarikçilerle, kamu ve yerel yönetimlerle gibi,

Sahip olunan bir yetenek; ancak tüketici için değer yarattığı, rakiplerden ve sundukları

[51]Jay Barney, "*Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*". **Journal of Management**, Sage Pub. Vol:17/1 1991.p.99-120
Birger Wernerfelt, '*Resources, firms and strategies: A reader in the resource-based perspective*, Nicolai Foss (ed), Oxford University Press: 1997, p. 117-130.
[52] Raphael Amit, Paul Schoemaker, '*Strategic asset&organizational rent'* **Strategic Management.Journal** Vol.14/1 Wiley Online Pub. 1993, 14(1): p.33-46,

ürün ve hizmetlerden farklılaştırdığı ve yaygınlaştırılabilir olduğu halde, temel yetkinlik olarak değerlendirilebilir. **Bilgi çağı içerisinde bulunduğumuz günümüz Dünyasında, "bilgi" en anlamlı kaynak konumuna yükselmiştir. Geleneksel üretim faktörleri olan doğal kaynakları, işgücü ve hatta sermayeye sahip olmak, sahip olunamazsa bile kiralamak, satın almak, bir şekilde ulaşmak mümkündür. Bu kaynaklar bile tek başına anlam ifade etmeyip, onları harekete geçirecek etken "bilgi"dir.** [53]

1.6.2.2. Rekabetçi Üstünlükler Teorisi

Mikro düzeyde firmaların, makro düzeyde ülkelerin kar ve refahı sağlamak için sürdürülebilir rekabet avantajına sahip olmaları gerekir. Rekabet avantajını, uluslararası pazarlarda, fiyat ve kalite, teslimde dakiklik, satış sonrası hizmetler gibi fiyat dışı unsurlar[54] olarak özetlemek mümkündür. Başka bir ifade ile *maliyete ve farklı olmaya* bağlıdır. Gerçekten rekabet avantajı, rakiplerin sunamadığı fayda veya mevcutun fazlası sunulabildiği veya sunulan faydaların aynısı/ikamesi daha düşük maliyette sunabildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda hem ürünü sunan firma için kazanç, hem de ürünün kullanıcısı için, ihtiyacın tatmini dolayısıyla sağlanan fayda söz konusudur.

Rekabetçi üstünlükler teorisi, **Porter'ın Ülkelerin Rekabetçi Üstünlüğü** (The Competitive Advantage of Nations) adıyla 1990 yılında yayınlanan kitabında ele alınmıştır. Bu çalışmada, bazı ulusların ve bazı sanayilerin nasıl diğerlerinden nasıl daha rekabetçi oldukları sorusu çerçevesinde, rekabetçi üstünlüklerin yaratılması ve sürdürülmesi, ulusal başarıya endeksli olarak değerlendirilmektedir.

1985 verilerini temel alan ve bu yılda Dünya ihracatının %50'sini gerçekleştiren, ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, İtalya, Danimarka, İsveç, İsviçre, G.Kore, Singapur ve gibi Dünya ekonomisinde çok büyük pay sahibi olan G7 ülkelerinin 5'i (Fransa ve Kanada hariç tutulmuştur), 2 İskandinav ülkesi, hızla gelişen bir "Asya Kaplanı" ve Avrupa'nın

[53] Kürşat Güleş, Derya Özilhan. *Kaynak Temelli Teori Bağlamında Üretim ve Pazarlama Stratejilerinin İşletme Performansı Üzerine Etkisinin İncelenmesi,* **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 10/19, 477-490

[54] Aykut Kibritçioğlu, *Porter'in Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı ve İktisat Kuramı*, **Future Technologies Dergisi**, Vol.48, 1998, s.2

Hollanda ve Belçika ile birlikte lojistik kalbi olan ve bağlantısızlığı ile de bilinen İsviçre'den oluşan 10 ülkede, 100'ün üzerinde sektör, örnek vaka analizleri ve dünyadaki ihracat pazar payları esasında incelenerek "**elmas modeli"** olarak bilinen model geliştirilmiştir.

Rekabet gücünün, ülkenin Dünyada öne çıkmış sektörleri bazında, faaliyet gösteren firmalar ve yardımcı sektörler ve destek unsurları çerçevesinde yerel koşullarla bağlantılandırıldığı ve döviz kurları, faiz oranları, bütçe açıkları gibi makro ekonomik göstergeler, ucuz ve bol işgücü, zengin hammadde kaynakları, devlet teşvikleri, ihracatı kolaylaştırıp, ithalatı daraltıcı düzenlemeler gibi değişik unsurların da değerlendirildiği modelde sonuçta temel etken faktörler, birbirleri ile etkileşimde olan 4 ana başlıkta sıralanmaktadır;[55]

•Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu,
•Faktör koşulları (vasıflı işgücü, gelişmiş altyapı, uygun alan, bilgi kaynakları vb),
•Talep koşulları (üreticinin ürün ve hizmetine karşı ülkesindeki ve pazardaki talebin büyüklüğü ve ilerleme düzeyi, yurtiçi talebin yurtdışı talepten daha yoğun olması),
•İlgili ve destekleyici sektörlerin durumu (uluslararası rekabet edebilir çapta olan),

Devletin rolü ve şans faktörleri de, destekleyici unsurlardır. Sektörler için uluslararası rekabet gücünün oluşturulması ve gelişiminde Devlet bizzat rekabetçi avantajı yaratmaya çalışarak değil, modelin dört ana bileşeni çerçevesinde uygun şartları oluşturmak ve düzenleyici olmak suretiyle sağlayacağı destekle dolaylı, ancak önemli etkendir. Şans faktörleri ise doğal afetler, savaşlar, doğal kaynak keşifleri, gibi, kontrol edilememekle birlikte sektörleri, ülkeleri etkileyip rekabet pozisyonlarını değiştirebilen olaylardır.

Ülkelerin en başarılı olacakları alanlar, kendi elmasları içerisindeki 4 başlık altında en verimli oldukları sektörlerdir. Sektörlerin kendilerine özel durumları da etkendir. Sofistike ve bilgi ağırlıklı sektörlerde, *devamlı ve ağır yatırımlar* etken iken, örneğin işgücü ve yerel hammadde varlığı, bu konuda uluslararası tedarik imkanları geniş ve

[55] Michael Porter, *The Competitive Advantage of Nations* **Harvard Business Review,** March–April Issue, 1990

farklı kaynaklardan da karşılanması mümkün olduğu için, çok önemli olmayabilmektedir.[56]

Bir ülke, rekabet gücüne sahip olduğu sektörlerin nitelikleri ve ekonomik gelişmişlik seviyesine göre, rekabetçi avantajın itici gücü açısından aşağıdaki dört safhadan birine yerleştirilebilir;[57]

•Faktör koşullarıyla bağlantılı olduğu evre,
• Yatırımlarla bağlantılı olduğu evre,
• Yeniliklerle bağlantılı olduğu evre,
• Mevcut zenginlik düzeyi ile bağlantılı olduğu evre.

Afrika bugün için daha çok faktör koşulları ile bağlantılı olduğu evre içinde olup, yatırımlarla bağlantılı olduğu evrenin henüz başlarındadır.

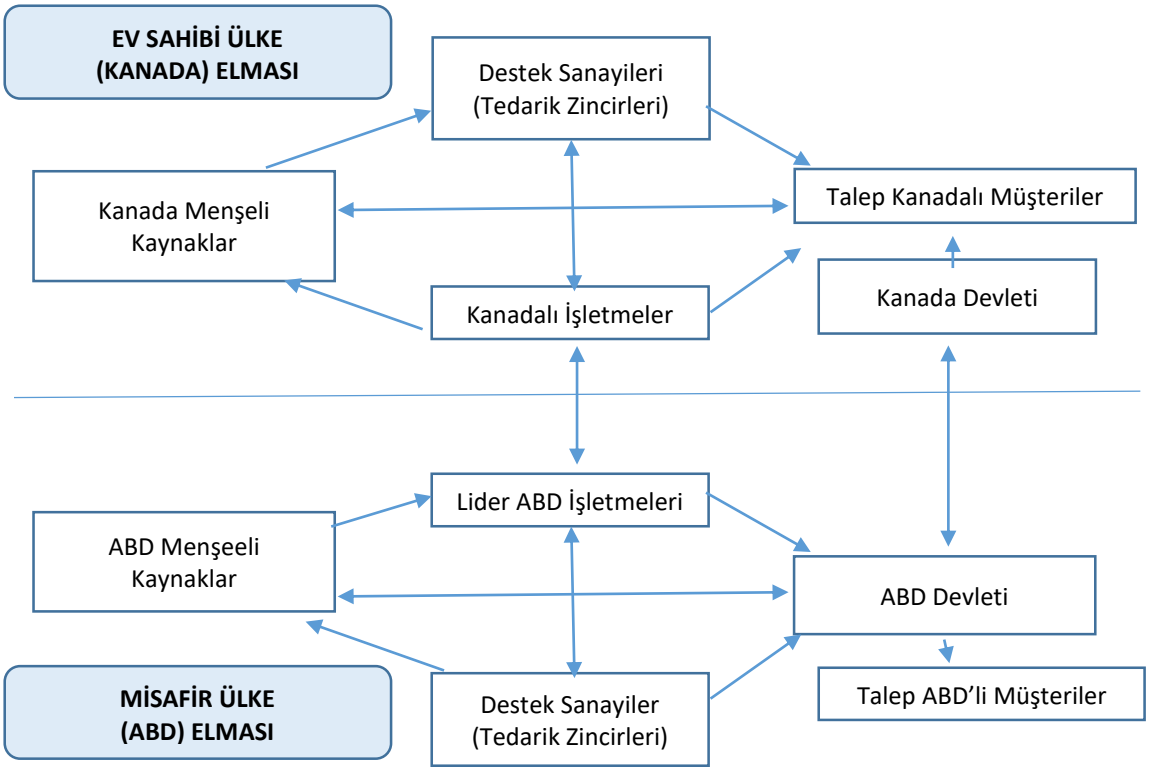
Porter'in çalışmasına göre, **rekabetçiliğin tek anlamlı ölçüsü "verimlilik**"tir. Bir ülkenin ana amacı vatandaşlarına yüksek ve artan yaşam standartları sağlamaktır. Bunu da sahip olduğu sermaye ve işgücü ile sağlar. Verimlilik birim sermaye veya işgücü başına üretilen ürünün değeridir. Verimlilik üretilen ürünlerin fiyatını belirleyecek olan ürün özellik ve kalitesi ile üretimlerindeki etkinliğe dayanır. Verimlilik, bir ulusun uzun vadede yaşam standardını ve kişi başı gelirini belirleyen ana faktördür. İnsan kaynaklarının verimliliği çalışan ücretlerini, sermayenin üretim verimliliği de elde edilecek kazancı, belirler. Bir ulusun yaşam standardı, firmalarının üretimde yüksek verimliliği sağlamalarına ve zamanla bu verimliliği artırmalarına dayanır. Artırmanın yolu da ürünün kalitesini yükseltmekten, üründe arzu edilen özellikleri eklemekten, ürün teknolojisini iyileştirmekten ve üretim etkinliğini hızlandırmaktan geçmektedir. Firmalar için bu günün önemli kavramları birleşme, ortaklık, stratejik işbirliği, ulus ötesi küreselleşmedir. [58]

[56] Michael Porter, *What is National Competitivenes*, The Competitive Advantage of Nations, age
[57] Özlem Öz, *Porter Modeli: Uluslararası Rekabet*, **PP Sunumu, Sabancı Üniversitesi**
[58] http://www.tsakunov.com/lectures/Michael-Porter-The-Competitive-Advantage-of-Nations-cover-story.pdf Erişim: 28.09.2020

Bu teoriye göre, küreselleşen dünya ekonomisinde, iç pazarın ve yakın destek unsurları ile iş çevresinin önemi artmıştır. Afrika'nın doyurulmamış pzar yapısı ve nüfus artışı göz önüne alınırsa, gelecekte iç pazardaki talep koşulları ile ucuz ve bol işgücü dolayısıyla, faktör koşullarının bir avantaj olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.6.2.3. Çifte Elmas Teorisi

Porter'in elmas modelini, uluslararası bağlantıları gözardı edip sadece ülke ve firma içindeki verileri değerlendirmekle eleştiren ve çok uluslu şirketlerin önemini vurgulayarak modeli geliştirme yolunu seçen yaklaşımdır.[59] **Çifte elmas teorisinde, çok uluslu şirketlerin varlığı ve onların arkasından sürüklediği doğrudan yabancı yatırımların, ülkelerin rekabet gücünde çok önemli olduğu** belirtilmektedir.

Kaynak: Rugman, A. M. ve J. R. D'Cruz "*The Double Diamond Model of International Competitiveness: The Canadian Experience*" **Management International Review**, Vol:33,2 1993, p.17-39.

Şekil 5 : Kuzey Amerika Elması

[59] Alan Rugman & Joseph. D'Cruz, age

Duning, **uluslararası ticareti en çok etkileyen olgunun artan uluslararasılaşma düzeyi olduğunu ileri sürülerek**, bu durumda aynı kaynaklara ve müşterilere ulaşmak için rekabet eden firmaların strateji ve kararlarının da rakiplerinden etkilendiğine dikkat çekmektedir. Artık uluslararası ticarette hükümetlerin, sağladıkları teşvikler ile yatırımların yönlendirilmesinde etkileri artmıştır.

Sınırları rahatlıkla aşabilen yapısı ve stratejik işbirlikleri ile geliştirilme maliyetlerinin düşürülebilmesi imkanı ve değişen tüketici taleplerini karşılayabilmek için çok daha hızlı teknolojik geliştirme yapma gereği, sonucunda teknoloji, uluslararasılaşmada büyük önem kazanmıştır. [60]

Aynı çalışmada, Kanada özelinde geliştirilen değerlendirmede ABD ile Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Alanı (NAFTA) çerçevesinde sağlanan büyük entegrasyon ve işbirliklerinin tek elmas ile açıklanmasının mümkün olmadığından bahisle, Kanada ve ABD birlikte olarak, ikili elmas ile açıklanmasına çalışılmıştır.

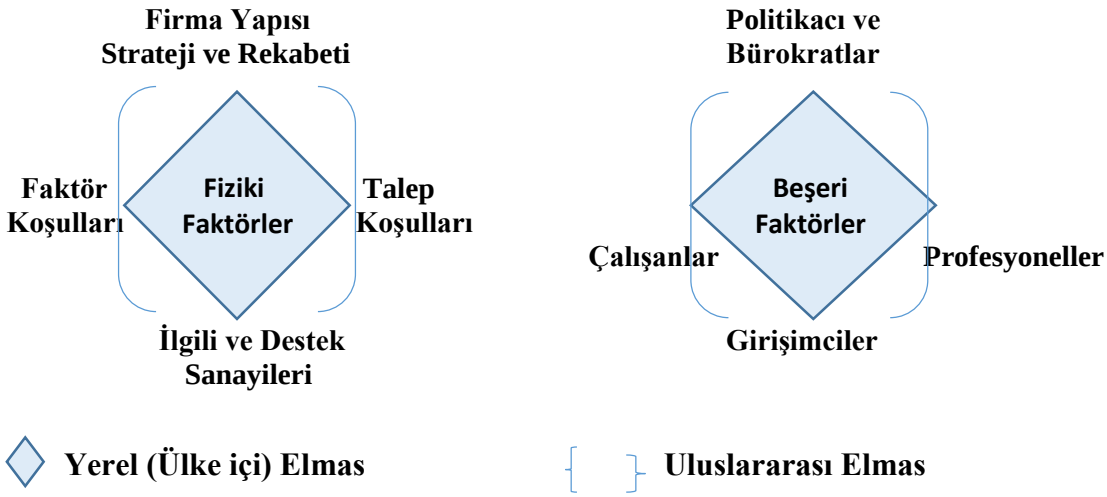
NAFTA sonrası gümrük birliği ve oluşan serbest pazar ortamında koruma politikaları devre dışı kalınca, ABD ürünlerine çok daha kolay ve uygun imkanlarda ulaşabilen ve tüketim tercihleri karşısında, ABD gibi bir ekonomik dev ile aynı hedef pazarlarda birebir rekabet edebilmek için, Kanadalı firmaların, tüm firma içi ve dışı stratejilerinde ve hükümet politikalarında yeni duruma uyum için, değişim ve gelişimini zorunlu kılmıştır. Yeni serbest ticaret bölgesi, Kanadalı müşterilerin de talep yapısında değişiklikleri beraberinde getirmiştir. [61]

Model daha sonra önce Cho, sonra Moon ve en sonunda Kim tarafından tarafından yapılan eklemelerle (2006-2008) geliştirilmiş ve bu kez uluslararası beşeri faktörler de eklenmek suretiyle, **ikili çift elmas** modeli ortaya konulmuştur.

---

[60] John Dunning, **The Globalization of Business**, London: Routletge,1st ed.1993, p.9-11

[61] Emin Çivi, İbrahim Erol vd, *Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar*, **Abant İzzet Baysal Üni. İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** C.4-S.1 2008, p.8-9

Kaynak: Cho D.S, Moon H. C, Kim M.Y, 2008, *Does one size fit all? A dual double diamond approach to country-specific advantages,* **Asian Business & Management** Vol. 8, 1 p.94

Şekil 6 : İkili Çift Elmas Modeli

1.6.2.4. Yeni Ticaret Teorisi

Krugman tarafından 1979-91 arası yaptığı çeşitli çalışmalarda geliştirilen ve çeşitli araştırmacıların da değerlendirdiği bu teori, ülkelerin birbirine benzer teknoloji, faktör donanımı, maliyet gibi unsurlara sahip olmaları halinde dahi, ürün farklılaştırması yaparak, **içsel ölçek ekonomileri** ile ortalama maliyetlerini düşürmek suretiyle serbest ticaretle kazanç sağlayabileceklerini öne sürmektedir. [62]

Firmalar, **buzdağı harcamaları olarak tanımladığı navlun ve ulaştırma** harcamalarından kurtulmak için, pazar olarak en büyük gördükleri, kendi ticaretlerinde en yüksek orana sahip olan coğrafyada üretim yapmayı tercih edecektir. Tekelci rekabet ve ürün farklılaştırmasının olduğu bir Dünyada, üretim faktörlerinin hareketliliği en uygun coğrafi ortamda kümelenme için göçü teşvik edecektir. [63] Krugman'ın kümelenme için örnek verdiği bölge, 19 yy. ortalarından 1960'a kadar, talep, ölçeğe göre artan verimler ve ulaştırma maliyetlerinin düşürülmesine bağlı olarak kendiliğinden oluşan

[62]Paul Krugman, *Geography and Trade*, **Leuven Univ. and MIT Press**, 1991, (First MIT Press Paperback edition 1993), p.4-6,

[63] The Royal Swedish Academy of Sciences**,** Scientific background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2008, **Trade and Geography – Economies of Scale, Differentiated Products and Transport Costs (**1991), p.8, 12

"ABD imalat kuşağı"dır. Detroit'te otomotiv, Silikon Vadisinde bilişim teknolojilerinin gelişimesi örneklerinde, en önemli gelişim nedeni olarak, ölçeğe göre artan verimleri değerlendirmektedir.

Krugman ekonomide coğrafyanın önemini easa olarak üç nedene dayandırmaktadır. Öncelikle **ekonominin coğrafi yerleşimi**, uluslararası ticaretten de önce ülkelerin kendi içlerinde çok büyük önem taşımaktadır. Özellikle ABD gibi çok geniş coğrafyaya yayılan ülkelerde üretimin bölgeler arasında dağılımı en az uluslararası ticaret kadar önemlidir. İkinci olarak **Dünyada oluşturulan serbest ticaret** alanları örneğinden hareketle, uluslararası ticaret ile bölgesel ticaret arasındaki farkın belirsizleştiğine vurgu yapılmaktadır. 1992'de Avrupa'nın sermaye ve işgücünün de serbest hareket etmeye başlamasıyla birleşmiş tek bir pazar olma yolundaki gelişimi sonucu, uluslararası ticarette önemi olan, "tek tek üye ülkeler arasındaki ilişkilerin" artık çok daha az etkili olduğu açıktır. Bu sayılan iki nedenin de ötesinde, **coğrafi kümelenmenin en önemli fonksiyonu entelektüel ve ampirik olarak ticaretin gelişimi için laboratuar görevi** görmesidir.[64]

Dünya ekonomik coğrafyası; üstün rekabet başarısı gösteren, **belirli bir bölgede yerleşik biribiri ile ilişkili ve birbirlerini tamamlayan sanayi ve kurumların yoğunlaştğı ve üniversiteler ile teknoparklar gibi bilim temelli kurumlar ile desteklenen sanayi kümelenmeleri** ile şekillenmektedir.[65]

Teorinin bir özelliği de büyüme ile rekabet gücünde, teknolojik ilerleme ile ilim ve akla dayalı geliştirme ve uygulamaların merkeze oturtulmasıdır.[66] Pek çok farklı etmen yanında, bilime yaklaşımları, araştırma kurumlarının düzeyi ve kalitesi, eğitim kurumlarının düzeyi ve kalitesine bağlı olarak, bazı ülkeler yeni ürün geliştime ve icatlarda öne çıkmaktadır. Temel nokta, üretimin en önemli girdisi olarak kullanılacak teknolojinin firmalara yayılımıdır. Dolayısıyla firmalara üretimde verimliliği sağlama ve koruma adına, diğer üretim faktörlerininin yanında özellikle araştırma ve bilime yatırım yapmaları önerilmektedir.

---

[64] Paul Krugman P, age, p.8
[65] Kenan Arıbaş, Mehmet Deniz, *Paul Krugman ve Yeni Ekonomik Coğrafya*, s.185
[66] Tri Dung Lam, *A Review of Modern International Trade Theories,* **American Journal of Economics, Finance and Management** Vol. 1, No. 6, 2015, pp. 604-614,

Markusen ve Helpman 1984 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarda sanayi içi ticaretin, bilim yoğun ürünlerde ve gelişmiş ülkeler arasında ve genelde de araştırma geliştirme bütçeleri güçlü, çok uluslu şirketler tarafından domine edilidiği sektörlerde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. [67]

1.6.2.5. Oyun Teorisi

1940'ların başında matematikçi Neumann ve ekonomist Morgenstern tarafından geliştirilen teori, içinde bulundukları savaş ortamında, savaştan, ekonomiye kadar genelleştirilebilecek stratejik karar alma mekanizmasını çözebilmeyi hedeflemektedir. Belirli bir oyunda, olayda oyuncular tarafından (karar alanlar), diğer oyunculara karşı en kazançlı kararın alınabilmesi şartlarını incelemektedir. Daha çok matematik teorisi olarak bilinse de ekonomi dahil her alanda uygulanabilen önemli bir yaklaşımdır.

Bu teoriye göre her bir oyuncu, kendileri için en yüksek kazancı-faydayı elde etme çabası içindedir. **Hiçbir oyuncunun stratejisi tek başına ve bağımsız bir sonuç vermemektedir. Her oyuncunun hamlesine diğerleri karşılık vererek, nihayetinde hiçbirinin, oluşan stratejiler bütününü değiştiremediği, tek taraflı kendi kazancını artırmadığı, herkes için farklı sonuçları olan dengeye** (Nash dengesi) ulaşılmaktadır. Bu teoride, içinde bulunulan duruma göre farklı stratejiler belirlenerek, çeşitli olasılık hesapları ile rakiplerin hangi stratejiyi seçebilecekleri anlaşılmaya çalışılmakta ve muhtelif seneryolarda hazırlık yapılmaktadır.[68]

Uluslararası ticareti bir oyun olarak kabul edecek olursak;

- Oyuncuların (firmaların, tüketicilerin, üretim ve tüketim olanaklarının, oyunu etkileyen çevre koşulların, oyun alanının) kimler olduğu,
- Oyuncular için hangi oyun hamlelerinin mevcut olduğu,
- Diğer oyuncuların hamlelerine karşı hangi hamle ile reaksiyon gösterebilecekleri,
- Karşılıklı hamlelerin sonucunda ortaya hangi olasılıkların çıkabileceği,

[67] The Royal Swedish Academy of Sciences, age. 1991 p.9
[68] Çiğdem Özarı, Kemal Turan, Veysel Ulusoy, ***Oyun Teorisi***, Pegem Akademi, 2017

- Hangi oyuncunun hangi sonuca ne değer biçebileceği, hangisine razı olabileceği,
- Herbir oyuncunun neyi ne kadar bilebildiğini, [69]
- Riski ve getirileri doğru hesaplayarak hızlı ve kararlı hareket etmenin önemini,

hesaplamak gerekir. **Doğru stratejiyi oluşturabilmek için her alanda olduğu gibi oyun içinde stratejik kararı verme anında, doğru ya da yanlış seçeneği yaptıracak olan, sahip olunan bilgi ile doğru orantılıdır. Doğru hamle yanında hamlenin zamanlaması ve rakiplerden önce olması da rekabette öne geçirecek olan bir unsurdur.**

1.6.2.6. Mavi Okyanus Stratejisi

Kim ve Mauborgne ikilisi tarafından 2005 yılında yayımlanan bu çalışmada rekabet ortamı **kızıl okyanus ve mavi okyanus** şeklinde tasvir edilmektedir. *Kızıl okyanus,* günümüzün şiddetli rekabetini tanımlamaktadır. Bilinen sektörlerde, bilinen, küçük farklara sahip benzer ürünlerdeki rekabet, aynı okyanusta, aynı avın (tüketici) peşindeki çok sayıdaki yırtıcı hayvanın, hiç dinmeyen ve büyük çaba gerektiren mücadelesine benzetilmektedir. Avdan en büyük payı ele geçirebilmek için, devamlı taktik geliştirilmeli, rakiplerin hareketleri gözlenmeli, saldırıları püskürtülmelidir. Bu okyanusta ancak en güçlülerin yaşama şansı vardır, yaşamak zor ve maliyetlidir.

Diğer tarafta ise, mevcut avcılardan (girişimcilerden) veya sonradan okyanusa gelen avcılardan biri tarafından keşfedilen, okyanusun hiçbir rakip bulunmayıp ve kolaylıkla ulaşılabilecek, çok bol avın olduğu bir bölgesi vardır ki, *mavi okyanus* olarak tanımlanmaktadır. Rakipsiz kalan avcı, av için yeni taktik geliştirmeden, diğer avcılar ile ölüm kalım savaşına girmeden, ancak okyanusun sadece derin, geniş ve henüz keşfedilmemiş bu bölgesindeki avı mümkün olduğunca ele geçirmeye odaklanabilir.

[69] Muhammet Yıldız, *Oyun Teorisi Ders Notları*, Ders 3-6

Ünlü Çinli savaş stratejisti Sun Tzu'nun dediği bir söz ile de strateji arasında benzerlik kurulabilir; "***Düşman ordularını savaşmadan çaresiz bırakanlar, işte onlar en iyi savaşçılardır****."*

İşletmelerin rekabet ederken stratejileri *işbirlikçi, tepkisel, saldırgan ve savunmacı* olarak ayırmak mümkündür. Mavi okyanus teorisi, firmaların ürün geliştirme, ürün farklılaştırma, pazarı bölümlere ayırma, konumlandırma gibi çabalarıyla rakiplerle mücadele ettikleri, fiyat rekabetinin kıyasıya yaşandığı kızıl okyanuslardan uzaklaşmayı ifade etmektedir. Kaybedenin önce küçülüp, sonra da yok olacağı rekabetten kurtulmanın yolu, yeni değer kavramları oluşturmaktan, geçmektedir. Pazarın kralı olan tüketicinin ne isteyip ne istemediğini, ihtiyaçlarını, anlamayı, açık fikirli ve yenililere açık olmayı, güçlü sezgileri, düşük maliyeti, hizmet kalitesinin rakiplerden yüksek olmasını gerektirmektedir. [70]

Strateji, 5 başlık altında mavi okyanusa ulaşmayı özetlemektedir; [71]

1) Mevcut pazarda rekabete girmek yerine, girişimcilerin kendilerine rekabet edilmesi mümkün olmayan yeni bir pazar boşluğu yaratması,
2) Girişimcilerin ürün ve hizmetlerini rekabeti anlamsız kılacak şekilde konumlandırması,
3) Mevcut talepten pay alma mücadelesi yerine, yeni talep yaratarak pazarın ele geçirilmesi,
4) Değer/maliyet hesabı yaparak ona bağlı kalmak yerine, bu değerlendirmenin kırılması,
5) Firmanın işleyiş yapısını stratejik seçim olan farklılaşma veya düşük maliyet üzerine kurmak yerine tüm işleyişin, *farklılığı ve düşük maliyeti* birlikte yakalamak üzerine kurulması,

Kızıl okyanus ile mavi okyanus arasındaki ayırım çok keskin değildir. Mavi okyanusta avlanıldığı düşüncesiyle rahat hareket edilmesi, rakiplerin çalışmalarının izlenmemesi, devamlı yenilik peşinde olunmaması ve bulunulan konumun tüketiciden aşırı taleplerle

[70]Süleyman Ağraş, Fırat.Atbaş, Enes Şeyba, *Mavi Okyanus Stratejisi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler;* **Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi**,2/2: 2017, p.126-144
[71]Burhan Otçu, Mavi Okyanus Stratejisi, PP sunumu, Kim ve Mauborgne'den alıntı, 2012, s.13

istismarı halinde, bulunulan konumun kızıl okyanusa dönüşmesi çok kolaydır.

1.7. Pazar Araştırmaları, Kapsamı, Yöntemleri

Uluslararasılaşmada ve rekabette güçlü olmanın pek çok ana ve yardımcı faktöre bağlı olduğu açıktır. Ancak bunlardan birisi vardır ki, diğer tüm faktörlerin başıdır; "bilgi"… Uluslararasılaşma ile ilgili modellerde yer verilen, uluslararasılaşmanın başlangıcı olarak belirtilen, pazara yakın ülkelerle başlayan ihracatın, mesafe olarak değil, psikolojik ve bilgi olarak yakın pazarları kastettiği bilinmektedir.

Üretimden, ürünün müşteriye sunulduğu tüketime ve sonrasına dair, ne kadar çok değerlendirilecek unsur olsa da, temeli bilgidir. Uluslararası ticarette başarı büyük kaynaklara sahip olmayı ve fakat en önemlisi pazar hakkında bilgi ve deneyim gerektirmektedir. **Faaliyette bulunulacak pazar ve rekabet koşulları hakkında bilgi eksikliği, belirsizliği, belirsizlik de girişim hakkında karar alma tereddütünü getirmekte ve sonuç olarak girişimciliği ve ticaretin gelişmesini engellemektedir.**

İki türlü bilgi vardır; çalışmakla başkalarından öğrenilen veya kişisel olarak bizzat yaşayıp, deneyimleyerek öğrenilen. Deneyimleyerek öğrenilen ne kadar aktarılsa da, deneyimleyenin kendisinde olduğu kadar etkili olamaz ve ancak sınırlı olarak öğretilebilir.[72] Bilgi aynı zamanda üreticinin, kullanıcının ve üretimden tüketime tüm süreçte yer alan tarafların geridönüşlerinden ve diğer ilişkilerden elde edilir. Firmanın kendi kaynakları dışında, paydaşlarından ve paydaşlarla ilişkisi olan diğer ağlardan oluşan çok geniş bir ilişki ağından, öğrenilir.

Öğrenme hiçbir zaman tamamlanamayacak, devamlı bir süreçtir. Öğrenme, güven inşaası (güven birliktelik, inanırlık ve yüksek ahlaki değerler, prensipler) ve fırsatları tanımlama ve bunlara uygun olarak alınacak doğru kararlarla, yabancı pazarda doğru şekilde yer alma taahhütü, uluslararasılaşmanın ve rekabette başarının olmazsa olmazıdır. Ancak

[72] Jan Johanson & Jan Vahlne J, The Internationalization Process of the Firm-A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments, **JIBS** 1977, p.26

öğrenebilmek, yabancı faaliyetleri mümkün kılar. **Pazar hakkında bilgi sahibi olunmaması zaman ve para kaybı demektir.**

Pazar fırsatlarının girişimciler tarafından keşfi, pazar ilerlemesinin ve uluslararasılaşmanın anahtarıdır. Pazarların tamamı keşfedilmediği, ihtiyaçları doyurulmadığı için her zaman fırsatlar bulunmaktadır. Pazar fırsatları bilinmeyenin ortaya çıkarılmasını gerektirir. [73]

Bilinmeyeni ortaya çıkaracak olan ise pazar araştırmasıdır. Pazar araştırması ile firmanın üretimine uygun belirlenmesi beklenen ana karar, **hedef pazarın seçimidir**. Pazara uluslararasılaşmanın aşamaları arasında belirtilen; ihracat, dolaylı ihracat, hedef ülkede doğrudan pazarlama kanallarının oluşturulması, hedef ülkede yerel firmalara lisans, franchise, teknik vb anlaşmalar ile yetki devri, ortak girişim veya doğrudan üretim **yöntemlerden hangisi ile girileceği ve zamanı ikinci** ana karardır.

Pazar araştırması ile belirlenmesi gereken bir diğer önemli karar **pazarlama karması planının** ortaya konmasıdır. Bu konuda literatürde terimlerin İngilizce ifadesinin ilk harflerinden hareketle (P)'ler ile ifade edilen tanımların klasik olanı 1940 yılında Borden tarafından geliştirilen 12'li ilk pazarlama karması tanımının (**ürün planlama, ücretlendirme, markalandırma, dağıtım kanalı, kişisel satış, reklam, tanıtımlar, paketleme, gösteri, hizmet verme, insan gücü ve analiz**) sadeleştirilmesi ile Mc Carthy tarafından 1960 tarihli çalışmasında ifade edilen (4P)'dir; **Ürün (product), Fiyat (price), Yer (place), Tanıtım (promotion).**

Diğer taraftan, söz konusu *4P klasik* tanımının eksik olduğu yönünde, çok çeşitli eleştirel çalışma da getirilmiştir. Örneğin, Nickels ve Johnson 1976 yılındaki çalışmasında, *5. P* olarak Ambalaj (Packaging), Mindak ve Fine 1981 yılındaki çalışmalarında Halkla İlişkiler (Public Relations) kavramının eklenmesini önermiştir.[74] 1981'de Booms ve Bitner'in hizmet sektörünü de içerecek şekilde oluşturduğu; **insan** (people-participants),

[73] Israel Kirzner, *Competition and Entrepreneurship***, University of Chicago Press**, Chicago 1973
[74] Refiq Mohammed&Ahmed Pervaiz, *Using the 7Ps as a generic marketing mix: an exploratory survey of UK and European marketing academics*", **Marketing Intelligence & Planning,** Vol. 13 Issue: 9, 1995, p.4-15,

fiziksel olanaklar (physical evidence) ve **süreç** (process) unsurları da eklenerek (7P) olarak kullanımı yaygın kabul görse de, Mc Carthy'nin tanımını, işin özü olarak gören araştırmacılar ve uygulamacı pazarlamacılar mevcuttur. Öyle ki, bunlardan biri olan eski Coca Cola tepe yöneticisi Muhtar Kent, bu tanımın önemini pazarlamada "*Kutsal 4'lü*" olarak açıklamaktadır.[75]

Tablo 5: Kotler'in 1976 Tarihli Pazarlama Karması Unsurları

Ürün	**Fiyat**	**Yer**	**Tutundurma**
Kalite	Seviye	Dağıtım kanalları	Reklam
Özellikler, çeşitler	İndirim, promosyonlar	Dağıtım kapsama alanı	Kişisel satış
Tasarım	Ödeme koşulları	Satış noktaları	Satış promosyon
Marka		Envanter düzeyi ve yerleri	Tanıtım
Ambalaj		Taşıma araçları	
Ürün hattı			
Garanti			
Servis			

Kaynak: Refiq Mohammed&Ahmed Pervaiz, age

1) **Ürün**- pazarlamada temel, olmazsa olmaz olan iki kavramdan biridir. Tüketiciye bir fayda sağlaması gereken ürün veya hizmettir. Pazarda üretilen ürüne ihtiyaç var mıdır?

2) **Fiyat**- Pazara sunulacak ürün veya hizmetin, alması planlanan değerdir. Müşteriye, bölgeye, zamana, rakiplere vb değişken veya sabit mi olacaktır? Maliyet, müşteri veya rekabet tabanlı mı yapılacaktır? Zorunlu fiyatlama unsuru var mıdır? Uluslararası pazarlamada fiyat kararlarında, işletme hedefleri, dağıtım kanalları ve hedef ülkedeki veya hedef ülkeye karşı yerel ülkedeki hükûmet politikaları da etkilidir.

3) **Yer**; ürünün pazara sunulduğu yer yalnızca bir bölümü olup, aslında üretim için hammaddenin tedarik edildiği yerden başlayarak, üretimine, nakliyesine depolanmasına,

[75] Pazarlama Karması (hacettepe.edu.tr) yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/lesson/bby401-2010-4.pdf

dağıtımına kadar olan, yani üretimden-tüketime kadar tüm fiziki yerleri kapsar. Ürünün doğru yerde ve zamanda tüketiciyle buluşturulması için dağıtım kanalları, lojistik hizmetleri, satışa sunulacak birimler (outlet) bu kavram içinde değerlendirilir. Yerin fiziki özelliklerinden (iklimi, coğrafi özellikleri, çevre unsurları, boyutları vb'den) kiralama-satınalma maliyetlerine, müşterinin ulaşım imkanlarından, park yerlerine çok kapsamlıdır.

En azından uluslararasılaşmanın son aşaması olan doğrudan yatırım aşaması hariç –ki bu halde dahi sınırlı olsa da hammadde, ara madde, nihai ürün ve personel hareketi söz konusudur- tüm aşamalarında; **sınır dışında, ülkeler arasında mal ve hizmet akışının sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi, kontrolü ve en sonunda da üretimi tamamlanmış ürünlerin nihai tüketiciye ulaştırılması gerekir**. Materyal yönetimi ham madde, yarı mamul ve tedariklerin firmalar arasında akışını içerir. "*Fiziksel dağıtım firmanın. uluslararası lojistik sistemi; sipariş ve bilgi işleme, satınalma, stok yönetimi, talep yönetimi, depolama, malzeme yönetimi ve taşıma olmak üzere yedi temel faaliyetini içermektedir*" [76]

4) **Tanıtım**- ürünün pazarda tanıtımı, tutundurulması, pazarla iletişim kurulması için yapılan faaliyetlerdir.

5) **İnsan**- Ürün ile birlikte pazarlamanın olmazsa olmaz diğer unsurudur. Ürünü, bir ihtiyacını karşılamak için talep edecek olan insandır. Bu insanın fiziki (yaşı, boyu, kilosu, sağlık durumu gibi) sosyal (eğitimi, yaşadığı çevre, ilişkide olduğu gruplar, eğlence, spor alışkanlığı), psikolojik durumu (önyargıları, olumlu, olumsuz algıları), dini değerleri vb değerlendirilir.

6) **Fiziksel olanaklar**- Tüketicinin işletme ile buluştuğu noktada ortaya çıkan tüm fiziksel unsurlar müşteri kararlarını etkilemekte ve insanlar tüm duyu organları ile aldıkları etkiyle yönlendirilebilmektedir. İşletmenin, ürünlerin satıldığı birimin, rafların bulunduğu ortam, temizliği, kokusu, vitrini, iç tasarımı, personelin giyimi, bilgisi, yaklaşımı gibi tüm detayları içerir.

[76]Zehra Bozbay, *Uluslararasi Pazarlama,* **İstanbul Üniver. Açik ve Uzaktan Eğitim Fakültesi İşletme Lisans Prog.** uzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/uluslararasipazarlama.pdf

7) **Süreç**- Pazarlama faaliyetlerinin yürütülmesi ve kontrol edilmesi, *süreç yönetimi* ile gerçekleşir. Ürünün, hizmetin sunulduğu sürecin bütünü, satılan ürünün ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bir ürün satıldıktan sonra, satış sonrası hizmetleri, özel üyelik kartları, indirimleri, doğum günü kutlamaları, hediye kuponları ve benzeri yöntemlerle müşteri sadakati kazanmak için müşteri ilişkisinin sürdürülmesi bu kavram kapsamında değerlendirilir. [77]

Yapılacak pazar araştırması ile ulaşılabilen tüm kaynaklardan yararlanılarak, imkanlar dahilinde **pazar** hakkında bilgi edinilmeye çalışılır. Bu çerçevede, birincil ve ikincil olmak üzere iki tür veri kaynağı vardır. **Pazar araştırması için öncelikle yapılması gereken, güvenilir başka kurum, kuruluş, araştırmacıların daha önce yaptıkları çalışmalardan yararlanılarak ikincil** verilerin toplanmasıdır. Bu tür verilerin toplanması için öne çıkan ve tarafımızca da kullanılan kaynaklar şu şekilde özetlenebilir;

- **Daha Önce Yapılan Akademik Çalışmalar ve Mevzuat Bilgisi**: Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi (YÖKTEZ), Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM),Türkiye Büyük Millet Meclisi…

• **Uluslararası ve Ulusal Kuruluşlar ve Veri Tabanları**: Konusuna göre değişen, BM, Dünya Bankası, IMF (özellikle world economic outlook veri tabanı) OECD, AB veritabanı Eurostat, bazı uluslararası kalkınma bankaları, uluslararası birlikler, Türkiye İstatistik Kurumu, Merkez Bankaları, ilgili ülke istatistik kurumları, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları gibi.

• **Devlet Organları ve Temsilcilikleri**: Yurtiçi ve ilgili ülkedeki Bakanlıklar, konuyla ilgili birimler, Dışişleri Bakanlığına bağlı Büyükelçilikler, Ticaret Bakanlığının ülke Müşavirlikleri, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı ve sektöre göre diğer birimler,

• **Pazarla Ticarete Destek Hizmetleri Sağlayıcıları**; Danışmanlık, Araştırma, Lojistik, Gümrükleme ve Nakliye Firmaları vb.

[77] Naim Çetintürk, *Pazarlama Karması: Geçmişten Bugüne Tüm P'ler,* 8.10.2018, https://www.reklamdoktoru.com/pazarlama-karmasi-gecmisten-bugune-tum-pler/

• **Çatı Ticaret Kuruluşları**: Ticaret ve/veya Sanayi Odaları, İhracatçı Birlikleri, Sektörel Birlikler, Dernekler, Borsalar…

İkincil kaynaklardan elde edilebilecek genel istatistikler ve hazırlayan kişinin görülerini yansıtan araştırma ve raporlardan elde edilen verilerin ardından yapılması gereken, eksik kalan, üzerinde daha fazla çalışılıp bilgi toplanması gereken konularda, **bizzat hedef pazar hakkında; ticari faaliyette bulunması, resmi bir kurum temsilcisi olması, tüketici olması gibi çeşitli saiklerle bilgi verebileceğine inanılan kişilerden istifade ile nitel, nicel veya her iki yöntemi de içeren karma yöntemlerle birincil veriler** toplanır. **Nitel araştırma yöntemleri arasında,** bu çalışmada da yararlanılan, **Derinlemesine Mülakat ve bizzat pazarın yerinde gözlemlenmesi yanında Odak Grup Görüşmeleri sayılabilir.** Nicel yöntemde ise en çok tercih edilen yöntem ana kütleyi temsilen yeterli sayıda bir örneklem ile anket uygulanmasıdır. [78]

Sonuç olarak, girişimci uluslararası pazar araştırmaları ile incelediği süreçle ilgili kaynak tahsisinden, tedarike, üretime, pazar bölümlenmesine, ödemeden, teslime, depolamadan, stoklamaya, dağıtımdan, konumlandırmaya, tutundurmaya, satışa ve satış sonrasına **pek çok veriyi,** kendi şirketinin kapasite, teknoloji, personel, idari yapılanma, personel gibi **iç özelliklerini** dikkate alarak, şahsi eğitimi, yabancı dil ve dış ticaret bilgisi, tecrübeleri, karakteri gibi çok çeşitli değişkene göre değerlendirip karar vermek durumundadır.

Tecrübelerimizden edindiğimiz bilgiyle pazar araştırmasında en önemli kısmın, başkalarının hazırladığı ve/veya verdiği bilgiler yanında mutlaka pazarın uluslararasılaşma kararını veren ve yönetecek kişi-ekip tarafından bizzat yerinde görülmesi olduğu düşünülmektedir.

Birinci bölümü Alvin Toffler'in Güç Kayması (Powershift-1990) adlı eserinde belirttiği iktidar-güç hakkındaki düşüncelerini paylaşarak bitirmek anlamlı olacaktır[79];

[78] Zehra Bozbay, age.s.90-96
[79] http://changingminds.org/explanations/power/toffler_power.htm

Üç türlü güç vardır. **Şiddet** gücün ilk halidir. Güçlü olan, kadir olan haklıdır (might is right). Polis gibi, ordu gibi fiziksel kontrol unsurlarını elinde tutan gücü kullanır. İkinci güç **paradır**. Çokşeyi satın alabildiği ve değiştirebildiği için **şiddetten** daha kullanışlıdır. Fakat bunların hepsinin ötesinde, **asıl güç bilgidir**. Doğru kullanıldığında diğer iktidar-güç kaynaklarını da ele geçirmeyi sağlayacaktır. Dolayısı ile asıl güç – iktidar; bilgidir. (knowledge is power).

Afrika pazarında da, herhangi bir pazarda olduğu gibi gücü-iktidarı-başarıyı getirecek olan; firmanın imkanları çerçevesinde fırsatları ortaya çıkarmasını ve ortama uygun stratejiler geliştirilmesini sağlamasına yön verecek, pazar araştırması ve diğer kaynaklardan (eğitim, tecrübe, ekip gibi) edinilecek/edinilmiş bilgi olacaktır.

BÖLÜM II

ULUSLARARASILAŞMA İÇİN YENİ PAZAR AFRİKA:

2.1. Afrika Kıtasına Genel Bir Bakış

2.1.1. Coğrafya ve İklim

Afrika'yı tanımak, içinde bulunduğu durumu, sorunlarını ve sunduğu imkanları doğru değerlendirebilmek için öncelikle coğrafya ve iklimini anlamak gerekir.

Afrika, 30,2 milyon km² yüz ölçümü ile Kıtalar arasında, Asya ve Amerika'nın ardından üçüncü sırada gelir. Esasen "Kuzey, Güney, Doğu, Batı ve Merkez" şeklinde, Kıtayı 5 alt bölgeye ayıran kaynaklar olsa da coğrafi ve iklim özelliklerinin "uydu görüntüleri" ile de teyit edileceği üzere üç genel sınıfta incelenmesinin daha doğru bir yaklaşım olduğu tarafımızca değerlendirilmektedir.

Kuzey Afrika; Akdeniz kıyılarından başlayarak Sahra Çölü ve civarının yer aldığı bölge; Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas gibi Akdeniz kıyısı ülkeleri bu alandadır. Ayrıca Batı Sahra, Moritanya, Mali, Nijer, Çad ve Sudan'ın büyük bölümü (**toplam 11 ülke**) bu kuşaktadır. Bu ülkelerden Batı Sahra ve Moritanya Atlas Okyanusu, Sudan ise Kızıldeniz'e kıyı olarak, Akdeniz kıyısındaki ülkeler gibi sahil kısımlarında kısmen ılıman iklim ve coğrafya özellikleri göstermektedir**.***

Orta Afrika; Kuzeyin bitiminde Büyük Sahra çölünden başlayıp Angola, Zambiya, Tanzanya ve Malavi'nin altında Zambezi nehri vadisine kadar olan kesim **31 ülkeyi** kapsar.

***** Ülkemizde Kuzey Afrika ülkeleri genel olarak Arapça konuşan Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas şeklinde algılanmaktadır.

Güney Afrika; Kabaca Zambezi nehrinin güneyinde kalan bölümdür. İspanya ve Portekiz'in birlikte yüzölçümüne yakın Madagaskar adası dahil, **8 ülke** bu bölgededir.

Küçük Adalar; Komorlar, Seyşeller, Morityus ve Sao Tome ve Principe de, küçük ada devletlerdir**.**

Kıtanın kuzeyinde birkaç kol halinde uzanan Atlas dağları, güneydeki Kap sıradağları ve Dünyadaki en büyük fay hattını oluşturan Büyük Rift Vadisi en önemli yer şekilleridir.

İklim ve coğrafya özelliklerini belirginleştirip sadece 3 ana kısımda anlayabilmeyi sağlayan bu sınıflamada mutlaka ele alınması gereken diğer ana değişken ise "**su**" dur. Afrika Kıtası 193 km uzunluk ve en dar yerinde 205-225 m genişlikte **Suveyş kanalı**[80] **ile insan eliyle de olsa Avrasya'dan ayrıldığı düşünüldüğünde devasa bir <u>adadır</u>.** Batısında tüm kıyı boyunca Atlas Okyanusu, doğusunda Sahra Altı kıyılarında Hint Okyanusu, yine doğusunda Arap Yarımadası ile kıyıdaş olduğu orta bölgelerden kuzeye kadar Sahra bölgesinde Kızıldeniz, Boynuz bölgesinde Yemen Denizi, Güneydoğusunda Hint Okyanusu, Güney batısında Atlas Okyanusu, Kuzeyinde ise Akdeniz ile çevrilidir.

4 tarafı denizlerle çevrili bir **<u>ada</u>** içerisinde dünyanın en büyük **1. (Sahra), 2. (Libya), 5. (Kalahari) ve 22. (Namib) sıradaki kum çöllerinin** yer alması oldukça çelişkili bir görüntü olarak görülebilir.* 1,8 milyon km^2'lik Libya çölü ile birlikte toplam 9,6 milyon km^2 yüzölçümüne ulaşan (yıllık yağış 250 mm/m^2 den az olan yerler de dahil edildiği takdirde 11 milyon km^2) yaklaşık 14 Türkiye'ye ulaşan boyutuyla, Kuzey Afrika'nın büyük kısmını kaplayan Sahra çölü** ile birlikte 1,3 Türkiye büyüklüğünde olup kıtanın güneyinde yer alan Kalahari*** ve Namib çölleri, Kıtada yaşam olanaklarının tüm canlılar için çok sınırlandığı alanlardır.

---

[80] www.suezcanal.gov.eg/English/About/SuezCanal/Pages/CanalCharacteristics.aspx

*2,3 milyon km^2 ile Arabistan yarımadasının büyük kısmını kaplayan Arabistan Çölü de Sahra Çölü devamı gibi benzer coğrafi özellikler göstermektedir.

**4000 yıl öncesinde Sahra çölünün yeşil ve su kaynakları ile dolu olduğuna dair fosiller bulunmuştur.

***930 bin km^2'lik Kalahari Çölü Botsvana'nın büyük kısmını, Namibya'nın doğusunda ülkenin yaklaşık 1/3'ünü, G.Afrika'nın kuzeyinde ülkenin yaklaşık 1/10'unu kaplar.
Namibya'ya adını veren Namib çölü ülkenin batı kıyısında, Angola'ya da uzanan 1.600 km uzunluğunda 50 bin km^2 civarında bir alanı kaplamaktadır. 300 metreye kadar ulaşan Dünyanın en yüksek ve değişken kızıl renkli kum tepeleri (dune) 2013'de UNESCO Dünya Mirası listesine alınmıştır.

Kalahari dışında Afrika çöllerinin hemen deniz kıyısında olmasını meteorologlar, havayı da soğutarak deniz üzerinde yükselen nemli hava kütlelerin oluşumunu, basit anlatımıyla *yağmur olarak düşecek buharlaşmayı engelleyen,* deniz tabanından gelen **Benguela** adı verilen soğuk akıntıya ve Orta Afrika'dan gelen nemli havanın Kuzey Afrika'ya geçmesini önleyen yüksek basınç cephesine bağlamaktadır. Bilindiği üzere Afrika Güneş ışınlarının dünyaya dik vurduğu son noktalar olan Kuzey Yarıkürede Yengeç, Güney Yarıkürede ise Oğlak Dönencelerinin üstünden geçtiği tek Kıtadır.[81] Ekvatorun her iki tarafına da yayılan Kıtada dönenceler arasında yaşanan tropik iklime bağlı cephe sistemlerinin karşılaşması bu sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bunun da ötesinde Doğu Afrika'ya giden nemli rüzgarı kendine çekerek *engel olan Himalayalar* da çölleşmeye bir diğer etken olarak değerlendirilmektedir. [82]

Kaynak: Google maps

Şekil 7: Afrika Fiziki Haritası

[81] http://bilgioloji.com/pages/sosyal/cografya/dunya/donence-nedir/

[82] https://theweatherprediction.com/habyhints2/593/A desert next to the ocean, Met Habby.J. Erişim: 07.03.2020

Deniz suyu dışında akarsu ve göller de coğrafya, iklim özellikleri yanında yerleşim, ekonomik aktivite, tarım, sosyal, demografik yapı ve hatta anlaşmazlık ve savaşlar dahil her hususu etkileyen diğer hayati unsur, "**su**" değişkenidir.

Genel olarak Kuzey Afrika'da, Afrika Burnu'nda ve G.Afrika'nın Namibya, Botsvana çizgisinde Çöl bölgelerinde, bu bölgelere hemen bitişik Moritanya, Mali, Nijer, Çad, Sudan hattında ve çöl olmamakla birlikte Afrika Burnu'nda yer alan Somali'de yağışların neredeyse yok veya az olmasına bağlı ***su yokluğu,*** **hayatın en önemli belirleyicisidir**.

Orta Afrika bölümü nehir ve göller açısından en zengin bölgedir.

2.1.2. Gelişmede Belirleyici Faktör: Su

2.1.2.1. Afrika Nehirleri

Kıtanın yaklaşık üçte birinde suların denize akışı yoktur. Bu tür kapalı havzaların en büyüğü Çad havzasıdır. Sahil kuşaklarındaki küçük akarsular bir yana bırakılırsa, **9 büyük akarsu havzası Kıta için hayati önemi haizdir.**

Afrika için bilinen en önemli nehir 6.853 km uzunluğu ile 6992 km'lik Amazon'dan sonra Dünyanın en uzun nehri olan **Nil'dir**. Burundi'de doğarak güneyden kuzeye doğru akar ve Mısır'da yaklaşık 300 km bir ağız kısmı oluşturarak denize dökülür. Tanzanya, Ruanda ve Uganda'da sınır oluşturup G.Sudan ve Sudan üzerinden Mısır'a girer. İçinden geçtiği ülkelerle birlikte toplam **11 ülkeyi kapsayan** yaklaşık **3 milyon km^2'lik havzası, Afrika Kıtasının onda birini kaplamaktadır.**

Afrika için Nil kadar bilinmese de, büyük öneme sahip nehir **Kongo Nehridir**. 250 m. ile derinlik ile Dünyada ilk sırayı alırken, 4467 km ile Afrika 2. Dünyada 9. uzunluğa ve Amazon'dan sonra 75 bin m^3/ sn ile en yüksek debiye sahiptir. Çağlayanların fazlalığı önemli bir su yolu olmasını engellemektedir. Amazon'dan sonra 2. en büyük yağmur ormanını besler. Her iki yakasında Dünyanın birbirine en yakın başkentleri olan, Kinşasa ve Brazzaville yer alır. Kongo nehri, D.Kongo ve Kongo Cumhuriyetleri başta olmak üzere, **6 ülkede 3,7 milyon km^2 bir havzaya** hayat vermektedir.

2,1 milyon km² bir havzada 9 ülkeye hayat veren **Nijer** yanında, 1**,4 milyon km² havzada 4 ülkeye** hayat veren **Zambezi** nehri, 973 bin km² havzada 3 ülkeye hayat veren **Oranj** nehri ve **773 bin km² havzasında 3 ülkeye** hayat veren **Ubangi-Sari** nehirleri havzalarının her birinin, en az Türkiye kadar bir alan için taşıdıkları önem dikkat çekmektedir.

Tablo 6 : Afrika Nehirleri

Havza Adı	**Havza Alanı km²**	**Nehrin Uzunluğu**	**Havza Ülkeleri**
Kongo (Zaire)	3.7 milyon	4667 km	D. Kongo ve Kongo Cumhuriyeti, O. Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, Ekvator Ginesi, Gabon
Nil	2.9 milyon	6853 km	Mısır, Etiyopya, G.Sudan, Sudan, Eritre, Kenya Uganda, Tanzanya, Rwanda, Burundi, D.Kongo
Nijer	2,1 milyon	4184 km	Benin, B.Faso, Kamerun, Çad, Fildişi S. Gine, Mali, Nijer, Nijerya
Zambezi*	1,4 milyon	2574 km	Zambiya, Zimbabve, Malavi, Mozambik
Oranj	973 bin	2200 km	Lesoto, G.Afrika, Namibya
Ubangi-Şari	773 bin	1060 km	O.Afrika Cumhuriyeti, D. Kongo, Kongo C.
Limpopo	416 bin	1750 km	Botsvana, Mozambik, G.Afrika, Zimbabve
Volta	407 bin	1500 km	Benin, B.Faso, Fildişi S. Mali, Togo, Gana (Volta Gölü-Gana Dünyanın en büyük baraj gölüdür)
Senegal	337 bin	1086 km	Senegal, Moritanya Mali

Kaynak: www.gwp.org (global water organization) ve www.fao.org (BM Tarım ve Gıda Örgütü-UN Food &Agriculture Organization) Erişim: 06.05.2020

2.1.2.2. Afrika Kıtası Gölleri

Viktorya (Uganda-Tanzanya ve az kısmı Kenya) - 69,5 bin km² ile Dünyanın en büyük tropikal ve K. Amerika'daki Superior'dan sonra yüzölçümü en büyük 2. gölüdür. Kıyaslama açısından Van Gölü alanın 3,7 bin km² olması bir fikir verecektir .

Tanganyika (Tanzanya-D.Kongo ve az kısmı Zambiya ve Ruanda)- Dünyadaki en uzun ve Rusya-Baykal gölünden sonra en derin göldür.

Malavi- Dünyanın 9. büyük ve 3. derin gölüdür. (Baykal, Tanganyika, Malavi) Malavi'nin toplam alanının %20'sini kaplar.

*Zambezi nehri üzerinde 122 m yükseklikten dökülen Victoria Dünyanın en bilinen çağlayanlarındandır.

Çad (Çad-Kamerun az kısmı Nijerya ve Nijer)-Sahra çölü içerisinde çok önemli bir su kaynağı olmakla beraber, aşırı kullanım, iklim değişikliği gibi nedenlerle ***1963-90 arası toplam alanının %90'ını kaybetmiş***. 25 bin km^2'den 1,5 bin km'ye gerilemiştir. Çalışmalar sonrasında, nehrin alanının son 30 yıldır yağmurlara bağlı olarak stabil kaldığını göstermektedir.

Turkana (Kenya) - Dünyanın en büyük çöl ve alkali, dördüncü tuz gölüdür. Sularının büyük kısmını sağlayan Etiyopya'da, Gılgel Gibe III Baraj inşasının, gölü kurutması tehdidi altındadır.

Natron (Tanzanya)- Tuz ve soda gölüdür.

Kivu (Ruanda-D.Kongo arasında) tabanında 100 milyar kwh elektrik üretimi için ideal zengin metan ve karbondioksit rezervleri bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.[83]

Tablo 7 : Afrika Gölleri

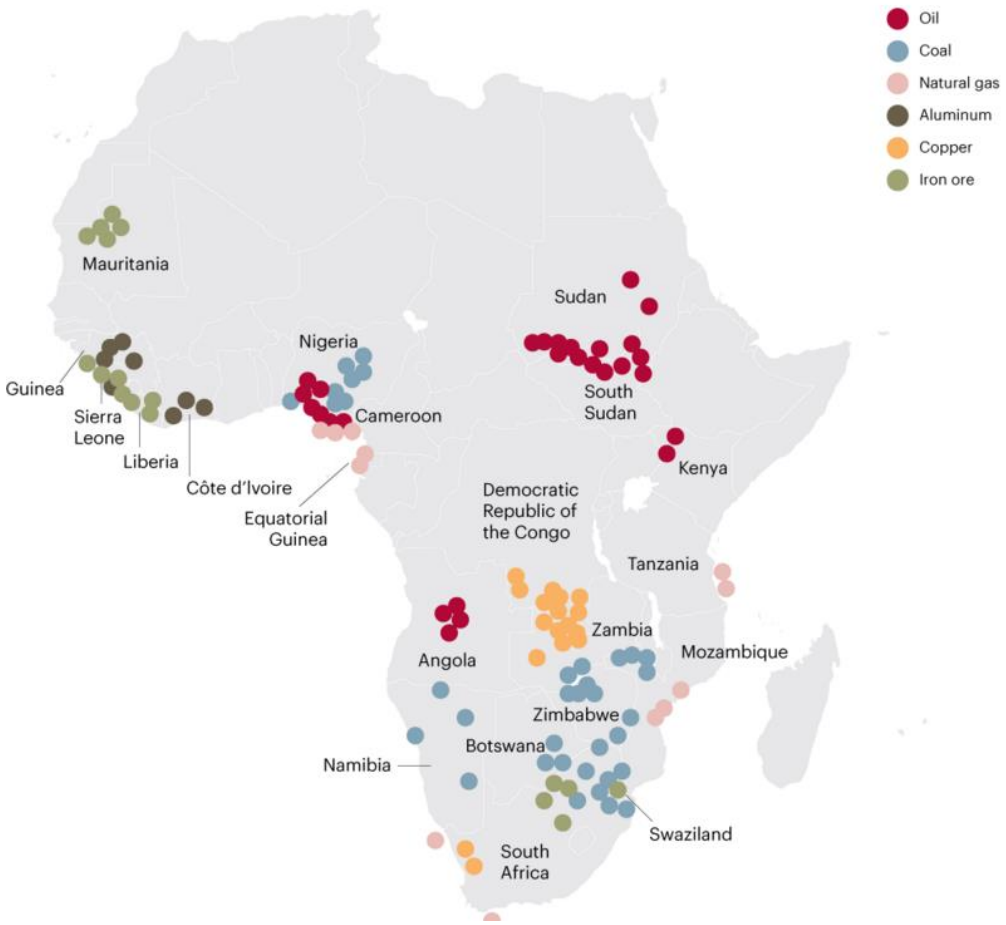
Göl	**Alanı** km^2	**Azami Derin.m**	**Azami Uzun. Genişlik km**	**Taşıdığı Su/ mn m3**	**Havza Binkm^2**	**Havza Ülkeleri (göl alanı/ülke payı)**
Viktorya	69.484	82	337 *240	2.750	238,9	Tanzanya, (%49) Uganda (%45), Kenya (%6)
Tanganyika	32.900	1436	650*50	18.880	231,0	Tanzanya (%45), D.Kongo (%41), Brundi (%8), Zambiya (%6),
Malavi (Nyasa)	29.600	704	584*80	8.400	100,5	Malavi, Tanzanya, Mozambik
Çad	1.500	11		72	2.382	Nijer, Nijerya, Kamerun, Çad
Turkana (Rudolf)	6.405	109	248*32	204	130,8	Kenya, Etiyopya
Natron	1.080	3	57*22		1	Tanzanya
Albert	5.300	58	160*35	132	17	D. Kongo, Uganda
Edward (Rutanziga)	2.325	112	77*42	40		D. Kongo (%71), Uganda (%29)
Kivu	2.650	450	89*48	500		Ruanda(%42), D.Kongo (%58)
Kyoga	1.720	6			75	Uganda

Kaynak:www.britannica.com, https://en.wikipedia.org/ ttps://globalforestatlas.yale.edu/ Erişim:06.052020

[83]www.reflexions.uliege.be/cms/c_340052/en/the-secrets-of-lake-kivu

2.1.3. Afrika'nın Mukayeseli Üstünlük Alanı; Doğal Kaynaklar

Her alanda geri kalmış Afrika'nın uluslararası ticaret yapabilmesini sağlayan tek etken sahip olduğu doğal zenginlikleridir. Ne yazık ki, hiçbir sanayinin gelişmediği Kıtanın bu zenginlikleri de yabancı şirketlerin elindedir. Bu varlıkların Kıtaya katkısı, madenlerden alınan devlet hakkı, kiralama bedeli, istihracı için Afrikalıların, -çok büyük oranda vasıfsız işgücü olarak- kullanılması, yönetimde ve işletmede yer alan yabancı çalışanlar için barınma, korunma başta çeşitli hizmetler sunulması, elde edilen ürünün nakliyesi, ana sektöre destek veren nakliye, taşımacılık, gıda vb yan sektörlerin faaliyeti gibi sınırlı alanlardan sağlanmaktadır. Afrika'nın doğal kaynakları, çok büyük ölçüde işlenmeksizin hammadde olarak ihraç edilmektedir.

Kaynak**:** ATKearney Beyond the Crisis: Sustained Global Economic Growth? Global Ec. Outlook 2014–20

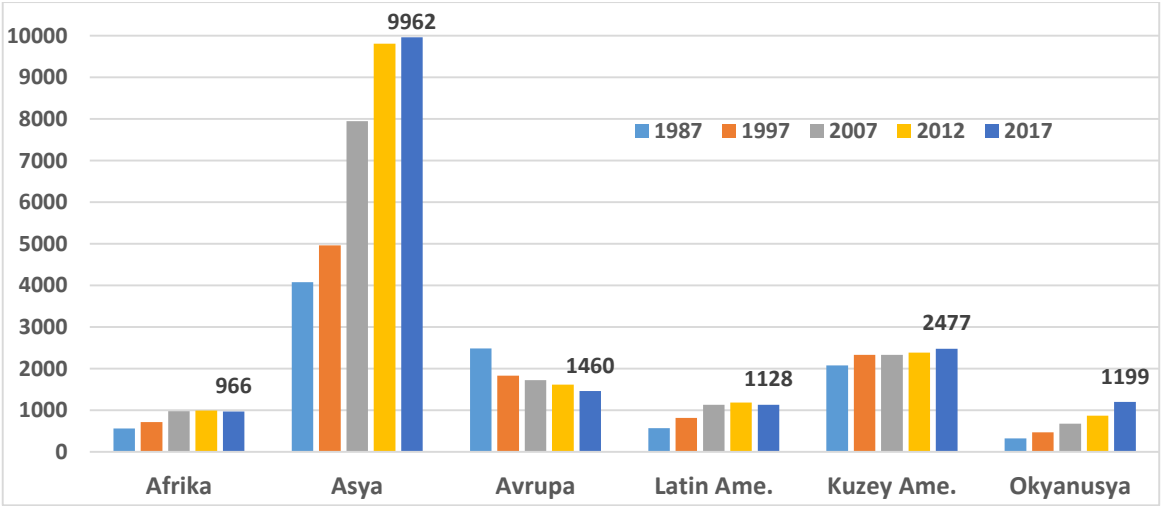
Şekil 8 : Sahra Altı Afrika Yeraltı Kaynakları

Özellikle Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinin yer aldığı Sahra Altı Afrika ekonomileri, neredeyse tamamen; yeraltı kaynakları (kıymetli metaller, petrol, doğalgaz, başta), kahve, muz, kauçuk, kaju, hindistan cevizi ve tropikal meyvelerin ticaretine bağlıdır.

Yeraltı kaynakları ihracatı Kıta ihracatının yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır.

Doğal kaynaklar Afrika Kıtasına olan ilginin asıl nedenidir. İlginç bir tezat olarak, Kıta kişi başına maden ve enerji tüketiminde de en geride olan ülkeleri barındırmakta olup, sahip olduğu kaynakları ihracat ile Kıta dışı ülkelerin kullanımına sunmaktadır. Dünya kişi başı enerji tüketim ortalaması 76 gigajul iken (K.Amerika 239, Avrupa 127, Asya Pasifik 60 gigajul) Afrika ortalaması sadece 15 gigajuldur. Kaldı ki, **G.Afrika, Cezayir, Mısır ve Fas dışındaki tüm Afrika'nın ortalaması** yalnızca 6,7 gigajul ile **Dünya ortalamasının 1/11, K. Amerika ortalamasının ise 1/36'sından aşağıdadır**.[84]

Aşağıdaki grafik Kıtanın sahip olduğu kaynakların henüz yeterince değerlendirilemediğinin açık bir göstergesidir. 30 yıl öncesine göre %73 artış sağlamasına karşın, 2017 yılında yaklaşık 966 milyon ton maden üretimi ile Afrika en düşük üretim düzeyine sahiptir.

Kaynak: World Mining Data 2019, Austria, Int. Organizing Committee for the World Mining Congress

Şekil 9 : Kıtalar İtibariyle Maden Üretimi (Boksit Hariç-Milyon ton)

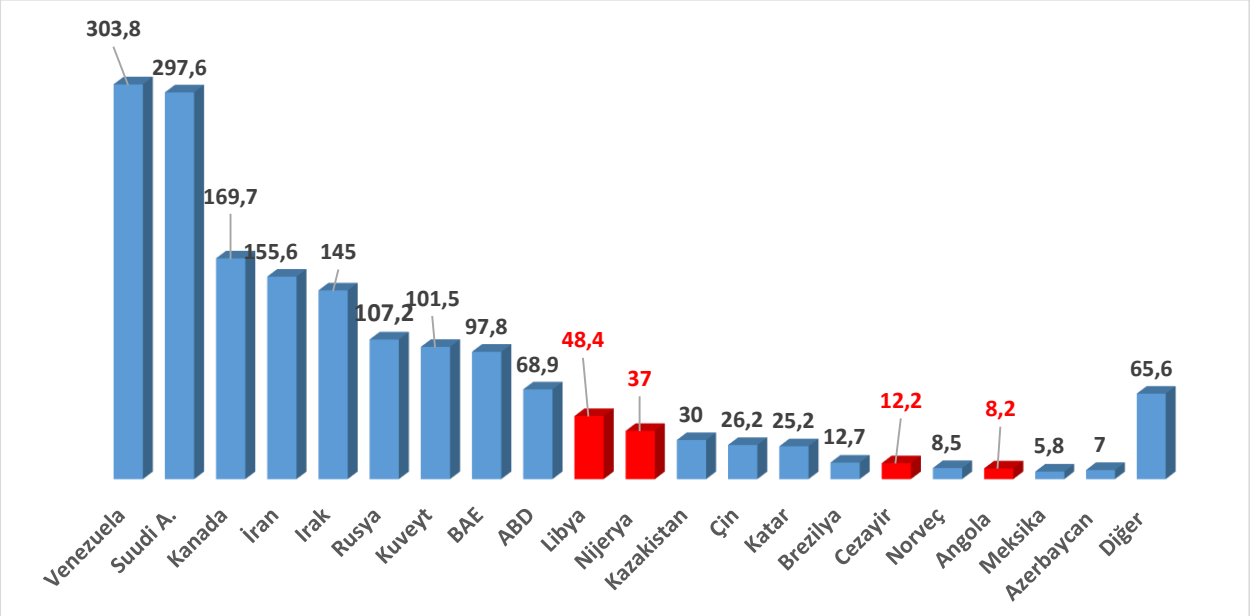
[84] BP Statistical Review of World Energy 2020, s.12

Toplam maden üretiminin henüz düşük olmasına karşın üretim için önem taşıyan bazı yeraltı kaynaklarında Afrika ülkelerinin spesifik olarak önemli rezervleri olduğunun bilinmesi, Kıtayı önemli bir hale getirmektedir.

2.1.3.1. Petrol ve Doğalgaz

Dünya için en önemli yeraltı kaynakları arasında ilk sırayı alan petrol açısından bakıldığında, Afrika 2019 sonu itibariyle 125,3 milyar varil kanıtlanmış rezerv ile **Dünya toplamının %7,2** ile sınırlı bir kısmını karşılamaktadır. Bu oran düşük gibi gözükmekle birlikte rezervlerin yarıya yakınının Ortadoğu bölgesinde toplanmış olması gerçeği ile birlikte yine de önemli bir payı oluşturduğu unutulmamalıdır. Öyle ki, Asya Pasifik ve Avrupa bölgesinin toplam içindeki payı, sırasıyla %2,6 ve %0,8'dir.

Bu verilerin yanında Dünya rezervlerinin 20 sene öncesine göre %51 artış gösterdiği (1141,2 milyar varilden 1733,9 milyar varile)[85] ve Afrika'nın gerçek rezervlerinin henüz çok küçük bir bölümünün ortaya çıkarılabildiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Kaynak: BP, Statistical Review of World Energy-2020, p.14

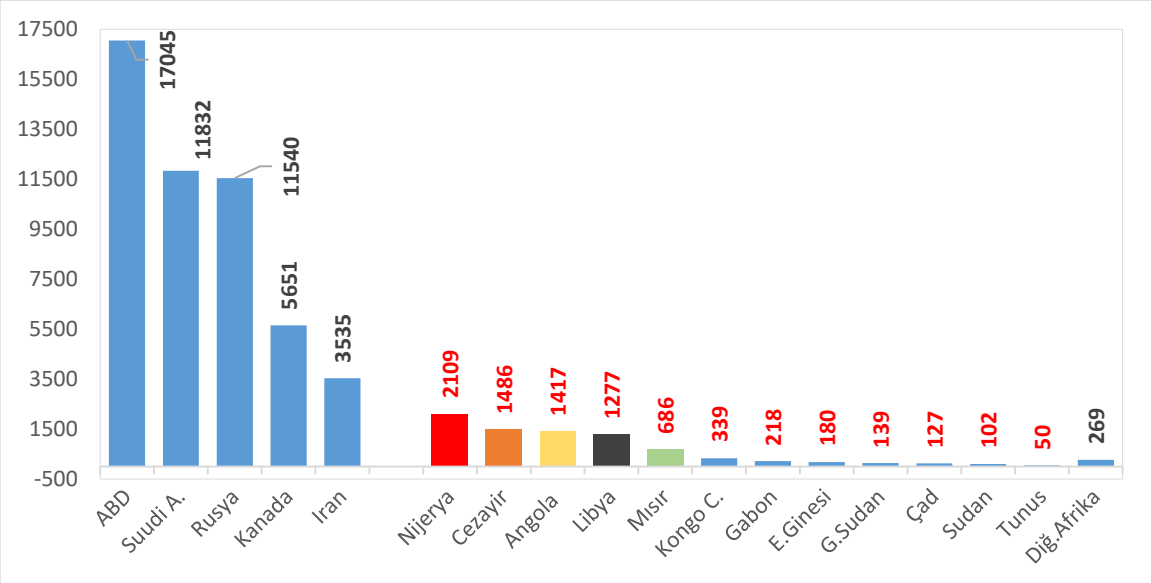
Şekil 10: Dünya Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (2019 Sonu-Milyar Varil)

[85] BP age p.14

Kıtanın bilinen rezervlerinin en büyük bölümü %38,6 ile **Libya'da** yeralırken, %9,7'si olan **Cezayir**, %2,6 olan **Mısır**, -gözardı edilebilecek Tunus- ile birlikte K. Afrika'nın 3 ülkesi toplam Kıtanın %51'ine sahiptir. Rezervin hemen hemen %30'luk kısmını oluşturan **Nijerya**, Dünya sıralamasında 11. %6,7'ini oluşturan **Angola** ise 18. sırada yeralmaktadır. Belirtilen ülkelerin dışında **G.Sudan'da** 3,5, **Mısır'da** 3,1, **Kongo Cumhuriyetinde** 3,0, **Gabon'da** 2,0, **Çad** 1,5, **Sudan** 1,5, **Ekvador Ginesi** 1,1 milyar varil ile milyar varil eşiğini aşan rezerve sahip olarak bilinmektedir.

Üretim açısından değerlendirildiğinde günlük üretim rakamları aşağıdaki grafikte verilmektedir. Buna göre **Nijerya 12, Cezayir 17, Angola 18, Libya 19.** büyük üreticidir. **Üretimdeki artış hızında Gabon %12,7, Çad %9,8, G.Sudan %8,7, Libya %5,3, Nijerya %5,1 ile dikkat çekmektedir. Buna karşı Angola'da %6,7, E.Ginesi'nde %5,3 ve Cezayir'de %1,6, düşüş** yaşanmıştır.

2019 yılında Kuzey Afrika ihracatı günlük 2.420 bin varil iken, diğer Afrika ülkeleri ihracatı 4.560 bin varildir. Buna göre günde 7 milyon varil düzeyinde toplam ihracatı en büyük ihracatçılar olan Rusya (9,2 milyon varil), S. Arabistan (8,4 milyon varil), Meksika ABD (8 milyon varil) ardından Kanada ve Meksika toplamından fazla (4,7 + 1,3=6 milyon varil) bir ihracat düzeyidir. [86]

Kaynak: BP age p.16

Şekil 11 : Ülkelere Göre Petrol Üretimi (2019- Bin Varil)

[86] BP, age s.30

Afrika bilinen 14,9 trilyon m3 doğalgaz kaynakları ile hemen hemen petrol kaynakları ile aynı oranda Dünya rezervlerinin %7,5'ini karşılamaktadır. **Kıtanın petrol kaynaklarının en büyük bölümü (%38,6) ile Libya'da iken, doğalgaz kaynaklarının yaklaşık aynı oranda bölümü (%36,2) bu kez Nijerya'dadır**. Cezayir %28,8 pay ile 2, Mısır %14,1 ile 3., Libya ise %9,4 ile ancak 4. sıradadır. Görüleceği üzere petrol ve doğalgazın çok önemli bölümü Ortadoğu'ya komşu Kuzey Afrika yanında Orta Batı Afrika'da Nijerya'dadır.

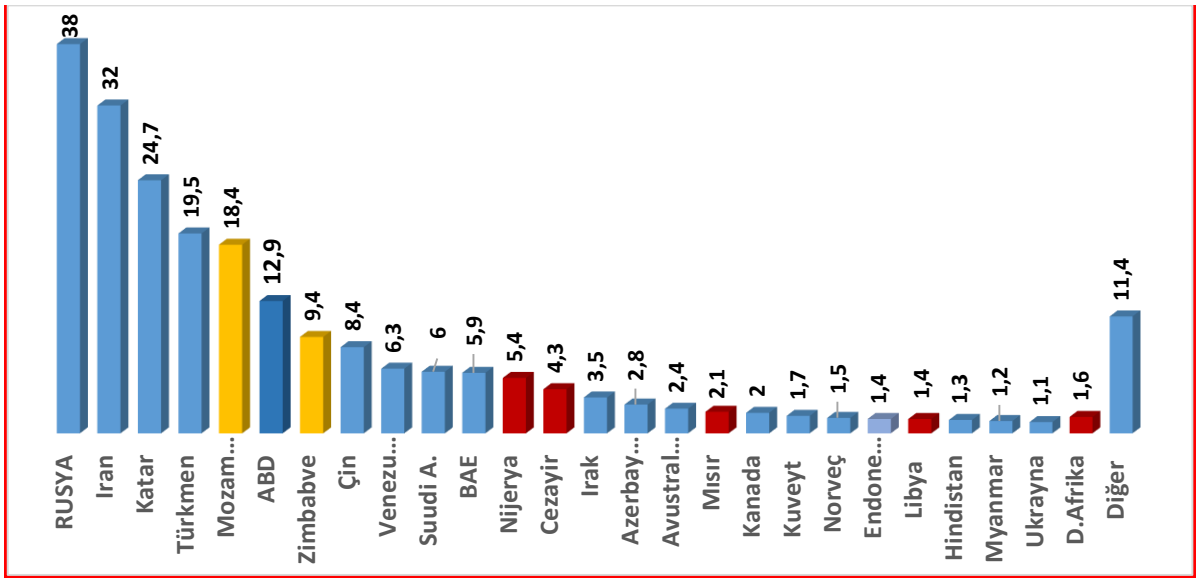
Tıpkı petrolde olduğu gibi yeni bulunan doğalgaz rezervlerinde de son 20 yılda %51 artış yaşanmıştır. Doğal olarak en az araştırılan ve yatırım yapılan Afrika'da yeni rezervlerin bulunmasını beklemek sürpriz olmayacaktır.

Nitekim, BP'nin adı geçen raporunda yer verilmemekle birlikte **Mozambik'in** Kuzey sahillerinde Cabo Delgado bölgesinde Rovuma havzasında 2010'da keşfedilen ve ülkeyi doğalgaz alanında 18,4 trilyon m^3 ile **Afrika'da Nijerya ve Cezayir'in önüne ilk, Dünyada ise 5. sıraya** taşıması beklenen rezervin çıkarılması için, 2023 yılında tamamlanması öngörülen bir proje inşaatına başlanmış durumdadır. Fransız firması Total'in %26,5 ile en büyük payı aldığı yatırım, **20 milyar $'ı aşan (23 milyar $ olarak belirten haberler mevcuttur) bütçesi ile Afrika'daki en büyük özel sektör yatırımı** olma özelliğini taşımaktadır. Projede Fransız Total yanında, Japonya'dan Mitsui, Hindistan'dan ülkenin birinci ve ikinci ulusal petrol şirketleri National Oil Company of India (ONGC) ve Oil India Limited (OI) (ONGC) ile yine devlet kontrolündeki Bharat Petroleum, Tayland'dan PTT Exploration and Production (PTTEP) ve Mozambik'in ulusal petrol şirketi ENH-Empresa Nacional de Hidrocarbonetos E.P) yer almaktadır. [87]

Bu büyük rezerv keşfi yanında, Avustralyalı petrol arama şirketi "Invictus Enerji"nin Zimbabve'nin kuzeyinde bulunan Mzarabani ve Msasa bölgelerinde 9,4 trilyon m^3 ile Afrika Kıtasının en büyüklerinden olan doğal gaz ve petrol rezervini keşfettiği ve ilk kuyuların 2020 yılında üretime başlayacağı 1 Kasım 2018 tarihli gazetelerde ve adı geçen

[87] https://www.ep.total.com/en/areas/liquefied-natural-gas/mozambique-lng-major-gas-project-future-lng-africa, Erişim: 01.01.2021

enerji şirketinin raporlarında yeralmıştır. [88]

Kaynak: BP, age p.32
Mozambik ve Zimbabve rezervleri raporun"kanıtlanmış rezervler" veri setinde yer almamaktadır.

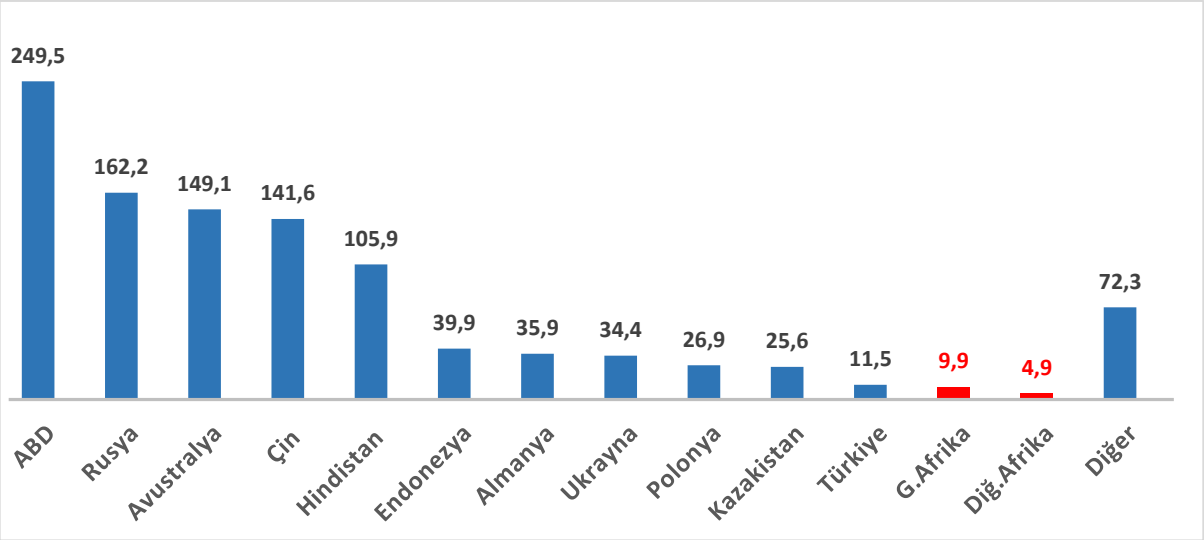
Şekil 12: Dünya Doğalgaz Rezervleri (2019 Sonu-Trilyon m3)

27 Ocak 1987 tarihinde Nijerya-Lagos merkezli faaliyete başlayan, **Afrika Petrol Üreticileri Birliği** (APPO), **Afrika'daki petrol üreten 18 ülke** arasında koordinasyon ve iş birliği amacıyla Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) benzeri bir rol üstlenmeye çalışmaktadır.[89] Nijerya, Libya, Cezayir ve Angola aynı zamanda Afrika kıtasından OPEC üyeleri olarak yer almaktadır. Son yıllarda **Zimbabve, Kenya, Uganda ve Etiyopya'da da yeni rezervlerin bulunmuş olması** ile bu ülkelerin de APPO üyeleri olması beklenebilir.

Önemli enerji kaynaklarından, bugün itibariyle bilinen rezervlere göre kömür açısından çok zengin olduğunu söylemek mümkün değildir. Dünya rezervlerinin ancak %1,3'üne sahip olan Kıtada bu rezervlerin ¾'ü G.Afrika'da (9.9 milyar ton) bulunmaktadır. 502 milyon ton ile Zimbabve diğer öne çıkan ülkedir. [90]

[88] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrika-kitasinin-en-buyuk-petrol-ve-dogal-gaz-rezervi-bulundu/1301181
Invictus Energy Ltd, June 2019 **Quarterly Activities Report**, 30 June 2019
[89] https://www.jstor.org/stable/20693166?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents,
https://en.wikipedia.org/wiki/African_Petroleum_Producers%27_Organization Erişim: 23.07.2020

Nijerya, Cezayir, Angola, Libya, Benin, Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Gabon,(1987) Fildişi Sahili, Demokratik Kongo, Mısır, (1989), Ekvador Ginesi (1996), Çad, G.Afrika (2005), Moritanya, Sudan (2008), Gana (2011), Nijer (2012)
[90] BP age, s.42

Kaynak: BP, age p.42

Şekil 13 : Ülkeler İtibariyle Dünya Kömür Rezervleri (Milyar ton)

2.1.3.2. Diğer Madenler

Dünya enerji piyasası için stratejik bu kaynakların dışında da bazı stratejik madenlerde Afrika ülkelerinin üretimleri öne çıkmıştır. Bunların başında Dünya kamuoyu tarafından en çok bilinen "**değerli madenler"** dir. Afrika bir bütün olarak Dünya altın **üretiminde** 2017 yılı itibariyle %22,5 paya sahiptir. Bu payın yarıdan fazlası Gana (%4,29), G.Afrika (%4,11) ve Sudan'a (%3,21) aittir.

Dünya platinyum ve rodyum üretiminin sırasıyla %79,9 ve %86,3 bölümü G.Afrika ve Zimbabve'de gerçekleştirilir.

Elmas mücevher üretiminin yine %37,8 kısmı Afrika Kıtasındadır. Kamuoyundaki yaygın inanışın aksine elmas üretiminde Botsvana, G.Afrikanın 4 katı, Angola 2 katından fazla üretime sahiptir. Bu konuda ilk 20 üretici ülkeninin 14'ünün Afrika'da olması dikkat çekmektedir.

Yine, tantalyum, kobalt, krom, manganez Afrika'nın Dünya üretiminin yarıdan fazlasını (manganez için %49,4) ve titanyum 1/3'den fazlasını gerçekleştirdiği madenlerdir. [91]

[91] **World Mining Data 2019**, Austria, Int. Organizing Committee for the World Mining Congress

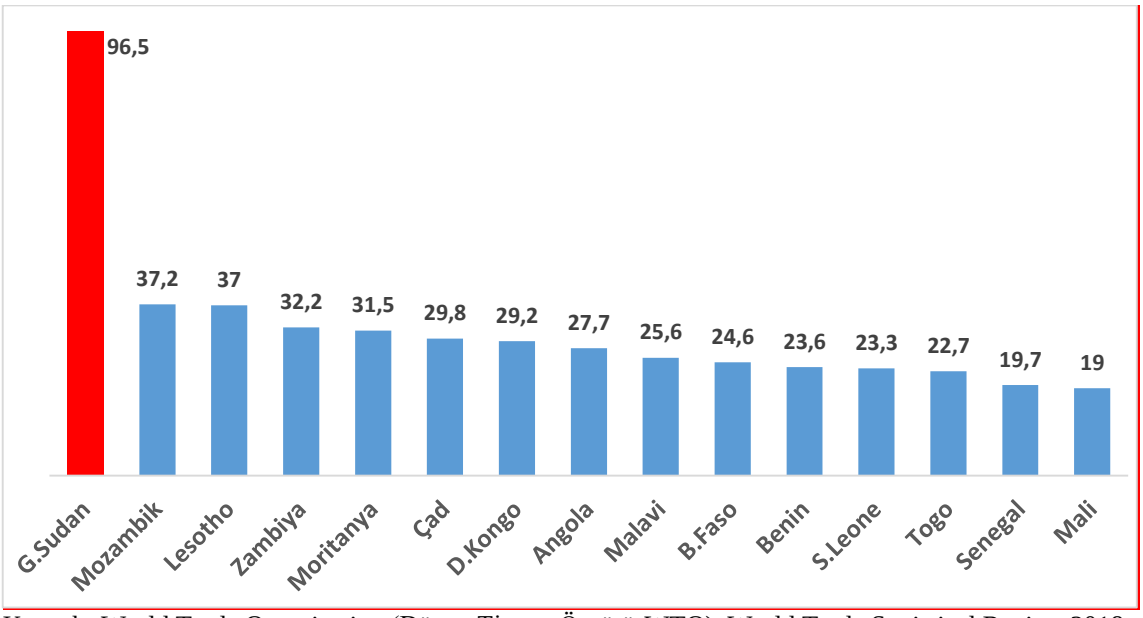
Tablo 8 : Dünya Maden Üretiminde Afrika (2017)

Maden		Ülke	Dünya Payı %	Dünya Sırası
Petrol		Nijerya	%2,18	13
		Angola	%1,91	16
		Cezayir	%1,55	18
Doğalgaz		Cezayir	%2,56	10
		Nijerya	%1,34	16
		Mısır	%1,30	17
Rodyum		G.Afrika	%80,70	1
		Zimbabve	%5,62	3
Platinyum		G.Afrika	%72,07	1
		Zimbabve	%7,83	3
Elmas (mücevher)		Botsvana	%17,45	3
		Angola	%9,23	4
		G.Afrika	%4,22	6
		D.Kongo	%2,47	7
		Namibya	%1,86	8
		Zimbabve	%0,86	9
		Tanzanya	%0,28	10
		Lesotho	%0,24	11
		Sierra Leone	%0,18	12
		Gine	%0,15	13
		Gana	%0,08	15
		Orta Afrika C.	%0,05	16
		Liberya - Fildişi S.	%0,02-%0,01	18-20
Altın		Gana	%4,29	7
		G.Afrika	%4,11	8
		Sudan	%3,21	10
		Mali	%1,49	17
		Gine	%1,40	18
		Burkina Faso	%1,36	19
		Tanzanya	%1,30	20
Kobalt		D.Kongo	%60,85	1
		Zambia	%2,39	9
		Madagaskar	%2,19	10
		G.Afrika	%%0,78	14
		Zimbabve	%0,33	16
Krom		G.Afrika	%48,26	1
		Zimbabve	%2,13	7
		Madagaskar	%0,70	11
		Sudan	%0,04	18
Tantalyum		D.Kongo	%43,04	1
		Ruanda	%22,34	2
		Etiyopya	%5,09	6
		Nijerya	%4,24	7
		Mozambik	%3,22	8
		Burundi	%1,47	11
Manganez		G.Afrika	%29,07	1
		Gabon	%12,94	4
		Gana	%5,74	6
		Fildişi S.	%1,27	11
		Zambia	%0,27	15
Boksit		Gine	%15,98	3
		Sierra Leone	%0,57	12
		Gana	%0,47	16

Maden		Ülke	Dünya Payı %	Dünya Sırası
Titanyum		G.Afrika Mozambik Kenya Senegal Madagaskar Sierra Leone	%15,23 %7,94 %4,92 %3,99 %3,28 %2,71	2 5 7 8 10 12
Vanadyum		G.Afrika	%15,69	3
Fosfat		Fas Mısır Senegal G.Afrika Cezayir Togo	%12,41 %1,18 %0,99 %0,86 %0,45 %0,31	2 11 13 14 18 20
Barit		Fas Cezayir	%10,12 %0,36	3 17
Bakır		D.Kongo Zambiya	%5,49 %4	5 7
Uranyum		Namibya G.Afrika	%7,22 %0,44	4 12
Paladyum		Zimbabve	%5,69	5
Demir		G.Afrika	%3,05	6
Nikel		G.Afrika Zimbabve	%2,23 %0,77	11 19
Aluminyum		G.Afrika Mozambik	%1,18 %0,95	14 16
Tungsten		Ruanda Burundi D.Kongo	%1,05 %0,17 %0,15	7 14 15
Antimon		G.Afrika	%0,27	11
Kurşun		G.Afrika Fas	%0,95 %0,75	13 18
Kalay		D.Kongo Nijerya Burundi Tanzanya Uganda	%3,45 %2,18 %0,04 %0,02 %0,02	7 9 17 19 20
Çinko		Namibya Eritre Burkina Faso	%1,05 %0,76 %0,73	15 17 19
Gümüş		Fas	%0,90	17
Bentonit		Fas G.Afrika	%0,93 %0,88	15 16
Diatomit		Etiyopya Cezayir Kenya	%0,20 %0,12 %0,06	16 17 18
Feldspar		Mısır	%1,14	15
Florspar		Fas	%1,26	7
Grafit		Madagaskar	%1,41	7
Alçıtaşı-Anhidrit		Cezayir	%1,45	16
Perlit		G.Afrika	%0,04	14
Kaolin		Mısır		24
Magnezit		G.Afrika		21

Kaynak: World Mining Data 2019, age verilerinden derlenmiştir.

Bilindiği üzere Afrika'da ekonomik altyapının geriliği, sanayinin son derece ilkel düzeyi ile nihai ürün üretimi son derece sınırlıdır. Kuzey Afrika ve G.Afrika dışında kaynaklarını işleme imkanlarından büyük ölçüde yoksun olunması dolayısı ile **ihtiyaç duyduğu ürünleri ithalatla karşılamak durumundadır. İthalat için gerekli döviz ise hammadde ihracatından sağlanmaktadır. Bu bağımlılık** bazı ülkelerde çok yüksek durumdadır.

Kaynak**:** World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü-WTO), World Trade Statistical Review 2018, s.132

Şekil 14: Hammadde İhracatına Bağımlılık (GSYİH Oranı %)

2.1.3.3. Tarım

Afrika'da çok küçük ölçekli ve primitif olanların dışında sanayinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Gerçek anlamda bir sanayi olabilecek işletmeler ancak sınırlı sayıdaki ülkede, Dünya pazarlarına sunulan bazı hammadde ve madenlerle ilgili olup, yabancıların kontrolündedir. Bunun dışında ancak çok küçük çaplı atelye tarzı işletmelerde hemen hemen tamamı yurtdışından ithal, çoğunlukla kullanılmış makinelerle yapılan üretimden bahsetmek mümkündür. Sanayinin ilk formu olan tekstil ve gıda üzerine işletmeler, temeli oluşturmaktadır. Yine otomotiv ve inşaat üzerine genelde tamir ve onarım şeklinde ve el emeğine dayalı üretim yapısı şeklinde bir genelleme yapılabilir.

Ekonominin ve mevcut kısıtlı sanayinin madenler dışında ana unsuru tarım olmakla birlikte, bu da çok büyük ölçüde ailelerin kendi ihtiyaçları için mikro boyutlu yapılmaktadır. Makineleşmeden ve zirai bilgiden yoksun bu üretimin yanında zaman zaman Afrika'da yaşanılan olumsuz hava koşulları, kuraklık, zirai zararlılar gibi nedenler de bir araya geldiğinde, gıda yetersizliği ve açlık çok büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu soruna değinmeden önce Afrika ülkelerinin hangi tarım ürünlerinde mukayeseli üstünlüğe -hatta bazı ürünler için mutlak üstünlüğe- sahip olduklarını ve üretim potansiyellerini anlamanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu itibarla BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) Dünya Tarım üretimine dair 2019 yılı sonunda yayımlanan 2017 istatistiklerine göre, Afrika ülkelerinin Dünyada ilk 10'da yer aldığı ürünler aşağıda tabloda verilmektedir. Listede üretim kıyaslaması yapılabilmesi açısından Afrika ülkelerinin önde olduğu ürünler bazında ilk 10 içinde Türkiye'nin de bulunduğu hallerde, ülkemiz de listeye dahil edilmiştir.

Afrika ülkelerinin en önde gelen tarım ürünleri **kakao, susam tohumu, kulkas, Hint yerelması, kola fındığı, tatlı patates, pireotu, manyok, darı, sisal, güvercin bezelyesi, sorgum, karanfil, bakla ve Kuzey Afrika bazlı olarak; hurma, zeytin, incir ve kırmızı biberdir.**

Belirtilen üretim üstünlüğüne rağmen Kıtanın pek çok ülkesi gıda yetersizliği altında acı çekmektedir. Öyle ki, FAO tarafından **gıda fakiri olarak tanımlanan 51 ülkenin 37'si Afrika ülkesidir.** Kuzey Afrika'da yeralan 5 ülke (Mısır, Cezayir, Tunus, Libya Fas) ile G. Afrika dışında **Sahra Altı bölgesinde gıda fakiri olmayan Afrika ülkeleri yalnızca 11 adettir.**[92] Esasen Afrika'da açlığın sona erdirilmesi için başlatılan çalışmalar çok daha öncesine, açlık ile birlikte deyim yerindeyse "*Kıtanın makus talihini değiştirmeye*" yönelik toptan kalkınma amacını güden Resmi Kalkınma Yardımları ve Milenyum

[92] FAO (Food&Agriculture Org.-BM Gıda ve Tarım Örg.)- Low-Income Food-Deficit Countries (LIFDCs) - List for 2018 ve https://answersafrica.com › how-many-countries-are-in-africa
*Nijerya gıda fakirleri listesinden 2019'da çıkabilmiştir. Diğer 10 gıda yeterli Afrika ülkesi şunlardır; Angola, Botsvana, Kabo V. Ekvator Ginesi, Gabon, Morityus, Namibya, Seyşeller, Svaziland, Zambiya

Kalkınma Hedeflerine (2015 yılı sonrasında bir anlamda Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine evrilmiştir) dayanmaktadır. Bu konu daha detaylı incelenecektir.

Tablo 9: Dünya Tarımsal Üretiminde İlk 10'da Yeralan Afrika Ürünleri (Sıra-Bin Ton)

Kakao Tane	Fildişi (**1**-2.034)	Gana (**2**-883,7)	Nijerya (**4**-328,3)	Kamerun (**5**-295)
Kahve	Etiyopya (**6**-471,3)			
Kauçuk	Fildişi S. (**7**-580)			
Muz	Angola (**7**-4.300)	Tanzanya(**10**-3.484,7)		
Susam Toh.	Tanzanya (**1**-805,7)	Nijerya (**4**-550)	Sudan (**5**-550)	Etiyopya (**7**-231,2)
	G.Sudan (**8**-204,1)	B.Faso (**9**-163,8)	Çad (**10**-158,7)	
Tütün	Zimbabve (**5**-181,6)	Zambiya (**7**-131,5	Tanzanya (**10**-104,5)	
Çay	Kenya (**3**-439,9)	Türkiye (**6**-234)		
Şeker Pan.	Türkiye (**5**-20.828)	Mısır (**8**-12.107)		
Zeytin	Türkiye (**4**-2.100)	Fas (**5**-1.039,1)	Mısır (**6**-927,6)	Tunus (**7**-896,8)
	Cezayir (**10**-684,5)			
Kab. Badem	Türkiye (**5**-90)	Tunus (**9**-69)	Cezayir (**10**-67)	
Antep Fıstığı	Türkiye (**4**-78.000)	Tunus (**9**-3.600)	Madagaskar (**10**-3.500)	
Yer Fıstığı	Nijerya (**4**-2.420)	Sudan (**5**-1.610)	Tanzan.(**8**-979)	Senegal (**9**-915)
	Çad (**10**-870)			
Kola Fındığı	Nijerya (**1**-140,8)	Fildişi (**2**-54,8)	Kamerun (**3**-43,6)	Gana (**4**-23,9)
	S.Leone (**5**-8.300)	Benin (**6**-600)		
Hurma	Mısır (**1**-1.590,4)	Cezayir (**3**-1.058,6)	Sudan (**8**-438,4)	Tunus (**10**-260)
Anason- Kişniş	Türkiye (**7**-32.7)	Mısır (**8**-26,9)	Fas (**9**-24,5)	
Tarçın	Madagas.(**5**-2.800)	Sao Tome (**8**-59)	Seyşeller (**10**-40)	
Karanfil	Madagaskar (**2**-19,7)	Tanzanya (**3**-9)	Komorlar (**5**-2,6)	Kenya (**6**-2,1)
Zencefil	Kamerun (**8**-91.800)	Mali (**10**-38.200)		
Vanilya	Madagask. (**1**-3.200)	Türkiye (**6**-318)	Uganda (**7**-214)	Malavi (**10**-20)
K.Pireotu	Tanzanya (**1**-6.500)	Ruanda (**2**-5.100)	Kenya (**5**-200)	Fas (**6**-184)
	Tunus (**7**-163)			
K.Kır.Biber	Etiyopya (**4**-306,7)	Fildişi S. (**5**-156.,7)		
Baharat nes*****	Etiyopya (**7**-36,8)			
Patlıcan	Mısır (**3**-1.307,8)	Türkiye (**4**-883,9)		
Greyfurt	G.Afrika (**6**-323,7)	Türkiye (**7**-260)	Sudan (**9**-226,5)	
Limon	Türkiye (**6**-1.007,1)	G.Afrika (**9**-446,5)		
Portakal	Mısır (**7**-3.014)	Türkiye (**9**-1.950)		
Mandalina	Türkiye (**3**-1.550,5)	Fas (**4**-1.278,3)	Mısır (**5**-1.038,8)	
Turunçgil nes*	Nijerya (**2**-4.089)	Angola (**6**-283,8)	Tunus (**10**-141,4)	
Kayısı	Türkiye (**1**-985)	Cezayir(**4**-256,9)	Fas (**10**-112,5)	
Üzüm	Türkiye (**6**-4.200)	G.Afrika (**8**-2.032,6)		
İncir	Türkiye (**1**-305,7)	Mısır (**2**-177,1)	Fas (**3**-137,9)	Cezayir **(4**-128,7**)**
	Tunus (**10**-22,5)			
Şeftali	Türkiye (**6**-771,5)	Mısır (**8**-360,7)		
Ayva	Fas (**5**-45,8)	Cezayir (**8**-12,4)		
Karpuz	Türkiye (**3**-4.011,3)	Cezayir(**6**-1.895)	Mısır (**8**-1.710)	
Kavun	Türkiye (**2**-1.813,4)	Mısır (**4**-1.102,6)	Fas (**9**-618,6)	
Enginar	Mısır (**3**-185,7)	Cezayir (**6**-108,6)	Fas (**8**-45,6)	
Hind. Cevizi	Tanzanya (**10**-555,7)			
Avokado	Kenya (**7**-194,3)			

Dünya Tarımsal Üretiminde İlk 10'da Yeralan Afrika Ürünleri (Sıra-Bin Ton)Devam

Papaya	**(Nijerya** 6-**837,7)**	**D.Kongo (**7-**214,8)**		
Ananas	Nijerya (**7**-1.642,4)			
Mango	Mısır (**9**-1.351,3)			
Çilek	Mısır (**4**-407,3)	Türkiye (**5**-400,2)	Fas (**10**-161,8)	
Meyve nes*****	Nijerya (**6**-1.238,2)			
Domates	**Türkiye (**3-**12.750)**	Mısır **(**5-**7.297,1)**		
Kuru Fasulye	Uganda (**8**-1.025)	Kenya (**9**-846)	Etiyopya (**10**-544)	
Taze Fasulye	Türkiye (**5**-630,3)	Mısır (**6**-283,5)	Fas (**7**-168,9)	
HintYerelması	Nijerya (**1**-47.942,7)	Gana (**2**-7.952,8)	Fildişi (**3**-7.148)	Benin (**4**-3.133,4)
Etiyop (**5**-1.400)	Togo (**6**-826,6)	Kamer.(**7**-648,4)	Çad (**8**-493,8)	O.Afr.(**9**-476,7)
Tatlı Patataes	Malavi (**2**-5.472)	Tanza (**3**-.244,4)	Nijerya (**4**-4.014)	Etiyo.(**6**-2.008,3)
	Angola (**7**-1.857.800)	Uganda(**8**-1.657)		
Bakla	Etiyopya (**2**-930,6)	Mısır (**7**-112,9)	Sudan (**8**-110,8)	Fas (**10**-93,4)
Nohut	Etiyopya (**4**-473,6)	Türkiye (**5**-470)		
Kır. Biber taze	Türkiye (**3**-2.608,2)	Nijerya (**7**-748,6)	Mısır (**8**-623,3)	Cezayir (**9**-614,9)
	Tunus (**10**-429)			
Kuru Soğan	Mısır (**5**-2.379)			
Bezelye (kuru**)**	Etiyopya (**10**-361,2)			
Bezelye (taze)	Mısır (**5**-189,5)	Cezayir (**8**-131,3)		
Güv.Bezelyesi	Malavi (**3**-798,7)	Tanzanya(**4**-279,2)	Kenya (**5**-201,3)	Uganda (**9**-11,3)
	D.Kongo (**10**-6)			
Sarımsak	Mısır (**6**-274,6)			
Taze Sebze nes*	Nijerya (**4**-7.233,3)			
Jüt	G.Sudan (**5**-3,5)	Zibabve (**6**-2,6)	Mısır (**8**-2,1)	
Manyok	Nijerya (**1**-59.500)	D. Kongo (**2**-31.596)	Gana (**6**-18.471)	Angola (**7**-11.700)
	Mozambik (**10**-8.800)			
Mısır Nişastası	G.Afrika (**9**-16,8)			
Darı	Nijer (**2**-3,800)	Mali (**4**-1.806)	Nijerya (**5**-1,500)	Etiyo. (**6**-1.078)
	Sudan (**7**-954)	B.Faso.(**8**-828,3)	Çad (**9**-660,2)	Senegal (**10**-569)
Şerbetçi Otu	Etiyopya (**2**-38.400)			
Palm Meyvesi	Nijerya (**4**-7.759,4)	Kamerun (**7**-3.110,3)		Gana (8-2.469,8)
PamukTohumu	Türkiye (**7**-2.450)	Burkina Faso (**10**-844.300)		
Keten Yağı	Etiyopya (**7**-96.900)			
Sisal	Tanzanya (**2**-32.400)	Kenya(**3**-23.600)	Madag(**4**-17.600)	Fas (**9**-1,6)
	G. Afrika (**10**-1)			
Sorgum	Nijerya (**2**-6,900)	Etiyo.(**4**-4.816)	Sudan (**6**-3.743)	Nijer (**10**-1.945)
Kulkas	Nijerya (**1**-3.250,9)	Kamer.(**3**-1.847)	Gana (**4**-1.200,3)	Madag.(**6**-243,4)
	Ruanda (**7**-215)	Gine (**9**-142,5)	O.Afrika C. (**10**-130,3)	
Burçak	Etiyopya (**1**-322,6)	Türkiye (**6**-37,5)		
Hububat nes*	Mozambik (**4**-213,6)	Etiyopya (**7**-122,4)	Tanzanya (**10**-118)	

Kaynak: FAOStat (BM Tarım ve Gıda Örgütü istatistik) istatistiklerinden derlenmiştir. Erişim: Eylül 2019

Spesifik olarak açlıkla mücadele ise 2003 yılında Maputo-Mozambik ve 2014 yılındaki Malabo-Ekvator Ginesi deklerasyonlarının konusudur. Kıtanın %30'nun yetersiz beslendiği iddiasıyla 2003 Maputo deklarasyonuna imza atan 44 Afrika ülkesi açlıkla mücadele için Kapsamlı Afrika Tarımsal Kalkınma Programını (CAADP-Comprehensive

Africa Agriculture Development Programme) benimsemiştir. Buna göre kamu yatırımlarının tarıma yöneltilerek bütçe kaynaklarının en az %10'unun tarıma ayrılması ve tarımsal üretimin yılda %6 büyütülmesi hedeflerini ortaya konmuştur. Hedeflerin sadece açlık ile mücadelenin çok daha ötesinde Kıta için yaşamsal bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır. Tarım sektörünün bugün dahi Kıta milli gelirinin yaklaşık ¼'ünü sağladığı, ILOStat (Uluslararası çalışma Örgütü İstatistik Bölümü) 2017 verilerine göre aktif çalışan nüfusun %55'ini istihdam ettiği hesaplanmaktadır.

2013'de gıda güvenliği için kurulan Africa Solidarity Trust Fund (Afrika Birliği Fonu) ve sonrasında 2014'de Malabo deklarasyonu ile bu kez 2025'de açlığı tamamıyla ortadan kaldırma yolunda 7 taahhüt tanımlanarak, adımlar ileri bir aşamaya taşınmıştır. Tarıma dayalı yatırımlarla yoksulluğun da 2025'e kadar yarı yarıya azaltılması öngörülen hedefler doğrultunda girdiler, çıktılar, sulama ve makineleşme dahil tarımsal üretimin 2 katına çıkarılması, Kıta içi tarımsal ticaretin geliştirilmesi, iklim ve diğer olumsuz şartlara bağlı üretim düşüşlerine karşı hızlı ve esnek önlem mekanizmalarının geliştirilmesi, ülkeler arası tarımsal inisiyatiflerde şeffaflık sağlanması taahhüt edilmektedir.

Dolayısı ile Kıta ile ilgili ticaret ve yatırımlarda tarımın öncelikli olduğu değerlendirilmelidir. Bu konuda halen gidilecek çok yol olduğu açıktır. Sağlanan tüm desteğe ve ilerlemelere karşın 2018 itibariyle Afrika'da 256 milyon insanın açlık içinde yaşadığı (tüm Dünyada rakam 820 milyondur) BM çalışmalarında dile getirilmektedir.[93]

2.1.4. Kıtanın Bugününü Etkileyen Unsur Olarak Sömürgecilik

Tüm göstergelerde Afrika'nın genel hatları ile Dünyanın en geri kalmış Kıtası olduğu açıktır. Bu bir sonuç olduğuna göre bu sonucu ortaya çıkaran girdileri doğru bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Hiç kuşkusuz Kıtanın geri kalmışlığı bugünün sorunu olmakla beraber kökleri geçmişte tarihte gizlidir; **"sömürgecilik"te***…

[93] Coumba D Sow,& David Phiri, *Zero Hunger in Africa, From Fome Zero to Zero Hunger*, **FAO** 2019, Chapter 5, s70-86

***** Kıtanın özetle sömürge tarihi için bkz Ek;1

Afrika topraklarının köle ve hammadde ticareti için kullanılması şeklinde acımasız bir şekilde sömürgeleştirme süreci, Keşifler Çağı olarak 15. yy sonlarında önce Portekizliler ve sonrasında İspanya,** Hollanda, Fransa ve İngiltere tarafından Batı ve Güney sahillerinde başlatılmış olmasına karşın doğa koşulları, ulaşım olanaklarının zorluğu ve mukavemet nedeniyle iç taraflarına gidilmemiştir. 16-19. yy arasında Kuzey ve Doğu Afrika'da, Kızıldeniz'de güçlü olan Osmanlıların varlığı da, Avrupalı sömürgecilerin Kıtanın tamamına yayılmalarına uzun bir süre geçit vermemiştir. Sömürgeciliğin ilk formunda Afrika; "Karayiplerde ve Brezilya'da şeker, Peru, Şili, Meksika ve Brezilya'da gümüş ve altın ABD'de pamuk, tütün ve mısırın üretilerek Avrupa'ya taşınması şeklindeki "yağma" için gerekli insan gücüne ana kaynak" olarak kullanılmıştır.

"Bu insanlık dışı ticarete dini kılıf bulunmuş, Avrupa'da siyah derililer normal insan olarak görülmemiş, dini açıdan Nuh'un lanetlenmiş oğlu Ham'dan gelenler olarak tanımlanmıştır. Afrikalılar İngiltere Başsavcısının 1677'deki tespiti ile mal idi. İngiliz sömürgelerinde kölenin öldürülmesi suç değildi. İspanyol ve Portekizlilerin zenginleşmesi diğer Avrupalıları da harekete geçirmiş, Hollandalılar ve Fransızlar köle ticaretine girişmiş, İngilizler de Barbados/Jamaika adasında şeker çiftlikleri kurarak kölelik düzeni ile üretime başlamıştır. İngilizlerin köle ticareti ise 1660'dan sonra başlar. Öyle ki, bu iş için büyük ortakları Kral II. Charles ve kraliyet ailesi olan Kraliyet Afrika Maceraperestleri şirketi 1663'de tekel olarak kurulmuştur. Liverpool merkezli olarak Afrika'dan Amerika'ya köle ticareti ise yaklaşık bir yüzyıl sonra hızlanmıştır.

Amerika Kıtasının keşfinden sonra 1600'e kadar Kıtaya Afrika'dan 370 bin, 1700'e kadar 1.9 milyon, 1800'e kadar 6.1 milyon köle taşınır. İngilizler 2,5 milyon, Portekizliler 1,8 milyon, Fransızlar 1,2 milyon ile köle ticaretinde en büyük taşıyıcılardı. Taşınan kölelerin %20'ye yakını yolculuk sırasında kötü koşullardan ölmekteydi. 1500-1820 yılları arasında Amerika'ya taşınan kölelerin sayısının yerleşen göçmenlerin 3 katından fazla olması (2,4 milyona karşılık 8,4 milyon) ve buna rağmen 1820'de Kıta nüfusunun yarı yarıya siyah ve beyaz ırk olması yaşanılan dramın boyutunu gözler önüne sermektedir." [94]

Sömürgeciliğin bu ilk dönemi özellikle Portekizliler 1446-1550 yılları arasında Gine, Kabo Verde, Kongo, Mozambik, Zanzibar ve Angola'da yoğunlaşırken,

[94]Tezer Palacıoğlu, **Japonya Örneğinde Dünya Ticaret Tarihi** İDA,, 2019
Clive Pointing, **Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi**, Alfa Yay. 2017

**1494'de Tordesillas Antlaşması ile haritada çekilen çizginin batısında kalan topraklarda İspanyol, doğusunda kalan topraklarda Portekiz hakimiyeti olacak şeklinde İspanyol ve Portekizliler Amerika'yı bölüşmüşlerdir

İspanyollar Kuzey Afrika sahillerinde Cezayir ve Libya'nın bazı bölgelerinde,
Fransızlar 1638'de Senegal nehri civarında,
Hollandalılar 1652'de Umut Burnu, 1657'de G.Afrika'da,
Birleşik Krallık 1770'lerde Sierra Leone, Gambiya, Nijer'de,

yoğunlaşmıştır.

Kıtanın kıyılarının sömürülmesi şeklindeki ilk dönemin ardından Birinci ve İkinci Sanayi Devrimleri[95] ve Avrupa'da yeni siyasi gelişmeler gözlerin yeniden Afrika'ya çevrilmesine neden olur. 1. Sanayi Devrimi ile sağlanan teknolojik gelişme şaşırtıcı boyuttadır. 45 kg pamuk eğirmek için harcanan süre 50 bin saat iken, 1780'de 135 saate düşmüştür. Makinelerin kullanmaya başlandığı 1780-1800 arası sadece 20 sene içinde Sanayi Devriminin anavatanı İngiltere'nin başta pamuklu olmakla beraber tüm ihraç malları 2 katına çıkmıştır.*****

1856'da İngiliz mucit Bessemer'in ucuz çelik üretim tekniğini geliştirmesi ile başlayan, 1882'de Edison'un elektriği bulması, 1876'da N.Otto'nun icat ettiği içten yanmalı motorların 1886'da Daimler ve Benz tarafından petrolle çalışır hale getirilmesi, 1860'da Otto'nun havagazı ile çalışan otomobili ardından 1887'de G. Daimler tarafından benzin motorlu otomobillerin icadı, G.Bell'in telefonu icadı, 1913'de Ford'un üretim bandı tekniği, bir dizi gelişme ile 1856-1914 arası teknolojik devrimin yaşandığı **2. Sanayi Devrimi**[96] süreci Afrika'nın sömürgeleşmesine yol açan gelişmelerin bir boyutudur. Üretim, taşımacılık ve iletişimdeki baş döndürücü gelişmeler, gerek üretim öncesi

[95] Durmuş Günay, *Sanayi ve Sanayi Tarihi*, **Mimar ve Mühendis Dergisi**, Sayı:31, 2002, İstanbul

*****1. Sanayi Devrimi teknolojik gelişmelerinin başlangıcını 1709'da Darby tarafından cevherden demir üretilmesine kadar götüren kaynaklar olsa da, asıl olarak 1733'de Britanya'da Kay'ın hızlı dokuma mekiği icadına dayandırılıp 19. yy. ortalarına kadar sürdüğü kabul edilir. Hargreaves'in pamuk eğirme makinesi (1764), Watt'ın Buhar Makinesi (Savery (1765), Newcomen (1712), ve gemi ve trenlere yerleştirilmesi ile büyük katkı veren Trevitchik'in (1802) makineleri mevcuttur), Arkwrigt'ın ipek kumaş tezgahı (1769), Crompton'un iplik eğirme ve bükme makinası (1779) Cartwright'ın dokuma makinesi (1785) ve 1804'de Trevitchik tarafından buharlı trenin icadı B.Krallığı dünyanın süper gücü yapmıştır.
Gelişim 1800-1900 arası daha da hızlanır. 1820'de B.Krallık ihraç malları değeri Fransa, İsviçre, Avusturya, Benelüx ve İtalya ihraç malları toplamından fazla iken 1870'de Batı Avrupa ihracatının %40'ı tek başına bu ülke tarafından gerçekleştirilir.

[96] Ural Akbulut, *Sanayi Devrimleri Dünyanın Gidişini Değiştirdi*, **ODTÜ**, 2011

hammadde tedariki, gerekse üretim sonrası ürünlerin pazarlanması için yeni coğrafya arayışlarını getirmiştir.

Bu arada B.Krallık'ın öncülüğünde Serbest Ticaret felsefesinin yerleşmesi de bir diğer boyuttur. B.Krallık'ın, Portekiz'le 1703, Fransa ile 1786 anlaşmaları, 1842'de, 750 malda gümrük vergilerinin azaltılması, 1845'de ilave indirimler yanında iç piyasayı korumak için konulmuş olan Tahıl ve Denizcilik düzenlemelerinde 1846 ve 1849'da kısıtlamaların kaldırılması ve en önemlisi 1860'da Fransa ile imzalanan *Cobden Chevalier* anlaşması serbest ticaret yönünde adımlardır. Bu anlaşmadaki "***en ayrıcalıklı ülke***" kuralı, sonradan uzlaşmaya katılacak üçüncü tarafları da doğrudan gümrük vergisi indirimine dahil eden sisitemi ile serbest ticaretin uluslararasılaşmasına ön ayak olmuştur.

Uluslararasılaşma ve ticaretin artması ile ortaya çıkan rezerv sıkıntısı ise 1821'de B.Krallık'ın geçerek liderlik ettiği altın standardı ile aşılmış, 1867'de Paris'te yapılan Avrupa Para Kongresi ardından 1890'a kadar (en son Avusturya Macaristan ve Rusya) Avrupa'nın her yeri sisteme dahil olmuştur.[97]

II. Sanayi devrimi ve uluslararasılaşma yanında Avrupa'da sömürgecilik arayışlarını artıran bir gelişme de, 1871'de siyasi birliğini sağlayarak, büyük bir ekonomik güç olma iddiasıyla dünya sahnesine çıkan Almanya'nın kurulmasıdır. Ekonomik ve siyasi güçlerini artırmak için bir büyük oranda hammaddeye ihtiyaç duyan Avrupalı devletler açısından, el değmemiş bölgelerden birisi olan Afrika coğrafyası son derece ilgi çekici bir mekân olmuştur.

15. Yüzyıldan beri cesaret edilmeyen-denenmeyen Afrika'nın iç bölgelerine gitme düşüncesi birkaç **kaşifin*** öncülüğünde tarihe "***Afrika Kapışması***" olarak geçen büyük

[97] Clive Pointing, age
En bilineni 1851'de kıtayı keşfe başlayan David Livingstone'dur. Livingstone'un geçtiği haberleri yayınlayan New York Herald Tribune muhabiri Stanley de 1871'de kıtaya gitmiştir. İngiliz asıllı ABD'li olan Stanley B:Krallık'ı kıtaya çekmeye çalışsa da, 1877'de Stanley'in yönlendirmesi ile Uganda'yı himayelerine almaları dışında çabaları ilgi görmemiş, Belçika Kralı II. Leopold ilgilenmiştir. Onun önderliğinde Avrupa'da Coğrafya Konferansı düzenlendikten sonra 1878'de Stanley'in Kongo keşiflerini finanse edecek Brüksel'de, Uluslararası Afrika Derneği kurulmuştur. Stanley doğuda Zanzibar-Tanzanya'dan başladığı keşiflerinde batıya iç kısımlara doğru hareketle bir çok keşfin ardından 1881'de bugün Demokratik Kongo başkenti olan Kinşasa'da Leopoldville'i kurmuştur.

bir "yüz kızartıcı" yarışa dönecek fitili ateşlemiştir. "Kapışma"nın resmi utanç belgesi Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck öncülüğünde 15 Kasım 1884-26 Şubat 1885 tarihleri arasında toplanan "***Berlin Konferansı***"dır. [98] Esasen Fransa'nın 1881'de Tunus'u ve 1884'te Gine'yi, 1882'de, B. Krallık'ın Osmanlı toprağı olan Mısır'ı, İtalya'nın 1870 ve 1882'de, Eritre'nin bazı bölgelerini, Almanya'nın 1884'te, bugünkü Namibya Togo ve Kamerun'u işgali ile başlayan Kapışma, Berlin Konferansı ile resmen Kıtanın paylaşımına dönüşmüştür.

Afrika'nın "yağma" şeklinde paylaşımına hem Avrupa kamuoyu, hem de Afrika kamuoyunda tepkileri azaltmak için propoganda klişeleri bulunmakta da gecikilmemiştir; Güya; "Avrupa'nın medeni devletleri Kongo havzasında geniş bir "serbest ticaret bölgesi" kurulması amacıyla hareket etmekte, Kongo ve Nijer nehirleri üzerinde serbest dolaşım özgürlüğünün garantisini sağlanması ile gelişecek **ticaretle Afrika'nın medenileştirilmesine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Hristiyanlık öğretisinin yayılması da Afrikalıların ruhlarını aydınlatacaktır.**"[99]**

***** *Üstten devam*-Bu arada Fransız kaşif Brazza da 1878'den 1897'e kadar olan süreçte Gabon'dan Kongo'ya olan bölgede keşiflere başlamış, 1884'de bugün Kongo Cumhuriyeti'nin başkenti olan Brazzaville'i kurmuştu. Biri Belçika, diğeri Fransa kralı adına hareket eden iki kaşif de, ne imzaladığından habersiz yerli şefler ile anlaşma yapmış, birbirlerinin anlaşmalarını geçersiz kılmaya çalışmışlardı.
Brazzaville kuruluşu ile Fransızların Afrika içinde ilerleyişi, serbest ticaret yaparken Fransızlara vergi verecekleri endişesi ile İngilizleri endişelendirmiştir. İngilizler, Fransızların yerine Kongo bölgesinin ticari ilişkilerinin güçlü olduğu Portekizlilere ait olduğunu 1884'de tanımıştır. Fransa, Almanya (ki Kongo nehrine Afrika'nın Tuna'sı diyecek kadar bölgeye önem vermektedir) ve Belçika'nın karşı çıkması üzerine Berlin Konferansı'nın düzenlenmesine karar verilmiştir.

Konferansa 14 devlet katılmıştır; Almanya, İngiltere, Belçika, Fransa, Hollanda, Portekiz, İspanya, ABD ve sonra davet üzerine İtalya, Rusya, Avusturya-Macaristan, İsveç-Norveç, Danimarka, ve Osmanlı Devleti. ABD katılmasına rağmen Afrika'ya ilgisi olmamasına bağlı olarak Konferans metnini imzalamamıştır.
Daha detaylı bilgi için bkz:
www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Duman-Sabit-Berlin-Kongresi.pdf
www.britannica.com/biography/Henry-Morton-Stanley,
www.britannica.com/biography/Pierre-de-Brazza

[98] Adekayo Adebayo, **The Curse of Berlin, Africa After The Cold War,** Hurst Pub. London, 2010, p.414**.**

[99] Gürsoy Şahin, Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı, **International Journal of History**, Vol.10/1, February 2018

Lagos/Nijerya menşeeli The Lagos Weekly Record gazetesinin 4 Aralık 1897 tarihli nüshasında "Afrika'nın barbarlıktan geri dönmesi ve onu bu yüzyılda artık hızla zirveye ulaşan ve belirli bir aşamaya erişen bir medeniyet yürüyüşüne ayak uydurması" zorunluluğu ifade edilmiştir. Ayrıca sömürgecilik sürecinde yaşanan savaşlar sırasında yerli halkın maruz kaldığı uygulamaların Afrika'nın geri kalmasının nedeni olduğu 1897 hesaplarıyla Afrika'nın onlarca milyona yakın vatandaşını **kaybettiği ifade edilmiştir.

26 Şubat 1885 tarihinde imzalanan anlaşma ile Afrika'nın kimler tarafından nasıl paylaşılacağı, "deyim yerinde ise "***yağma***" edileceği kurallara bağlanmıştır. Avrupa'nın en güçlü devletleri olan B.Krallık, Fransa ile yeni Dünya gücü olma hevesindeki Almanya başrolde olup, gerek başrol oyuncularının gerekse diğer ülkelerin aldıkları paylar 3 büyük devletin güçler mücadelesi ile birbirlerinin hareket alanını dizginleme çabalarına bağlı stratejiler sonucudur.

Başat aktörlerden Fransa, gezgin Brazza'nın çabaları ile Afrika mücadelesinin ana sahnesi olan Kongo üzerinde bazı imtiyazlar elde etmiştir. Buna karşın Afrika'yı Kongo nehri özelinde Avrupa'nın gündemine taşıyan Belçika Kralı Leopold'un çabaları da ses vermiş, Belçika'ya, Fransa'nın Afrika'nın iç bölgelerine ulaşımını da kesecek şekilde kendi topraklarının 10 katı büyüklüğünde bir alan Kongo'da bırakılmıştır. Konferansın ev sahibi ve Dünya siyasetine etkin bir giriş yapmak isteyen Almanya ile B.Krallık da pastadan büyük paylar almıştır. 3 büyüklerin bir diğerine kaptırmak yerine kendileri için daha düşük bir profilli rakip olarak gördükleri Porkekiz ve İspanya'nın da -daha 1500'lü yıllarda Afrika'da ilk sömürge hareketini paylaşan bu iki ülkedir- kendi güçlerinin çok ötesinde topraklar edinmesine göz yumulmuştur.

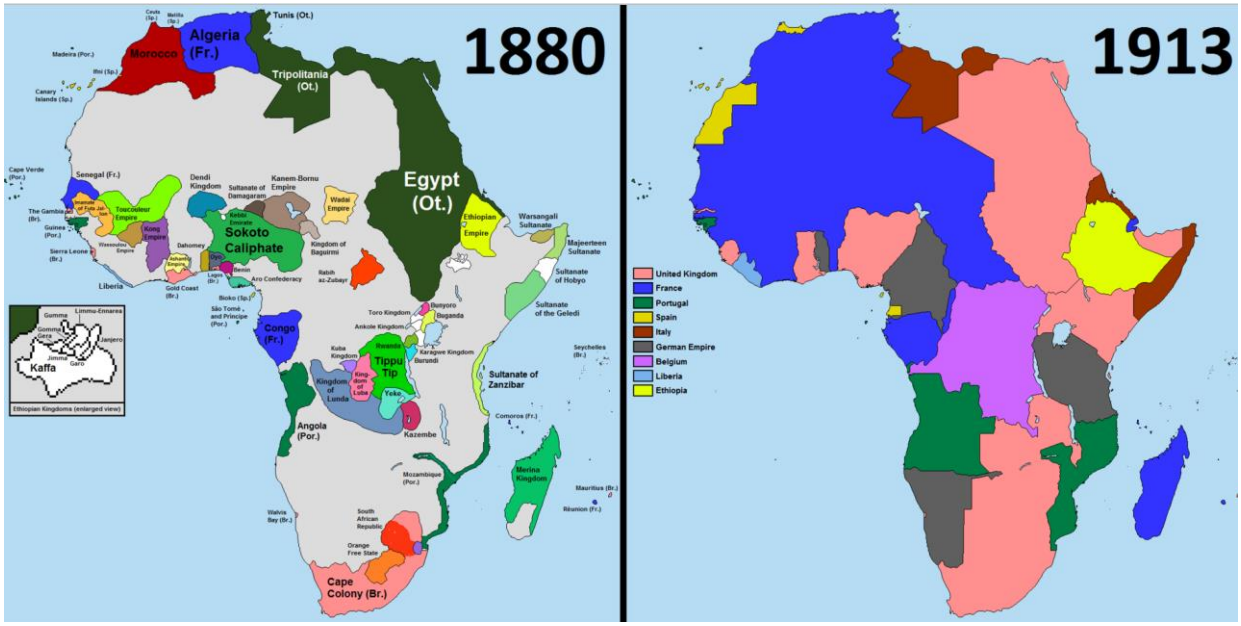
"Yağma"nın en önemli kuralı "**bayrak dikme-fiili işgal**" şartıdır. "Centilmen?" Avrupalı sömürgecilerin birbirlerine haber vermeden "vahşiler" gibi toprak elde edemeyecekleri ve toprak paylaşımlarına itiraz hakkının bulunduğu, tüm misyoner ve hayırsever işletmelerin korunacağı da kararlar arasındadır. Bu arada Afrikalı halk ve krallıkların ise önemi yoktur ve kendileri ile ilgili böylesine hayati bir Konferansa davet edilmedikleri gibi bilgi de verilmemiştir.*

Kötü niyetle baştan sona yanlış bir "tarihin yüzkarası" olan Konferans'ın sonuçları da yanlış olmuştur. Konferansın görünür amaçlarından olan Afrika'nın kaynaklarının bütün tarafların erişimine ve bölge serbest ticaretine açılması gerçekleşmediği gibi, "**fiili işgale**" bağlanan Kıtada yer kapma şartını yerine getirmek için hızlı ve acımasız toprak işgalleri var olanı da alt üst etmiştir. Konferansa kılıf olarak öne sürülen ulvi amaçlardan düzen

*Kuzey Afrika da toprakları olan Osmanlı da, başta davet edilmemiş, kendini davet ettirmişti. Osmanlı değişik mülahazalarla Afrika'nın sömürgeleştirilmesini kabul etmemiş, Libya'da İtalyanlara, Çad ve Nijer'de Fransızlara karşı mücadele etmiştir.

ve medeniyet getirilmek şöyle dursun, Kıtanın her yerine kargaşa, savaş, ölüm ve gözyaşı hakim kılınmıştır.

Afrika sömürgeye elinden geldiğince, kıt ve ilkel imkanları ile uzun süre direnmiş, ancak direnişler acımasız bir şekilde askeri ve teknolojik üstünlüğe sahip Avrupalılar tarafından bastırılmıştır. Afrika'nın paylaşımının başladığı ***1885 ve 1898 yılları arasında sadece Kongo'daki savaşlarda 25 yıl içerisinde 2 milyon Afrikalının beyaz sömürgeciler tarafından öldürüldüğünü*** belirten kaynaklar mevcuttur.[100]

Kaynak: Reddit.com

Şekil 15: Yakın Tarihte Afrika'da Hakim Güçler

Yukarıdaki şekilde Berlin Konferansı öncesi ve sonrası Afrika'nın paylaşımı görülmektedir. Çok ana hatları ile belirtmek gerekirse Kıtanın esasen B. Krallık ve Fransa tarafından paylaşıldığı, Almanya ve İtalya'nın pastadan pay almaya çalıştığı, İspanya ve Portekiz'in tarihi sömürgelerini koruduğu, Belçika'nın ilgi alanı ile ödüllendirildiği anlaşılmaktadır.

En çok dikkat çeken husus, en büyük iki sömürgeciden biri olan **Fransa'nın,** Akdeniz'e kıyısı olan Fas ve Cezayir'den başlayarak Libya ve Mısır hariç Kuzey Afrika'nın

[100] https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/afrikayi-berlinde-paylasmislar-h166745.html 13.Tem.2011 haberi

tamamına Sahra Altı'na kadar olan geniş bir alanı hakimiyetine aldığı, (Nijerja, Gana, Togo hariç),

-buna karşın doğuda Kızıldeniz kıyısında küçük Cibuti ve ada ülkesi olan Madagaskar ile çok cılız kaldığı,

-B.Krallık'ın en önemli sömürgesi olan Hindistan ve Suveyş dolayısı ile Mısır'ı öncelediği, bunları çevreleyen ülkeleri elinde tutarak korumaya yöneldiği,

-Kıtanın 4 tarafında da denize kıyı üsler tuttuğu, en fazla yoğunlaştığı batı sahillerinde Mısır, Sudan, Somali, Kenya'yı, güneyde G.Afrika'dan Tanzanya sınırına kadar geniş bir bölgeyi ve Gine Körfezi kıyılarında Nijerya ve Gana gibi iki anahtar ülkeyi himayesine aldığı,

-en zayıf olduğu doğuda dahi Sierra Leone ve Gambiya gibi denize ulaşabileceği üsleri olduğu, görülmektedir.

-Siyasi birliğini geç tamamlayarak Dünya sahnesine geç çıkması ile bölüşümde tarihi olarak geç kalan **Almanya**, Bismarck'ın hırslı liderliği ile batıda Tanzanya, güneyde Namibya, Gine Körfezinin doğusunda Kamerun, batısında Togo kıyılarını sömürgeleştirme yoluna gitmiştir.

-İtalyanlar, K.Afrika'da Libya, Afrika Boynuz bölgesinde Etiyopya'nın Eritre bölgesi (ki, Etiyopya'nın tamamını ele geçirmeye çalışsalar da başaramamışlardır) ve Somali'nin doğu sahillerini ele geçirmiştir.

-Portekiz ve İspanya, eski sömürgeleri ile;- Portekiz güneybatıda Angola ve güneydoğuda Mozambik, İspanya ise kuzeyde Fas'ın bir bölümü, batıda Batı Sahra ve Gine Körfezinde Ekvator Gine'si- varlık gösterirken,

Belçika'nın payına bugünkü Demokratik Kongo düşmüştür.

Haritada dikkat çeken unsur **Kıtada sömürgeleştirilmemiş tek ülkenin Etiyopya olduğudur.** 1887'de Etiyopyalıların İtalyanlara karşı gerçekleştirdiği Dogali Savaşı Afrika halklarında sömürgecilere karşı başarılı direniş umudu doğuran en önemli olaydır. Savaştaki başarı üzerineAfrika kabile liderleri ilk defa Tanganika'da bir araya gelerek sömürgeciliğe karşı birlikte direnme kararı almıştır. Sonuçta, **bugün Afrika resmi dilleri içinde tek kendi dilini kullanan ülke Etiyopya'dır.**

2.1.5.Sömürge Geçmişinin Günümüzdeki Yansıması, Çatışma Ortamı: Somali Örneği

Afrika'nın gerek geçmişte sömürge, gerekse bugün içinde bulunduğu dönemde, yoksulluk ve geri kalmışlığında emperyalizmin etkilerini anlayabilmek, Kıtanın sorunlarını ve çözümlerini değerlendirebilmek için en iyi örneklerden biri hiç kuşkusuz Somali'nin durumunun incelenmesidir. Somali, Afrika'nın doğusunda "**bir boynuz**" şeklinde Kızıldeniz boyunca uzanarak Arabistan Yarımadasını çevrelemesi dolayısıyla **Afrika Boynuzu** olarak bilinen bölgede yer alır. Somali (14,7 milyon nüfus) yanında Etiyopya (105,3 milyon), Eritre (6 milyon), Cibuti (1 milyon) yer aldığı yaklaşık 2 milyon km^2 alana ve 127 milyon nüfusa sahip bölge Kıtanın en sorunlu bölgesi olmakla beraber, tüm Dünyanın da en kaotik noktalarından biridir.

Kuşkusuz bölgenin bu istikrarsız yapısında, **Hint Okyanusunu Afrika Kıtasını dolaşmadan Akdeniz'e bağlayan en önemli deniz rotası olan Bab-el Mandeb boğazı ve Suveyş Kanalına hakim olmasından kaynaklanmaktadır.** Dünya petrollerinin 1/3'ünün taşındığı Hürmüz boğazından geçen Ortadoğu petrolünün Avrupa pazarlarına ulaşımı için en önemli güzergah olan **Bab el Mandeb-Kızıldeniz-Suveyş Kanalı** rotası değişik noktalar arasında nakliyeyi yaklaşık 3.500-8.000 deniz mili ile 15-30 gün kısaltmakta ve ödenen navlunu düşürerek, arz güvenliğine büyük katkı sunmaktadır. *****

*Osmanlı hakimiyetindeki Mısır'da 16 Kasım 1869'da tamamlanarak açılan (6 Ağustos 2015'de derinleştirilip genişletilerek yenilenen) Suveyş Kanalı ile örnek olarak Hamburg-Bombay arasındaki mesafe Afrika'nın güneyi dolanılarak gidildiği takdirde 11,220'den 6420 deniz miline (%43) düşmekte, seyahat müddeti de 20-24 gün azalmaktadır. (Ka: http://dergiler. ankara.edu.tr/dergiler/26/1005/12203.pdf, Suveyş Kanalının Önemi, Danyal Bediz, ayrıca Kanalın avantajları için bkz . https://www.suezcanal.gov.eg /English/About/Pages/WhySuezCanal.aspx
Öncelikle Fransız, sonrasında da Fransız-İngiliz egemenliğinde bir şirket tarafından kontrol edilen Kanal 1956'da millileştirilmiş, BM Güvenlik Konseyinin aynı yılki kararı ile bütün devletlere açık olacağı karar bağlanmıştır. Arap-İsrail savaşları dolayısıyla 1967-75 arası kapalı kalmıştır.

Akdeniz ticareti olmasa da, 2.000 yıl öncesine dayanan ve "***Periplus of Redsea"*** diye bilinen bir tüccar günlüğünde dahi, Bölgedeki limanların Roma İmparatorluğunda, Hindistan ile ticaret için yoğun olarak kullanıldığına işaret edilmektedir.

Lojistik ve ticaret için bu kadar önemli olan bölge emperyal güçlerin baskısı altında olagelmiştir. Özellikle Somalililerin yaşadığı, kuzeyde Yemen Denizi ve güneyde Hint Okyanusuna kıyı olarak stratejik öneme sahip topraklar baskıdan en fazla etkilenen yerlerdir. Yaklaşık 3.000 km ile Afrika'nın en büyük kıyı şeridine sahip olan Somali, petrolü olmasa da güzergaha hakim olmanın dezavantajını kıyasıya yaşamıştır, yaşamaktadır. Bab el Mandeb için en stratejik konumdaki, **kuzeyde B.Krallık**, doğu ve **güneyde ise İtalya** ülkeyi sömürge olarak bölüşmüştür. Somali'nin kaynakları yerli halkın ve toprakların fiziki ihtiyaçları düşünülmeden, sömürgecilerin kendi planları doğrultusunda Avrupa için yağmalanmıştır. Yerli halk toprak ve üretim yapısı bozularak açlık ve sefalete mahkum edilmiştir.

Böl ve yönet şeklindeki sömürgecilik döneminden kalan taktik, bugün dahi bölge ilişkilerini "zehirlemeye" devam etmektedir. Masa başı taksimlerle Somali topraklarının bazı bölümleri sonradan müdahale etmeyi olanaklı kılması için olsa gerek, bilinçli şekilde. Etiyopya, Kenya ve Cibuti içinde kalmıştır.*

Bunun da ötesinde bölge ülkeleri büyük güçlerin nüfuz alanı mücadelesine sahne olmuştur. Soğuk savaş döneminde bir dönem Somali'nin Sovyetlerin, Etiyopya'nın ise ABD'nin etki alanı olması, buna karşın sonrasında tam tersi bir durumun ortaya çıkması, ihtilafları artırmıştır. Neticede bölgedeki ülkelerin karşılıklı ilişkileri, asla basit komşuluk ilişkileri ile değerlendirilemeyecek kadar hassas bir derinliğe itilmiştir. 21. yy içerisinde Afrika Boynuzu'nun hala kaotik olaylarla gündeme gelmesinde suni sınırların etkisi yadsınamaz.

***** 1948'de İngilizler tarafından Ogedan Bölgesi Etiyopya'ya, 1963'de Wajir bölgesi Kenya'ya verilmiştir. Cibuti ise 1958 ve 1967'de Fransızların müdahale ettiği tartışmalı referandumlarla bağımsız yapılarak Somali'den kopartılmıştır.

10 Şubat 1984'de Kenya askerleri tarafından Wajir/Wagalla'da yaşayan Somali kökenli 10 bin kişinin katledildiği iddia edilmektedir.

2. Dünya Savaşı ile birlikte dünya siyasetindeki dengeler değişirken Somali de bağımsızlık sürecine girmiştir. İtalyanların hakimiyet sürdüğü Somali ile İngilizlerin hakimiyet sürdüğü Somaliland'in 1960 yılında birleşmesiyle bugünkü Somali ortaya çıkmıştır. Somali'nin yakın tarihini en çok etkileyen kişilerden olan Siad Barre, 1967-1969 arası Başkan olan Shermarke'nin suikastinin ardından darbeyle iktidara gelmiştir. Sovyetlerden askerî yardım almaya başlayan Siad Barre, yoğun bir millîleştirme programı da uygulamış, ülkede etkin dinî kesimlere sert tutum takınmıştır.

Barre, Sovyetlerden aldığı askerî destek sayesinde Afrika'nın en güçlü ordusuna sahip olmasına güvenerek "Büyük Somali" hayaliyle başlattığı, sömürge döneminde Kenya, Etiyopya ve Cibuti'ye devredilen toprakları geri alma "macerası" ile Somali'yi felakete sürüklemiştir. Ogaden bölgesini almak için 1977-1978 yıllarında Etiyopya'ya savaş açmış, ancak Sovyetlerin taraf değiştirip Küba'dan 20 bin asker getirerek Etiyopya'yı desteklemeye başlamasıyla kaybetmiştir. Bunun üstüne Somali ABD'ye yaklaşmış, ABD'nin kazancı, petrol-gaz başta yer altı kaynakları üzerinde tekel hakkı olmuştur.

Siad Barre rejiminin 1991 yılında düşmesi, devlet düzeninin ortadan kalkması ve kabileler arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle siyasi kargaşaya ve bölgesel silahlı otoritelere yol açar. Ülkede güç mücadelesine giren silahlı grupların karşılıklı çatışması kaosun, kanunsuzluğun, terör ve açlıktan kaynaklı ölümlerle, insani krizlerin hâkim olduğu dönemi getirir. Öyle ki, uluslararası toplum görmezden gelemez.

BM, 24 Nisan 1992'de UNOSOM-I Somali Barış Gücü ile 3 Aralık 1992'de ABD öncülüğündeki koalisyon gücü UNITAF* Somali'de görevlendirilir. Ancak, 3 Ekim 1993'de Amerikan askerlerine Mogadişu'da düzenlenen pusuda 18 askerin öldürülüp, cesetlerinin sokaklarda teşhiri üzerine ABD altı ay içinde askerlerini tahliye etmiş, onu yardım için ayrılan fonların 1995 yılından itibaren Kenya'da harcanması ve çok sınırlı kısmının Somali'ye ulaşması, Somali'deki durumu ağırlaştırmakla kalmamış, BM ve Kenya yönetimi ("Nairobi Mafyası" olarak halk arasında yayılır) aleyhine algı oluşturmuştur.[101]

* UNITAF Çoğunluğunu Amerikalıların oluşturduğu, ülkemizin de Mogadişu Havaalanını korumak üzere bir bölükle katkıda bulunduğu 36 bin askerden oluşmuştur.

[101] https://insamer.com/tr/somali-silahlarin-golgesinde-26-yillik-istikrar-arayisi_1105.html

Devletin çöküşü ülkenin geleceğini şekillendirecek iki önemli gelişmeye daha etki edecektir;

i) Somaliland bölgesinin 1991'de "*de facto"* bağımsızlık ilan etmesi, *****
ii) halkın hukuki anlaşmazlıkları kendi içinde İslam Mahkemeleri oluşturarak çözüm aramaya başlaması.

Zamanla güçlenen yerel mahkemeler, güvenlik birimleri de kurarak kısmen güvenlik ve adalet tesis edebilmiştir. Haziran 2004 yılından itibaren de yerel mahkemeler İslam Mahkemeleri Birliği adı altında Somaliland ve Puntland hariç yavaş yavaş güçlerini artırmış, 2006 Haziran ayında Mogadişu'da kontrolü ele alarak istikrarı nispeten sağlamıştır. Bununla birlikte, İslam Mahkemeleri Birliği "radikal İslamcılar" olarak değerlendirilip Aralık 2006'da Mogadişu'ya giren ABD destekli Etiyopya güçleri tarafından dağıtılır. Sonuç, komşu ülkelere sığınan mülteciler ile İslam Mahkemeleri Birliği'nin gençlik kolu olan El-Şebab - diğer pek çok fraksiyonlarla birlikte- etrafında hızla kenetlenen radikal dinci harekettir.

Etiyopya birlikleri Ocak 2009'da Kenya, Etiyopya, Cibuti, Burundi ve Uganda'nın 22 bin civarında asker sağladığı Afrika Birliği, Somali Görev Gücüne (AMISOM) yerini bırakarak çekilmiştir. El-Şebab her ne kadar AMISOM tarafından Ağustos 2011'de Mogadişu'dan, sürülse de, özellikle kıtlığa bağlı açlık felaketinin yaşandığı ülkenin orta ve güney kesimlerinde kurtarılmış bölgeler oluşturmaya devam etmiştir.[102]****** Yabancıların da yer aldığı 10 bin civarında militanı bulunduğu tahmin edilmektedir. El-Şebab ile mücadele çerçevesinde Ekim 2011'de Kenya birlikleri Güney Somali'yi işgal etmiş, Şubat 2012'de AMISOM'la entegre hale gelmiştir. Şubat 2012 aynı zamanda El-Şebab'ın el Kaide'ye bağlılığını ilan ettiği tarihtir.

---

*Esasen Somali'nin 6 eyaletinden biri olan Somaliland eski İngiliz sömürgesidir. Uluslararası tanıma olmasa da bağımsız ve farklı bir ülke olduğu algısı açık bir şekilde ortadadır. Bir diğer eyalet olan Puntland da 1998 yılında özerklik ilan etmekle beraber ayırım Somaliland kadar belirgin değildir. Federal Hükümete desteği sürmektedir.

[102] https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3829375/ Erişim; 05.02.2020
The 2011 Famine in Somalia: lessons learnt from a failed response?

**2011'de kuraklık ve ilkel tarım yöntemleri Afrika Boynuzu'nun tamamını etkisi altına alsa da en büyük zararı Somali görmüştür. Bu dönemde Somali'de ölü sayısı 258 bini aşmış, 1,2 milyona yakın insan Kenya ve Etiyopya'da mülteci kamplarına sığınırken 1 milyon kadarı da ülke içinde yerinden olmuştu. El Şebab'ın yardım kuruluşlarını engellemesi ve yardımların dağıtılmasında yolsuzluk bilançoyu ağırlaştırmıştı.

20 yılı aşkın düzenin olmadığı ülkede, yaşanılan kıtlık ve açlık krizlerinin de etkisiyle uluslararası müdahaleler hız kazanmış, Ekim 2012'de Kenya birlikleri Somali güçleriyle birlikte El-Şebab'ı, Kismayo'dan sürmüştür. Şubat 2013'de Şeyh Mahmut başkanlığında Somali hükümeti ABD tarafından tanınmıştır. Aralık 2013'de ABD, 1993 saldırısından sonra ilk kez askeri danışmanlarını Mogadişu'ya göndermiştir. 1 Eylül 2014'de El-Şebab liderinin ABD hava saldırısı ile öldürülmesine El-Şebab, başta Kenya olmak üzere tüm Afrika Boynuzu'nda gerçekleştirdiği terör eylemleri ile cevap vemiştir.[103]* 8 Şubat 2017'de yeni Hükümetin başlamasının ardından Ekim 2017'de Mogadişu tarihin en ağır terör saldırılarından biri ile sarsılmıştır. AMISOM 2017-2019 arası Somali'deki güçlerini azaltarak 20 binin altına çekmiştir. **

Somali'de yaşamın normalleşmesi yönünde en büyük katkıyı Türkiye sağlamıştır.[104] Mogadişu'nun en fazla tehlike arz ettiği dönemlerde 19 Ağustos 2011'de Türkiye, Cumhurbaşkanı düzeyinde bir heyetle ülkeyi ziyaret etmiş, Mogadişu'da Büyükelçililiği yeniden açmış, Türk Hava Yolları ile direk seferler başlatarak Somali'yi dünyaya bağlamıştır. Çok sayıda Türk yardım kuruluşu ile Somali'yi imar edip, çatışan taraflar arasında arabuluculuk faaliyetlerine girişmiştir.

---

[103] https://www.cfr.org/timeline/al-shabab ; Erişim: 05.02.2020

*Uganda başkenti Kampala saldırısı (11.06.2010-74 ölü), Kenya başkenti Nairobi AVM saldırısı (21-23 Eylül 2013-67 ölü) Kenya-Garissa Üniversitesi saldırısı (2 Nisan 2015-148 öğrenci ölü) Somali'de konuşlu el Ade Kenya askeri üssüne saldırı (2016-180 Kenya askeri ölü). Mogadişu bombalı kamyonlarla saldırı (512 ölü-300 yaralı), Kenya-Nairobi'de otel saldırısı (15 Ocak 2019-14 ölü), Mogadişu bombalı kamyon saldırısı (28 Aralık 2019-90 ölü) Kenya Manda Körfezi Askeri üssü (5 Ocak 2020-3 ABD'li, toplam 5 ölü),

**El-Şebab AMISOM askerlerinin çoğunluğunun Hristiyan olmasını propoganda olarak kullanmaktadır.

[104] mfa.gov.tr

TC Mogadişu Büyükelçiliği ilk 1979'da açılmış, Aralık 1992'de güvenlik nedeniyle kapatıldıktan sonra Haziran 2012 de yeniden açılmıştır. Haziran 2016'da Dünyada en büyük TC Büyükelçilik Külliyesi'nin açılışı ile yeni yerine taşınmış, 2014 yılında Somaliland'de Hargeysa Başkonsolosluğu faaliyete geçirilmiştir.

Somaliland'in ülke ile bütünleşmesi için tarafları bir araya getirmiş, 2012 yılında BM tarafından düzenlenen II. Somali Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. TİKA tarafından Mogadişu'nun ana yolları asfaltlanıp ışıklandırılmış, Kızılay tarafından şehirdeki çöpler toplanıp, atık toplama ve geri dönüşüm merkezi devreye sokulmuş, su kuyuları açılmıştır.
İçerisinde Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu barındıran, 200 yataklı R.Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi 2015 yılında açılmıştır. Her ay memur ve askerlerin maaş ödemeleri için Somali devletine ödenek tahsis edilmiştir. Eylül 2017'de Mogadişu'da açılan ve "Afrika Kartalları" adı verilen 200 kadar Türk askerinin görev yaptığı askerî eğitim kampında yılda 10 bin dolayında Somalili asker eğitimine başlanmıştır.

Çok sayıda Somalili öğrenciye Türkiye'de tam burslu okuma imkanı sağlanmıştır.

Türkiye'nin en fazla yardım sağladığı ülkelerin başında gelen Somali'ye Türk özel sektörü de büyük yatırımlar yapmıştır. Örneğin, başkent Mogadişu Havaalanının inşaasını (Limak şirketi), gerçekleştirmiştir. Katar Kalkınma Fonunun işveren olduğu 2019'da başlayan Mogadişu Jowhar ve Mogadişu Afgooye yol inşaatını (En-Ez Şirketi) gerçekleştirmektedir.[105] Somali devleti gelirlerinin %80'ini sağlayacak şekilde 2013'de havalimanı (Favori Şirketi) 2014'de de liman (Albayraklar Şirketi) işletmesini Türk şirketleri almıştır.[106] 8 Ekim 2020'de liman işletmesinin 14 yıl daha Albayrak Grubunda kalması için imtiyaz anlaşması uzatılmıştır.

Türkiye'nin ülke dışındaki en büyük askeri üssü 2017'de Mogadişu'da açılmıştır. Afrika Boynuzunda üsleri bulunan ABD, Rusya, B.Krallık, Fransa, BAE, Türkiye arasında açıkça güçler savaşı devam etmektedir.

2.2. Afrika'nın Bütünleşme Çabaları; Ticaret Birlikleri

2.2.1. Afrika Birliği'ne Kadar Tarihsel Arka Plan

Afrika'nın uzun yüzyıllar boyu yaşamış olduğu sömürge dönemi, ana sömürücü güce bağlı olarak Kıtada sosyo kültürel, ekonomik ve hatta dini yapıyı etkilemiştir. Günümüzde de her tür denge ister istemez geçmişten gelen ve tamamıyla koparılması mümkün olmayan bağlarla kurulmaktadır. Dilleri, dinleri değiştirilen, yöneticileri ve bürokrasi kadrosu beyazlardan oluşan, kurumları beyazlar tarafından kurulan ve ticaretlerinde de ana sömürgeciye ve tercihlerine bağlı kalmak durumunda olan Afrika ülkelerinin bugünkü bölgesel birliklerini birkaç ana kıstas belirlemektedir;

- Afrikalı ülkelerin kendi içlerinde birlikte hareket etme arzusu- Aynı bölgesel sorunları yaşayan, ortak çıkarları ve kimi zaman ortak kan bağı bulunan ülkelerin, geçmişteki sömürgeci bağlarından bağımsız birlikte hareket etme yolunda statükoyu değiştirme çabası,

[105] https://www.enezinsaat.com.tr/projelerimiz/katar-kalkinma-fonu-yol-yapim-projesi-somali/ (enezinsaat.com.tr) (Erişim: 02.01.2021
[106] Celal Eren Çelik, *Kara Kıtanın Sevdalısı,* **Haber Alternatif**, 05.11.2020

- Geçmişten gelen ekonomik düzenden yararlanma arzusu- Ortak sömürgeci gücün oluşturduğu zaten mevcut olan ortak sosyo ekonomik düzenden birlikte yararlanarak ekonomik gelişimi sürdürme yönünde statükocu yaklaşım,

- Güvenlik ve barış için birlikte hareket etme arzusu- Kıtada sonradan cetvelle çizilmiş sınırlar altında, farklı ülkelere bölünmüş toplumlar ve "**iliştirilmiş**" yönetici sınıfı ile bilinçli olarak körüklenmiş çatışma ortamından kurtulmayı hedefleyen yaklaşım,

Belirtilen kıstaslarla bugünkü mevcut durumu değerlendirme öncesinde Kıtada bağımsızlık sonrası **"Birlik"** çabalarının geçmişinden kısaca belirtmekte yarar bulunmaktadır. Bu çabaların ilki, Kıtada 1957'de sömürgelerden ilk kurtulma başarısını gösteren ve bu anlamda tüm kıtanın bağımsızlığı için lider konumuna yükselen Nkrumah'ın Gana'sı ile Gine arasında hemen ertesi yıl kurulan Birliktir. Liberya, bu gruba yetkilerin devredildiği bir Birlik altında olmasa bile, Bağımsız Afrika Devletleri Topluluğu adı altında 1959'da dahil olmuş, 1961'de Mali'nin katılımı ile Gana-Gine Birliği, "Afrika Devletleri Birliği"ne dönmüştür.

Afrika ülkelerinde bağımsızlık ve Birlik fikirlerinin çerçevesini belirleyen II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ortamdır. Şöyle ki, en büyük sömürgeci güçler olan Fransa, B.Krallık ve Almanya savaştan harap ve güçsüz çıkmış, sömürgeleri bulunmayan Sovyetler Birliği (SSCB) ve ABD Dünyada başat güç konumuna yükselmiştir. Bu durum başlangıçta Afrika'da bağımsızlıkları hızlandıran bir yapı olmakla beraber bu kez, komünizm ve kapitalizm arasındaki soğuk savaş önemli bir etken olmuştur.

Bir diğer faktör de, Kıtada konuşulan diller çerçevesinde genellenebilecek yaklaşımdır. Kıtanın Sahra Altı'ndan çok daha önce İslamiyetin yayılması ile **Araplaşan Kuzeyi**, Fransızca konuşulması dolayısıyla **Frankofon** diye tanımlanan Kıtanın Sahra Altı'nda özellikle doğudan güneye kadar uzanan geniş bir bölgesi ve Mısır ve Suveyş dolayısı ile B.Krallık'ın yoğunlaştığı İngilizce yaygın batı ve güneyindeki **Anglofon** bölgeler farklı yaklaşımlar geliştirmiştir;

i) Sömürgecileri temsil eden kapitalizmden ve Batıdan uzaklaşmaya çalışarak SSCB'ye yaklaşan Gana önderliğinde Frankofon grubun genelinden ayrılan Gine ve Mali yanında,

Cezayir ile Mısır'ın bağımsızlık mücadelesi ile sömürgeci Batıdan kurtulmaya çalışan Arap Afrika'sı,

ii) Fildişi ve Senegal'in başı çektiği kapitalist bloka yakın, Fransa ile bağları özel anlaşmalar ile sürdürmeye niyetli Gine ve Mali hariç Frankofon Afrika,

iii) B.Krallık'ın genel olarak sömürgecilik yaklaşımının değişmesi sonrası B.Krallık ile bağları koparark bağımsız hareket etmeye çalışan Anglofon Afrika,

İlk sıradaki grup, Moritanya'nın kendi toprağı olduğunu iddia eden Fas'ı reddeden ve Kongo'daki olaylarda Belçika'yı desteklediğini düşündükleri BM sistemine de güvensizliklerini açıklamışlardır. 1961'de **Kazablanka Konferansında** bir araya gelen Gana, Gine, Mali, Mısır, Fas, Libya ve Cezayir'in sürgündeki hükümet temsilcileri, Afrika için ortak para, Merkez Bankası ile pazara ve orduya sahip ***Afrika Birleşik Devletleri*** fikrini ortaya atmıştır. Buna karşın Frankofon Afrika'nın çoğunluğu ve bu arada Nijerya, Sierra Leone, Liberya gibi Anglofon ülkelerin bir bölümünün ve Etiyopya'nın dahil olduğu grup **Monrovia**'da (Liberya) toplanarak BM'den yana tavır almış ve Afrika Birleşik Devletleri fikrine karşı çıkılmamakla beraber, önceliğin egemen ve eşit devletler arasında işbirliğinin geliştirilmesine verilmesi, ortak savunma ve dış politikadan kaçınılması gerektiği bildirilmiştir.

Farklı görüşlerdeki her iki grubu ikna çabaları Etiyopya İmparatoru Haile Selasie'nin 1962 yılında başlayan çabaları ile mümkün olmuştur.

- Afrika'nın bir bütün olarak sömürge kalıntılarından kurtulması,
- Kendi kendine yetmesi,
- Afrikalıları altta gören ayrımcılık anlamında, -apartheid'a- son verilmesi,
- Bağımsız olarak kaderini çizmesi,
- Eemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı gösterilmesi,
- Kalkınma için işbirliği yapılması ve
- Uluslararası arenada Afrika'nın hakettiği gerçek potansiyeline ulaşması,

amaçlarının yeraldığı kuruluş şartının 25 Mayıs 1963'de, İtalyanları yenilgiye uğratması ile ünlü Etiyopya İmparatoru Haile Selasie liderliğinde, 32 Afrika Devlet Başkanı* tarafından imzalanması ile oluşturulan ***Afrika Birliği Örgütü***, yukarıda belirtilen ilk amacın en önemli temsilcisidir. Özellikle Angola, Mozambik ve Gine sömürgelerinden vazgeçmeye niyeti olmayan Portekiz'e ve Rodezya'da (bugün Zimbabve) tek yanlı bağımsızlık ilan eden beyaz azınlık ile Namibya'nın da kontrolünü elinde tutan ırkçı G.Afrika'ya karşı bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi ve apartheid'in kaldırılması en büyük amaçları olmuştur.

Örgütün uluslararası siyasette başarılarına rağmen** Afrika içi güvenlik sorunlarında, bazı üyelerdeki iç savaşları önlemede yetersiz kalması ve etkinliği için gerekli kurumlardan yoksun oluşu, özellikle Libya'da yapılan toplantıda Muammer Kaddafi tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bunun üzerine Eylül 1999'da yayımlanan Sirte Bildirisi ile 9 Temmuz 2002'de G. Afrika Durban'da Örgütün lağv edilerek, yerine Afrika Birliği'nin kurulmasına giden süreç başlamıştır. Afrika Birliği'nin tıpkı Avrupa Birliği'nde olduğu gibi benzer organlarla etkin bir siyasi ve ekonomik temsilci olması hedeflenmektedir. 11 Temmuz 2000 Tarihli Lome Toplantısında onaylanan Kurucu Anlaşma[107] ile belirlenen organların önemli bölümü, etkinlikleri tartışmalı olsa da en azından fiziki olarak oluşturulmuş durumdadır:

Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi-Yasama Organı olarak tasarlanmış en yüksek organ,

Yürütme Konseyi-Yürütme Organı,

Pan-Afrikan Parlamentosu- Avrupa Parlamentosu benzeri olmak hedefiyle 2004'de kurulmuştur. Her üye ülkeden en az 2'si kadın 5 parlamenter öngörmektedir. Henüz bir danışma organı hüviyetindedir. [108]*** Resmi merkezi Midrand-G.Afrika'dır.

---

*Kuruluş tarihinde bağımsız olmayan 20 Afrika ülkesine "Gözlemci" statüsü tanınmıştır

**Angola 1966, Gine Bisse 1974 ve Mozambik ile Kabo Verde 1975'de, Rodezya (Zimbabve adıyla) 1980'de, Namibya 1990'da bağımsız olurken G.Afrika apartheid rejiminin sona ermesi 1994'ü bulmuştur.

[107] https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf Erişim: 26.02.2020

[108]http://www.panafricanparliament.org/index.php/background Erişim: 26.02.2020

*** Kalkınma ve ekonomik bütünleşme konularına Afrika halklarının tam katılımını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. En az 28 ülkenin Meclisinde onaylanması gereken Parlamento yetkilerini artıran 2014 tarihli Maaebo Protokolü'nü onaylayan ülke sayısı henüz 11'dir.

Komisyon- Sekretarya işlevi gören Komisyon, başkan, başkan yardımcıları ve 8 komisyonerden oluşmaktadır.

Daimi Temsilciler Komitesi- Meclis ve Yürütme Konseyi'nin günlük işleyişini sağlamak üzere 1 yıllık görev yapan başkan, 3 başkan yardımcısı ve raportörden oluşur. BM daimi ülke temsilcisi Büyükelçilere benzer yapıdadırlar. Addis Ababa'da görev yapmaktadırlar.

Barış ve Güvenlik Konseyi- Yürütme Konseyi tarafından seçilen eşit oya sahip 15 üyeden oluşur. 2004'de işler hale gelmiştir.

Afrika Adalet Divanı –6 yıllığına seçilen 11 yargıcın görev yaptığı Divan, oluşturma şartlarını öngören Protokolün 11 Şubat 2009'da yeterli sayıda onayı ile yürürlüğe girmiştir. Merkezi Arusha (Tanzanya)'da bulunur.

Ayrıca,[109]

- Finans, Para, Ekonomik Plalama ve Entegrasyon,
- Sosyal Kalkınma, İşgücü ve İstihdam,
- Sağlık, Nüfus ve Uyuşturucu Kontrolü,
- Adalet ve Hukuk
- Gençlik, Kültür ve Spor,
- Kamu Hizmetleri, Yerel İdareler, Kentleşme ve Desentralizyon,
- Haberleşme ve Bilişim Teknolojileri,
- Savunma ve Güvenlik,
- Tarım, Kırsal Kalkınma, Su ve Çevre,
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji,
- Cinsiyet ve Kadınların Güçlendirilmesi,
- Göç, Göçmenler ve Yerlerinden Edilenler,
- Ulaştırma, Altyapı, Kıtalararası ve Bölgelerarası Altyapı, Enerji ve Turizm

başlıklarında çok sayıda teknik komite hizmet vermektedir.

Buna karşın Birlik Kurucu Anlaşmasının 19. Maddesi ile kurulması öngörülen finansal kuruluşlar olan **Afrika Merkez Bankası**, **Afrika Para Fonu** ve **Afrika Yatırım**

[109] https://au.int/en/stc, Erişim: 28.03.2019

Bankası'nın hayata geçirilememiş olması, Afrika Birliği'nin hedeflenen *Avrupa Birliği benzeri oluşumun* çok gerisinde kaldığının bir göstergesidir.

Afrika Birliği Örgütünün, Kıtadaki geri kalmışlığı sorgulayarak kalkınma için öneriler geliştirdiği, 1980 tarihli Lagos Eylem Planına bu noktada değinmek gerekir. Kıtanın sahip olduğu olanaklara karşı geri kalmışlığına dair göstergelerin[110] sıralandığı Planda, Afrika'nın geçmişteki sömürgecilik, ırkçılık ve apartheid ile son 20 yıldır yeni sömürgecilik uygulamalarının kurbanı olduğu belirtilmektedir.

Batının sömürgeci güçlerini ve ekonomik uygulamalarını suçlayan Lagos Planına karşı, 1981 yılında Dünya Bankası tarafından "***Sahra Altı Afrika'da Hızlandırılmış Kalkınma: Eylem Planı***" adlı rapor (Berg Raporu) kamu sektöründe kaynak kullanımı verimliliğinin artırılması, kamu hizmetlerinde özel sektöre daha çok yer verilerek kalitenin iyileştirilmesi, ihracata zarar veren aşırı yüksek kur uygulamasına son verilmesi gibi önerilerle, piyasa ekonomisine geçişin sağlanması için Afrika ekonomilerine teknik, proje ve hareket planı ile finansman desteklerinin artırılması çağrısı yapılmıştır. Böylece Afrika'nın, günümüzde en önemli sorunları arasında yer bulacak olan, **dış borç sarmalı ile yardıma bağımlı olma ikilisi ile ilişkisi artmıştır**.[111]

"Kollektif kendi kendine yeterlik" ilkesini benimseyerek, Kıta tamamında ve bölgesel olarak sanayileşme ve bütünleşmeye hız verilmesi yolunda tarım, sanayi, doğal kaynaklar, insan kaynakları, bilim ve teknoloji, ulaşım ve haberleşme, ticaret ve finans, enerji, çevre ve kadınlar başlıklarında 20 yıl içinde yapılması gerekenlerin belirlendiği "Lagos Planı"nda en önemli önerilerden biri de 1977 Kinşasa Bildirgesinde ortaya konulduğu üzere 15-25 yıllık aşamalı dönemde **Afrika Ortak Pazarını kuracak Afrika Ekonomik Topluluğu'nun** oluşturulmasıdır.[112] Bu önerinin kağıt üzerinde de olsa

[110] www.merit.unu.edu › uploads › 2015/01 Erişim: 17.04.2020
Eşsiz insan ve hammadde kaynağı dünya rezervlerinin kromda %97, platinyumda %85, manganezde %64, uranyumda %25,bakırda %13'ü, Dünya Hidro elektrik potansiyelinin %20'si, Dünya yağ ticaretini %20'si, kakao üretiminin %70'i, kahve üretiminin 1/3'ü, palm üretiminin %50'si,
En az gelişmiş 31 ülkenin 20'si Afrikalı,
Dünya milli gelirinden Afrika'nın aldığı pay %2,7 ve kişi başı gelir ortalaması yalnızca 166 $
[111]http://documents.worldbank.org/curated/en/702471468768312009/pdf/multi-page.pdf (s 121-135)
[112] www.merit.unu.edu › uploads › 2015/01Lagos Plan of Action for the Economic Development of Africa 1980-2000, (Preamble ve Annex bölümleri) Erişim: 17.04.2020

gerçekleşmesi için **1991** yılını beklemek gerekmiştir. Nijerya Abuja'da yapılan Afrika Birliği Örgütü Zirvesinde kabul edilen Antlaşmanın 6. Maddesine göre kuruluşun tamamlanması 34 yıllık bir süreçte 6 aşama öngörülmektedir;

5 yılda tamamlanması planlanan ilk dönemde mevcut bölgesel ekonomik örgütlerin (SADC, COMESA) güçlendirilmesi ve bulunmadığı gerekli yerlerde yenilerinin kurulması, **8 yıl sürmesi öngörülen ikinci aşamada** gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller ile iç vergilerin dengeli hale getirilmesi, **10 yıllık üçüncü aşamada** ise ortak gümrük tarifesi ve gümrük birliği ile serbest ticaret alanı oluşturulması hedeflenmiştir. **Dördüncü aşamada 2 yıllık sürede** gümrük vergileri ve tarife dışı engellerin uyumlaştırılması ile Gümrük Birliğinin geliştirilmesi, **beşinci aşama 4 yıllık sürede** Afrika Ortak Pazarının kurulması ve nihai aşama sektörel entegrasyonun sağlanması, Afrika Merkez Bankası ile Afrika Parasal Birliği'nin kurulması ve Pan-African Parlamentosunun kurularak seçimlerin yapılmasına ilişkindir.[113]

2.2.2. Afrika Bölgesel Ekonomik Örgütlenmeleri

Lagos Planı çerçevesinde mevcut olup da güçlendirilmesi öngörülen ve yeni oluşturulan bölgesel ticaret birliklerini* zikretmek gerekir. Afrika Ekonomik Topluluğu'nu oluşturmak için Afrika Ekonomik Komisyonu özellikle 3 bölgesel birliği desteklemiştir. Bunlar Kıtanın batısı için **ECOWAS,** (1975-Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu), doğu ve güneyi için **COMESA,** (1982-1994 Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı) ve orta bölümü için **ECCAS,** (1983- Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)'tır. 1989'da kurulan Arap Mağrip Birliği ile Kıtanın Kuzeyi de kapsanarak bütün tamamlanmıştır.

ECOWAS[114]- (Economic Community of West African Statates) Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu –

[113] Muna Ndulo, *Harmonisation of Trade Laws in the African Economic Community*, **The International and Comparative Law Quarterly,** Vol.42 No:1 Cambridge University Press, 1993 p.101-118
https://pmg.org.za/committee-meeting/67/ Abuja Treaty Establishing the African Economic Community: ratification,
*Birliklerle ilgili istatistiki veriler IMF World Economic Outlook Database kullanılarak hesaplanmıştır.
[114] http://www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa, Erişim: 29.03.2020

Gine Körfezi ve Çad gölü havzasında batı Afrika'da yer alan 15 devlet tarafından, 1975'te kurulmuştur. Yeşil Burun Adaları 1996'da üye olurken, Moritanya 2000'de üyelikten ayrılmıştır. 669,5 milyar $ milli gelir (Nijerya 446,5, Gana 67,1, Fildişi 44,4 milyar $) ve 387 milyon nüfus (Nijerya 201, Gana 30,2, Fildişi Sahili 26,3, Nijer 23,3, Burkina Faso 20,3 milyon) ile **nüfus açısından 3, gelir açısından 4. büyük birliktir**. Birlik hasılasının 2/3'ü tek başına Nijerya'ya, %10'u Gana'ya, %7'si ise Fildişi Sahili'ne aittir.

Üyeleri: Benin, Burkina Faso, Kabo Verde, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bisse, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo

Merkezi Lagos, Nijerya'dır.

Ekonomik hedeflerinin çok gerisindedir. Serbest Ticaret Alanı kurma ve gümrük birliği çalışmaları çalışmaları çok yavaştır.

COMESA (The Common Market for Eastern and Southern Africa) Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı-

1982'de yürürlüğe giren Doğu ve Güney Afrika'da Tercihli Ticaret Alanı kurulmasını öngören 7 üyeli Lusaka-Zambiya anlaşması yerine 1994'de kurulmuştur. Temmuz 2018'de katılan Tunus ve Somali ile birlikte **21 üyesi ile katılan üye sayısı açısından Afrika'daki ikinci en büyük bölgesel birliktir**. Merkezi Lusaka'dadır.

Üyeleri: Burundi, Komorlar, D. Kongo, Cibuti, Eritre, Esvatini, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mısır, Morityus, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Tunus, Uganda, Zambiya, Zimbabve

Toplam 777 milyar $ (Mısır 302,3, Kenya 98,6, Etiyopya 91,2 milyar $) milli gelir ve 558 milyon nüfus ile (Mısır 99,2, D.Kongo 97,9, Etiyopya 95,6, Kenya 49,3, Sudan 43,2, Uganda 39,8 milyon) **Afrika'daki en büyük ikinci bölgesel birliktir**. Birlik hasılasının %39'u Mısır'a, %13'erlik bölümü Kenya ve Etiyopya'ya %6'sı ise D.Kongo'ya aittir.

1992'de belirlenen takvim çerçevesinde Mısır, Djibouti, Kenya, Madagascar, Malavi, Morityus, Sudan, Zambia ve Zimbabve arasında tarife indirimleri ile 2000 yılında 9 ülke arasında sağlanan Serbest Ticaret Alanı 2004'te Burundi ve Rwanda'yı da içerecek şekilde genişletilmiştir.[115]

ECCAS[116]- (Economic Community of Central African States) Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

1983'de Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği ve Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Birliği üyelerinin birleşmesi ile kurulmuş, 1999'da Angola da Birliğe eklenmiştir.

Yaklaşık **203 milyon nüfus** (D. Kongo 97,9, Angola 30,1, Kamerun 25,5 milyon) ve **247 milyar $ milli gelire** (Angola 91,5, Kamerun 49,0, D. Kongo 38,6 milyar $) sahiptir. Diğer bir ifade ile Birlik hasılasının %37'si Angola, %20'si D. Kongo ve %16'sı Kamerun tarafından karşılanmaktadır.

Üyeleri: Angola, Burundi, Kamerun, Orta Afrika C. Çad, D. Kongo, Kongo C., Ekvator Ginesi, Gabon, Ruanda, S.Tomé ve Prí. Merkezi Libreville, Gabon'dur.

Kuruluşundan itibaren 8 yıl içinde (1991'de tamamlanması öngörülüyordu) üyeleri arasında Serbest Ticaret Alanı kurulması hedefi konulmuşsa da, ancak 2004 yılında yol haritası belirlenebilmiş ve henüz gerçekleşme sağlanamamıştır.

UMA[117] **(Arab Maghreb Union)** Arap Mağrip Birliği

369,2 milyar $ milli gelir (Cezayir 172,8, Fas 119,1, Tunus 38,7, Libya 33,0 milyar $) ve **101,4 milyon nüfusa** (Cezayir 43,4, Fas 35,6, Tunus 11,8 milyon) sahip, Magrip ülkeleri tarafından 1989 yılında kurulan birliktir. Üyeleri arasında Serbest Ticaret Alanı kurulması amacına dönük olarak Birliğin ilk 5 yılında çeşitli adımlar atılıp Birlik organları oluşturulması ve 36 Konvansiyon imzalanmasına rağmen halen Dünyada

[115] www.comesa.int, Erişim: 29.03.2020
[116] https://au.int/en/recs/eccas, https://www.hauniversity.org/en/CEEAC.shtml Erişim:29.03.2020
[117] //arab.org/directory/arab-maghreb-union/ Erişim:29.03.2020
//www.bic-rhr.com/research/regionalism-north-africa-arab-maghreb-union-2019 Erişim:29.03.2020

bölgesel entegrasyonun en az olduğu yerler arasındadır. Üyelerin kendi aralarındaki ticaret toplam ticaretlerinin %5'i civarında olup potansiyelinin çok gerisindedir.

Üyeleri: Cezayir, Libya, Moritanya, Fas, Tunus

Geçmişte İspanyol sömürgesi olup Fas'ın kendi toprağı olarak gördüğü* Batı Sahra'nın bağımsızlık ilanıyla Cezayir ve Fas arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle 1994'den bu yana üst düzey toplantıların yapılamadığı Birlik etkinliğini son zamanda yitirmiştir.

Merkezi Fas Rabat'dır.

SADC-(South African Development Community) - Güney Afrika Kalkınma Topluluğu

1980'de 9 üyeli kurulan Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı'nın 1992'de yeniden yapılanması ile kurulmuştur. Merkezi Gaborene-Botsvana'dadır. Yıllar içinde üye sayısı 16'ya ulaşmıştır. Afrika'nın güneyinin tamamını kapsamaktadır. Üyelerinin 2'si nüfusu 1 milyon, 1'i ise 100 bin dolayında olan küçük ada ülkeleridir.

Angola, Botsvana, Komorlar, D. Kongo, Esvatini, Güney Afrika, Lesotho, Madagaskar, Malavi, Morityus, Mozambik, Namibya, Seyşeller, Tanzanya, Zambiya, Zimbabve

Toplam 691,1 milyar $ (358,8 milyar $'ı G.Afrika'nın) gelire ve 97,8 milyonu D.Kongo' ya, 58,8 milyonu G.Afrika'ya ait **364,1 milyon nüfuslu**, **gelir açısından 3. Büyük** birliktir. Birlik hasılasının %52'i G.Afrika, %13'ü Angola %9'u Tanzanya ve %7'si D.Kongo'ya aittir.

Angola ve D. Kongo dışında üyeleri arasında esas itibariyle 2008'den bu yana Serbest Ticaret Alanı uygulanmaktadır. Kuruluş antlaşmasına göre 2010'da gerçekleşmesi gereken Gümrük Birliği hedefinin çok gerisindedir.[118]

*****Fas Kralı II. Hasan B. Sahra'nın Fas'a ait olduğuna dair çok önemli çalışmalar yapmıştır. Ulusal mahkemelerinden B. Sahra'yı kendi toprağı tanıyan karar çıkartmış, Kasım 1975'te kadınlı çocuklu 350 bin kişilik devasa bir toplulukla B. Sahra, el-Uyûn şehrine "yeşil yürüyüş" adlı bir hareket başlatmıştır. Buna karşın B.Sahra 1976'da kendi bağımsızlığını ilan etmiştir.

[118] www.sadc.int Erişim:29.03.2020

IGAD[119], **(Intergovermental Authority on Development)** Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi

265,2 milyar $ milli gelir (Kenya 98,6, Etiyopya 91,2, Sudan ve Uganda yaklaşık 30,5 milyar $) ve **248,7 milyon nüfusa** (Etiyopya 95,6, Kenya 49,4, Sudan 43,2, Uganda 39,8 milyon) sahip, tüm Afrika Boynuzu ülkelerinin yer aldığı birliktir.

Üyeleri: Cibuti, Etiyopya, Eritre, Kenya, Somali, Güney Sudan, Sudan, Uganda,

1996'da kurulan Birlik, daha çok güven, barış ve Boynuz bölgesinin sorunları üzerine çalışmalar yürütmektedir. Merkezi Cibuti'dir.

CEN SAD[120] – (Community of Sahel-Saharan States) Sahil-Sahra Devletleri Topluluğu

Kısaca Sahra çölünün hemen güneyinde yer alan Afrika'nın doğusundan batısına olan kuşağa verilen isim olan Sahel bölgesine dahil 6 ülkenin öncülüğünde 1998 yılında kurulan ve **bugün 29'a ulaşan üye sayısı, 594 milyon nüfusu** (Nijerya 201,0, Mısır 99,2, Kenya 49,4, Sudan 43,2, Fas 35,6, Gana 30,4, Gambiya 30,2 milyon) ve **1,322 trilyon $ milli geliri ile** (Nijerya 446,5, Mısır 302,2, Fas 119 Kenya 98,6, Gana 67,1 milyar $) ile **Afrika'daki en büyük birliktir.** Cezayir ve Batı Sahra hariç Kuzey Afrika, Sahra ve Sahil bölgesinin tamamını içermektedir. Birlik ekonomik hasılasının %34'ü Nijerya, %23'ü Mısır'a, %9'u Fas ve %4'ü ise Gana'ya aittir.

Üyeleri: Benin, Burkina Faso, Orta Afrika C., Kabo Verde, Çad, Komorlar, Fildişi Sahili, Cibuti, Eritre, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Liberya, Libya, Mali, Mısır, Moritanya, Fas, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Sao Tome ve P. Somali, Sudan, Togo, Tunus

Merkezi Libya Trablus'tadır.

[119] //igad.int/about-us/what-we-do Erişim: 29.03.2020
[120] https://www.uneca.org/oria/pages/cen-sad-community-sahel-saharan-states, Erişim: 29.03.2020

Birlik üyeleri arasında tarım, su, spor gibi muhtelif konularda çeşitli anlaşmalar yapılmakla birlikte ekonomik alanda Serbest Ticaret Alanı hedefi üzerinde henüz bir ilerleme sağlanamamıştır.

EAC[121]-(East African Community) Doğu Afrika Topluluğu-

2000'de Kenya, Tanzanya ve Uganda arasında kurulmuş, daha sonra Ruanda ve Burundi 2007'de, G. Sudan 2016'da katılmıştır. Yaklaşık 209 milyar $ (Kenya 98,6, Tanzanya 62,2, Uganda 30,7 milyar $) gelir ve 182,8 milyon nüfuslu (Tanzanya 56,3, Kenya 49,4, Uganda 39,8 milyon $) Birliğin merkezi Arusha, Tanzanya'dır.

2005 yılında gümrük birliğine, 2010 yılında Ortak Pazara geçmiştir. Doğu Afrika Parasal Birliğinin 2015 yılında kurulması hedeflenmekte ise de henüz gerçekleştirilememiştir.

22 Ekim 2008'de Güney Afrika Kalkınma Topluluğu –SADC, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı-COMESA ve Doğu Afrika Topluluğu-EAC- ile birleşerek, o zamanki üye sayılarıyla 26 ülkeyi kapsayan çok daha geniş boyutlu Afrika Serbest Ticaret Alanını hayata geçirmişlerdir.*

Afrika'daki ekonomik birliklerde hedeflenen serbest ticaret altyapısının oluşturulmasında geç kalınmasına bağlı olarak Afrika içi ticaret yıllar itibarıyla toplam ticaretin ortalama %10-12'si ile sınırlı kalmaktadır.[122] 2000-09 döneminde toplam ihracat içinde bölge içi ticaret SADC'te %9,7, (%9,5) COMESA'da %5,3 (%5,4), EAC'de %19,8 (%8), ECOWAS'ta %8,8 (%9,6), ECCAS'da %0,8' (%1,8)'dir.

Ticarette az sayıda ülkenin etkinliği diğer dikkat çekici husustur. **İhracatın**;
SADC'te %62'si G. Afrika'dan, COMESA'da %67'si 4 ülkeden (Kenya %27, Mısır %18, Uganda ve Zambiya %10'ar), EAC'de %73'ü Kenya'dan ECOWAS'ta %77'si 2 ülkeden (Nijerya %45, Fildişi S. %32), ECCAS'da %64'ü Kamerun'dan gelmektedir.

[121] http://www.mfa.gov.tr/dogu-afrika-toplulugu.tr.mfa, Erişim: 01.04.2020
* G.Afrika Cape'ten, Mısır Kahire'ye Afrika Serbest Ticaret Alanı'nın daha 1890'larda İngiliz emperyalist girişimci Cecil Rhodes tarafından geliştirilen bir fikir olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilir.
[122]Trudi Hartzenberg, *Regional Integration in Africa*, **World Trade Org. Staff Working Paper** No: ERSD-2011-14, Geneva

Diğer tarafta ise **ithalatın**;

SADC'te %66'sı 4 ülke (G.Afrika %21, Zambiaya %18, Zimbabve %17, Mozambik %11), COMESA'da %47'si 4 ülke (Sudan %13, D.Kongo ve Uganda %12'er, Mısır %11), EAC'de %67'si 2 ülke (Uganda %40, Tanzanya %27), ECOWAS'da %58'i 3 ülkeden, (Fildişi S. ve Gana %23'er, Nijerya %12)

kaynaklanmaktadır.

Afrika Birliği tarafından desteklenen yukarıdaki 8 Bölgesel Birlik dışında mevcut diğer Birlikler ise şu şekildedir:

SACU (Southern African Customs Union) Güney Afrika Gümrük Birliği

399 milyar $ milli gelir (G.Afrika 359 milyar $) ve 66,8 milyon nüfusa (G.Afrika 58,8 milyon) sahip Anglofon bölgede 1910 yılında kurulmuştur. [123] *****

Üyeleri: Botsvana, Esvatini, Lesotho, Namibya, Güney Afrika

Merkez Windhoek, Namibya'dadır.

UEMOA- (West African Economic & Monetary Union) Batı Afrika Ekonomik ve Para Birliği (Frankofon Birlik)

1994 kuruluş, 131 milyar $ (Fildişi S. 44,4, Senegal 23,9 milyar $) milli gelir ve 128 milyon nüfuslu, orta batı Afrika'da İngilizce konuşulan S.Leone, Gana, Liberya, Gambiya ve Fransızca konuşulan Gine hariç Frankofon bölge; Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine-Bisse, Mali, Nijer, Senegal, Togo

[123] https://www.sacu.int/show.php?id=394 Erişim: 18.09.2020

*Dünyanın en eski Gümrük Birliği olarak 1889'da İngiliz idaresindeki Cape ve Orange Boer Cumhuriyeti arasında kurulan Birlik 1910'da G.Afrika Birliği ve İngiliz Yüksek Komiserliği Toprakları olan Basutoland (Lesotho), Bechuanaland (Botswana), and Swaziland, (Esvatini) katılımı ile genişletilmiştir. G.Afrika'nın parçası olması dolayısı ile Güneybatı Afrika (Namibya) da doğal üyedir.

Ortak nokta Fransızca ve ortak para birimi Fransız Frank (CFA)'ıdır. Ancak Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Aralık 2019'da Fildişi Sahili'ni ziyareti sırasında, Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı A. Ouattara ile birlikte UEMOA ülkelerinin 75 yıldır kullandıkları Frank'ı bırakarak 2020 yılı içerisinde "Eko" adlı ortak para kullanma kararını açıklamışlardır. Ayrıca Fransa Merkez Bankası ve hazinesi ile teknik bağlar kesilerek döviz rezervlerinin % 50'sinin Fransa Merkez Bankasında tutulması uygulamasına son verilecektir.[124]* CFA kullanan diğer Birlik olan Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CEMAC) için ise alındığı belirtilen bir karar yoktur.

Merkezi Vagadugu, Burkina Faso'dadır.

IOC (Indian Ocean Commission) Hint Okyanusu Komisyonu

Hint Okyanusunda yer alan Fransızca konuşan adalarda 1982'de kurulan 30 milyar $ milli gelir (Morityus 14,4, Madagaskar 12,6 milyar $) ve 28,3 milyon nüfusa sahip (Madagaskar 27, Morityus 1,3 milyon) Birliktir.

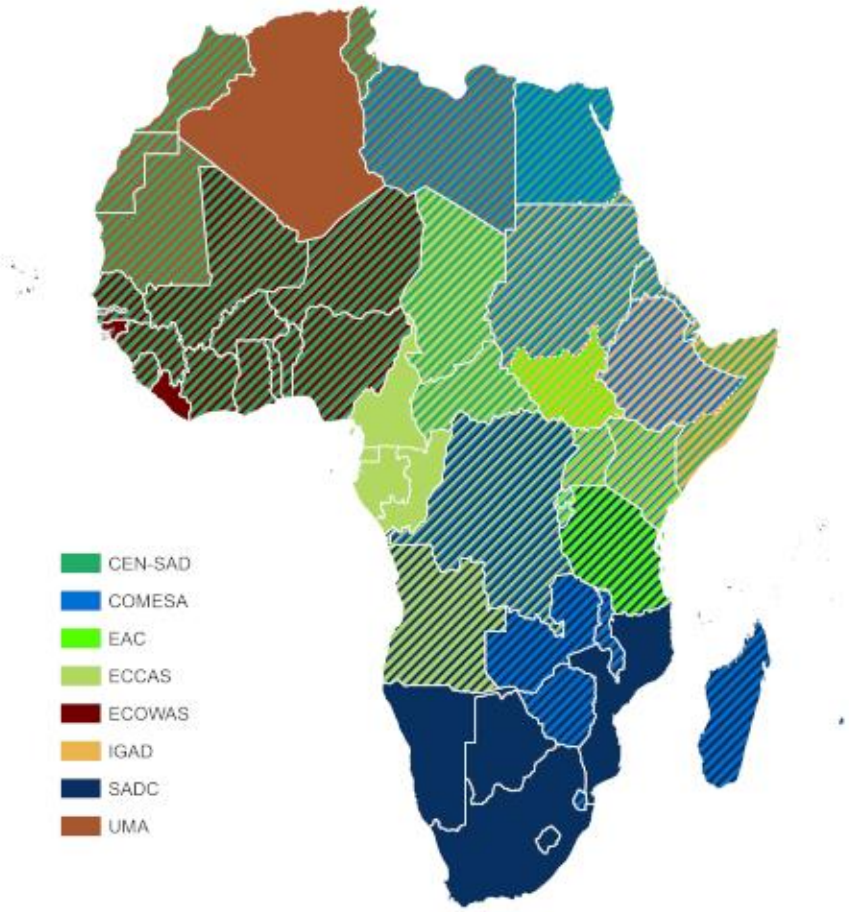
Komorlar, Madagaskar, Morityus, Seyşeller

Merkez Morityus'tadır.

GGC (Gulf of Guinea Commission) Gine Körfezi Komisyonu

2001 kuruluş, Gine Körfezi ve altında yer alan 666 milyar $ GSMH, 362 milyon nüfuslu bölge; (**Milli gelir açısından 5. Büyük birliktir**) Angola, Kamerun, D. Kongo, Kongo C. Ekvator Ginesi, Gabon, Nijerya, S.Tomé ve Príncipe.
Merkezi Luanda, Angola'dadır.

[124] https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/bati-afrika-ulkeleri-74-yillik-somurge-parasini-birakiyor-5523805/ Erişim: 19.11.2020
*Fransa ve CFA kullanımının bazı Afrika ülkelerinin ekonomilerini iç savaş, darbe, salgın, kuraklık gibi felaketlerde çöküşten koruduğuna inananlar kadar, sömürgeciliğin devamı olarak görenler, 1994'de Fransa'da Balladur hükümetinin CFA değerini yarı yarıya düşürme kararının alım gücünü yok ettiği örneği eleştirenler bulunmaktadır.
Öte yandan alınan kararın hayata geçirilmesine ilişkin bir gelişme bilgisine Ocak 2021 sonuna kadar ulaşılamamıştır.

Kaynak**:** https://www.uneca.org/oria/pages/regional-economic-communities Erişim:25.05.2020

Şekil 16: Afrika Bölgesel İşbirliği Birlikleri

MRU (Mano River Union) Mono Nehri Birliği

1971'de kurulan, Afrika Kıtasının batı girişinde yer alan 65 milyar $ milli gelir (Fildişi Sahili 44,4, Gine 13,4 milyar $) ve 52,2 (Fildişi Sahili 26,3, Gine 13,6 milyon) milyon nüfusa sahip 4 üyeli Birliktir.

Fildişi Sahili, Gine, Liberya, Sierra Leone

Sierra Leone'de 1991-2002 ve Liberya'da 1989-1997 ve 1999-2003 arası yaşanan iç savaşlar Birlik entegrasyonunu engellemiştir.

Merkezi Free Town, Sierra Leone'dedir.

CEPGL (Economic Community of Great Lakes Countries) Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu

62,8 milyar $ milli gelire (D.Kongo 49,0, Ruanda 10,2, Burundi 3,6 milyar $) ve 121,8 milyon (D. Kongo 97,9, Ruanda 12,4, Burundi 11,5 milyon) nüfusa sahip Burundi, D. Kongo, Ruanda arasında 1976'da kurulan Birliktir.

Merkezi Gisenyi, Ruanda'dadır.

2.3. Afrika'da Yabancı Yatırımlar ve Başarılı Uluslararasılaşma Aktörleri

2.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Yabancı Yatırımlar

Afrika'nın kalkınmasında doğrudan yabancı yatırımlar önemli yer tutmaktadır. Ülke kaynaklarının onlarca yıl yabancılar tarafından sömürülmesi ve Afrikalıların kendi vatanlarında parya olarak çalışmak zorunda kalmaları ile sermaye sınıfının oluşamaması ihtiyaçların karşılanması için yapılacak yatırımlarda dış kaynak kullanımını zorunlu kılmıştır. Afrika'nın son 50 yılda aldığı doğrudan yabancı yatırımlara bakıldığında dikkat çeken unsurlar şunlardır. *****;

Kıta tamamının bir yılda almış olduğu yatırım 1970'de 1.3 milyar $'dan 2018 sonunda 45,9 milyar $'a ulaşmıştır. Miktar olarak görülen büyük artışa karşın oran olarak **dünya yabancı yatırımları pastasından aldığı pay %9,6'dan %3,5'e gerilemiştir**. Son 10 yıldaki payları bununla uyumludur; (%3,4)

Afrika'ya yapılan yatırımlar oran olarak olmasa bile değer olarak en yüksek rakama 2008 küresel krizinin başlangıç döneminde 58 milyar $ ile ulaşmış, daha sonrasında bu rakama en yakın miktarın oluşması için 4 yıl geçmesi gerekmiştir. 2013-15 arası 50-57 milyar $ yatırım alınmış ise de 2016-18 arası rakamlar 45 milyar $'na inmiştir.

*Bu bölümde yer alan veriler aksi belirtilmedikçe UNCTAD Database (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı) verilerinden hesaplanarak veya UNCTAD'ın World Investment Report 2019 ve 2020 verileri kullanılarak çalışılmıştır.

Afrika'nın yeni bağımsızlığını kazandığı 1960'ların yeni kurulan devlet yapısının oturması ve belirsizliklerin kısmen ortadan kaldırılabilmesi için gerekli olduğu ve bu dönemde yabancı yatırımların çekingen oldukları söylenebilir. Bağımsızlığa geçiş döneminin artık tamamlandığı 1970'lerde petrol krizi öncesi ve sonrası şeklinde net bir ayırım dikkat çekmektedir. Kriz öncesi %6,6 civarında olan pay, yılın ilk yarısı %4'e gerilemiştir.

Tablo 10 : Doğrudan Yabancı Yatırımlar Stoğu (Milyon $)

	1980	1990	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Dünya	**701**	**2.196**	**7.377**	**11.423**	**19.922**	**26.313**	**28.243**	**32.624**	**32.272**	**36.470**
Gelişenler	**295**	**509**	**1.546**	**2.656**	**6.087**	**8.541**	**9.087**	**10.304**	**10.679**	**11.312**
Gelişenler İçinde Afrika	**41,1**	**60,0**	**153,1**	**281,6**	**613,6**	**760,4**	**813,8**	**891,2**	**894,7**	**954,0**
Kuzey Af.	**11,3**	**24,0**	**45,6**	**83,6**	**201,1**	**244,8**	**257,8**	**276,2**	**284,1**	**301,6**
Sahra Altı*	**29,8**	**36,0**	**107,5**	**198,0**	**412,5**	**515,6**	**556,0**	**615,0**	**610,5**	**652,4**
Doğu A	3,4	4,9	7,2	22,9	52,8	119,2	136,4	149,1	162,0	169,3
Orta A	2,1	4,1	5,0	31,3	71,2	98,7	100,4	109,5	112,2	120,7
Güney A	19,3	13,0	47,4	101,8	188,4	138,0	148,1	170,2	141,8	145,1
Batı A	5,0	14,0	33,0	41,9	100,0	159,7	171,1	186,2	194,6	203,7

Kaynak: UNCTAD Veri tabanı (2019 verileri 2020 World Investment Report s-242-43.
* Sahra Altı Toplamı ile bölge toplamları, UNCTAD veri tabanında farklı bölümlerde ele alınmakta olup uyuşmayabilmektedir.

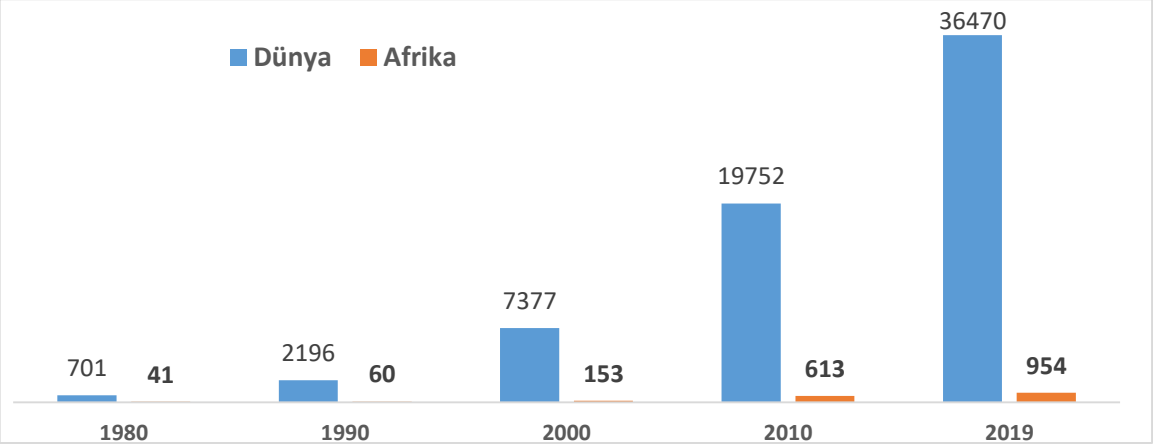
Yabancı yatırımların genel olarak 1/3'ü Arapça konuşulan Akdeniz'e komşu az sayıdaki ülkeye sahip Kuzey Afrika'ya yönelmektedir. Özellikle 1980'lerde yabancıların ilgisi %40'ı aşmıştır. Ancak 2010-18 arası dönemde bu kez yatırımların %25'ten azı bölgeye yapılarak tersine bir değişim söz konusudur.

Sahra Altı'nda en büyük değişim Kıtanın güneyindedir. Kıtanın en büyük ekonomisi olan G.Afrika nedeniyle bölgenin 1980'de toplam yabancı yatırım stoku içerisinde %47,1 olan payı 2000-2005-2010 arası sırasıyla %31-36-31 olarak, 1/3 civarında dolaşmış ise de 2012'den sonra hızla azalarak 2015'de %18,1'e, 2019'da da %15,5'e gerilemiştir. Buna karşın;

- Batı Afrika'nın 1980'de %12,1 olan payı 2019'da %21,8'e,
- Doğu Afrika'nın 1980'den 2010'a %8,5 dolayında gezen payı 2019'da %18,1'e,
- Orta Afrika'nın 1980'de %5,1 olan payı 2019'da %12,9'a

tırmanmıştır.

Sahra Altı'nda ise 1970'lerde G.Afrika'nın %24 olan payı son 10 yılda %9,4'e kadar inmiştir. Sahra Altı'nda her zaman en fazla payı alan Batı Afrika'nın payında da %53'ten %24,2'ye benzer bir gerileme söz konusudur. Orta Afrika en az yatırım alma özelliğini son 50 yılda Doğu Afrika ile paylaşmış iken D.Afrika son 9 yılda %24 paya ulaşarak Batı Afrika'nın hemen ardından gelmeyi başarmıştır.

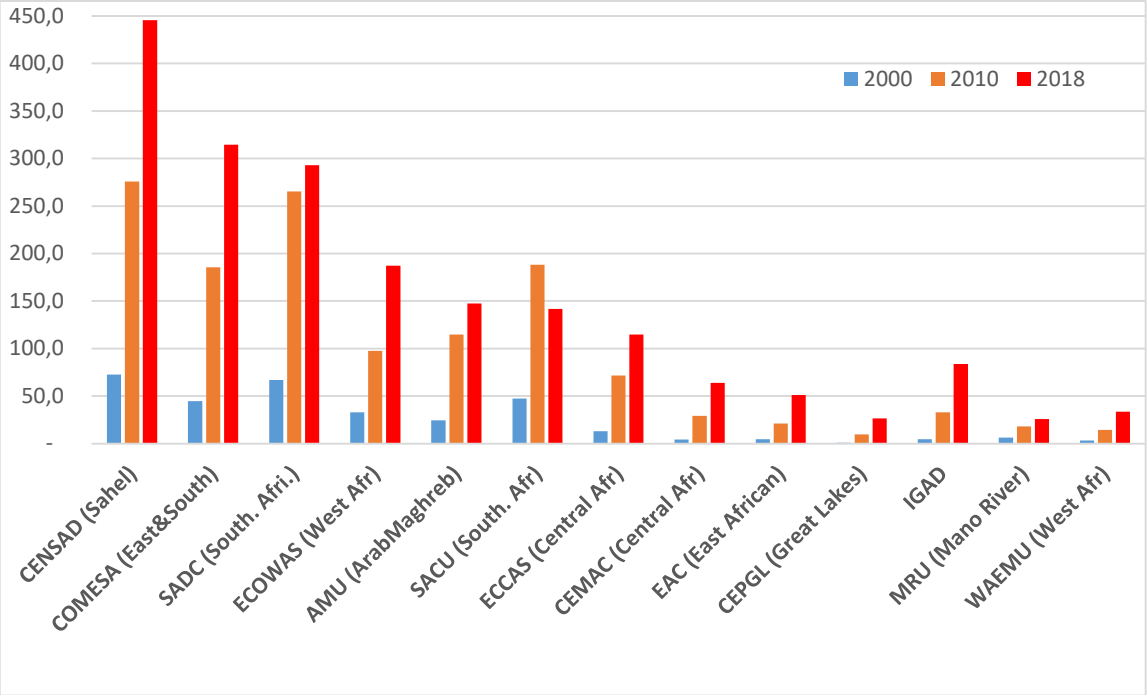
Kaynak: UNCTAD Veri tabanı (2019 verileri 2020 World Investment Report s-242-43.

Şekil 17: Yabancı Sermaye Stoku (Milyar $)

Afrika'da yabancı sermaye stoku 2019 sonunda yaklaşık 954 milyar $'a yaklaşmıştır. Bu 2010'a göre %55,5, 2000'e göre %523 artışa karşılık gelmektedir. Dünya toplamı için bu rakamlar sırasıyla %84,6've %394,4'dür. Bu durum, Afrika yabancı sermaye stokunun artış hızı son 10 yılda Dünya ortalamasının gerisinde olmasına rağmen 2000-2009 arası artış hızının Dünya ortalamasının çok üzerinde –yaklaşık 1,8 kat- olduğuna işarettir. **Tüm olumlu gelişmelere rağmen Kıtanın bir bütün olarak Dünya sermayesinden aldığı pay %2,6'dır.**

Afrika içindeki bölgesel birlikler açısından yatırım stokunun içinde 2018 itibariyle en fazla paya* toplamın hemen hemen yarısı ile Sahel Sahra birliği olan CEN SAD ülkeleri (445 milyar $) sahiptir. Ardından en yüksek paya sahip olan Birlik Doğu ve Güney ülkeleri birliği olan COMESA (315 milyar $), ve %32,7 ile Güney birliği olan SADC'dır (293 milyar $).

*UNCTAD verilerinden hesaplanmıştır. Ülkeler çok sayıda Birliğe üye olabildikleri için Birliklerin payı toplamı %100'ün çok üzerindedir.

Kaynak: UNCTAD Database (Erişim:5 Mayıs 2020)

Şekil 18: Afrika'da Bölgesel Birlikler İtibariyle Yabancı Sermaye Stoku (Milyar $)

- Batı Birliği (ECOWAS) %21 (187 milyar $),
- Arap Mağrip Birliği (AMU) %16,5 (148 milyar $),
- Güney Birliği (SACU) %15,8 (142 milyar $),
- Orta Afrika Birliği (ECCAS) %12,8 (115 milyar $),
- IGAD %9,4,(84 milyar $),
- Diğer Orta Afrika Birliği (CEMAC) %7,2 (64 milyar $),
- Doğu Afrika Birliği (EAC) %5,7 (51 milyar $),
- Batı Afrika Birliği (WAEMU) %3,7,(43 milyar $),
- Göller Bölgesi Birliği (CEPGL) %3 (27 milyar $) ve
- Mano Nehri Birliği (MRU) %2,9 (25 milyar $)

pay almaktadır.

Güney Birlikleri olan SACU'nun yatırımlardan aldığı pay 1980-2018 arası 3 katın altında azalırken SADC'nın payı %56'dan %32,7'e gerilemiştir. AMU'da da %22'den %16,5'e düşüş sözkonusudur. En belirgin artış %1,4 olan payını %9,4'e taşayan IGAD'dadır. EAC %1,8'den %5,7'e, CEMAC %3,2'den %7,2'ye ECOWAS %12,1'den %20,9'a,

COMESA %27,9'dan %35,2'ye ve CEN-SAD %34,3'den %49,8'e yükseltmeyi başarmıştır.

Ülkeler itibariyle gelen yabancı sermayenin stok toplamı ve 2014-19 arası 6 yıl ortalama sermaye girişine ilişkin değerlendirme yatırım olanakları açısından hangi ülkelerin daha çekici olduğuna dair oldukça ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır;

Tablo 11 : Ülkeler İtibariyle Gelen Yabancı Sermaye (Milyon $)

	2014-19 Yıllık Ort. Ser. Giriş	2019 stok	Son Yıl Değişim %		2014-19 Yıllık Ort. Ser. Girişi	2019 stok	Son Yıl Değişim %
G.Afrika	3.617	150.951	17,2	**Çad**	282	6.495	6,5
Mısır	7.143	126.639	8,8	**Senegal**	577	6.398	20,6
Nijerya	**4.788**	98.618	**-1,1**	**Morityus**	646	5.765	8,5
Fas	2.817	66.523	3,6	**Zimbabve**	452	5.713	5,2
Mozambik	**3.180**	42.893	5,5	**Botsvana**	280	5.042	4,5
Gana	**3.100**	38.445	6,4	**Mali**	367	4.971	11,4
Cezayir	1.110	31.956	4,4	**Gine**	476	4.738	**-1,2**
Tunus	953	29.542	10,3	**Somali**	356	3.152	15,7
Kongo	**3.193**	28.946	13,2	**Seyşeller**	170	3.145	4,0
Sudan	**1.178**	28.494	3,0	**Burkina F.**	278	2.664	-1,6
D.Kongo	**1.506**	25.622	6,7	**Ruanda**	393	2.631	16,2
Etiyopya	**3.078**	24.923	12,0	**Benin**	221	2.433	7,8
Tanzanya	1.166	21.824	5,4	**Kabo V.**	123	2.169	9,0
Zambiya	981	19.134	-6,4	**Sierra L.**	311	2.084	4,1
Angola	-740	18.618	**-21,5**	**Cibuti**	175	1.755	**-20,9**
Libya		18.462	0,0	**Togo**	98	1.619	-9,6
Kenya	**1.058**	15.742	9,2	**Malavi**	217	1.513	8,1
E.Ginesi	268	14.564	3,2	**Eritre**	55	1.122	6,4
Uganda	971	14.317	7,4	**Esvatini**	31	.784	-2,2
Gabon	**1.196**	12.241	**18,4**	**Lesotho**	59	732	19,2
Fildişi S.	734	10.775	5,3	**O.Afr C.**	11	684	4,0
Moritanya	469	8.995	**21,4**	**Gambiya**	16	443	8,8
Liberya	311	8.862	1,8	**S.Tome-P.**	32	269	**-41,8**
Kamerun	720	8.434	16,7	**Gine-Bisse**	23	229	15,1
Madagas.	361	7.733	**21,6**	**Burundi**	9	228	-6,2
Nijer	507	7.011	7,3	**Komorlar**	6	129	5,7
Namibya	363	6.828	1,5				

Kaynak: UNCTAD verilerinden hesaplanmıştır.

Kıtanın en büyük ekonomileri olan G. Afrika, Mısır ve Nijerya yabancı yatırımda da en çok ilgiyi gören ülkeler olup 98-151 milyar $ arası sermaye stokuna sahiptirler. Bu üç ülkenin payı toplamın %39'4 üne ulaşmaktadır.

Aynı üçlü son 6 yıldır yıllık en yüksek yatırım girişlerinde de en üsttedir. Ancak Mısır ve Nijerya, G.Afrika'yı altlarına almış durumdadır. Yine de 2019'da Nijerya'nın sermaye stokunun %1,1 ile sınırlı olsa da azaldığını belirtmek gerekir.

Bu üçlüyü bir başka Akdeniz ülkesi Fas, 66,5 milyar $ stok ile takip etmekte olup başta tekstil alanında olmak üzere toplamda son 6 yılda yıllık ortalama 2,8 milyar $ yabancı yatırım almaktadır.

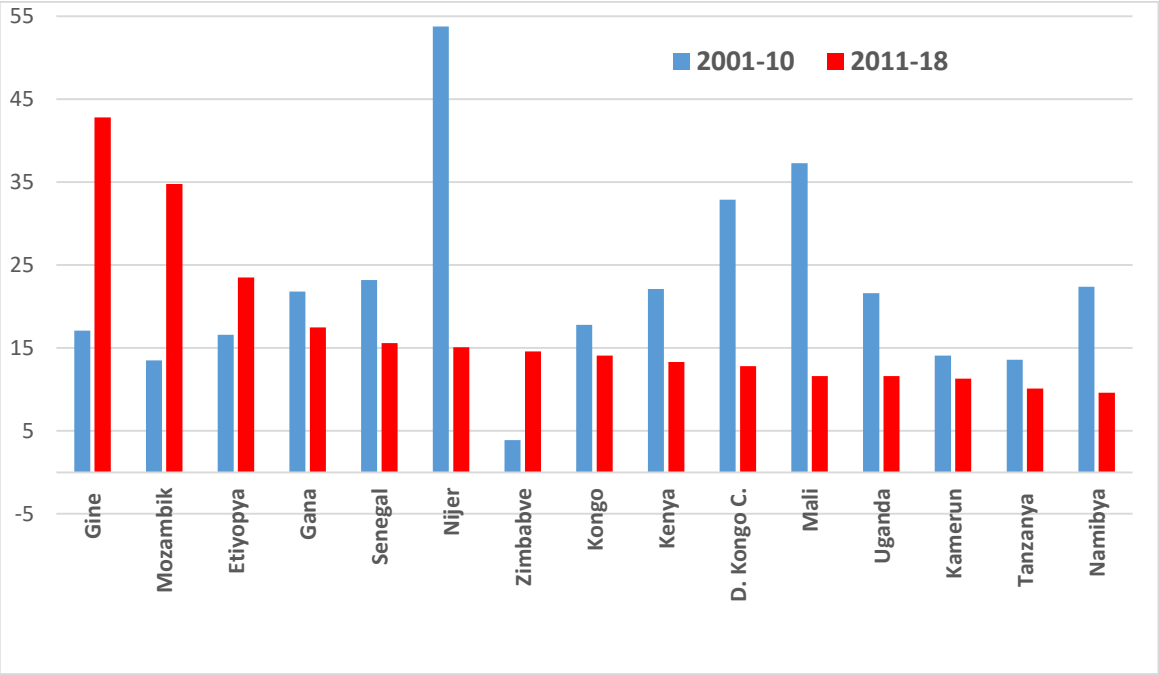
Kuzey Afrika'nın diğer Akdeniz ülkeleri olan Cezayir ve Tunus da sırasıyla 32,0 ve 29,5 milyar $ yabancı yatırım stoku ile üst sıralarda olmakla beraber her ikisi de Mozambik ve Gana'nın gerisindedir.

İngiliz eski sömürgesi Gana'nın, Sahra Altı'nda 1957'de ilk bağımsızlığını kazanan, Mozambik'in ise Portekiz'den 1975'te en geç bağımsızlığını kazananlardan olduğu hatırlardadır. Her iki ülkeye de son 6 yılda ortalama yaklaşık 3,1 milyar $ sermaye girişi olmuştur. **Özellikle Mozambik 2010 sonrası yatırımcıların gözdesi olmuş son 2019'a kadar 7 yılda her yıl 1/3 oranında sermaye stokunu artırmıştır.** Bu ülkenin daha 2010'da sermaye stokunun 4,3 milyar $ olduğuna bakılınca 2019 sonunda 42,9 milyar $'a ulaşmış olması ilginin ne kadar yüksek olduğunu daha net gösterecektir.

Her iki Kongo Cumhuriyetlerinin gelişimi çok ilginçtir. Daha 2000'li yılların başında Kongo C. 2, D.Kongo C. ise 1 milyar $'ın altında yabancı sermaye stokuna sahipken bugün sırasıyla 28,9 ve 25,6 milyar $ seviyesine ulaşmıştır. **Stok artışında son 6 yıl özellikle belirleyicidir. Öyle ki, Kongo C. son 5 yılda 11,4 milyar $'dan 25,6 milyar $'a 2,5 kat, Demokratik Kongo ise 18,3 milyar $'dan 24 milyar $'a 1,4 kat artış sağlamıştır**.

Kongo'ların bu başarısına karşın son 6 yılın şampiyonu yaklaşık 2,7 kat artışla Etiyopya'dır. Toplam rakamın düşük olmasına rağmen Gine 2,5 kat, Somali ve Ruanda

yaklaşık 2 kat artışla izlemektedir. Gabon (1,8 kat), Mozambik, Senegal ve Gana (1,6 kat), Uganda (1,4 kat), Tanzanya ve Zambiya (1,3 kat) ile diğer yabancı sermaye tercih adresleri olmuştur.

Kaynak: UNCTAD verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 19: Yabancı Sermaye Stok Artış Hızında İlk 15 (4 milyar $'ı aşan stoklar)

Yüksek ve nispeten yüksek yatırım stokuna sahip ülkeler arasında olan G.Afrika (%17,2), Mısır (%8,8), Tunus (%10,3), Kongo (%13,2), Etiyopya (%12), Gabon (%18,4) Moritanya (%21,4), Kamerun (%16,7), Madagaskar (%21,6), Senegal, (%20,6) ile 2018-19 döneminde hatırı sayılı yatırım artış performansı sergilemiştir.

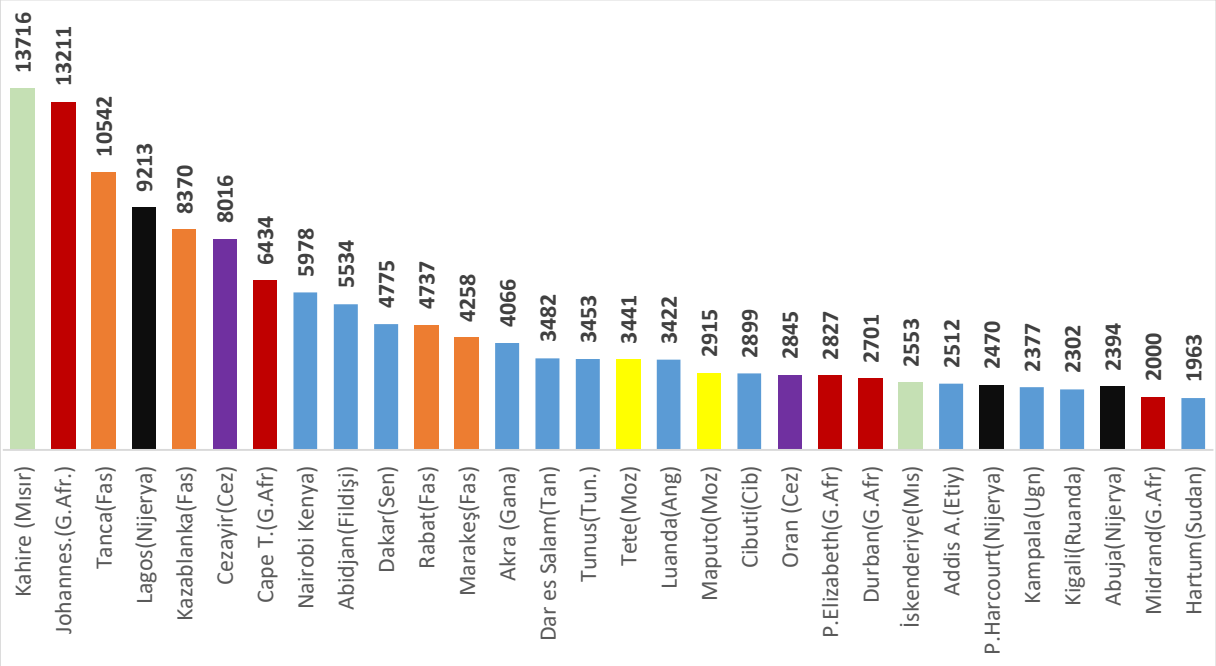
Sao Tome ve P. ile Cibuti ve Gine **2018-19'da net sermaye çıkışı yaşayan** olumsuz örneklerdir.

Ülke bazında Angola'nın durumuna bir paragraf açmak gerekir. Kıtanın petrol zenginlerinden bu ülkenin sermaye stoku 2016'dan –esas olarak 2017'den- bu yana %42,6 gerilemiştir. **Son 3 yıldaki sermaye çıkışı 17.951 milyon $'dır** ki, bu rakam Kıtadaki 36 ülkenin sermaye stokundan fazladır.

Son olarak, Afrika'nın şehir bazlı olarak almış olduğu yatırım da, Kıtada yatırım açısından çekici bölgeleri, yabancıların tercihlerini göstermesi açısından öğreticidir. 2003-2016 yılları arasında en çok yatırım alan ilk 30 şehri gösteren aşağıdaki şekil son 3 yılda değişen trendleri göstermek açısından yeterli görülmeyebilir. Yine de, Afrika Kıtasına ilginin yoğunlaşmaya başladığı 2003 sonrası açısından gözönüne alınmasının doğru olacağına inanılmaktadır.

Listede Avrupa'ya Akdeniz dolayısıyla komşu Kuzey Afrika şehirleri ile Kıtanın en büyük ekonomileri olan Nijerya ve G.Afrika şehirlerinin belirgin fazlalığı bulunmaktadır. G.Afrika ve Fas listede 4'er şehirleri, Nijerya 3, Mısır, Cezayir ve Mozambik 2'er şehri ile yer almaktadır.

İlave 10 şehirle birlikte liste 40 şehir olarak ele alındığında, G.Afrika 2 şehir (Pretorya, East London), Mısır 2 şehir (Şarm el Şeyh, Port Said), Mozambik 1 şehir (Beira) ve Kenya 1 şehir (Mombasa) daha fazla temsilci ile yer almaktadır.

Kaynak: The State of African Cities, 2018, **The Geography of African Investment,** United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2018, s.46

Şekil 20: Şehir Bazında Afrika'ya Yönelen Yatırımlar (2003-2016-Milyon $)

Yatırımlarda bu dönemde en fazla büyümeyi sağlayan şehir %34,7 ile Akra (Gana), %25,4 ile Abidjan (Fildişi S.), %25 ile Nairobi (Kenya), %23,8 ile Tanca (Fas)'dır. Buna karşılık yine Kuzey Afrika'nın yatırımlarında azalma olduğu da görülmektedir. Buna göre,

%-17,2 ile Marakeş (Fas), %-14,7 ile Cezayir (Cezayir), %-7,8 ile Tunus (Tunus) %-15,8 ile Hartum (Sudan), %-7,6 ile Port Said (Mısır), %-6,6 ile Port Harcourt (Nijerya), %-6,5 ile Rabat (Fas), %-5,1 ile Oran (Cezayir) en çok yatırım çeken ilk 30 listesinde olup da, (39. olan Port Said hariç) yatırımlarda en fazla daralma yaşayan şehirlerdir.

Bu durum yatırım tercihlerinin coğrafi olarak Sahra Altı'na inmeye başlaması ile de paralellik göstermektedir.

2.3.2. Afrika Güç Mücadelesi ve Önde Gelen Ülkeler

2.3.2.1. Genel

Günümüzün hakim ideolojisinin, yaşanan ağır ekonomik krizlerle sorgulanmasına ve soyal yönlerine de zaman içinde dikkat edilmesine karşın kapitalizm olduğu muhakkaktır. Bu ideolojinin sürdürülebilmesi teknolojik gelişmeler ve iletişim-haberleşme ve ulaştırma alanlarındaki yenilikler yanında, verimlilik ve kar maksimizasyonu için ölçek ekonomisinde üretimin yapılması ile her geçen gün üretim artan kapasitelerinin hızına yetişilebilmesi için tüketimin de aynı oranda artmasına bağlıdır. Bunun da yolu reklam, promosyon, marka ile özdeşleştirme çalışmaları, uygun kredi, vadeli satış ve benzeri çok çeşitli pazarlama taktikleri ile ihtiyacının üzerinde tüketen kitle yaratılmasına bağlıdır. Küreselleşme ile kendi sınırları dışında tüm Dünyada ürünlerini satarak rekabete giren ülkeler mevcut tüketicilerin doyum noktasına ulaşmaları ve özellikle gelişmiş tüketim gücü yüksek toplumlarda artan yaşlanan nüfusun tüketim taleplerinin belirli sağlık ürünleri dışında azalması karşısında ana hatları ile iki seçeneğe sahiptir;

1) Yeni ihtiyaçları karşılayacak veya eski ihtiyaçları daha iyi karşılayacak yeni-farklı ürün geliştirerek tüketiciye fayda sağlama,

2) Yeni pazarlar ve tüketiciler bulma,

Bu seçenekler, aynı zamanda "**mavi okyanus" teorisine** de iyi birer örnektir. Yeni ve farklı ürün geliştirme ve bilinmeyen-az bilinen ihtiyaçları yüksek doyurulmamış pazarlara rakiplarden önce girerek yer kapmak, herkesin kıyasıya mücadele ettiği kızıl okyanustan uzaklaşarak derin mavi okyanusta güç kazanmaya benzer.

Yeni ve farklı ürün geliştirme üstünlüğü, hiç şüphesiz araştırma-geliştirmeye yapılan yatırım ve eğitime verilen önem ve eğitimin kalitesi ile doğru orantılıdır. Bu alanda;

- Siyasi birliğini ve demokratikleşmeyi, dini tartışmalarını çok acı tecrübeler yaşayarak tamamlayarak geride bırakmış,

- Yüzlerce yıl öncesine dayanan ticaret ve finans bilgisi yanında Amerika ve Afrika'nın değerli madenlerine zorla el koyarak, Afrikalı siyasi ırkı köleleştirerek, Hindistan ve Çin'in zenginliklerini ülkelerine akıtarak, sermaye birikimini sağlamış, altyapılarını geliştirmiş,

- Askeri gücü ile korku imparatorlukları, finans güçleri ve verdikleri şartlı krediler ile bağımlı, uydu devletler yaratmış,

- İçlerinden devasa boyutta, Dünyanın pek çok yerinde örgütlü, pek çok ülkenin milli gelirini aşan kaynaklara sahip, çok uluslu şirketler çıkaran,

başta bazı Batı ülkeleri olmak üzere emperyal güçlerin (ki, buna Rusya ve Japonya'yı da dahil etmek gerekir)

mukayeseli üstünlükleri olduğu yadsınamaz.

Diğer seçenek olan "yeni tüketiciler yaratmak" ilk seçeneğe göre daha kolay ve kullanışlı bir seçenek olarak gözükmektedir. Bu yaklaşımın izleri, destekleyici unsurları uluslararası ticaretin pek çok alanında görülür. Dış ticaretin temel faaliyetlerinden olan ithalat-ihracat çok sayıda amacı yanında, bu amaca da dönük olarak icra edilir. Keza

Ticaret Birlikleri ve hatta askeri birliktelikler çoğunlukla bu amaca hizmet eder. **Kapitalizmi bisiklet sürmeye benzetmek mümkündür. Bisiklet devamlı hareket etmelidir, durursa düşecektir.** Bugün Dünyanın en önemli ekonomik Birliklerinden bir olan Avrupa Birliği'nin felsefesinde her ne kadar, Almanya ve Fransa'yı ekonomik olarak birbirlerine bağımlı ve menfaatlerini ortak hale getirerek çatışmalarını ve Avrupa'da yeni bir savaş çıkmasını önlemek ve Dünyanın süper gücü Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısına Avrupa Birleşik Devletleri olarak güçleri birleştirerek alternatif olarak çıkmak ana amaç olsa da, yeni tüketiciler yaratmak da önemli bir motivasyondur.

Wallerstein'in Modern Dünya Sistemleri teorisinin en güzel örneklerinden olan **Fransalmanya** (zaman zaman gündeme gertirilen ütopik Fransa Almanya birleşmesinden ortaya çıkacak ülke) **merkezli**, İtalya-İspanya ve Kuzey Avrupa **yarı çevresinde** ve Balkanlar ve Baltıklar ile daha az gelişmiş Yunanistan, Portekiz gibi **çevre ülkeler** birleşiminde oluşturulan ideolojik ve sosyo ekonomik bağımlılık temelli Topluluğun, 6'lardan 9'lara, 12'lere, 15, 18'lere nihayetinde Brexit öncesinde 28'lere çıkmasında, bunun da payı büyüktür. Topluluğa her yeni katılan üye için katılım öncesinde ve sonrasında kullanılan Sosyal Yardım Fonları, geri kalmış bölgeleri kalkındırma fonları, ortak tarım politikası hep yeni tüketici oluşmasına da yardım eden araçlardır. Avrupa Birliği'nin geri kalmış üyeleri İspanya, Yunanistan, Portekiz, sonrasında eski Doğu Bloku'ndan ayrılan Balkan ve Baltık ülkelerinin kalkınmalarına destek verilerek yeni pazarlar oluşturulmuştur.

Eski Sovyet Cumhuriyetleri ve hatta Çin'in kalkınmasında da*****, yukarıdaki örneklerden daha az olsa da bu yaklaşımdan izler bulmak mümkündür. 40 yıl öncesinin en az kalkınmış ülkeleri arasında en önde yer alan **Çin nüfusu içerisinde, bugün gelişmiş ülke ortalamalarında %5 çok zengin ve %10 zengin olduğu** gibi, çok mütevazi bir tahmin yapılsa dahi yaklaşık **210 milyon geçmişte hesaba katılmayan yeni bir tüketici kitlesi** oluşturulduğu, kolaylıkla anlaşılacaktır. Kaldı ki, gelir dağılımı arasındaki farklılıklar gözönüne alınmadan yapılan hesaplamada dahi Çin'in 1.404 milyon kişilik devasa

*****Çin'in kalkınmasında "tüketici üretmek"ten ziyade üstün olduğu ucuz işgücü ve ölçek ekonomisi yanında sosyal işçi haklarına önem vermeyen yönetim avantajlarını kullanarak küresel ölçekte maliyet avantajı sağlayacak şekilde ütretim yapmak dürtüsü ile Çin yönetimiminin akıllı planlaması ön plandadır.

nüfusuna sağlayabildiği, satın alma gücü paritesine göre 19.709 $[125] seviyesinde gayet makul bir geliri söz konusudur.

Yeni Dünya düzeninde, geçmişin 15.-20. yüzyıl emparyal güçlerinde önemli değişimler söz konusudur. Roma ve Habsburg İmparatorlukları gibi Dünya sahnesinde etkin kimileri tamamen silinerek sahneden çekilmiştir. Diğer taraftan, Fransız, Alman, Rus, İngiliz ve Türkler gibi gibi tarihi birikimleri ve potansiyelleriyle zaman zaman Dünyayı idare eden İmparatorluklar kuran kimileri ise, İmparatorluk olarak güç kaybetmekle birlikte, halen -Merkez Ülkeler- olarak; Portekiz, İspanya, Hollanda gibi boyutlarının çok ötesinde İmparatorluklar kuran bazı ülkeler ise -Yarı Çevre- ülkeler olarak; farklı şekillerde askeri, ekonomik Birliklerde ve "arka bahçeleri" veya "yaşam alanları -lebensraum"[126] olarak gördükleri, eskiden hakimiyet kurdukları topraklarda mücadelelerini sürdürmektedir.

Günümüzde yabancı güçlerin kendi toprakları dışında güç mücadelesine giriştiği bölgelerin en belirgin olanları Ortadoğu, Afganistan, Akdeniz ve Afrika'dır. Çalışmanın konusu olan Afrika'da ülkeler bazında yatırımlara geçmeden önce, Afrika'ya yatırımın genel resmine bakılacak olursa Dünyanın farklı bölgelerinin Afrika'nın farklı alanlarına yoğunlaştığı görülecektir.

Tablo 11, Afrika'ya yatırımların halen büyük kısmının Batı Avrupa kaynaklı olduğunu ortaya koymaktadır. Batı Avrupa'nın Kıtanın en gelişmiş bölgeleri olan Kuzey – ki, coğrafi olarak yakın olma avantajına sahiptir- ve Güney'deki yatırımların yarısına yakınını gerçekleştirmiş olması şaşırtıcı değildir.

Çin'in artan ilgisi Asya Pasifik bölgesini Afrika'ya yatırımlarda, 2.liğe taşımıştır. Bölgenin lokomotif yatırımcısı olarak esasen Çin kaynaklı yatırımların Batı Avrupalı rakiplerin doğal olarak önde olduğu Kuzey Afrika'da biraz daha az olsa da, genel olarak dengeli bir dağılımı bulunmaktadır.

ABD ve Kanada ile Dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden ikisinin yer aldığı Kuzey

[125] IMF, World Economic Outlook April 2020, 2020 yılı için tahmini
[126] Adolf Hitler, **Mein Kampf, Kavgam**, Olimpos Yay. 1.basım, 2018

Amerika yatırımlarda %15 pay almakta olup, yatırımlarının 1/3'üne yakın bölümü Merkez Afrika'ya yönelmektedir.

Tablo 11: Afrika'ya Yönelen Yatırımların Kaynağı (2003-16, Milyon $)

	Merkez Afrika	Doğu Afrika	Kuzey Afrika	Güney Afrika	Batı Afrika	AFRİKA TAMAMI
Batı Avrupa	23	27	47	44	28	38
Asya Pasifik	25	22	14	23	22	20
Kuzey Amerika	32	14	11	15	18	15
Afrika	15	20	4	12	22	13
Ortadoğu	4	14	19	2	8	11
Doğu Avrupa	1	4	5	1	1	3
Latin Amerika	0	0	1	2	1	1

Kaynak:The State of African Cities, 2018,**The Geography of African Investment**,(UN-Habitat), 018, s.45

Afrika'nın kendi içinden de yapılan yatırımlar toplam yatırımların yaklaşık 1/8'ini oluşturmaktadır. Özellikle Batı Afrika'ya yatırımlarda B.Avrupa'dan yatırımlardan sonra en büyük pay Afrika'nın kendi içindendir. Doğu Afrika için de hatırı sayılır önemi haizdir.

Ortadoğu bölgesinin Afrika yatırımları içinde payı 1/10'un biraz üzerindedir. Ortadoğu yatırımlarının aynı lisanı ve dini paylaştıkları, coğrafi olarak da yakın oldukları Kuzey Afrika'ya yönelmesi son derece doğal bir sonuçtur.

Bölgesel olarak yapılan bu genel değerlendirmeden sonra, **ülke bazında bakıldığında** ise;

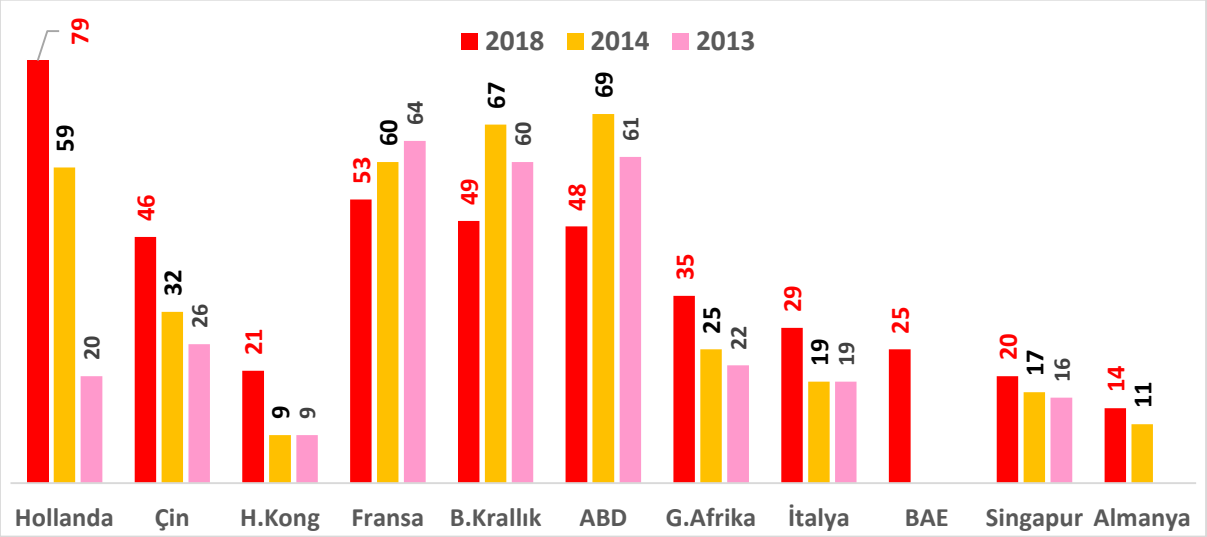
- Eski sömürgeciler olarak Hollanda, Fransa, İngiltere, Almanya ve İspanya,
- Tarihinde sömürgeci olmamış, ancak yeni sömürgeci olarak itham edilen Çin,
- Çin'in Dünya hakimiyetine gidişini engelleme çabasındaki ABD,
- Doğal olarak ABD'ye karşı her alanda yarış içerisinde olan Rusya,
- Kuzey Afrika'da yüzlerce yıl hakimiyet kurmuş Osmanlı İmparatorluğu dolayısıyla

bölgeyle yakın ilişkileri bulunan ülkemiz,

▪ Kuzey Afrika'da ve Yemen Körfezinde muhtelif nedenlerle Türkiye karşıtı politikalar yürüten Birleşik Arap Emirlikleri,

▪ Özellikle son 10 yılda hızla gelişerek yeni Dünya düzeninden pay kapma çabasındaki Hindistan,

"**Güçler Mücadelesi**" nin en önemli oyuncularıdır.

Kaynak: UNCTAD World Investment Report 2020 s.28, (2013 yılı için 2018 raporu s.34)[127]*

Şekil 21: Ülkeler İtibariyle Afrika'da Yabancı Yatırım (FDI) Stoku 2014-18 (Milyar $)

➢ **UNCTAD tarafından** yayımlanan 2020 tarihli rapora göre 2018 sonu itibariyle Afrika'da en fazla yatırım stoku bulunan ülke, **-yaygın kanı olan Çin'in aksine- Hollanda'dır**. Bu 17 milyonluk küçük ülke tarihi boyunca en büyük ticaret ülkelerinden biri olarak bilinmektedir**.** 1602 yılında Dünyanın ilk çokuluslu şirketi olarak bilinen Hollanda-Doğu Hindistan şirketini kurarak Hindistan, Endonezya ve Afrika'da (değişik

[127] https://unctadstat.unctad.org/ wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740)
https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/10/09/ Erişim: 05.06.2020
figure-of-the-week-foreign-direct-investment-in-africa/

*UNCTAD verileri ülke bazlı olarak, gelen, çıkan ve stok olarak yıllara göre doğrudan yabancı yatırımları göstermekte ama hangi ülkenin nereye yatırım yaptığını göstermemektedir. Ülkeden ülkeye olan yatırımlar, yayınlarında da, veri tabanında da detaylı olarak gösterilmemekte, yalnızca bölgeleri anlatan bölüm başlarında önemli yatırımcıların toplam yatırımları son 5 yıl kıyaslamalı verilmektedir.
Şekilde yer alan BAE verisi Financial Times raporunu baz alan Brookings Enstitüsü verilerinden eklenmiştir.

tarihlerde Gana, Senegal, Fildişi Sahili, Güney Afrika ve Namibya) sömürgeler, üsler oluşturarak[128] Avrupa ile ticaret yürütmüştür. Avrupa'nın Belçika ile birlikte giriş limanları kabul edilen Hollanda tarihi ticaret geçmişi ile Dünyanın her yerinde yatırmlar yürütmektedir. Hollanda'nın yatırımlarının 2013'den 14'e neredeyse 3 kat sıçradığı ve Kıtada yüzlerce yıldır yatırımları bulunan asıl sömürge güçler olan Fransa ve B.Krallık'ı da geçerek en tepeye tırmandığı görülmektedir.

Hollanda kanaatimizce, küreselleşme ve kapitalizmin günümüzdeki en büyük temsilcisi, olarak değerlendirilmektedir.

- Son 10 yılda yapmış olduğu yatırımlarla gözlerin Afrika'ya çevrilmesine neden olan, 2013'den 2018'e yatırımlarını %75 artışla 26 milyar $'dan 46 milyar $'a taşıyan **Çin,** Fransa, B.Krallık ve ABD'nin gerisinde **5. sıradadır. Oysa** 100 yıl İngilizlere bağlı olarak kaldıktan sonra 1997'de özerk olarak kendisine bağlanan ve 2047'de tam olarak entegre olacak olan **Hong Kong yatırımları da katılacak olursa 67 milyar $ ile Hollanda'nın hemen arkasından gelmektedir.**

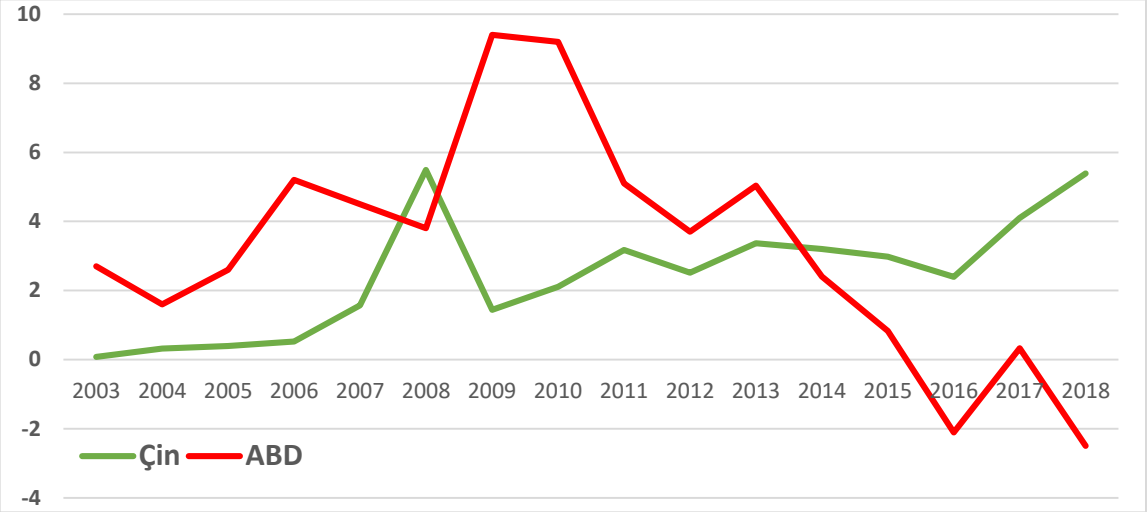
- 16. yüzyıl başlarından itibaren zaman zaman de facto olarak, 19.yy'ın ortalarından itibaren ise de jure olarak, Kıtanın en büyük sömürgecileri olarak asırlar boyu Kıtada bulunan **Fransa ve B. Krallık,** Kıtadaki geçmişi henüz çok yeni olan Çin-Hong Kong birlikteliğinin arkasındadır. Bu iki sömürgeci gücün sermaye stokları artmak bir yana erime içindedir. **B.Krallık'ın, 2014'den 2018'e sermaye stokundaki azalma %36** ile çarpıcı boyuttadır. **Fransa'nın** sermayesindeki azalma ise, ileride detaylı olarak bahsedileceği üzere Macron'un Başkan olması ile sınırlansa da **%13'ün üzerindedir**.

- **Bir diğer sömürgeci İspanya ise**, özellikle tarihi sömürge bağlarının getirdiği lisan ve idari yapılanmadaki- Fransa kadar olmasa da- benzer avantajlarına rağmen çok daha gerilerde kalmıştır.

- Dünyanın en büyük ekonomik gücü (cari rakamlarla) ve yurt dışı yatırımcısı olarak **ABD'nin 6**. sırada ancak yer bulması ABD'nin potansiyelinin çok altında bir yatırımı

[128] https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/50907/mod_resource/content/0/Afrika%20Tarihi.pdf, Erişim14.04.2020

ifade etmektedir. Çin'in Kıtaya yönelmesi ile ve bu ülkeyi çevreleme politikasına rağmen 2014-18 döneminde %43 azalan ABD yatırım stoku sıkça tartışılmaktadır.

Kaynak: *SAIS China-Africa Research Initiative* **Johns Hopkins University**, http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa

Şekil 22: Yıllar İtibariyle Afrika'ya Çin ve ABD Yatırımları (Milyar $)

➢ **Çin'in yatırımları sağlamış olduğu istihdamla da,**[129] çok öndedir. 2014-18 arası Çin'in Kıtada gerçekleştirdiği 259 projenin birim başına değeri yaklaşık 279 milyon $ gibi oldukça yüksek bir tutarı göstermektedir. Yine proje başına ortalama 529 kişi istihdam ederek toplamda 5 yılda yaklaşık 137 bin kişiye iş imkanı sağlamıştır. Bu rakamlar Çin'in Kıta altyapısına yaptığı büyük hacimli yatırımların bir tezahürüdür.

➢ Çin'den sonra toplam yatırmda 3. sırada gelen **Fransa'nın** 329 projesi, Çin yatırımlarının birim başı değerde %37, istihdamda ise %30'u seviyesindedir.

➢ Toplam yatırımlarda 5. sradaki **ABD** ile Çin arasında proje başı değer ve istihdam açısından fark daha da açılmaktadır; sırasıyla %23,8 ve %25,3.

➢ Üstteki şekilde yer alan ülkeler içinde Kıtaya ilgisi çok yeni olan **BAE** toplam yatırımda 8. sırada olsa da, yaklaşık 134 milyon $ proje başı değer ve 209 kişi proje başı istihdam ile yukarılara tırmanmaktadır.

[129] https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/10/09/figure-of-the-week-foreign-direct-investment-in-africa/ -(bu kısımda yer verilen istihdam, proje sayısı ve BAE verileri için kaynak) Erişim: 13.08.2020

En büyük yatırımcılar listesinde **Çin, Fransa ve BAE'nin durumu farklı bakış açılarına sahip olması nedeniyle ilginç bulunmaktadır.** Bunlardan Afrika'ya son yıllarda ilgisi ile tüm Dünyada dikkat çeken **Çin'in yatırımları ayrı başlık altında detaylı olarak incelenecektir**. Öte yandan **Afrika'da Türkiye ile karşı karşıya gelen ve eski sömürgecileri de temsil eden Fransa ile BAE yatırımlarına da, kısaca değinilmesinin** yararlı olacağı düşünülmektedir.

Afrika'daki yabancı yatırımcılarla ilgili bilgi verirken, **son olarak Türkiye'nin yatırımlarına da bahsetmek gerekirse,** bu konudaki ulaşılabilen tek bilgi, 8-9 Ekim 2020'de gerçekleşen 3.Türkiye Afrika Ekonomi ve İş Forumu dolayısı ile hem Sn. TC Ticaret Bakanının, hem de Sn. TC Cumhurbaşkanının ifadelerinde geçen bilgidir. **Türkiye'nin Afrika'daki yatırımları 6 milyar $'ı, Türk müteahhitler tarafından gerçekleştirilen işlerin toplamı 70 milyar $'ı bulmuştur.** TC Dışişleri Bakanlığı'nın Afrika Büyükelçilikleri web sayfalarında ülke bazında ulaşılan yatırım bilgileri son bölümde ülke bazlı potansiyel uluslararasılaşma bölgeleri değerlendirilirken ele alınmıştır.

2.3.2.2. Fransa Örneği

Afrika'da halen 14 ülke ile geçmişten gelen sömürge bağlarını sürdüren Fransa, Çin'den yüzlerce yıl önce başladığı yatırımları sayesinde, halen Hollanda ve Çin'in (Hong Kong dahil) ardından 3. sırada kalabilmektedir. Bahse konu 14 ülkenin **(Francafrique-Frankofon)** 10'unda Fransızcanın resmi dil olarak, tamamında da ek lisan olarak konuşulması ve dolaşımdaki paranın CFA Frankı olması dolayısı ile sahip olduğu eşsiz avantajlara***** rağmen, Fransa'nın içinde bulunduğu durum hızla zemin kaybettiğine işarettir. Nitekim, Fransa'nın yatırım stoku 2013'den 2018'e 64 milyar $'dan 53 milyar $'a düşmüştür.

Fransa'nın sahip olduğu avantajlar doğal bir süreç sonunda karşılıklı kazanç ilkesi üzerine oluşmuş değildir. Aksine geçmişten gelen sömürge düzeninin devamıdır ve Afrika

*Dolayısıyla para politikasında Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) etkisi fazladır.

ülkelerinin Fransa'dan elde ettikleri bağımsızlık anlaşmalarına konulmakla kalmamış, **ülkelerin seçimlerine müdahale, açık- gizli ekonomik ve askeri destek verilmesi ile Fransa lehine karar verecek yönetimlerin iktidara getirilmesi ve tersine davrananların darbe, suikast ve benzeri yöntemlerde sahneden çekilmesi** şeklinde yıllarca sürdürüldüğü iddia edilmektedir.

Sömürge düzeninin devamında en etkin mekanizmalardan biri sosyal yapıyı kontrol etmeyi sağlayan "dil", diğeri de ekonomik yapıyı kontrolü sağlayan "para"dır. Bu iki unsur, birbirlerinin alanlarını da etkilemektedir. Fransız dilini kullanan, Fransız kültürü öğretilen, Fransız parası ile alışveriş eden insanlar üstüne bir de Fransızlar tarafından yönlendirilen yöneticiler tarafından idare edildiklerinde önlerindeki seçenekler fazla olmamaktadır.

Esasen tüm sömürgeciler için geçerli olan bu durum Fransa örneğinde uç noktada kendini göstermektedir. Örneğin, **Fransızca'nın resmi dil olarak okutulduğu ülke sayısı tüm Afrika ülkelerinin yarısına ulaşmaktadır**. Afrikalılar çocukluklarından itibaren belirli formatta -sömürgecilerin istediği- şekillendirilmektedir. 1945'de devreye alınan Fransa sömürgelerinde ortak para birimi CFA (Communauté Financière Africaine) kullanılması ile ticaret ve ekonomi bir anlamda Fransa'ya bağımlı hale getirilmiştir. CFA kullanan ülkeler 3 farklı grupta toplanmaktadır:

1) Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (UEMOA) üyeleri (Fildişi Sahili, Senegal Benin, Burkina Faso, Gine Bisse, Mali, Nijer, Togo)

2) Orta Afrika Devletleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu (CEMAC) üyeleri (Kamerun, Kongo, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Ekvator Ginesi ve Çad) ve

3) Komor Adaları

Her 3 grubun kullandığı para biriminin dizaynı, şekli, banka notu farklı ancak, değeri aynıdır. Euro'ya sabitlenen CFA değeri 1994'den bu yana 1 Euro=655,957 olarak uygulanmaktadır. 24 Aralık 1973'te Fransa ile CFA ülkeleri arasında imzalanan anlaşma ile Fransa, **CFA Frankının konvertibilitesini bu ülkelerin döviz rezervlerinin**

bölgesine göre %65 ve %50 oranlarında kendi Merkez Bankasında bir rezerv havuzunda toplanması koşuluyla garanti etmiştir. Rezervlerin asıl sahibi ülkelerin kendi yatırdıkları bu rezervin yalnızca %15'ine erişimlerine ve bu tutarın üzerindeki ihtiyaçlarına ise bir önceki yıl kamu gelirlerinin 1/5'i oranında olmak koşuluyla –o da ödünç olarak- müsaade edilmektedir.

CFA, Fransa tarafından Paris'e 400 km mesafedeki Chamalières'de basılmaktadır. İlginç olan farklı birliklerdeki üyelerin birbirleri ile ticaret yapabilmeleri için önce kendi CFA'larını Euro'ya çevirip, sonra birbirlerinin CFA'sına çevirmeleri gereğidir. Doğrudan değişim olmadığı için kur çevirme maliyetleri olan ve **Fransa'yı her zaman işin içinde tutan bu sistem aynı zamanda Fransa kontrolünde devalüe veya revalue edilerek ülke ekonomilerine zarar** verebilme riski de taşımaktadır. Örneğin CFA değeri kurunun düşürülmesi bir Afrika ülkesi kaynağını daha ucuza alabilme imkanı vermekte, veya çoğu halde olduğu gibi talebin fiyat esnekliği yüksek mallarda ihraç ürünleri fiyatlarını yükseltmek suretiyle, alıcıların alternatif ülkelere yönelmesi ile ihracat gelirlerini azaltmakta ve kalkınmayı düşürebilmektedir.

Bu durum "**Fransa'nın, Afrika ülkelerinin sırtından para kazanması**" şeklinde yorumlanarak, halkın bir bölümü içerisinde büyük tepkilere yol açmaktadır. Öyle ki, konu tarafımızca incelenirken yararlanılan Fransız devletine ait web sayfasında, soru cevap şeklindeki açıklamalarda; "bu uygulamanın aslında Afrika ülkelerinin yararına olduğu, fiyat ve kur istikrarının sağlandığı, uluslararası ödemelerin garanti edildiği, Afrika'nın başka ülkelerinin paralarının da Afrika dışında basıldığı" gibi ifadeler yer almaktadır.[130] Fransa'nın Devlet politikasında prensip olarak uluslararası açıklamalarında Fransızca kullanmasına karşın, bu açıklamaların İngilizce lisanında da yapılmış olması, gelen eleştirilerin fazlalığına ve daha geniş bir kitleye yanıt verme çabasına işaret olarak değerlendirilmiştir.

Eleştirilerin fazlalığından olsa gerek Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (UEMOA) üyesi 15 ülke Temmuz 2020 içinde, **CFA Frank'ı yerine ECO adıyla yeni bir ortak para**

[130] https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/africa/franc-zone/ Erişim:06.05.2020
*Gine Frankı, Etiyopya birr'i, Uganda şilini, Botsvana pula'sı İngiltere'de,
Moritanya ouguiya'sı, Eritre nakfa'sı, Tanzanya şilini, Zambiya kwacha'sı Almanya'da,
Liberya dolar'ı ABD'de, basılmaktadır.

birimi kullanımına geçeceklerini ve Fransa Merkez Bankasında rezerv havuzu uygulamasına son vereceklerini bildirmiş, bu durum Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Aralık 2019'da Fildişi Sahili'ni ziyareti sırasında, Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı A. Ouattara ile birlikte açıklamasında bir kez daha teyit edilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi, CFA kullanan diğer Birlik, -Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CEMAC) -için alındığı bilinen bir karar olmadığı gibi alınan kararın hayata geçirildiğine dair bir bilgi yoktur.

Fransa başta Avrupalı ülkelerin yatırımlarda geride kalmasında, sömürge döneminin Afrikalı uluslar üzerindeki acı hatıralarının payı olduğu çok açıktır. Bu nedenledir ki, Afrika dış politikasını eski sömürgeleri ile yeni dönemde de ekonomik ve askeri bağları sürdürme üzerine kurgulayan Fransa'nın, mevcut Başkanı (2020 Haziran) **Macron** Afrika üzerine psikolojik yatırım olarak seçim kampanyasında, **ülkesinin sömürge geçmişini** "**insanlığa karşı barbar suç"** olarak nitelendirmiştir. Kıtada geri kalmayı engelleyebilmek için 7 Mayıs 2017'de seçildikten sonra Büyükelçilerle yaptığı ilk toplantıda eski kolonilerde baskın güç politikası yerine Afrika'da daha aktif ve eski koloni olsun olmasın tüm ülkelerle işbirliği modeline dayanan bir politika izleneceğini belirtmiştir. Planlanan bu değişimi uygulamak için de politika önermelerinde bulunacak bir Afrika Başkanlık Kurulu oluşturmuştur.

2017 sonrası Fransa'nın yeni politikaları ile geçmişten gelen yatırımları sürdüren Fransız şirketleri Ballore (inşaat), Total (enerji) ve Orange (telekom) ile çok etkin olarak yer alınan Frankofon ülkeler dışında, özellikle Etiyopya, Kenya ve son olarak Mozambik'e yöneldiği anlaşılmaktadır. Çabaların nedeni Frankofon bölgesinde dahi Fransa'nın Çin'e karşı hızla mevzi kaybetmesidir. Keza, 2013-18 arası Afrika'daki yatırım stoku 64 milyar $'dan 53 milyar $'a gerilediği belirtilmişti.

Dış ticaret rakamları da bu gerilemeyi teyit eder durumdadır. Daha 1995'de Frankofon ülkelerin ithalatında ilk sıradaki tedarikçi iken, bugün 14 ülke içinde toplam 10,5 milyar $ gibi çok sınırlı ithalatı (**Frankofon ülkelerin toplam ithalatı 50 milyar $'dır**) olan Senegal, Gabon ve Orta Afrika Cumhuriyeti dışında ilk sırada olduğu ülke yoktur. Kaldı ki, 3 ülke dışında tamamında son 5 yılda ihracatını artıramamıştır. 2014-19 arası 1 ülkede ihracatı aynı kalmış, 10'unda yüksek oranlarda gerilemiştir. Afrika'nın bütününde

Fransız ihracatı 2000-19 arası hemen hemen yarı yarıya azalarak %5,5 seviyesine gerilemiştir[131]

Tablo 13: Frankofon Ülkelerde Fransa'nın İhracattaki Rolü

	Nüfus Bin Kişi	**Milli G Mr $**	**Kişi B. SAG.$**	**İth. Mr$**	**İthal Ülkesi 2019**	**İthal Ülkesi Son 5 Yıl İhracat Artışı**
Fildişi S.	26.958	164	1.794	8,7	Çin (%23,4), **Fransa** (%14,1), Nijerya (%13,3),	Çin (%35), Fransa (%5),
Kamerun	26.144	100	1.554	5,6	Çin (%29,8), Nijerya (%15,8) **Fransa** (%10,3),	Çin (-%5), Fransa (-%30),
Senegal	17.244	66	1.494	8,2	**Fransa** (%16,8), Çin (%10,7), Belçika (%6,9),	Fransa (%50), Çin (%75)
B.Faso	20.917	49	758	4,3	Çin (%12,2), Fildişi S. (%10,6), Rusya (%7,9), **Fransa** (7,3),	Çin (%40), Fransa (%20)
Mali	19.667	48	967	3,3	Senegal (%29,4), Çin (%13,3), **Fransa** (%11,5)	Senegal (%110), Çin (%45), Fransa (%0),
Benin	12.146	43	1.274	2,9	Hint (%13,6), Çin (%10,9), Togo (%10,9), **Fransa** (%8,8),	Hint (%50),Çin (%25) Fransa (-%15)
Gabon	2.108	40	8.361	2	**Fransa** (%25,7), Çin (%18,9), Belçika (%7,3),	Fransa (-%15), Çin (-%55), Belçika (%25)
Nijer	24.207	35	427	1,2	Çin (%24), **Fransa** (%11,8), Hint (%7,2),	Çin (%60), Fransa (-%35), Hint (%40),
Çad	13.122	32	910	0,807	Çin (%34,6), **Fransa** (%11,9), ABD (%10,5),	Çin (%125), Fransa (-%50), ABD (%70),
Kongo Cum.	4.682	31	2.465	1,9	Çin (%22,4), **Fransa** (%16,6), Hint (%6),	Çin (-%100), Fransa (-%95) Hint (-%60),
Ekvator Ginesi	1.406	27	8.274	0,945	ABD (%22,7), İspanya(%20,3) Çin (%12),**Fransa 7.sıra**,	Çin (-%80), Fransa (-%70),
Togo	8.401	15	714	10,1	Çin (%21,2), Kore (%12,9), Hint (%11,9), **Fransa 12.sıra**	Çin (%0), Fransa (-%115)
Orta Afrika C.	5.282	4	472	0,252	**Fransa** (%15,1), ABD (%14,7), Çin (%10,2),	Fransa (-%30), ABD (%10), Çin (%65),
Gine-Bisse	1.815	4	830	0,297	Poertekiz(%34,4)Senegal (%22), Çin (%10,7),**Fransa 7.sıra**	Çin (%70), Fransa (-%70)

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır

[131] Trademap verilerinden hesaplanmıştır.

Fransa aleyhine olan rakamların değişip değişmeyeceği ve Macron'un girişimlerinin etkisi ileride daha net anlaşılacaktır. **Macron bir yandan Afrika ülkelerinden "özür"** anlamına gelecek açıklamalar yaparken, bir yandan da Kıtaya özel ilgisini ziyaretleri ile göstermiştir. Göreve başladığı Mayıs 2017'den, Haziran 2020'ye kadar, - **Afrika'da 16 ülkeye 21 ziyaret** -Dünyadaki diğer tüm liderlerden fazla- gerçekleştirmiştir;

Mali (2 kez, ilk ziyareti olan Almanya'nın hemen ardından 19 Mayısta gerçekleşti) Fas (2 kez), Burkina Faso, Fildişi Sahili (2 kez), **Gana**, Cezayir, Nijer (2 kez), Tunus (2 kez), Senegal, Moritanya, **Nijerya,** Çad, **Mısır,** Cibuti, **Etiyopya ve Kenya**, (1'er kez)

Son 3 ziyareti Tunus, Fildişi ve Nijer'edir. Listede koyu renkli yer alan 5 ülke Fransa'nın ilişkisinin çok az olduğu, Kıtanın her zaman (Mussolini'nin kısa istilası hariç) bağımsız tek ülkesi Etiyopya dışında tamamı yakın tarihte İngiliz sömürgesi olmuş, günümüzde ise Çin'in ilgi alanı olan ülkelerdir. Ziyaretler, **Fransa'nın eski sömürgeleri ile bağlarını korumak ve Çin'i Kıtada çevrelemek politikası** şeklinde yorumlanmıştır. Macron bu politikayı, ülkesinin en büyük, ABD'nin tek kalıcı ve Çin'in Dünyada resmi tek askeri üslerinin bulunduğu, Cibuti'yi Mart 2019'daki ziyaretinde dolaylı olsa da söylemekten çekinmemiştir;

*"**Çin** büyük bir Dünya gücü ve varlığını son yıllarda özellikle Afrika olmak üzere pek çok ülkede genişletiyor. Ancak kısa vadede iyi gözüken şeyler orta ve uzun vadede sıklıkla **kötü** sona erebilir. Yeni bir nesil BRIC uluslararası yatırımlarının, tarihi ortaklarımızın **egemenliğine zarar vermesini ve ekonomilerini zayıflatmasını** istemem."*[132]

Macron'un ziyaretleri Afrika'da Fransız yatırımlarının artması açısından itici güç olmaktadır. Örneğin Kenya ziyareti sırasında büyük bölümü 1,6 milyar Euro değerinde otoyolun inşaası ve işletmesinin bir Fransız firması liderliğindeki konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmesi şeklinde toplam 2 milyar Euro değerinde anlaşma

[132] Afa'anwi M. Che, *China's Rise in The African Franc Zone And France's Containment Policy*, **E-International Relations** Aug.7 2019, p.2

"Orjinali; *China is a great world power and has expanded its presence in many countries, especially in Africa, in recent years. But what can look good in the short term, can often end up being bad over the medium to long term. I wouldn't want a new generation of international investments to encroach on our historical partners' sovereignty or weaken their economies*"

imzalandığı bidirilmektedir.[133] Fransa Kalkınma Ajansı (AFD)'nın Afrika'daki projelere ağırlık vermek üzere görevlendiriliği Doğu Afrika'daki 11 ülkede Ajansın, enerji, su ve kırsal kalkınma yatırımlarının toplam boyutunun 4,5 milyar Euroyu bulduğu, Kenya'da jeotermal, Etiyopya'da rüzgar, Uganda'da hidro enerji üzerine projelere destek verdiği AFD Bölge Müdürü ile yapılan söyleşide dile getirilmiştir[134].

2.3.2.3. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Örneği

BAE gibi küçük bir ülkenin Afrika'ya ilgisi şaşırtıcı gelebilir. Bilindiği gibi 2010 Arap Baharı ile Ortadoğu'nun diktatöryal yönetimlerine karşı, Müslüman Kardeşler destekli hareketlerin güç kazanması ve Mısır'da Mursi ile iktidara gelişi, kendileri de aynı akibete uğramaktan korkan Suudi Krallığı ve BAE'yi endişelendirmiştir. Ayrıca BAE gibi enerji ihracatçısı ülkeler için Suveyş kanalına açılan kapı olan Aden Körfezi ve Kızıldeniz'in güvenliği stratejik önemi haizdir. Yemen'deki savaş ve 2017'de Somali'de Türkiye ve Katar'ın desteklediği Muhammed Farmacu'nun, BAE'nin desteklediği adaya karşı seçimleri kazanması ve sonrasında 2018'de BAE'ye ait bir uçak içinde bulunan ve Somali'de iç karışıklık ve özerk Somaliland bölgesinin bağımsızlığı için kullanılacağı anlaşılan ABD $'ı desteleri nedeniyle, BAE'nin askeri eğitim programının ve liman anlaşmasının iptal edilerek, askeri üs ve hastanesinin kapatılmasına neden olacak şekilde Somali'den sürülmesi, Kızıldeniz'de kontrolün kaybedileceği düşüncesiyle BAE ve Suudileri alarma geçirmiştir.

Sonrası malum olduğu üzere, bu iki yönetimin de maddi destekleriyle; **Mısır'da** askeri darbe sonucu yönetim değiştirilmiş, **Yemen'de** ABD ve Suudi Krallığı destekli 23 yıllık Devlet Başkanı Salih'e karşı Sudan savaşa çekilmek ve Husiler'in mücadelesine müdahil olunmak suretiyle iç savaş ortamı körüklenmiş, **Libya'da, Tunus'ta ve Somali'de** iç işlerine müdahale edilmiştir. Resmen Somali'nin parçası olsa da 'de facto' bağımsız olan Somaliland'da, Berbera üssü ile Hergeiasa limanı, BAE kullanımına geçmiştir. BAE'nin

[133] John Irish, *Macron woos East Africa but French companies struggle to make inroads*, **Reuters**, March 18, 2019
[134]Neville Otuki, *Why France Is Investing Billions In East Africa's Green Projects*, **africasustainabilitymatters.com**, February 13, 2020

Afrika müdahalesi ve yatırımlarının ortak noktası, ülkemizle taban tabana zıt ve çekişen hedeflere yönelik olmasıdır.

Suveyş güzegahına hakim bölgede etkin olma stratejisi ile, bölge ülkeleri Etiyopya-Eritre-Cibuti arasındaki uzun süreli anlaşmazlıkların çözümü için barış anlaşmalarının imzalanmasında, Körfez sermayesi ekonomik vaatleri ile etkili olmuştur. Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed, Cibuti ve Eritre'nin aksine pragmatist politikası ile hem barışı sağlamış, hem de ülkesine Körfez sermayesini çekmiştir. BAE için Cibuti ve Eritre'nin stratejik konumları ve olası liman yapımı gibi konular, Etiyopya ise nüfus ve ekonomik büyüklüğü ve Sahraaltı Afrika'ya açılan kapı olarak önemli stratejik bir ülke olarak öne çıkmaktadır.[135]

2.3.2.4. Çin Örneği; Afrika İlişkilerinin Hızlanması ve FOCAC Forumları

2.3.2.4.1. Karşılıklı Siyasi Destek İhtiyacı

Afrika tarihinden bahsederken; Kıtada bağımsızlık düşüncesinin II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle hız kazandığı, örgütsel altyapının şekillenmesi ile geçen 1950'lerin aynı zamanda fikri akımların da etkisi altında bağımsızlığa hazırlık ve isyanlar dönemi olarak anılabileceği, Afrikalı bazı liderlerin (Gana lideri Nkrumah önderliğinde) kıtanın bütününde sömürülmekten kurtulma çabası içine girdiğinden, bahsedilmişti. Bu dönem, aynı zamanda 1955 Nisan ayında toplanan Bandung (Endonezya) Konferansı ile Sovyetler Birliği yıkılana kadar 1945-1991 arası geçerli iki kutuplu dünya düzeninde en önemli gelişmelerden biri olan **Bağlantısızlar** hareketinin ilk işaretlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bandung'ta ortaya çıkan prensipler yanında, 1958'de Fransa'nın sömürgelerine referandum hakkı tanıması ve sonrasında 1960'a kadar 25 Afrika ülkesinin bağımsızlığını kazanması, diğerlerinde de isyanların sürmesi, **1961'de Belgrad toplantısı ile resmen Bağlantısızlar hareketinin** kurulmasına giden süreçte diğer önemli olaylardır.

[135] Osman K.Yücel, *Afrika'daki tehlikeli virüs: BAE*, Afrika Araştırmacıları Derneği Araştırmacısı, **Yenişafak**,16.12.2018

Yeni bağımsızlığını kazanan çoğu Afrika'dan olan Devletler, ABD ve Sovyetlerin çekişmesinde arada kalmamak, emperyalizme karşı birlikte hareket ederek güç birliği oluşturmak ve uluslararası örgütlerde birlikte verecekleri oylarla çıkarlarını savunabilmek amaçlarıyla, *Yugoslavya, Endonezya, Mısır ve Hindistan* insiyatifi ile başlatılan bu yola girmişlerdir. 1979 Havana Bildirisinde, Bağlantısızlar Hareketinin amacı; "*üyelerin bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini, sömürgecilikten, yayılmacılıktan, ırkçılıktan ve her türlü dış baskı, istila, işgal ve dış müdahaleden korumak "* olarak açıklanmıştır.

Çin, bu Birliğe doğrudan katılmayıp gözlemci olmakla beraber, özellikle ***Tayvan'ın ayrı bir devlet olarak tanınmasına karşı*** giriştiği mücadelede uluslararası konularda destek bulmak amacıyla, Blok olarak oy deposu gördüğü Afrikalı üyeler ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkilere en güzel örneklerden biri, Çin'in Afrika'daki ilk ve en büyük yatırımlarından olan ***Tazara*** *demiryoludur*. 1970-75 arasında Tanzanya'nın 1996'ya kadar başkenti olan liman kenti Darüsselam ile Zambiya'nın Kapiri Moshi kenti arasında gerçekleştirilen 1865 km'lik yol, kara ülkesi olan Zambiya'ya, Tanzanya üzerinden deniz çıkışı sağlayarak, ırkçı G.Afrika ve Rodezya bağımlılığından kurtarmıştır. İnşaasında 40 bin civarında Çinli yanında binlerce Afrikalı da istihdam edilmiştir. Bu gibi çalışmaların sonucu olarak Çin, 1971'de BM'de yapılan oylamada, Tayvan'ın BM'den ihracını ve kendisinin tek temsilci olma durumunu 26'ya karşı 76 oyla sağlamış, ardından *Daimi* 5'üyeden biri olabilmiştir.

Çin'in efsanevi lideri Mao'nun ölümünden (1976) sonra dışa açılma politikasının Dünya konjonktürünün de iteklemesi ile belirgin bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. "Bu konjonktür nedir?" diye bakılacak olursa, tüm Dünyada, özellikle 1990'lardan itibaren iki kutuplu düzenin sona ermesi ile küresel arayışlar ve yeni pazarlarda işbirliklerinin ön plana çıkması, 2001'de 13 yıl ABD ile süren pazarlıkların ardından Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne kabulü ile, onlarca yıl kapalı ekonominin ardından başlayan dışa açılma sürecinde, Afrika'yı keşfetmede istekli Çinli şirketlerin varlığı, önemli motivasyon kaynağıdır.

Nisan-Haziran 1989 arasında Çin'de Hükümet politikalarına karşı gerçekleşen ve tarihe "**Tianenmen olayları**" olarak geçen sokak gösterilerinin, ülke içinde ve uluslararası

camiada Çin aleyhine oluşturduğu durum, Çin'in izole edilmesi ve uygulanmaya başlanan çeşitli yaptırımlar ile BM oylamalarında yalnız kalmaya başlaması bu döneme rastlar. Tayvan oylamasında olduğu gibi, Afrika, Çin ne zaman sıkışsa yardımına koşmuştur. Tianenmen olaylarında Çin'in içişlerine karışılamayacağı kararı, 2008'de insan hakları ihlalleri nedeniyle *Pekin Olimpiyat Oyunlarının boykot edilmesinin* önlenmesi, gibi Çin için hayati kararlar, Afrika sayesinde sağlanmıştır.

Günümüzde de, Çin'e karşı desteğin sürdüğüne dair çok sayıda örnek vardır. ABD'nin Huawei'i teknoloji hırsızlığı ve casuslukla suçlaması ve yaptırımlar uygulamasına karşın, şirket Afrika'da kendine yer bulabilmektedir. 2020 yılı Mart ayında Dünyayı kasıp kavuran Covid 19 Virüsünün Çin'den yayıldığı suçlamalarına karşın, Çin bir kez daha destek arayışında olup, bu amaçla **tıbbi destek ile** Afrika ülkelerini yanına çekmeye çalışmaktadır.

2.3.2.4.2. Artan Hammadde İhtiyacı İçin Kaynak Arayışları

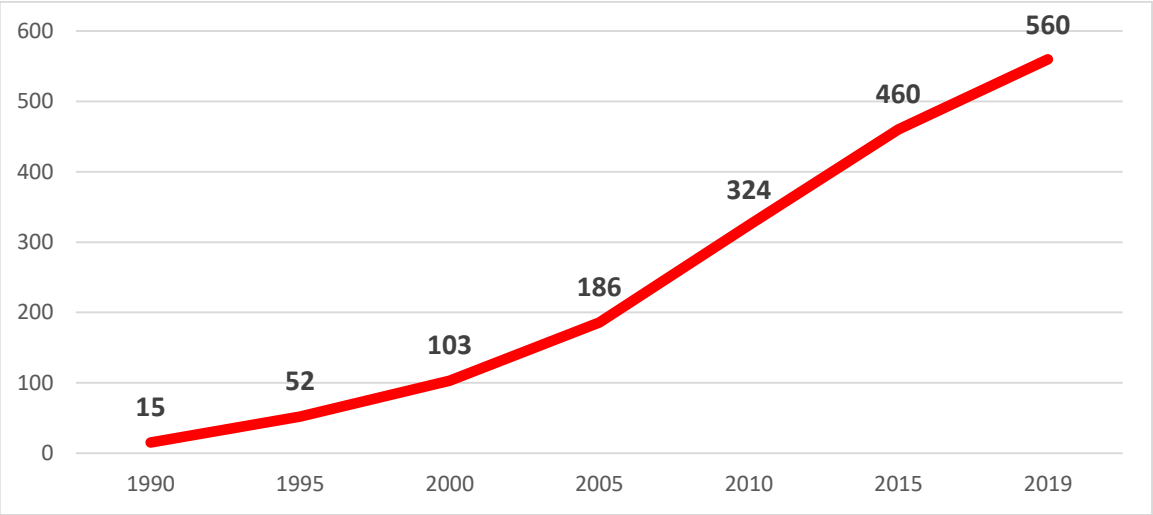
Uluslararası ilişkilerle ilgili meseleler yanında, **gelişen ekonomisine hammadde bulmak zorunda olması ve Çin'in devasa nüfusunu beslemek ve yoksulluktan kurtarmak için projeler üretmesi ile birlikte, gelişmiş Batının ekonomik işbirliği sonucu elde ettiği başarılar** gibi nedenler, Çin'in yönünü Afrika'ya çevirmesinde etken olmuştur.

Çin ileride detaylı olarak bahsedileceği üzere, son 40 yıldır Dünyada eşssiz bir büyüme başarısı yakalamıştır. Büyümenin doğal sonucu olarak artan enerji ve hammadde ihtiyacı ile karşılaşmış, 1993'e kadar net petrol ihracatçısı iken her geçen yıl artan oranda ithalat yapma durumunda kalmıştır.

Uluslararası Enerji Ajansının 23 Haziran 2020 tarihinde ulaşılan verilerine göre; 2017'de 2,5 milyar ton eşdeğer petrol(toe) enerji üretimi bulunan Çin*****, devasa üretimine rağmen

*****1,8 milyar toe'nu kömür, 192 milyon toe'nu ham petrol, 124 milyon toe'nu doğal gaz, 114 milyon toe bio ve atık, 100 milyon toe'nu hidro, 70 milyon toe güneş, 65 milyon toe'nu nükleerden üretiyor)

420 milyon toe ham petrol, 85 milyon toe petrol ürünleri, 77 milyon toe doğal gaz ve 158 milyon toe kömür olmak üzere, **üretiminin yaklaşık %30'ı kadar da ithalat ihtiyacı** içindedir

Kaynak: 1990-2015 verileri Uluslararası Enerji Ajansı (https://www.iea.org), 2019 verisi Trademap

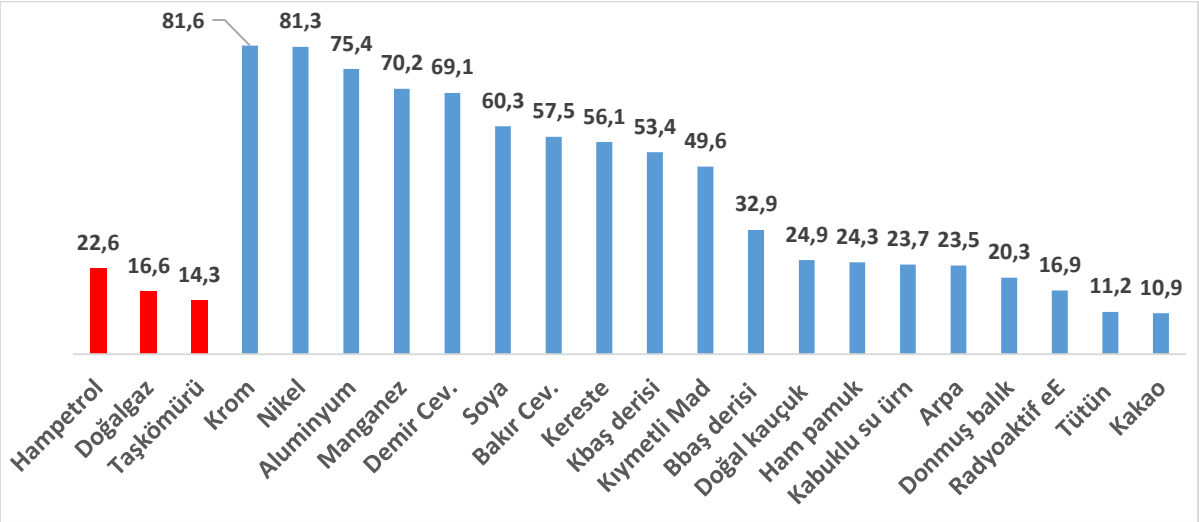
Şekil 23 : Çin'in Petrol, Petrol Ürünleri ve Doğal Gaz İthalatı (Milyon ton-Yıl)

Yalnızca enerji değil, üretimde kullandığı ana ürün gruplarında da Çin, Dünyanın büyük farklarla en önemli alıcısı konumundadır. Çin'in devasa üretim makinesinin çarklarını döndürebilmesi, hammadde ihtiyacının karşılanmasına bağlıdır.

İhtiyacın doğal sonucu olarak, başta enerji ithalatı olmak üzere Afrika'yı keşfeden **Çin'in ilk yöneldiği ülkeler Angola, Ekvator Ginesi ve Sudan olmuştur.** 2006'ya kadar ham petrolde ilk tedarikçisi olan Angola ve bir bütün olarak bakıldığında 1/3 pay ile Ortadoğu'nun hemen ardından gelen Afrika, izleyen yıllarda Çin'in kaynak çeşitlendirmesi ile geride kalsa da, hala %14 pay ile önemini korumaktadır.

Çin'in Afrika ile ilişkilerine karşılıklı ticaret bazında bakıldığında da hammadde ithalatına dayalı yapı ortaya çıkmaktadır. Çin'in ticaret hacmi gözönüne alındığında Afrika ile ticareti hem ithalat, hem de ihracat için toplamda kayda değer bir büyüklük olarak görülmeyebilir. **Çin'in ihracatı içinde en önde yer alan 3 ülke olan Nijerya (30.), G.Afrika (31.) ve Mısır (37.) sırada** yer alabilmektedir. **İthalatı içinde ise en üstte yer alan Angola (20.)** iken ardından gelen ilk Afrika ülkesi olan Libya (56.) sıraya

kadar düşmektedir. Bir kıyas olarak, **Türkiye Çin'in ihracatında 29, ithalatında ise 63. sıradadır.**

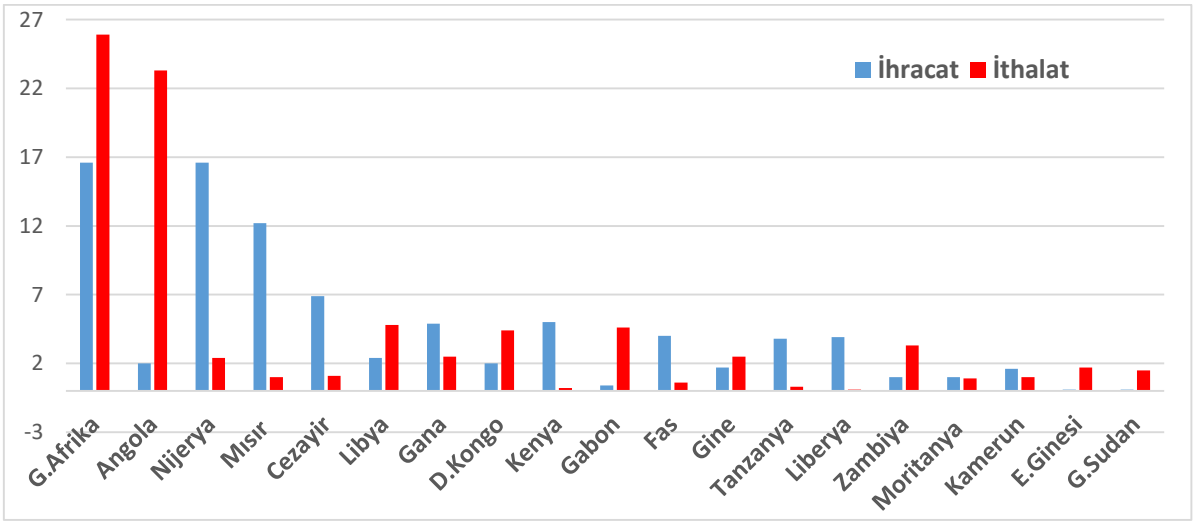

Kaynak: Trademap verilerinden derlenmiştir.

Şekil 24: Hammadde Bazında Çin'in Dünya İthalatı İçinde Payı (%-2019)

Çin'in Afrika ile ticaretinde Angola (21,3 milyar $), G.Afrika (9,3 milyar $), Gabon (4,3 milyar $) D Kongo, Libya ve Zambiya yaklaşık 2,4'er milyar $ ile önemli ölçüde fazla vermektedir. E.Ginesi ve G.Sudan'ın yaklaşık 1,5 milyar $ civarındaki fazlaları da, sözkonusu ülkelerin ticaret hacimleri içinde önemlidir.

Buna mukabil Nijerya (-14,2 milyar $), Mısr (-11,2 milyar $), Cezayir (-5,8 milyar $), Kenya (-4,8 milyar $), Liberya (-3,8 milyar $), Tanzanya ve Fas (-3,5 milyar $) ve Gana (-2,4 milyar $) ile dış ticaret açığı yüksek ülkelerdir.

Kaynak: Trademap verilerinden derlenmiştir.

Şekil 25: Çin Afrika Ticareti (2019-Milyon $)

Bahsedilen ticaret rakamlarının Çin için çok küçük olması, en azından bugün için **Afrika'nın Çin malları için önemli bir pazar olmadığını düşündürse** de, Çin için farklı bir anlamı vardır.

Tablo 14: Çin'in Belli Başlı Ürünlerde Afrika'dan İthalatı (2019-Milyon $/%Pay)

	Petrol	**Kobalt**	**Krom**	**Aluminyum**	**Manganez**	**Titan Yum**	**Kıymetli**	**Bakır-Ürn**	**Uranyum**	**Ağaç Kereste**	**Tütün**	**Demir Cevh**	**TOPLAM**
Angola	23257 **%6,8**						13						23308
G.Afrika		6 %3,4	2005 **%75,8**		2495 %**39,1**		2735 %**21**	460 %1				4269 %4,3	25931
Kongo C	5561 %1,6							113 %0,5		249 %1,1			5934
Gabon	3454 %1				869 %**13,6**					280 %1,3			4613
Dem. Kongo	412	1873 **%91**					44 %0,1	1496 %3,7					4437
Nijerya	2399 %0,7												2652
Gine				2504 **%48,7**									2504
Zambiya		3,5 %1,9						3120 **%7,6**			24 %1,2		3298
Gana	1807 %0,5				563 **%8,8**					113 %0,5			2544
E.Ginesi	1524 %0,4									199 %1,1			1723
G.Sudan	1511 %0,4												1511
Cezayir	1136 %0,3												1141
Kamer.	715 %0,2									243 %1,1			1015
Mısır	526 %0,2												997
Zimbab.			137 %5								594 **%31,1**		974
Moritan.								210 %0,6				576 %1	916
Mozam.						150,2 **%32,1**	13			277 %1,3			712
Namibya									401 **%23**				511
Fildişi					174 %2,7								461

Kaynak: Trademap verilerinden derlenmiştir.

97 fasıl altında tanımlı binlerce ürün arasında, Çin'in özellikle ithalatının çok sınırlı ürünlerden oluştuğu ve bu ürünlerin de Çin'in Dünya ithalatı içinde önemli yer tuttuğu bir gerçektir. Bu çerçevede, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonlarında Trademap verileri üzerinden **4'lü kodda** yapılan incelemede, **Çin'in %10 ve üzerinde ihtiyacını Afrika'dan karşıladığı ürünler şu şekildedir;**

- **Krom** -%82, G.Afrika, (Zimbabve),
- **Kobalt**- %94, Dem.Kongo, (Tanzanya, Zambiya,)
- **Aluminyum**-%49, Gine,
- **Manganez** %57 G.Afrika, (Gabon, Gana, Fildişi, Zambiya)
- **Titanyum**- %55 Mozambik, Kenya, (Senegal, S.Leone)
- **Tütün**- %34, Zimbabve (Zambiya, Malavi)
- **Kıymetli metal, taş** %21 G.Afrika (Dünya ithalatı içinde **elmasın** %58'i G.Afrika, %0,5'i Botsvana ve Angola'dan, **altının** %13,9'u, **platinin** %53'ü, G.Afrika'dan)
- **Uranyum** %23, Namibya
- **Petrol**-%14, Angola, (Kongo C., Libya, Gabon, Nijerya, Gana, E.Ginesi, G.Sudan, Cezayir, Kamerun, Mısır, Çad, D.Kongo, Sudan)
- **Bakır** %14'ünü Zambiya, D.Kongo, (G.Afrika, Kongo, Tanzanya, Fas, Benin..)
- **Kakao** %10'unu Fildişi S.Gana (Togo)
- **Ağaç ürün, kereste**-%10, Gabon, Mozambik, (E.Ginesi, Kamerun, Kongo, S.Leone)

Her ne kadar Çin ile ilişkilerde, Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinin gerçekleştiği 2001 sonrası ve Küresel Krizden güçlü ve 2 trilyon $ üzerinde rezerv ile çıkılan 2010 bir sıçrama tahtası gibi görülse de, bu noktaya getiren başarıyı, Afrika'nın bağımsızlık hareketlerinin yoğunlaştığı ve Dünyada Afrika Yılı olarak kabul edilen 1960'ın ertesinde, Çin Komunist Partisi Başkanı Zhou Enlai'ın 13 Aralık 1963-5 Şubat 1964 tarihleri arasında Kıtada 10 ülkeye yaptığı ziyaretlere ve ilişkilerde temel aldığı politikalara dayandırmak doğru olacaktır. **Barış içinde birlikte var olmanın beş prensibi"** adıyla açıklanan bu politika;

i) Barış, tarafsızlık ve bağlantısızlık;
ii) Afrika birliği ve dayanışması;

iii) Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesi;

iv) Afrika'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı ve

v) Afrika'nın içişlerine karışmamaya saygı

şeklindedir.

Bağlantısızlar hareketine paralel, daha çok siyasi amaçlarla hareket bulan Zhou'nun ziyaretlerinden 30 yıl sonra bu kez Çin'in yeni Dünya Düzeninde güç kazanma ve ekonomik temelli olarak planlaması çerçevesinde,

- Mayıs 1995'de Export-Importbank Bank of China aracılığı ile Afrika'da iş yapmak isteyen Çinli firmalara kredi teşvikine başlanması,

- Bankanın 3 yöneticisi aynı yıl 18 Afrika ülkesine yaptıkları ziyarette "Dış Yardım Projeleri" formatında teşvikli kredilere dair 11'i Zimbabve ve Sudan ile olmak üzere pek çok ülkeyle çerçeve anlaşmaları yapması,

- Hemen ardından Mayıs 1996'da Çin Komunist Partisi Genel Sekreteri ve Devlet Başkanı Zemin Jiang'ın Afrika'da 6 ülke ziyareti,

tekrar Afrika'ya yönelinmesindeki yeni adımlardır.

2.3.2.4.3. Çin Afrika İşbirliği Forumunun (FOCAC) Katkısı

İlişkilerde dönüm noktası 2000 yılında Çin'in Afrika ile işbirliğini koordine etmeye yarayan ve pek çok ülke/ülke birliği tarafından örnek alınan Çin Afrika İşbirliği Forumunun (FOCAC-Forum on China Africa Cooperation) kurulması ile gelmiştir. Çin Afrika ilişkilerinde ana yön verici konumunda olan FOCAC çerçevesinde 3 yılda 1 yapılan Bakanlar Konferansı'ndan bugüne kadar 7 adet düzenlenmiştir.*****Çin'in 5 prensibe

*Pekin (2000, **2006**,2012 ve **2018**), Addis Ababa-Etiyopya, Şarm el Şeyh-Mısır, Johannesburg-G.Afrika birlikte (2003, 2009 ve **2015**). **Koyu** olan 2006, 2015 ve 2018 Bakanlar Konferansları aynı zamanda Devlet/Hükümet Başkanlarının katıldığı Zirve şeklinde gerçekleştirilmiştir.
Ayrıca **Fransa- Afrika, Avrupa-Afrika Zirveleri ile Afrika Kalkınması Üzerine Tokyo Uluslararası Konferansı, Hindistan-Afrika Forumları** da yapılmaktadır.

dayanan yaklaşımı Batı ve Japonya ile ilişkilere mesafeli bakan Afrika'da karşılık bulmuştur.

FOCAC Forumlarının Afrika için bugüne kadar sağlamış olduğu kazanımlar şu şekilde özetlenebilir[136];

i) **Borç rahatlaması**- Afrika ülkelerinin 10 milyar RMB* değerindeki borçlarına muafiyet verilmesi kararı ile Hükümetler arası borç anlaşmalarında ana para dışı faiz ödemelerinden muafiyet sağlanmıştır.**

ii) **İnsan kaynakları gelişimine destek verilmesi**,

2003 zirvesinde 3 yıllık dönemlerde çeşitli mesleklerde 10 bin Afrikalıya eğitim verilmesi kararı alınmış, 2015 Zirvesi ile rakam 40 bine çıkarılmıştır.

2006'da yılda 2 bin Afrikalı öğrenciye Çin tarafından devlet bursları verilmesi kararlaştırılmış, 2018'de rakam yılda 10 bine çıkarılmıştır. FOCAC kararları ile 100 köy okulu, 50 Dostluk Okulu, çeşitli mesleki eğitim merkezleri, 5 iletişim üniversitesi kurulmuştur.

iii) **Tarımın desteklenmesi**- Gıda arz güvenliği için tarım teknolojileri gösteri merkezleri kurulması, Çinli tarım uzmanlarının destek için görevlendirilmesi ve Afrikalı uzmanların yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

iv) **Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi**- 2006 Zirvesi ile 30 hastane ve 30 sıtma merkezi kurulması ve 300 milyon RMB (20.10.2020 kuru ile 45 milyon $) destek verilmesi kararlaştırılmıştır. 2009'da 500 milyon RMB (74,2 milyon $) ilaç ve tıbbi malzeme verilmesi ile 300 Afrikalı sağlıkçının eğitilmesi kararlaştırılmıştır. 2010-15 arası 1500

[136] Zeng Aiping & Shu Zhan, Origins., Achievements and Prospects of the Forum on China-Africa Cooperation, **China International Studies** Oct.2018
* RMB- Renminbi- Yuan olarak da bilinen para birimi-20 Ekim itibariyle 1RMB=1,18 TL 1$=6,68 RMB
** 20 Ekim 2020 itibariyle 1,450 milyar $

Çinli doktor ve sağlık ekibi ücretsiz katarakt ameliyatları için Afrika'ya gönderilmiştir. Niyet göstergesi olarak 20 hastaneye destek verileceği belirtilmiştir.

v) **Çin pazarının Afrika'ya açılması**- Afrika aleyhine olan ticaret dengesini düzeltmek amacıyla daha çok Afrika ürününe gümrük vergisi istisnası getirilmiştir. 2006'da 30 en az gelişmiş Afrika ülkesinden gümrük vergisiz ithalatı yapılan ürün sayısı 190'dan 440'a çıkarılmış, 2009'da bu ürünlerin oranının %95'e ulaşması hedeflenmiştir.

vi) **Afrika'da yatırım ve finansmanın geliştirilmesi** – 2006 zirvesinde tavizli kredi ve tercihli ihracat alıcı kredileri şeklinde 5 milyar $ verilmesi kararlaştırılan kredi kolaylıkları, izleyen 3 yıllık zirve ve toplantılarda hızla artarak 2015'e kadar 10, 20 ve 35 milyar $'a çıkarılmıştır. 2006'da Çin-Afrika Kalkınma Fonu, 2009'da Afrika KOBİ'lerine özel kredi uygulaması başlamıştır. 2015'te Çin-Afrika Kapasite İşbirliği Fonu kurularak, fonlar ve krediler ile ağırlıklı olarak limanlar, demir ve karayolları, bölgesel havacılık, elektrik ve haberleşme altyapısı inşaatı desteklenmiştir.

vii) **Çin-Afrika işbirliğine sosyal desteğin konsolidasyonu**- karşılıklı insan değişim programları, turizm, kültür, sanat festivalleri ile dostluk ve anlayışın yerleştirilmesi hedeflenmiştir.

viii) **Afrika'nın barış ve güvenliği**-"*Afrika, Afrikalılarındır*" anlayışı ile, iç meselelerini kendileri çözme yönünde desteklenmiş, 2012 ve 2015'te Barış ve Güvenlik için Çin Afrika İşbirliği Ortaklığı kurulmuş, *Krizlere Acil Karşılık İçin Afrika Yetisi ve Afrika Hazırkıta Gücü* kurulmasına destek verilmiştir.

ix) **Çevrenin korunması**- 2009'da iklim değişikliği ile mücadelede ortaklık kurulmuş, 2015'de Çin Afrika Yeşili Geliştirme Planı kabul edilmiştir.

Johannesburg'ta düzenlenen **2015 FOCAC Zirvesinde** öngörüldüğü şekliyle başta demiryolu, havaalanı, liman ve altyapı yatırımları olmak üzere, Çin tarafından 10 alanda ekonomik ve ticari işbirliği için projelere; 15 milyar $'ı hibe, 20 milyar $'ı kredi limiti, 10 milyar $'ı kalkınma finansmanı için özel fon ve 5 milyar $'ı da Afrika'dan ithalatı desteklemek şeklinde, **toplam 60 milyar $** ayrılmıştır.

2018 Pekin FOCAC zirvesinde de önümüzdeki 3 yıl için daha önce belirlenen işbirliği alanları temelinde Çin'in Afrika ülkelerine yönelik olarak 8 temel girişim başlatılacağı belirtilmiştir. Bunlar;*

1) **Sanayinin geliştirilmesi**- Çin'de Çin-Afrika fuarının düzenlenmesi, Çin firmalarının Afrika'da yatırıma özendirilmesi, Afrika'da 2030'a kadar gıda güvenliğinin temini için 50 tarımsal destek programı uygulanması, felaketlerden etkilenen Afrika ülkeleri için 1 milyar RMB (20 Ekim 2020 itibariyle 149,7 milyon $) acil gıda yardımı verilmesi, 500 tarım uzmanının Afrika'ya destek için gönderilmesi,

2) **Altyapının birleştirilmesi**- Afrika Birliği ile birlikte altyapı planlamasının yapılması, *Tek Afrika Hava Ulaştırma Pazarının* oluşturulması, Çin ile Afrika arasında daha fazla direk uçuş bağlantısı kurulması dahil, temel ulaştırma, enerji, haberleşme, sınır aşan sularla ilgili altyapının entegrasyonuna ilişkin büyük projelerin geliştirilmesi, Afrika ülkelerinin Çin'de tahvil ihracı, A*sya Altyapı Yatırım Bankası, Yeni Kalkınma Bankası* ve *İpek Yolu Fonu* kaynaklarından daha fazla yararlanması,

3) T**icaretin kolaylaştırılması**- Afrika'dan hammaddeler dışında da ithalatın artırılması, *Çin Uluslararası İthalat Fuarına* katılmalarının desteklenmesi, gümrük idareleri ve pazar düzenleme idareleri arasında işbirliklerinin artırılması, *Afrika Serbest Ticaret Alanının* oluşturulması çabalarının desteklenmesi,

4) **Yeşilin geliştirilmesi-** Doğanın korunması ve geliştirilmesi için 50 proje geliştirilmesi, *Çin-Afrika Çevre İşbirliği Merkezi*nin kurulması, bambu ve rattan üretimine destek için *Çin Afrika Bambu Merkezi* kurulması,

5) **Kapasite geliştirme**-Çin'in kalkınma tecrübelerinin paylaşılması, ekonomik ve sosyal planlamada işbirliği, genç Afrikalıların mesleki eğitimi için 10 Merkez açılması, girişimciliğin teşviki için *Çin Afrika İnovasyon İşbirliği Merkezi* kurulması, bin seçkin Afrikalının eğitimi, 50 bin devlet bursu ve 50 bin staj imkanı sağlanması, 2 bin gencin

*Çin Devlet Başkanı Jinping Xi'in Açış Konuşmasından derlenmiştir.

Çin'de değişim programına katılma imkanı,

6) **Sağlık** – *Afrika Salgın Kontrol ve Önleme Merkezi* ve *Çin Afrika Dostluk Hastaneleri* gibi 50 tıp ve sağlık destek programının geliştirilmesi, Aids, sıtma vb hastalıklarla mücadele, sağlık personelinin eğitilmesi, ihtiyaç üzerine Çinli sağlık personelinin görevlendirilmesi, katarakt, diş ve kalp sorunları ve kadın çocuklar için daha fazla gezici sağlık hizmeti sunulması,

7) **Kişiden kişiye değişim**-Afrika medeniyeti üzerine değişim için *Afrika Çalışmaları Enstitüsü* kurulması, mevcut *Çin Afrika Ortak Araştırma Değişim Planının* geliştirilmesi, 50 ortak kültür, spor ve turizm etkinliği organizasyonu, *Çin Afrika Medya İşbirliği Ağı* oluşturulması, karşılıklı kültür merkezleri kurulması, Afrika eğitim kurumlarında *Konfiçyüs Enstitüleri* kurulması, Afrikalıların, *İpek Yolu Tiyatrolar, Müzeler ve Sanat Festivalleri Birliklerine* katılımının desteklenmesi,

8) **Barış ve güvenlik**- Afrika'da barış ve güvenlik için Çin tarafından bir fon ve forum oluşturulması, Afrika Birliği'ne silah yardımına devam edilmesi, Sahel, Aden ve Gine Körfezi bölgelerindeki devletlere güvenlik ve terörle savaş için destek verilmesi, Kuşak Yol bölgelerinde 50 güvenlik, korsanlıkla ve terörle savaş projesi uygulanması,

Bundan sonra detaylı ele alınacağı üzere, Çin-Afrika ilişkilerinde, FOCAC'ın sağlamış olduğu başarı ile **Çin'in yeni yayılma politikası**, başta ülkemiz ile Hindistan gibi yeni güçler yanında, AB, ABD ve Japonya gibi **eski sömürgeci güçler ve gelişmiş ekonomilerin Kıtaya yeniden gözlerini çevirmesinde etkili** olmuştur.

Çin'in komünizm ve Tayvan nedeniyle yaşadığı Batı ile ilişkilerinde gerginlik yaşadığı dönemde ve Tianenmen olaylarında uyguladığı "*iyi komşu diplomasisi*", 1990'larda hızla büyümesinin yararttığı güvenle uyguladığı "*büyük güç diplomasisi,*" Dünya Ticaret Örgütüne üyelik ve 2008 Küresel Krizi sonrası uyguladığı "*Dünyaya açılma diplomasisi*" ve bu ikisi sırasında uyguladığı *enerji ile halkla ilişkiler diplomasileri*[137]nin tamamında **Afrika tam merkezde** yeralmaktadır. Çin'in 1978 sonrası uyguladığı ve 2000 sonrası

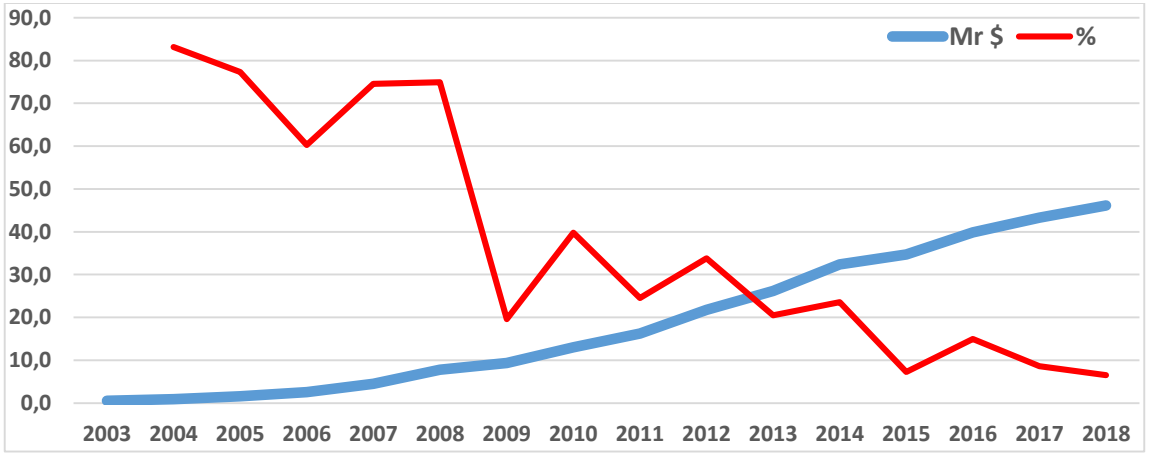
[137] Zhiqun Zhu, *China's New Diplomacy*, **Routhledge,** 2nd edition 2013,

Afrika'yı merkeze alan politika "*küresel yürü (go global)*" şeklinde de tanımlanabilmektedir.[138]

2.3.4.3.2.1. Genel ve Sektörler İtibariyle Çin Yatırımları

Atılan adımların büyüklüğünü Çin'in yatırım verilerinden izlemek mümkündür. Bu noktada 2 değişik veri ile konu incelenecektir. **Birisi Çin Ticaret Bakanlığı verilerini baz alarak Johns Hopkins Universitesi Çin Afrika Araştırma İnsiyatifi** (SAIS China-Africa Research Initiative) tarafından hazırlanan veridir ki, toplam rakamlarda Afrika için UNCTAD verileri ile örtüştüğü görüldüğünden kullanılabileceği düşünülmüştür.

Aşağıdaki şekil Çin'in Afrika'daki yatırımlarının neden bu kadar Dünyanın dikkatini çektiğini açıklamaktadır. 2003 yılına gelene kadar Afrika'da yatırımı bulunmayan Çin 2009'da 9,3 milyar $ yatırıma ulaşmıştır. Bu 6 yılda, ortalama büyüme %65'dir. Çin yatırımlarında ilk faz diyebileceğimiz bu dönemde başlangıç noktasının düşüklüğünden kaynaklanan baz etkisiyle oran olarak artış çok yüksek olsa da, değer olarak yıllık yatırımların ortalaması 1,3 milyar $'dır.

Kaynak: Johns Hopkins University, SAIS China-Africa Research Initiative

Şekil 26: Yıllar İtibariyle Çin'in Afrika Yatırımları (H.Kong Üzerinden Olan Hariç- Milyar $)

[138] Aydın Aydın, Oğuzhan Tekin, *China Africa Relations: An Effectiveness of Chinese Existence in Africa*, **Akdeniz İİBF Dergisi**, 2015, V.1/17, s.13

İkinci faz olarak gözüken 2010 ve sonrasında elimizdeki veriler çerçevesinde (2010-2018 arası) yatırımların artış oranı (%19,9) düşşe de 9 yıl boyunca yıllık ortalama 4,1 milyar $ yatırım ile Çin 46,1 milyar $'a erişmiştir. Hong Kong üzerinden yapılan yatırımlarla beraber toplam tutar 67, 1 milyar $ ile Çin'i Hollanda'nın hemen ardından 2. sıraya taşımaktadır.

Çin'in Afrika yatırımları Kıta için çok yüksek olsa da, **Çin'in 2018 sonu itibariyle toplam 2 trilyon $'a yaklaşan yatırımları içinde yalnızca %2,3 yer tutmaktadır**. Bu rakam Hong Kong üzerinden yapılan yatırımlar da dahil edildiğinde %3,1'i ancak bulmaktadır. Çin'in yurtdışı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında aslan payını 1,1 trilyon $ ve %55 pay ile aslında kendi toprağı olan Hong Kong almaktadır. Bu yatırımın yurtdışı yabancı yatırım sayılması kanaatimizce tartışmalıdır. Çin yatırımlarının %20'ye yakın bir bölümü de Cayman ve Virgin Adaları'nadır. Hong Kong, Cayman ve Virgin adalarına yapılan yatırımların, Çin'in vergi ve finans düzenlemelerinden kurtulmak için yapılan para hareketleri olduğunu düşünmek, herhalde yanlış olmayacaktır. Bu yatırımların ne kadarının üretime ve istihdama döndüğü kuşku uyandırmaktadır.

Diğeri ve daha detaylı olan ise, Dünyadaki Çin yatırımlarını, Çin Ekonomi Bakanlığı kayıtlarından farklı izleyen, ender bilgi kaynaklarından olan **The China Global Investment Tracker (CGIT)**[139] verileridir. 2005'den bu yana kaydı tutulan 100 milyon $ üzeri projeler baz alınarak yapılan değerlendirmelerin açıklayıcı olduğuna inanılmaktadır. **İlk veri 46 milyar $ toplam doğrudan yatırım stokunu göstermesi, ikinci veri ise 370 milyar $ 100 milyon $ üzeri toplam projeleri** göstermesi açısından ayrılmaktadır. Yaklaşık 8 kat olan farkın proje bedelinin *doğrudan yatırım sayılamayacağı,* çoğunun borç şeklinde finansman olması ve toplam bedelin yıllara sari olarak girecek olmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

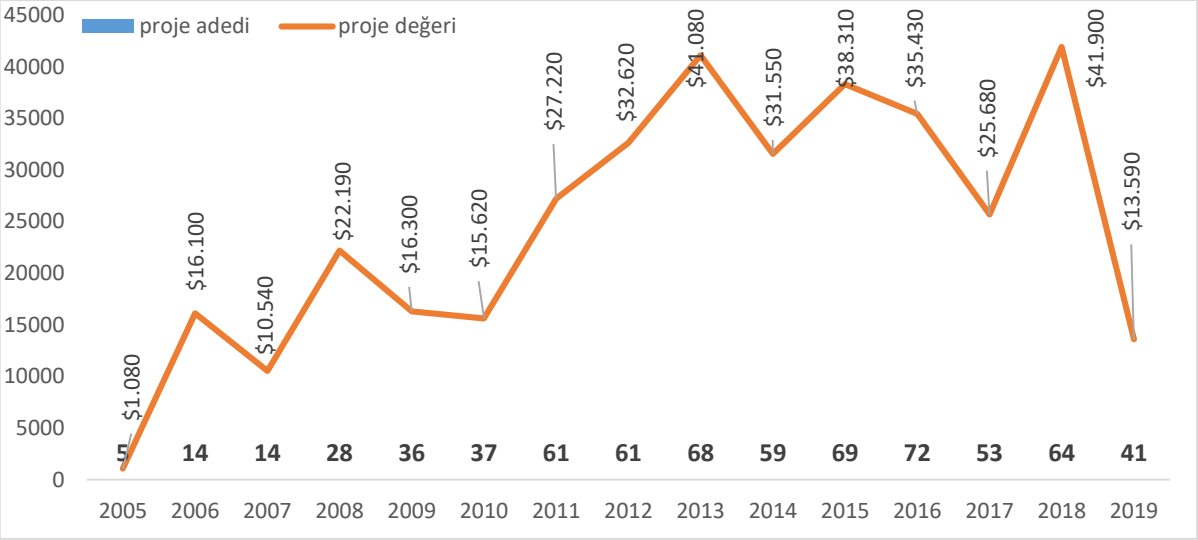
[139] Derek Scissors, *China's Global Investment in 2019; Going Out Goes Small*, **The American Enterprise Institute AEI**, Jan.2020, AEI

The American Enterprise Institute AEI, adlı düşünce kuruluşu bünyesindedir. Kuruluşun verileri ile MOFCOM arasında -MOFCOM verileri daha yüksek olacak şekilde- toplamda %10 civarında fark gözlemlenmiştir. Johns Hopkins Üniversitesinin verilerinin aksine AEI'nın değişik raporlarında Çin yatırımlarının bölgesel dağılımı farklı gösterilmektedir;
ABD yatırımı- 283 proje-186,6 milyar $, G. Amerika yatırımı-218 proje-175,5 milyar $, ABD hariç K. Amerika yatırımı- 116 proje ve 72,5 milyar $, Avustralya Yatırımı 193 proje ve 115,6 milyar $

2005-2019 arasında Çin'in 3.334 adet 100 milyon $ üzeri global projelerinin toplam tutarı 2 trilyon $'ın biraz üzerindedir. Bir şekilde üzerinde anlaşmazlık bulunan yaklaşık 390,7 milyar $ değerinde projeler bu rakamın haricinde tutulmuştur. Tek bir ülke olan ABD hariç tutularak bölgeye bakıldığında bu tutarın en büyük kısmını doğal olarak Çin'in bulunduğu Asya Kıtası 1.346 proje ve 718,4 milyar $ ile almaktadır. Bu tutarın 242 projede 136 milyar $'ı Ortadoğu bölgesine yöneliktir. **Asya dışındaki en büyük proje yatırımı 682 proje, ve 369,9 milyar $, ile hem proje adedi, hem de değer bazında Afrika'ya aittir**. Avrupa 496 proje ve 395,8 milyar $ ile üçüncüdür.

Çin'in dış yatırımlarında 2010 ile birlikte Dünyada, **2011 itibariyle de Afrika'da atağa kalktığı** anlaşılmaktadır. 2005-10 arası 5 yılda tüm Dünya yatırımları 417,9 milyar $, 2011-15 arası 5 yılda ise 776,9 milyar $'dır.

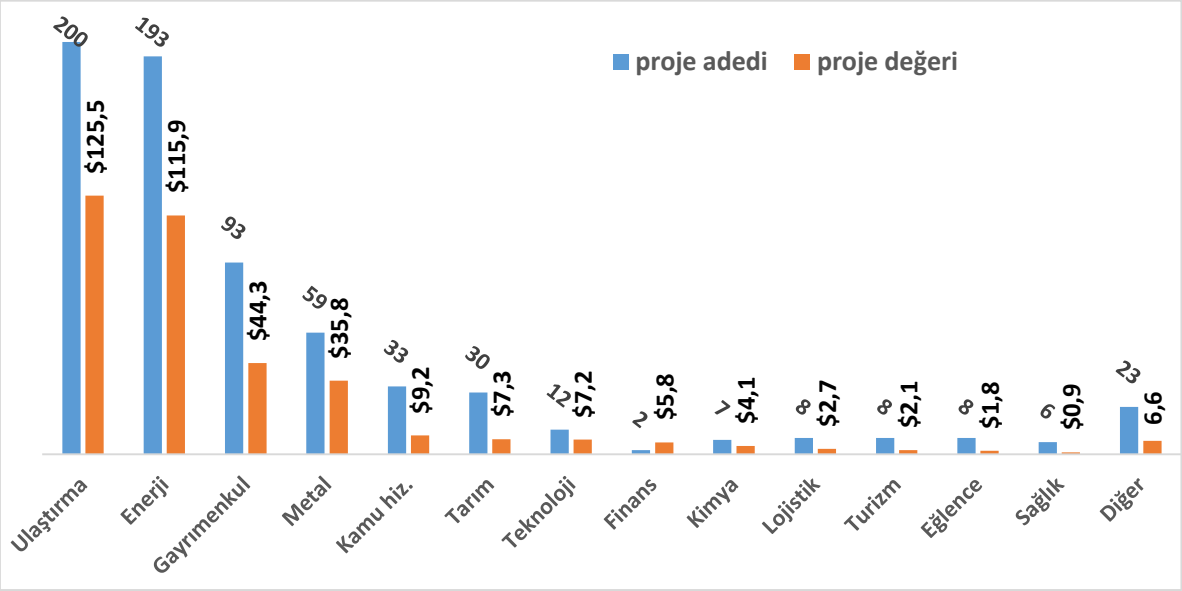
Afrika'da 2005-10 arası 134 projede 81,8 milyar $ olan değer, 2011-15 arası 318 proje ve 170,8 milyar $'a tırmanarak 2 katından fazla artmıştır. 2011-19 arası toplamı 548 proje 287,4 milyar $'dır. **Başka bir ifade ile, Çin'in Afrika projelerinin hem adet hem de değer bazında yaklaşık 4/5'i, 2010 sonrası gerçekleşmiştir.** Bu, Çin'in Afrika'ya dönük bakış açısının açık bir göstergesidir.

Kaynak: The China Global Investment Tracker, https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/

Şekil 27: Yıllar İtibariyle Çin'in Afrika Projeleri (Adet-Değer, Milyon $)

Sektörler itibariyle bakıldığında da **Çin'in Afrika'daki projeleri, Kuşak Yol Projesi * ile uyumlu olarak hem proje adedinde, hem de değerde ulaştırma, enerji ve gayrı menkul üzerinedir.** Ulaştırma ve enerji projelerinin her ikisi de yaklaşık olarak 1/3'er pay ile toplamın büyük bölümünü almaktadır. Kalan 1/3 dilimin de yine 1/3'ü gayrı menkul projeleri üstüne iken, maden ve metal üstüne projeler de %10'a yakındır. Bahsi geçen 4 sektör dışında kalanların tamamı ancak %13 civarındadır.

Kaynak: The China Global Investment Tracker

Şekil 28: Sektörler İtibariyle Çin'in Afrika Projeleri –(Adet-Değer, Milyon $)

Çin Başkanı Xi Jinping, **Afrika'nın gelişiminin önündeki en önemli darboğazın, yetersiz altyapı olduğunu belirtmiş** ve yatırımlar bu alana yönelmiştir. Gerçekten tarih boyunca gemilerle ulaşılan Afrika kıyıları ve nehirlerle ulaşılan sınırlı kıyılar dışında altyapı yatırımları göz ardı edilmiş, Kıtanın ihtiyaçlarından ziyade, yalnızca maden ve doğal kaynak istihracı gerektirdiğinde sömürgeci Avrupalılar tarafından sınırlı yatırımlar yapılmıştır. Afrika Kalkınma Bankasına göre, **Afrika ülkelerinin toplu olarak sadece altyapı yatırım ihtiyacı yılda 130-170 milyar $ olmasına karşın, 68-108 milyar $ arası yatırım imkansızlıklar nedeniyle gerçekleştirilememektedir.**

*Bir Kuşak, Bir Yol projesi, ilk olarak 2013 Eylül ayında Kazakistan'da Çin Devlet Başkanı Xi tarafından dile getirilen, özetle tarihi "İpek Yolunu canlandırma" projesidir. Projede ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağlarıyla (demir kara ve dijital bağlantılar, köprüler, petrol ve doğal gaz boru hatları, lojistik üsler, enerji santralleri, hava alanları ve limanlar) Çin'in entegrasyonu hedeflenmektedir. 1 trilyon $'lık proje, Dünya GSMH'nın %42'si, nüfusunun %64'i, karaların %40'ı, bilinen enerjinin %75'ini kapsamakta olup 71 ülkeyi içermektedir.

Çin'in kendi stratejik hedefleri doğrultusunda yapmış olduğu yatırımlarla 2019 sonbaharı itibariyle;

- 29.000 km demiryolu ağı,
- 100.000 km karayolu
- 100 yeni havaalanı,
- 500 Ekonomik Kalkınma Bölgesi dahil, 3.500 yeni yerleşim merkezi,
- Afrika'nın Telekom sisteminin önemli bölümünün Huawei ve ZTE tarafından kurulması,

Afrika'ya kazandırılmış durumdadır. [140]

12 milyar $ hacminde Nijerya'da kıyıya paralel demiryolu, 4,5 milyar $ hacminde Addis Ababa (Etiyopya)-Cibuti demiryolu, 11 milyar $ hacminde Bagamoyo (Tanzanya) limanı ve Ekonomi Bölgesi gibi devasa projeler Çinliler tarafından gerçekleştirilmiştir.*****

Forbes dergisinde yayımlanan bu çalışmada verilen rakamlara göre, 2011'den bu yana **8 yılda Çinlilerin altyapı projelerinde payı %40'a tırmanırken, 1960'lara kadar Kıtada yüzlerce yıl hakim sömürgeci güç olan Avrupa'nın payı %44'ten %34'e, ABD'nin %24'ten %7 civarına gerilemiştir**.

Çin Afrika'nın aynı zamanda en büyük ticaret ortağıdır. Yıllık ticaret hacmi 200 milyar $'a ulaşmıştır. **Mc Kinsey**[141] tarafından hazırlanan rapora göre 2005'den 2019'a Çin'in Afrika'da oluşturduğu iş hacminin 2 trilyon $'ı bulduğu, 10 bini aşkın Çinli firmanın Afrika'da iş yaptığı belirtilmiştir. Çin yatırımlarının 2010 sonrası yoğunluk kazandığı düşünüldüğünde, basit bir mantıkla yılda ortalama 1100 civarında Çinli firmanın yatırım yaptığını hesaplamak yanlış olmayacaktır. Bu basit mantık üzerinden gidilecek olursa - diğer tüm değişkenler aynı kalmak kaydıyla- **2019 sonu itibariyle 12.500 civarı Çinli firmanın faaliyet gösterdiği** düşünülebilir. Aynı basit mantık içerisinde kalınırsa 2020 sonu itibariyle firma sayısısnın 13.600 olduğunu düşünmek olasıdır. Ancak, 2020'nin

[140] Wade Shepard, *What China is Really Up in Africa*, **Forbes**, 3 October 2019
* Afrika'da 1 Milyar $ ve üstü Çin yatırımları için bakınız Ek 4:
[141] Kartik Jayaram, Omid Kassiri &Irene Yuan Sun, **The Closest Look yet at Chinese engagement in Africa,** Mc Kinsey and Company**,** June 28, 2017

pandemi yılı olması gözönüne alınarak Afrika'da faaliyet gösteren Çinli firma sayısını günümüzde 13.000 şeklinde aşağıya doğru yuvarlayarak tahmin etmek daha doru olacaktır.

Mc Kinsey'in 2018'le ilgili rakamları içerdiği anlaşılan söz konusu raporunda;

- Resmi kaynaklarda belirtilen Afrika'da faaliyet gösteren yerel yatırım ajanslarına kayıtlı Çinli firma sayısı ile saha çalışmalarında ortaya çıkan gerçek firma sayısı arasında kat kat fark olduğu, diğer bir ifade ile kayıt dışı çalışan çok fazla Çinli firma olduğu, (örneğin en fazla firma bulunan ülkelerdeki bazı rakamlara göre; Nijerya 920 (301), Zambiya 861, Tanzanya 825 (207), Etiyopya 689 (567), G.Afrika 608 (83), Kenya 396 (207), Fildişi Sahili 274 (30), Angola 248 (113)) *****

- Çin Afrika ticaretinin milenyum başından itibaren her yıl ortalama %20 büyüdüğü,

- Yatırımların büyük boyutlularını gerçekleştiren firmaların Çin devletine ait firmalar olmasına karşın, Afrika'da Çin özel sektör firmalarının toplamın %90'ına ulaştığı,

- Firmaların %31'inin imalat sanayinde, %25'inin hizmetler sektöründe, %22'inin ticaret, %15'i inşaat ve gayrimenkul, %13'ünün diğer sektörlerde yer aldığı,

- Afrika pazar paylarının inşaat ve gayrimenkulde %50, imalat sanayinde %12, hizmetler sektöründe 5%, ticarette %3 ve diğer sektörlerde %1 civarında hesaplandığı ve toplam yıllık gelirlerinin 180 milyar $ olduğu, bunun 2025'te 440 milyar $'a ulaşma potansiyeli bulunduğu,

- Kar marjının firmaların %31'inde (%20'den büyük), %23'ünde (%10-20), %20'si (%5-10), %13'ü (%0-5) arasında olduğu ve %13'ünün kar edemediklerini belirttiği,

---

*****Parantez dışı rakamlar saha çalışması bulgularıdır. Parantez içindeki rakamlar ise Zambiya, Fildişi Sahili ve Angola için Çin Ticaret Bakanlığı'na (MOFCOM- english.mofcom.gov.cn), diğerleri için yerel yatırım ajanslarına aittir.

- %20 üzerindeki en çok kar marjının firmaların %40'ı ile hizmetler sektöründe, firmaların %34'ü ile imalat sanayinde, firmaların %29'u ile ticarette ve firmaların %20'si ile inşaat ve gayrimenkul sektöründe olduğu,

- %44'ünün uzun yıllar Afrika'da kalacak şekilde ayrılması zor şekilde kalıcı yatırımlar yaptığı, bu oranın Etiyopya için %67 ve Nijerya için %53 olduğu, en az %19 ile Fildişi Sahili'nde olduğu,

- Yeni ürün ve hizmetlere yatırım yapan firmaların oranının %48, yeni teknoloji ve metodlara yatırım yapan firma oranının %36 olduğu, %12'sinin pazarlama, %11'nin yönetim ve organizasyon, %4'ünün lojistik ve dağıtım ve %2'inin basit araştırma alanlarına olduğu,

- **Dünya Bankasının Afrika ile ilgili yatırım projelerinin %42'sinin genelde en yakın rakiplerine %40 daha ucuz fiyat verebilen Çinli firmalar tarafından kazanıldığı**,

önemli sonuçlar olarak dikkat çekmektedir.

2.3.4.3.2.2. Ülkeler İtibariyle Çin Yatırımları

Çin'in Afrika'yla ilişkilerinde ticaret ve proje yatırımlarının yoğunlaştığı ülkeler arasında doğru orantıdan bahsetmek mümkün değildir. Ticaret açısından bakıldığında, Dünyanın en büyük üretici ve ihracatçısı olarak ihtiyaç duyduğu hammadde için ana kaynak gördüğü Afrika'da 10 yıl önce Angola, G.Afrika, Sudan, Kongo Cumhuriyeti, E.Ginesi, Nijerya ve Gabon'un yer aldığı 7 ülke, Kıtadan sağladığı hammadde ihtiyacının çok büyük kısmını karşılamakta iken[142], günümüzde, ikiye bölündükten sonra petrol bölgeleri

[142] Neville Otuki, *Why France Is Investing Billions In East Africa's Green Projects*, **africasustainabilitymatters.com,** February 13, 2020
Sanders Moody, *China in Sub Saharan Africa, Demand Extracting Supply*, **Internal Affairs Review**, Vol. XX, No.1, 2011, p. 6-7, Günümüz verileri Trademap'ten alınmıştır.

yeni bağımsız Güney kısmında kalan Sudan ve E.Ginesi alt sıralara düşmüş yerlerine Demokratik Kongo ve Zambiya dahil olmuştur.

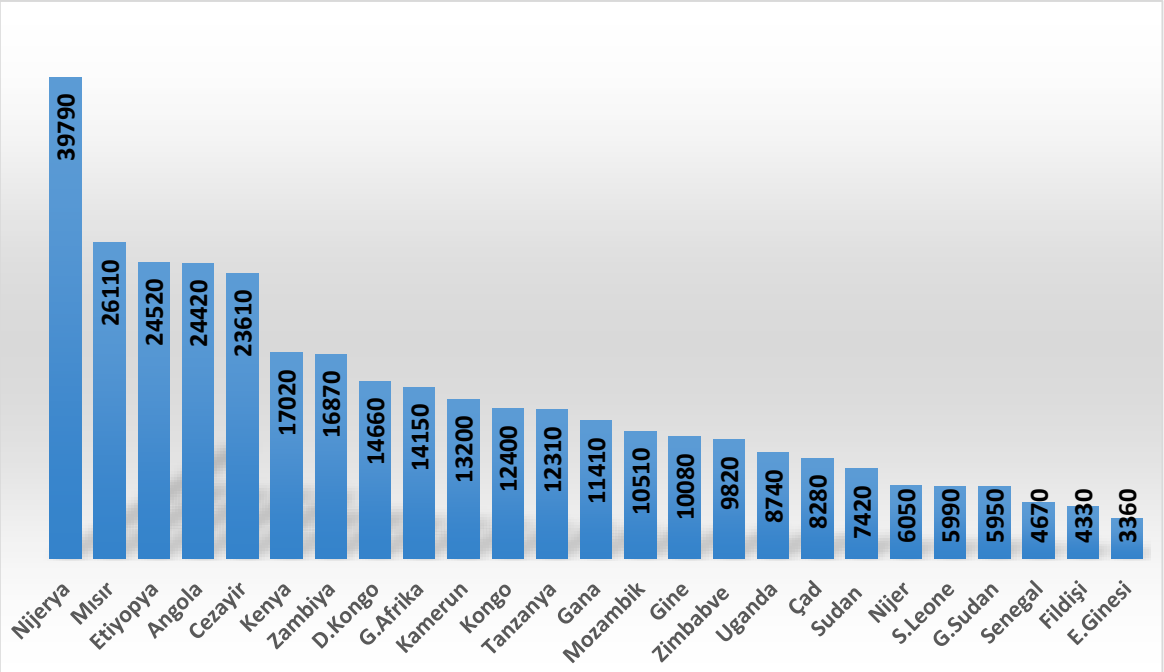
Yatırım değeri açısından bakıldığında yaklaşık 40 milyar $ değere sahip 49 proje ile **Nijerya ilk** sıradadır. **Mısır** ise 29 projede 26 milyar $ ile ikinci sıradadır. 24,5 milyar $ değer ile üçüncü sırada yer alan **Etiyopya**, proje sayısı açısından 56 adet ile ilk sıradadır. **Angola ve Cezayir** yaklaşık 24'er milyar $ ile izlerken **Kenya ve Zambiya** 17'er milyar $ civarı yatırımlarla 5 ve 6. sıradadır. **D.Kongo** ve **G.Afrika** 14'er milyar $ ile üst sıralardaki diğer ülkelerdir. **Kamerun, Kongo C. Tanzanya, Gana, Mozambik, Gine, Zimbabve** 10 milyar $'ı aşan ülkelerdir.

Zambiya ve Kenya sırasıyla 44 ve 41 proje ile en çok proje gerçekleştirilen Etiyopya ve Nijerya'nın ardından gelmektedir.

Nijerya'da gerçekleştirilen 49 projenin en büyük bölümü toplam 19 projede 22,6 milyar $ ile ulaştırma üzerinedir. 206 milyon nüfus ile Afrika'nın en kalabalık ülkesinin pazarına ulaşım ve nakliye hizmetlerini kolaylaştıracak yatırımlarda başı 9 proje ve 16,3 milyar $ ile demiryolları çekmektedir. Bunlar arasında 2018'de tek kalemde yapılan 6,7 milyar $'lık yatırım en büyüğüdür. Demiryollarının ardından, 4,2 milyar $ değerinde karayolu ve 4 projede 1,5 milyar $ ile denizcilik ve 680 milyon $ ile havacılık yatırımları önemlidir. 2,2 milyar $ ile 4 telekom projesi Kıtanın bu en büyük ikinci ekonomisinin ulaştırma ve haberleşme altyapısını geliştirmiştir.

Nijerya'da projelerin 17'si enerji üzerinedir. Afrika'nın en büyük petrol yataklarına sahip Nijerya için bu durum son derece doğaldır. Öte yandan 16,3 milyar $ değere ulaşan enerji yatırımları içerisinde en yüksek tutarlı olanı, 2018'de tek bir projede 5,8 milyar $'a ulaşan hidro elektrik yatırımıdır.

Bunun dışında Nijerya ile Çin arasında Hong Kong üzerinden yapılan ticaretin 100 yılı aşkın geçmişi bulunmaktadır. Buradan Nijerya'ya giden Çinliler Afrika'nın en büyük tekstil fabrikasını kurmuştur. Mc Kinsey raporu bahsi sırasında belirtildiği üzere 2017 Haziran itibariyle 920 firma ile en fazla Çin firmasının bulunduğu yer de Nijerya'dır.

Kaynak: The China Global Investment Tracker verilerinden derlenmiştir.

Şekil 29: Ülkeler İtibariyle Afrika'da Çin Projeleri (Mn $ -2019-Toplam)

115 milyona yakın nüfusu ile Afrika'nın en kalabalık ikinci pazarı ve Afrika Birliği'nin merkezi olmasıyla önemli bir çekim merkezi olan Etiyopya da, toplamda 25 milyar $'a yaklaşan projelerle değerde 3. proje adedinde ise 56 ile ilk sırayı almaktadır. Bu ülkede de enerji projeleri yaklaşık 7 milyar $ ile ilk sırada iken 4,6 milyar $'ı demiryolları olmak üzere 6,5 milyar $ ile ulaştırma 2. sıradadır. Yine 3,2 milyar $ Telekom yatırımı yapılmıştır.

Yabancı yatırımcıların ticaret ve çoğu hizmet sektörüne girmesine izin vermediği için, bu ülkedeki imalat sanayine yatırım yapan Çinli firmaların oranı diğer Afrika ülkelerindekinin yaklaşık 2 katıdır. (%62)

Proje sayısında 29 ile nispeten az olmakla beraber 26,1 milyar $'a ulaşan değer ile 2. sırayı alan Mısır'da projelerin ağırlıklı kısmı enerji üzerinedir. Toplam 12,4 milyar $ değerindeki projelerin büyük kısmı petrol üzerine ise de, tek projede 4,4 milyar $ değerinde kömür enerjisi yatırımı kayda değerdir. 6,2 milyar $ değerinde gayrımenkul projeleri, 1,9 milyar $ değerinde 2 demiryolu yatırımı ve 400 milyon $'ı aşan 4 denizcilik-liman projesi ve 940 milyon $ değerinde alüminyum yatırımı diğer önemli projelerdir.

Etiyopya'nın ardından projelerin değerinde 24,4 milyar $ ile 4.sıradaki Angola'da 8 milyar $'ı aşan enerji projeleri ve bunlar içinde 3,5 milyar $'a ulaşan hidro elektrik projeleri öne çıkmaktadır. Yine diğer ülkelerin oldukça üzerinde 7,4 milyar $'ı aşan gayrimenkul projeleri bulunmaktadır. 2,4 milyar $ denizcilik-liman, 1,8 milyar $ demiryolu, 920 milyon $ karayolu olarak toplam 5,7 milyar $ ulaştırma projeleri yapılmıştır.

Çoğu Afrika ülkesinde olan %90 civarındaki Çinli özel yatırımın aksine, Çinli özel yatırımlar Kenya'da %80, Angola'da%75 ile daha düşüktür.

24 milyar $'a yaklaşan projeler ile ilk 5'in son üyesi olan Cezayir'de, 14,6 milyar $ ile yatırımlar ağırlıkla ulaştırma sektörü üzerinedir. Bu rakamın da 8,1 milyar $'ı karayollarına yapılmıştır. 2,6 milyar $ demiryolu, 1,7 milyar $ denizcilik ve liman, 1,2 milyar $ havaalanı projeleri büyük yatırımlardır. 4,2 milyar $ proje ile gayri menkul sektörü cazip diğer alandır. Doğalgaz potansiyeli ile bilinen Cezayir'e yapılan enerji projeleri 1,8 milyar $ ile nispeten sınırlıdır. Bu rakamın da yalnızca 440 milyon $'ı doğalgaz içindir.

40'ın üzerinde proje ile 17'er milyar $ civarında proje gerçekleştirilen Kenya ve Zambiya'da da ulaştırma projeleri öndedir. Kenya 4 milyar $ demiryolu, 2,8 milyar $ karayolu ile toplamda 7,3 milyar $, Zambiya ise 3 milyar $ karayolu, 2,3 milyar $ demiryolu ve 800 milyon $ havaalanı ile toplamda 6,1 milyar $ ulaştırma projesi yatırımı çekmiştir. Öte yandan **Kenya'da, 17 proje ile sayısal olarak ile enerji projeleri** (5,5 milyar $) fark yaratmaktadır. Zambiya'da 4,7 milyar $ olan enerji yatırımları çoğu hidroelektrik alanında olmak üzere 9 projedir.

Zambiya'da 1,6 milyar $ değerinde 4 bakır projesine ayrıca değinmek yerindedir.

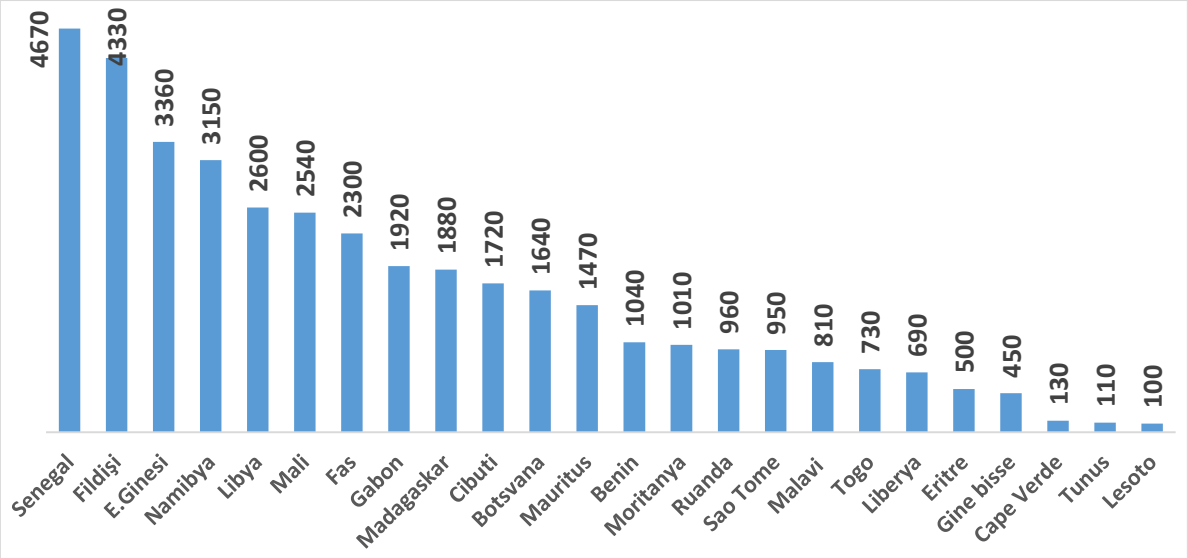
14 milyar $'ı aşan proje yatırımı alan 2 ülkeden **D.Kongo'da 14,6 milyar $ yatırımın %83'ü olan 12,6 milyar $, ülkenin zengin bakır yataklarını değerlendirmek** amaçlıdır. Yine ünlü su kaynakları üzerine kurulu hidro elektrik santralleri için 1,8 milyar $ proje yapılmıştır. Afrika'nın genelinde üst sıralarda olan ulaştırma ve gayrimenkul yatırımları ise en alt düzeydedir.

14 milyar $ proje alan diğer ülke Kıtanın en büyük ekonomik gücü olan **G.Afrika'ya en büyük proje 5,6 milyar $ ile ICBC Bank'ın gerçekleştirdiği finans yatırımı** ile diğer ülkelerden ayrılır. Diğer önemli proje alanları ise **1,8 milyar $'ı bakır, kalanı çelik, altın ve platinyum üzerine 3,1 milyar $ ile metal, 1,4 milyar $ ile otomotiv**, 1,3 milyar $'ı petrole olmak üzere 1,9 milyar $ ile enerji ve 1,5 milyar $ ile gayrimenkul sektörüdür.

2007 yılındaki finans yatırımı dışında yatırımların ağırlığı 2015 sonrasındadır. Apartheid sonrası G.Afrika'ya Çinlilerin yaklaşımı aralarındaki ilişkiyi çok hızla geliştirmiştir. Buna örnek olarak 1992'de iki ülke arasında 14 milyon $ olan ticaretin 2016'da 20 milyar $'a çıkması ve sadece 2015 Aralık ayında Devlet Başkanları arasında imzalanan 6,5 milyar $ değerinde 26 anlaşma verilebilir.

Kamerun'un aldığı 13,3 milyar $ proje yatırımlarının en önemli iki alanı 5,5 milyar $ ile ulaştırma (500 milyon $'ı liman, kalanı karayolu ve otomotiv) 4,3 milyar $ ile enerji (sadece 530 milyon $ kısmı petrol kalanı hidro elektrik santralleri) sektörleridir.

12,3 milyar $ proje alan Tanzanya için en dikkat çekici veri, projelerin 2/3'ünün 2015 sonrasında gerçekleşmesidir. 3,2'er milyar $ ulaştırma (1,5 milyar $'ı demiryolu) ve enerji, 2,9 milyar $ gayrimenkul, 2,7 milyar $ metal projeleri önde gelen alanlardır.

Kaynak: The China Global Investment Tracker verilerinden derlenmiştir

Şekil 30: Afrika'da En Az Çin Yatırımı Alan Ülkeler (2019-5 Milyar $ Altı)

The China Global Investment Tracker'da kayıt altına alınan 100 milyon $ üzeri projeler kapsamında 5 milyar $ altı yatırım kayıtları tutulan ülkeler yukarıda verilmektedir.

Burundi, B.Faso, Gambiya, Komorlar, Esvatini, O.Afrika Cumhuriyeti ve Seyşeller, Çin yatırımları için, en azından 100 milyon $ üzeri proje kayıtlarının bulunmadığı ülkelerdir. **Çin'in en alt düzeyde yatırım yaptığı ülkelerin genel olarak eski Fransız sömürgesi ülkeler olduğu,** ayrıca Çin'in yatırım bölgesi tercihlerini başta 2007'e kadar ağırlıkla kar maksimizasyonunu hedeflemeyen Devlet Şirketleri aracılığıyla, **doğal kaynak tedarikine yönelik yaptığı** görülmektedir. Bu dönemde Çin'in ihtiyaçları çerçevesinde kurgulanmış Merkezi Planlama ve siyasi-diplomatik ilişkiler etkilidir.

Afrika ile ilişkilerde daha önce dile getirilen 2013 başlangıç tarihli Kuşak Yol projesi yanında **Mayıs 2015'de açıklanan "Made In China-2025" projesi de temel unsurlardan** biridir. Projede belirlenen hedeflere ulaşabilmek için Afrika, en önemli tedarik kaynağı haline gelmiştir. Şöyle ki, Devlet destekleri ile çoğunlukla devlet şirketleri veya stratejik şirketlerini kullanarak, yeni buluş ve sınai mülkiyeti artırmak sureti ile, Çin'in; bilgi teknolojileri,*** elektronik makine tezgahları**, otonom araçlar, **robotik ve yapay zeka**, havacılık ve uzay, **deniz mühendisliği,** ileri demiryolu, **elektrikli araba ve elektrikli araçlar**, güç-enerji ekipmanları, **tarım makinaları,** bio ilaçlar ve tıbbi cihazlar; sektörlerinde ileri teknolojiye geçmesi amaçlanmaktadır. **Projede belirlenen sektörlerde 2025'e kadar %70 yeterlik sağlanması, ülkenin kuruluşunun 100. yılı olan 2049'da ise en önemli üretici olma hedeflenmektedir.**

Çin'in tercihlerinde enerji ve doğal kaynak ihtiyaçları dışında özellikle siyaseten ve ekonomik olarak istikrarsız ülkeler öne çıkmaktadır. Bunun nedeni istikrar içindeki ülkelerin Batılı devletler tarafından yatırım için daha önceden tercih edilmiş olması ve Çin'in "**sonradan gelen"** olarak **-mavi okyanus teorisine de uygun şekilde-** rekabetten kaçınmak istemesidir. Angola hem doğal kaynak ihtiyaçları, hem de mavi okyanus stratejisi için bir örnektir. 2002'de iç savaşın bitmesinin ardından, Çin fırsatı değerlendirmiştir.

***** Özellikle. yarı iletkenlerde-dünyada yarı iletken talebinin yarısı Çin'den olmasına karşın üretimi ancak %13-15 arasındadır.

Rakipler gelmeden, gelecekte potansiyel görülen pazarda ön almaya Nijerya ve Etiyopya da örnek olarak verilebilir. Huawei, 8 küresel inovasyon merkezlerinden birini Nijerya'nın ekonomik başkenti Lagos'ta kurmuş, Lifan Motorları ise Etiyopya'yı üs seçmiştir.[143] Her iki ülke de nüfusları ve Kıtadaki ağırlıkları ile büyük pazar adaylarıdır.

Bir diğer strateji, istikrarsız ülkelere büyük yatırımlar ile ülkelerin Hükümetleri üzerinde pazarlık gücünü artırmaktır. Devlet gücünü arkasına alan özel sektör, yatırım için teşvik ve taviz almakta baskı aracı olarak kullanmıştır. **Shanda Aluminyum fabrikasının G.Afrika'da kurulmasında Sangay yetkililerinin önceden ziyaret ve diplomasileri örnek** olarak verilmektedir.

Batılıların yüksek risk kriterlerinin Çinliler için çoğu zaman aynı anlamı taşımaması da önemli bir etkendir.

Tablo 15: Afrika'da Çin Yatırımlarının Sektör-Ülkelere Dağılımı (En Büyük Yatırımlar)

Sektör			**Çin Payı (Bilinen)**	**Alt Sektör**	**Ülke**
Ulaştırma					
2018	China Railway Constr	6.680		Demiryolu	Nijerya
2006	CITIC, China Railway Constr	6.250		Karayolu	Cezayir
2011	China Railway Constr	5.630		Demiryolu	Çad
2015	China Energy Engineering	3.500			Kamerun
2012	China Communications Constr.	2.660		Demiryolu	Kenya
2008	China Railway Constr	2.600		Demiryolu	Libya
2009	China Railway Constr	2.570		Demiryolu	Cezayir
2013	China Railway Constr, China Railway Engineering	2.460		Demiryolu	Etiyopya
2016	China Communications Constr.	2.300		Liman	Kongo
2018	China Railway Constr	2.260		Demiryolu	Zambiya
Enerji					
2018	China Energy Eng. Power Construction Corp, Sinopec	5.790	45%, 35%, 20%	Hidro	Nijerya
2008	CNPC	4.990		Petrol	Nijer
2018	Dongfang Electric, Shanghai Elect.	4.400		Kömür	Mısır
2013	CNPC	4.210	29%	D.Gaz	Mozambik
2013	Sinopec	3.100	33%		Mısır

[143] UN Habitat**,** *China's Foreign Direct Investment into Africa*, **The State of African Cities**, 2018, s.117-119

2017	China Energy Engineering	2.770	61%	Hidro	Angola
2012	Sinopec	2.500	20%	Petrol	Nijerya
2009	Sinohydro	2.420		Hidro	Etiyopya
2006	CNOOC	2.270	45%		Nijerya
2015	Sinohydro	2.010		Hidro	Zambiya
Gayrimenkul					
2018	State Construction Engineering	3.450		İnşaat	Mısır
2008	CITIC	2.940		İnşaat	Angola
2014	Dreal	2.000	100%	Arazi	Gine
2015	China Railway Constr.	1.930		İnşaat	Zimbabve
Sektör			**Çin Payı (Bilinen)**	**Alt Sektör**	**Ülke**
Ulaştırma					
2010	China Railway Constr Nanjing Gov, China Dev.Bank, Guangdong Xing.	1.910	60%	Arazi	Nijerya
2012	State Construction Engineering	1.500		İnşaat	Cezayir
2011	CITIC	1.470		İnşaat	Angola
2017	China Minsheng Investment	1.230		İnşaat	G.Afrika
2011	Dreal Group	1.190	70%	Arazi	Angola
2016	Sinoma	1.190		İnşaat	Mısır
Metal					
2015	Sichuan Hanlong	2.700			Tanzanya
2016	China Molybdenum	2.650	56%	Bakır	D.Kongo
2006	Ex-Im Bank	2.000			D.Kongo
2014	China General Nuclear	1.920	90%		Namibia
2013	Kingho Energy	1.700	100%	Çelik	S.Leone
2011	Shandong Iron	1.490	25%	Çelik	S.Leone
2011	Jinchuan	1.360	100%	Bakır	G.Afrika
2008	MCC, Sinohydro	1.350	20%, 20%	Bakır	D.Kongo
2014	Chinalco	1.350	41%	Çelik	Gine
2011	Minmetals	1.280	100%	Bakır	D.Kongo
Telekom					
2006	ZTE, Huawei, China Com.Constr.	2.400		Telekom	Etiyopya
2013	Huawei	800		Telekom	Etiyopya
2013	Huawei	750		Telekom	Nijerya
2018	China Aerospace Science &Techn.	550		Telekom	Nijerya
2015	China Unicom	490		Telekom	Kamerun
2013	ZTE	480		Telekom	Nijerya
2010	ZTE	400		Telekom	Nijerya
2010	ZTE	380		Telekom	G.Afrika
2011	Sinomach	270		Telekom	Angola
2011	Huawei	260		Telekom	Kamerun
2015	Huawei	240		Telekom	Gine
Tarım					
2013	State Development Investment Co	680		Tarım	Etiyopya

2013	Sinomach	650	Tarım	Etiyopya
2016	China Light, Jiangxi Jianglian	650	Tarım	Etiyopya
2016	China Energy Engineering	640	Tarım	Kenya
2017	Sinomach	400	Tarım	Mısır
2017	China Railway Engineering	390	Tarım	Zambiya
2012	Sinomach	320	Tarım	Sudan
2014	Sichuan Department of Agriculture	300	Tarım	Uganda
2012	State Development& Investment Co.	220	Tarım	Etiyopya
2005	Sinohydro	210	Tarım	Cezayir

Kaynak: China Global Investment Tracker, **The American Enterprise Institute and The Herıtage Foundation**, May 2020, verilerinden derlenmiştir.

Sonuç olarak; yukarıdaki Tablo Çin'in Afrika'da hangi ülkeye stratejik olarak yaklaştığını, daha kalıcı olarak düşündüğünü ortaya koyan bir tablodur. **Demiryolu, enerji, metal ve haberleşme yatırımları yapılan ülkelerin öncelikli olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.**

2.3.4.3.2.3. Çin'in Kültürel Yatırımları

Çin'in Kıtada kalıcı olma yaklaşımının göstergelerinden birisi altyapı yatırımları ise, bir diğeri de kültür yatırımlarıdır. **Konfiçyüs Enstitüleri**, Çin dili ve kültürünü tanıtmak amacıyla Dünya genelinde bir strateji doğrultusunda kurulmakta ve Çin tarafından kendini empoze etmek için literatürde "**yumuşak güç"** olarak tanımlanan önemli bir silah olarak kullanılmaktadır. 2005'de Nairobi/Kenya'da ilk açıldığı tarihten sonra 61 adet Enstitü faaliyete konulmuştur. 47 ülkede bulunan Enstitülerin haricinde daha küçük boyutlu olarak daha az sayıda (2018 Ağustos'ta 15) ülkede Konfiçyus sınıfları bulunmaktadır.

Çin'in coğrafi olarak ilgi alanını da bir ölçüde ortaya koyan Ensitüler, en fazla G.Afrika (6 Enstitü- 3 Sınıf) ve Kenya (4 Enstitü- 1 Sınıf), Fas (3 Enstitü), Tanzanya (2 Enstitü- 1 Sınıf) ve Gana, Mısır, Madagasgar, Nijerya, ve Etiyopya'da (2'er Enstitü) yer almaktadır. Ayrıca Zambiya ve Mali'de de (1 Enstitü- 1 sınıf) şeklinde yapılanmıştır.[144] Çin'e 2 hafta seyahat veya Çin dilini, Çin'de okumak gibi imkanlar sunarak, Çin tanıtımı için önemli bir işlev görmektedir. Ülkede bulunan Çin, Fransız, İngiliz ve ABD'li eğitim

[144] http://english.hanban.org/node_10971.htm, Erişim: 16.6.2020

kurumları hakkında Afrika kültürünü zehirledikleri ve tarihini unutturdukları yönünde eleştirileri içeren görüşlere sık rastlanmaktadır.[145]

Çin'in tanıtım çabalarında en büyük yumuşak güç eski Dışişleri Bakanı Jiechi'nin ifadesiyle "**Büyük 4'lü" olarak tanımlanan Haber Ajansı-TV-Radyo-Basın 4'lüsüdür; Xinhua Haber Ajansı, CCTV (Çin Merkez Televizyonu), CRI (Çin Uluslararası Radyosu) ve China Daily gazetesi**.

Dünyanın en büyük haber ajansı olan Xinhua, 13 İngilizce, 9 Fransızca ve 2 Portekizce yayın yapan büroyla Afrika'da hizmet vermektedir.[146] 2006'da Nairobi bürosu, daha önce Paris bürosu tarafından yürütülen Fransızca raporların hazırlanıp dağıtılması işini, üzerine almıştır. 2008'de bu kez Çin Afrika Haber Sevisi CNC World kurulmuş, 2011'de İngilizce yayın yapan kanal hizmete başlamıştır.

Benzer şekilde Şubat 2006'da, CRI Radyosu ilk denizaşırı yayınını Kenya'nın 3 şehri için FM ve tamamı için AM olmak üzere başlatmıştır. China Daily gazetesinin yayını da 2012 sonlarında Nairobi (Kenya)'de gerçekleştirilmiş, Kenya Havayolları uçuşlarında dağıtılmıştır. CCTV'nin Merkezi binası ve en önemli programı olan Africa Live (Afrika'dan Canlı) ve Mobil TV aplikasyonu "I Love Africa" (Afrika'yı Seviyorum). Ocak 2012'de yine Nairobi'den gerçekleştirlmektedir. **Kenya (Nairobi) Çin'in Büyük 4'lüsünün tamamının bulunduğu tek Afrika ülkesidir.**

Ayrıca Xinhua, Zimbabve'de de 8 gazetede kendine ayrılan yerler almış, Güney Afrika'da resmi Bua Haber Ajansı ile çalışmış, yerel haber ajansları ile program değişimi gibi işbirliklerine gitmiştir. Kasım 2011'de devlete ait Zimbabve Yayın Kuruluşu (ZBC) CCTV arasında resmi anlaşma imzalanmıştır. Etkiyi artırmak için CCTV'nin "Africa Live" programı Kenya kanallarında primetime'da yayınlanmaktadır. 2010'da Togo ile Çin'in Fransızca raporlarının radyo ve TV'lerde yayınlanması ve teknik destek sağlanması konularında anlaşma yapılmıştır. D. Kongo, Kongo Cumhuriyeti, Komorlar,

[145] Shishuwa Shishuwa, *Chinese Confucius institutes and the cultural war in Africa*, **Lusaka Times,** 10 May 2019,

[146] http://www.xinhuanet.com/english/africa/2018/index.htm adresinde Afrika ile ilgili güncel haber, makale, rapor bulmak mümkün olup araştırmacılar için iyi bir kaynak izlenimi vermektedir.

Ekvator Ginesi, Gine, Malavi, Lesotho, Mali, Togo, Zambiya ve Zimbabve'nin radyo ekipmanlarının bir kısmının hibe olarak Çin tarafından sağlandığı bilinmektedir. [147]

2.3.2.4.4. Afrika Güç Mücadelesinde Karşı Karşıya Gelen Eksenler

Afrika'da çok çeşitli ülkeler tarafından yürütülen mücadele çoğu zaman gizli, kimi zaman da açık bir şekilde esasında sınırlı sayıda eksen arasında cereyan etmektedir. Bunlardan bütün Dünya tarafından net şekilde görülenleri Çin ve eski sömürgecilerden Fransa merkezli olarak yürütülenleridir. Özellikle büyük sömürgecilerin yer aldığı Batı dünyası Rusya ve Türkiye'yi de mücadele eden güçlerin arasına koymaktadır. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Borrell'in Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda 15 Eylül 2020'de yaptığı konuşma Doğu Akdeniz üzerine olsa da, genel inancı yansıtmakta olması bakımından önemlidir;

"*Eski imparatorluklar geri geliyor. Bunlardan üçü Rusya, Çin ve Türkiye. Bunlar geçmişin büyük imparatorlukları…*"[148]

Batının, Çin, Rusya ve Türkiye'yi mevcut düzenlerine tehdit olarak gördüğüne ilişkin çok sayıda açıklamanın, en net ve en yakın tarihli olanlarından biri olan bu açıklama çerçevesinde **Batı Dünyasının, *bireysel kendi çıkarları önde olmak kaydıyla* Fransa veya ABD etrafında birlikte hareket ettiği, buna karşın Çin, Rusya ve Türkiye'nin zaman zaman birlikte, zaman zaman Türkiye-Rusya veya Rusya-Çin şeklinde karşılarında yer aldığı anlaşılmaktadır.**

Tabi ki bu bir genellemedir. Genelde birlikte hareket eder görünen ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda, özelde karşı karşıya geldiği ve genelde çatıştığı taraflarlarla özel de birlikte hareket ettiği, Libya da olduğu gibi örnekler de bulunmaktadır. Türkiye ile

[147] Xiaoling Zhang, Hermann Wasserman & oth. *China's Expansion of Influence in Africa: projection, perception and prospects in Southern African countries,* **Communicatio, South African Journal for Communication Theory and Research,** Volume 42, 2016 - Issue 1 May 17, 2017, p.1-22

[148] http://foreignpolicy.org.tr/statement-of-european-union-foreign-policy-chief-josep-borrell-the-old-empires-are-coming-back/ Erişim: 25.9.2020
Orjinali: The old empires are coming back. Three of them are Russia, China and Turkey. These are the great empires of the past.

Rusya'nın Libya'da kendi tezlerinin peşinde oldukları bilinmekle beraber, yine de genelde sürdürdükleri işbirliğini koruma gayreti içerisindedir. Aralarındaki anlaşmazlık noktalarının çözümü için "her iki ülkenin de koşullar yaratma çabası içinde olduğu" Rus Dışişleri Bakanı Lavrov tarafından ifade edilmiştir. [149]

Özellikle Fransa ve BAE ile perde arkasındaki Suudi Arabistan ve Mısır'ın (hemen her konuda bağlı oldukları ABD'yi de bu eksene kısmen katmak mümkündür), Afrika'daki varlıklarına en büyük tehdidi Türkiye ve Rusya olarak gördüğü politkalarından anlaşılmaktadır. Mali'de 18 Ağustos 2020'de gerçekleşen darbe Fransa ile Rusya arasındaki mücadelenin en son tezahürüdür.

Bilindiği gibi Rusya, Sovyet İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Afrika da dahil etki alanlarından çekilmek zorunda kalmıştı. Ancak bu durum özellikle 2018'den itibaren değişmeye başlamıştır. İlk hareket Orta Afrika Cumhuriyeti'nde başlamıştır. Mart 2018'de Rusya Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, BM MINUSCA görev gücü ve Kararı çerçevesinde Ocak-Şubat 2018 tarihlerinde Orta Afrika ordusuna hafif silahlar ve mühimmat verildiğini, 5 askeri ve 170 sivil eğitmenin görevlendirildiğini duyurmuştur. Bu işi karmaşık hale getiren nokta şudur; Orta Afrika Cumhuriyeti'nde düzenin sağlanması için BM Barış Gücüne***** ilave olarak bulunan Fransız askerleri 2016 yılında pek çok tecavüz suçlamasıyla ülkeyi terketmek zorunda kalmıştı. Fransa; Orta Afrika, Çad ve Sudan'da boşluğu Rusya'nın doldurmaya çalıştığını, düşünmektedir. Orta Afrika Cumhuriyeti'ne giden askeri malzemenin bir kısmının Türk gemileri tarafından taşındığı haberleri de basına yansımış olup Türkiye ve Rusya'nın birlikte hareket ettiği izlenimi uyandırmaktadır. [150]

---

[149] https://odatv4.com/rusyadan-turkiyeye-bagimlilik-yorumu-03112042.html Erişim; 4.11.2020

*****Aralık 2012'de çoğunluğu Müslüman Seleka namlı isyancıların, Hristiyan Devlet Başkanı Bozize'yi devirmesiyle başlayan, ve Seleka grupları ile Hristiyan Balaka gruplarının çatışmalarına dönen olayların, binlerce kişinin ölümü 700 bin kişinin ülke içinde, 300 bin kişinin ülke dışına kaçmasına ve 2,2 milyon kişinin açlıkla karşılaşmasına neden olması üzerine ülkede, önce 6 bine varan Afrika Birliği ve 2 bine varan Fransız askerleri BM onayı ile görev yapmaya başlamıştı. 2014'de BM, Afrika Birliği askerleri yerine 10 bin asker ve 1820 polis, gönderme kararı almıştır. 2 bin kişilik Fransız varlığı da BM barış gücünü desteklemek üzere devam etmiştir.

[150] https://www.mepanews.com/dogal-kaynaklardan-askeri-konuma-rusyanin-orta-afrika-varligi-18349h.htm Erişim: 17.11.2020

******Mısır ile Sudan arasında, Kızıldeniz kenarındaki 20 bin km^2lik Halaib ve Şalatin üzerinde anlaşmazlık bulunmaktadır. Fiilen Mısır'da olan kontrolü Sudan işgal kabul etmektedir.

Sonraki karşılıklı gelişmeler de, Fransa-Rusya-Türkiye güç mücadelesini doğrulamaktadır. Fransa destekli Çad Devlet Başkanı Deby, Aralık 2018'de İsrail'e 46 yıl sonra ilk ziyareti gerçekleştirmiştir. Çad'ın kuzeyinde Tibesti ve Doğu Çad'da bulunan Deby karşıtları ile mücadele için Çad'ın 2018 başından itibaren İsrail'le ilişkide olduğu ve silah aldığı ortaya çıkmıştır. Karşı hamle BM tarafından soykırım suçlaması ile aranan ve Türkiye tarafından da destek gören Sudan Devlet Başkanı el-Beşir'in Suriye'de Esat ile buluşması olmuştur.

Türkiye'nin Sudan'la Aralık 2017'de yaptığı 22 anlaşma ile ilişkileri geliştirme çabalarına ve Osmanlı zamanında kullanılan Sevakin Adası'nın tahsisini –resmi anlaşma olmamasına karşın sözlü ifade edilmiştir.- almasına karşı, Arap basınına yansıyanlar tarafların pozisyonlarını göstemiştir. Mısır medyası, Türkiye'nin "gizli emelleri"nden bahisle Sisi hükümetinin duyduğu rahatsızlığı haberleştirmiştir.***** Gerek Suudi Arabistan gerekse BAE çeşitli düzeylerde Sevakin'de ve Sudan kıyısı boyunca yeni limanlar inşası yönünde kendi yatırım planlarını açıklamıştır. Şubat 2018'de Sudan Dışişleri Bakanı Mısır'a ziyaretinde "*Sudan yönetiminin Sevakin Adası'nda bir Türk askeri üssü inşa edilmesi gibi bir niyeti yoktur. Burası Sudanlılara ait bir Sudan toprağıdır*." açıklaması yapmıştır.

Karşılıklı açıklamalar bu kadar ağırken, Haziran 2017'de Suudi Arabistan ve BAE öncülüğünde Katar'a uygulanan ambargoya katılmayarak****** Türkiye ile aynı Blokta yer alan el-Beşir'in 30 yıl iktidarın sonunda Nisan 2019'da askeri darbe ile devrilmesi, durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Beşir sonrasının nasıl olacağı muammadır. Sevakin Adasında Türkiye'nin 2019'a kadar altyapı çalışmalarını tamamladığı Gümrük Muhafaza Binasını yenilediği, inşaat çalışmalarına başladığı ve önemli miktarda yatırım

---

***** Mısır, Müslüman Kardeşler hareketinden ve Türkiye'nin bu harekete desteğinden duyduğu rahatsızlık yanında, Türkiye, Sudan ve Etiyopya'nın Nil suları hakkında harekete geçmesinden çekinmektedir.

Mısır ile Sudan arasında, Kızıldeniz kenarındaki 20 bin km^2lik Halaib ve Şalatin üzerinde anlaşmazlık bulunmaktadır. Fiilen Mısır'da olan kontrolü Sudan işgal kabul etmektedir.
İngiliz döneminde Nil konusundaki anlaşmaların, nehir sularının %70'e ulaşan kullanım hakkını Mısır'a vermiş olması, nehrin diğer kullanıcıları Etiyopya (Nil'in doğduğu ülke) ve Sudan'ın tepkisini çekmektedir.

******Çad Katar'a karşı BAE, Suudi Arabistan tarafında yer almış ve ambargoya katılmıştır.

yaptığı bilinmektedir. Türkiye Savunma Bakanı, Sevakin'de süren inşaatlarda çalışan Türk işçileri korumak amacıyla bölgeye Türk askeri gönderildiğini, Ağustos 2018'de "**askeri üs**" ifadesi ile belirtmiştir.

El Beşir'in devrilmesinin ardından gelen (Mısır Devlet Başkanı Sisi'nin askeri okuldan sınıf arkadaşı) Auf, sivil yönetim talep eden protestolarla 24 saat içinde istifa etmiş, yerine yerine Korgeneral Burhan gelmiştir. 2 yıl sürmesi planan askeri yönetimin başı Burhan'ın BAE tarafından memnuniyetle karşılandığı basına yansımıştır.[151]

Rusya'nın Afrika'daki etkinleşme çabaları, Alman Bild gazetesinin Almanya Dışişleri Bakanlığının gizli raporuna dayandırdığı haberiyle yeralmıştır. Buna göre Rusya 2015 yılından bu yana **21 Afrika ülkesi ile askeri iş birliği anlaşması yapmış, Orta Afrika Cumhuriyeti yanında, Sudan, Mısır, Eritre, Mozambik ve Madagaskar'da üs kurma izni almış,[152] 16 Kasım 2020'de, Rusya'nın Sudan'da deniz üssü kurması yönündeki kararnameyi Devlet Başkanı Putin imzalamıştır**.[153]

Kamuoyuna yansıyan son güçler mücadelesi, 18 Ağustos 2020'de Başkan Keita'ya karşı gerçekleşen **Mali darbesidir**. Kuzeyi ve orta bölgeleri 2012'den beri ayrılıkçı çatışmalar içinde olan Mali'de, BM barış gücü MINUSMA (Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu) kapsamında 13 bin 289 asker, 1920 polis bulunmakta olup Fransa 2014'te 4000 askere ulaşan güçle müdahalede bulunmuştu[154]. Mali'de gerçekleşen bu son darbede, darbecilerden Diaw'ın Rusya'da askeri eğitim aldığı, darbeden iki hafta önce Rusya'da bulunduğu iddiaları Fransa'yı oldukça rahatsız etmiştir.

Sudan, Mali ve Çad'da mücadelenin süreceği anlaşılmaktadır.

---

[151] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-479260301 7.04.2019,
Ece Göksedef, Sudan'da darbe: Türkiye, Ömer El Beşir'in devrildiği ülkeye ne kadar yatırım yaptı?

[152] https://www.birgun.net/haber/rusya-alti-afrika-ulkesinde-us-kuracak-310759, Erişim: 5.8.2020

[153] Amy Mackinnon, *Russia to build naval base in Sudan*, **Financial Times**, 16 Nov. 2020

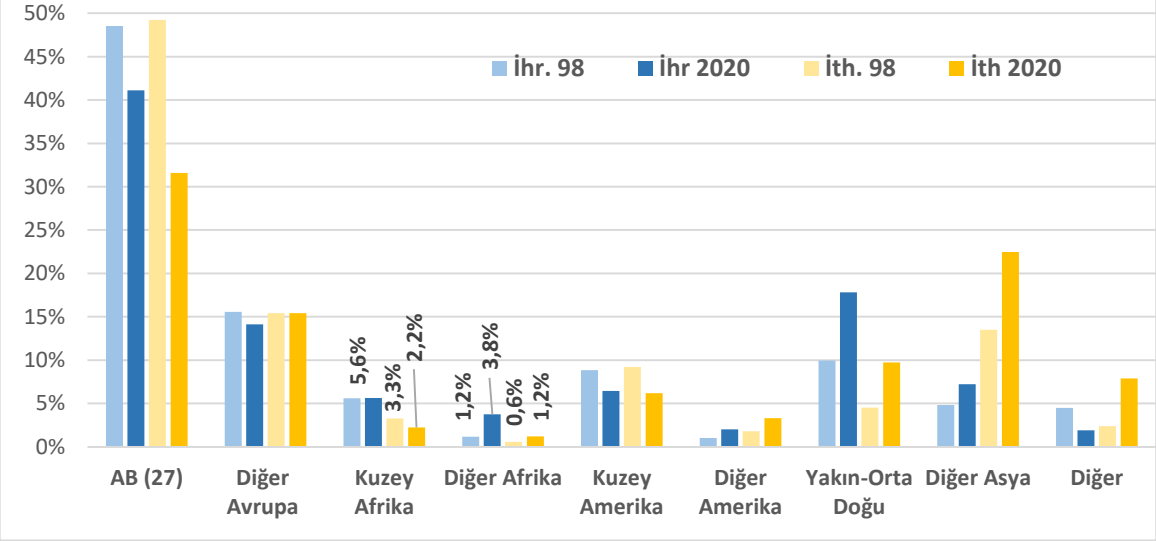
[154] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-malideki-baris-misyonunun-gorev-suresini-uzatti/1894170, Erişim 2.9.2020

2.4. Türkiye'nin Yeni Pazar İhtiyaçları Doğrultusunda Afrika ile Ticari İlişkileri

2.4.1. Genel

Bilinen adıyla 2008 mortgage krizi ve içinde olduğumuz Covid 19 pandemi krizinin net olarak ortaya koyduğu gerçek, ithalatta ve ihracatta tedarikçi-pazar çeşitlendirmesinin ne kadar elzem olduğudur. Özellikle, Doğu Akdeniz ve Libya dolayısı ile Avrupa Birliği, Suriye dolayısı ile ABD ile karşı karşıya gelen Türkiye için olası yaptırımların her gün medyanın gündeminde olduğu bir dönemde bu çok daha önemli bir olgudur.

Türkiye'nin bu gerekliliği, Doğu Blokunun yıkılıp yeni pazarların açıldığı 1990'ların sonunda farketmiş olması son derece olumludur, 1998 yılı TUİK verilerine göre, yaklaşık 1/2 oranında Avrupa'ya, ¾ oranında Avrupa + Kuzey Amerika'ya bağlı olan dış ticaretini alternatif kanallarla bağımlılıktan kurtarma arayışları çerçevesinde, Türkiye çalışmalara girişmiştir.

Kaynak: TUİK

Şekil 31: Ülke Grupları İtibariyle Türkiye Dış Ticareti (% Pay, 1998-2020 (8 Ekim))

Bu çerçevede, uzaklık ve yaşadıkları ekonomik, siyasi sıkıntılar gibi çeşitli nedenlerle çok ilgilenilmeyen Güney Amerika ve Afrika ile ve bu arada **İslam coğrafyası ile ilişkileri geliştirmek isteyen** Ak Parti Hükümetlerinin tercihleri ile Ortadoğu öne çıkmıştır. Arayışların sonuçlarının rakamlara yansıdığı yukarıdaki şekilde görülmektedir.

O yıllardan başlayarak özellikle son 10 yılda, Afrika'nın diplomatik ve ticari açılım başlatılarak yoğun bir "hedef" haline geldiği bilinmektedir. Afrika ülkelerine liderler ve üst düzey ülke temsilcileri düzeyinde başlatılan ziyaretler farkındalığı artırmış, bu ziyaretlere katılan Türk iş adamları en üst düzeyde karşılık görerek potansiyeli tanıma imkanı bulmuştur. Bu öncü faaliyetler Afrika'da Türkiye temsilciliklerinin açılışı ile sürmüştür. Mayıs 2009'da, 7'si Sahra Altı Afrika'da olmak üzere Kıtada **toplam 12** Büyükelçiliğimiz bulunmaktayken, **2020 Aralık ayında Büyükelçi atanan Togo ile birlikte 43'e yükselmiştir. Gine Bisse'ye de hazırlıkların tamamlanmak üzere olduğu ve sayının kısa zamanda 44'e çıkacağı, hedefin şimdilik 49 olduğu, Bakanlık yetkilileri ile yapılan görüşmede ifade edilmiştir. Ticaret Bakanlığı'nın Müşavirliği bulunan ülke sayısı 26, karşılıklı ülke iş adamları arasında kurulan Afrika Türk İş Konseyleri sayısı 45'tir**.[155]

2008 başında 5'i Sahra Altı Afrika ülkesi olmak üzere 10 Afrika ülkesinin Ankara'da Büyükelçiliği mevcutken, Ekim 2020 itibariyle 33'e ulaşan elçilik ile Afrika ülkeleri de, Afrika'ya açılım politikamıza karşılık vermiştir.[156]

2016 yılından başlayarak sonuncusu 8-9 Ekim 2020'de olmak üzere 3 adet Türkiye Afrika Ekonomi ve İş Forumu düzenlenmiştir. **Afrika'da Türk yatırımlarının boyutu 6 milyar $'ı, Türk müteahhitlik sektörü tarafından gerçekleştirilen inşaat projelerinin tutarı 70 milyar $'ı aşmıştır.**[157]

THY bu süreçte önemli bir rol üstlenmiştir. Pandemi öncesi verilere göre, Afrika'daki **54 ülkenin 45'inde 75 noktaya seferler düzenlemektedir**.[158] Afrika'da en fazla noktaya

---

[155] TC Ticaret Bakanı R.Pekcan, 3. Türkiye Afrika Ekonomi ve İş Forumu **açış konuşması**, 8.10.2020

[156] mfa.gov.tr, Türkiye Afrika İlişkileri Tarihi Perspektif , Erişim: 10.10.2020, 1998 yılında Afrika Eylem Planını kabul edilmiş, Afrika'ya ticaret hacminin arttırılmasına yönelik teşvikler uygulanmaya başlamış; "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmış; 2005 yılı "Afrika Yılı" ilan edilmiş; yeni Büyükelçilikler açılması planlanmış, 2008 yılında Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmesiyle yeniden yapılanmaya çalışılmıştır.
2010 yılında kabul edilen "Afrika Strateji Belgesi"nin uygulanmaya başlamasıyla da, ülkemizin Afrika açılımı tamamlanmış ve ilişkilerin her alanda derinleşmeye ve çeşitlenmeye başladığı, "Türkiye-Afrika Ortaklığı" şeklinde tanımlanabilecek döneme geçilmiştir.

[157] Adı geçen konuşma

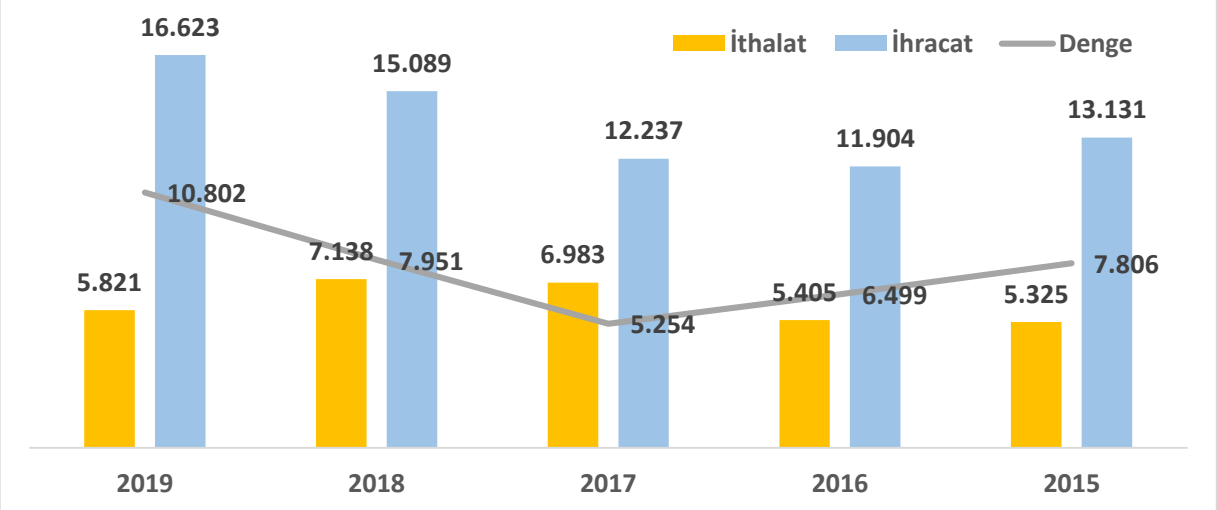
[158] Turkishairlines.com, Kampanyalar ve Uçuş Ağı sekmesinden 22.5.2019 itibariyle çıkarılmıştır. **Uçuş noktaları için bkz Ek:9**
Resmi açıklamalarda 40 ülkede 60 nokta diye açıklanmasına rağmen THY web sayfasında farklı verilere (45 ülkede 75 uçuş noktası) ulaşılmıştır.

uçan ve uzun yıllar Somali'yi Dünyaya bağlayan tek Havayolu olarak önemli hizmet vermektedir.

Afrika Kıtası ile ticaret hacmimiz Afrika Eylem Planının kabul edildiği 1998 yılında toplam 3,6 milyar $ düzeyinde iken 10 yıl sonra 2008'de (kriz yılı olmasına rağmen) yaklaşık 4 kat artışla 14,7 milyar $'a tırmanmıştır. Bu rakam **2019 yılında ise 21 milyar $'ı aşmıştır. Pandeminin neden olduğu Küresel ticaret hacmindeki yavaşlamaya rağmen 2020, 9 aydaki hacim 18,2 milyar $'dır.** Kriz zamanında bile gelişmenin durmak bir yana artarak sürmesi çok olumlu bir göstergedir. Sağlanan gelişmede, ticarette ve ekonomide yaşanan sorunların, Türkiye ve ilgili ülkeden üst düzey yetkililerin katılımıyla karşılıklı ele alınmasına imkan sağlayan -başkanlıkları Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Bakanlar düzeyinde yürütülmektedir- **Karma Ekonomik Komisyonların** aktif çalışmasının da payı bulunmaktadır.

Bu haliyle **Afrika'ya ihracatımız, toplam ihracatımız içinde %9,2 pay almaktadır. İthalatımız içinde Afrika'nın payı çok sınırlıdır; %2,8.**

Dünyaya ihracatımız %18,9 artarken, **Afrika'ya ihracat %27,3 ile ortalamanın %50 üzerinde artmıştır.**

Kaynak: TUİK

Şekil 32: Türkiye Afrika Dış Ticareti (Milyar $)

- Türkiye'nin en fazla ticaret yaptığı Afrika ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri, Nijerya, G. Afrika, Etiyopya, Gana, Sudan ve Senegal'dir.

Kuzey Afrika, genel olarak ihracatımızın 2/3'ünü gerçekleştirdiğimiz bölgedir. 2019 rakamlarına göre Mısır, tüm ihracatımız içinde 1/5'den fazla pay ile ilk sırada iken, Fas %14,1, Libya %12,4, Cezayir %12,1 ile izlemektedir. Tunus, Kuzey Afrika'da olup da %5,3 ile ihracattan en düşük payı alan ülkedir.

Diğer ülkelerin tamamının payları %4'ün altındadır. Son 5 yılda Fas'a ihracat %71, Libya'ya %38 artmış, buna karşın diğer 3 Kuzey Afrika ülkesinde %6'nın altında bir gelişim sağlanmıştır. Tunus ve Cezayir değer olarak daha aşağı olsa da, ihracatta son 5 yılda %40'ın üzerinde artış sağlanmıştır. Somali'de %244, Cibuti'de %156 artış ile yaklaşık 250 milyon $ ihracata ulaşılmıştır.

İhracatımızda Kuzey Afrika dışında ön planda olan ülkeler arasında Nijerya ve G.Afrika, Mısır'dan sonra Kıtanın en büyük iki ekonomisidir. Doğal kaynakları yönünden zengin olan iki ülke içinde Nijerya, 200 milyonu aşan nüfusuyla dikkat çekmektedir.

Etiyopya ve Gana da 5 ve 6. büyük ekonomiler olduğu gibi, Etiyopya nüfusu ve Kıta içinde diplomatik ağırlığı, Gana ise zengin altın ve doğal kaynakları ile ön sıraradır. **Senegal batıda, Sudan doğuda,** coğrafi açıdan stratejik Afrika'ya giriş noktalarıdır.

- Kuzey Afrika ülkeleri, aynı zamanda Kıtada Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkelerdir. Türkiye bu ülkelere aldığından fazlasını satmaktadır. Bahsedilen ilk 8 ülke içinde yalnızca 6. sırada yer alan Güney Afrika Cumhuriyeti bize aldığından fazlasını satmaktadır.

İhracatımızdaki ilk 5'de yer alan ülkelerden Tunus ithalatımızda 7.sıraya düşmüş, ihracatımızda 7. sıradaki Güney Afrika ise 2.'liğe tırmanmıştır. İthalatımızdaki ilk 5'liyi Fildişi, Tunus, Nijerya ve Gana takip etmektedir.

İhracatımızda %66 payı olan Kuzey Afrika ülkeleri Afrika ile ticarette sahip olduğumuz toplam 10,6 milyar $ dış ticaret fazlasının da %64,3'ünü karşılamaktadır. **Fas (1,634**

milyon $), Mısır (1,605 milyon $), Libya (1,586 milyon $), Cezayir (1,297 milyon $) ve Tunus (697 milyon $) fazla verdiğimiz ülkelerdir.

Kuzey Afrika dışında en fazla dış ticaret fazlası sağladığımız ülkeler de G.Afrika hariç, en fazla ihracat yaptığımız ülkelerdir. **Nijerya (440 milyon $), Etiyopya (329 milyon $), Senegal (279 milyon $), Gana (272 milyon $), Cibuti (256 milyon $), Somali (250 milyon $), Sudan (222 milyon $), Angola (207 milyon $), Kenya (192 milyon $), Tanzanya (189 milyon $), Liberya, Gine, Benin 100 milyon $'ı aşkın fazlaya** sahip olduğumuz ülkelerdir.

570 milyon $ ile ihracatımızın Afrika'da en yüksek olduğu 7. ülke olan G.Afrika, ithalatımızın daha fazla olması (754 milyon $) nedeniyle en fazla açık verdiğimiz ülkedir. Bu ülke dışında, yalnızca Malavi'ye (13 milyon $) ve Zimbabve'ye 7 milyon $ açık verilmektedir. 2020 ilk 8 ayı itibariyle baktımızda açık verilen ülkelerin arasına Gine (-68 milyon $), Fildişi Sahili (-66 milyon $), Libya (-40 milyon $), Ruanda (-37 milyon $), Çad (-24 milyon $), Mozambik (-3 milyon $) da katılmış durumdadır.

Tablo 16 : Türkiye Afrika Ticareti

Ülke	2019 İhr.	2019 İth	2020 İhr.	İtha 2020	2019 Hacim	2020 9ay Hacim	2019 Denge	2020 9 ay Denge	2019 İhr. Payı%	2019 İth. Payı%	2013-9 İhr. Değ%	2013-9 İth Değiş.%
Mısır	**3.509**	1.904	**1.971**	1.105	**5 413**	3 075	**1 605**	866	**21,1**	32,7	**5,2**	10,8
Fas	**2.347**	713	**1.256**	311	**3 061**	1 566	**1 634**	945	**14,1**	12,3	**79,1**	23,1
Libya	**2.069**	484	**1.033**	1.074	**2 553**	2 107	**1 586**	- 40	**12,4**	8,3	**-33,9**	57,7
Cezayir	**2.016**	719	**933**	390	**2 736**	1 323	**1 297**	543	**12,1**	12,4	**-5,0**	1,1
Tunus	**887**	190	**539**	97	**1 077**	636	**697**	442	**5,3**	3,3	**-13,8**	39,6
Nijerya	**596**	156	**360**	113	**752**	474	**440**	247	**3,6**	2,7	**25,9**	-5,3
G. Afrika	**570**	754	**354**	508	**1 324**	862	**- 185**	- 154	**3,4**	13,0	**-15,2**	-48,5
Etiyopya	**381**	51	**167**	32	**432**	198	**329**	135	**2,3**	0,9	**2,6**	-29,2
Gana	**374**	102	**287**	273	**477**	560	**272**	13	**2,3**	1,8	**100,3**	-42,0
Sudan	**307**	82	**251**	74	**389**	326	**225**	177	**1,8**	1,4	**2,3**	149,3
Senegal	**289**	10	**218**	13	**299**	231	**279**	205	**1,7**	0,2	**132,3**	82,9
Somali	**257**	7	**170**	4	**264**	174	**250**	166	**1,5**	0,1	**318,9**	525,7
Cibuti	**256**	0	**215**	0	**256**	215	**256**	215	**1,5**	0,0	**258,8**	-89,6
Kenya	**230**	17	**136**	17	**248**	153	**213**	118	**1,4**	0,3	**53,3**	19,0
Kotdivuar	**228**	184	**184**	250	**411**	435	**44**	- 66	**1,4**	3,2	**155,0**	32,6
Tanzanya	**226**	30	**140**	26	**256**	166	**196**	114	**1,4**	0,5	**56,3**	-42,5

Tablo 15 : Türkiye Afrika Ticareti Devamı

Ülke	2019 İhr.	2019 İth	2020 İhr.	İtha 2020	2019 Hacim	2020 9 ay Hacim	2019 Denge	2020 9ay Denge	2019 İhr. Payı%	2019 İth. Payı%	2013-9 İhr. Değ%	2013-9 İth Değiş.%
Liberya	**222**	13	**118**	64	**235**	183	**210**	54	**1,3**	0,2	**55,1**	4,4
Angola	**215**	2	**126**	3	**217**	129	**213**	124	**1,3**	0,0	**-24,9**	-71,0
Moritanya	**168**	83	**78**	15	**252**	92	**85**	63	**1,0**	1,4	**58,7**	2176
Kamerun	**157**	52	**105**	24	**209**	128	**104**	81	**0,9**	0,9	**43,9**	21,0
Gine	**137**	5	**94**	161	**142**	255	**132**	- 68	**0,8**	0,1	**1,5**	-60,6
Benin	**131**	16	**63**	4	**147**	67	**115**	59	**0,8**	0,3	**-1,4**	838,2
Togo	**100**	11	**97**	10	**110**	106	**89**	87	**0,6**	0,2	**5,1**	-77,2
Mozambik	**88**	73	**44**	47	**161**	91	**15**	- 3	**0,5**	1,2	**86,7**	6,2
Nijer	**76**	0	**31**	0	**76**	31	**75**	31	**0,5**	0,0	**62,4**	-17,2
Morityus	**75**	3	**50**	2	**78**	52	**72**	48	**0,5**	0,1	**80,2**	-57,7
Gabon	**73**	8	**32**	11	**81**	44	**65**	21	**0,4**	0,1	**-23,6**	-55,0
Madagas.	**72**	10	**51**	9	**82**	60	**62**	42	**0,4**	0,2	**20,5**	26,4
Sierra L.	**61**	3	**47**	1	**63**	48	**58**	46	**0,4**	0,1	**27,4**	-87,6
Kongo	**60**	1	**38**	5	**62**	43	**59**	33	**0,4**	0,0	**-36,5**	-82,1
D. Kongo	**54**	0	**38**	1	**55**	39	**54**	37	**0,3**	0,0	**38,4**	-99,2
Gambiya	**54**	1	**43**	1	**55**	45	**52**	42	**0,3**	0,0	**54,1**	3817
Mali	**49**	9	**42**	1	**58**	44	**40**	41	**0,3**	0,1	**111,0**	1809
Çad	**40**	35	**27**	51	**76**	78	**5**	-24	**0,2**	0,6	**199,5**	186,0
Uganda	**34**	7	**35**	6	**41**	41	**26**	29	**0,2**	0,1	**41,5**	-12,0
Ruanda	**33**	0	**17**	54	**33**	71	**33**	- 37	**0,2**	0,0	**238,4**	-58,1
B.Faso	**33**	21	**38**	7	**53**	45	**12**	32	**0,2**	0,4	**57,4**	-45,2
E.Ginesi	**27**	4	**28**	0	**31**	28	**23**	28	**0,2**	0,1	**-63,6**	5060
Zambia	**20**	6	**12**	3	**26**	15	**15**	9	**0,1**	0,1	**-9,9**	277,4
Komorlar	**20**	8	**14**	4	**28**	18	**12**	10	**0,1**	0,1	**78,0**	-8,0
Seyşeller	**18**	8	**10**	4	**25**	14	**10**	5	**0,1**	0,1	**69,3**	633,1
Eritre	**14**	0	**10**	0	**14**	10	**14**	10	**0,1**	-	**957,1**	-100
Namibya	**9**	2	**2**	0	**12**	2	**7**	2	**0,1**	-	**211,1**	-41,8
Kabo V.	**9**	1	**3**	0	**10**	3	**9**	3	**0,1**	-	**31,3**	
Zimbabve	**6**	13	**9**	7	**19**	16	**- 7**	1	**-**	-	**-23,9**	-15,4
Malavi	**5**	18	**2**	11	**23**	13	**- 13**	- 9	**-**	-	**-7,9**	-29,3
Gine Bisse	**4**	1	**4**	1	**5**	5	**4**	3	**-**	-	**-20,3**	401,4
O.Afrika	**4**	2	**2**	1	**6**	3	**2**	0	**-**	-	**182,6**	
G. Sudan	**4**	0	**5**	0	**4**	5	**4**	5	**-**	-		
Botsvana	**3**	0	**2**	0	**3**	2	**3**	2	**-**	-	**-0,7**	
Burundi	**3**	0	**2**	0	**3**	2	**2**	2	**-**	-	**75,2**	
Sao Tome	**2**	0	**2**	0	**2**	2	**2**	2	**-**	-	**373,8**	
Lesotho	**2**	0	**0**	0	**2**	0	**2**	0	**-**	-	**226,7**	
Svaziland	**0**	0	**0**	0	**0**	0	**0**	0	**-**	-	**-90,2**	
AFRİKA	16.623	5.821	9.535	4.797	**22.444**	14.332	**10.802**	4.738	**9,2** (9,4)*	2,8 (2,3)*		

Kaynak: TUİK, Erişim 16.10.2020 *Parantez içi rakamlar 2013 yılı oranlarıdır

Yılın tamamı için verileri bulunan 2019 rakamlarına bakılacak olursa;

- **Sadece Mısır'dan ithalatımız 1 milyar $'ı aşmaktadır**. (2020 yılı ilk 8 ay için ve Libya'dan ithalatımız da daha 8 ayda 1 milyar $'ı aşmıştır ve Mısır'dan ithalatımızı yakalamak yolundadır**.) 9 ülkeden ithalatımız 100 milyon $ üzerindedir. 45 ülkeden ithalatımız 100 milyon $'ın altındadır. Tamamı Sahra Altı ülkesi olan bu 45 ülkeden ithalat toplamı 614 milyon $'ı ancak bulmaktadır**. Daha çarpıcı olarak ifade etmek gerekirse, 29 ülkeden ithalatımız 10 milyon $'ın, 21 ülkeden ithalatımız 5 milyon $'ın, 13 ülkeden ithalatımız 1 milyon $'ın **altındadır.**

- **Diğer taraftan tamamı Kuzey Afrika'da yer alan 4 ülkeye ihracatımız 1 milyar $'ı aşmaktadır. Mısır'a ihracatımız 3,5 milyar $ civarında iken çok kaba şekliyle Fas, Libya ve Cezayir'e ise 2,0-2,4 milyar $ dolayında ihracatımız vardır.**

23 ülkeye ihracatımız 100 milyon $ üzerindedir. 31 ülkeye ihracatımız 100 milyon $'ın altındadır. T**amamı Sahra Altı ülkesi olan bu 31 ülkeye ihracat toplamı 1 milyar $'a ulaşmamamaktadır (951 milyon $)**

Daha çarpıcı olarak ifade etmek gerekirse, 22 ülkeye ihracatımız 50 milyon $'ın, 12 ülkeye ihracatımız 10 milyon $'ın, 8 ülkeye ihracatımız 5 milyon $'ın, 3 ülkeye ihracatımız 3 milyon $'ın, altındadır.

100 milyon $'ı aşan **ihracatlar içinde son 7 yıl içinde en yüksek <u>artış</u>;**

- Somali'ye %319 (257 milyon $), Cibuti'ye %259 (256 milyon $), Fildişi Sahili'ne %155 (228 milyon $), Senegal'e %132 (289 milyon $), Gana'ya %103 (374 milyon $),

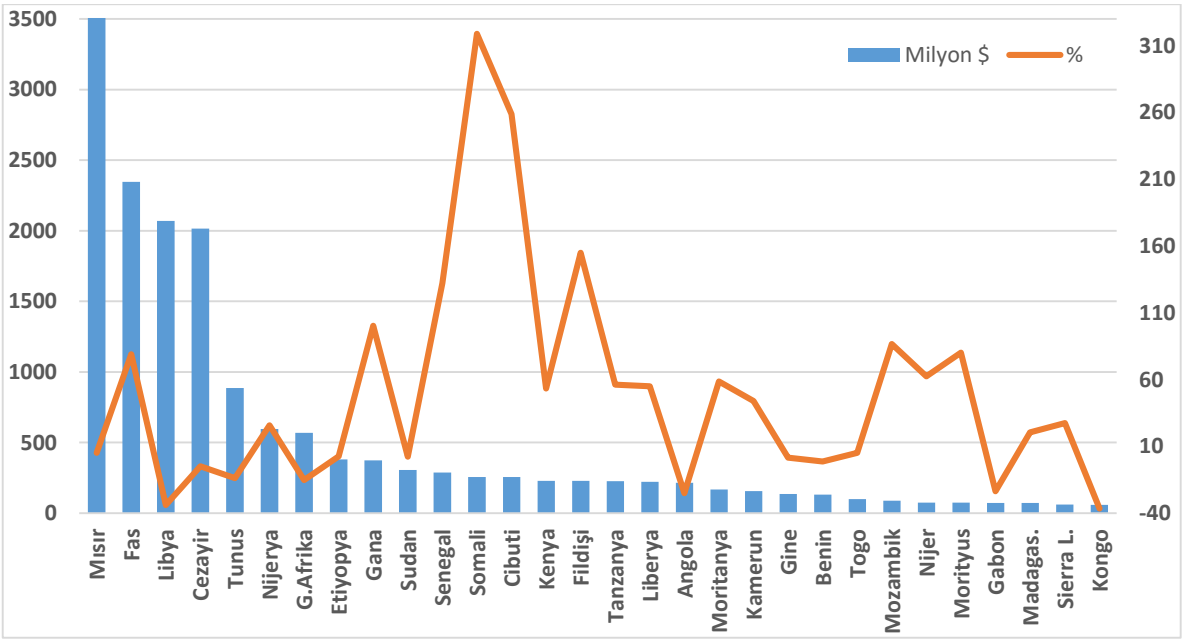
- Fas'a %79 (2.347 milyon $), Kamerun, (157 milyon $), Tanzanya (226 milyon $), Liberya (222 milyon $), ve Kenya'ya (230 milyon $), %**55-59** arasında sağlanmıştır.

İhracatta 100 milyon eşiği 10 milyon $ ve üzeri ihracat yapılan ülkeler dahil edildiğinde son 7 yılda en yüksek ihracat artışı %957 ile Eritre (14 milyon $), %238 ile Ruanda (33 milyon $), %200 ile Çad (40 milyon $), %111 ile Mali (49 milyon $), %87 ile Mozambik

(88 milyon $), %80 ile Morityus (75 milyon $), %78 ile Komorlar (20 milyon $), %69 ile Seyşeller (18 milyon $), %62 ile Nijer (76 milyon $), %57 ile Burkina Faso ve %54 ile Gambiya'ya sağlanmıştır.

Yüksek değerde ihracat yapılan Libya (-%34), Cezayir (-%5), Tunus (-%14), G.Afrika (-%15) ihracatın son 7 yıla göre artmayıp gerilediği ülkelerdir. Nijerya'ya %26 dolayında bir artış sağlanmış iken, Mısır'a (%5) ve Etiyopya'ya (%2,6) çok sınırlı bir artış söz konusudur.

E. Ginesi'ne %64 (27 milyon $), Kongo'ya %37 (60 milyon $), Angola'ya %25 (215 milyon $), Benin'e %1,4 (131 milyon $), Zimbabve'ye %24 (6 milyon $), Gine Bisse'ye %20 (4 milyon $), Malavi'ye %8 (5 milyon $), Botsvana'ya %0,7 (3 milyon $) oranında son 7 yılda **ihracat azalmıştır.**

Kaynak: Trademap verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 33: Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı (2013-19 Değişim, 60 mn $ üzeri)

- Libya %57,7 (483,5 milyon $) Fas %23,1 (713,3 milyon $) Fildişi Sahili %32,6 (183,6 milyon $) Mısır %10,8 (1903,8 milyon $) ve Cezayir %1,1 (719,3 milyon $) ile 100 milyon $ üzerindeki **ithalatımızın en fazla arttığı ülkelerdir**.

10 milyon $ eşik alındığında, ithalatımızın en fazla arttığı diğer ülkeler %2176 ile Moritanya (83,2 milyon $), Benin %838 (15,9 milyon $), Çad %186 (35,3 milyon $), Sudan %149 (82,3 milyon $)'dır.

Ayrıca değer olarak daha düşük olmakla birlikte Mali %1810 (8,7 milyon $), Seyşeller %631 (7,8 milyon $), Somali %526 (7 milyon $), Zambiya %277 (5,6 milyon $) ithalattaki belirgin artış ile öne çıkmaktadır.

Öte yandan 100 milyon $ üzerinde ithalatımız olan ülkelerde, G.Afrika'dan (-%48,8), Tunus'tan (-%39,6), Nijerya'dan (-%5,3), Gana'dan (-%42,0) **ithalatımızda daralma yaşanmıştır**.

2.4.2. Türk Girişimciler İçin İş Olanakları Açısından Sektörel Bazda Kıta Dış Ticaretinin İncelenmesi

2018 yılı içinde yaklaşık 19,7 trilyon $ tutarında olan Dünya ithalat ve ihracat rakamları içerisinde Afrika'nın payı ihracatta yaklaşık 500 milyar $ ile %2,6, ithalatta ise 580 milyar $ ile %2,9 dolayındadır. Aynı dönem itibariyle Dünyada ticaret hacmi açısından 10.sırada yer alan İtalya'nın dahi tek başına ihracatının 547, ithalatının ise 501 milyar $ olduğu düşünüldüğünde 54 ülke için bu rakamın son derece düşük olduğu görülür.

Bu arada 2019 yılı dış ticaret rakamlarında hem Dünya'da hem Afrika rakamlarında yaklaşık %3,5 bir gerileme yaşanmış olup, örneğin Dünya ithalatı 19,06 trilyon $'a, Afrika ithalatı 560 milyar $'a gerilemiştir. Çalışmada ithalatın daha yüksek olduğu 2018 yılı ve önceki 5 yıl esas alınarak daha yüksek olan potansiyel belirtilmek hedeflenmiştir.

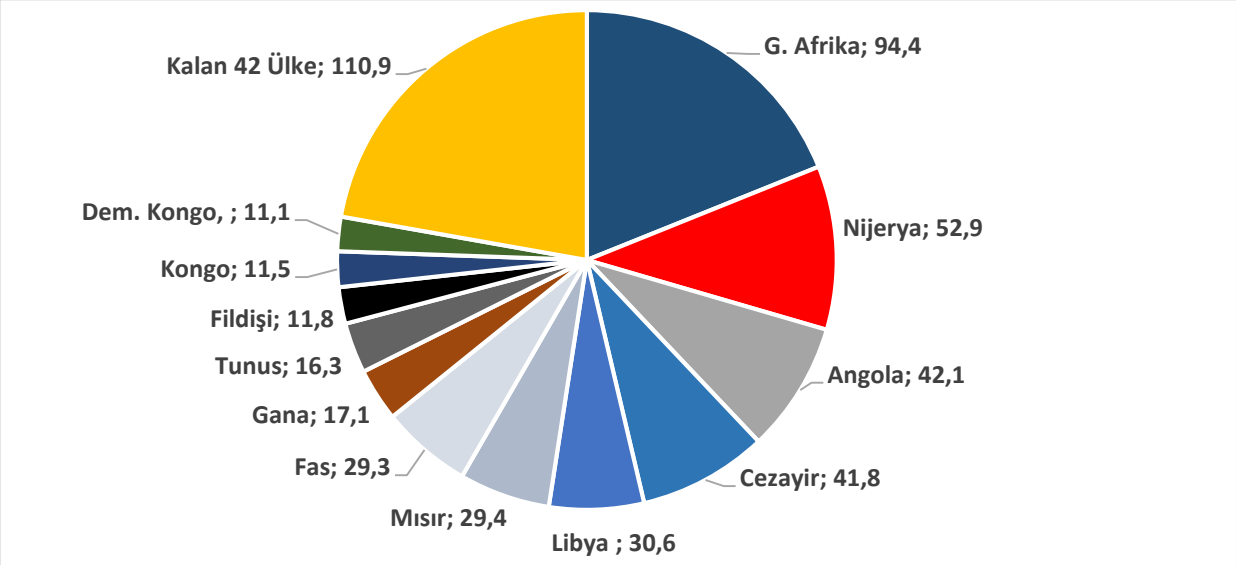
2014-18 arası 5 yıllık dönem ortalamasında ihracatın %45,5, ithalatın ise %54,5'nin Güney Afrika ile Kuzey Afrika'da Akdeniz'e kıyısı olan Mısır, Cezayir, Fas, Tunus ve Libya'nın yer aldığı 6 ülke tarafından gerçekleştiriliyor olması, Kıta içindeki dengesiz ticaretin bir başka göstergesidir**. G.Afrika her iki yönlü ticarette de yıllar**

içinde değişmekle birlikte Kıta hacminin %16-18 dolayında bir kısmını tek başına karşılamaktadır. İthalatta Mısır %13-14, ihracatta da Nijerya %10-11 payla G.Afrika'ya eşlik ederek Kıtanın yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır.

Kıta ihracatı Kıtanın lokomotif ülkesi olan G. Afrika ile petrol zengini Nijerya ve Angola yanında, Akdeniz'e kıyısı bulunan 5 ülke ile birlikte 8 ülkede yoğunlaşmaktadır. Bu ülkelerin dışında 10-18 milyar $ arası ihracatı bulanan sadece 4 ülke bulunmaktadır;

Gana (17 milyar $), Fildişi Sahili (12 milyar $) ve Kongo Cumhuriyeti ile Demokratik Kongo (11'er milyar $).

Bu ülkelerin ardından Zambiya, Namibya, Botsvana, E. Ginesi, Gabon, Gine, Kenya, Mozambik'in yer aldığı 8 ülkenin ihracatı 5-10 milyar $ arasında olup kalan 34 ülkenin ihracatı 5 milyar $'ın altındadır. Bunun da ötesinde, 5'i 100 milyon $'ın altı olmak üzere 1 milyar $ altı ihracatı olan ülke sayısı 16'dır.

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

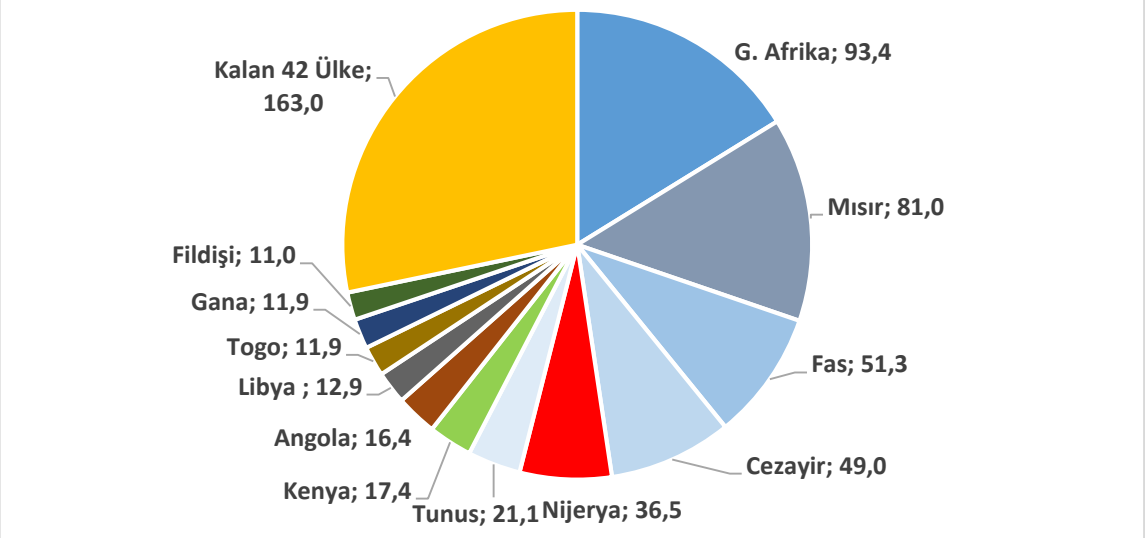
Şekil 34: Afrika Ülkeleri İhracatları (2018- Milyar $)

2014-2018 arası dönemde petrol fiyatlarındaki gerilemeye bağlı olarak Kıtanın önemli ihracatçıları arasında yeralan Nijerya (-%43), Cezayir (-%26) ve Angola (-%23) ihracat daralması yaşamıştır. Değer olarak çok daha gerilerde yer almasına karşın Gambiya,

Kabo Verde, Nijer, G.Sudan, Ekvador Ginesi ve Çad'daki ihracat gerilemesi (-%43-91) arasında değişmektedir.

Değer olarak düşük ihracata sahip olup, *oran* olarak ihracatını çok yüksek artıran Togo (%293), Gine (%244) ve O. Afrika Cumhuriyeti (%185) dışında Kıtaya göre önemli ihracatçılardan olan Libya -savaş sonrası yeniden petrol piyasalarına girmesine bağlı olarak (%57), ve Kenya (%88) artış sağlamış gözükmektedir.

İthalatta 90 milyar $ üzeri potansiyele sahip G.Afrika ve 80 milyar $ üzeri potansiyele sahip Mısır diğerlerinden açık ara ayrılmaktadır. Ardından gelen Fas ve Cezayir 50 milyar $ civarı bir ithalat hacmine sahipken, Kıtanın 2. büyük ihracatçısı Nijerya ise ithalat hacminde yaklaşık 35 milyar $ ile ancak 5. sırada yer alabilmektedir. Yine Kuzey Afrika'da yeralıp ithalatta 20 milyar $ barajını aşabilen Tunus'un dışında yalnızca Kenya, Angola, Libya, Togo, Gana ve Fildişi Sahili 10-18 milyar $ arası hacme sahiptir. Kıtada 11'i, 1 milyar $ altı olmak üzere **5 milyar $ altında ithalat hacmine sahip ülke sayısı 27'i bulmaktadır**.

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 35: Afrika Ülkeleri İthalatları (2018- Milyar $)

Ancak yine de, Afrika'nın en yüksek nüfuslarına sahip Nijerya ve Mısır'ın ardından gelen Etiyopya (94 milyon kişi) ve Demoktatik Kongo (90 milyon kişi) ile bu ülkeleri izleyen G.Afrika'nın ardından gelen Tanzanya'nın (51 milyon kişi) ithalat hacimlerinin 9,5-7,5 milyar $ arasında olması, bugün için dış ticaret potansiyelinin çok düşük olmasına rağmen

gelecek potansiyelinin ne kadar büyük olabileceğini de göstermektedir. İthalatını son 2014-2017 arası 4 yıl ortalaması olan 1,7 milyar $'dan 2018'de 11,9 milyar $'a taşıyan Togo bu potansiyel zıplamaya güzel bir örnektir.

Tablo 17 : Ana Hatları İle Kıta Dış Ticaretinin Kısa Özeti

	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir SAG Mr $	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
1	Mısır	Kahire	1010	101.493	1.427	3.478	14.800	-4,3	-7,7	75,7	İng	Arp İng.	65,1	Çin 18,8, Rus 8,9 ABD 8,4, Alm 6,2 Hint 7, Fra.8, B Kra.13. sıra	Çin 10, Rus 85, ABD 35, Alm.0	3317	5,1	5	10
2	Nijerya	Abuja Lagos Ibadan	924	206.140	1.181	2.400	2.400	-3,3	-6,4	50,7	İng	İng	47,4	Çin 25,5, Hint 12, ABD9,9, B.Kra.8, Fra.11.sıra	Çin 45, Hint 115, ABD 45,	442	0,9	21	52
3	G.Afrika	Pretoria Cape Town	1220	59.720	763	6.193	6.193		-13,3	0,0	İng Hol	İng. Afr 11dil	88,2	Çin 18,5, Alm.10, ABD 6,6,Hint 4,9 B.Kra.7, Fra.12.sıra	Çin 15, Alm.-5, ABD 0	646	0,70	31	24
4	Cezayir	Cezayir	2382	44.227	638	4.039	16.091	-18,3	-15,0	40,7	Fra	Arp. Fra.	39,8	Çin 17,5 Fra.13,9, Rusya ve İta.8,5, İsp.8,3,	Çin -10, Fra.-15, Rus 70, İta.-35, İsp.0	1866	4,7	7	10
5	Fas	Rabat Kazablanka	720	35.952	317	3.464	9.667	-7,8	-7,1	64,3	Fra. İsp	Arp. Fra. İsp.	51,1	İsp.15,6, Fra 12,2, Çin10,1 ABD 7,4, İta.5,4,	İsp55, Fra.35, Çin 70, ABD 70, İta.40,	2666	5,2	6	65
6	Etiyopya	Addis Ababa	1200	97.175	253	1.066	1.066	-5,3	-3,0	51,9	-	Yerel İng.	8,4	Çin 27,7, ABD12,2 Hint 9,6, Fra.9,4, B.Kra.7,4	Çin -50, ABD-20, Hint 0, Fra155, B.Kra.110,	378	4,5	6	-15
7	Gana	Akra Kumashi	239	30.779	209	2.266	2.266	-4,5	-10,0	60,4	İng	İng.	15,9	Çin 30,9, Nij. 25,2 ABD 5,3, Hint 3,7, Hol.3,6 B. Kra.6, İsp 8, Fra.11.sıra	Çin -5, Nij. 215, ABD -15, Hint -5, Hol.-25	370	2,3	6	50
8	Angola	Luanda	1247	31.031	199	2.868	2.868	-6,7	-6,0	0,0	Por	Por.	9	Çin 22,9, Por.15,4 Nij.6,3, Belç.6,2, ABD 6, Brez.4,9 B.Kra.8, Fra.9, Hint 10.sıra	Çin -45, Por.-45, Nij.225,Belç.135, ABD -110, Brez.-45,	210	2,3	13	-45
9	Tanzanya	Dodoma Darüsselam	945	58.001	199	1.159	1.159	-3,8	-3,8	0,0	Alm.	İng	9,2		Çin -10, Hint 0, G.Afr.-15, ABD 115, Jap.35,	217,4	2,4	7	115

	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir Mr $ SAG	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
10	Kenya	Nairobi Mombasa	580	50.722	194	2.152	2.152	-4,6	-7,7	58,0	İng.	İng	14	Çin 35,6, Hint 13,9, Jap.6,1,G.Afr.5,6,BKra.3,2 Alm.6, ABD 7.sıra	Çin -20, Hint -55,Jap.0,G.Afr.35 ,B.Kra.-10	208,7	1,5	13	75
11	Sudan	Hartum Omdurman	1886	44.345	164	760	3.986	-15,2	-16,9	0,0		Arp. İng.	6	Çin 38,2, Hint 18,2, Suudi 5, TC 4,9, Rus 4,6 Alm. 6, B.Kra.11.sıra	Çin -10, Hint 30, Suudi-30,Rus 120 Alm 6, B.Kra.11.sıra	294,6	4,9	4	Darb -45
12	Fildişi Sahili	Yamousso-ukro Abidjan	322,5	26.958	164	1.794	1.794	-3,3	-5,3	0,0	Frank ofon	Fra.	8,7	Çin 23,4, Fra.14,1 Nij.13,3, Hint 4,8 Hol.4,4 ABD 7, İsp.8, Alm.9.sıra	Çin 35, Fra.5, Nij-25,Hint15 Hol.95	220,9	2,5	10	95
13	Tunus	Tunus	164	11.903	143	3.328	13.093	-7,5	-4,3	0,0	Fra.	Arp Fra	17,7	Fra.21,1, İta.20,1, Alm.9,2, Çin 7,7, İsp 5,1, ABD 8, Hint 12. sıra	Fra.0, İta.20, Alm.15, Çin 15, İsp.10	847,6	4,8	6	5
14	Uganda	Kampala	241	41.222	124	823	823	-9,7	-6,8	0,0		İng	2,9	Çin 25,8, Hint 22, Jap.6,3, G.Afr. ve Kanada 4,6, Alm.6, ABD 7.sıra	Çin.20, Hint.15 Jap.20, G.Afr.10 Kanada 215,	32,4	1,1	16	60
15	Kamerun	Yaounde Douala	475,5	26.144	100	1.554	1.554	-5,7	-4,5	37,5	Frank ofon	Fra İng	5,6	Çin 29,8, Nij.15,8 Fra.0,3, Bel.6, Tayl.4,2, Hint 6, ABD 7, İsp.10.sıra	Çin -5, Nij.30 Fra.-30, Belç.40, Tayl.30	154	2,7	8	115
16	Dem. Kongo	Kinşasa Lumum-bashi	2345	100.816	82	512	512	-5,4	-1,2	0,0	Bel	Fra.	6,4	Çin 32,4, G.Afr.16,4, Zam.13,5, Bel.5,7, Hint 5,5, Fra.8, ABD 9, Alm.10.sıra	Çin 70, G.Afr.30, Zam.90, Belç.-25, Hint 20,	54,3	0,8	14	75
17	Zambiya.	Lusaku	752,6	18.882	74	1.236	1.236	-2,0	-5,7	0,0	İng	İng	7,2	G.Afr, 30,8, Çin 14,1, BAE 10,3, Hint 4,8, D.Kon 3,2, Jap.6, ABD 9.sıra	G.Afr.10, Çin 85, BAE 215 Hint 5, D.Kon -115	28,2	0,4	31	-85
18	Senegal	Dakar	196,8	17.244	66	1.494	1.494	-11,3	-5,6	0,0	Frank ofon	Fra	8,2	Fra.16,8, Çin 10,7, Bel.6,9, Hol.6,8, Nij.5,1 Rus 6, İsp.7, Hint 9, ABD 10, Alm.11. sıra	Fra.50, Çin 75, Bel.210, Hol.130, Nij.15,	303,2	3,7	8	140 (son -20

	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir Mr $ SAG	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
19	Madagaskar	Antananarivo	587,3	27.799	53	491	491	-2,9	-4,0	0,0		Fra.	3,9	Çin 22,4, BAE 9,8, Hint 8,1, Fra.6,7, G.Afr.4,5 Jap.9, Alm.11, ABD 14. sıra	Çin 75, BAE 140 Hint 75, Fra.60, G.Afr.55	84,6	2,2	13	55
20	Burkina Faso	Vagadugu	274,2	20.917	49	758	758	-4,3	-5,0	0,0	Frank ofon	Fra.	4,3	Çin 12,2, Fildişi10,6, Rus 7,9, Fra.7,3, Gana 6,9, ABD 6, Hint 7, Alm.8, Jap.9.sıra	Çin 40, Fildişi 90, Rus 285 Fra.20, Gana 115,	63,6	1,5	18	115
21	Mali	Bamako	1240	19.667	48	967	967	-3,7	-5,8	33,8		Fra.	3,3	Sen29,4, Çin 13,3, Fra 11,5 Avus 4,5, Bel.4,3 Hint 6, Alm.8, Rus 10.sıra	Sen.110, Çin 45, Fra.0, Aust 110, Belç.30,	48,5	1,5	15	40
22	Mozambik	Maputo Matola	799,4	31.993	46	522	522	-68,8	-7,7	0,0	Por.	Por.	7,6	GAfr.27,9, Çin 11,3 BAE 9,6, Sing.6,7, Hint 6,1 Por 6, Jap 7, ABD 8, Alm.10.sıra	G.Afr.5, Çin 20, BAE 100, Sing.115, Hint 60, Por.-65,	46	0,6	28	50
23	Benin	Porto Novo Kotonu	112,6	12.146	43	1.274	1.274	-5,3	-2,8	0,0	Frank ofon	Fra.	2,9	Hint 13,6, Çin 10,9, Togo 10,9, Fra.8,8, Tayl.5,5, Rus 10, ABD 11. sıra	Hint 50, Çin 25 Togo 60, Fra-15, Tayl.-15	67,6	2,3	12	130
24	Botsvana	Gaborone	582	2.422	42	8.116	8.116	-2,5	-5,9	3,3		İng.	6,5	G.Afr.63, Namibya 9,9, Kanada 6,2, Çin 4,6, Hint 3,3, Fra.7, ABD 8, Alm.9.sıra	G.Afr.5, Namibya -45, Kanada -5, Çin 45, Hint 235	1,9	0	31	5
25	Gabon	Librevil	267,7	2.108	40	8.361	8.361	-8,4	-2,7	0,0	Frank ofon	Fra.	2	Fra 25,7, Çin18,9, Bel.7,3, ABD 6,5, Hol.4,2 B.Kra.7, Hint 8, İsp.10, Alm.11.sıra	Fra.-15, Çin -55, Belç.25, ABD-30, Hol.-15, B.Kra.5, Hint 40, İsp.0,	72,4	3,6	6	20
26	Zimbabve	Harare	391	15.189	37	847	847	-1,9	-4,9	82,4		İng.	4,8	G.Afr. 38,6, Sing 25,2, Çin 8,6, Hint 2,9, Morityus2,8 B.Kra.6, Jap.10.sıra	GAfr-15 Sin 0, Çin-10, Hint-50, Maurit.170, B.Kra.50, Jap.-35	7	0,1	39	130

	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir Mr $ SAG	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
27	Nijer	Niame	1267	24.207	35	427	427	-13,5	-4,2	2,0	Frank ofon		1,2	Çin 24, Fra.11,8, Hint 7,2, Nij.7, ABD 6,3, Alm.9.sıra	Çin 60, Fra.-35 Hint 40, Nij.40, ABD 0, Alm.20	72,1	6	6	145
28	Libya	Trablus Bingazi	1760	6.644	35	5.129	9.446	-6,6	-7,2	0,0		Arp Ber-beri	12,3	Çin 20, TC 16, İta.11,5, Kore 5,1, Hol.4,9, Alm. 6, İsp.7, ABD 9. sıra	Çin 35, TC 60, İta.-5, Kore-10 Hol165, Alm 30, İsp 40, ABD 75	1961	18	2	60
29	Gine	Konakri	245,8	13.967	35	1.031	1.031	-22,9	-4,3	0,0		Fra.	4,1	Çin 42,5, Hint 8,8, Hol. 6,6, Bel.5,7, Alm.4,1 Fra.6, ABD 9, İsp.10.sıra	Çin 40, Hint 40, Hol.-25, Bel. 80, Alm.75, Fra.20, ABD 15, İsp.90	132,4	3,3	8	110
30	Ruanda	Kigali	26,4	12.665	32	873	873	-16,2	-8,1	0,0		1994 Hutu Fra. 2008 İng.	0,872	Çin 30,4, Hint 14,9, H.Kong 7,5, Bel. ve Alm.7,3 Fra.8, ABD 9, B.Kra.10, Rus 11.sıra	Çin105, Hint 25 HKong 25, Bel.15 Alm. 60, Fra-115, ABD-25, BKra.75 Rus -125	32,3	3,7	6	-10
31	Çad	Encemine	1284	13.122	32	910	910	-12,9		0,0	Frank ofon	Fra. Arp	0,807	Çin 34,6, Fra.11,9, ABD 10,5, Hint 6,9, TC 4,8, B.Kra. 6, Rus 11, Alm.12.sıra	Çin125, Fra.-50 ABD 70, Hint -5, TC 120, B.Kra. 450, Rus 520, Alm.-25	39,1	4,8	5	120
32	Kongo Cum.	Brazzaville PointeNoire	342	4.682	31	2.465	2.465	-1,2	5,7	28,0	Frank ofon	Fra	1,9	Çin 22,4, Fra.16,6, Hint 6, ABD-Belç.5,4, Alm.10.sıra	Çin-100, Fra.-95, Hint -60, ABD-90, Bel.-40, Alm.-125,	55,5	2,9	8	105
33	Mau-ritus	Port Louis	2	1.267	30	11.721	11.721	-8,4	-10,6	0,0	İng Fra	İng	5,6	Çin 16,7, Hint 13,9, GAfr 8,1, BAE 7,3 Fra.7, İsp.6, Jap.7, B.Kra.8, Alm.9, ABD 11.sıra	Çin 20, Hint 10, G.Afr.70, BAE 270, Fra.35 İsp.15, Jap. 60, B.Kra.70, Alm.50, ABD.65,	88,9	1,6	17	130
34	E. Ginesi	Malabo Bata	28	1.406	27	8.274	8.274	-10,4	-4,8	0,0	1997 sonr Frank ofon	Fra İsp Por	0,945	ABD 22, İsp.20,3 Çin,12,1 İta. 6,5, B.Kra.5,7, Fra.7, Alm.9.sıra	ABD-5, İsp-50, Çin -80, İta. 45, BKra.20, Fra-70, Alm-10,	20,2	2,1	10	-65

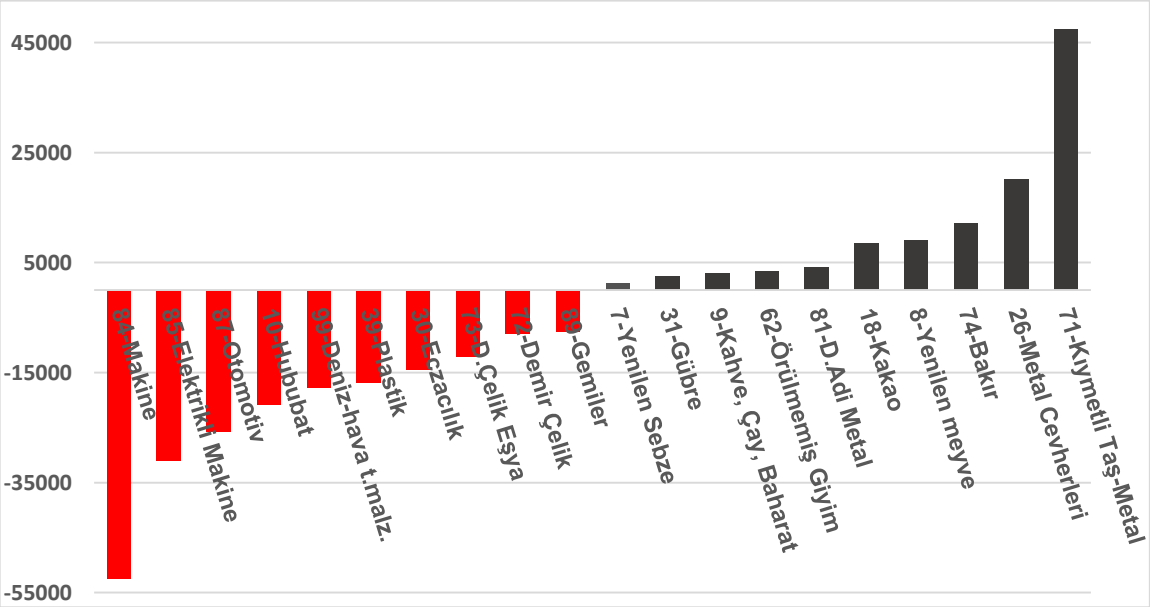
	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir Mr $ SAG	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
35	Namibya	Windhoek	825	2.506	26	5.963	5.963		-7,0	48,1	Alm G.Afr	İng	7,7	G.Afr.45,1, Zam.15,5, Çin 4, Bulgar 3,2, Hint 2,9, ABD 8.sıra	GAfr-45 Zam. 350, Çin 10, Bulg 250, Hint 35, ABD 95	54,2	0,7	19	-35
36	Malavi	Lilongve	119	20.873	26	386	386	-17,9	-6,3	0,0	İng	İng	1,3	G.Afr.31,1, Çin 19,5, Hint 14,3, Zam.7,5 Alm.2,5 Jap.10, ABD 11, B.Kra.12. sıra	GAfr.25, Çin 0 Hint10, Zam-30, Alm.55, Jap10, ABD -90, B.Kra.15,	4,7	0,3	24	110
37	Moritanya	Nuakşot	1031	4.147	25	1.427	5.158	-17,3	-2,6	76,9	Frank ofon	Arp Fra	3	Çin 34,9, İsp.7,9, Fra.7,6, Fas 6,6, TC 5,5, Hint 9, ABD 10, Alm.11. sıra	Çin 35, İsp. 60, Fra.25,Fas 25, TC 90 Hint 80, ABD-45Alm10	162,7	5,5	5	90
38	G.Sudan	Juba	619,8	13.793	23	243	243	-2,4	-2,7	60,3	İng	Arp İng	0,213	Çin 57,6, Hol.13,3, Hint 7,1, Alm.5, B.Kra.3,7 Rus 8.sıra	Çin 5, Hol.65 Hint 0, Alm.5, BKr70, Rus. 200			45	
39	Togo	Lome	56,8	8.401	15	714	714	-5,4	-4,1	0,0	Frank ofon	Fra	10,1	Çin 21,2, Kore 12,9, Hint11,9, Bel.10,4, Hol.8,6, ABD 7, Rus 9, Fra.12.sıra	Çin 0, Kore 325 Hint 105, Bel-40, Hol.15, ABD 80, Rus 240, Fra-115,	96,3	1	15	130
40	S.Leone	Free Town	71,7	7.907	13	557	557	-14,3	-5,6	39,2	İng	İng	1	Çin30,9Hint 12,7, ABD 7,7,TC 5,3, G.Afr.4,7,B.Kra.7, İsp.10,Alm.11.sıra	Çin 15, Hint 45, ABD 10, TC 35, GAf105, B.Kra-20 İsp.0, Alm.-40	53,5	5,3	4	35
41	Somali	Mogadişu	637,7	15,8	12	0	0	-11,4	0,0	0,0	İng. İta.	Arp İng İta	2,1	Çin34,2, Hint29,8, TC 11,4, ABD 4,9, Malezya 4,1 Alm. 8.sıra	Çin 125, Hint 35, TC 170, ABD 105 Malezya 25, Alm.125	224,4	11,4	3	170
42	Esvatini	Mbabane Lobamba Manzini	17,4	1.127	12	4.245	4.245	3,5	-8,9	39,0	İng	İng	1,8	GAfr 73, Çin 7,2, Mozambik 2,4, Hint 1,6, ABD 1,2	GAfr 25 Çin 130 Mozambik 755, Hin-10, ABD 65,	10,9	0,6	14	670

	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir Mr $ SAG	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
43	Burundi	Gitega Bujumbura	27,8	11.875	8	313	313	-17,1	-9,0	0,0	Bel.	Fra İng	0,275	Çin 24,2, Hint 20,7, Belç.11,4, Zam 8,3, Alm.5,5, Jap.6, Fra.8, B.Kra.9.sıra	Çin 35, Hint 80 Belç-70, Zamb230 Alm.55 Jap.80, Fra.-95, B.Kra.130	2,6	1	15	20
44	Eritre	Asmara	117,6	6.269	7	350	350	10,2	-5,0	0,0		Arp İng İta	0,174	Çin 27,9, İta.14,7 Alm.8,3, ABD 8,2, TC 8, Hint 7, İsp. 8.sıra	Çin -110, İta.40, Alm. 15 ABD 230 TC-30, Hint 10, İsp.130,	13,9	8	5	-30
45	Gambiya	Banjul	11,3	2.419	7	796	796	-9,8	-2,4	0,0	İng	İng 2014 Arp. oldu	1,3	Çin 39,9, Hint 11,6, Brez.6,1, Sen.6, Hol. 4,7, ABD 7, B.Kra.8, İsp.9.sıra	Çin 60, Hint 165, Brez.5, Sen.-10, Hol 45, ABD 20, BKra 55, İsp.55,	51,3	4	6	190
46	Lesotho	Maseru	38,3	2.062	7	1.358	1.358	6,9	-2,0	7,2	İng	İng	1,6	GAf.84,8, Çin 4,6, Tay.4,1 Hint 2,9, H.Kong7, Jap.6, İsp.9. sıra	GAfr.20, Çin -10, Tay.15, Hint 40, HKo-15, Jap105,	1,6	0,1	15	400
47	Cibuti	Cibuti	23,2	1.109	6	3.088	5.855		-2,7	44,9	Fra	Arp. Fra	4	Çin 55,1, Hint 9,1, TC 6,3, Fas 5,6, ABD 3,8, Fra.7, Jap.10.sıra	Çin 5, Hint 130, TC 160, Fas 1005, ABD 0, Fra.-20, Jap.-20	251,9	6,3	3	160
48	Liberya	Monrovia	111,4	4.694	6	688	688	-18,7	-5,2	47,2		İng	12,2	Çin32,1, Sing 21,9, Jap16,6, Kore 14,1, Brez.2,1 Alm.6, Hint 7, ABD 11.sıra	Çin 130, Sing 40, Jap 95, Kore-20, Brez. 430, Alm.-15, Hint 45, ABD -5	179,6	1,5	9	135
49	Orta Afrika Cum.	Bangui	623	5.282	4	472	472	-5,3	-2,4	0,0	Frank ofon	Fra	0,252	Fra15,1, ABD 14,7, Çin10,2, Hol.9,6, Bel.8,6, Hint 7, Alm.8, İsp. 10. sıra	Fra-30, ABD 10, Çin65, Hol.95 Bel 70, Hint 135, Alm.15, İsp.-5,	3,8	1,5	13	280
50	Kabo Verde	Prala	4	0.566	4	3.808	3.808	-7,7	-8,3	112,1	Por	Por	0,919	Por.34,7, Hol.20,9, İsp.10,7, Çin 6,9, Belç.5,7, Fra.7, Alm.9.sıra	Por.35, Hol.120, İsp.110, Çin 60, Bel.120, Fra.50, Alm. 110,	9,2	1	11	70
51	Gine Bisse	Bisse	36,1	1.815	4	830	830	-7,4	-4,1	0,0	Por	Por	0,297	Por.34,4, Sen.22, Çin 10,7, Hol. 7,9, Hint 4,1, İsp.6, Fra.7.sıra	Por. 35, Sen.10, Çin 70, Hol.130 Hint -45, İsp-70, Fra.-70,	4,2	1,4	9	-20

	Ülke	Başkent Önemli Kent	Alan Bin km2	Nüfus (Bin)	Milli Gelir Mr $ SAG	Kişi başı cari-$	Kişi başı SAG-$	C.Açık /MG	Kamu Açığı/ MG %	N.Kamu Borcu (MG/) %	Sömürgesi	Dil	İthalatı	İthal Ülkesi 2019 % ve sıra (belirtilmiş)	İthal Ülkesi son 5 yıl pay Artışı %	TC Değeri milyn $	TC Pay%	Sı ra	Son 5 yıl Ge %l
52	Seyşeller	Victoria	0,5	0.097	3	17179	7179	-27,8	-14,1	0,0	İng	İng. Fra.	0,75	Alm.12,6, Çin 8,7, Fra.8,4, GAfr. 8,3, İsp.7,9 Hint 6 B.Kra.8.sıra	Alm.225, Çin 15, Fra.20, G.Afr.0, İsp.-95, Hint 95, B.Kra. 85,	17,5	2,3	14	135
53	Komorlar	Moroni	2	0.897	3	1.393	1.393	-5,7	-3,8	0,0	Fra	AraSa-vil Fra.	0,223	Çin 33,1, Fra17,9 Hint 9, TC 6,1, Madagaskar 3,7 İsp.6.sıra	Çin 70, Fra.0, Hint 40, TC 170, Madag. 85, İsp.120	13,5	6,1	4	170
54	São Tomé Príncipe	Sao Tome	1	0.227	0,462	2.036	2.036	-10,6	-4,5	0,0			0,96	Por56,9, Çin 9,3, Hol.7,7, Bre. 3,4, ABD 2,8, Fra.6, Hint 10.sıra	Por.-15, Çin 20, Hol.155, Bre195, ABD 130, Fra.170, Hint 55	2,4	2,5	7	240

2.4.2.1. Dış Ticarete Konu Ana Ürün Grupları

Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları baz alınarak yapılan incelemede Afrika'nın Dünya ihracatında %2,6 olan ortalamasının üzerinde pay aldığı ürün gruplarının son derece sınırlı olduğu görülür. **Kakao ve kakao müstahzarlarının Dünya ihracat pastasında %18,8 ile ilk sırayı aldığı listede, diğer adi metallerin yer aldığı 81 Nolu GTİP kapsamı ürünler %18,3 ile izlemektedir. Afrika'nın Dünya ihracat payının %10'u aştığı diğer 4 ürün grubu da gübreler (%11), metal cevherleri (%10,9), kahve, çay, baharat (%10,4) ve bakır ve bakırdan eşya (%10,2) şeklindedir. Yenilen ve sert kabuklu meyveler (%8,7), kıymetli taş, metal, mücevhercilik eşyası (%8,1) ve tuz, kükürt, toprak (%7,7) ile dikkat çeken diğer ürün gruplarıdır**.

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 37: Fasıllar İtibariyle Afrika Dış Ticaretinde Negatif ve Pozitif İlk 10 (Milyon $-2018)

Afrika'nın dış ticaret açığı verdiği başlıca ürün grupları her tür makine, motorlu kara ve deniz taşıtları, hububat, plastik, demir çelik ve ürünleri, plastik, eczacılık ve sağlık ürünleri, kimyasal ürünlerdir. Aşağıdaki tabloda Kıtanın tüm fasıllar itibariyle dış ticaret dengesi belirtilmekte olup, esasen bazı gıda ve tekstil ürünleri, madenler ve hammaddeler dışında neredeyse tüm fasıllarda dış ticaret açığı verildiğini sonuç olarak söylemek mümkündür.

Tablo 18: Fasıllar İtibariyle Afrika Dış Ticareti (Milyon $-2018)

	TANIM	Dünya İhracat	Afrika İhracatı	Dünya'da Afrika Pay	Afrika Dengesi
84	Makinalar, mekanik cihazlar ve aletler,	2.269.472,9	8.163,9	0,36	-52.392,2
85	Elekt. makina ve cihazlar, ses kayd.verme, tv görüntü-ses kayd.-verme cihazları, aks.	2.775.517,9	13.398,1	0,48	-30.945,7
87	Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, par,	1.530.126,4	15.906,1	1,04	-25.783,0
10	Hububat	111.799,3	988,3	0,88	-20.898,6
99	Deniz-hava taş. kumanya-mal(yakıt hariç)	602.925,3	1.141,1	0,19	-17.665,0
39	Plastikler ve mamulleri	651.084,7	4.719,4	0,72	-16.878,4
30	Eczacılık ürünleri	515.918,0	1.140,3	0,22	-14.344,4
73	Demir veya çelikten eşya	311.682,6	2.427,4	0,78	-12.073,4
72	Demir ve çelik	421.009,7	8.864,1	2,11	-7.873,7
89	Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar	127.933,4	4.501,2	3,52	-7.480,9
90	Optik, Resim, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar ve aksamı	612.049,2	1.412,5	0,23	-7.400,0
38	Muh. kimyasal md. (biodizel, yangın sön. dezenfektan, haşarat öldürücüler, vb.)	210.372,1	1.794,5	0,85	-6.438,4
48	Kağıt-karton, kağıt kartondan eşya	175.532,6	1.572,6	0,90	-6.372,5
15	Hayvansal-bitkisel katı-sıvı yağ,	93.270,1	2.364,4	2,54	-6.157,1
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	191.086,6	1.842,1	0,96	-4.680,6
29	Organik kimyasal ürünler	437.739,7	2.131,1	0,49	-4.417,4
2	Etler ve yenilen sakatat	127.788,9	695,7	0,54	-4.303,1
4	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	89.373,7	794,0	0,89	-4.048,7
17	Şeker ve şeker mamulleri	41.033,4	2.216,8	5,40	-3.650,5
94	Mobilya, yatak tak. aydınlatma cihazları reklam lambaları, ışıklı tabela, prefab. yapı	259.331,4	1.409,8	0,54	-3.493,7
55	Sentetik ve suni devamsız lifler	36.621,5	268,1	0,73	-3.155,8
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları, aksam- parça	205.041,0	1.641,4	0,80	-3.023,5
54	Sentetik-suni filament, şerit vb sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler	50.998,8	234,0	0,46	-2.977,7
32	Boyacılıkta kullanılan hül. tanent, boya, pigment vb, vernik, macun, mürekkep	84.816,7	614,8	0,72	-2.554,5
19	Hububat, un, nişasta, süt müst. pastacılık.	76.628,8	786,6	1,03	-2.496,5
69	Seramik mamulleri	58.536,0	643,8	1,10	-2.324,2
49	Basılı kitap, gazete, resim- baskı san. dğ mam. el-makina yazısı metin-plan	37.951,7	500,4	1,32	-2.180,0
33	Uçucu yağ,parfümeri, kozmetik,tuvalet mü.	145.648,5	2.543,2	1,75	-2.167,8
23	Gıda..alıntı, döküntü, hayvan..kaba yemler	78.855,3	1.323,2	1,68	-2.068,4
64	Ayakkabılar,…tozluklar vb eşya, ..aksamı	145.906,8	1.392,1	0,95	-1.981,3
83	Adi metal eşya (kilit, kasa, mobilya tertib.)	71.440,1	233,8	0,33	-1.965,8

	TANIM	Dünya İhracat	Afrika İhracatı	Dünya'da Afrika Pay	Afrika Dengesi
63	Dokunabilir md hazır eşya, kullanılmış giyim- dokunmuş diğer eşya, paçavralar	66.601,2	1.172,0	1,76	-1.877,1
60	Örme eşya	36.443,2	126,0	0,35	-1.809,7
21	Yenilen çeşitli gıda müstahz. (kahve-çay hülasası maya, sos, diyet mama, vb.)	76.868,0	1.253,2	1,63	-1.798,1
34	Sabun, yüzey-aktif organik madde, yıkama-yağlama, bakım-dişçilik must.	63.131,9	1.183,2	1,87	-1.566,8
82	Adi metal.alet, bıçakçı eşya, sofra takımları	68.732,2	300,1	0,44	-1.466,7
96	Çeşitli mamul (hijyenik havlu, bebek bezi, kalem, çakmak, fermuar, fırça vb.)	52.397,9	554,0	1,06	-1.417,3
11	Değirmencilik ürn, malt,nişasta,buğday glu.	19.130,4	570,4	2,98	-1.329,2
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mens.	59.794,3	2.524,3	4,22	-1.309,7
70	Cam ve cam eşya	76.727,1	853,5	1,11	-1.172,5
86	Demiryolu...taşıtları, malz, aks, parçaları, mekanik trafik sinyalizasyon cihazları	40.282,7	250,3	0,62	-1.164,9
22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	124.248,9	1.958,8	1,58	-1.040,1
25	Tuz, kükürt, toprak-taş, alçı, kireç-çimento	46.818,4	3.593,1	7,67	-1.141,8
95	Oyuncak, oyun, spor malz; aksam, parça..	119.576,4	162,0	0,14	-987,9
68	Taş, alçı, çimento, amyant, mika ..md eşya	55.178,2	574,0	1,04	-946,3
56	Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat, özel iplik, sicim, kordon, ip, halat,	27.152,1	300,2	1,11	-774,8
35	Albüminoid md…. tutkal, enzimler	29.864,4	165,2	0,55	-757,4
59	Emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış-lamine edilmiş dokunabilir mensucat teknik eşya	26.722,1	41,6	0,16	-749,4
42	Deri-saraciye eşyası, eyer-koşum takıml. seyahat eşyası, el çanta vb mahfaza	84.173,4	365,9	0,43	-745,2
58	Özel dokunmuş mensucat, tufte edilmiş dokunabilir mensuc. dantela, duvar halıları	12.718,4	75,0	0,59	-691,0
44	Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü	148.361,9	3.977,8	2,68	-412,4
67	Hazırlanmış ince ve kalın kuş tüyleri vb eşya, yapma çiçek, insan saçından eşya	9.305,7	163,4	1,76	-377,9
93	Silah- mühimmat; aksam, parka-akse.	12.629,3	8,3	0,07	-373,3
5	Dğ. hayvansal menşeli ürünler (kıl, kemik, boynuz, fildişi, mercan, bağırsak, vb.)	11.307,1	146,1	1,29	-255,2
37	Resim-sinemacılıkta kullanılan eşya	15.550,9	14,4	0,09	-246,8
36	Barut-patlayıcı madde…kibrit, ….	4.464,1	184,7	4,14	-221,5
28	İnorg. kimyasal, kıymetli metal, radyoaktif metal-izotopların organik-inorganik bileşik	128.266,8	5.321,0	4,15	-191,0
91	Saatler ve bunların aksam ve parçaları	52.415,5	125,7	0,24	-185,7
65	Başlıklar ve aksamı	10.202,1	37,8	0,37	-166,5
79	Çinko ve çinkodan eşya	19.512,6	436,4	2,24	-150,6
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	191.630,4	4.717,8	2,46	-119,9
1	Canlı hayvanlar	22.382,4	1.064,8	4,76	-118,7
53	Dokumaya elv. dğ bitkisel lif, kağıt ipliği.	4.850,0	134,3	2,77	-96,2

	TANIM	Dünya İhracat	Afrika İhracatı	Dünya'da Afrika Pay	Afrika Dengesi
66	Şemsiye, baston, kamçı, kırbaç ve aks.	3.597,0	12,0	0,33	-65,9
50	İpek	2.138,2	8,1	0,38	-63,2
57	Halılar, dğ.dokumaya elv. md yer kaplama	16.507,3	376,2	2,28	-50,8
92	Müzik aletleri, aksam, parça-aksesuarları	6.704,7	12,4	0,18	-43,8
80	Kalay ve kalaydan eşya	5.544,7	5,1	0,09	-38,8
43	Kürkler ve taklit kürkler; mamulleri	9.295,9	8,1	0,09	-0,1
46	Hasır, sazdan-örülmeye elverişli madde…	2.510,3	43,8	1,74	15,3
45	Mantar ve mantardan eşya	2.036,0	41,1	2,02	15,4
20	Sebze, meyve sert kabuklu meyve, bitkilerin diğer kısımlarından müstahzar	66.270,2	1.657,3	2,50	31,9
14	Örülmeye elverişli bitkisel md,.. ürünl.	1.237,3	67,5	5,46	33,2
97	Sanat eserleri, kolleksiyon eşyası, antika..	32.807,3	144,0	0,44	57,6
27	Mineral yakıt, yağ-bun. damıtılmasından ürünler, bitümenli md. mineral mumlar	2.498.901,3	213,2	0,01	117,1
78	Kurşun ve kurşundan eşya	8.648,4	233,5	2,70	137,6
51	Yapağı ve yün, ince-kaba hayvan kılı, at kılından iplik ve dokunmuş mensucat	14.593,1	618,1	4,24	170,3
13	Lak, sakız, reçine ve dğ bitkisel özsu hül	7.748,9	367,3	4,74	195,0
47	Odun-diğer lifli selülozik hamurları, geri kazanıl. kağıt-karton (döküntü,kırp,hurda)	54.368,9	955,8	1,76	249,2
24	Tütün, tütün yerine geçen işlenmiş madde.	45.496,5	3.001,1	6,59	97,8
12	Yağ.tohum, meyve, muh tane, tohum, mey. sanayi-tıpta kullanı.bitki, saman,kaba yem	99.151,2	3.117,1	3,14	262,0
41	Ham post, deri (kürk hariç) ve köseleler	23.880,3	854,3	3,58	393,7
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	240.397,2	3.684,8	1,53	502,0
16	Et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakçalar,	52.815,9	1.831,0	3,47	520,6
6	Canlı ağaç-diğer bitkiler, yumru, kök vb, kesme çiçekler ve süs yaprakları	22.245,0	1.204,0	5,41	997,3
3	Balık, kabuklu hayvan, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	124.293,0	5.488,6	4,42	1.053,9
75	Nikel ve nikelden eşya	25.571,7	1.361,1	5,32	1.298,4
7	Yenilen sebzeler-bazı kök ve yumrular	71.477,9	3.452,3	4,83	1.323,9
31	Gübreler	58.385,0	6.393,9	10,95	2.539,3
9	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	49.999,7	5.194,1	10,39	3.074,4
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	238.768,0	7.500,4	3,14	3.341,2
81	Diğ. adi metal (tungsten, molibden, tantal, magnezyum, kobalt, bizmut, kadmiyum)	22.673,8	4.137,9	18,25	4.013,2
18	Kakao ve kakao müstahzarları	49.490,5	9.284,1	18,76	8.511,4
8	Yenilen meyve-sert kabuklu meyveler	124.006,5	10.678,6	8,61	9.101,2
74	Bakır ve bakırdan eşya	160.591,4	16.394,6	10,21	12.107,3
26	Metal cevherleri, cüruf ve kül	213.036,1	23.280,7	10,93	20.052,6
71	Kıy.yarı kıymetli taş, metal, inci, taklit müc. eşyası, metal paralar	651.847,6	52.799,7	8,10	47.469,4

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

2.4.2.2.Kıymetli Taş ve Metal

71 Nolu GTİP altında yer alan "kıymetli taş, metal, mücevhercilik eşyası" Afrika için en "**kıymetli" gelir kaynağı konumundadır. 2018 yılı itibariyle bütün olarak bakıldığında Afrika ülkelerinin cari dengesine katkısı pozitif olarak net 47,5 milyar $'dır**. **Bu ürün grubundan en fazla pozitif katkıyı 16,5 milyar $ ile G. Afrika almaktadır.**

Bu katkının alt kırılımları incelendiğinde **G. Afrika'nın platin (7,8 milyar $), altın (5,5 milyar $) ve pırlanta (2,1 milyar $) ile tam bir kıymetli taş, metal zengini** ülke olduğu anlaşılmaktadır. Keza Afrika içinde platin ihracatında ilk, altın ve pırlanta ihracatında ise 2. sıradadır.

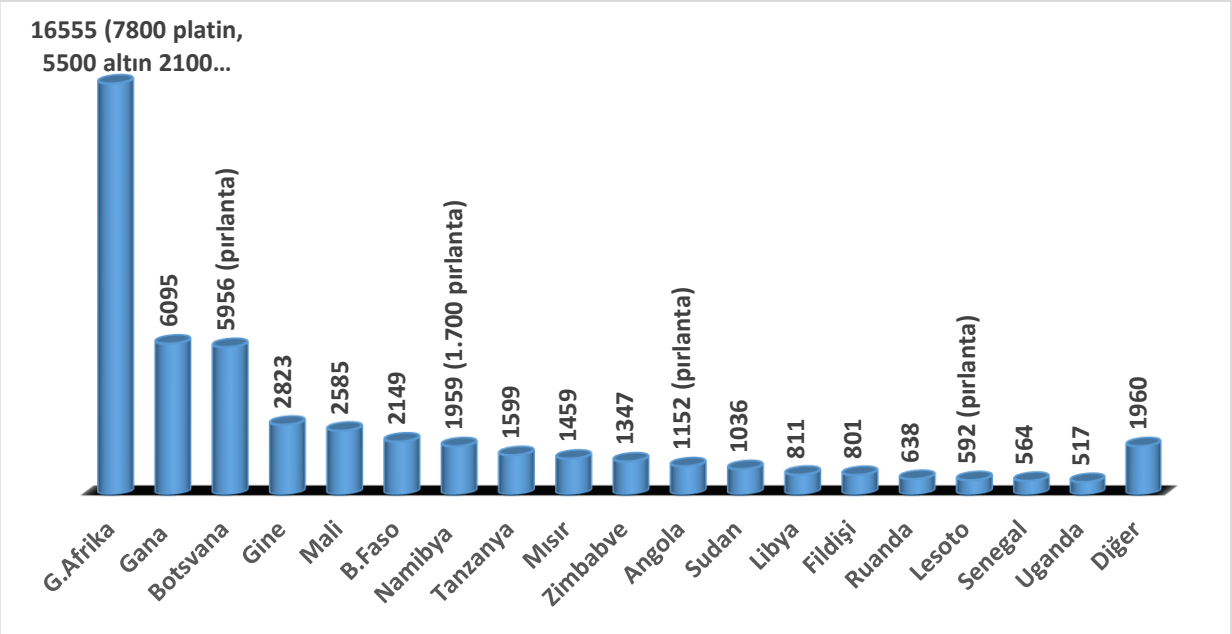
G.Afrika platinin en önemli alıcıları Japonya, İngiltere, ABD ve Almanya, altının en önemli alıcıları İsviçre, Hong Kong, Britanya, ABD ve BAE, pırlantanın ise BAE ile reeksport amaçlı Botsvana ve İsviçre'dir.

Gana, Afrika içinde ilk sırada yer aldığı altın ihracatından elde ettiği net yaklaşık 6,1 milyar $ ile, kıymetli taş ve metalden G.Afrika'nın ardından en fazla katkı sağlayan ülkedir. Hindistan, İsviçre, G.Afrika ve BAE en önemli alıcılardır.

Pırlanta ihracatında kamuoyunda yanlış bir şekilde ilk sırada yeraldığı düşünülen G.Afrika'nın çok önünde, yaklaşık **5,9 milyar $ ile ilk sırayı alan Botsvana,** bu 71 nolu GTİP ürün grubunda en fazla net katkıyı sağlayan 3. ülkedir.

2018 yılında **123,5 ton ile G.Afrika, ve 101,8 ton ile Gana, Dünya altın üretim listesinde 8 ve 10. sırayı[159] aldığı gibi ihracat olarak da Gana 11. G.Afrika 12. sıradadır. Pırlanta üretiminde ise Afrika ülkelerinin ağırlığı çok belirgindir. İlk 10 üretici içinde 7, ikinci 10 ülke içinde 6 Afrika ülkesi bulunmaktadır.** Botsvana'nın 2, G.Afrika'nın 4. olduğu listede ilk 5-9 arası sıradaki ülkelerin tamamı Afrika orjinlidir.[160]

[159] http://www.usfunds.com/investor-library/frank-talk/top-10-gold-producing-countries/#.XaW5gn-LSUk
[160] Diamond Producesrs Association / https://diamondproducers.com/diamond-industry/productionstats/

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 37 : Afrika Ülkeleri Kıymetli Taş- Metal Net Dış Ticaret Geliri (Milyon $-2018 Aksi Belirtilmedikçe Altın Geliri)

Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse;

- **Dünya pırlanta ihracatında Afrika'nın payı %8,9**;
  (Botsvana %4,3, G.Afrika %1,6, Namibya %1,2),

- **Altın ihracatında Afrika'nın payı %10;***
  (Gana %2, G.Afrika %1,8, Gine ve Mali %0,9'ar, B.Faso % 0,7,
  Tanzanya, Mısır, Sudan %0,5'er pay)

- **Dünya pilatin ihracatında Afrika'nın payı %24,6;**
  (G.Afrika %24,4)

şeklindedir.

*Dünya altın ihracatında İsviçre %21,1, Hong Kong %12,3 ve B. Krallık %10,3 ile aslan payını almaktadır.

2.4.2.3. Metal Cevherleri, Bakır, Adi Metaller, Nikel

Afrika'nın **kıymetli taş ve metallerden sonra en çok fazla verdiği ürün grubu, yaklaşık 20,1 milyar $ ile 26 nolu metal cevherleri** fasılında yeralır. İhracatın net fazlaya dönüşme oranı olarak %90 olan kıymetli taş ve metal ürün grubunun ardından %87 ile ikinci yüksek katma değeri sağlar. 54 ülke içerisinde 1,2 milyar $ açık veren Zambiya (bu açığın 1,07 milyar $'ı D.Kongo'dan aldığı bakır üzerinedir) ve 1 milyar $ açık veren Mısır (bu açığın hemen hemen tamamı demir çelik üzerine olup yarıya yakın bölümünü Brezilya'dan almaktadır) dışında tamamının fazla vermesi veya hemen hemen dengede olması diğer ilginç bir özelliktir.

Ürün bazında incelenecek olursa;

Demir cevheri; Dünya ihracatının %5,3'ü Afrika kaynaklıdır. G Afrika 4,2 milyar $ **(2,5 milyar $'ı Çin'e yönelik),** Moritanya 539 milyon $ (368 milyon $'ı Çin'e yönelik), Liberya 175 milyon $ ihracat yapmaktadır.

Manganez; Esas olarak demir çelik ve alüminyum alaşımları ve batarya üretiminde kullanılan madenin, Dünya ihracatının %89,5'i Afrika kaynaklıdır. G. Afrika 3,6 milyar $ **(2,1 milyar $'ı Çin'e yönelik),** Gabon 1,4 milyar $ **(yarısı Çin'e yönelik)**, Gana 288 milyon $, Fildişi 104 milyon $ ihracat ile önde gelmektedir.

Nikel; Dünya ihracatının %14,2'i Afrika kaynaklıdır. Zimbabve 394 milyon $ (hemen hemen Kıtanın tüm ihracatı olup **G.Afrika'ya yöneliktir**.

Kobalt; Cep telefonları ve otomobillerde de kullanılan **lityum pillerin ana maddesi olan**, aynı zamanda paslanmaz çelik üretiminde önemli olan kobaltın, **Dünya ihracatının %99,1'i Afrika ve çoğu D. Kongo kaynaklıdır.** D.Kongo'nun Çin'e sattığı kobaltın tutarı 3,5 milyar $ civarındadır.

Aluminyum; Dünya ihracatının %59,4'ü Afrika (%58'i Gine) kaynaklıdır. Gine 2,9 milyar $ **(2,2 milyar $'ı Çin'e yönelik),** S. Leone 90 milyon $ ile önemli ihracatçılardır.

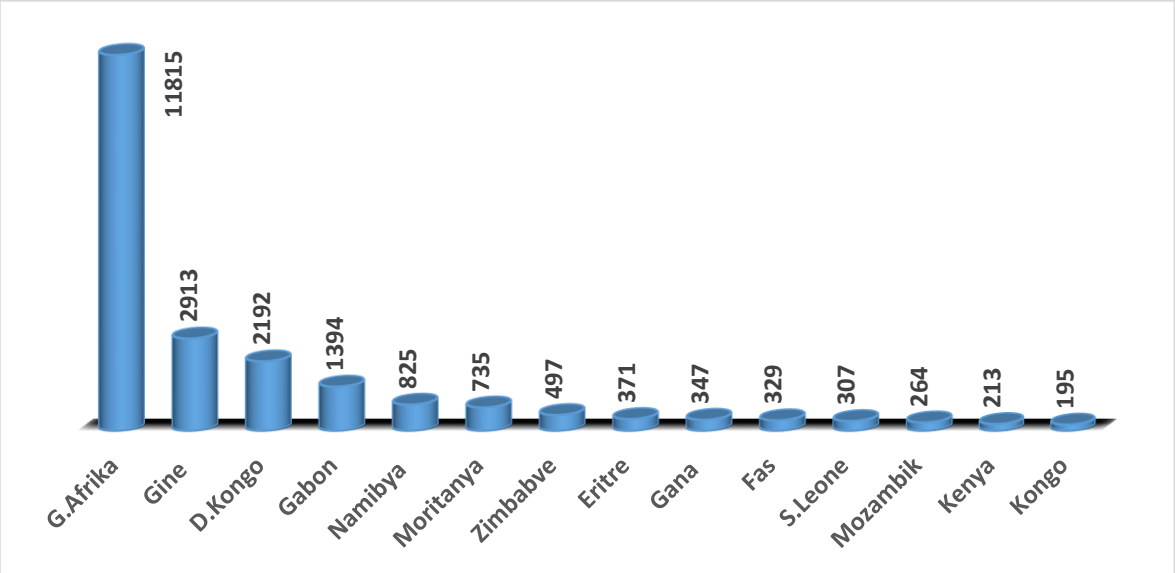
Kurşun; Fas 87 milyon $, G.Afrika 80 milyon $ ihracat yapmaktadır.

Çinko; Eritre 267 milyon $, Namibya 104 milyon $, Fas 83 milyon $ ihracat yapmaktadır.

Kalay; Dünya ihracatının %52,6'ı Afrika kaynaklıdır. Kongo 108 milyon $, D.Kongo ve Ruanda 61 milyon $ ihracat yapmaktadır.

Krom; Dünya ihracatının %70'i Afrika (%66,2'si G.Afrika) kaynaklıdır. G. Afrika 1,9 milyar $ (yaklaşık **1 milyar $'ı Çin'e,** 600 milyon $'ı Mozambik'e yönelik), Zimbabve 94 milyon $ ihracat ile öne çıkmaktadır.

Uranyum; Dünya ihracatının %99,5'i Afrika kaynaklıdır. Namibya 658 milyon $, Nijer 222 milyon $, Madagaskar 3,3 milyon $, G.Afrika 10 bin $ ihracat yapmaktadır. **Dünyada uranyum ihraç eden 13 ülke olup, Afrika'daki ihracatçı bu 4 ülke dışında kalanların tamamının ihracatı 3,5 milyon $'ı ancak bulmaktadır.* Namibya ihracatının 2/3'ü Çin'e, 1/3'ü Fransa'ya, Nijer ihracatının %92'si Fransa'ya yöneliktir.**

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 38: Afrika Ülkeleri Metal Cevherleri (26.Fasıl) Net Dış Ticaret Geliri (Milyon $-2018)

*İran 1,4 mn $, Hong Kong 1,3 mn $, Vietnam 632 bin $, Malezya 537 bin $, ABD 214 bin $, diğerleri çok düşüktür.

Titanyum; Dünya ihracatının %65'i Afrika kaynaklıdır. G.Afrika 586 milyon $, (yarıya yakını ABD ve Hollanda'ya yönelik), Mozambik 186 milyon $, S.Leone 164 milyon $, Kenya 152 milyon $ ile önemli ihracatçılar arasındadır.

Zinkonyum, nioblum; G.Afrika 492 milyon $, Senegal 103 milyon $, Ruanda ve Mozambik 77 milyon $ ihracat ile öne çıkmaktadır.

- **Bakır ve bakırdan eşyanın yer aldığı 74. Fasıl, Dünya**nın en büyük bakır üreticileri arasında **1,2 milyon ton ile 4. sıradaki D. Kongo ve 870 bin ton ile 7. sıradaki Zambiya[161] dolayısıyla, Afrika'nın Dünyada 10'un üzerinde paya sahip olduğu 6 gruptan biri olarak Kıtanın 12,1 milyar $ fazla vermesini sağlamaktadır**. Zambiya'nın bakırdan sağladığı net fazla 6,8 milyar $'ı aşarken, D.Kongo 4,1 milyar $, Kongo Cumhuriyeti 2,3 milyar $, Namibya 1,6 milyar $ ve G.Afrika 751 milyon $ ile izlemektedir.

Bu ürün grubunda Mısır'ın 696 milyon $, Fas'ın 461 milyon $, Cezayir'in 299 milyon $ ve Tunus'un 289 milyon $ açık vermekte oluşu, Kuzey Afrika'yı Kıtanın bütününden ayırmaktadır.

- **Diğer adi metaller** başlığı altında değerlendirilen 81 nolu fasıl Afrika'nın %18,3 ile Dünyada en fazla paya sahip olduğu 2. ürün grubu olmakla beraber, 4 milyar $ ile nispeten daha sınırlı fazla sağlamaktadır. Kaldı ki, bu sağlanan fazlanın 3,5 milyar $ ile %86'lık bölümü tek başına D.Kongo'ya aittir. D.Kongo'nun Çin'e sattığı "kobalt" kaynaklıdır. Madagaskar 226 milyon $, G.Afrika 163 milyon $, Fas 147 milyon $ ve Zambiya 120 milyon $ fazla veren diğer ülkeler iken, kalan ülkelerin büyük çoğunlukla dengede oldukları görülür.

Madagaskar, Fas ve Zambiya'nın fazlalarının neredeyse tamamı, tıpkı D.Kongo gibi kobalt kaynaklı iken, G.Afrika'nınki yarı yarıya manganez ve kobalt kaynaklıdır.

[161] https://investingnews.com/daily/resource-investing/base-metals-investing/copper-investing/copper-production-country/ Erişim: 07.08.2020
https://www.statista.com/statistics/264626/copper-production-by-country/ Erişim: 08.08.2020

75 nolu nikel ve nikelden eşya Zimbabve (525 milyon $), Madagaskar (428 milyon $) ve G.Afrika 387milyon $) dolayısı ile Afrika'nın 1,3 milyar $ fazla verdiği ürün grubudur. 10 milyon $ açık veren Tunus hariç, tüm Afrika ülkelerinin dengede olduğu söylenebilir.

2.4.2.4. Gıda Maddeleri

Afrika'nın "doğal hammaddeler" dışında ekonomik faaliyetlerin hemen her alanında geri olduğunu en açık şekilde ortaya koyan sektör, tarım ve gıda maddeleri olsa gerektir. Bu durumu daha net ortaya koymak için Kıtanın bir bütün olarak fazla ve açık verdiği alt sektörler incelenecektir.

- **8 nolu yenilen ve sert kabuklu meyveler fasılı 9,1 milyar $ ile en yüksek fazlanın sağlandığı alandır**. Bu fazlanın %40 civarı bölümü (3,7 milyar $) tek başına G.Afrika'ya aittir. Ülke yaklaşık 1,5 milyar $ değerinde turunçgil, 700 milyon $ değerinde üzüm ve 590 milyon $ değerinde elma ihracatından fazla elde etmektedir. Muz ve hindistan cevizi dışında açık verdiği ürün bulunmamaktadır.

Bu alanda diğer yüksek fazla sağlayan ülkeler Mısır***** ve Fildişi Sahili (1,4'er milyar $), Fas (1,2 milyar $)****** ve Gana (595 milyon $)' dır.

- **Kıtanın en önemli ihraç ürünlerinden olan "kaju"nun toplam ihraç hacmi 2,7 milyar $** olup Fildişi Sahili (1,16 milyar $) ve Gana'nın (456 milyon $), bu fasıldaki ihracatlarının esas kısmını karşılamaktadır. **Bu üründe Dünya ihracat pazarının %83,9'unu Afrika karşılarken** bu iki ülkenin payı %53'e ulaşmaktadır. Burkina Faso 215 milyon $, Nijerya 179 milyon $, Benin 138 milyon $, Gine Bisse 130 milyon $, Tanzanya 125 milyon $ ile kajunun diğer önemli tedarikçileridir. ******* Afrika kajusunun

---

*****770 milyon $ turunçgil (esas olarak portakal), 215 milyon $ üzüm, 73 milyon $ çilek dış ticaret fazlasına sahiptir.

******446 milyon $ turunçgil, 215 milyon $ çilek, 127 milyon $ yaban mersini, 127 milyon $ karpuz, 68 milyon $ kavun dış ticaret fazlasına sahiptir.

***Dünyada kajunun Afrika dışındaki en önemli tedarikçisi yaklaşık 3 milyar $ ile Vietnam, 626 milyon $ ile Hindistan ve 305 milyon $ ile Kamboçya'dır.

en önemli alıcılarının, Dünyanın en önemli tedarikçileri arasında yer alan Vietnam ve Hindistan olması ilginç bir bilgidir.

- **Dünya ihracatının %25,8'i oranında yaklaşık 500 milyon $ düzeyinde olan, hurma** ihracatının büyük bölümü Tunus (318 milyon $) ve Cezayir (104 milyon $) mahreçlidir.

- Dünya ihracatının %4,5'i oranında olup yaklaşık 435 milyon $ fazla verilen **muz** (Kamerun 275 milyon $, Fildişi Sahili 174 milyon $, Gana 46 milyon $)

Dünya ihracatının %5,5'i oranında olup yaklaşık 285 milyon $ fazla verilen **avokado** (Kenya ve G.Afrika 118'er milyon $),

Dünya ihracatının %7,3'ü oranında olup yaklaşık 205 milyon $ fazla verilen **mango** (Gana 66 milyon $, Mısır 31 milyon $)

Kıtaya özgü, ticaret fazlası elde edilen diğer ürünlerdir.

- **Kakaonun yer aldığı 18. Fasıl,** bir bütün olarak Afrika'nın Dünya ihracat pastasından **%18,8 ile en yüksek payı aldığı ürün grubu olarak 8,5 milyar $ fazla verilmesini** sağlamaktadır. Bu fazlanın yaklaşık 4,5 milyar $ bölümü Fildişi Sahili, 3,2 milyar $'lık bölümü ise Gana ile iki ülkeye aittir. Kamerun 660 milyon $, Nijerya 302 milyon $, Uganda ise 62 milyon $ fazla veren diğer ülkelerdir. Bu ülkelerin dışında D.Kongo, Togo, S.Leone, Madagaskar, Liberya, Tanzanya, Gine, Esvatini, Senegal ve Gambiya'nın da küçük çaplı fazlaları bulunmakta olup, kalan 39 ülke net ithalatçıdır.

Bu fasılda G.Afrika'nın 97, Cezayir'in 70 milyon $ dış ticaret açığı bulunmaktadır.

Hollanda (1,2 milyar $), ABD (666 milyon $) ve Almanya'nın (406 milyon $) pazar olarak ilk 3 sırayı aldığı Fildişi Sahili'nin kakao ihracatında Türkiye de 142 milyon $ ile 9. pazar konumundadır.

Gana kakaosunun yöneldiği pazarlarda ise ilk 3 Malezya (1,1 milyar $), Hollanda (662 milyon $), ABD (192 milyon $) şeklinde iken, Türkiye 38 milyon $ ile 15. sıradadır.

- **Kahve, çay ve baharatın yeraldığı 9 nolu Fasıl** 3,1 milyar $ fazla ile Kıta ekonomisine katkıda bulunmaktadır. **Dünya çay ihracatında Çin'den sonra ikinci sırayı alan Kenya** bu üründen sağladığı 1,4 milyar $ üzerine, kahve ihracatından da 200 milyon $ üzerinde fazla elde etmektedir. Kenya çayının en büyük alıcısı Pakistan ve ardından Mısır'dır.

Ruanda, Uganda ve Malavi'nin de yaklaşık 90 milyon $ dolayında çaydan net gelirleri olduğunu belirtmek gerekir.

9 nolu fasılda 1 milyar $'ı aşan geliri olan **Madagaskar'ın asıl ihraç kalemi 854 milyon $ ile Dünya ihracatının %61,8'ini sağladığı vanilya** üzerinedir.

Fasıl gelirinde **867 milyon $ ile 3.sırayı alan Etiyopya bu gelirinin neredeyse tamamını kahve ihracatından** sağlamaktadır. Ülke, Dünya kahve ihracatında %2,8 pay ile 10. sıradadır.***** Etiyopya kahvesinin yarıya yakını ABD, Almanya ve Suudi Arabistan'a satılmaktadır. Uganda'nın 436 milyon $, Kenya'nın 232 milyon $ ve Tanzanya'nın 148 milyon $ ile irili ufaklı diğer ihracatlarla birlikte **kahve, 9 nolu fasıl içerisinde yaklaşık 2,1 milyar $ ile en yüksek fazlanın sağlandığı ürün** olarak dikkat çekmektedir.

Bu fasılda Mısır (524 milyon $), Fas (360 milyon $), Cezayir (171 milyon $), ve Sudan (109 milyon $) ile en fazla dış ticaret açığı veren Afrika ülkeleridir. ******

- **Yenilen sebze, bazı kök ve yumrular başlıklı 7 nolu Fasılda** Kıtanın bir kısmı 2 milyar $ üzerinde açık verirken, diğer kısmı 3,5 milyar $ fazla vermekte olup, genelde 1,3 milyar $ fazla söz konusudur. Fas 1,3 milyar $, Mısır 911 milyon ile fazla veren ülkeler arasında ilk 2'yi alırken, Kenya, G.Afrika, Tanzanya ve Tunus 100 milyon $ üzerinde fazla sağlayan diğer ülkelerdir.

*****Kahve ihracatında ilk 3; Brezilya %14,3, Vietnam %9,4, Almanya %8,3
******Cezayir için kahve, diğer ülkeler için çay ithalatı açığın ana kaynağıdır.

Fas dış ticaret fazlasının 687 milyon $ bölümünü **Dünyada 4. olduğu* domates ihracatından, 260 milyon $ bölümünü 18,4 ile Dünyada ilk sırayı aldığı baklagiller ihracatından** elde etmektedir. Mısır'ın geliri ise daha değişik ürünlere dağılmış olup önde gelen ihracatı, Dünyada **8. sırayı aldığı soğan ve 7. sırayı aldığı patates** (yaklaşık 125'er milyon $)'tir.

Öte yandan Cezayir 302 milyon $ (206 milyon $'ı baklagiller, 80 milyon $'ı patates kaynaklı), ve Angola 102 milyon $ (3/4'ü baklagiller kaynaklı), Fildişi Sahili 60 milyon $ (40 milyon $'ı soğan kaynaklı) **dış ticaret açığı ile dikkat çekmektedir.**

- **Yaklaşık 1 milyar $ fazla sağlayan canlı ağaç, kesme çiçekler vb ilgili 6 Nolu Fasılda,** Kıtanın 69 milyon $ açık veren Fas ve birkaç önemsiz açık veren ülke dışında genel olarak dengede veya artıda olduğu söylenebilir. Sağlanan fazla ise çok ağırlıklı olarak Kenya ve Etiyopya'dan ileri gelmektedir. **Dünya kesme çiçek ihracatında %6,4 pay ile 4. sırada yer alan Kenya 575 milyon $ ve %2,6 ile 5. sırada yeralan Etiyopya** 232 milyon $, 15. sırada yeralan G.Afrika 50 milyon $ bu üründen fazla sağlamaktadır. **

- **Toplamda 967 milyon $ fazla sağlanan 3 nolu balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlarla ilgili fasılda, Fas 1,1 milyar $, Moritanya 892 milyon $, Namibya 680 milyon $, Senegal 388 milyon $,** G. Afrika 223 milyon $, Uganda 160 milyon $, Tanzanya 146 milyon $, Tunus 123 milyon $, Madagaskar 102 milyon $, S.Leone 36 milyon $ ve Kabo Verde, Kenya ile Gambiya pozitif tarafta yer almaktadır.

Açık veren diğer ülkeler arasında 693 milyon $ ile Mısır'ı, 641 milyon $ ile Nijerya'yı, 522 milyon $ ile Fildişi Sahili'ni, 171 milyon $ ile Gana'yı, 166 milyon $ ile Kamerun'u, 118'er milyon $ ile D.Kongo ve Morityus'u, 110 milyon $ ile Zambiya'yı ve 105 milyon $ ile Benin'i saymak gerekir.

---

*Türkiye 289 milyon $ ile 8.dir.
**Kesme çiçek ihracatında %47,7 ve 3,3 milyar $ fazla ile ilk sırada Hollanda yeralır. Türkiye 31 milyon $ ile 23. sıradadır.

- **22 Nolu yukarıda bahsedilen fasılda yer verilen deniz-su hayvanları yanında etlerden yapılan ürünlere ilişkin 16 Nolu fasıl,** gıda ürünleri içerisinde 500 milyon $'ı aşan (547 milyon $), pozitif dış ticaret katkısı sağlayan bir başka alandır. Bu alanda en fazla geliri başta Fransa, İspanya, İtalya gibi diğer Akdeniz ülkeleri ile Britanya ve Hollanda gibi deniz ülkelerine **balık ihracı ile 760 milyon $'a yakın katkı sağlayan Fas** elde eder. Benzer ürün ve ihraç pazarları ile Morityus ve Seyşeller'in de 250 milyon $ civarı, Gana'nın 100 milyon $ üzeri fazla sağladığı görülür.

Kabo Verde 37, Madagaskar 27, Namibya 23, Senegal 18, Moritanya 8 milyon $ ile daha sınırlı bir fazla sağlar iken, Mısır deniz-su ürünlerinden kaynaklı 187 milyon $, Angola ise 42 milyonu deniz-su, kalanı et ürünlerinden kaynaklı 157 milyon $ açık vermektedir.

- **12 Nolu yağlı tohumlar** fasılı bir bütün olarak 262 milyon $ fazla sağlanan bir alan olmakla birlikte az sayıda ülke için yüksek gelir veya açık kaynağıdır. Sudan, yarıya yakınını Çin ve Hindistan'a satarak 790 milyon $, Etiyopya ise, yarıdan fazlasını Çin'e satarak 427 milyon $ gelir elde etmektedir. Her iki ülke için, Türkiye önemli bir pazardır. Sudan, Türkiye'ye 8. ihraç noktası olarak 36,3 milyom $, Etiyopya ise, 5. ihraç noktası olarak 16,4 milyon $ değerinde ürün satmıştır.

Nijerya bu fasılda 248, B.Faso 163, G.Afrika 108, Tanzanya 85, Senegal 61, Benin 51 milyon $ fazla ile diğer önemli ihracatçılar arasındadır. Öte yandan Mısır'ın, çok büyük bölümünü **ABD'den karşıladığı soyadan ağırlıklı olmak üzere yaklaşık 1,5 milyar $ açığı** bulunmaktadır. Benzer şekilde Tunus 279 milyon $ açık verirken, diğerlerinden farklı olarak 135 milyon $ açık vermiş olan Cezayir'in, ithal ürünleri arasında soya çok düşük pay sahibidir.

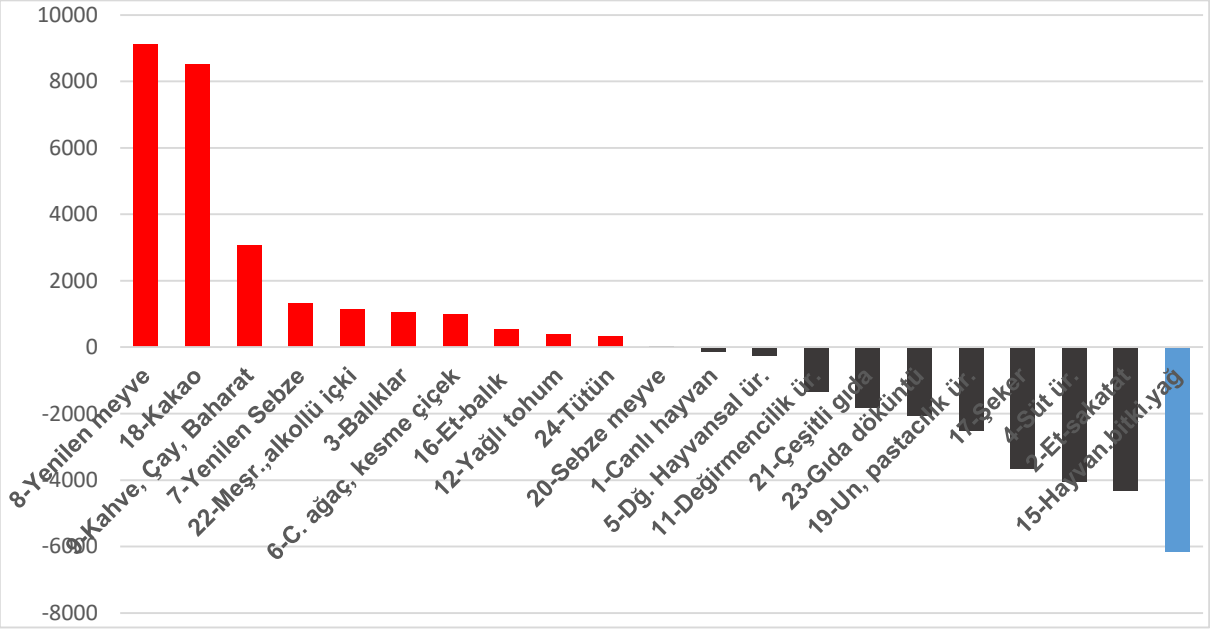
- Yaklaşık 900 milyon $ ile Dünya tütün ihracatında 16. sırada olan * Zimbabve'nin, 500 milyon $ ile 25. sıradaki Malavi'nin ve 290 milyon $ ile 31. sıradaki Tanzanya'nın etkisi ile **tütün ve tütün ürünlerinin yer aldığı 24. Fasıl** bütün olarak Afrika'nın az da olsa 100 milyon $'a yakın fazla verdiği bir alandır.

---

*Türkiye yaklaşık 1 milyar $ ile 13.'dür.

Bahsedilen 3 ana ihracatçı yanında Mozambik'in 202, Zambiya'nın 100, Kenya'nın 88 ve Uganda'nın 80 milyon $ düzeyindeki fazlasından bahsetmek gerekir.

Diğer tarafta ise yaklaşık 54 milyon $ açık ile Libya, 262 milyon $ ile Mısır, 124 milyon $ ile Cezayir, 119 milyon $ ile Gine, 104 milyon $ ile Fas, 80 milyon $ civarı ile Fildişi Sahili ve Tunus önemli pazarlar olarak değerlendirilebilir.

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 40: Afrika Ülkeleri Tarım Ürünleri ve Gıda Maddeleri Net Dış Ticaret Geliri (Milyon $-2018)

- **Sebze, meyve, sert kabuklu meyvelere ilişkin 20 nolu Fasıl** gıda ve tarım alanında çok düşük de olsa fazla verilen son fasıldır. Önemli kısmı meyve suyu ihracından olmak üzere G.Afrika 434 milyon $, Mısır 349 milyon $, Fas 177 milyon $ fazla sağlamıştır.

Bu ülkelerin dışında Kenya'nın da 82 milyon $ civarındaki fazlası ise meyve suyundan ziyade meyvenin kendisindendir. Bu da meyve suyu gibi nispeten basit işlem gerektiren sanayi tesislerinin dahi yetersizliğinin bir göstergesi olsa gerektir.

Bu alanda Libya 180, Cezayir ise 112 milyon $ civarında açığı ile öne çıkmaktadır.

Tarım ve gıda ürünlerinde genel olarak Kıtanın dış ticaret açığı verdiği fasılları ise şu şekilde sıralamak mümkündür;

- **10 nolu Hububat faslı** 21 milyar $'a yakın hacmiyle gıda ve tarım alanında en büyük olduğu gibi 97 GTİP Faslı içinde **en yüksek 4. dış ticaret açığı verilen alandır. Özellikle KuzeyAfrika'nın çok yüksek hububat ithalatı** bulunmaktadır. Yaklaşık olarak Mısır 4,6, Cezayir 2,7 ve Fas 1,6 milyar ile ilk 3 açık veren ülke iken, Tunus 750 milyon $ ve Libya 626 milyon $ ile yine yukarılarda yer almaktadır. Bu rakamlarla, **Mısır, Dünyada en çok hububat ithal eden 4. Cezayir 19. ve Fas 24. ülke** konumundadır.*****

Kuzey Afrika ülkeleri dışında Nijerya ve G.Afrika 1 milyar $ barajını aşan ülkelerdir. Benin ve Fildişi sahili 870 milyon $, Kenya 810 milyon $ dolayında açık verir iken Senegal 674, Gana 653, Sudan 636 milyon $ ile izlemektedir. Belirtilen ülkelerin dışında en yüksek açıktan düşüğe doğru olarak; Mozambik, Gine, Angola, Kamerun, Zimbabve, Madagaskar, Etiyopya, Moritanya, Togo ve B.Faso'nun 453-187 milyon $ arasında açıkları dikkat çekicidir. Bir başka ifade ile Tanzanya, Zambiya ve Sao Tome dışında -çok küçük de olsa- fazla veren Afrika ülkesi bulunmamaktadır.

Rusya, Ukrayna, ABD, Kanada, Fransa, Brezilya ve Arjantin ana hububat tedarikçileridir.

- **15 nolu hayvansal bitkisel yağlar** faslı gıda ve tarım ürünleri alanında 6,*2 milyar $ ile en yüksek 2. açık alanıdır.* Afrika ülkelerinin yarıya yakın bölümünün küçük rakamlarla açık verirken, Nijer'in 184, Fildişi'nin 124 milyon $ fazla verdiği fasılda, Mısır 1,2 milyar $ ve Cezayir 750 milyon $ dolayında açıkla dikkat çekmektedir. Kenya, G.Afrika, Cibuti, Angola 450-320 milyon $ arası açıkla izlemekte, ardından Tanzanya, Benin, Nijerya 200 milyon $ civarı açıkla gelmektedir.

Palm yağı 4,6 milyar $, soya yağı 1,6 milyar $, ayçiçeği yağı 920 milyon $ ithalat ile bu fasılda en çok ithal edilen ürünlerdir.

Palm yağını en çok ithal edenler Mısır, Kenya, Cibuti ve G. Afrika,

*****Türkiye yaklaşık 2 milyar $ ile en çok hububat ithal edenler arasında 19. sıradadır.

Soya yağını en çok ithal edenler Cezayir, Fas, Zimbabve, Angola,
Ayçiçeği yağını en çok ithal edenler ise Mısır, G. Afrika, Sudan ve Fas'tır.

- **Etler ve yenilen sakatatın yeraldığı 2 nolu fasıl ile süt, yumurta ve balın yer aldığı 4 nolu fasıl ve şeker ve mamullerinin yeraldığı 17 nolu fası**l 4,3-3,7 milyar $ arasında açık verilen ürün gruplarıdır.

Yaklaşık 1,**7 milyar $ sığır eti ithalatı ile Mısır en büyük et ürünleri alıcısı** olup, ithalatın 1,1 milyar $'lık kısmı Brezilya'dan 300 milyon $'ı ise ABD'den gerçekleşmektedir.

Yaklaşık **2/3'ü ördek, hindi ve kanatlı olmak üzere, 750 milyon $ ithalat ile Angola da önemli bir pazardır**. Brezilya ve ABD 248 ve 283 milyon $ ile yine en önemli tedarikçilerdir. Türkiye de Angola'ya sattığı yaklaşık 15 milyon $ ürün ile 7. tedarikçidir.

G.Afrika 407 milyon $'lık kanatlı ithalatı yanında yaklaşık 50 milyon $ dolayında domuz eti ithalatı da yapmaktadır.

Cezayir, Libya, Gana, Demokratik Kongo, Kongo Cumhuriyeti, Gabon 190-140 milyon $ arası et ürünleri ithalatı ile diğer öne çıkan ülkelerdir.

Et ürünlerinde Brezilya'nın tedarikçi olarak pazara hakim olduğu görülmektedir. **Kıtaya kanatlı ihracatında Türkiye'nin de aktif olduğu söylenebilir. Özellikle Libya'ya ihracatta 81 milyon $ ile Türkiye 2. sıradadır. Kongo Cumhuriyeti'ne 11, D.Kongo'ya ise 7,5 milyon $ ihracatı da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.**

Uganda ve G.Afrika'nın birlikte yaklaşık 105 milyon $ fazlası dışında, Kıtanın tamamı süt ürünlerinde 4 milyar $'ı aşkın açık vermektedir. Kıtanın 3 milyar $'ı aşkın süt, 670 milyon $'ı aşkın peynir ve 500 milyon $'ı aşkın tereyağı ithalatı söz konusudur.

Cezayir 1,1 milyar $ değerinde süt ve 107 milyon $ peynir ithalatı ile en önemli talebi oluşturmaktadır. Y. Zelanda, Uruguay, Arjantin ise bu talebi karşılayan ana ülkelerdir. Mısır ortalama 200'er milyon $ süt ve tereyağ ithalatı yaparken 150 milyon $ civarında

da peynir ihraç etmektedir. Süt ithalatında Y.Zelanda ve Almanya ile Fransa başta AB ülkeleri, tereyağ ithalatında Y.Zelanda ve Hindistan ana kaynaktır.

Fasıl konusu ürünlerde Libya 374, Nijerya 317, Fas 291, Angola ve G.Afrika yaklaşık 200, Somali 126, Kenya ve Morityus 105 milyon $ civarı ithalat gerçekleştirmiştir.

Yine 3,7 milyar $'a yakın açık verilen şeker ve şeker ürünlerinde Esvatini (360 milyon $), Mozambik (183 milyon $), Morityus (127 milyon $), Zambiya (112 milyon $) ile Nijer, Malavi, Zimbabve ve Uganda dışında tüm ülkeler açık vermektedir. Cezayir 660, Nijerya 520, Sudan 480 ile Fas, Somali, Gana, Angola 200 milyon $ civarı açık ile dikkat çekmektedir.

Brezilya bu alanda açık farkla ana ihracatçı iken, **Türkiye'nin de özellikle Nijerya pazarına yaklaşık 14 milyon $ ile girme çabası içinde olduğu** görülmektedir.

- **Hububat, un, nişasta ve süt müstahzarları pastacılık ürünlerinin ele alındığı 19 nolu fasıl** 2,5 milyar $ açık verilen bir ürün grubudur. 1,6 milyar $ ile malt, 678 milyon $ ile ekmek, pasta, kek, bisküvi vb, 636 milyon $ ile makarna öne çıkan ithalat kalemleridir.

Nijerya, Angola ve Libya 250-210 milyon $, Cezayir, Senegal, G. Afrika 200-175 milyon $, Fas, Mısr, Gana, Somali, D.Kongo, Togo, Fildişi Sahili ve Mali 150-90 milyon $ arası ithalat gerçekleştirmektedir.

Türkiye güçlü olduğu bu alanda **Somali'ye 49 ve Togo'ya 36 milyon $ değerinde makarna ihraç ederek bu ülkelerin ithalatında ilk, Angola'ya 96 ve Gana'ya 19 milyon $ değerinde makarna, Libya'ya 21 milyon $ değerinde pastacılık ürünleri ve 3 milyon $ değerinde makarna ihraç ederek bu ülkelerin ithalatında 2, D.Kongo'ya 8 milyon $ değerinde makarna ihraç ederek bu ülkenin ithalatında 3, Fas'a ve Senegal'e yaklaşık 15 milyon $ değerinde fasıl ihracatı ile bu ülkelerin ithalatında 4 ve 5. sırada** yer almaktadır.

- **Gıda döküntüleri ve kaba yem ile ilgili 23 nolu fasıl** ürünlerinde 2 milyar $ dolayında açık verilmektedir. Cezayir, Mısır ve Fas 630-430 milyon $ arası açık ile ilk üç sırayı almakta onları 135 milyon $ açıkla yine bir Kuzey Afrika ülkesi Libya izlemektedir.* Kenya ve Gana da 80 milyon dolayı açık ile öne çıkmaktadır.

Buna karşı Moritanya 140, Uganda ve Zambiya 60 milyon $ civarında fazlaya sahiptir.

- **Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke başlıklı 22. Fasıl** toplamda 1,1 milyar $ dış ticaret açığına neden olan bir alandır. 367 milyon $ şaraptan elde edilen fazlaya karşın, 318 milyon $ alkollü içki ve 219 milyon $ su, 192 milyon $ bira kaynaklı dış ticaret açığına sahiptir. Bu fasılda G.Afrika, 733 milyon $'ını şarap ihracatından sağladığı 809 milyon $, Zambiya 60 milyon $'lık su ihracatı kaynaklı net 33 milyon $ ve Uganda'nın çok düşük rakamlı fazlası dışında, **tüm Afrika ülkeleri açık vermektedir**.

Nijerya 182 milyon $ (120 milyon $ alkollü içki, 33 milyon $ su), D. Kongo 153 milyon $ (66 milyon $ su, 19 milyon bira, 17 milyon şarap), Angola 137 milyon $ (78 milyon $ alkollü içki, 58 milyon $ şarap), Gana ve Botsvana yaklaşık 90 milyon $ açık ile öne çıkan ülkelerdir.

- **Bağırsak, boynuz, fildişi, kıl, kemik gibi diğer hayvansal ürünlere ait 5 nolu fasıl** 255 milyon $**, canlı hayvanlara ilişkin 1 nolu fasıl** ise 120 milyon $ değerinde çok sınırlı dış ticaret açığına sahip iki fasıldır.

5 Nolu fasılda, G. Afrika 100 milyon $ üzerinde açık ile en önemli ithalatçıdır.

Libya'nın 320, Mısır ve G.Afrika'nın 220, Fas'ın 90 milyon $ canlı hayvan ithalatı K.Afrika'nın hayvan yetiştirmeye çok müsait olmayan doğal yapısı ve/veya nüfus için yeterli olmayan üretime işaret etmektedir.

Diğer taraftan Sudan'ın 85'i Suudi Arabistan'a 14'ü Mısır'a olmak üzere 562 milyon $, Namibya'nın ise 200 milyon $'ı Suudi Arabistan ve kalanı Angola'ya olmak üzere 205

*Diğer Kuzey Afrika ülkesi Tunus 52 milyon $ açık vermektedir.

milyon $ dolayında canlı hayvan ihracatı ile bu konuda avantajlı oldukları anlaşılmaktadır.

2.4.2.5. Tekstil Ürünleri ve Hazır Giyim

Sanayinin gelişimi için başlangıç olarak değerlendirilebilecek tekstil ve hazır giyim sektörünün durumu, Afrika'nın mevcut geri kalmışlığı ve ekonomik yapısını ortaya koyan en net göstergelerden biridir. **Sektörün fazla verdiği ana kalem 3,3 milyar $ ile 62 nolu örülmemiş giyim eşyası** üzerinedir. Bu alanda da Fas ve Tunus ile Mısır'ın yer aldığı Kuzey Afrika ülkeleri öne çıkmaktadır. Fas ve Tunus bu fasılda yaklaşık 2,3'er milyar $ ihracat ile Dünya ihracatında 20 ve 21. sıraları alırken Mısır 1,1 milyar $ ihracatla 32. sırayı almaktadır.* Kuzey Afrika dışında Morityus (317 milyon $-44. sıra) ve Madagaskar (270 milyon $-49.sıra) Dünyada ilk 50'deki ihracatçılardır.

K. Afrika ülkeleri ucuz hammadde ve işgücü yanında AB'nin tekstil ve hazır giyim sektöründe güçlü Akdeniz ülkelerine coğrafi yakınlığı avantajları ile bu konumlarını elde etmişlerdir. **Fas, Dünyanın en büyük üreticilerinden İspanyol İnditeks (Zara ve Bershka markaları üreticisi) için önemli bir üretim üssü** olup 62. Fasıldaki 2,3 milyar $'lık ihracatının 1,5 milyar $'ı İspanya'ya, 465 milyon $'ı Fransa'ya ve kalan tutarın önemli bölümü Britanya, İtalya, Almanya ve Avusturya'ya yöneliktir.

Tunus da benzer şekilde, Fransızca konuşmanın ve Fransa, İtalya'ya yakınlığın avantajı ile genelde AB üreticilerinin üretim üssü olarak ilk 7 ihracat pazarında Avrupa ülkelerine yönelmiştir.

Mısır ve Ürdün'de *Nitelikli Sanayi Alanlarında* üretilen malların ABD'ye vergisiz ve tercihli girmelerine izin veren sistem nedeniyle Mısır da, birçok yabancı markanın ABD pazarına atlama taşı olarak hizmet vermektedir. Bu itibarla, Mısır ihracatının yarısının ABD'ye, 9'da 1'inin İspanya'ya yönelik olması normal bir sonuçtur. Türkiye de Mısır için 3. sırada yer alan önemli bir pazar olup, asıl ihracatçıların bazı Türk firmalarının bu

*Türkiye 62. Fasıl ihracatında 5,2 milyar $ ile dünyada 9.'dur.

ülkedeki temsilciliği olduğunu belirtmek gerekir.

Bu fasıl altında G. Afrika'nın 1 milyarı $'ı aşkın, Mısır ve Etiyopya'nın 430 milyon $ değerinde, Cezayir'in 385, Fas'ın 259, Libya'nın 221, Sudan'ın 200, Tunus'un 161, Cibuti'nin 110, Togo ve Kenya'nın 100 milyon $ değerinde ithalatları sektörü çekici kılmaktadır.

Bu fasılda ithalat yapılan ülkelere bakıldığında pazar yapısı hakkında genel bir fikir edinmek mümkündür. Çin, Kıta gelir durumunun düşük olmasına bağlı olarak en önemli tedarikçidir. Çin'in payı geliri son derece düşük Etiyopya'da %98, bu ülkenin komşuları Cibuti'de %90, Sudan'da %42 (ancak benzer fiyat yapısındaki Hint malları ile %94)'dür. Büyük pazar olan Kuzey Afrika'da Mısır, Cezayir ve Libya için birbirine çok yakın %55 civarı bir paya ulaşan Çin, Fas'ta %25, Tunus'ta %6 payı ancak bulabilmektedir.

Fas için, Türkiye ve İspanya da önemli tedarikçiler arasına katılırken, Tunus'ta İtalyan ürünlerinin %42, Fransız ürünlerinin %16, İspanyol ve Belçika ürünlerinin %12'er ve Türk ürünlerinin %6 payının ardından Çin'in gelmesi, çok ilginç bir veri ortaya koymaktadır.

Kıtanın en büyük ekonomisi ve en büyük ithalatçısı G.Afrika'da Çin mallarının pazar payı yine %45 ile önemli bir boyuttadır. G.Afrika pazarının bu fasıldaki özelliği Çin dışı tedarik kanallarının Esvatini, Lesoto, Morityus ve Madagaskar gibi Kıta üreticileri olmasıdır.

Belirtilen pazarlar içinde Türkiye'nin payı değer olarak Mısır'da 100*****, Cezayir'de 82, Libya'da 64, Fas'ta 50, G.Afrika'da 13, Tunus'ta 12, Etiyopya'da 4, Sudan'da 3, Cibuti'de 2 milyon $ düzeyindedir.

- **Örme giyim eşyasına dair 61 nolu fasıl da,** 62 nolu örülmemiş giyim eşyasına dair fasılla benzer özellikler taşımaktadır. Bu kez Tunus'un 1 milyar $ ihracat ile, yaklaşık 830 milyon $ ihracata sahip Fas'ın önüne geçmesi dışında, Mısır 550, Morityus ve Lesoto

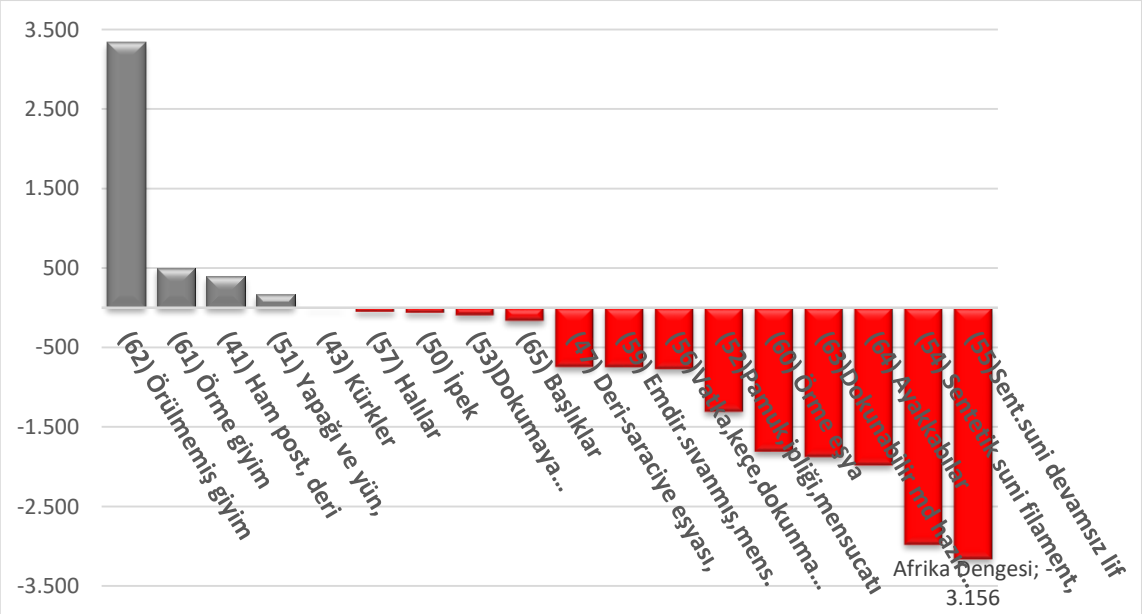
*****Türkiye Mısır'a sattığından daha fazla yaklaşık 117 milyon $ değerinde 62 nolu fasıl kapsamı ürün almaktadır.

yaklaşık 290, Madagaskar 220 milyon $ ihracat ile gelmektedir. Tamamı fazla veren bu ülkelere karşın 230 milyon $ ile önemli bir ihracatçı olan G.Afrika yaklaşık 850 milyon $ ithalatına bağlı olarak en büyük dış ticaret açığına sahiptir.

Kenya ve Etiyopya'nın bu fasılda 120-110 milyon $ civarında ihracatları olduğu dikkat çekmektedir.

61 nolu fasılda 614 milyon $ açık ile ilk sırada yer alan G.Afrika'nın dışında yaklaşık olarak Cezayir 400, Libya 250, Cibuti 150, Sudan ve Togo 120 milyon $ açık ile sıralanmaktadır. Kıtanın önemli tedarikçileri oran olarak değişmekle beraber yaklaşık olarak aynı ülkelerden oluşmaktadır. Özellikle 61 nolu fasılda da en büyük ithalatçı olan G.Afrika için tedarikçiler hemen hemen aynıdır. Çin'in payı %52'ye yükselmiştir (62 nolu fasılda %45 idi).

62 nolu fasıl ile kıyaslanarak diğer farklılık noktalarına kısaca bakılacak olursa Çin için bazı değişiklikler söz konusudur. Bu ülke Cezayir'de de pazar payını %65'e taşımış, Sudan'da Hint mallarının pazarını da ele geçirerek %90'a çıkartmış iken, Mısır'da %38'e gerilemiştir. Mısır'da Çin'den pazar alan ülke, %30'a ulaşan payı ile Türkiye'dir. Libya'da da Türkiye Çin aleyhine payını %39'a çıkarmayı başarmıştır.

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 40: Afrika Ülkeleri Tekstil-Hazır Giyim Net Dış Ticaret Geliri (Milyon $-2018)

- **Ham post ve deri (41 Nolu fasıl) ürünlerinde** Kıtanın 390 milyon $'a yakın dış ticaret fazlasının yarıya yakın kısmını G.Afrika karşılamaktadır. Ayrıca Mısır 90, Etiyopya 80, Nijerya 73, Uganda, Kenya ve Zimbabve'nin yaklaşık 40 milyon $ dolayında fazlası bulunmaktadır.

Tunus 208, Fas ise 185 milyon $ ithalat ile bu alanda önemli pazarlardır. İtalya'dan 146, Fransa'dan 30 milyon $ ithalat gerçekleştiren Tunus'a, Türkiye'den de 900 bin $ civarı ham deri ihracatı yapılmıştır. Fas'ın ithalatında ise ana tedarikçi İspanya ve Fransa iken Türkiye'nin ihracatı 1,3 milyon $'a ulaşmıştır.

Tekstil ve hazır giyim sektörünün dış ticaret açığı verdiği alt sektörler;

- **55 nolu sentetik ve suni devamsız lifler faslı yaklaşık 3,2 milyar $ ile en büyük açık kalemidir.** Bu fasılda çok küçük dış ticaret hacmi bulunan Gambiya (300 bin $) ve O. Afrika Cumhuriyeti (26 bin $) dışında 52 ülkenin açık verdiği görülmektedir. 95 ve 57 milyon $ değerinde ihracat ile ilk 2 sırayı alan Mısır ve G. Afrika bile sırasıyla 724 ve 146 milyon $ açık vermektedir. **Tekstil ve hazır giyimde özellikle İspanya'nın üretim üssü olan Fas, Mısır'la birlikte 800 milyon $'ı aşan ithalata sahiptir**. Tunus'un 315, Nijerya, Cezayir ve Kenya'nın 170, Somali ve Togo'nun 90 milyon $ düzeyinde ithalatları önemlidir.

Mısır ve Nijerya Çin mallarına yönelmiştir. Mısır'da ithalatın payı %55, Nijerya'da %46'dır. Çin ana tedarikçi liderliğini G. Afrika'da %28, Fas'da ise ancak %19 ile sağlayabilmektedir. G. Afrika'da Çin'den sonra Pakistan ve Hint malları da piyasada yer bulmakta, Nijerya'da ise bu kez Japon ve Malezya malları da pay almaktadır.

Fas pazarında İspanya, İtalya ve Türkiye'nin de Çin'e yakın oranda %17-18 ile pazar bulması, Tunus'da ise tekstil ve hazır giyim sektörünün diğer alt kırılımlarında olduğu gibi Çin'in %8'lerde çok geride kalırken, Fransa, İtalya, Almanya, Belçika gibi AB ülkelerinin öne geçmesi rakamlardan anlaşılmaktadır.

Türkiye bu fasılda ana ithalatçı ülkelerin tamamında pazarda yer almaktadır. Fas'a 125, Mısır'a 69, Tunus'a 18, G.Afrika'ya 10, Nijerya'ya 3,5 milyon $ dolayında mal satışı söz konusudur.

- **54 nolu sentetik ve suni filamentlerde de** 55 nolu fasıla benzer bir durum vardır. 3 milyar $ civarında olan Kıtanın toplam açığında, aynı ülkeler daha yüksek tutarlarla listenin başındadır. Bu fasılda, **Dünyada en büyük 11. ithalatçı olan Mısır 1,2 milyar $ ithalat ile Kıta ithalatının %40'ını tek başına karşılamaktadır**. ***** Kıtanın tekstil ve hazır giyim üretim-tüketim merkezi olarak görülen Mısır dışında diğer K.Afrika ülkeleri ile G.Afrika'nın da 220-390 milyon $ arası ithalatları bulunmaktadır. Bu bölge dışında Togo 112 milyon $ ile en yüksek ithalata sahip iken, Kenya, Etiyopya, Cibuti, Nijerya, Somali, Sudan 45-80 milyon $ arası ithalatlarla izlemektedir.

Bu fasılda en önemli pazar olan Mısır yanında, Togo, G.Afrika, Cezayir ve Kenya yaklaşık 2/3 oranında Çin'e bağımlıdır. Fas'ta ise diğer ürünlerde olduğu gibi Çin yaklaşık ¼ payı ancak aşarken, geleneksel ticaret ortağı İspanya ve İtalya bu ülkeyi izlemektedir.

Tunus yine başta İtalya ve Fransa mallarına yönelmekte, Çin malları %15 gibi düşük bir pay almaktadır. **Bu fasılda Hint ve Türk malları da pazarda yer bulmaktadır.**

Kuzey Afrika ülkeleri ile G.Afrika Cumhuriyeti'nde Türk malları %7-9 arası paya sahiptir. Kıtanın ekonomik güçleri olan bu ülkelerin dışında gelir gücünün düşüklüğüne bağlı olarak Hint ve Çin mallarının payındaki artış ile batı ve Türk mallarının paylarındaki azalma hemen dikkat çekmektedir. Öyle ki, Türk mallarının payı Togo'da binde 1, Kenya'da binde 3 dolayındadır.

- 3,4 milyar $ ithalatı bulunan **ayakkabılarla ilgili 64 nolu fasılda,** 2 milyar $ dolayında açık söz konusudur. Tunus 685 milyon $ ihracat ve 527 milyon $ fazla, Fas 330 milyon $ ihracat ve 101 milyon $ fazla, Etiyopya 54 milyon $ ihracat ve 11 milyon $ fazla, Fildişi Sahili 52 milyon $ ihracat 28 milyon $ fazla ile Kıtanın üretici ve ihracatçı ülkeleri olup,

*****Türkiye 2,2 milyar $ ile Dünyada en büyük 4. ithalatçıdır.

kalan ülkelerin tamamı- 6 bin $ hacim ve 2 bin $ fazlası olan Kabo Verde hariç net ithalatçı konumundadır.

Tunus üretiminin büyük kısmını **İtalya, Almanya ve Fransa almakta** iken, **Fas üretimi İspanya, Almanya, Fransa ve İtalya'ya** yönelmektedir. Tunus'un Afrika içerisine sattığı ürün son derece sınırlı, Fas'ın ise %10'u ancak bulmaktadır. **Kıtanın en büyük ithalatçısı olması yanında 3. büyük ihracatçısı olan G.Afrika 170 milyon $'ı aşkın ayakkabı ihracatının %95'ini Afrika içerisine gerçekleştirmektedir**. Fildişi Sahili de 52 milyon $ ihracatının çok büyük kısmını Afrika'ya yapmaktadır. Etiyopya'nın 54 milyon $ ihracatın 2/3'ünün ABD'ye dönük olduğunu belirtmek gerekir.

G. Afrika 756, Cezayir 301, Mısır 128, Gine, Kamerun, Libya, Somali, Togo, Cibuti 100, Sudan ve Angola 80, Uganda ve D.Kongo 70, Nijerya ve Namibya 50 milyon $ dolayında net ithalatçıdır.

Hindistan'ın ana tedarikçi olduğu Somali dışında, ayakkabıda, Çin lider sağlayıcıdır. Togo'da, Kamerun ve Cezayir'de %80 ve üzeri, Mısır'da ve Gine'de %70 üzeri paya sahiptir. Yaklaşık 925 milyon $ ile en büyük talep sahibi G.Afrika pazarının %64'ünü Çin, %16'sını Vietnam ürünleri almaktadır.

Çin'in en düşük paya (%57) sahip olduğu Libya, Türkiye'nin de 23 milyon $ ile en yüksek paya sahip olduğu ülkedir. Değer olarak 20 milyon $'ı aşmakla beraber oran olarak %6,8'de kaldığı Cezayir, Türkiye'nin diğer önemli pazarıdır. Türkiye Fas'a 8, Mısır'a 5'er milyon $ düzeyinde iharacat yapma başarısı göstermiştir. Somali, Kamerun gibi pazarlarda 700 bin, Gine'de 1,4 milyon $, ancak en önemlisi büyük G.Afrika pazarında 1,9 milyon $ değerinde ürünle yer alan Türkiye'nin payını artırabileceği düşünülmektedir.

- **63 nolu fasıl altında** yer alan muhtelif ürünler yaklaşık 1,9 milyar $ açık verilen önemli bir mal grubudur. Bu fasıl altındaki ithalatta en yüksek paya sahip kullanılmış giysi, battaniye, ev tekstili vb ürün ithalatının 1,3 milyar $ düzeyinde olup, ayrıca artmakta oluşu düşündürücüdür. Ev tekstili ürünleri ile çuval, çanta benzeri ürün ithalatının da 500 milyon $ dolayında olduğu belirtilebilir.

Kenya 168, Kamerun, Gana, Tanzanya, Uganda, Angola, Tunus, Malavi 95-75 milyon $ arası kullanılmış tekstil ve hazır giyim ürünleri ithal eden ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Bahis konusu ülkeler aynı zamanda en yüksek fasıl açığı veren ülkelerdir. Yaklaşık 180 milyon $ fazla veren Mısır ve Fas ile 11 milyon $ fazla veren Esvatini dışında tüm ülkelerin net ithalatçı olmaları da önemli bir veridir.

Bu ürün grubunda Çin, Hindistan ve Pakistan ana tedarikçi iken Türkiye'nin de Cezayir'e 27, Libya'ya 18, Mısır'a 14, Fas'a 13, Tunus'a 6,5, Sudan'a 5, Senegal'e 4, Angola'ya 3,5 milyon $ dolayında ihracatı bulunmaktadır.

- Tekstil ve hazır giyim sanayinin en önemli girdi ve ürünlerinden olan **52 nolu pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat faslında** esas olarak sektörün üreticisi olarak değerlendirilebilecek ülkelerden kaynaklı 1,3 milyar $ düzeyinde açık söz konusudur. Nitekim Mısır, Fas ve Tunus'un 420-460 milyon $ arasında dış ticaret açıkları bulunmaktadır. Togo'nun 410 milyon $ ile bu üç ülke ile benzer açık vermesi, ayrıca Morityus'un 120, Madagaskar'ın 110 milyon $ dolayında açık ile G.Afrika'nın açığının (103 milyon $) üzerinde olması dikkat çekicidir. Kenya, Esvatini, Cezayir ve Gine'nin 80-60 milyon $ açıkları da belirgindir.

480 milyon $ düzeyinde ihracata karşın yaklaşık 2 katı ithalatı olan Mısır ve 101 milyon $ ihracata karşı 170 milyon $ ithalatı olan Mali hariç tutulduğunda, en önemli ihracatçı ülkelerin neredeyse tüm ihracatları kadar fazla verdikleri -diğer bir ifade ile ithalatlarının çok düşük olduğu- görülmektedir. Benin 438, B. Faso 330, Fildişi Sahili 277, Zimbabve, Nijer ve Sudan 60-70 milyon $ düzeyinde fazla elde eden ülkelerdir. İhraç edilen ürünlerin çok büyük kısmı ham pamuk şeklindedir.

Diğer tarafta, Kıta ithalatının yalnızca %90'ı ham pamuk, kalan bölümün büyük kısmı işlenmiş mensucat, bir bölümü de iplik olarak gerçekleşir.

Türkiye Mısır'a 116 (Mısır'ın bu fasıl ithalatında 3. sıra), Fas'a 112 (ithalatında 1. sıra), Tunus'a 92 (ithalatında 2. sıra) milyon $ fasıl ürünü ihraç etmektedir. Buna karşın yaklaşık olarak Mısır'dan ihracatı kadar, Fas ve Tunus'tan ise ihracatının 2 katı kadar

ithalat gerçekleştirmektedir. Diğer yüksek miktarda ithalat yapan Togo, Mali gibi ülkelerle ise fasıl ticaret hacmi 30-3 bin $ aralığında, yok denecek düzeydedir.

- **59 nolu Emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış-lamine edilmiş dokunabilir mensucat, dokunabilir maddelerden teknik eşya ve 42 nolu deri-saraciye eşyası, seyahat eşyası, el çantası** yaklaşık 750 milyon $ dolayında açık verilen ürün gruplarıdır. Özellikle 59 nolu fasıl ürünlerinde ihracatın yok denecek kadar az olduğu, 54 ülkenin tamamının dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Fas 194, G.Afrika 150, Tunus 137, Cezayir 65, Mısır 48 milyon $ ithalat ile ana talebi oluşturmaktadır.

İthalatın %61'i plastik emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış kumaş, %18'i teknik tekstil malzemeleri üzerinedir.

Genel olarak ithalatın 1/3'ü Çin, %10'arlık kısmı Fransa ve Almanya, %8'i İspanya, %6'ar civarı İtalya, Portekiz ve Türkiye'den karşılanmaktadır.

- **42 nolu, deri ve saraciye eşyada,** Tunus'un 140 milyon $, Madagaskar ve Morityus'un ise göz ardı edilebilir fazlaları dışında, tıpkı *59 nolu fasılda* olduğu gibi yine **tüm Afrika ülkeleri dış ticaret açığı vermektedir.** Buradaki fark, bazı ülkelerin hatırı sayılır ihracatlarına karşı yine de net ithalatçı olmalarıdır. G. Afrika 250 milyon $'a yakın ihracatına karşı 180 milyon $'ı aşkın, Fas 187 milyon $ ihracatına karşın 111 milyon $ açık vermektedir. Cezayir 92, Mısır 65 milyon $ ile ihracatlarının 2 katı ithalat gerçekleştirmektedir.

İthalatın %96'sı bavullar, valizler, evrak çantaları, okul çantalarının yer aldığı 42.02 grubundadır. Pazarın ¾'ünden fazlasını Çin tek başına eline almış durumdadır. İspanya, Portekiz, G.Afrika, Almanya ve İtalya %5-3 arası çok küçük paylarla izlemektedir. **Türkiye, 2014-16 arası yaklaşık 8 milyon $ olan ihracatını önce 11,5, sonrasında da 16,4 milyon $'a taşıyarak hızla artırmaktadır.**

- 7 milyon $ ticaret hacmiyle 1,5 milyon $ fazla veren Botsvana dışında tüm Afrika ülkelerinin açık verdiği fasıllardan bir diğeri olan *58 nolu Özel dokunmuş mensucat,*

dantela, duvar halıları ürün grubunda, Fas'ın 197, Mısır'ın 168, Tunus'un 102, Cezayir'in 40 milyon $ ile liderlik ettiği yaklaşık 690 milyon $ açık söz konusudur.

Dokunmuş kadife ve pelüş (58.01), kordelalar (58.06), tüller (58.04), sırasıyla 194,168 ve 105 milyon $ ile en fazla ithalat gerçekleştirilen ürün gruplarıdır. Her 3 grupta da Çin pazar hakimidir. Dokunmuş kadife ve pelüşte Çin 131, Türkiye 24 milyon $, tüllerde Çin 50, Fransa 17 ve Türkiye 11 milyon $, kordelalarda Çin 50, Fransa 25, İspanya 19, Almanya 16, Hong Kong ve Türkiye ise 6 milyon $ ihracat ile pazarda yer almaktadır.

2.4.2.6. Makineler

84 Nolu **Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler** faslı bir çok açıdan *olumsuz olmak kaydıyla* Afrika için ilk sıradadır. Yaklaşık 2,3 trilyon $ olan Dünya makine ihracatında yaklaşık 8,2 milyar $ gibi çok sınırlı olan payı %0,36 ile neredeyse yok hükmündedir. Bu ihracatın yaklaşık %71,1'i olan 5,8 milyar $'lık bölümünün tek bir ülke- G.Afrika***** tarafından gerçekleştirilmesi ayrı bir sorundur. Nitekim, ihracatı 518-436 milyon $ olan Tunus ve Fas dışında, kayda değer ihracatı bulunan bir Afrika ülkesinden bahsetmek mümkün değildir.

Sonuç olarak **makine faslı, yaklaşık 61 milyar $ ithalat ve 53 milyar $ açık ile en bozuk dış ticaret dengesine** sahip ürün gruplarını barındırmaktadır.

Kıtada en yüksek ihracatı gerçekleştiren G.Afrika'nın ihracatının 2 katına yakın ithalata sahip olması, ülkeyi en önemli pazar durumuna sokmaktadır. Tamamı Kuzey Afrika'da yer alan Cezayir, Mısır ve Fas 7-5 milyar $ arası ithalatları ile önemli pazarlardır. Hemen hemen Fas kadar ithalatı bulunan Nijerya, 5 milyar $'ı aşkın ithalat pazarı bulunan diğer ülkedir.

Angola (2,2 milyar $), Tunus (1,9 milyar $), Kenya (1,7 milyar $), Etiyopya (1,6 milyar $), Gana (1,5 milyar $), Zambiya (1,4 milyar $), D. Kongo (1,1 milyar $), Fildişi Sahili (1 milyar $) ile diğer önemli ithalatçılardır.

*****G.Afrika ihracatının en önemli kalemi 1,7 milyar $ ile 84.21 GTİP altında yer alan santrifüj ürün grubudur.

Söz konusu ülkelerin, esas olarak bir sermaye malı olarak üretim amaçlı olan makine ithalatçısı olmaları aynı zamanda Kıtanın en büyük potansiyele sahip ülkeleri olarak değerlendirilmeleri için değerli bir gösterge sağlar. Tarafımızca, Kıta ekonomisi için yapılan tüm araştırmalarda da benzer durum tespit edilmiştir. **Kıtanın en önemli ekonomileri sıralaması aşağı yukarı makine ithalat listesi ile örtüşmektedir.**

Son 5 senede büyük ithalatçıların pek çoğunda yaşanılan daralmaya karşın Fas (%10) ve Etiyopya (%6) yıllık ortalama ithalat artışı ile dikkat çekmektedir. Son 5 yıl toplamında yıllık ortalama %8 daralma gösteren Nijerya'nın ise 2018 yılında bir önceki yıla göre 1/3 artış göstermesi potansiyel açısından değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Tablo 19 : 84 Nolu Makine, Mekanik Cihaz ve Aletler Faslı Afrika İthalatı (Ülkeler İtibariyle, Milyon $-2018)

	2018 İthalat	2018 Tic. Dengesi	2014-18 Yıllık Ort. Büyüme %	2017-18 Yıllık Büyüme %
G.Afrika	11.517	-5.699	-4	5
Cezayir	7.079	-6.989	-6	5
Mısır	6.457	-6.334	2	13
Fas	5.233	-4.797	10	10
Nijerya	5.169	-5.147	-8	32
Angola	2.182	-2.045	-14	-10
Tunus	1.885	-1.366	-2	3
Kenya	1.666	-1.567	-3	-9
Etiyopya	1.608	-1.497	6	-9
Gana	1.538	-1.519		10
Zambiya	1.390	-1.263	-2	23
D. Kongo	1.132	-1.123	2	81
Fildişi Sahili	1.029	-954	0	19
Sudan	1.005	-1.001	4	0
Tanzanya	1.000	-945	-5	4
Mozambik	766	-727	-13	52
Libya	737	-728	-20	10
Senegal	608	-578	3	-6
Kamerun	606	-592	-3	18
Namibya	603	-512	-12	3
Diğer	**7.744**	**-7.385**		
Toplam Afrika	60.953	-52.768		

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

En çok ithalatı gerçekleştirilen makineler toplamdan %7 pay alan otomatik bilgi işlem makineleri ile %5,7 pay alan dozerler, greyder, skreyper, ekskavatör, küreyici, yükleyici makinelerdir. Muslukçu, borucu eşyası, ağır iş makinelerinin parçaları, sıvılar için pompa ve elevatörler ile kendine özgü fonksiyonlu makine ve cihazlar ise her biri %4,5-5 pay alan diğer ana ithal kalemleridir.

2018'de 5 yıl öncesine göre çok daha düşük gerçekleşen fasıl ithalatında özellikle dozer, greyder ile buna bağlı olsa gerek, ağır iş makine aksam ve parçaları ithalatı yanında gemi ve halatlı vinç ithalatında yüksek oranlı daralma yaşanmıştır. Bu durumun açıklaması ithal edilen ürünlerin kullanıma girmesi ile, uzun ömürlü olması beklenen bu ürünlere talebin bir süre için karşılanması olabilir.

Tablo 20 : 84 Nolu Makinalar, Mekanik Cihaz ve Aletler Faslı Afrika İthalatı (Mn $)

HS Kod	Ürün Grubu	2014	2015	2016	2017	2018	Değ. 2014-8
'8471	Otomatik bilgi işlem makineleri,	4.982	4.421	3.733	3.785	4.283	-14.0
'8429	Dozer, greyder, ekskavatör, küreyici,	4.718	3.490	2.892	3.508	3.460	-26.7
'8481	Muslukçu, borucu eşyası-basınç düşürücü, termostatik valf dahil	3.196	2.829	2.997	3.166	2.974	-7.0
'8431	Ağır iş makine,cihaz, aksamı, parçalar	3.765	4.184	2.449	2.864	2.912	-22.7
'8413	Sıvılar için pompalar, sıvı elevatörler	3.010	2.548	2.360	2.702	2.859	-5.0
'8479	Kendine özgü fonksiyonlu makine-cihz	2.762	2.407	2.171	2.634	2.852	3.3
'8411	Turbojet, turbo-propel, dğ gaz türbi	3.149	2.542	2.443	1.962	2.760	-12.3
'8421	Santrifüjle..kurutma, filtre, arıtma cihaz	2.893	2.272	2.337	2.489	2.405	-16.9
'8474	Toprak, taş, metal cev.ayıkl, eleme mak.	2.601	2.399	2.771	2.298	2.222	-14.6
'8418	Buzdolabı, dondurucu, soğutu, ısı pom.	2.271	1.950	1.750	1.884	1.971	-13.2
'8414	Hava-vak.pom.hava/gaz kompr,vantil.	2.101	1.755	1.841	1.799	1.821	-13.3
'8422	Yıkama, temizl,kurutma,doldurma mak	1.750	1.581	1.427	1.539	1.788	2.2
'8443	Matbaacılığa mahsus baskı, yrd mak.	1.956	1.851	1.580	1.664	1.787	-8.6
'8415	Klima cih., ısı, nem değişme tertibatlı	1.473	1.228	1.263	1.203	1.394	-5.4
'8419	Isı değişikliği ile madde işleme cihazl.	1.333	1.183	1.550	1.479	1.389	4.2
'8477	Kauçuk, plastik eşya imal-işleme mak.	1.023	988	1.006	1.148	1.333	30.3
'8483	Transmisy mili,krank, yat.kovanı, dişli,	1.377	1.239	1.138	1.235	1.307	-5.1
'8438	Yiyecek/içecek san.makine cihaz	1.368	1.003	1.013	1.047	1.206	-11.8
'8408	Dizel,yarı d.motor(hava basınç ateş.pis	846	964	986	1.029	1.161	37.4
'8409	İçten yanmalı, pistonlu motor aks-parça	1.040	1.077	942	1.076	1.138	9.4
'8428	Kaldırma, istifl, yükleme, boşaltma mk	1.147	1.014	1.108	1.140	1.087	-5.2
'8407	Alt.rot. kıvılcım ateş. içten yanmalı mot	631	566	1.364	1.043	985	56.0
'8430	Toprak,maden,cev.taşıma,ayırma mak	1.016	1.019	808	715	944	-7.1
'8424	Sıvı,toz püskürtme,dağıtma,mekan. Cih	755	735	722	833	868	15.0
'8426	Gemi vinç, halatlı vinç, döner köprüler,	1.262	900	920	764	830	-34.2
	Diğer	15.608	13.699	13.392	13.234	13.210	-15.4

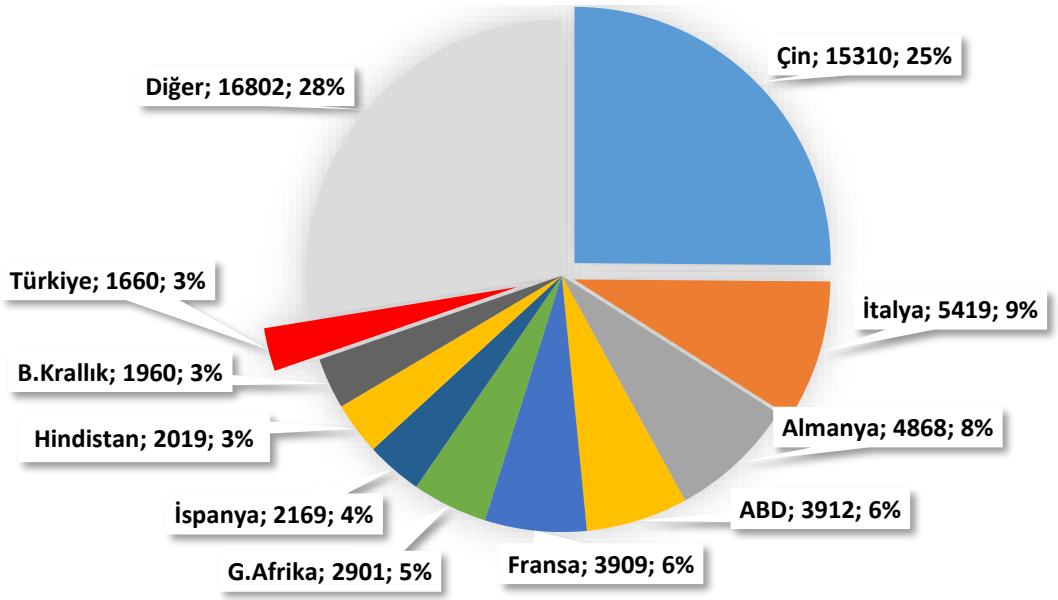
Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.
HS kodlar https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSatirListe

Aynı dönemde en fazla artış sağlanan alt ürün gruplarının ise otomotiv başta motorlar ile kauçuk ve plastik işleme makinelerine ilişkin olduğu görülmektedir.

Afrika için çok önemli olan 84 Nolu "makine" faslında Çin'in ¼ ile ana sağlayıcı olması şaşırtıcı değildir. 15,3 milyar $ ile pazardaki en yakın rakipleri olan İtalya ve Almanya'nın 3 katı civarı bir paya sahiptir. İlk 3 ülkeyi ABD ve Fransa, birbirine yakın paylarda yaklaşık 3,9 milyar $ değerinde ihracatlarla izlemektedir.

G.Afrika, Afrika Kıtası içerisinden Afrika'ya makine ihracatı gerçekleştiren en önemli kaynaktır. 2,9 milyar $ dolayındaki ihracatının büyük kısmı Zambiya, Namibya, Botsvana, D.Kongo, Zimbabve ve Mozambik'e yöneliktir. Ana ürün alt gruplarında su pompası ve buzdolabı ağırlıklı bir ihracat gamından söz etmek mümkündür.

İspanya, Hindistan ve B.Krallık'ın 2 milyar civarında ihracatlar ile yer aldığı listede Türkiye de 1,66 milyar $ ile 10. sırada yer bulmaktadır. Türkiye ihracatının 1 milyar $'ı aşan bölümü 3 ülkeye yöneliktir; Cezayir (467 milyon $), Fas (298 milyon $), Mısır (253 milyon $)

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 42 : 84 Nolu Makinalar, Mekanik Cihaz ve Aletler Faslı Afrika İthalatı (Tedarikçi Ülkeler İtibariyle-Milyon $)

Diğer hedef ülkeler, G.Afrika, Sudan, Tunus, Libya, Nijerya, Etiyopya, Tanzanya Senegal, Kenya, Cibuti'dir.

Türkiye ihracatının en önemli ürün grupları beyaz eşya tabir edilen makineler, dizel yarı dizel motorlar,tohum, hububat, kuru baklagil temizleme, tasnif etme ayıklama öğütme makineleri, toprak, taş, metal cevheri ayıklama, eleme, yıkama, kırma, öğütme, vs makineleri ve su pompaları olarak özetlenebilir.

2.4.2.7. Elektrikli Makina ve Cihazlar

85 Nolu Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları faslı da 84 nolu makine faslına benzer bir yapı arz etmektedir. Yaklaşık 3 trilyon $ olan Dünya 85 nolu fasıl ihracatında, yaklaşık 13,5 milyar $ ile Afrika'nın payı yalnızca %0,5 ile çok düşüktür. **Buna karşın 44 milyar $ üzerindeki ithalat Afrika için en yüksek ithalat yapılan ürün grubu olduğu gibi, en yüksek dış ticaret açığına** da işaret etmektedir.

İhracatın %36,4'ünün Fas, (4,93 milyar $), %31,7'sinin Tunus (4,29 milyar $), %13,4'ünün (1,81 milyar $) G.Afrika, %11,5'unun (1,56 milyar $) kaynaklı olması, **Kuzey Afrika'da yer alan 3 ülke ile G.Afrika Cumhuriyetinden oluşan 4 ülkenin toplam ihracat payının %93 olması**, 54 ülkeli Kıtanın bir anlamda tamamı için ihtiyaçları çok büyük olan bir pazarı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

1,2 milyar $ fazla veren Tunus (çoğu Almanya ve Fransa'ya yönelik 2 milyar $ izole koaksiyel kablo ihracatı-1,5 milyar $ fazlası, 500 milyon $ devre anahtarlama ve koruma teçhizatı, 358 milyon $ telefon seti, 248 milyon $ monitör, 222 milyon $ elektrik jeneratörü ihracatına rağmen diğer alt gruplarda ihtiyacı olabilmektedir) ve hemen hemen dengede olan Fas (çoğu İspanya ve Fransa'ya olmak üzere 3,3 milyar $ izole koaksiyel kablo ihracatından 2 milyar $ fazla vermesine rağmen***** diğer alt grupların çoğunda açık

*****İzole koaksiyel kablo ihracatında Fas Dünya 10. Tunus 18. olarak üründe uzmanlaşma göstermektedir.

vermektedir) için dahi bu böyledir. Çünkü ihracatları yüksek olan bu iki ülkenin de yüksek ithalatları söz konusudur.

Değer olarak en büyük potansiyel arz eden pazar ülkeler, G.Afrika, Mısır, Nijerya, Kenya, Angola, Etiyopya ve Gana'dır.

İthal ürünlerin alt kırılımlarına bakıldığında ithalatın **%27'lik bölümünün çok büyük kısmı mobil telefonlardan oluşan telefon setleri olduğu** görülmektedir. 12,1 milyar $'ı aşan bu kalemin ithalatı, nüfustaki gelişimle doğru orantılı artmaktadır.

Tablo 21: 85 Nolu Elektrikli Makina Cihazlar, Televizyon Görüntü, Ses Kaydetme-Verme Cihazları Faslı İthalatçı Ülke Bazında Afrika İthalatı (2018-Milyon $)

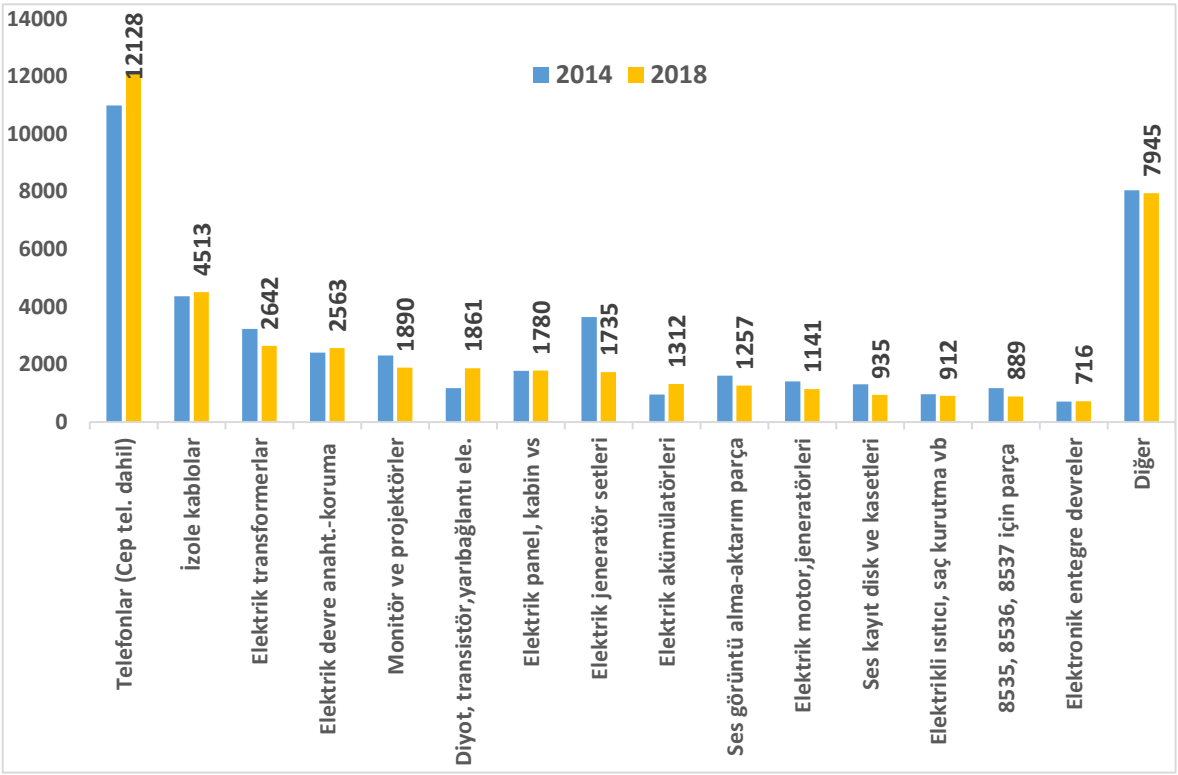
	İthalat	Fasıl Açığı
Afrika Tamamı	44.222	-30.682
G. Afrika	8.629	-6.814
Mısır	6.744	-5.182
Nijerya	3.123	-3.080
Kenya	2.055	-2.053
Angola	1.551	-1.535
Etiyopya	1.206	-1.149
Gana	1.006	-940
Fildişi Sahili	812	-785
Kamerun	735	-640
Togo	641	-624
D. Kongo	639	-622
Sudan	586	-560
Tanzanya	561	-555
Zambiya	589	-547
Senegal	516	-513
Namibya	447	-415
Uganda	462	-411
Mozambik	412	-393
Diğer	13.508	-3.864

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

İkinci ana ithal kalemi ise %10 payla internet ve ses görüntü aktarımı için olduğu kadar elektrik altyapısı için temel unsurlardan olan **izole kablolar** oluşturmaktadır. Bu konuda ülkemiz önemli bir sağlayıcıdır.

Fasılın ithal kalemleri başlı başına Kıtanın durumu için önemli bir göstergedir. Şöyle ki; ithalatta **tüketici kullanımı için gerekli nihai ürünler yanında, bu ürünleri sağlıklı bir şekilde çalıştırmaya yönelik ürün ve cihazlar da dikkat çekmektedir**. Bu durum, geçmişte Afrika saha çalışmalarında da gözlemleme fırsatı bulunan **elektrik ulusal şebekelerinin yetersizliği ve hatta çoğu yerde "yokluğu" nun açık bir göstergesidir**. Bu nedenle jeneratör, akümülatör, transformer, panel, kabin gibi kalemler ithalatta öne çıkmaktadır. Çarpıcı bir örnek olarak belirtmek gerekirse büyükşehirlerde bir kısım küçük azınlık dışında, derme çatma baraka tarzı "kondu"larda yaşayan insanların televizyon, fırın, buzdolabı gibi temel beyaz ve kahverengi eşyalara dahi sahip olmadıkları izlenmiştir.

Bununla birlikte 2014-18 arası döneme ilişkin kıyaslama jeneratör ve setleri ile transformer ithalatında azalma olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan diyot, transistör, yarıbağlantı elemanları ithalatında 5 yıl öncesine göre %59, elektrik akümülatörlerinde %38 artış dikkat çekicidir.

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 42: 85 Nolu Elek. Makine-Cihazlar, Ses Kaydetme-Verme, TV Görüntü-Ses Kaydetme-Verme Cihazları Faslı Ürün Bazında Afrika İthalatı (2018-Milyon $)

Bu ürünlerde tüm Dünyanın tedarikçisi olan Çin beklendiği üzere %39,2 payla ilk sırada olup 5 yıl öncesine göre payını %6 yukarıya taşımıştır. İkinci sıradaki Fransa %7, üçüncü Almanya %5,4 ile izlemektedir. 4 ve 5. sırayı alan BAE ve İtalya'nın %3,9 civarı birbirine çok yakın payları bulunmaktadır. İspanya, Hong Kong ve ABD 3'ün üzerinde payı olan diğer ülkelerdir.

Aralarında ülkemizin de yer aldığı G.Afrika, Hindistan ve Vietnam grubu da %2 ve üzeri pay sahibidir. 873 milyon $ ile bu grubun en altında yer almasına rağmen ülkemizin, pazarda B.Krallık, G.Kore, İsveç, Hollanda, Belçika, Tayvan, Çekya, Polonya ve Rusya gibi ülkelerin önünde yeraldığını belirtmek gerekir.

2.4.2.8. Otomotiv

87 Nolu Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet faslı Dünya ticaretinde olduğu gibi Afrika'da da, **84 nolu Makine ve 85 Nolu Elektrikli Makine fasıllarının ardından en büyük dış ticaret kalemi olarak gelmektedir**. Yaklaşık olarak **42 milyar $ ithalat ve 26 milyar $ bir açık söz konusudur**. G. Afrika'nın 10,8 milyar $ ihracatının, açığın çok daha yüksek olmasını engellediği görülmektedir. **G. Afrika bu üretim ve ihracat yapısı ile Afrika'da otomotiv sektöründe fazla veren tek ülkedir. Bu ülke dışında Fas'ın 3,9 milyar $ ve Tunus'un 600 milyon $ civarında ihracatı** önem arz etmektedir.

Afrika motorlu kara taşıtları ihracatının yaklaşık 10 milyar $'ı binek araçları, 3,6 milyar $'ı yük taşımaya mahsus araç, 1,5 milyar $'ı traktör, binek araç ve 10 ve daha fazla yolcu taşıma araçlarının yedek parçaları, 220 milyon $ civarında traktör ve treyler şeklindedir.

G.Afrika, General Motor (ABD), Suzuki (Japonya) ve Scania (İsveç), Grupo Antolin (İspanya-araç içi-kokpit) firmaları ile kısmen üretim ve ticaret, Toyota (Japonya), Sandown (Mercedes Benz-Almanya) ile ise ticaret amaçlı olarak genelde Afrika otomotiv sektörüne dönük olarak bir üs vazifesini görmektedir.

Mısır ve Cezayir, Kıtada toplamda 9,1 milyar $ Fasıl açığı veren iki ülkedir. Nijerya ve Gana 2,2 ve 1,9 milyar $, Kenya 1,1 milyar $ ile izlemektedir. Ardından gelen Tanzanya,

Zambiya, Libya, Fildişi Sahili, Angola, Tunus, Sudan, Zimbabve 800-600 milyon $ civarlarında fasıl dış ticaret açıklarına sahip ülkelerdir.

Fas'ın ihracatçı şirketleri ise uluslararası boyutu olan G. Afrika'nın aksine daha yerel boyuttadır.

Tablo 22 : 87 Nolu Motorlu Kara Taşıtları, Traktör, Bisiklet Faslı İthalatçı Ülke Bazında Afrika İthalatı (2018-Milyon $)

	İthalat	İhracat	Denge	Yıllık İth. Büyümesi 2014-18	İthalat Büyümesi 2017-18
G.Afrika	7.083	10.810	3.727	-3	2
Fas	5.136	3.881	-1.255	12	12
Mısır	4.778	118	-4.660	-8	52
Cezayir	4.549	5	-4.544	-9	26
Nijerya	2.240	0	-2.240	-17	52
Gana	1.854	4	-1.851		-1
Tunus	1.250	597	-653	-3	-9
Kenya	1.228	84	-1.144	-7	10
Tanzanya	826	32	-794	-10	38
Zambiya	803	31	-772	-1	68
Libya	777	1	-776	-14	112
Fildişi Sahili	721	32	-689	2	14
Angola	681	7	-673	-29	-5
Sudan	611	1	-611	-3	-16
Zimbabve	600	3	-597	-1	82
Namibya	588	114	-475	-14	-5
Togo	588	23	-565	6	0
Senegal	543	16	-527	9	15
D.Kongo	524	3	-521	-1	95
Uganda	509	38	-470	-3	11
Diğer	6.014	213	-5.800		
Afrika Tamamı	41.903	16.015	-25.889		

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Otomotiv dış ticaret listesindeki ülkelerin aynı zamanda üretim merkezleri olarak tercih edilmesi şaşırtıcı değildir. Bilindiği üzere dış ticaret, pazar, üretim, yerel ve uluslararası dağıtım ağı, liman, ilişkiler ağı ve kümelenme gibi faktörlerle bağlantılıdır. Afrika'daki montaj şeklindeki üretim fabrikalarına bakıldığında yalnızca dört ülkede dikkate değer olması dikkat çekmektedir. 2019 yılı üretim rakamları ile bu ülkeler; G.Afrika (632 bin),

Fas (395 bin), Cezayir (60 bin), Mısır (18,5 bin)'dır. Uganda, Nijerya, Kenya ve Gana'da [162] bugün itibariyle çok küçük boyutlu üretimler olsa bile otomotiv üreticilerinin hedef ülkeleri arasındadır. Çeşitli basın kuruluşlarına Japon Nissan'ın ve Alman Volkwagen'in Gana'da, Renault'un Fas'ta (mevcuta ilave) büyük yatırım planları yansımıştır.

Pazar için asıl gösterge olan Kıtadaki yaklaşık 1,2 milyon adet civarındaki yıllık **yeni** otomobil (binek+ticari) satışlarına bakılacak olursa çoğunun toplam satışların %45'erlik 2 büyük diliminin gerçekleştiği Kuzey Afrika'da ve G.Afrika Cumhuriyeti'nde olduğu görülmektedir. **Otomotiv satış rakamlarında G.Afrika C. 2019'da tek başına 537 bin adet ile açık ara en üstte yer almaktadır. (Aynı dönemde Türkiye'de toplam satış adedi yaklaşık 492 bindir).** Mısır 170 bin, Fas 166 bin, Cezayir 125 bin, Tunus 49 bin ve Libya 23 bin adet civarında satışların yapıldığı ülkelerdir. Kıtada kalan 48 ülkenin toplam satışı 75 bini ancak bulmakta ve bunlar içinde sadece Fildişi ve Morityus 11'er, Nijerya 10 ve Gana ile Kenya 6'ar bin adet civarı satış ile dikkat çekmektedir.

Öte yandan **ikinci el pazarının tüm Kıtada yeni araç pazarından büyük olduğu** düşünülebilir. **Gelişmiş ülkelerde 600 civarı ve ülkemizde de 280 olan, 1000 kişiye düşen araç sayısı açısından, Afrika "44 adet/1000 kişi" ile çok geridedir**. Bu durum gelişmeye çok açık bir ortamın varlığına işarettir.[163]

Tedarikçi ülkeler arasında Çin (%12- 5 milyar $), Almanya (%11- 4,7 milyar $) ve Japonya (%9- 3,9 milyar $) ile üst sıraları almaktadır. Hindistan'ın %7 ile izlediği tedarikçi listesinde Fransa, G.Afrika ve ABD %5,7 civarında paylarla yer almaktadır. Kore ve İspanya %5'er, BAE ve B.Krallık %3,5'ar, Türkiye ise %3 (1,2 milyar $) dolayında payla ilk 12 içerisindedir.

Listenin incelenmesinden çıkan sonuç otomotiv sektörünün uluslararası açık rekabetçi yapısının teyididir. **Çin'in en az payla yer aldığı sektörlerden biridir.** Dünyanın her

---

[162] https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/WPS_No_282_Africa%E2%80%99s_Automotive_Industry_Potential_and_Challenges.pdf, s14-15 Erişim: 13.07.2020

[163] http://www.oica.net/ Erişim: 13.07.2020
Otomotiv bölümü için International Organization of Motor Vehicle Manufacturers verileri incelenmiştir.

yerinden firmalar rekabet etmektedir. Listede BAE dışında tüm tedarikçiler uluslararası üretici ülkelerdir.

5 yıllık dönem içerisinde B.Krallık ve Türkiye dışında belirtilen ülkelerin tamamından ithalat değer olarak daralmıştır. Öyle ki, ihracatlarda Japonya'nın %38, G.Kore'nin %36, G.Afrika'nın %32, Çin, Fransa ve ABD'nin %20-21, Hindistan ve Almanya'nın %15 dolayında azalma gerçekleşmiştir.

Ülkemiz 2018 yılında Afrika'ya 435 milyon $ değerinde binek araç (Fas, Mısır, G. Afrika, Tunus), 50 milyon $ değerinde 10 ve üstü kişi taşımaya mahsus araç, (Fas, Cezayir, Tunus, Gana) 110 milyon $ civarında yük taşımaya mahsus araç, (Fas, Tunus, Cezayir, G.Afrika), 240 milyon $ değerinde parça (Cezayir, Fas, G.Afrika, Mısır) 55 milyon $ değerinde römork ve yarı römork (Tanzanya, Cezayir, Sudan, Fildişi S.) 37 milyon $ değerinde traktör (Fas, G.Afrika, Sudan) ihracatı yapmıştır.

Ülkemiz için büyük potansiyeli olan sektörlerin başında geldiği düşünülmektedir.

2.4.2.9. Mobilya-Aydınlatma

94 Nolu Mobilya, yatak takımları, aydınlatma cihazları faslı Afrika'nın 5 milyar $ ithalatı ve 3,5 milyar $ dış ticaret açığının bulunduğu bir alandır. İthalatın 1,8 milyar $'ı mobilya, 1 milyar $'ı sandalye ve oturmaya mahsus mobilya, 222 milyon $'ı şilte, yorgan, yastık ve benzeri, 160 milyon $'ı tıbbi, cerrahi mobilya iken, 1,1 milyar $'ı aydınlatma malzemeleri, 675 milyon $'ı ise prefabrike yapılar üzerinedir.

Aydınlatma cihazlarında ithalat 100-150 milyon $ arası değerlerde yalnızca G.Afrika, Fas, Cezayir, Mısır grubuna sınırlanmış durumdadır. Bunun dışında ancak Kenya, Gana, Tunus ve Libya'nın aydınlatma cihaz talebinden bahsedilebilir.

Yaklaşık 415 milyon $ ile en fazla ihracatı olan G. Afrika, ithalatının yüksekliği nedeniyle 357 milyon $ ile en fazla açığı bulunan ikinci ülkedir. Bu ülkenin sandalye ve oturma grubu ithalatı, diğer mobilya ithalatının 1,5 katı civarında 336 milyon $'a ulaşmıştır.

Fas'ın ise bu grupta ithalatının 5 yılda 120 milyon $'dan 33 milyon $'a 4 kat gerilediği görülmektedir.

94 No'lu fasılda ihracatı bulunan diğer ülkeler ile en fazla dış ticaret açığı bulunan ülkeler, esas itibariyle Kuzey Afrika'da yer almaktadır. Fas ve Mısır 300 milyon $ üzeri ihracat gerçekleştirmekle beraber, Fas 164 milyon $ açık vermektedir. Mısır ihracatına yakın ithalatıyla dengededir. 225 milyon $ ihracat yapan Tunus, 110 milyon $ fazla vererek bu alanda en olumlu verilere sahip iken, ihracatı yok denebilecek olan Libya, 221 milyon $ açık vermektedir. Kuşkusuz, G. Afrika'dan sonra en büyük pazar ve ihracatı olmaması dolayısı ile en fazla açığa sahip olan ülke, 500 milyon $'ı aşan hacmi ile Cezayir'dir.

Belirtilen ülkeler dışında Kenya, Angola, Gana, Cibuti, Sudan, D. Kongo, Fildişi Sahili, Cibuti, Kamerun, Morityus, Tanzanya, Etiyopya, Zambiya, Somali, Nijerya, Senegal, Namibya ve Mozambik, büyükten küçüğe doğru 200-70 milyon $ arası ithalat hacimleri ile dikkate alınabilecek pazarlar arasında sayılabilir.

Fasıl ithalatının %40'ını sağlayan Çin'in ardından, İtalya ve Türkiye 360 milyon $ ve %7,2 paylarla pazarda yer almaktadır. G. Afrika'nın 4. sırada en önemli tedarikçi olduğu sıralamada, Kuzey Afrika ile komşu İspanya, Fransa ve Portekiz'in diğer rakipler olması şaşırtıcı değildir.

BÖLÜM III

TARTIŞMA; AFRİKA TÜRKİYE İÇİN ULUSLARARASILAŞMA ALANI OLABİLİR Mİ?

3.1.Kötümser Yaklaşım

3.1.1. Geri Kalan-Bırakılan Afrika

"*George Floyd'un hikayesi siyahların hikayesi. 401 yıl öncesinden bu yana olmayı istediğimiz ve hayal ettiğimiz kişi olamamamızın sebebi, dizinizi boğazımızdan çekmemeniz. Bizi gönderdiğiniz imkanları kısıtlı okullardan daha iyisini hak edecek kadar akıllıydık. Ama dizinizi boğazımızdan çekmediniz. Tıpkı George gibi nefessiz kaldık diye tüm dünyada yürüdük. Akciğerlerimizde sorun var diye değil, diziniz boğazımızda diye nefes alamadık. Sizden iyilik falan istemiyoruz. Üzerimizden inin yeter. George adına artık ayağa kalkıp 'dizinizi boğazımızdan çekin' deme zamanı…*" [164]

Bu cümleler Haziran 2020 başında ABD'nin Minneapolis kentinde polis tarafından gözaltına alınırken, beyaz polis memurunun boğazına 8 dakika 46 saniye diziyle bastırması sonucu, hayatını kaybeden Afro-Amerikalı George Floyd için düzenlenen törende, medeni haklar savunucusu Al Sharpton tarafından yapılan konuşmadan alınmıştır. Her ne kadar ABD polisi özelinde ABD'yi hedef alsa da Sharpton, "gelişmiş ekonomiye sahip batılı beyazların" tamamını kast ederek, herkes tarafından bilinen bir gerçeği dile getirmektedir. Kötümser gözle bakıldığında Afrika ile ilgili çok fazla aksaklık bulmak mümkündür. Kıta çok az sayıda istisna haricinde Dünyanın en geri kalmış ülkelerine ev sahipliği yapmaktadır.

[164]https://www.amerikaninsesi.com/a/floyd-icin-duygusal-anma-toreni-dizinizi-bogazimizdan-cekin/5449781.html Erişim: 4.7.2020

- Öylesine ihmal edilmiştir ki, özellikle Sahra Altı Afrika Dünyanın en geri kalmış bölgesidir. Pek çok göstergede Afrika ülkeleri en sonlardadır. Örneğin, kişi başına yıllık milli gelirin son 3 senelik ortalamasının 900 $'ın altında olması, beslenme, sağlık, ömür beklentisi, eğitim, okuryazarlık gibi insan kaynakları kalitesi düşüklüğü ve ekonomide çeşitlilik eksikliği kriterlerleri üzerinden BM tarafından belirlenerek geliştirilmeleri için çeşitli programlar uygulanan "**En az Gelişmiş" 49 ülkenin 35'i Afrika'dadır.**

Benzer şekilde BM'in 25 Eylül 2015'de ekonomik ve sosyal kalkınma ile çevrenin korunmasında toplam 17 alanda[165], 2030 yılı hedeflerini (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri) tespit ederek gelişimin sürmesi için çaba göstermektedir.

Tablo 23: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Indeksi- 2019

Orta Afrika C.	162	Togo	144	Ruanda	126	**Venezuela**	**108**
Çad	**161**	Papua	143	**Kenya**	**125**	Honduras	**107**
Dem. Kongo C.	**160**	**Esvatini**	**142**	**Senegal**	**124**	Kuveyt	106
Nijerya	**159**	**B.Faso**	**141**	Suriye	123	**Morityus**	**105**
Madagaskar	**158**	**Uganda**	**140**	Guatemala	122	**Gana**	**104**
Liberya	**157**	**Zambiya**	**139**	**Zimbabve**	**121**	Nepal	**103**
Haiti	156	**Gine**	**138**	**Botsvana**	**120**	Endonezya	102
Sierra Leone	**155**	**Komorlar**	**137**	**Namibya**	**119**	Türkmenistan	101
Nijer	**154**	**Mozambik**	**136**	Vaunatu	118	Moğolistan	100
Afganistan	153	**Etiyopya**	**135**	Irak	117	**Gabon**	**99**
Mali	**152**	**Moritanya**	**134**	Bangladeş	**116**	**Kabo Verde**	**96**
Benin	**151**	Yemen	133	Hindistan	**115**	**Sao Tome..**	**95**
Lesotho	**150**	**Kongo C.**	**132**	Guyana	**114**	**Mısır**	**92**
Angola	**149**	**Gambiya**	**131**	**G. Afrika**	**113**	**Türkiye**	**79**
Cibuti	**148**	Pakistan	130	Kamboçya	112	**Fas**	**72**
Sudan	**147**	**Fildişi S.**	**129**	Laos	111	**Tunus**	**63**
Malavi	**146**	**Tanzanya**	**128**	Myanmar	110	**Cezayir**	**53**
Burundi	**145**	**Kamerun**	**127**	**Belize**	**109**	**ABD**	**35**

Kaynak: SDG Index and Dashboards, Sustainable Development Report 2019,

[165] Guido Schmidt-Traub, *On Metrics&Financing for the Sustainable Development Goals*, **Phd Thesis Wageningen University,**

Bu 17 Alan şunlardır; **Aşırı yoksulluk**, Tarım ve gıda güvenliği, **Sağlık**, Eğitim, **Cinsiyet kimliği**, İçme suyu kalitesi ve su kirliliğinin önlenmesi, **Temiz enerji**, İyi iş ve çalışma koşulları, **Altyapı**, Eşitsizlik, **Ulaştırma ve çöp yönetimi**, Sürdürülebilir üretim ve tüketim yolları, **İklim değişikliği, göç ve uyum sorunları,** Okyanus ekosistemi, **Karasal ekosistem**, Modern kölelik, **Uluslararası finans ve ticaret**

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerindeki 17 alanı ele alarak 62 ülke arasında 2019 yılında yapılan endeks çalışmasında neredeyse savaşın hüküm sürdüğü bölgeler hariç tamamının Afrika ülkeleri olması, BM'in çabasının ne kadar doğru olduğunu göstermektedir. Öyle ki, **son 44 ülke içinde 37 tanesi Sahra altı Afrika ülkesidir.**

- **Sahra Altı Afrika nüfusunun kişi başına geliri 2.540 $ civarındadır. Satın alma gücü paritesi ise 5.844 $'dır**. [166]

Sahra Altı'nda yeralan 45 ülkenin 22'sinde kişi başı gelir 1000 $'ın altındadır ki, bunların 8'inde 500 $'ın da altı söz konusudur; D.Kongo, Mozambik, Madagaskar, Nijer, Malavi, G.Sudan, O.Afrika C. Burundi

- Tüm Afrika nüfusunun %58'i, Sahra Altı nüfusunun ise %70'i günde 2 $'dan az gelirle hayatlarını sürdürmektedir. Hatta **Sahra Altı nüfusunun %50'si günde 1,25 $ ile geçinmeye çalışmakta** olup, ileri derecede yoksuldur. [167]

- 1.000-2.000 $ arasında olan kişi başı gelire sahip ülke sayısı 9'dur; Kenya (2011$), **Fildişi Sahili,** Kamerun, Senegal, Zimbabve, Lesoto, Zambiya, Eritre, **Tanzanya**,

- 2000-3000 $ arasında olan kişi başı gelire sahip ülke sayısı 9'dur; Angola (3.060 $), Kongo Cumhuriyeti, Gana, **Nijerya,** Sao Tome,

- 3000-6000 $ arasında olan kişi başı gelire sahip ülke sayısı 3'tür; Namibya, Esvatini, Kabo Verde,

- 6.000-10.000 $ arasında olan kişi başı gelire sahip ülke sayısı 4'tür. Ekvator Ginesi, Botsvana, Gabon, G.Afrika,

- Morityus – 11.700 ve Seyşeller is 17.155 $ ile en yüksek gelire sahip Sahra altı ülkeleridir. Bu gelirleri ile Dünya sıralamasında yerleri 193 ülke arasında 50 ve 62.liktir.

[166] IMF World Economic Outlook Nisan 2019 verilerinden hesaplanmıştır.
[167] Salih Akbay, *Türkiye Afrika Ticari İlişkileri 2009-14 Dönemi*, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt:4, Sayı:8, 2015 s.5

- 73. sırada yeralan Ekvator Ginesi dışında Sahra Altı ülkelerin kalanlarının kişi başı geliri 139.'luktan başlamaktadır.

Diğer bir ifade ile listenin sonunda yer alan 54 ülke arasında 42 Sahra Altı ülkesi yer almaktadır.

- **58,6 milyon nüfusa sahip G.Afrika ve 30,1 milyon nüfusa sahip Angola dışında kişi başı gelir açısından ilk 10'da yer alan (3.000 $ üstü) ülkelerin tamamı maksimum 2,5 milyon nüfusa sahip küçük ülkelerdir. 10 bin $ üstü gelire sahip iki ülkeden Seyşeller, sadece 96 bin, Morityus ise 1,2 milyon kişidir**.

İlk 10'da yer alan G.Afrika ve Angola ise yeraltı kaynakları ile uluslararası açık bir pazar hüviyetinde olup, ekonomide yabancıların ağırlığı büyüktür.

Önümüzdeki 5 yıl içerisinde Dünyanın ve Afrika'nın önde gelen ve\veya incelenmesi öngörülen ülkelerinde milli gelir gelişimini hem cari hem de satın alma gücü paritesi rakamları ile tahmin eden IMF verileri incelendiğinde;

Cari rakamlarla Türkiye'nin 2020 yılında 20. sırada yer aldığı listeye ilk giren Afrika ülkesi 27.sırada yer bulan Nijerya'dır. Ardından gelen Mısır 34. sıradadır.

G.Afrika 42, Kenya, Etiyopya 61 ve 62, Gana Tanzanya, Angola ve Fildişi 71-75, D.Kongo 87, Tunus Kamerun, Uganda, Sudan 90'lı sıralarda yer bulmaktadır.

Satın alma gücü sıralamasında 25 sıra öne gelen Sudan, 15 sıra öne gelen Mısır, 9 sıra öne gelen G.Afrika ve 8 sıra öne gelen Uganda dışında, diğer ülkelerin sıralamalarının 3-10 sıra daha yukarıda olması şaşırtıcı olmasa gerektir. (Bkz Ek:5) *****

*****Nijerya (24), G.Afrika (31), Etiyopya (63), Gana (64), Angola (67), Kenya (72), Tanzanya (74) ve Kongo Cumhuriyeti (98), Fildişi Sahili (82), Kamerun (87)ve Mozambik 119. sırada izlemektedir.

Tablo 24: Dünya Milli Hâsıla Sıralaması (ABD $)

Satın Alma Gücüne Göre					Cari Rakamlara Göre				
Sıra		2018	2020	2025	**2018**	**2020**	**2025**		
1	Çin	21.659	24.162	35.882	20.612	20.807	25.783	ABD	**1**
2	ABD	20.612	20.807	25.783	13.842	15.222	23.089	Çin	**2**
3	Hindistan	8.999	8.681	13.909	4.952	4.911	6.014	Japonya	**3**
4	Japonya	5.319	5.236	6.160	3.966	3.781	5.041	Almanya	**4**
5	Almanya	4.565	4.454	5.494	2.864	2.638	3.357	B.Krallık	**5**
10	Fransa	3.124	2.954	3.759	1.725	1.587	2.030	Kore	**10**
13	TÜRKİYE	2.406	2.382	3.175	780	649	971	TÜRKİYE	**20**
19	Mısır	1.146	1.292	1.795	398	443	769	Nijerya	**27**
25	Nijerya	1.034	1.044	1.291	250	362	480	Mısır	**34**
33	G.Afrika	747	711	868	368	283	407	G.Afrika	**42**
58	Fas	279	274	365	174	147	175	Cezayir	**56**
60	Etiyopya	237	272	416	118	112	153	Fas	**58**
63	Kenya	221	243	352	88	101	141	Kenya	**61**
64	Angola	221	217	281	80	96	124	Etiyopya	**62**
71	Gana	158	176	246	66	67	94	Gana	**71**
72	Sudan	180	166	208	57	64	94	Tanzanya	**72**
73	Tanzanya	147	165	242	106	63	91	Angola	**73**
77	Fildişi S.	129	144	217	58	62	99	Fildişi S.	**75**
81	Tunus	128	124	159	47	46	62	D. Kongo	**87**
85	Uganda	97	107	162	40	39	47	Tunus	**90**
90	D.Kongo	93	99	134	39	39	59	Kamerun	**91**
92	Kamerun	93	97	134	34	38	60	Uganda	**93**
102	Zambiya	63	62	72	36	33	35	Sudan	**97**
105	Senegal	54	58	92	23	24	42	Senegal	**103**
111	Mali	45	48	67	27	19	23	Zambiya	**112**
112	B. Faso	43	46	65	17	18	27	Mali	**116**
113	Madagaskar	43	45	63	16	16	25	B.Faso	**118**
114	Benin	37	42	63	19	16	24	Botsvana	**119**
116	Mozambik	39	41	65	14	15	25	Benin	**120**
119	Zimbabve	45	39	49	14	15	25	Gabon	**121**

Kaynak: IMF World Economic Outlook, 13 Ekim 2020 verilerinden hesaplanmıştır.

Doğal olarak olumsuzluklar her türlü gelişmişlik göstergesinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Küresel Dünyada Afrika'nın küreselleşemediği daha çok gidecek yolu olduğu sabittir. Zürih merkezli İsviçre Ekonomi Enstitüsü KOF'un hazırlamış olduğu

Küreselleşme Endeksi 2019'da 1,3 milyon nüfusuyla küçük bir ada ülkesi olarak 50. sırada yer alan Morityus hariç tutulduğunda **en iyi durumda olan Afrika ülkelerinin hemen tüm konularda olduğu gibi Avrupa ile tarih boyunca ticari bağlar geliştirmiş olan Akdenizli Kuzey Afrika ülkelerinin bir bölümü olduğu** görülmektedir.

Fas'ın 59, Tunus ve Mısır'ın 68 ve 69. sırada olduğu listede ön sıralarda tek istisna 61. sırada olan Kıtanın en büyük ekonomik gücü Güney Afrika'dır.

Kuzey Afrika'nın diğer ülkeleri Cezayir 113. ve Libya ise 119. sırada nispeten geride kalmalarına rağmen Afrika'nın bütünü açısından bakıldığında yine de önlerdedir. *****

Tablo 25 : 2019 - Küreselleşme Endeksi (2017 verileri kullanılarak)

	Genel		Ekonomi		Sosyal		Siyasi
1	İsviçre	1	Singapur	1	Lüksemburg	1	İtalya
2	Hollanda	2	Hollanda	2	Monako	2	Fransa
3	Belçika	3	Belçika	3	Norveç	3	Almanya
4	İsveç	20	**Morityus**	14	Almanya	4	B.Krallık
5	B.Krallık	23	B.Krallık	27	ABD	14	ABD
7	Almanya	24	Almanya	54	**Morityus**	15	Rusya
10	Fransa	27	Fransa	72	**Seyşeller**	16	Hindistan
23	ABD	37	**Seyşeller**	89	Rusya	17	Türkiye
37	Japonya	59	ABD	101	**G.Afrika**	21	**Mısır**
50	**Morityus**	66	Japonya	103	**Kabo V.**	34	**G.Afrika**
51	Rusya	80	**Mozambik**	104	Türkiye	36	**Fas**
56	Türkiye	88	**Ekv. Ginesi**	106	**Fas**	40	**Nijerya**
59	**Fas**	101	**Fas**	110	**Botsvana**	45	**Tunus**
61	**G.Afrika**	102	**Botsvana**	111	**Tunus**	47	**Senegal**
68	**Tunus**	105	**Kabo V.**	120	Brezilya	52	**Gana**
69	**Mısır**	109	Türkiye	121	**Mısır**	53	**Cezayir**
80	Çin	110	**Tunus**	137	**Gabon**	56	**Kenya**
193	Komorlar	111	Güney Afrika	138	Çin	63	**Etiyopya**
196	Somali	132	**Mısır**	200	**Etiyopya**	66	**Tanzanya**
197	Eritre	188	Etiyopya	201	**Somali**	77	**Fildişi S.**

https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html

*****İsviçre, Hollanda ve Belçika'nın ilk 3'de yer aldığı listede B.Krallık 5, Almanya 7, Fransa 10, ABD 28, Rusya 51, Türkiye 56, Çin 80, Hindistan 95. sıradadır. Türkiye Küreselleşme Endeksi listelerinde ekonomi alanında 109, sosyal alanda 104 ve siyasi alanda 17. sıradadır.

97 ve 98. sıralarda yer bulan Gana ve Senegal dışındaki Afrika ülkelerinin tamamı 100'lü sıraların altındadır. Namibya ve Zambiya'nın da 110'un altında yer aldığı listede Somali ve Eritre 196 ve 197. sıralarda en kötü durumda olan Kıta ülkeleridir.

Sosyal küreselleşmede Morityus (54), Seyşeller (72), G.Afrika (101), Fas (106), Botsvana (110), Tunus (111),

Siyasi küreselleşmede ise Mısır (21), G.Afrika (34), Fas (36), Nijerya (40), Tunus (45) şeklinde ilk 5 Afrika ülkesi olarak sıralanmaktadır.

Listelerden anlaşılan G. Afrika Cumhuriyeti ve Kuzey Afrika'nın Kıtadan olumlu olarak ayrıştığı ve siyasi etkilerinin ekonomik güçlerinin çok daha ötesinde olduğudur.

3.1.2. Siyasi ve Askeri Kargaşa-Savaşlar

3.1.2.1. Darbeler ve Diktatör Yönetimleri İle Kaybolan Yıllar

Afrika'nın sömürülmesi sadece emperyal güçler tarafından olmamıştır. En az onun kadar etkili olan başka bir sömürü düzeni de kendi dinamiklerinde oluşturulmuştur. Afrika'da bugün bile yağmur ormanlarında medeniyetle tanışmamış bölgelerinde tüm çıplaklığı ile ortaya çıkan; 'bir yönetici liderin (şefin) ve belirli güçlere sahip olduğuna inanılan saygın kişilerin (şifacı, inanç yönlendirici gibi) idaresinde, modern hayatın kurum ve kuruluşları oluşturulmadan veya çok düşük düzeyde oluşturulduğu' ***küçük ve yaygın kabile-klanlara bağlı toplum yapısı***, zaman içinde kısmen iyileşmiş olsa dahi, farklı coğrafyalarda, farklı ölçülerde sürmektedir.

Ortaçağ feodalitesinin benzeri, ancak çok daha daha küçük ve parçalı hali olarak da tanımlanabilecek bu düzen, doğası gereği;

- Lider ve etrafında yuvalanmış küçük bir zümrenin, toplumun tüm kaynaklarına sahip olduğu veya kullandığı,

• Çoğunluğun liderin ihtiyaçları çerçevesinde dizayn edilmiş, askeri veya muhtelif hizmet- üretim ihtiyaçlarının karşılanması için kullanıldığı,

• Lidere kesin biat kültürü ile yetiştirildiği ve isyan etmemesi için bilinçli cahil bırakıldığı için, teşbih yerindeyse verilen talimatları yerine getirmeye "programlanmış", sürü psikolojisi ile hareket eden, insan olarak haklarından habersiz, medeniyetin sunduğu en küçük maddi, manevi imkanlardan uzak şartlarda "yarı aç-yarı tok" yaşamaya çalışan,

• Liderin veya sömürgeci güçlerin kolayca yönlendirmesi, kandırabilmesi veya olumsuz anlamda işbirliğine yatkın olduğu için, her tür istismara açık,

• Rahatlıkla kontrol edilebilmeleri ve lider etrafında kenetlenebilmeleri için yapılan propoganda ve yüzyıllar boyunca süren sömürge düzeninin, gayri resmi olarak günümüzde ve gelecekte de devamı için; yaşayanların demografik yapıları gözetilmek bir yana ayrılıkçı-ayrıştırıcı yapılar –ateşle barut- özellikle bir araya getirilerek oluşturulan cetvelle çizilen sınırlar neticesinde; kendinden olmayanları, kaynakları kullanmada rakip ve dolayısıyla düşman görebilen,

yapısı ile tüm sorunların ana kaynağı olmaya devam etmektedir. **Afrika tarihi kendine has feodal-sömürge düzeninin uygulama ve sonuç örnekleri ile doludur.** Ülkelerinin tam bağımsızlığı ve Afrikalıların kalkınması için çalışan **idealist bazı liderler dışında, Afrikalı liderlerin önemli bir bölümü diktatörce yönetim sergilemiş, pek çoğu ölene, öldürülene veya askeri darbe ile devrilene kadar iktidarı bırakmamıştır**.

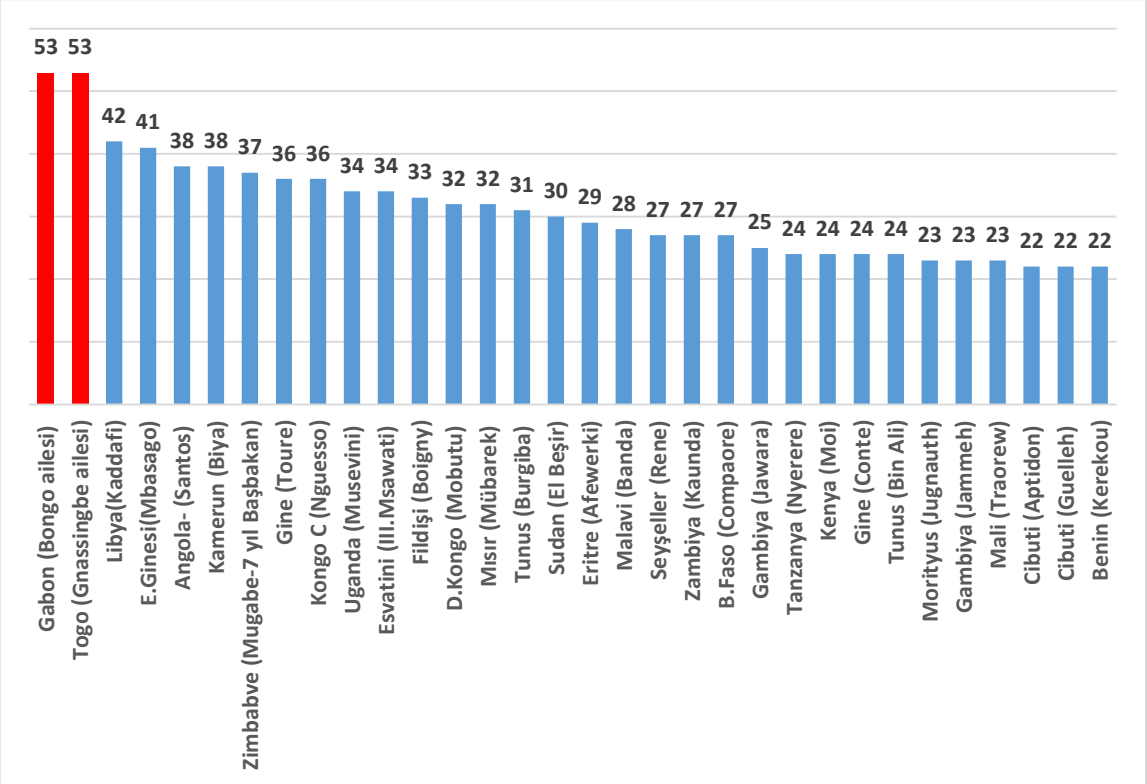
54 Afrika ülkesinin tam 38'inde 20 yıl ve üzeri iktidarı elinde tutan liderler mevcuttur. Bunlardan halen mutlak monarşi ile yönetilen Esvatini ile, Mısır, Kamerun, Gine, Tunus, Gambiya ve Cibuti olmak üzere 7'sinde 20 yılı aşan en az 2 lider yönetimde bulunmuştur.

Afrika liderleri hakkında yapılan incelemelerde ortaya çıkan bazı ilginç veriler şu şekildedir;

• Tarihinde sömürge olmamış Etiyopya, Eritre ile geçmişte yaşadığı, Tigray dolayısı ile Kasım 2020 içinde yaşadığı iç savaşlara karşın, nispeten istikrarlı siyasi yapıya sahip olması ile dikkat çekmektedir.

1993'de resmen Etiyopya'dan ayrılan Eritre'de İsaias Afewerki, 1991'de ülkenin bağımsızlık mücadelesi yıllarında geçici geldiği görevde halen devam etmektedir.

• 1822'de, daha önce köleleştirilmiş Afro Amerikalıların, özgür çocukları tarafından kurulup, 1847'den itibaren bağımsız olan Liberya'nın 1980-2003 arası yaşanan darbe-iç savaş dışında isitkrarlı olduğu söylenebilir.

Kaynak: TC Dış İşleri Bakanlığı ülke Büyükelçilik raporları ile muhtelif tarih yayınlarından hazırlanmıştır.

Şekil 43: En Uzun İktidarda Kalan Afrika Liderleri

• Kuzey Afrika ülkelerinin tamamında, liderler 20 yılı aşkın görev almaktadır.

• Fransa sömürgesi olanların yaşadığı darbeler ve az sayıdaki ailenin kontrolündeki siyasi yapı dikkat çekmektedir.

Fransa ve İspanya'dan bağımsız olan Fas'ta Krallık hakimdir.

42 yıl ile **Gabon** lideri Ömer Bongo ile birlikte en uzun süreli iktidarda kalan ve *Fransa ve ABD'nin demokrasi getirme !!* * müdahaleleri ile indirilmese daha uzun yıllar daha kalacağı açık olan Kaddafi, **** bir diktatör olmasına karşın halkı tarafından en çok sevilen liderler arasında idi. Kaddafi sonrası **Libya** halen iç savaşın sürdüğü, büyük güçlerin oyun sahası konumundadır.

Tunus'da, Burgiba 31 yıl (1956-1987), Bin Ali 24 yıl (1987-2011) sürmüş, Arap Baharı 2010'da bu ülkede başlamıştır.

Cezayir'in kurulduğu 1962-65 arası 3, 1992-95 arası 4 Başkan değişmiştir. Diğer Başkanları arasında 13'er yıl ile Boumedine (ölene kadar -1965-78), Nenjedid (1979-92), ve 20 yıl ile Bouteflika (1999-2019-istifa ile gitmek zorunda kalmıştır) dikkat çekmektedir.

Gabon'da 1960-67 arası devlet başkanı olan kurucu Mba'nın ardından, 42 yıl süren Ömer Bongo (1967-2009) ve ardından devam eden oğlu Ali Bongo ile Bongo ailesi 53 yıldır iktidardadır.

Kamerun'un bağımsızlığını kazandığı 1960'dan sonra sadece 2 devlet başkanı bulunmaktadır; Ahidjo (1960-82) ve Biya (1982-devam ediyor)

Eski Kralın soyundan gelen Sekou Toure'nin 36 yıl (1958-1984) ve öldüğünde başa geçen General Conte'nin 24 yıl (1984-2008) hüküm sürdüğü **Gine'de**, 2008-10 arası 3 askeri darbe yaşanmıştır. 52 yıl sonra ilk bağımsız seçimlerde seçilen Conde iktidardadır.

Moritanya'da Dadah 18 yıl (1960-78), Tay 21 yıl (1984-2005) AbdelAziz 12 yıl (2008-

---

*ABD, İngiltere ve Fransa'nın, 1991 Körfez Savaşından ve özellikle 11 Eylül 2001, İkiz Kuleler (ABD Dünya Ticaret Merkezi) saldırılarından sonra terörle mücadele adına, liderini istemedikleri ülkeye müdahalede bulunmak için, Dünya kamuoyu ve BM desteğini sağlamaya yönelik ürettikleri iddia edilen, ve çoğunun gerçek olmadığı daha sonra ortaya çıkarılarak iddianın doğruluğu teyit edilen kitle imha silahlar, kimyasal silah sahibi oldukları ve benzeri genel geçer bahanelere kamuoyunda verilen isim,

**1951'de bağımsız olan Libya 1969'a kadar Kral İdris'in yönetimindedir.

19) iktidardadır. Dadah'dan sonra başa gelen kişilerden 14 ay ve 4 ay görevde olan bağımsız 2'si hariç, 8 kişiden 6'sı darbe ile gelmiştir.

Çad'da Tombalbaye (1960-75) sonrası, 1982'ye kadar yaşanan darbe ve karışıklık 1982-90 arası Habre'nin zor kullandığı dönemde son bulmuştur. 1990'dan bu yana Habre'yi deviren Idriss Debby iktidardadır.

Cibuti'nin bağımsız olduğu 1977'den bu yana sadece 2 devlet başkanı olmuştur; Aptidon 22 yıl (1977-99) ve Guelleh 22 yıl (1999-devam ediyor)

İç karışıklılıkların hiç eksik olmadığı **Kongo Cumhuriyetinde** kurucu Yolou dışında 1992'ye kadar görev yapan **7 Başkan da darbe ile** iktidara gelmiştir. 1979-92 arası darbe ile iktidarı gelen Nguesso, 1992 seçimlerini 1963-66 darbesinde Başbakan olan, 1969-91 arası hapis, siyasi yasaklı ve sürgün gibi cezalara çarptırılan Lissouba'ya kaybetmiştir. 1997 seçimleri öncesi 4 ay süren Lissouba- Nguesso taraftarları çatışmalarını kazanan Nguesso günümüzde de görevdedir.

Frankofon Bölgesi'nin durumu; (Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine-Bissau, Mali, Nijer, Senegal, Togo

Fildişi Sahili'nde Houphuet Boigny ölene kadar 1960-1993 arası 33 yıl iktidardadır. 2000-11 arası Ggagbo yönetimi istikrarsızlık ve iç savaş dönemidir.

1960'da bağımsız olan **Senegal'de** bağımsızlıktan 1981'e kadar Senghor, 1981'den 2000'e kadar Diouf, Başkanlık yapmıştır. Genel olarak istikrarlıdır.

1960'da bağımsızlığını kazanan **Togo'da**, darbe ile iktidara gelen Eyadema Gnassingbe 38 yıl (1967-2005) ardından oğlu Faure Gnassingbe ile 53 yıldır iktidar Gnassingbe ailesindedir.

Benin 1960-72 arası 12 yılda, 8 darbe 14 devlet başkanı (4'ü, 1-3 gün arası görevde kalabilmiştir) tecrübesinden sonra, yine darbeci olan Kerekou 1972-91 (19 yıl) ve 1996-2006 arası (10 yıl) iktidarı almıştır.

Nijer kurucusu Diori 14 yıl (1960-74) sonrası, darbe ile gelen Kountche ile başlayarak (13 yıl -1974-87), 2011'e kadar * 1993-96 ve 1999-2010 arası 3 aylık kısa dönemler hariç baştakilerin tamamı yapılan 5 darbe ile gelenlerdir.

1960'da bağımsız olan **Mali'de** toplam 4 aile iktidardadır; **Keita** (Modibo Keita 1960-68 ve İbrahim Keita (2013-20 19 Ağustos 2020'de askeri darbe ile devrilmiştir.) **Traore** (Musa Traore 1968-91 ve Dioncounde Traore 2012-13), **Toure** (1991-92 ve 2002-12) ile **Konare** (1992-2002)

1960'da Yukarı Volta adı ile bağımsız olup, 1984'de **Burkina Faso** adını alan ülke çok büyük karışıklıklar yaşamış olup, **yönetimde bulunan 11 Başkanın 7'si darbe ile** gelenlerdir. Compaore 27 yıl (1987-2014) iktidarda kalmıştır.

1960'da bağımsız olan **Madagaskar'da**, Tsiranan 12 yıl (1960-72) sonrasında darbe ile gelen Ratsiraka 22 yıl (1975-93 ve 1997-01) görev yapmıştır. 2006'da başarısız bir darbeyi 2009'da başarılı olan izlemiştir. 2013'den bu yana istikrarlıdır.

- **Belçika'dan bağımsız olan ülkelerde şiddet ve karışıklık hakimdir:**

Demokratik Kongo'da, Mobutu 32 yıl (1965-97) hüküm sürdükten sonra sürgüne gönderilmiştir. 1997-2001 Başkan olan Laurent Kabila suikast ile öldürülünce, oğlu Joseph Kabila (2001-19) arası 18 yıl devam etmiştir.

1961'de bağımsız olan **Ruanda'da,** 1961-73 arası Kayibanda'yı darbe ile deviren Habyarimana 21 yıl (1973-94) iktidarın sonunda öldürülmüştür. Kagame, 2000 yılından bu yana baştadır. Kagame başarılı yönetimi ile ülkesinin çehresini değiştirmiştir.

Kurulduğu 1966'dan 2005'e kadar darbelerle, suikast ve iç savaşla sarsılan **Burundi'de** Nkrunziza 2005-2020 arası ölene kadar iktidardadır.

---

*2011'de seçilen Issofou halen iktidardadır.

- **İngiliz sömürgesi olanların nispeten daha istikrarlı oldukları görülmektedir. Bu istikrar normal ve süresi sonunda ayrılan devlet başkanları ile olduğu gibi, çok uzun yıllar iktidarda kalan liderler eliyle de olmaktadır;**

İçlerinde en istikrarsız olan **Nijerya** (1966-79, 1983-93, 1993-99 arası yaşadığı askeri darbe dönemlerinden sonra nihayet istikrara kavuşmuş gözükmektedir.

Kıtanın en önemli ülkesi olan **Mısır'da**, liderler çok uzun yıllar hüküm sürmesi ile anılmaktadır; Cemal Abdülnasır (1956-1970- öncesinde de 1952'de Devrim Komuta Konseyi Başkanı ve 1954-56 arası Başbakan olarak güç sahibidir), Enver Sedat (1971-81), Hüsnü Mübarek (1981-2011-32 yıl) hüküm sürmüştür.

Sudan kurulduğu 1956'dan itibaren sadece 1965-69 ve 1986-89 arası sivil yönetim tarafından idare edilmiştir. Kendisi de darbe ile devrilen El Beşir 1989-2019 arası 30 yıl iktidarda kalmıştır.

1745-1968 arası Krallık olarak Yüce Şefle yönetilen, bağlı olduğu B.Krallıktan 1968'de kansız olarak bağımsızlığını kazanan **Esvatini**, günümüzde de Krallık şeklinde yönetilmektedir. Kuruluşta var olan partiler 1973'de yasaklanmıştır.

Afrika'nın en önemli ülkelerinden olan ve Afrika bağımsızlık mücadelerinde diğer ülkelere de örnek olan **Kenya,** kurucu lideri Kenyetta, sonrası yardımcısı Moi ve şu anda da oğlu tarafından idare edilmektedir.

Ünlü Afrika bağımsızlık hareketi lideri Nkrumah önderliğinde 1957'de bağımsız olan **Gana** 1966-1981 arası **5 darbe** yaşamış, 1985'de **Burkina Faso** ile birleşmesi bu ülkedeki **1987 darbesi** ile sonlanmıştır. 1981'de başa geçen darbeci Rawlings demokratik yolları da açmakla beraber 20 yıl ülkeyi yönetmiştir. O zamandan sonra demokrasi normal işler görünümdedir.

Uganda'da 1971-79 arası İdi Amin diktası yönetimdedir. 4 Başkanın değiştiği, 6 yılın ardından gerilla savaşı ile 1986'da başkenti ele geçiren Museveni halen devam etmektedir.

Botsvana'da *Seretse* Khama 15 yıl (1965-1980), Masire 18 yıl (1980-1998), Mogae 10 yıl (1998-2008) ve *Ian* Khama 10 yıl (2008-18) ile 3 aile iktidardadır. Khama ailesinin sömürge döneminin beyaz ırktan bir kadınla evlendiği için İngilizler tarafından tahtdan uzaklaştırılan **kralın soyundan** olduğunu hatırlatmak gerekir. (Bkz Ek.1 1950 yılı)

Bağımsızlığını kazandığı 1961-71 arası, yine de B.Krallık'ın Genel Valisi emri altında yönetilen **Sierra Leone'de**, 1967-68, 1992-96 ve 1997-98 arası, **askeri darbelerin** hüküm sürdüğü dönemlerdir.

1966'da bağımsız olan **Malavi'de,** Banda (1966-94) 28 yıl iktidardadır. Banda ailesinden Joyce Banda da 2012-14 arası 2 yıl Başkanlık yapmıştır. (**Kocası da bakanlık yapmıştır**). Mutharika ailesinden Bingu 2004-12 arası, Peter 2014- Haziran 2020 arası Başkandır.

Zambiya'da bağımsızlıktan sonra 27 yıl iktidarda olan Kaunda'dan (1964-91) bu yana nispeten istikrarlıdır.

Zimbabve'nin bağımsızlığını kazandığı 1980'den 1987'e kadar, Devlet Başkanı Banana iken Başbakan olan Mugabe, 1987-2017 arası 30 yıl da Devlet Başkanı olarak görev yapmıştır.

- **İspanya'dan bağımsız olan;**

1968'de bağımsız olan **Ekvador Ginesi'nde** Nguema'yı (11 yıl -1968-79) darbe ile deviren yeğeni Mbasogo 41 yıldır iktidardadır.

- **Portekiz'den bağımsız olan;**

1974'de bağımsız olan **Gine Bisse'de** Vieria toplam 23 yıl (1980-1999) ve (2005-2009) iktidardadır.

1975’de bağımsız olan **Mozambik** istikrarlıdır. Chissano 19 yıl (1986-2005) görev yaptıktan sonra kendisi bırakmıştır. 1992'de iç savaşı bitirmesi ve 3 milyon insanı açlıktan kurtarması ile sevilen bir lider olmuştur.

1975’de bağımsız olan **Angola’da** ikinci devlet başkanı olan dos Santos 1979-2017 arası 38 yıl iktidarda kalmıştır. Kendisi ve kızı hakkında şimdiki yönetimin resmi yolsuzluk iddiaları mevcuttur.

- **Güney Afrika’dan 1990’da bağımsız olan Namibya nispeten istikrarlıdır.**

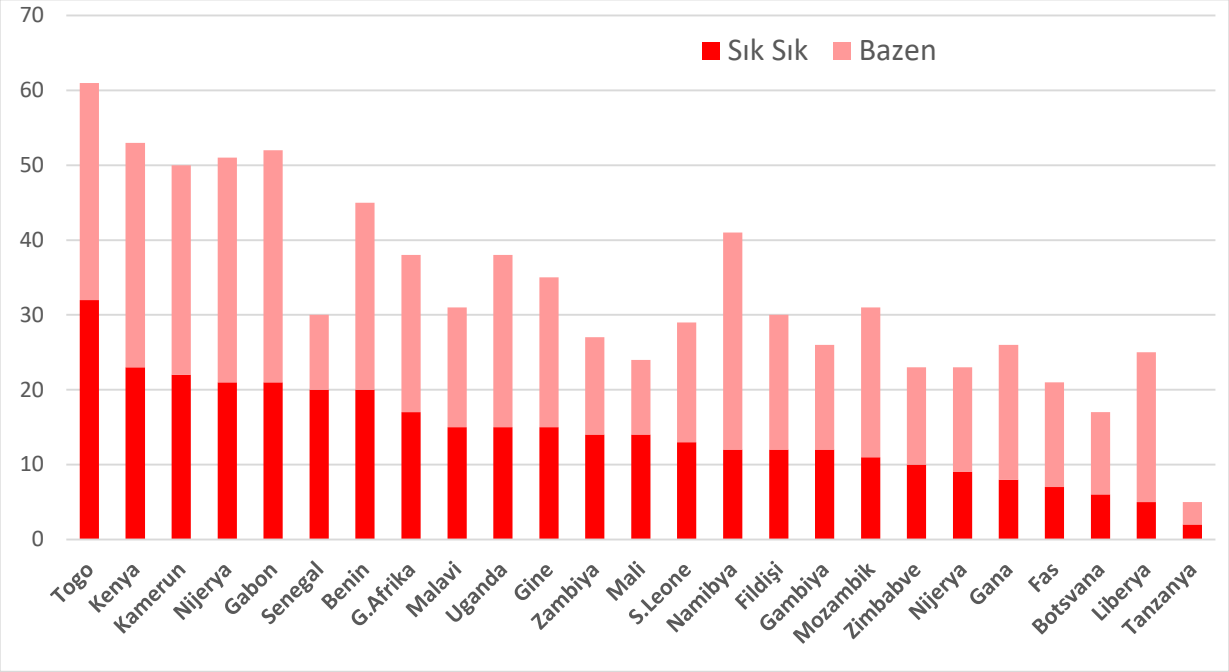
3.1.2.2. Bölünen ve Yönetilenlerin Çatışma ve Savaşları

İnsanlık ayıbı “Berlin Konferansı” diğer bir ifade ile **Berlin “Laneti”** aradan geçen 1,5 asıra yakın zaman sonra dahi Afrika’nın üzerine binmiştir. Sömürgecilerin, Kıtanın gerçek sahiplerini, yokmuşçasına dışarıda tutarak, **toprakları ve üzerinde yaşayanlarla ilgili gerçekleri hiçbir şekilde gözetmeden, ulusları, köyleri, mahalleleri ve hatta aileleri birbirinden ayıracak şekilde, sadece kendi menfaatleri doğrultusunda ve kendi aralarında yaptıkları sınır anlaşmaları,** Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını kazandıkları 1960’lardan sonra da geçerli sayılmıştır. Sömürgeciler dışında kalan Kıtanın sahipleri için hiçbir tutarlı dayanağı olmayan bu anlaşmalar, tam anlamıyla yapıldığı günlerden bu yana **“anlaşmazlık” ve kaos üretmekten** başka hiçbir şeye yaramamaktadır.

Ülke bazında bakıldığında pek çoğunun abartısız 50 ve üstü, bir kısmının 200 üzerinde etnik grup barındırdığı, konuşulan lisanların 10’lar hatta 100’lerle ifade edildiği görülmektedir. Pek çok ülkede çoğunluk grupların ***“pasta keser gibi 2 hatta daha fazla ülke içinde kalacak şekilde dilimlendiği”*** böylece dilimlerin bulunduğu her ülkenin potansiyel çatışma alanına çevrildiği, yaşanan gerilim ve savaş tecrübesinden de anlaşılmaktadır.

İsyan ve savaşların en önemli nedenleri arasında Hükümetteki erkin baskısı ve halkın kendini bulunduğu toprağa ait hissetse de hakkının yendiğini, kendine adil

davranılmadığını, belirli zümre ve grupların kayrılıp, belirli grupların ezildiğini ve en nihayetinde yönetimin kendisini temsil etmediğini düşünmesi gelmektedir.

Kaynak: **Afro Barometer** (Pan Afrika Kamu Araştırmaları Serisi), **No.362**, 19 May 2020

Şekil 44 : Etnik Kimlik Nedeniyle Hükümetin Ayrımcı Davrandığına İnananlar (2016-18 %)

Afrika halkları ve hükümetlerinde tolerans düzeyi algısını ölçmek için **Afro Barometer** adlı kamu araştırmaları kuruluşu tarafından ,2016-18 yılları arasında **34 ülkede 45.823 denek** ile yapılan anket sonuçlarına göre, **etnik kimliği** nedeniyle **Hükümetleri tarafından ayrımcı bir uygulamaya naruz** kalıp kalmadıkları şeklindeki soruya cevap veren vatandaşlar arasında, **Hükümetlerine karşı en kötü algıya sahip olan ülke vatandaşları;**

Togo (%61), Kenya (%53), Gabon (%52), Kamerun (%50), Benin (%45), Namibya (%41), G.Afrika ve Uganda (%38'er)'dır.

Senegal de, toplam rakam geride olsa dahi, ayrımcılık uygulamaları sıklığı ile yukarılara tırmanmaktadır.

Halkın diğerlerini yaygın kullanıldığı tabirle "**ötekileştirmesi**" de, bu kadar çok farklı mozayik sosyal yapının suni olarak bir araya getirildiği ülkelerde, en basit olaylarda

ortaya çıkabilecek büyük kitlesel olaylara, örnekleri Kıtada pek çok kez yaşanmış "soykırım"lara neden olabilmesi nedeniyle, üzerinde önemle durulması gereken bir alandır. Bu konudaki yaklaşımı ortaya çıkarmak için aynı araştırmada, **halkın kendinden olmayan farklı kişilere tahammül düzeyini** ölçme amaçlı sorulara verilen cevaplar aşağıdadır. Buna göre;

- Genel ortalamada **etnik kimlik farklılığına %9, dini farklılıklara %13, yabancı çalışanlara %18 ve LGBT'lilere ise %30 tahammülsüzlük** vardır. Madagaskar dışındaki ada devletleri (Kabo Verde, Sao Tome ve P. Morityus) çok daha toleranslıdır.

- G.Afrika'daki ırkçı uygulamalardan hareketle, ırklar arasında ayrımcı politiklara verilen genel isim olan **apartheid'a** maruz kalan, anti demokratik geçmişi olan ve su fakiri **Çad Gölü havzasında bulunan ülkelerin daha az toleranslı olduğu** görülmektedir.

- Kıtanın 3. büyük ekonomisi G.Afrika en son tahlilde %77 tolerans ile ortalamanın üstünde olımlu alanda yer alsa da, esasında ayrı ayrı bakıldığında az farkla ortalama barajı üstünde kaldığı **yabancı çalışanlara yaklaşım dışında, diğer farklılıklara bakış açısıyla ortalama altındadır. İkinci büyük ekonomi Nijerya'da durum daha da kötüdür.** Tüm kriterler ortalaması %65 toleransla listenin en sonlarındadır.***** Kıtanın en büyük ekonomileri arasında yer alan Fas ve Tunus'un durumu da farklı değildir.

- Toleransın **en düşük olduğu durum HIV virüsü taşıyanlara (%68) ve LGBT'lilere** (%21) karşıdır.

- **Tolerans, erkeklerde, kırsal kesimde, eğitimi düşük olanlarda ve Müslümanlarda daha düşük**tür.

Öte yandan, insanların gerçek duygularını olumsuz olduğunda saklayabilecekleri, kayıt altına alındığında olumsuz yanıtların kendilerine sorun çıkarabileceğini düşünerek ve

*Nijerya'da 1997'de yaptığımız saha çalışması farklı gruplar arasındaki olumsuz yaklaşım bizzat gözlemlenmiştir. Ülke zaman zaman şiddet olayları ile dikkat çekmektedir.

Afrika'da geçmişte yaptığımız saha çalışmalarındaki izlenimlerimize dayanarak, **gerçek hayatta tolerans düzeyinin çok daha düşük olduğuna inanılmaktadır.** Sömürgecilerin meşhur "**böl ve yönet**" taktiğinin sonucu olan olumsuz yaklaşım devam etmektedir. Bu taktik ekonomilerin gelişmesine engel olmakla kalmamakta, sosyal ve kültürel olarak da yarattığı **çatışma ortamı ile yatırımları engelleyerek her alanda bugünü ve yarınını esir almaktadır.**

Tablo 26 : Afrika Ülkelerinde Tolerans Değerlendirmesi (Parantez İçi %)

Not: % değerin yüksekliği, tolerans yüksekliği olarak olumlu anlamdadır.

Etnik Farka Karşı Ort. Altı 31 ülke ort (%91)	**Dini Farka Ort.Altında 34 ülke ort(%87)**	**Yabancı çalışana Ort. Altında 34 ülke ort. (%82)**	**LGBT'lilere Ort. Altında 34 ülke ort. (%20)**	**Tüm Kriterler Ort. (%70)** **(En Toleranslılar)**
Uganda (90)	G.Afrika (86)	Liberya (82)	Tunus (19)	Kabo Verde (92)
Malavi (88)	Nijerya (82)	Tunus (82)	Esvatini (18)	Namibya-SaoT(80)
Lesotho (88)	Mali (81)	Namibya (81)	Fildişi (18)	Morityus (78)
Mozambik (87)	Gambiya (80)	Botsvana (81)	Fas (15)	Fildişi-Gabon (77)
Nijerya (86)	Tunus (74)	Kenya (77)	Sudan (14)	G.Afrika (77)
Nijer (86)	Gine (74)	Lesotho (77)	Madagaskar (11)	Benin-Botsvana (75)
G.Afrika (84)	Fas (69)	Uganda (76)	Mali (11)	Mozambik (75)
Tunus (81)	Esvatini (69)	Mozambik (76)	Togo-Tanzanya(10)	Togo (73)
Sudan (76)	Sudan (65)	Nijer (74)	Kenya (9)	B.Faso-S.Leone (72)
Esvatini (72)	Nijer (56)	Madagaskar (74)	Nijer-Nijerya-(8)	Liberya (72)
		Tanzanya (74)	Zimbabve-B.Faso (8)	**(En Toleransız Olanlar)**
		Malavi (72)	Kamerun (8)	Tanzan-Kenya (68)
		Fas (72)	S.Leone-Gine (7)	Madag..-Gine (67)
		G.Afrika (69)	Gana (7)	Gambia.-Uga.(66)
		Zambiya (68)	Malavi-Liberya (5)	Nijerya (65)
		Morityus (67)	Zambiya-Senegal (4)	Tunus-Zambiya(64)
		Sudan (63)	Ugan-Gambiya 3)	Fas (59)
				Nijer (56)
				Sudan (54)

Kaynak: Afro Barometer, No.362, 19 May 2020'den derlenmiştir.

İkinci bölümde Kıta'nın tarihi anlatılırken verilen Somali örneğindeki durumu diğer bölge ülkelerinde de gözlemlemek mümkündür. **Sahra çölünün güneyinde kuzeyle güneyin kesiştiği bölgeler, Çad gölü havzası, Arabistan yarımadasına bakan Kızıldeniz'e hakim bölgeler, Namibya çölünün doğu çevresi; *su, müslüman-***

hristiyan, Arap-Afrikalı, Hutu-Tutsi **ana kaynaklı, ancak temelde petrol ve doğal zanginliklerin kapışılması amaçlı büyük kargaşa, iç savaşlara sahne olmaktadır;**

Cezayir- 1830-47, 1881-84 ve 1954-62 arası Fransızlara karşı 3 isyan yaşanmış, toplamda 1 milyon Cezayirli öldürülmüştür. Özellikle 8 Mayıs 1945'de, Fransızlar silahsız 45 bin kişiyi kısa sürede katletmiş, 2005 ve 2006'da Cezayir Fransa'yı soykırımla itham etmiş, resmi özür istemiştir. 1962'de bağımsızlık sonrası, 1990-92 arası İslamcı hareket (FIS partisi) oyların çoğunluğunu almasına karşı iktidara gelmelerine izin verilmemiş, FIS kapatılmış, devleti yöneten Komite Başkanı'nın öldürülmesi üzerine istikrarsızlık ve iç savaş hakim olmuştur. İç savaş 2002'de sona ermiştir.

Gine Bisse- 1998-99 arası iç savaş yaşanan ülke, devamlı darbe yönetimleri ile bilinmektedir.

Moritanya- Kuzeyindeki komşusu, Fas tarafından ilhak edilen Batı Sahra ile aynı bölge üzerinde bağımsızlık için savaşan Polisario örgütü tarafından tek taraflı ilan edilen, BM'nin tanımayıp 48 ülke tarafından tanınan (85 ülkeye kadar çıkan tanınma, 37 ülkenin geri çekmesi ile 48'e düşmüştür) tarafından tanınmaan, Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti nedeniyle sorunlar yaşanan bir coğrafyadadır. Batı Sahra'yı Fas'a bırakan, İspanya-Fas anlaşmasını tanımayıp, 1976'da Thris el Garbiya denilen güney bölgesini işgal etmesine karşın çok kısa süre elinde tutabilmiş, Polisario gerillalarının saldırıları karşısında 1978'de kendi içinde darbe yaşamıştır. Ülkenin kuzeyindeki çoğunluk Araplarla, güneydeki yerli halk arasında 1989'dan itibaren çatışmalar yaşanmıştır

Mali- 2012'de başlayan çatışmalarda nüfusun yarısına ulaşan, Nijer, B.Faso ve Libya'ya da yayılmış olan çöl ve savanların Arap Berberileri olan Tuareglerin, yaşadığı ülkenin kuzeyi, El Kaide bağlantılı radikal islamcıların eline geçmiş, Mali askerlerinin silah ve gıda yetersizliğinden bu sonucun yaşandığı iddiası ile Nisan başında Başkentte de askeri darbe yaşanmış, fırsatı değerlendiren isyancılar Bağımsızlık ilan etmişlerdir. Ensar-Din adlı radikal örgüt liderliğinde isyancıların, zamanla ülkenin 2/3'ünü kontrol etmesi ve Başkente yaklaşması üzerine, Devlet Başkanı Fransızları yardıma çağırmış, Fransızların BM kararına dayanan **Serval** adlı harekatı ile isyancılar yenilmiştir. Harekatın devamı niteliğindeki **Barkhane** operasyonu sonrası Fransa; Mali, Çad, Burkina Faso, Nijer ve

Moritanya'da, 4.500 asker bulundurmakta ve müdahale etmeyi sürdürmektedir. * Öte yandan Mart 2017'den itibaren radikallerin Cemaat Nusret el İslam vel Müslimin adıyla birleşmesi ile özellikle kuzeydeki (Timbuktu-Goa) çatışmalar yeniden hız kazanmıştır.

Nijer- Dünyanın bilinen en önemli dördüncü uranyum yataklarına sahip, etnik kökenlerin çokluğuyla dikkat çeken ülke, en son 2008-10 arası iç savaş yaşamıştır.

Çad-Kuzeyde yer alan müslüman Araplar ile güneydeki hristiyanlar arasında ilk 1962'de müslümanların ayaklanması ile iç savaşa sürüklenmiştir. 1979'da müslüman isyancıların Başkenti ele geçirmesi ile aynı anda, Libya ordusunun işgal girişimi durumu ağırlaştırmıştır. Fransız destekli Habre'nin seçilmesi ile Libya birlikleri ülkeden çıkarılıp düzen sağlansa da, Habre'nin diktatör yönetiminde 40 bin kişinin öldüğü sanılmaktadır.

1990'da İdriss Deby'nin askeri darbesi sonrası bugüne kadar gelinmiştir. Ülkede iç savaş hiç eksik olmamış, 1998'de, 2005-06'da, 2009-10'da şiddetli çatışmalar ölümlere neden olmuş, onbinlerce kişiyi yerinden etmiştir. **Libya, Sudan, Fransa ve ABD başta dış kaynaklı müdahaleler istikrarsızlık kaynağıdır**.

Sudan- Başkente 1300 km uzaklıkta Darfur'da su ve otlak anlaşmazlığı ile bölge kabilesi Toro Boro ile hükümet güçleri arasındaki çatışmalarda 2003'de, 500 bin kişinin öldürülmesi ve 2 milyon kişinin mülteci kamplarına sürülmesi üzerine Devlet Başkanı El Beşir hakkında soykırım nedeniyle, 2009'da tutuklama kararı çıkarılmıştır.

Soykırımla gündeme gelen Darfur bölgesinde önemli maden yatakları olduğu ve bilinçli olarak karıştırıldığı iddiaları mevcuttur.

Üstüne, 1984-2005 arası Kuzey-Güney iç savaşı, 2011'de G.Sudan'ın referandumla ayrılması ile sonuçlanmıştır.

---

* Fransa'nın bölgeye ilgisi Nijer'de bulunan ve ve Mali'de de daha zengini olduğuna inanılan uranyum yatakları ile ilgilidir. Dünyada en fazla nükleer santral bulunduran, enerjisinin %80'ini nükleerden sağlayan Fransa, Nijer'de 40 yıldır elinde tuttuğu uranyum yataklarının işletme tekelini kaybetmiş, Çin, Hindistan, B.Krallık, G.Afrika, ABD, Kanada ve Avustralya da bu alana girmiştir. Mali'de aynı şeyin olmaması için müdahalecidir. 25 Kasım 2019'da 2 helikopterinin çarpışması ile 13 askerini kaybeden Fransa asker sayısını 5000'in üzerine taşımıştır. Türkiye nin de Mali'de askeri üssü vardır.

Güney Sudan- Sudan'ın petrol kaynaklarının ¾'den fazlasına sahip, ilki 1955-1972, ikincisi 1983-2005 arasında toplam 39 yıllık uzun iç savaş sonunda bağımsızlığına kavuşan bir ülkedir. Savaşlarda en az 2 milyon kişinin öldüğü, 4 milyon kişinin yurdundan olduğu tahmin edilmektedir. **2005'de özerk, 2011'de de bağımsız olmuştur. ABD ve İsrail hemen tanımış, Arap kültürünü silmek için İngilizce resmi dil yapılmıştır.**

Yeni devlet oluşturulurken kabileler arasında başlayan güç mücadelesi 2013-15 yılları arasında yeni bir iç savaşa neden olmuştur. İlk Başkanları, bir ay sonra şüpheli helikopter kazası ile ölmüş, yerine geçen Mayardit döneminde etnik temizlik iddiaları artmıştır. Ülkede Cumhurbaşkanı Mayardit ve -karısı da Savunma Bakanı olan - yardımcısı Machar'a bağlı gruplar arasında 2016'da ağırlaşan çatışmalar, 2017'de yeni barış görüşmeleri ile durulsa da, güven bunalımı mevcuttur. *****

Orta Afrika Cumhuriyeti- 2003'te 5. darbe girişiminde Bozize iadareyi almıştır. 2013'de bu kez Djotodia darbe yapmış, Bozize taraftarları ile başlayan çatışmalar müslüman - hristiyan çatışmasına dönmüş, Fransa ve Afrika Birliği ülkeye asker göndermiştir. 2014'de Djotodia istifa etmek zorunda bırakılmış, destekçileri **ülkenin kuzeyinde müslüman ve hristiyanların bir arada yaşayamayacaklarını belirterek özerk ama bağımsızlığı hedefleyen Dar el Kuti adlı ülkeyi ilan etmiştir. Şehirlerde halk Hristiyan ve Müslüman mahalleler olarak bölünmüştür.**

Somali- 1969-91 komunist Barre rejiminin 1991'de yıkılması ile aşiretler arasında başlayan çatışma, iç savaşa dönmüş ve 2012'ye kadar etkin bir hükümet kurulamamıştır. Temmuz 2012'de 20 yıl aradan sonra ilk defa Parlamento toplanmış ve Cumhurbaşkanını seçmiştir. Şubat 2017'deki seçimlerle nispeten istikrar sağlansa da, petrol ve büyük

---

*****11 Eylül 2011 saldırıları Afrika Boynuz bölgesi için dönüm noktalarından biridir. Küresel terörizm ile mücadele amacıyla ABD Başkanı Bush'un 7 Ekim 2001'de B.Krallık ile birlikte Afganistan'a hava saldırıları ile başladığını açıkladığı Kalıcı Özgürlük Operasyonunun[1] temel alanlarından birisi de 7 Ekim Eylül 2012 tarihli Milli Güvenlik Strateji belgesi ile Afrika Boynuzu haline gelmiştir. Radikal islami terör bahanesi ile ABD, zaman zaman Sudan'da hava bombardımanı gerçekleştirmektedir.

Sudan ve Etiyopya karşılıklı muhalifleri destekleyerek vekalet savaşları yürütmektedir.

Sudan, Uganda'yı Güneydeki ve Darfur'daki ayrılıkçılara askeri destekle, Uganda da Sudan'ı 1987'den bu yana silahlı terör faaliyetleri yürüten Tanrının Direniş Ordusu adlı örgüte destek vermekle suçlamaktadır.

güçlerin mücadele alanı olması dolayısı ile zaman zaman radikal El-Şebab terör örgütü saldırıları ve deniz korsanları ile gündeme gelmektedir. Günümüzde İngiliz Somalisi (Somaliland) özerk yapıda olsa da, de facto bağımsız durumdadır. *****

Eritre- İtalyanlar çekilince 1941-52 arası BM kontrolünde kalan Eritre'yi, BM 1950'de özerk bölge olarak Etiyopya'ya bağlar. Ancak Etiyopya 1962'de özerk bölge statüsünü kaldırır. 1960-91 arası 31 yıl süren iç savaştan sonra Marksist Eritre Halk Kurtuluş Cephesi liderliğinde 1993'de bağımsız olur.

Etiyopya'nın denize çıkışını engelleyen konumuyla, Eritre-Etiyopya arasında 1998-2000 arasındaki sınır savaşı sebebiyle, kesilen diplomatik ilişkiler yeni Etiyopya Başkanı Abiy Ahmed'in gelişi ile tekrar başlamış, Eylül 2018'de Suudî Arabistan'da iki ülke barış antlaşması imzalamıştır.

Gine- 1958'de Fransa'dan ilk bağımsız olan Gine'nin, Komşu Gine Bisse'deki ayrılıkçılara destek verdiği iddiası ile, Portekiz destekli silahlı kuvvetlerin sınırı geçerek Gine'ye saldırısı püskürtülmüş, kurucu Toure 1984'de ölene kadar ülkenin başında kalmıştır.

2000'de komşuları Sierra Leone ve Liberya'da yaşanan iç savaşta kaçan asilerin Gine içlerine girmesi ile Gine büyük kaos içine girmiş, 2003'de bu 3 ülke asilere karşı anlaşmıştır. 2005'de suikast, 2007-8'de grevler, darbe ve 10 ay sonra cuntacılara karşı gösterilerde çok sayıda kişi öldürülmüş, 2010'da 52 yıl sonra ilk bağımsız seçimler çok sayıda olaya sahne olmuş, güçlü adayların bağlı oldukları etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanmıştır. * *

Sierra Leone- Elmas madenlerini kontrol etmek ve Hükümeti devirmek isteyen ve eski Devlet Başkanı Taylor tarafından da desteklenen Devrimci Birleşik Cephe'nin (RUF) saldırılarıyla 1991-2002 iç savaşı, 100 binin üzerinde insanın ölmesi ve nüfusun üçte birinden fazla, (iki milyon üzeri) insanın yerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Çok sayıda

*Dünya boksit rezervlerinin 2/3'üne sahip, üretiminde de 3. ülkedir. Ayrıca demir cevheri, elmas ve altın madenleri mevcuttur.
**2010'da 2,7 milyar varil, Şubat 2019'da denizde 30 milyar varil petrol rezervi bulunmuştur.

çocuk zorla isyancılar tarafından asker olmaya zorlanmış, k**abul etmeyenlerin elleri ayakları kesilmiş olup, ülkede bu şekilde çok kişi** bulunmaktadır. BM kişi başına barış harcaması en çok yapılan ülke olup BM askeri sayısı 13 bine ulaşmıştır. Yaptırımlar 2010'da kaldırılmıştır.

Liberya- 1980'e kadar stikrarlı olan ülkede Başçavuş Samuel Doe darbe yapmış, 1985'deki seçimleri de General rütbesiyle şaibeyle kazanmış,1990'da darbe ile görevden alınana kadar ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. 1989-2003 arası 14 yıllık iç savaş 250 bin ölümle büyük insani, ekonomik yıkıma ve göçe neden olmuştur.

Fildişi Sahili-1960'dan 1993'e, iktidar olan Boigny'den sonra yerine geçen yardımcısı, 2000 yılında kakao fiyatlarından dolayı kansız darbe ile devrilir. Seçimlerde muhalif aday B.Faso'lu olduğu için izin verilmeyince Gbabgo kazanır, ancak ardından çıkan iç savaşta ordu kuzey bölgelere hakim olur. İç savaş sırasında 2004 ve 2005'de anlaşma çabaları başarısız olur. **2004 sonunda 9 Fransız askeri hava saldırısı ile ölünce Fransa, Fildişi Sahili Hava Kuvvetlerini yok eder.** 2007'de anlaşma sağlanır. 2010'da seçimlerde muhalif aday az farkla kazanmasına rağmen Gbagbo galip ilan edilince AB ve ABD tanımaz. Gbagbo 2011'de Adalet Divanınca tutuklanır. Nihayet 1999-2011 krizi sona erer.

Fildişi Sahili'nin yaşadığı karışıklıkları Fransa ile yaşanan sorunlara bağlayan yorumlar görüşmelerde ifade edilmiştir.

Togo- Kuruluşundan itibaren Gana'nın hak iddiaları ile karışıklıklar bulunmaktadır. İlk Başkan Olympio 3 suikast atlattıktan sonra 1963'de darbe ile öldürülür, başa gelen darbeci de 1967'de Eyedama tarafından devrilir ve 2005'te ölene kadar diktatör olarak yönetir. Ölünce ordu oğlu Gnassingbe'yi getirir, baskılar sonucu seçime gidilince bu kez kazanarak gelir. Tartışmalı seçim sonrası çok kişi ölür veya ülkeyi terk eder.

Kamerun-1960'da Fransız, 1961'de B.Krallık sömürgesi bölümünün bağımsız olup birleşmesi ile kurulmuştur. Federal Kamerun 1972'de üniter devlet statüsüne dönünce, İngiliz etkili bölümde huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Zaman zaman bu bölümün ayrılık talepleri gündeme gelmektedir.

Ekvator Ginesi-1968-79 arası Nguema tarafından dikta ile yönetilmiş, bu dönemde halkın 1/3'ü ülkeden kaçmıştır. 1979'da onu öldürüp yerine geçen yeğeni Mbasogo 41 yıldır iktidardadır. *****

Angola-Portekiz'den bağımsızlığı sonrası 1974-2002 arası 27 yıl süren iç savaş yarım milyon insanın ölümü ve binlerce kişinin ülkeden kaçmasına neden olmuştur. İç savaş sırasında G .Afrika'nın Angola topraklarının %10'unu 1982-84 arası işgali, solcu iktidarın yönetimindeki ülkeye Kübalı askerlerin getirilmesi ve çekilmesi için Namibya'ya bağımsızlık şartının koşulması ilginç gelişmelerdir.

Kongo C.-1997 seçimleri öncesi eski Başkan Nguesso ve yeni Başkan Lissouba karşı karşıya gelmiş, Lissouba'ya bağlı hükümet birliklerinin Nguesso'nun evini sarması ve Nguesso'ya bağlı birliklerin karşılık vermesi ile yaklaşık 4 ay süren çatışmalarda başkent büyük zarar görmüştür. Angola birliklerininin desteklemesi ile üstünlük sağlayan Nguesso günümüzde de görevdedir. (Toplamda 13+23=36 yıl) İç kesimlerde Demokratik Kongo'ya yakın Pool eyaletinden ekonominin en önemli şehri Pointe Noire'e karayolu ile gidiş, silahlı çatışmalar nedeniyle risk olarak görülmektedir. *** ***

Demokratik Kongo-Sömürgesi olduğu Belçika'dan 77 kat büyük ülkede, 1885-1908 arası yerli halk özellikle kauçuk üretimi için acımasızca çalıştırılmış, 10 milyona yakın insan ölmüştür. 1965'deki darbe ile başa gelen Mobutu, 1971'de ülkenin adını Zaire olarak değiştirmiştir. Avrupalı şirketleri kamulaştırmasına rağmen, Sovyetlerin etkisine girmemesi için batı desteğini alabilmiştir. Öyle ki, ülkenin güneybatısında Angola'ya yakın **Katanga** bölgesinin ******* ayrılıkçı hareketi Fransız ve Belçika desteği ile bastırılmıştır.

Doğu komşusu Ruanda'daki soykırımdan kaçan Hutuların, Zaire ekonomisini daha da olumsuz etkilemesi ve Hutuları takip eden Tutsiler ile D.Kongo muhaliflerinin birleşmesi ile 1997'de Mobutu devrilmiş, isyancıların lideri Kabila Başkan olmuş, ülkenin ismi eski

---

*1996'da bulunan petrol yatakları ülkeyi Sahra Altı'nda 3. büyük üretici yapmıştır. Sadece desteğini arkasına aldığı ABD'lilere vizesiz giriş tanımıştır.
**1,6 milyar varil petrol rezervi bilinmektedir.
***Dünyanın en zengin kobalt ve en zenginlerinden olan bakır rezervlerine sahip bölgedir.

haline dönmüştür. 1998'de yine Ruanda merkezli güçler tarafından uğranan işgal girişimi Angola ve Zimbabve güçlerinin de yardımı ile durdurulmuş, ancak başlayan kargaşa ve iç savaş 2003'e kadar devam etmiştir. İç savaş sırasında 2001'de Kabila'nın öldürülmesi üzerine yerine oğlu devam etmektedir.

Ruanda'ya yakın Doğu bölgelerinde Hutulara Kongolu kabilelerin yardımcı olduğu iddiası ile Ruandalı Tutsilerle anlaşmazlıklar zaman zaman alevlenmektedir.

Ruanda-Ülkede azınlık Tutsilerin katledilmesine yol açan ayırımcılığı Belçikalılar yapay olarak başlatmıştır. Belçika tarafından 1934/35'de gerçekleştirilen nüfus sayımında, ailelerin hangi gruba dahil edilmesi gerektiği sahip oldukları büyükbaş hayvan sayısına göre kararlaştırılmış, 10 ve üzeri büyükbaş hayvanı olanlar Tutsi, 10'dan az büyükbaş hayvanı olanlar Hutu ve hiç olmayanlar Twa sayılmış, kimliklere de işlenmiştir.

1953 seçimlerinde yerelde Hutu, bölgeselde Tutsilerin kazanması ile etnik sıkıntılar başlamış, 1959' da azınlık olmasına rağmen ülkede mevkileri elinde tutan Tutsilere karşı, 10 bin kişinin ölümü ve 150 bin Tutsinin çevre ülkelere kaçması ile sonuçlanan Hutu ayaklanması Belçika tarafından bastırılmıştır.

1961'de yönetimdeki Tutsi Kralı tahtdan indirilerek, bir Hutu olan Kayibanda önderliğinde bağımsızlığını kazanmıştır. 1963'de onbinlerce Tutsi'nin isyanının kanla bastırılması iç savaşı tetiklemiş ve Tutsilerin büyük bölümü öldürülmüştür.

1990'da Uganda sınırına yakın bölgelerdeki Tutsi isyancıları Hutuları vurmaya başlamış, yurt dışına kaçan Tutsilerin geri dönmesi için uğraşmıştır. 1993'de BM Barış Gücü Ruanda'ya gönderilmiş, ancak 1994'de Brundi ve Ruanda devlet başkanlarının yer aldığı uçağın başkent Kigali'ye iniş yapacağı sırada düşürülmesi ile Ruanda'da katliam ateşlenmiştir. Nisan-Haziran 1994'de bir kısmı soykırıma katılamayan ılımlı Hutu olmak üzere, Ruanda kayıtlarına göre çoğunluğu **Tutsi olan 1,1 milyona yakın kişi (BM kayıtlarına göre 750 bin Tutsi, 50 bin Hutu) katledilmiş ve yüzbinlerce kişi ülkeden kaçmıştır.**

Uluslararası çabalar ile düzen sağlanmış olup, 2000'den bu yana Hutuların da desteğini alan bir Tutsi olan Kagame Başkanlık görevindedir. Günümüzde Kagame'nin liderliğinde çok olumlu bir görünüm arz etmektedir.

Burundi- BM, 1962'de Eski Burundi Krallığının olduğu toprakların, Burundi ve Ruanda olarak ikiye bölünmesini kararlaştırınca, bağımsız olmuştur. 1965'de hem Hutuların, hem Tutsilerin ayaklanması ve çoğunluğu Tutsi olan Ordunun Kasımda görevden alınan Başbakan dahil 5 bin civarında Hutuyu öldürmesi yaşanmıştır.

1966'da ordunun başındaki Micombero, darbe ile Krallığı kaldırmış, tüm üst görevlere Tutsileri yerleştirip, Hutuları görevden almıştır. Micombero'ya karşı 1969'da Hutuların darbe girişimi başarılı olmamıştır. 1972'de ordu tarafından soykırımla 100-250 bin arası Hutu öldürülmüştür. Hutular da, 3-10 bin Tutsiyi öldürmüştür.

1987'de darbeyle gelen Buyoya da Ağustos 1988'de Hutulara katliam uygulamış, çok sayıda Hutu ülkeden kaçmıştır. 1993 seçimlerinde Hutu olan Ndadaye Başkan olmuş ama, 3,5 ay sonra darbede öldürülmüştür. Oluşan kargaşa ortamında bu kez Hutular 200 bin Tutsi'yi öldürmüştür.

Nisan 1994'te Ruanda katliamı malumdur. 1995'e kadar süren iç savaş Buyoya'nın ikinci darbesi ve Hutu ile Tutsilerin sırayla Başkanlık yapacağı şeklindeki anlaşma ile sonlanmıştır. 2005'de seçilen Hutu Nkurunziza 2 dönem sonrası 2015'de de aday olunca başarısız bir darbeyle karşılaşmış, üçüncü kez seçilip Haziran 2020'de ölene kadar başta kalmıştır.

Tanzanya-Uganda- 1971'de İdi Amin Uganda'da darbe ile başa geçince, Tanzanya devrik Uganda liderine kucak açmıştır. Yine Uganda'dan sürülen 50 bin Asyalı için Amin ırkçılıkla suçlanınca, 1972'de Amin, Tanzanya'nın bazı yerlerini bombalatmış, 1978'de de Kagera Bölgesini işgal etmiştir. Tanzanya güçleri, Amin'in ordusunu ülkeden attığı gibi, 1979'da karşı saldırı ile Uganda'ya girmiş, sivil halka katliam da yaptığı iddialarıyla beraber İdi Amin iktidarını sona erdirmiştir.

Namibya- 1920'de Almanlardan alınarak G.Afrika Birliği (1961'de G.Afrika Cumhuriyeti olmuştur) manda yönetimine bırakılan ülkenin bağımsızlığını kazanması 21 Mart 1990'ı bulmuştur. G.Afrika'nın apartheid uygulamalarından etkilenmiştir.

Botsvana- Yaklaşık 2,2 milyon kişilik çok küçük nüfusunun büyük bölümü doğuda Zimbabve ve G.Afrika sınırlarına yakın bölgelerde yaşamakta olup, nüfusun önemli bölümünü Zimbabve'den 2008 yılında kaçan, o dönemde 800 bine ulaştığı tahmin edilen Zimbabveliler oluşturmaktadır.

Zimbabve- Ülke kurulduğunda Başbakan iken (1980-87) sosyalist politika izleyen Mugabe, 1982'de Ndebelelere yönelik şiddet olaylarını başlatmıştır. 1987'de başkan olduktan sonra 2017'de, Ordu baskı yapana kadar otoriter yönetim oluşturmuştur. AB insan hakları ihlalleri nedeniyle 2002-14 arası yaptırım uygulamıştır. 4-5 milyon Zimbabvelinin farklı ülkelere (en çok G.Afrika) gittiği belirtilmektedir.

Mozambik-Kuruluşunda *Frelimo* önderliğinde komunist ideolojnin hakim olduğu ülkede batı bloku, G.Afrika ve Rodezya destekli *Renamo* partisinin isyanları ile 1976-1992 arası iç savaş yaşanmıştır. Sovyet Blokunun çökmesi ile 1990'da Mozambik Cumhuriyeti adını alan ülkede 1992'de isyancı Renamo ile anlaşılarak iç savaş sonlandırılmışsa da, 2013'de Hükümet birliklerinin Renamo merkezini basması ile ortam yeniden gerilmiştir. Bugün de Frelimo ve Renamo iki ana partidir.

Madagaskar-Mart 1947'de bağımsızlık isyanında Fransızların 90 bin kişiyi öldürdüğü tahmin edilmektedir. 1983'de darbe ile gelen komunist iktidar 1985'de sınır anlaşmazlığı nedeniyle ABD yanlısı olduğunu düşündüğü Mali'ye saldırmış, iki ülke, Uluslararası Adalet Divanı kararına uyunca, anlaşmazlık çözümlenmiştir.

Komunist lider 1987'de ülke tarihindeki 6. darbe girişiminde öldürülmüş, liderleri Compaore cinayet ve baskılar ile 27 yıl iktidarda kalmıştır. Sierra Leone ve Liberya iç savaşlarında ticari fayda sağladığı, Fildişi sahili'ndeki iç savaşta ise müdahalede bulunduğu iddiaları ile karşılaşmıştır.

Komorlar- Komorların Mayotte adasını kendi toprağı olarak görmesine ve uluslararası hukuka rağmen Fransa idaresindedir. Bağımsızlık sonrası ülkede 20 civarı darbe girişimi olması siyasi ortamı açıklamaktadır.

3.1.2.3. Her Şey Su İçin

Sınır anlaşmazlıkları, terör eylemleri, ulusların bölünmüşlüğü, sefalet yanında **savaşların önemli nedenlerinden biri de "su"**dur. Su, Afrika Kıtasında, artan nüfus, kirlilik, kurak yılların çokluğuna bağlı iklim özellikleri, kaynakların bilinçsiz kullanımı ve güç oyunları nedeniyle ülkeler için yaşamsal önemi haiz, anlaşmazlık nedeni olan değerli bir kaynaktır.

Sudan'ın ikiye bölünmesi sonrası Güney Sudan ile sınır uyuşmazlıkları ve petrol sorunları, Güney Sudan petrolünün Sudan petrol boru hatlarıyla Kızıldeniz üzerinden Dünya pazarına taşınması yönündeki 2005 tarihli Barış Antlaşması ile çözülmüştür. Ancak özellikle su kıtlığı yaşayan G.Sudan dolayısı ile **Nil sularının paylaşımı sorun** olma potansiyeli taşımaktadır. Her ikisi de İngiliz sömürgesi olan Mısır ve Sudan arasında İngiliz aracılığı ile imzalanan 1959 Antlaşması, Nil'in diğer kıyıdaşlarının, özellikle de Nil'in %86'sının doğduğu, ancak %3'ünü kullanan Etiyopya'nın haklarını görmezden gelip, Mısır ve Sudan'ı önceleyen yapısı ile zaten sorunlu bir anlaşmadır.

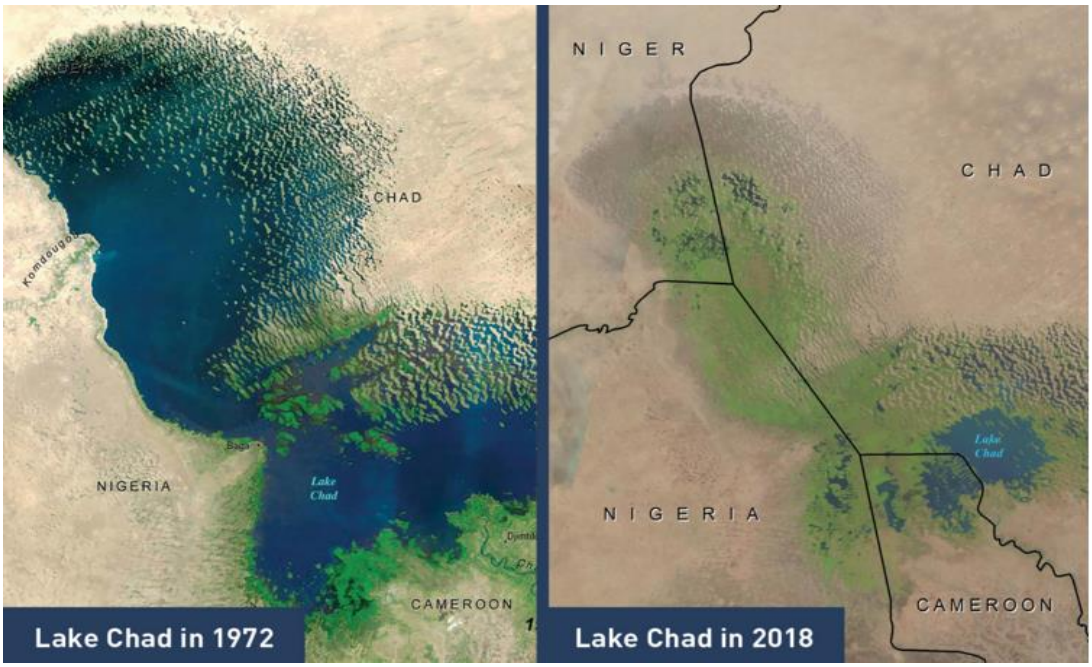
Sorunlu Nil suları dışında, Botsvana ve Namibya arasında **Okavango**, Zambiya ve Zimbabve arasında **Zambezi**, Nijer, Nijerya, Mali ve Gine arasında **Nijer** Nehri **zaman zaman anlaşmazlıklar** ile gündeme gelmektedir. [168] Nijer nehri havzası, **9 ülkede 140 milyon nüfusa** hayat sunmakla beraber, **bu nüfusun %70'lik bölümü yetersiz ve dengesiz yağışlara bağlı gıda sıkıntısı içinde** yaşamaktadır. İçme ve sulama suyu, enerji ve ekilebilecek sulanabilir alanlara her gün artan ihtiyaç, yokluk içerisinde yaşama çabası veren yüksek nüfusla birleşince çatışmalar kaçınılmaz olmaktadır.[169]

[168] Muhammed Tandoğan, Osman K. Yücel. *Nil'in Paylaşılması Meselesi: Hidro-Diplomasi Bağlamında Mısır, Sudan ve Etiyopya Rekabeti*, **Dumlupınar Ü. Sosyal Bil.Dergisi** Sayı 53. 2017 s.107-120
Çin, Sudan ve Etiyopya'daki baraj projelerinde bu ülkelerin en güçlü ortağıdır ve baraj inşaatlarında ve elektrik dağıtımında öne çıkmaktadır. Ayrıca Uganda, Burundi ve Kongo'da da projeler hayata geçirmiştir.

[169] www.water-energy-food.org/regions/niger-basin Erişim: 19.09.2020

Malavi Gölü, Malavi ile Tanzanya arasında büyük bir sınır anlaşmazlığına konudur. Tanzanya, Nyasa şeklinde adlandırdığı nehrin ortasının Malavi-Tanzanya sınırı olması gerektiğini iddia etmekte, Malavi ise, **Tanzanya'ya nehir üzerinde hak tanımayan B. Krallık tezi çerçevesinde imzalanan 1890 tarihli Almanya-B.Krallık anlaşmasını öne sürmektedir.** Gölün hidrokarbonlar açısından zengin olduğuna dair analizler, sorunu daha da ağırlaştırmıştır. Malavi'nin meseleyi Uluslararası Yüksek Adalet Divanı'na götüreceği şeklinde basın haberleri mevcuttur.[170] **Su konusunda yaşanan sorunların** kuraklık, yağış yetersizliği ve pek çok etken yanında, **B.Krallık'ın sömürgelerini kollayan anlaşmaların yürürlükte olmasından kaynaklandığı** görülmektedir.

1960-90 arası %90-95 kuruyan, civarındaki onlarca milyon insan için en önemli su kaynağı hüviyetindeki **Çad Gölünün tekrar eski büyüklüğüne ulaşması için D.Kongo'da Ubangi nehrinden su taşınmasına imkan verecek Transaqua Kanalı** projesi, gündemde olmasına rağmen yaklaşık **50 milyar $ maliyeti** nedeniyle kağıt aşamasında kalmıştır.[171]

www.un.org/africarenewal/magazine/december-2019-march-2020/drying-lake-chad-basin-gives-rise-crisis

Şekil 45 : Su Sıkıntısına Örnek: Kurumaya Yüztutan Çad Gölü

[170] www.reuters.com/article/us-Malavi-lake-tanzania-idUSKCN18D1XH Erişim: 19.09.2020,
[171] www.theguardian.com/global-development/2019/oct/22/lake-chad-shrinking-story-masks-serious-failures-of-governance, Erişim: 10.02.2020

Nijerya, Kamerun, Çad ve Nijer arasındaki **Göl Bölgesinin** içinde bulunduğu içler acısı durum şiddet olaylarını da artırmakta, propoganda imkanı sağlayarak terörü tırmandıran **radikal örgütlere uygun ortamı sunmaktadır**. BM raporlarına göre Çad Gölü civarında terör dolayısıyla yardıma muhtaç insan sayısı 10,7 milyondur. Açlık ile mücadele edenler 5 milyonu, yerlerinden olanlar ise 2,3 milyonu aşmıştır. Nijerya Devlet Başkanı Buhari Eylül 2019'da BM'Genel Kurulunda Gölün yaşatılmasının önemini vurgulamıştır.

Her 4 ülkenin ve ayrıca Benin askeri güçlerinin teröristlere operasyon düzenlemekle başarılı olduklarını söylemek zordur. Özellikle Boko Haram tarafından Nijerya'nın Borno eyaletinin Kamerun'a sınır Rann kasabası başta olmak üzere, Nijerya'da 2009'dan bu yana 35 bin insanın hayatını yitirdiği, 250 bin Nijeryalının Kamerun ve diğer sınırdaş ülkelerde kamplara mahkum olduğu, 1,9 milyonu Nijerya içinde 2,5 milyon insanın yerinden olduğunu belirten yardım kuruluşu raporları bulunmaktadır. [172]

Somali örneğinde açıkça görüldüğü üzere, **pek çok Afrika ülkesinde devlet yapıları tam anlamıyla oluşturulabilmiş** değildir. Her tür fiziki altyapıda olduğu gibi en temel ihtiyaçlar olan gıda, barınma, güvenlik, sağlık, eğitim gibi altyapılar çok büyük yoksunluk içerisindedir. Finansmandan gümrüklere, sigortadan, nakliyeye, düzen oluşturmaktan denetime ekonomik hayatı oluşturacak kurumlar da bulunmamaktadır. Ülkenin en önemli gelir kaynakları stratejik mekânlarından (havaalanı ve limanlar) alınan vergiler, kira gelirleri ve yurt dışı diasporadan gönderilen paralar ve dış yardımlardan oluşmaktadır. Uluslararası yardımların gerçek sahiplerine ulaştırılmasında büyük sorunlar yaşanmaktadır. Varolan yer altı zenginlikleri terör ve savaş tehdidi altında değerlendirilememekte, olan yatırımlar da çeşitli yolsuzluk ve şaibeler altında modern sömürgecilere peşkeş çekilmektedir.

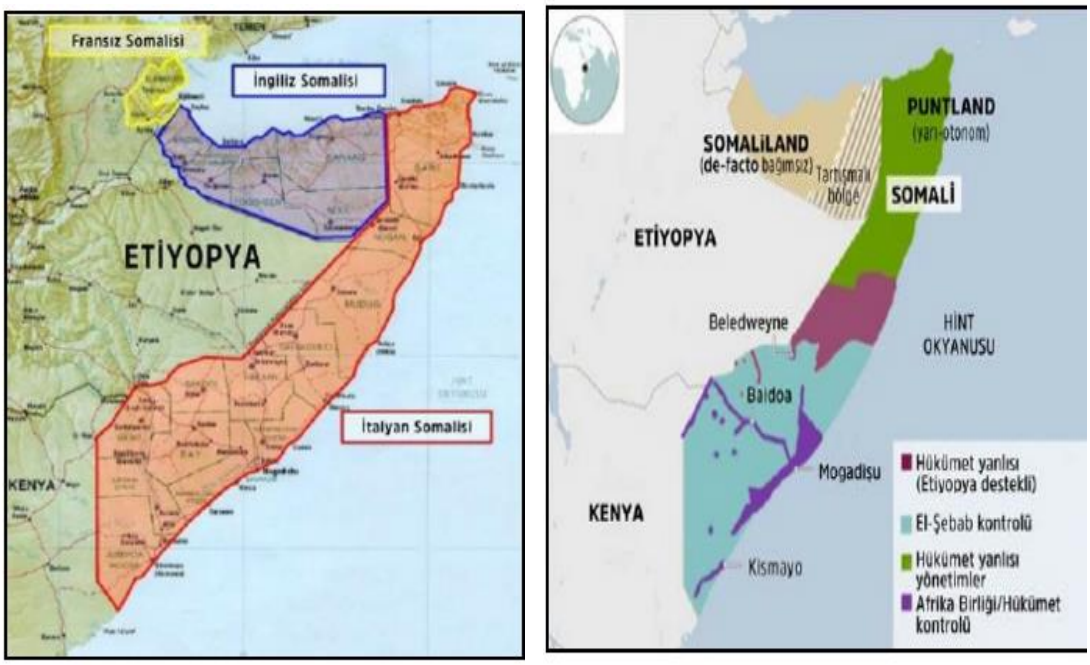
Aşağıdaki harita sömürge dönemi Somali'si ile günümüz Somali'sini göstermektedir. İsimler değişse de ortak olan nokta Somali'nin "bölünmüş"lüğünün devam ettiğidir. Tek fark bölünmenin daha da fazlalaşmış olmasıdır

Somali'nin ne kadar "geri kaldığı - *bırakıldığı*" **açlıktan ölen** insanlarla sabittir. Barre

[172] Linus Unah, *Nigerians seek safety in Cameroon as Boko Haram crisis escalates*, **The New Humanitarian** Analysis**,** 7.Feb.2019

rejiminin yıkıldığı 1991, El-Şebab'ın güçlendiği 2011 gibi olağanüstü dönemler dışında dahi ülke "kıtlık"a bağlı açlık tehlikesi altındadır. Eylül 2019'da yayımlanan BM raporunda Somali'de kuraklığa bağlı olarak tarım hasadının normalin %70 altında olduğu, 2019 sonuna kadar 2,1 milyon insanın ağır açlık riski altında bulunduğu yetersiz beslenen Somalilerin sayısının 6,3 milyonu bulduğu ifade edilmektedir.[173]

Sömürge Dönemi Somalisi **Günümüz Somalisi**

Şekil 46: Sömürge Döneminde ve Günümüzde Somali

3.1.3. Afrika'nın Kanayan Yaraları

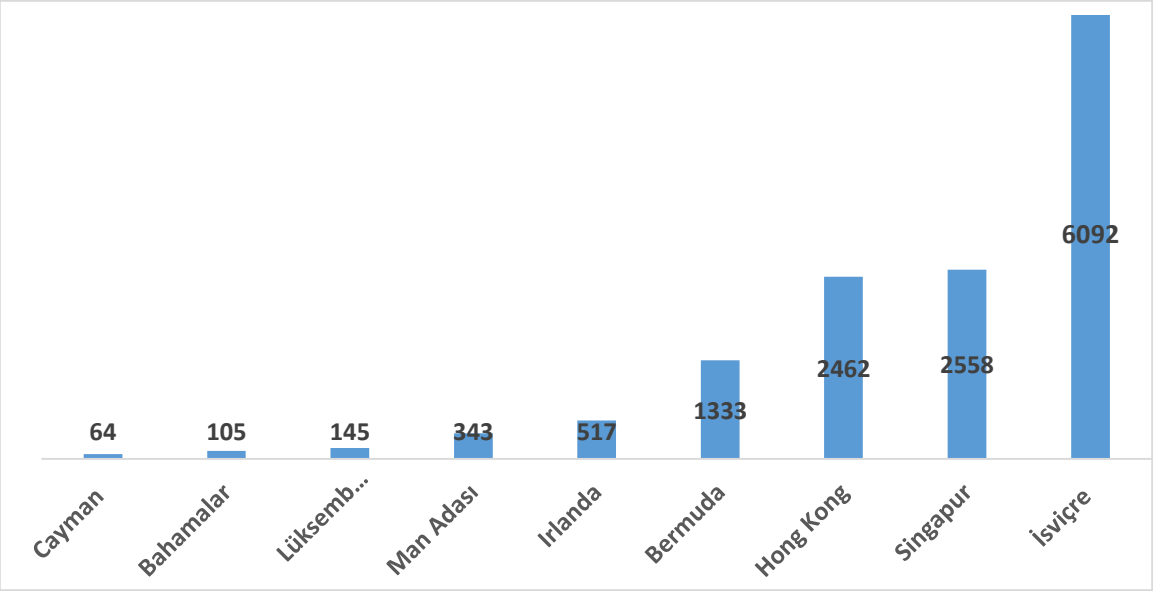
3.1.3.1.Yolsuzluk

Afrika'nın en büyük sorunu iç ve dış güçler tarafından sömürülmesidir. Feodal düzenin büyük ölçüde devam ettiği Kıtada, kabileler şeklindeki örgütlenmede liderler ve etrafındaki yakın çevre toplumun bütününe ait olması gereken kaynakları, kendileri için kullanmakta, gücü elde etmek ve korumak için savaşlar çıkarılmakta, ülke kaynakları az sayıdaki

[173] *Somalia:worst harvest since 2011, with more than 2 million expected to go hungry,* **UN News,** 3 Sep.2019

siyasetçi, yönetici, işadamı, ordu gibi kimi güç odaklarının şahsi hesaplarında yurtdışına kaçırılmaktadır.

2015 yılında yapılmakla beraber o tarih itibariyle ulaşılabilen 1980-2012 yılları arasındaki verilerden hareketle, vergi cennetleri tabir edilen bölgelere çıkarılan/kaçırılan para miktarı üzerine yapılan bir araştırmada[174] gelişen ülkelerin ödemeler dengesindeki büyük sızıntılar ve sahte dış ticaret faturalamaları ile 13,4 trilyon $ kaybettiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Kaynak: age s.107

Şekil 47 : Nijerya'nın Vergi Cennetleri İle İşlemleri (Milyon $-2007-11 Kümülatif)

Offshore hesaplarda 2011 itibariyle tutulduğu görülen 30,8 trilyon $ varlığın 26,4 trilyon $'ı **Gelişen Ülkelere** aittir. Bu bedel içerisinde **Afrika'nın payı toplam 324,6 milyar $ ve bunun içinde Sahra Altı ülkelerinin payı 263 milyar $'dır**. Genel toplam içinde küçük gibi görülen bu tutar, Afrika çapı göz önüne alınırsa aslında çok yüksektir.

Yıllık artış hızının %20,3 ile tüm Dünyadaki bölgeler arasında en yüksek olması daha da dikkat çekicidir. Ayrıca bu tutar ulaşılabilen rakamlar olup, vergi cennetleri politika olarak

[174] **Financial Flows and Tax Heavens, Combining to Limit the Lives of Billions of People**, *Centre for Applied Research, Norwegian School of Economics,* Global Financial Integrity, Jawaharlal Nehru University, Instituto de Estudos Socoeconomicos, Nigerian Institute of Social&Economic Research 2015, p.63, 67, 81,

gizlilik esaslı olduklarından çok daha yukarıda olması beklenmelidir.

3.1.3.2. Kuraklıklar ve Salgın Hastalıklar

Özellikle Kıtanın Sahra çölünün hemen altında kıyıdan uzak iç kesimleri ile Sahil bölgesinin yer aldığı doğusunda **3-5 yıl, hatta daha sık aralıkla karşılaşılan kuraklıklar** zaten yetersiz olan su kaynaklarını tehdit etmekte, açlık riski içerisinde zar zor yaşamaya çalışan insanların ürünlerinin büyük kısmının yetiştirilememesine neden olmakta, insanların ana geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığa verdiği zarar ile hayvan ve insan kayıplarına neden olmaktadır.

Belçika Leuven Üniversitesi, Acil Durum Olayları Veritabanı kullanılarak yapılan bir çalışmaya göre **Somali, Etiyopya ve Kenya** 1960 sonrası kayıtlarına ulaşılan kuraklık vakalarında 15'er vaka ile ilk sıraları almaktadır. Sudan ve Güney Sudan birlikte sayılacak olursa 12 vaka ile izlemektedir. Somali ve Kenya'da kuraklıkların 2000 sonrası birlikte seyretmesi, Etiyopya'nın da yakın zaman dilimlerini izlemesi benzer coğrafya ve iklim koşulları yanında, kuraklığın etki alanının genişliğinin açık göstergesidir.

Tablo 27 : Doğu Afrika'da 1970 Sonrası Kayda Alınan Kuraklıklar

Ülke	Kuraklık Yılları	Ölü Kişi	Etkilenen (milyon)
Somali	1964,1969,1973,1980,1983,1987,1988,1999,2004, 2005,2008,2010,2012,2014,2016	19.673	18,4
Etiyopya	1965,1969,1973,1984,1987,1989,1997,1998,1999,2003 2005,2008,2009,2012,2015	402.367	77,1
Kenya	1961,1975,1979,1983,1981,1994,1996,1999,2004, 2005,2008,2010,2012,2014,2016	196	50,2
Tanzanya	1967,1977,1984,1988,1990,1996,2003,2004,2006,2011	0	12,7
Sudan	1980,1983,1987,1990,1991,1996,1999,2009,2012,2015	150.000	31,5
Uganda	1967,1979,1987,1998,1999,2002,2005,2008,2010	194	5,0
Cibuti	1980,1983,1988,1996,1999,2005,2007,2008,2010		1,2
Burundi	1999,2003,2005,2008,2009,2010	126	3,1
Ruanda	1976,1984,1989,1996,1999,2003	237	4,2
Eritre	1993,1999,2008	0	5,6
G. Sudan	2010,2016	0	7,9

Kaynak: Gebremeskel H. Gebremedhin, *Qiuhong,Tang & others Droughts in East Africa: Causes, impacts and resilience,* **Earth Science Review**, Vol.193, P. 146-161

Tanzanya ve Uganda'nın da sayısal olarak önemli kuraklık riski yaşadıkları söylenebilir. Ancak bu iki ülkede ve Eritre, G.Sudan ve Cibuti'deki vakalarda ölüm olayı kaydı yoktur. Ayrıca belirtilen ülkelerde 2010 sonrası vaka yaşanmamış olması sevindirici bir gelişme olarak dikkat çekmektedir.

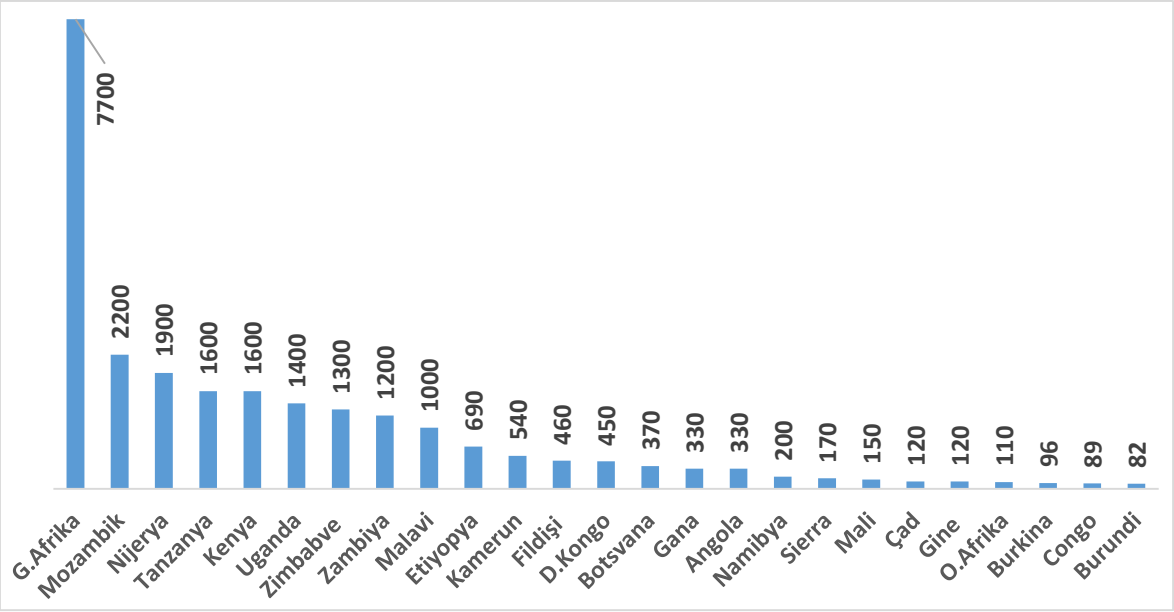
Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan kuraklıktan en fazla etkilenen insanların yaşadığı ülkelerdir. 1970 sonrası Etiyopya'da 402 bini aşkın ölüm kaydı varken ona en yakın insanın etkilendiği Kenya'da, sadece 196 ölüm bildirilmesi şaşırtıcı bir sonuçtur.

Kuraklık dönemlerinde **insanların doğal olarak gıda bulabilmek için toplu hareketleri, göçlere, su kaynaklarının bulunduğu yerler için savaşlara** varan çatışmalara yol açabilmektedir. BM yanında çok sayıda uluslararası kuruluşun kuraklık nedeniyle oluşturdukları kamplar ve yardım organizasyonları gibi çabalar, çoğunlukla yüzeysel kalmakta, açlıktan ölen insanların, çocukların fotoğrafları Dünya medyasında yeralmaktadır.

Dünya yüzeyinde son yaşanılan salgınların kuş gribi ve deli dana adları ile bilinen hastalıklar hariç hemen hemen tamamı, her tür hayvanın yiyecek olarak değerlendirildiği beslenme alışkanlıkları nedeniyle **Çin** ve yine beslenme -ancak bu kez yetersiz beslenme- temiz gıda ve suya ulaşamama ve hayvanlarla iç içe yaşam tarzı dolayısı ile **Afrika Kıtası kaynaklı** olarak yaşanmaktadır.

Afrika Kıtasını kuzey bölgeleri hariç tutulmak üzere **en fazla etkileyen hastalık, AIDS** (Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu) olarak bilinen HIV virüsü kaynaklı hastalıktır. 1981'de ABD'de ortada çıktıktan sonra birkaç sene içinde yayılarak, sağlıksız ortamlardan dolayı çoğu Afrika'da olmak üzere milyonlarca ölüme yol açan hastalığın hızı, BM ve uluslararası yardım kuruluşlarının çabası ile kesilmiştir. Bugün dahi mevcut bilinen HIV taşıyıcı sayısının ne kadar vahim olduğunu gösteren şekil aşağıdadır. *****

*****BM, UNAIDS verilerine göre 2018'e kadar 74,9 milyon kişi AIDS olmuş, bunun 32 milyonu hastalığa bağlı ölmüştür. Halen 37,9 milyon kişinin virüsü taşıdığı tahmin edilmektedir. 2018'de 1,7 milyon kişiye bulaştığı ve 770 bininin öldüğü tahmin edilmektedir.

Kaynak: https://aidsinfo.unaids.org/ Erişim 10.6.2020

Şekil 48 : HIV Virüsü (AIDS Taşıyan Nüfus (Bin Kişi)

BM tarafından tutulan istatistiklere ilişkin yaptığımız hesaplamalar, ürkütücü sonuçlar vermektedir. **Halen mevcut 38 nilyona yakın hastanın %70'i olan 26,5 milyonu Afrika'dadır**. 2018'de yeni hastalığa yakalandığı düşünülen 1,7 milyon kişinin %61'i Afrika'dadır.

G.Afrika'nın sahip olduğu 7,7 milyon HIV'li hasta ilginç bir şekilde ülkedeki her 7,7 kişiden birinin hastalık taşıyıcısı olduğu anlamına da gelmektedir. Sayı olarak 370 bin kişi ile daha makul gibi görünse de Botsvana, her 6,5 kişiden 1'inin hasta olması ile Kıta şampiyonluğunu elinde tutmaktadır. Botsvana ve G.Afrika'nın komşuları, yakın çevresi olan ülkelerin her biri istisnasız yüksek oranlarda hastalıkla karşı karşıyadır. Zambiya 1,3 milyon kişi (%8,6) Namibya 200 bin kişi (%8,0) ve Mozambik 2,2 milyon kişi (%6,9), Zambiya 1,2 milyon kişi (%6,6), Malavi 1 milyon kişi (%4,8) ile yüksek oranlara sahip ülkelerdir. Kıtada G.Afrika'dan sonra yaklşık 1,9 milyon kişi ile en fazla kişinin hasta olduğu Nijerya, 200 milyonu aşan yüksek nüfusu ile risk olarak daha aşağılardadır.

Afrika ile anılan bir başka hastalık da **EBOLA'dır.** Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı en son 27 Mart 2016 tarihli verilere göre **Gine'de çıktığı anlaşılan dokuzuncu salgın Liberya ve Sierra Leone'de** de görülmüştür.

Etkisi sadece Afrika'da sınırlı bölgede görülen hastalık, daha önceki salgınlarda 1-2 ülkede sınırlı olmak kaydıyla yalnızca Sudan, D.Kongo Gabon, G.Afrika , Fildişi Sahili, Kongo, ve Uganda'da değişik yıllarda çıkmıştır.

En son salgında 28,6 bin kişinin hasta olduğu ve bunlardan 11,3 binin öldüğü kayıtlara geçmiştir. Her iki hastalığın da vaka ölüm oranının yüksekliği endişe kaynağıdır.[175]

Adları tüm Dünyada korku ile anılan bu hastalık dışında kolera, tifüs, sıtma, sarı humma, hepatit, polio, meningokok, difteri gibi başta pis su ve sineklerden bulaşan hastalıklar Afrika'da çok can almakta olup, ülkesine göre, yapılacak **seyahatler öncesi aşı yaptırılması zorunlu** tutulmaktadır.

3.1.3.3. Göç

Daha iyi koşullarda yaşamak, kendisi ve ailesinin yaşam hakkı ve geleceğini güvence altına almak en temel insan dürtüsüdür. İş bulamayan, aş bulamayan, kendine ait bir değer bulamayan veya istilacı-sömürgeci iç/dış güçlerden ve savaşlardan kaçmanın en önemli yollarından biri göçtür.[176] Köle düzeni, savaşlar, işsizlik, kuraklık, açlık vb nedenlerle Afrika tarih boyunca zorunlu-gönüllü göçün kaynağı olmuştur.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosunun web sayfasında "**acil durum"** başlığı altında belirtilen Dünya bazında 13 vakanın 5'i Afrika ile ilgilidir. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse Dünyada ülkesini terk etme durumunda kalan kişilerin uyruğunun bağlı olduğu 10 ülke içinde ilk 3 sırayı alan savaş mağduru Suriye, Afganistan ile ekonomi mağduru Venezuela dışında kalan 7 ülkenin 5'i Afrika ülkesidir. Yine Uganda (1,4 milyon kişi), Sudan (1,1 milyon kişi) ile kendi ekonomik güçlerinin çok ötesinde göç edene, ev sahipliği yapmakta olup, bu halleri ile Dünya'da 5 ve 7. sıradadır. *****

[175] https://apps.who.int/ebola/current-situation/ebola-situation-report-30-march-2016, AIDS için tarafımızca hesaplanan; -2018'e kadar tüm vaka / ölüm oranı- %42,6, Ebola için 2-016 salgını vaka/ölüm oranı- %39,5, Önceki salgınlarda Ebolanın ölüm oranının çok daha yüksek olduğu bilinmektedir.
[176] Tezer Palacıoğlu, Suriyeliler, AB ve Türkiye Özelinde Mülteciler, **İDA,** 2017,
***** Mülteci evsahipliğinde, Türkiye 2019 rakamları ile 3,9 milyon kişi ile ilk sırada iken, en yakın durumda olan Kolombiya neredeyse tamamı Venezuella'lı 1,8 milyon kişi, Almanya ve Pakistan 1,4 milyon kişi ile izlemektedir.

Dünyada yaklaşık toplam 86,5 milyon olan mülteci, sığınmacı, iltica başvurusunda bulunan, kendi ülkesinde yer değiştirmek zorunda kalan vb tüm göçle ilgili olan kişilerin %39'u olan 33,3 milyon kişi Kuzey Afrika hariç, Afrika Kıtasında bulunmaktadır. Bu rakama Kuzey Afrika da dahil edildiğinde rakam 35 milyona yaklaşmaktadır. Toplam rakamın %60'a yakın kısmı çocuktur. [177] Acil durum olarak belirtilen göç hareketleri ve sayılara bakılacak olursa;

- Çad Gölü havzası radikal dini kullanarak terör olayları gerçekleiştiren Boko Haram ve benzeri/karşıt örgütler nedeniyle insani dramların ve göç hareketlerinin en yoğun yaşandığı alandır. 2013'den bu yana bölgede 2,5 milyonu Nijerya'nın kuzeyinde, 550 bini Kamerun, Çad ve Nijer'de ve 240 bini de farklı 4 ülkede olmak üzere toplam 3,3 milyon insan yerlerini terkederek göç etmek zorunda kalmıştır.

Göç eden bu kitle çok zor koşullarda açlık ve sefalet içinde hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Nijerya ordusu ve bölge ülkeleri ile birlikte oluşturulan Ortak Görev Gücü teröristlerin bulunduğu alanları kontrol etmeye başlasa da, ortam güvenilir olmaktan çok uzaktır.

- Hemen hemen benzer tarihlerde G.Sudan'da başlayan iç karışıklıklarda da 4 milyon kişi yerinden edilmiş, bunların 2,2 milyonu çoğu Uganda olmak üzere, farklı ülkelerde sığınmacı durumuna düşmüştür.

Tablo 28: Zorunlu-Gönüllü Göç Hareketlerinde Önde Gelen Afrika Ülkeleri

2019	Başka Ülkelerde Mülteci	Ülkesi İçinde Yerinden Olan	Geri Dönenler
D.Kongo	916,8 bin	5 milyon	2,1 milyon
Nijerya	285 bin	2,3 milyon	
G.Sudan	2,2 milyon	1,7 milyon	376,3 bin
Somali	773,8 bin	2,7 milyon	6,2 bin
O.Afrika C.	610,3 bin	670 bin	137,2 bin
Mali	164,5 bin	844,4 bin	40,4 bin
Kamerun	54,3 bin	670,4 bin	
Burundi	333,6 bin	33,3	21,2

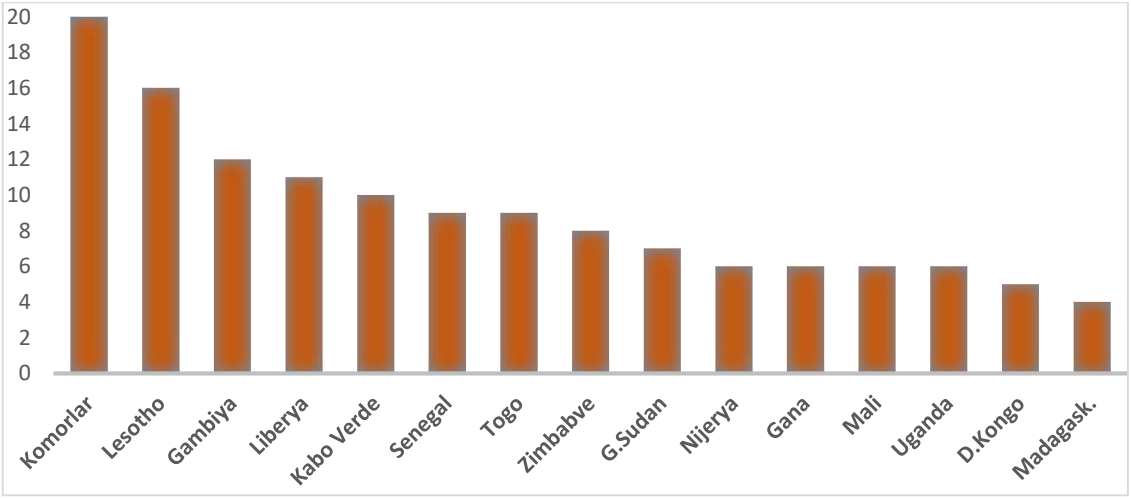
Kaynak: UN Refugee Agency, age, s.75

[177] UNHCR**, UN Refugee Agency 2019 Global Report**, s.68-69,72
K.Afrika ve Ortadoğu olarak 15,9 milyon kişi ve %18 olarak belirtilmekte olup, rakamın büyük kısmı Suriye, Irak ve Yemen'e ait olmalıdır.

- 2013'de **O.Afrika Cumhuriyetinde başlayan** ve ülkenin belirli bölgelerini kontrol eden isyancılarla yaşanılan çarpışmalarda 593 bin kişi bugüne kadar komşu Kamerun, Çad, Kongo Cumhuriyeti ve Demokratik Kongo'ya sığınmış durumdadır. Ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı da yurtdışında kamplarda yaşayanlarla benzer sayıdadır.

- **Burundi'de** devlet başkanının 3. dönem de devam etme planlarını açıklamasının ardından 2015'de başlayan toplumsal olaylar sonrasında 343 binden fazla kişi Tanzanya, Ruanda, D.Kongo ve Uganda başta komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

- **D.Kongo'da** yaşanan ve önemli maddi, beşeri, manevi kayıplara yol açan iç savaşın 2003'de sona ermesi ile kısa bir süre yaşanan çatışmasızlık ortamı, 2016'da Kasai bölgesinde yeniden başlayan şiddet olayları ile insanları yerlerinden etmektedir. Bölgedeki farklı ülkelerden yarım milyona aşkın mülteci ağırlayan bu fakir ülkenin kendisi de komşu ülkelere 918 bin sığınmacı göndermiş durumdadır. Ülke içinde yerinden olanların sayısının 5 milyonun üzerinde olduğu belirtilmektedir. [178]

Kaynak: World Development Indicators World Bank, Africa's Pulse April 2020, s.31

Şekil 49 : Yurtdışında Çalışan İşçilerin Gönderdiği Para/GSYİH (2019-)

Afrika içinde 35 milyona varan göç hareketlerinin dışında çoğu gelişmiş ülkelere doğru, daha iyi bir yaşam ve güvenlik umudu ile göç eden Afrikalı sayısının da yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Bunun yanında, her geçen gün uluslararası insan kaçakçılığı nedeni ile

[178] https://www.unhcr.org/the-global-report.html, Çad havzası, G.Sudan, O.Afrika, Burundi, D. Kongo sorunları, emergencies sekmesi altında, ayrı sayfalardan alınmıştır. Erişim 17.07.2020

yakalanan, ölenlerle ilgili haberlerde kaçakların çoğunun Afrikalı olması üzücü bir gerçektir. Öte yandan, yurtdışında çalışan işçilerin ailelerine gönderdiği paralar, pek çok Afrika ekonomisi için çok değerli bir kaynaktır.

3.1.4. Yatırımlarda Karşılıklı Sorunlar

Yatırımlarda yaşanılan sorunlara, ilki yatırımcıların gözüyle, ikincisi de yatırım yapılan ülke unsurları gözüyle olmak üzere iki taraflı bakmak gereklidir. Afrika'nın kendi iç ve dış dinamiklerinden dolayı karşılaşılan sorunlar hakıında önceki bölümde cevap verilmeye çalışılmıştır. Bu genel sorunlar doğal olarak yatırım başvuru, kuruluş işletme ve tüm süreçlerde farklı şekil ve ağırlıklarda ortaya çıkabilmektedir. **Afrika'daki yatırımlarında en çok karşılaştıkları sorunlara yönelik Çinli yatırımcılara uygalanan anketler[179] Afrika'da yatırım yapmayı planlayan tüm yatırımcılar için bir gösterge niteliğindedir.**

Buna göre, ülkeden ülkeye değişse de genelde %58 ile Çinli firmaların, yatırımlarında **en önemli sorun olarak rüşvet ve yolsuzluğu** gördüğü ortaya çıkmaktadır. Ödenen rüşvet tutarı genellikle firmaların yıllık gelirlerinin %1'i civarında küçük tutarlar olmakla beraber özellikle bazı ülkelerde daha yüksek olduğu ve ankete katılan firmaların değişik ülkelerde %4-9 arasında kalan bölümü için yıllık gelirlerinin %10'una kadar çıkabildiği belirtilmektedir.

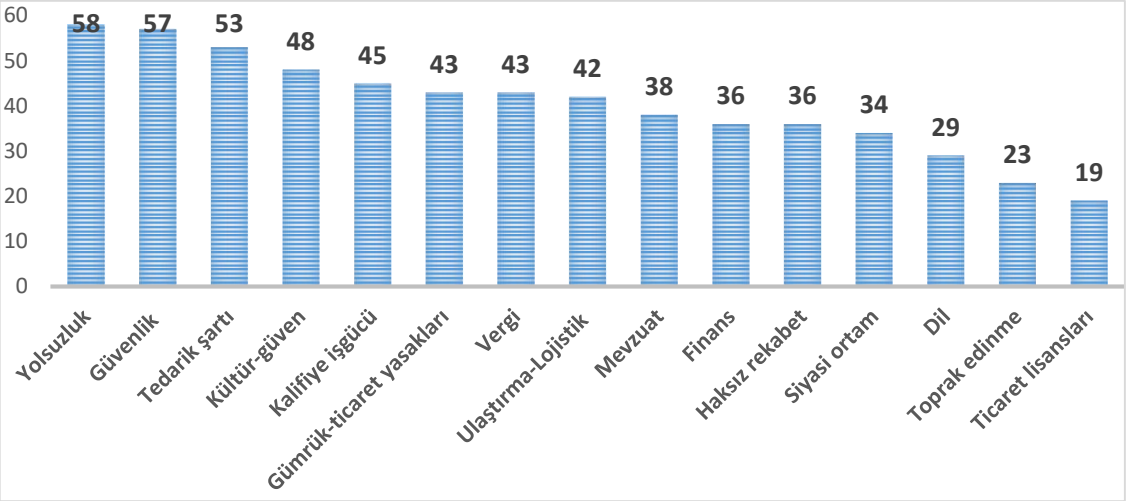
Açlık ve sefaletin yoğun olduğu, insanların çoğunun kaybedecek bir şeyi olmadığı Afrika ülkelerinde, doğal olarak "**güvenlik",** rüşvet ve yolsuzluğa yakın oranda bir sorundur.

Ülkelerin işsizliği önlemek, yerli üretimi canlandırmak amacıyla yabancı yatırımcılara getirdikleri **zorunlu istihdam ve mal tedarik şartları** da, %50'nin üzerinde yatırımcı tarafından önemli sorun olarak dile getirilenler arasındadır. Çinli firmaların %47'sinin yerel Afrikalı firmalardan tedarik alımı yaptığı, %44'ünün müdürlerini yerel

[179] Irene Yuan Sun, Kartik Jayaram & oth. Dance of the Lions & Dragons, **Mc Kinsey&Co**. June 2017,

çalışanlardan seçtiği, çalışanların ise %89'unun Afrikalılardan istihdam edildiği anketin önemli verileri arasındadır.

Afrika'da değişik ülke kültürleri ve güven, doğru bir ifadeyle güvensizlik, kalifiye işgücü yokluğu başta olmak üzere, gümrük ve ticaret yasakları, vergi yükü, ulaştırma lojistik güçlükleri, finansman zorlukları, kayıtdışı ve haksız rekabet, belirsiz siyasi ortam, dil farkları, toprak edinmede engeller ve ticaret lisansları alınmasında karşılaşılan zorluklar diğer belli başlı sorunlardır.

Kaynak: Mc Kinsey&Co. age,

Şekil 50: Çinli Firmaların Afrika'da İş Yaparken Karşılaştığı Güçlükler (%)

Belirtilen sorunlara ilave olarak, geçmişte yaptığımız saha çalışmalarında edinilen izlenim ve bilgilere göre, ülkesine göre derecesi değişmekle birlikte, hiç kuşkusuz;

- Ulaşım, iletişim, bilişim başta olmak üzere her tür alt ve üst yapının yetersizliği, hatta yokluğu,

- İşletmelerin üretim, ticaret yapabilecekleri fiziki arsa, bina, show room, depo ve benzeri yapının, ticaret ve tanıtım için gerekli toptancı, nakliyeci, dağıtımcı, reklamcı gibi destek unsurların yetersizliği,

- İnsanların düşük alım gücüyle birleşen ekonomik faaliyetlerin durgunluğu,

- Banka ve finans altyapısının yetersizliği, para transferlerindeki güçlükler,

- Çek, senet gibi para yerine geçerek ticaret hacmini genişleten değerli kağıtların kullanılamıyor oluşu,

- Sınırlı olan ticaret ve üretimin "aşiret-kabile" düzeninde çok küçük belirli bir grubun elinde oluşu,

- Hukukun üstünlüğü kavramının geçerli olmaması, aksine güçlünün ve yönetici kadroya yakın kişilerin taleplerinin kural olarak uygulanması, adalet altyapısının oluşturulamamış olması, anlaşmazlıkların çözümünün kişisel ilişkilere ve pazarlık gücüne bağlı olması,

gibi büyük sorunlarla liste genişletilmelidir.

Diğer taraftan, **Çin ve Çinlilere karşı Afrikalıların yaklaşımı üzerine yapılan çalışmalar da**, yaşanılan bazı sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda muhtelif anketleri değerlendiren bir çalışmada[180] **Çinli yatırımcı ve göçmenlerle ilgili öne çıkan ana sorunlar;**

- Afrika'daki Çin mallarının kalitesizliği,
- Kanun ve düzenlemelere uygun olmayan çalışma tarzları,
- Ucuz fiyatlı ürünleri ile haksız rekabete neden oldukları, yerel halkın iş olanaklarını sınırladıkları,
- Aldıkları ihalelerde kendi işçilerine öncelik verdikleri, yerel işçilere kötü davrandıkları, Anti demokratik yönetimlere desteklerinin, baskıcı rejimlerin sürmesini sağlayarak bu ülkelerdeki halkı zor durumda bıraktığı,

şeklinde sıralanmaktadır. Yine de çalışmalarda **halkın önemli bölümünün Çin yatırımları lehine görüş bildirdiği** anlaşılmaktadır.

[180]Anton Peterson, *Perceptions of Chinese Influence in Sub-Saharan Africa*, **Jönköping University**, 2018

Anket çalışmalarında önemli görülen bazı yanıtlar aşağıda sıralanmaktadır; *

- **G.Afrika'da** Çinlilerin **Lesotho'ya** göre daha olumlu karşılandığı, bunda ilk ülkede Çinlilerin en küçük azınlık olmasına karşın ikincisinde daha kalabalık olmasının, ayrıca ilkinde daha uzun süredir bulunmalarının ve Lesotho'da daha fazla yerel küçük iş sahipleri ile haksız rekabetinin etkisi olduğu,

- **Kenya'da** Çin *medya kuruluşlarının kurulması ve etkisi* üzerine 201 denek ile yapılan çalışmada %39'unun Çin'in kendi iş çıkarlarının geliştirilmesi, %34'ünün Çin ve Afrika arasında dost ilişkilerin geliştirilmesi için, %16'sının Çin'in tanıtımı için, %8'inin de batı medyasının ihmal ettiği bir boşluğu doldurmak için yapıldığı cevabını verdiği, (Mwangi ve Zhang, 2016)

- Yaşlıların, Çin'in otoriter siyasi sistemi ile ilgili bir fikirleri yok iken, gençlerin Afrikalı anti demokratik liderlere ve rejimlere verdiği desteği eleştirdiği (Chang ve Ren 2016),

- Çinlilerin pazarı doldurdukları ucuz ve düşük kaliteli malların yerel iş sahiplerinin kazancını düşürdüğü, Çin'e ABD $'ı olarak gönderdikleri kazançlarının döviz kurunu yükselttiği, aldıkları vizede izin verilenin dışında toptancılık ve ticaret faaliyetlerine girişerek ve Çin hükümetinin sağladığı teşviklerden yararlanmak suretiyle ürünün vergili fiyatından aşağı fiyat vererek haksız rekabete neden oldukları, (Uganda Yatırım İdaresi ve Uganda İşçiler Federasyonu 2016),

(Kaldı ki, Uganda'da 2011 ve 2017'de Çinli tüccarların ülkeye doluşmasına karşı başkent Kampala'ya protesto yürüyüşleri yaşanmıştır.)

- **Uganda'da** yapılan çalışmada, 18-30 yaş arasındaki gençlerin %36,2'sinin gelecekte iş hedefleri için Çinlileri tehdit olarak gördükleri,

%38,6'sının, Ugandalılara ait işlerin Çinliler tarafından alındığını hissettikleri,

Çinlileri genel olarak sever misiniz sorusuna %42,7'inin evet, %23,1'inin hayır dediği, %42,8'inin "Çinliyle karşılaşsaydım" derken, %13,3'ünün "keşke karşılaşmasaydım" dediği, buna rağmen Çin'in Uganda'daki imajının %71 ile "ekonomik işbirliği" olarak görüldüğü,

"Çin'in Uganda'da ana bulunma amacı doğal kaynaklarını almak mı?" sorusuna katılımcıların %26,8'inin evet, %17,9'unun hayır dediği (Shen ve Taylor,2012),

- Monitor adlı dergide 2018'de yayımlanan bir makalede, 2018'de **Karamoja/Uganda** bölgesinde Çinlilerin yürüttüğü yol inşaatında çalışan Ugandalı işçilerin kötü muamele ve koşullardan şikayetçi olduğu, yerel yetkililerin şikayetlerine kulak tıkadığı, bunun için

Çinlilerden ne aldıklarını bilmedikleri, hasta veya yaralı işçilerin bile çalışmaya zorlandıkları yönünde şikayetler olduğu,

- Çin-**Uganda** ilişkileri üzerine incelenen 361 makale içinde ilişkilerin;

-154'ünün (%43) Uganda için,
-103'ünün (%28) Çin için,
-104'ünün (%29) ise her iki taraf için,

yararlı olduğunu dile getirdiği, ilişkileri Uganda için yararlı görenlerin %79'unun gazeteci olduğu, Çin için yararlı görenlerin ise %52'inin yabancı kaynaklı olduğu,
Makalelerin %45'inde Çin nötr ifadelerle tanımlanırken, %36'nın olumlu ve %19'unun olumsuz tanımladığı (Nassanga ve Makara 2016),

- 2386 denekle **Tanzanya'da yapılan çalışmada** deneklerin;

-%40'ının en etkin ülke olarak Çin'i gördükleri, ABD'nin %31 ile izlediği,

-%51'inin Çin'in ekonomik destelerini iyi veya çok iyi, %18'nin kötü veya çok kötü olarak gördükleri,

-%70'inin Çin'in Tanzanya üzerindeki ekonomik ve siyasi etkisini olumlu veya çok olumlu,

-%8'inin ise olumsuz veya çok olumsuz değerlendirdikleri,

-Kentte yaşayanların, kırsalda yaşayanlara oranla daha olumlu baktıkları (%77'ye-%67)

-Tanzanya'nın rol model alması gereken ülke olarak %35'inin Çin'i, %30'unun ABD'yi gördükleri,

-Çin hakkında olumlu düşünmelerine etki eden faktör olarak %31'inin Çin'in yatırımlarını, %22'si Çin ürünlerinin düşük maliyetini gördükleri, Çin'in ülkedeki altyapı yatrırımlarının tercih sırasında 3. olduğu,

-Çin hakkında olumsuz düşünmelerine sebep olarak %37'si Çin mallarının kalitesizliği, %20'si işleri yerlilerden almaları olduğu (Afrobarometer, 2014),

sonuçlarına ulaşılmıştır.

---

*Muhtelif araştırmacaların değişik zamanlarda gerçekleştirdikleri anketlerin sonuçlarında dikkati çeken diğer bazı cevaplar şu şekildedir;

Uganda'da inşaat, imalat, enerji sektörlerindeki Çinli yatırımların ekonomiye en yüksek, buna karşın toptancı şeklindeki yatırımların en düşük katkıyı sağladığı, en yüksek katkıyı sağlayanların aynı zamanda Ugandalılar için en fazla istihdam imkanı da yarattığı (Warmerdam van Dijk'in 2013 tarihli araştırması),

Çinlilerin içe dönük izole yaşam kültürlerinin, Ugandalıların açık ve kucaklayıcı kültürü ile tezat olduğu, kendileri de otoriter değerler ve kabile liderlerine saygı ile yetişmiş Ugandalıların, Çin'in otoriter siyasi sistemini sorun olarak değerlendirmedikleri, yerlilerin kültürel değerlerinin Çinlilere yaklaşımda en önemli belirleyici olduğu, (Chang ve Ren'in 2016 tarihli araştırması),

İdi Amin döneminde Asyalıların ülkeden sürülmesi dolayısıyla Çin ile ilişkilerin, Tanzanya gibi gelişmediği, (Shen ve Taylor'un 2012 tarihli araştırması)

Tanzanya'da yapılan yatırımların başka ülkelerde yapılanlara oranla daha fazla emek yoğun imalat sektör yatırımları olmasından dolayı daha fazla istihdam imkanı sağladığı (Sigalla'nın 2014 tarihli araştırması),

3.1.1. Yeni Sömürgecilik

3.1.1.1. Güç İçin Çıkar Odaklı Reel Politik

Yatırımcıların karşılaştığı sorunlar madalyonun bir yüzüdür. Diğer yüzünde de Afrika'nın yabancı yatırımlara bağımlılığı ve yabancı güçlerin mücadelesinden olumsuz etkilenmesi yer alır. Bir tarafta yabancı güçlerin baskısı, bir yanda yönetici ve hakim sınıfların baskısı yabancı yatırımların sorgulanmasına yol açmaktadır.

Çin başta olmak üzere Afrika'da pek çok yatırımcı ülke yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve hedeflerine ulaşmak için açık ve/veya gizli oyunlar oynamaktan çekinmemektedir. Hedef ülkenin yönetiminde demokrasi ve hukukun üstünlüğünün var olması, toplumun faydasının gözetilmesi, ayırım yapmadan toplumun tüm kesimlerinin kucaklanması, hiçbir kişi, zümreye zarar gelmemesi, ülkenin doğal kaynaklarının tüketilmemesi, çevrenin korunması gibi, **evrensel ilkeler göz ardı edilerek çıkarlarına kim hizmet edecekse onunla ilişki kurmaktan** çekinilmemektedir. **"Kazanmak için her yol mübah" şeklindeki bu sakat reel politikanın,** Afrika içindeki kaosa katkısı yadsınamaz.

Norveç'in güçlü olduğu petrol sektörü ağırlıklı olarak Afrika pazarını ve rakip Çin'i irdeleyen bir çalışmada[181] yer alan tespitler ve eleştiriler aynı zamanda Çinli yatırımlar örneğinde yaşanan sorunlara örnek teşkil etmektedir;

- Çinlilerin kendi petrol alanlarında ağırlıklı olarak Çin işgücünü kullanmaları Afrika işgücünün gelişimine engel olmaktadır. Avrupalı şirketler için Afrikalı çalışanlar maliyet açısından çok daha uygun olmakta, ancak kendileri de düşük maaşlara çalışan Çinliler için önemli bir fark çıkarmamaktadır.

- Çinliler Afrika'da petrol rezervlerini ele geçirmeye çalışmakta ve elde ettikleri ürünü doğrudan Çin'e ihraç etmektedir. Bu durum, uluslararası piyasalarda arz edilen ürünü

[181] Elling N. Tjønneland, Bjørn Brandtzæg & others, **China in Africa. Implications for Norwegian Foreign&Development Policies,** Chr. Michelsen Institute, 2006 s31-33

sınırlamakta ve diğer ithalatçılar için arz güvenliğini tehdit etmektedir.

- Petrol sektöründe **Afrikalı yetkililere sık sık rüşvet vermek suretiyle, adil rekabeti engellemekte,** iyi yönetişim uygulamalarını göz ardı etmektedir. Bu durum, petrol alanını en **iyi işletebilecek şirkete verilmesine, petrolden elde edilmesi muhtemel gelirin azalmasına** ve gelirin bir kısmının da rüşvet bezeri haksız talepler için kullanılması örneğinde olduğu gibi doğru bir şekilde idaresine engel olmaktadır.

- Çinliler petrol alanları için mücadelesinde, Afrikalı muhataplarının uluslararası ahlak ve hukuki değerlere yaklaşımlarını göz ardı etmekte, deyim yerindeyse sorgusuz sualsiz kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmektedir. Gerek gördüğünde insan haklarına saygı göstermeyen rejimleri desteklemesi, bu rejimleri güçlendirmekte ve yeni hak ihlallerine zemin hazırlamaktadır.

Örneğin 2000'li yılların ilk yarısında Çin'in en büyük perol tedarikçisi, devlet petrol şirketi Sinopec ile Angola'nın devlet petrol şirketi Sonangol arasında sırasıyla **2006 yılında** %75'e %25 pay sahipliğinde bir uluslararası şirket kurulmuş ve bu şirket Angola'daki petrol sahaları ihalelerini almaya başlamıştır.

Yine Angola'ya Çin Export Import Bank aracılığı ile 4,4 milyar $'a ulaşan kredi desteği verilmiş, Çinli büyük şirketlere faizsiz kredi imkanları sağlanmış, Angola'ya ekonomik ve teknik destek paketi açıklanmış, alt yapı projeleri hayata geçirilmiştir. İmzalanan ikili anlaşmalarla bu dönemde Çinli Telekom şirketi ZTE'nin Angola telekom şebekesine ve askeri haberleşmeye yatırımları gerçekleşmiştir.

- Aynı konuyu ve dönemi inceleyen, **ABD'li bir düşünce kuruluşu taraından hazırlanan rapora göre**[182] 2005'de Çin'in petrol ihtiyacının %7'ini karşılamakta olan

[182] Peter Brookes, Ji H. Shin, *China's Influence in Africa, Implications for the United States*, **Heritage Foundation, Backgrounder,** No:1916, Feb.2006,
Her iki petrol şirketinin web sayfalarında şirket ortaklıklarının günümüzdeki durumu için araştırma yapılmıştır. CNPC yurtdışı ortaklıklarında (https://www.cnpc.com.cn/en/cnpcworldwide/cnpcworldwide.shtml) Cezayir, Çad, Mozambik, Nijer, Nijerya ve Tunus'ta yatırımlarını belirtmekte ise de Sudan da, harita üstünde görülen yatırım tıklanınca diğerlerinin aksine bilgi çıkmamaktadır. Sinopec'in 2019 Yıllık Raporunda (http://www.sinopec.com/listco/en/Resource/Pdf/2020042310.pdf) da ortaklık yapıları bağlı şirketler Çin'de bulunanlar dışında gösterilmemiş, mali tablolarda denizaşırı genellemesi kullanılmıştır.

Sudan'da da, Çin'in devlet petrol şirketi **CNPC**, Sudan petrol sahalarını kontrol eden **Büyük Nil** Petrol Şirketinin %40 ile en büyük hissedarı olmuş, Sudan'da boru hattı ve rafineri inşaası için büyük yatırımlarda bulunmuştur.

Bu yatırımları desteklemek için öncesinde Devlet Başkanı düzeyinde ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Şubat 2004'de Başkan Jintao önemli petrol üreticileri Cezayir, Gabon ve Nijerya'ya, Haziran'da Başkan Yardımcısı Qinghong önemli maden yataklarına sahip Tunus, Togo, Benin ve G.Afrika'yı, Ekim ve Kasımda da, Parti Meclisi Başkanı Bangguo Kenya, Zimbabve, Zambiya ve Nijerya'yı ziyaret etmiştir.

ABD'lilerin hazırladığı raporda, Çinlilerin Sudan'da petrol çıkarları için, Çin'den aldığı silahları kullanarak Darfur'da gayri Müslimlere katliam yapmakla suçlanan Sudan yönetimine BM yaptırımları getirilmesini engellediği, Sudan yönetiminin CNPC tarfından işletilmekte olan petrol sahalarında yaşamakta olan binlerce kişiyi evlerinden şirket lehine sürdüğü belirtilerek ve *Çin Dışişleri Bakanının aşağıdaki sözlerinde* ifade edilen yaklaşım eleştirilmektedir;

"*İş iştir. Biz siyaseti işten ayrı tutmaya çalışıyoruz. İkincisi, Sudan'ın içinde olduğu durumun bir içişleri meselesi olduğunu düşünüyorum ve biz onlara bir yaptırım uygulama durumunda değiliz*." *****

• Çin'in, siyasi muhaliflere, azınlıklara, demokratikleşme yanlılarına baskı yapan, komşularını tehdit eden Afrikalı diktatörlere düzenli silah satışına, Zimbabve örneği ile önlem alınması istenmektedir. 1990 yılında Başkan olan Mugabe'nin tiranlığına ve 2004'de muhalefeti destekleyen yaklaşık 700 bin kişinin evlerinin yıkılmasına cevap olarak, bu ülkeye ABD ve AB tarafından uygulanan silah ambargosuna rağmen Çin'in;

-Uçak da dahil olmak üzere silah satışı yaptığı, alınan silahların, 2005 seçim kampanyası sırasında bağımsız medya kuruluşlarının Hükümet aleyhine yayın yapmasının önlenmesinde kullanıldığı, Mugabe'nin Çin'den aldığı destekle Batının ambargolarından kurtulduğu,

---

*****Orjinali; "*Business is business. We try to seperate politics from business. Secondly, I think the internal situation in the Sudan is an internal affair, and we are not in aposition to impose them*"

- Mugabe'nin "büyük atılımların adamı, Dünya barışına adanmış ve Çin halkının iyi dostu" olarak tanımlanmasının, kabul edilemez olduğu belirtilmektedir.

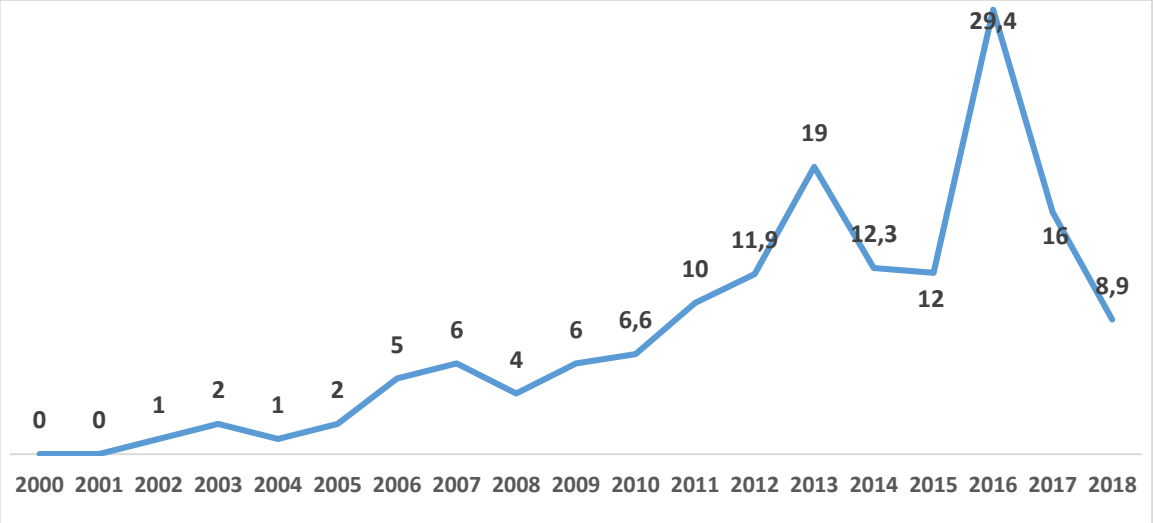
Çin yatırımları özelinde verilen olumsuz örneklerin benzerleri çoğu yatırımcı ülke için de aynen geçerlidir. Bunlardan en belirgin ve güncel olan örnek Fransa'nın sömürgeci geçmişinden bu yana izlediği, Macron ile itiraf edilip, özür dilense de sürdürülen politikadır. Fransa'nın Kuzey Afrika'da, kendi çıkarları doğrultusunda Mısır ve Libya'da özgür uluslararası kamuoyunun tanımadığı darbeci yönetim ve kalkışmalara, Frankofon ülkelerin bir bölümünde anti demokratik idarelere verdiği açık destek tüm Dünyanın gözleri önünde gerçekleşmektedir.

3.1.1.2. Bağımlı ve Borçlu Afrika

Siyasi, sosyal ve ekonomik alt-üst yapısı olmayan, eksik olan Afrika'nın ihtiyaçlarını karşılaması için gereksinim duyduğu kaynağı karşılayabilecek üretimi bulunmamakta, doğal kaynaklara dayalı ihracatı ise yetersiz kalmaktadır. Bu durumda ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları bulmak için seçenekler; **yurt dışında çalışan işçilerin gönderdiği paralar, yabancı yatırımlar, yabancı ülke ve uluslararası kuruluşlardan alınan borçlar ve yardımlar** olarak kalmaktadır. **Yabancı yatırımların önemli bölümünün borçlanma şeklinde gerçekleştiği ve genelde borç veren finansörün kendi ülkesinin ürünlerine, istihdamına katkı sağlamaya yönelik koşullar** içerdiği belirtilmişti.

Geçmişte de zaman zaman gündeme gelen Afrika'nın borçlarını ödeyeyemesi sorunu, özellikle Çin'in Afrika'da yayılmasından rahatsız olan Batılı bazı çevrelerce sıklıkla dile getirilen bir konudur. Yatırımların büyüklüğünün Afrika'nın geleceğe daha umutlu bakmasını sağlamakta oluşu madalyonun bir yüzüdür. Diğer yüzünde ise projeler dolayısı ile artan borç yükünün ağırlığının Afrika ülkelerinin ödeme kapasitelerinin çok üzerinde oluşuyla karşılaştıkları sorunlar gelmektedir. Öyle ki, Çin Afrika'nın yeni sömürgecisi olarak eleştirilmektedir. IMF'nin 2012 çalışmasında Afrika'nın alacaklıları arasında Çin'in payının %15 olduğunu belirtmesinin ardından Kıtanın finansmanının 2/3'ü Çin'den kaynaklanması arasında geçen süre sadece 3 yıldır.

2000-2018 arası Çin tarafından Afrika ülkelerine sağlanan kredilerin toplamı yaklaşık 155 milyar $ olup bunun **%28'i aşan bölümü** olan 43,6 milyar $'ı, Kıtada en büyük petrol tedarikçisi olan **Angola'ya** sağlanmıştır.

Kaynak: http://www.sais-cari.org/data, Erişim:01.01.2021,

Şekil 51 : Çin'in Afrika Ülkelerine Verdiği Krediler (2000-2018, Milyar $)

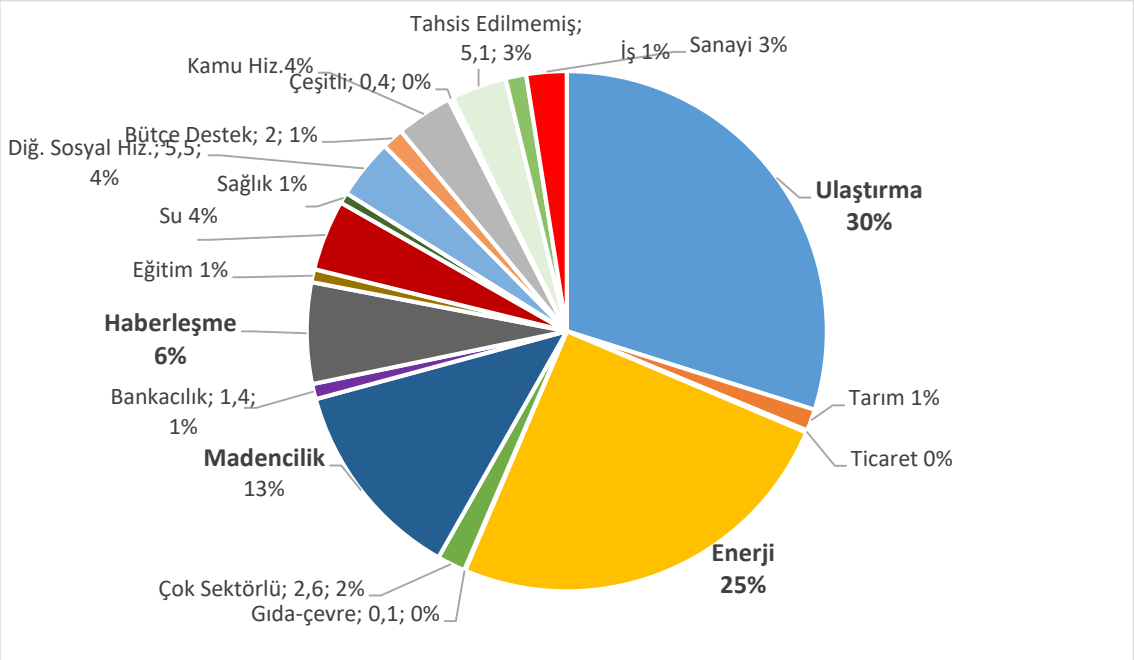
Etiyopya %8,8 (13,7 milyar $), **Kenya** ve **Zambiya** sırasıyla 9,7 ve 9 milyar $ ile %6 civarında pay ile gelmektedir. Bu 3 ülkenin toplam krediler içindeki payı hemen hemen toplam kredilerin yarısını oluşturmaktadır. **Sudan** (6,8 milyar $, %4,4), **Nijerya** (6,2 milyar $, %4), **Kamerun** (5,9 milyar $, %3,8) ve **Kongo** Cumhuriyeti (5,1 milyar $, %3,3) ile birlikte 8 ülkenin payı toplamın 2/3'üne ulaşmaktadır. [183] Bu ülkeleri **Mısır**, **Gana, G.Afrika** ve **Uganda** izlemektedir.

Verilen Çin kredilerinin 1/3'üne yakın 44 milyar $'lık kısmı ulaştırma, ¼'lük kısmı olan 25 milyar $ enerji, %13'lük bölümü olan 18,6 milyar $ madencilik, %6'lık bölümü olan 9,3 milyar $ haberleşme, %4'lük bölümü olan 6,5 milyar $ su kuyuları ve şebekesi için verilen kredilerdir. Kamu hizmetleri ile diğer sosyal hizmetler için verilen kredilerin tutarı da 5'e milyar $'ı aşan diğer alanlardır.

Çinlilerin Afrika'da gerçekleştirdiği altyapı projelerine, Afrika'ya sağlayacakları kredi,

[183] http://www.sais-cari.org/data, (loan data) Erişim:01.01.2021,

finansman imkanlarına **koşul olarak petrol alanlarının, maden sahalarının kendilerine verilmesini öne sürmesi**, bu alanlar için rekabeti önlemekte ve diğer şirketler için maliyet hesaplarını da bozmaktadır. Kaldı ki, kredi koşullarına, kredinin önemli bölümünün (çoğu örnekte %60-70 aralığında) Çin malları ve hizmetleri için kullanılması ve Devletin sahip olduğu bir banka tarafından onaylanması şartı, kredinin Çin'e geri dönmesi ve Çinlilere iş imkanları yaratılması garanti altına alınmaktadır.

Kaynak: China Africa Research Initiative Loans Database (chinaafricaloandata.org) Erişim.01.01.2021

Şekil 52: Çin'in Afrika'ya Verdiği Krediler (2000-2017 Sektörel Dağılım %)

Bu yaklaşım kendi ürünlerine pazar bulma gayreti içerisinde kredilerin toplamda %55'lik bölümünün Export-Import Bank of China aracılığı ile verilmiş olmasında da kendini göstermektedir. Kaldı ki, Liberya, Kabo Verde hariç adalar, G.Sudan, Malavi D.Kongo, Fas, Senegal, Çad, Tunus, Uganda (%98-100) Eximbank kredisi ile borçlandırılmıştır.

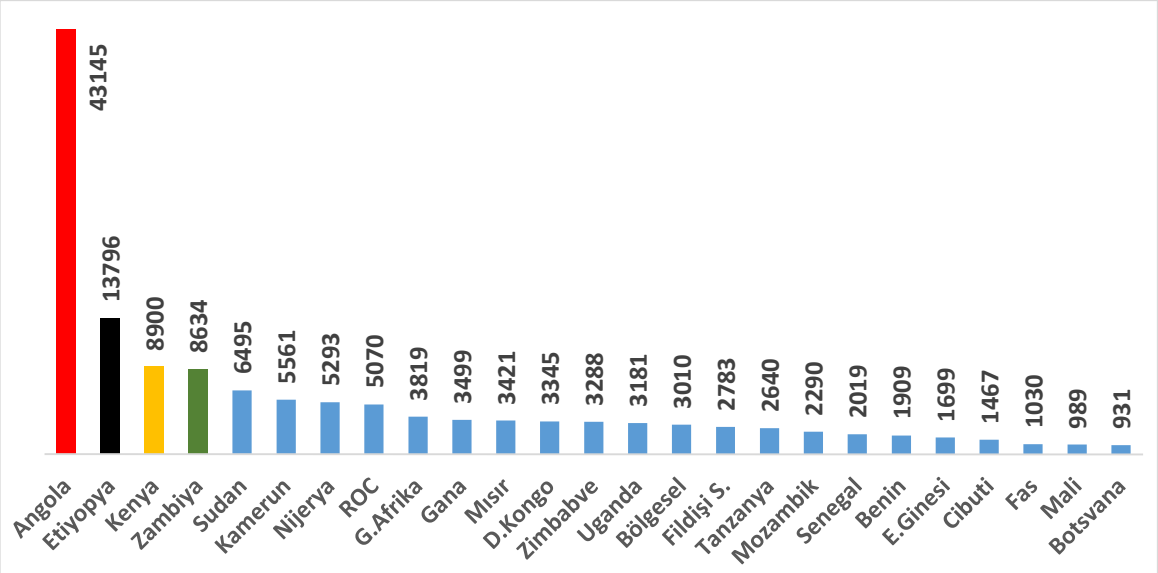
Parantez içi veriler Çin'in ülkeye açtığı kredi içinde Eximbank tarafından sağlanan bölüm olup;

G.Afrika (%0), Botsvana (%9,7), Angola (%19,4), S.Leone (%21,4), Mısır (%22,4), Burundi (%41,9) Gine (%42,3), Zambiya (%43,5), Gana (%45,3), Nijer (%47,2),

Namibya (%50,2), Etiyopya (%58,5), Gabon (%61,2), E.Ginesi (%70,5), Lesotho (%73) Sudan (%77,4), Ruanda (%76,6)

dışında borç verdiği ülkelerin tamamına kredi, toplam verdiği kredilerin %80 ve üzerine varacak şekilde **Eximbank aracılığı** kullandırılmıştır.

B.Faso, Gambiya, Gine Bisse, Libya, Sao Tome ve Principe, Somali ve Esvatini 2000-17 arası hiç Çin kredisi kullanmayan, O.Afrika C. (103 milyon $) Burundi, Liberya, Kabo Verde, Komorlar, Lesotho ve Seyşeller ise 100 milyon $ altı kredi kullanan ülkelerdir.

Kaynak: sais, age

Şekil 53: Çin'in Afrika Ülkelerine Verdiği Krediler (Ülkeler İtibariyle 2000-2017, Milyon $)

Bu arada sadece Çin'değil tüm finansörlerden borç kullanan Afrika ülkeleri küresel boyutta yaşanan gelişmelerin de etkisi ile geri ödemelerde sıkıntı yaşamaya başlamışlardır.

Yıllık borç servisi ile ilgili tablo pek çok açıdan anlamlıdır. Özel kreditörlerin sağladığı kredileri ekonomideki canlılık ve yabancıların ilgisi şeklinde de değerlendirebilmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Kıtadaki en büyük 3 ekonomiden biri olan ve aktif bir Menkul Kıymetler Borsasına sahip olan G.Afrika'nın, Afrika ölçüsünde muazzam bir rakam olan yıllık 12 milyar $'ı bulan hazine garantili dış borç servisinin %95'inin özel

sektöre yapılması açıklanabilir bir durumdur. Yabancı özel sektör tarafından kabul gören, kredi açılan bir ekonomisi olduğunun göstergesidir. Detaya bakıldığında borcun tahvil ve hisse senedi bazlı olması da bunu doğrulamaktadır.

7,4 milyar $ ile en fazla dış borç servisi gerçekleştiren 2. ülke olan Angola'da da, G.Afrika kadar olmasa bile yabancı özel sektör tarafından sağlanan krediler, toplamın %42'si düzeyindedir. Ancak ikili anlaşmalarla sağlanan kredilerin toplamın %56'ına ulaşmış olması çok rastlanan bir durum değildir. Bu noktada Angola ile özel anlaşma yapan bir ülkenin (kaynakta adı verilmese bile ilişkilerin yoğunluğundan Çin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır), ülkeyi fonladığı, fonun büyüklüğünden de Angola'da çok etkin olduğu yorumu yapılabilir. Petrol fiyatlarındaki düşüşün, Kıtadaki diğer ülkelere daha büyük borcun çevrilmesinde Angola ekonomisini zorladığını düşünmek de yanlış olmayacaktır. Zaten Sahra Altı'nın bu önemli ekonomisinde son dönemde yaşanan ekonomik daralma ve sıkıntılar ortadadır.

Kenya, Gana ve Etiyopya uluslararası ekonomik ilişkileri ile Kıtanın önde gelen ülkeleri olarak önemli denebilecek borç çevrimine sahiptir. Detaylara inildiğinde borcun çevrilmesi için Etiyopya'nın ve Kenya'nın ihracat gelirlerinin sırasıyla (¼ ve 1/5) gibi yüklü, Gana'nın ise 1/10 gibi daha makul bir kaynağı ayırdığı anlaşılmaktadır.

Toplam hazine garantili borç ödemesini kapatmak için, kaç yıllık vergi gelirinin başka bir alanda kullanılmadan tahsisi gerektiği de, çok değerli veriler ortaya koymaktadır. Burada da tabloda yer alan Nijerya, Mozambik, Etiyopya, Angola, Gabon, Zambiya, Gana, Moritanya çok fazla vergi geliri ihtiyacı içindeki ülkelerdir. Öte yandan vergi geliri ile borcu kapatması uzun zaman alacak olan Nijerya'nın, ihracat gelirlerinin yüksekliği sıkıntı yaşamasını önlemektedir.

Tabloda yer almayan Gambiya ve E.Ginesi 7,5'ar yıl, Brundi 6,5 yıl, Sierra Leone ve Sao Tome v P. 6'ar yıl, Kabo Verde 5,9 yıl, yıllık vergi gelirlerinin tamamını dış borçlarını kapamaya kullanması gereken ülkelerdir.

Tablo 29 : Yıllık Hazine Garantili Borç Servisi (Milyon $-2018)

	İkili Devlet Ankaşması	Çok Taraflı Devlet A.	Özel Kreditörler	TOPLAM KREDİ (Sıra)	İhracatın %'si	Yıılık Vergi Geliri Karşılığı
Etiyopya	619	180	1131	**1930 (5)**	25	5,8
Kenya	675	598	1057	**2330 (4)**	20	3,5
Angola	4145	93	3128	**7366 (2)**	18	5,5
Moritanya	124	238	0	**362**	17	4,3
Senegal	141	144	223	**508 (12)**	11	4
G.Afrika	638		11299	**11937 (1)**	10	2,5
Gana	496	115	1833	**2444 (3)**	10	4,5
Tanzanya	219	169	501	**889 (7)**	9	2,9
Gabon	174	71	407	**652 (9)**	9	5,5
Mozambik	301	79	145	**525 (11)**	9	6,3
Fildişi S.	630	75	406	**1111 (6)**	8	3,2
Zambiya	225	48	467	**740 (8)**	8	5,4
Kamerun	393	93	125	**611 (10)**	8	2,9
Uganda	90	232	0	**322**	6	3,2
Benin	19	169	5	**193**	6	3,9
Kongo C.	129	108	48	**285**	5	3,3
Sudan	183	26	0	**209**	5	4
Nijerya	156	275	910	**1341 (5)**	3	6,9
D.Kongo	121	162	1	**284**	3	2

Kaynak: World Development Indicators World Bank, Africa's Pulse, April 2020, Vol.21 s38,40,97,

2018'de Zambiya döviz kuru artışı, Angola petrol fiyatlarında düşüş, Çad ve Kongo Cumhuriyeti milli gelirde düşüş, Mozambik ve yine Kongo Cumhuriyetinde gizli borçların ortaya çıkışı ile sarsılmıştır. [184]

Etiyopya-Cibuti demiryolu projesinin 2016'da Etiyopya bütçesinin ¼'üne ulaştığı, Kenya'da %80'i Çinliler tarafından finanse edilen Mombasa-Nairobi demiryolunun bütçeyi 4 kat aştığı, Nijerya projesinde Nijerya'nın ödeme güçlüğü dolayısı ile yeniden Çinli müteahhitlerle masaya daha ağır şartlarda oturmak durumunda kaldığı, gibi pek çok olumsuzluk bulunmaktadır.

[184] *An Analysis of Issues Shaping Africa's Economic Future*, **Africa's Pulse, April 2019**, World Bank Group p.17

Bu gelişmeler sonucunda Çin'in Afrika'ya, Çin ürünlerinin alımı ve altyapı yatırımı için vermiş olduğu -150 milyar $'ı aştığı muhtemel- borçtan sonra daha fazla risk almama niyeti anlaşılmaktadır. Örneğin Doğu Afrika Demiryolu Master Planı çerçevesinde Kenya'ya ilk fazda inşaat için 3,6 milyar $ verilmiş, ancak 3,5 milyar $'lık ikinci finansman borç nedeniyle fizıbl olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Covid 19 salgını sonrası 2020 yılı Nisan ayında **Afrikalı liderlerin G20'den 44 milyar borç rahatlatmasını da içeren 100 milyar $ destek paketi talebi Çin tarafından kabul edilmemiş,** diğer G20 üyeleri ile birlikte hareket edeceğini bildirmiştir. Diğer taraftan **Tanzanya, Çin'in kendi öngördüğü hariç ülkede başka bir liman yatırımı yapmaması koşuluyla vermeyi kabul ettiği liman finansmanını red etmiştir**.[185]

İlişkileri yaralayan asıl görüntü ise Çin-Guanzu'da Afrikalıların covid 19 taşıyıcısı olduğu gerekçesi ile evlerinden, otellerinden çıkarılması olmuştur. Şehirdeki tüm Afrikalılara seyahat geçmişlerine bakmadan test uygulanması rencide edici bulunmuş, Nijerya'dan karşılık verme tehditleri kamuoyuna yansımıştır.

Çin özelinde belirtilen bu olumsuzlukların dışında farklı ülkelere de genellenebilecek bazı olumsuzluklar sözkonusudur;

- Yatırımcı ülkelerin "kazanmak amacıyla" -**yani almak için**- Afrika'da bulunmaları Homo Economicus olan insan doğasının bir gerçeğidir. Dolayısı ile yatırımcıların Afrika'da kendi çıkarları doğrultusunda üretim yapısı geliştirmelerinin, yatırımlarını gerçekleştirdikleri ülkenin ihtiyaçları ile uyuşmaması halinde ki, bu ihtimal çok yüksektir- dengeli ve istikrarlı kalkınmaya engel olacağı kuşkusuzdur.

- Bir diğer önemli sorun son derece primitif düzeyde olan Afrika yerel sanayisinin nasıl kalkınacağı ile ilgilidir. Kota, yasaklar, yüksek gümrük vergileri, ek vergiler, tarife dışı engeller ve benzeri her ne şekilde korunursa korunsun veya vergi, istihdam, ihracat teşvikleri ile desteklensin, yine de Afrika sanayilerinin Çin, Hint menşeli ucuz mallarla veya Avrupa, Amerika, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin kaliteli malları ile rekabeti kısa,

[185]Jenni Marsh, *As China faces a backlash in the West, Xi needs Africa more than ever*, **CNN,** 20.05.2020

orta ve hatta tahmin edilebilir bir uzun vadede mümkün gözükmemektedir. Afrikalı üreticilerin bu rekabet karşısında dayanamayıp çökmeleri ve sadece belirgin hammadde ve ara mamül ile tarım ve madencilik ürünleri üretimi ile sıkışmaları beklenen sonuçtur.

- 2008 küresel krizinden kötü etkilenen Portekiz vatandaşlarının bir bölümünün eski Afrika sömürgelerine yönelmeleri örneğinde olduğu gibi, gelecekte yaşanılacak krizlerde daha fazla sayıda eski sömürgeci ülke vatandaşlarının veya daha kötüsü Çin'in, ABD ve Batının baskısına dayanamayarak büyüme hızının azalması ile, Çin'de aradığını bulamayan çok sayıda Çinlinin, Afrika'ya yönelmesi ihtimali, Afrika'nın ekonomik dinamikleri açısından tehdittir. **Çin'in Alibaba ve Tencent modellerinde sahip olduğu dijital avantajları tehlikenin gelecek boyutunu da artırmaktadır**.

- Bunun yanında sömürgeci güçlerin Afrika'dan çekilmelerinin kendi tercihleri olmadığı, bunu bir şekilde muhafaza etmek isteyecekleri açıktır. Yıllar boyunca Afrika'nın nimetlerini ülkelerine taşıyarak zenginleşmiş bu güçlerin, doğal etki alanları-arka bahçeleri olarak gördükleri toprakları ellerinde tutmak için her türlü açık-gizli mücadeleyi yürüteceklerini beklemek yanlış olmayacaktır.

- Bu itibarla, Afrika içlerine müdahale ederek kendilerine yakın gördükleri, ülkenin zenginliklerini, ihaleleri kendilerine verecek yöneticileri işbaşına getirmeye, böl ve yönet politikası ile kendilerine tehlike gördüğü kişi ve grupları, her tür yöntemi (gerekirse suikast, terör, iç karışıklık vs) kullanarak devre dışı bırakmaya çalışmaları yalnız olasılık değil, örnekleri yaşanan gerçektir. Nitekim Kaddafi'nin önerdiği, **Afrika'nın birlik olması ve ortak para birimi Afro'nun kullanılması, Kaddafi'nin beklenmedik ölümü ile rafa kalkmıştır.** Afrika'da çok sayıdaki bölgesel birliği Kıtanın bütününü kapsayacak ana birliğe karşı geliştirilen bir proje olduğu iddiaları da mevcuttur. [186]

3.2. İyimser Yaklaşım

Devletlerin konjonktüre göre değişen kısa vadeli staratejileri yanında uzun vadeli

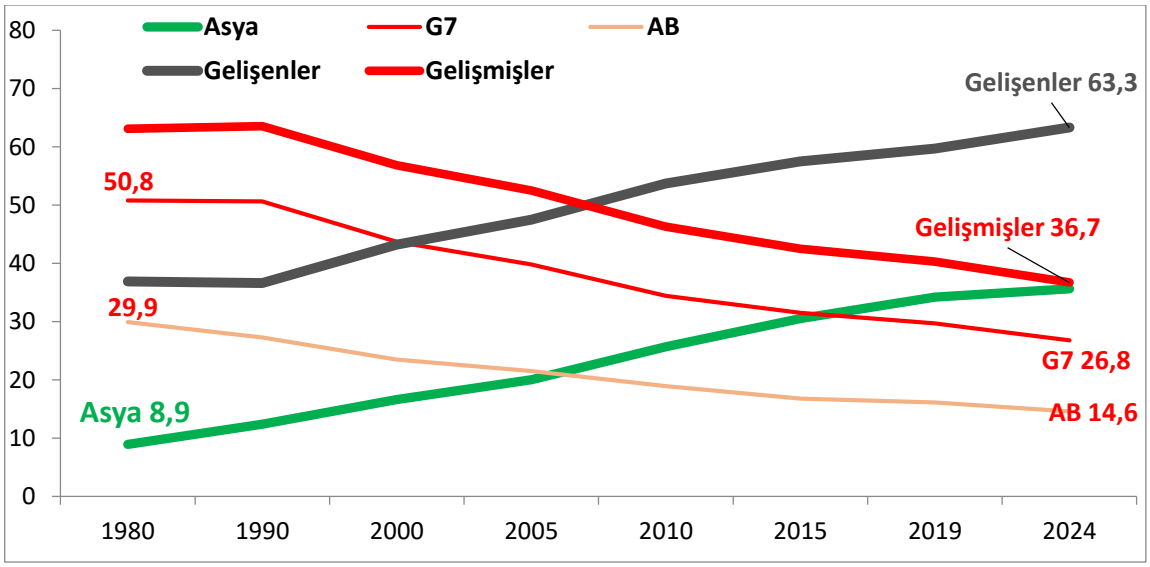
[186]https://www.chathamhouse.org/expert/comment/global-engagement-africa-continued-surge-2018?gclid=EAIaIQobChMIp42bjqbP6QIVnIBQBh2n2AD9EAAYAiAAEgIZAPD_BwE Erişim:16.09.2020

stratejileri vardır. Kısa vadeli olanlar, uzun vadeli stratejiye ulaşmak için araç olarak değerlendirilebilir. Literatürde çok farklı tanımlar bulunmakla beraber ekonomide 3 güçten sözetmek mümkündür;

- Beşeri güç (nüfus, eğitim, millet olma bilinci ve kültür, tarihi kökler, inanç)
- Üretim faktörleri gücü (sermaye, teknoloji, ar-ge, doğal kaynaklar –not: faktörler arasındaki işgücü beşeri güçte değerlendirilmektedir)
- Askeri ve siyasi güç

Bu tanımlar çerçevesinde bugün için, **2 ana eksende**, lider ülkeler etrafında kümelenmiş çevre ülkeler arasında güçler mücadelesi sürmektedir.

i) Avrasya ekseni bir anlamda tarihin tekerrüdür. 15. yüzyıla kadar Dünyanın en önemli gücü olan Çin yeniden başat konuma gelmiştir. * 1980 sonrası Dünya ekonomisindeki paylara ilişkin aşağıdaki şekil rakamlar olmadan da Dünyayı anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bundan yalnızca **40 yıl önce G7 ülkeleri Dünya ekonomisinin yarıdan fazlasını** (%50,8) gerçekleştirirken **2019'da payları %30'un altındadır**. (%29,7). Avrupa Birliği (o zamanki adıyla AET) %29,9 iken 9 üyeden 28 üyeye çıkmasına rağmen payı %16,1'e gerilemiştir. Şekil 54, 2024 tahminlerini içermektedir:

Kaynak: World Economic Outlook Series Database'den hesaplanmıştır.

Şekil 54: Dünya Gelir Dağılımı Değişimi (% Pay)

*1450-1700 başat güç Osmanlı, 1763 I. Sanayi devrimi ile İngiltere 1763-1870 arası başat güç, 1870 elektrik, petrol, demiryolu ve çelikte öne çıkarak 2. Sanayi devrimi ile ABD 1870 sonrası başat güçtür.

Özetle, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler 2/3 ve 1/3 olan paylarda yer değişmiştir. Tam anlamıyla 40 yıl sonra tahtaravallide alt üste, üst alta dönmüştür. Bu gelişme, "**Afrika için neden olmasın**?" şeklinde yorumlanabilir. Gerçekten Afrika'nın sahip olduğu nice olumsuzluğun yanında, tüm Dünya için önem taşıyan avantajları da bulunmaktadır.

3.2.1. Nüfus Beklentileri

Bilindiği üzere *pazar* potansiyelini belirleyen en önemli unsurlardan biri **nüfustur.** Her ne kadar nüfus potansiyelinin en önemli belirleyicisi satın alma gücünü ve dolayısıyla üretimi-tüketimi velhasıl tüm ekonomik faaliyetleri harekete geçiren kişi başı gelir açısından deyim yerindeyse "acınacak" halde olan Kıta, **yakın geçmişte Çin ve içinde bulunduğumuz dönemde Hindistan örneklerinde görüldüğü üzere devletlerin ömründe kısa sayılabilecek yarım asırda dahi kalkınma potansiyeline** sahiptir.

Kaynak: www.thetruesize.com

Şekil 55 : Afrika Yüzölçümü Kıyası

Afrika Kıtasının büyüklüğü hakkında yukarıdaki görsel net bir fikir verecektir. Yukarıdan aşağıya doğru bakılacak olursa Kıta; **Almanya, Fransa, Türkiye, İtalya, ABD, Polonya, İspanya, Hindistan ve Çin gibi Dünyanın belli başlı en büyük ülkelerinin hepsini içine** alacak kadar büyüktür.

Milli gelir açısından önemli olan beşeri sermaye bahsinde özel bir açıklama nüfusta yaşlılık üzerine yapılmalıdır. 2020 Mart ayı sonrası yaşanan pandemi sırasında sık sık gündeme geldiği üzere, bugün gelişmiş ülkelerin büyük kısmı "yaşlı nüfus sorunu yaşamakta olup gelecekte sorun daha büyük boyutuyla ortaya çıkacaktır.

Yeşil sorun yok 65 yaş üstü olanlar toplam nüfusun %7'sinin altında, %7-%14 arası ise makul -sarı, %14-%20 ise tehlike başlamış- pembe, %20 üstünde ise çok tehlikeli- kırmızı şeklinde görselleştirilmiş Tabloya göre, Avrupa yaşlı nüfus açısından oldukça kötü durumdadır. Dolayısı ile ölümler ve düşük nüfus artışı ile, nüfusun azalması ve buna bağlı olarak ekonomik, siyasi, askeri gücün düşüşe geçmesi kaçınılmaz bir gelişme olmaktadır.

Tablo 30: Yaşlılık Sorunu Yaşayacak Ülkeler (65+ Yaş/Toplam Nüfus %)

	2015	2020	2030	2040	2050
Japonya	26	28,2	30,3	34,2	36,4
İspanya	18,9	20,4	25,7	32,2	36,3
Polonya	15,6	18,6	23,2	25,9	31,6
Almanya	21,1	22,2	26,8	30	30,7
B.Krallık	18,1	19	22	24,3	25,4
Brezilya	8	9,5	13,6	17,8	22,9
ABD	14,6	16,6	20,4	21,6	22,1
Rusya	13,5	15,5	19,3	19,9	22,1
Kore	13	15,7	23,9	31,1	35,3
Hong Kong	15,2	18,1	25,9	30,6	33,9
Singapur	11,7	15	23,2	29,7	33,6
Tayland	10,6	12,9	19,4	25,8	29
Çin	9,7	12,2	17,1	23,8	26,3
Vietnam	6,7	8,1	12,4	17	21,5
Malezya	5,9	7	9,7	12,4	16,3
Endonezya	5,10	5,80	8,30	11,10	13,80
Filipinler	4,6	5,2	6,7	8,3	9,8
< %7	%7-%14	%14-%20	>%20		

Kaynak: **Ageing-Pasing The Baton to Asia**, Standard Chartered Research; https://av.sc.com/corp-en/content/docs/2017-02-15-Ageing-report-1.pdf

BM Nüfus istatistiklerine göre[187] 1950'lerde dünyanın %22'si olan Avrupa nüfusu 2010'da yarıya inmiştir. 2050'de %7,3'e 2100'de %5,7'e gerilemesi beklenmektedir.

2020-2100 arası;

-**Dünya nüfusuna 3,080 milyar kişinin eklenmesi** beklenmektedir.

Nüfus artışının %95,5'i olan 2,939 milyarının A*frika kaynaklı* olarak geleceği hesaplanmaktadır. ***Bu rakamın da 2,691 milyonu Sahra Altı*** *ülkelerindendir.*

Asya artışı büyük bölümü Hint kaynaklı olarak 78 milyon ile sınırlıdır.

-**Nijerya (2050'de 401 milyon-2100'de- 733 milyon**) ile en hızlı nüfus artışını gerçekleştiren ülke olacaktır.

2050'de **D. *Kongo ve Etiyopya da 200 milyon, Tanzanya ise 130* milyon civarı nüfusları** ile önemli hale gelecektir.

Tek başına **Nijerya'nın nüfusu tüm Avrupa ve Japonya'nın toplamından fazla** olacaktır.

-ABD'nin ise göçlerle ayakta duracağı, Japonya ve Rusya başta olmak üzere G7'de nüfusunun ve işgücünün düşmesi ile 30-50 yıl içerisinde yeni güçlerin ortaya çıkacağı öngörüler arasındadır.

-Yeni nüfus artışı ve doğuşta yaşam süresinin kısalığı nedeni ile özellikle Sahra Altı Afrika'da yaşlı nüfus %2-2,5 civarındadır.

Dünyanın en az yaşlı nüfusa sahip 10 ülkesi arasında 8'i Afrika ülkesidir. [188] *****

[187]**World Population Prospects** 2019 Online Edition. Rev. 1, **United Nations**
[188] İstatistiklerle Yaşlılar 2019, **TUİK Haber Bülteni**, 13 Mart 2020,
*****En genç nüfusa sahip diğer 2'si BAE ve Katar'dır.

Tablo 31: Dünya Nüfusunda Gelişim Projeksiyonları 2019 -Milyon Kişi

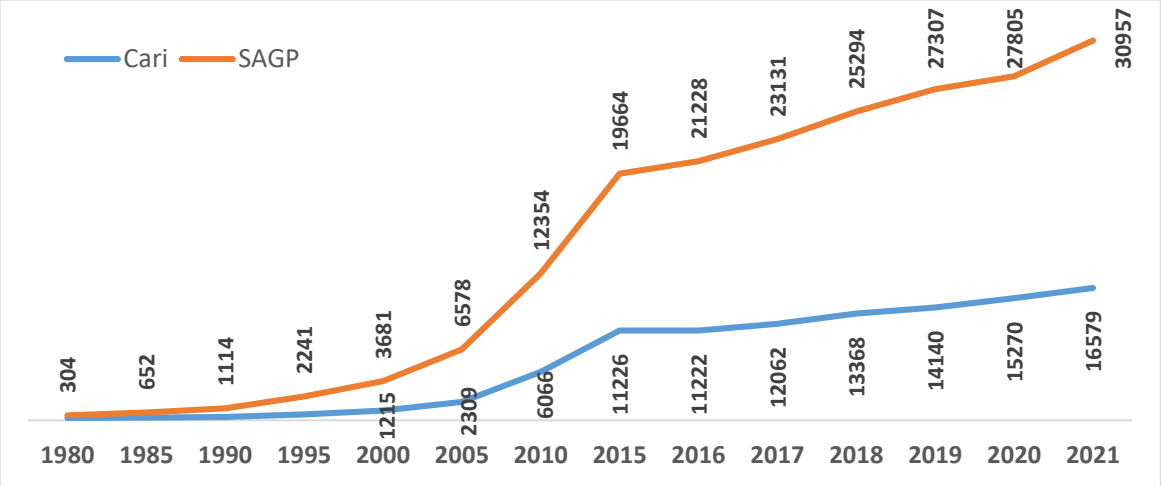
Sıra		2020	2030	2050	2100	2020-50 Değişim	2020-2100 Değişim
	DÜNYA	7794,8	8548,5	9735,0	10875,4	9,7	39,5
	Asya	4641,1	4974,1	5290,3	4719,9	7,2	1,7
	Afrika	1340,6	1688,3	2489,3	4280,1	25,9	219,3
	Avrupa	747,6	741,3	710,5	629,6	-0,8	-15,8
	Kuzey Afrika	**246,2**	**288,4**	**371,5**	**504,9**	17,1	105,0
	Sahra Altı	1094,4	1399,9	2117,7	3775,3	27,9	245,0
1	Hindistan	1380,0	1503,6	1639,2	1447,0	9,0	4,9
2	Çin	1439,3	1464,3	1402,4	1065,0	1,7	-26,0
3	Nijerya	**206,1**	**263,0**	**401,3**	**732,9**	27,6	255,6
4	ABD	331,0	349,6	379,4	433,9	5,6	31,1
6	D.Kongo	**89,6**	**120,0**	**194,5**	**362,0**	34,0	304,2
8	Etiyopya	**115,0**	**144,9**	**205,4**	**294,4**	26,1	156,1
9	Tanzanya	**59,7**	**79,2**	**129,4**	**285,7**	32,5	378,2
10	Mısır	**102,3**	**120,8**	**160,0**	**224,7**	18,1	119,6
11	Angola	**32,9**	**44,8**	**77,4**	**188,3**	36,4	472,9
13	Nijer	**24,2**	**34,8**	**65,6**	**164,9**	44,0	581,4
16	Sudan	**43,8**	**55,3**	**81,2**	**142,3**	26,0	224,6
18	Uganda	**45,7**	**59,4**	**89,4**	**136,8**	29,9	199,0
19	Rusya	145,9	143,3	135,8	126,1	-1,8	-13,6
20	Kenya	**53,8**	**66,4**	**91,6**	**125,4**	23,6	133,3
21	Mozambik	**31,3**	**41,2**	**65,3**	**123,6**	31,8	295,6
23	Madagaskar	**27,7**	**35,6**	**54,0**	**100,0**	28,6	261,0
26	Fildişi	**26,4**	**33,7**	**51,3**	**96,6**	27,8	266,3
27	Kamerun	**26,5**	**33,8**	**50,6**	**90,2**	27,2	239,9
28	**Türkiye**	**84,3**	**89,2**	**97,1**	**86,2**	**5,7**	**2,2**
29	Burkina F.	**20,9**	**27,4**	**43,4**	**83,2**	31,1	298,0
30	Zambiya	**18,4**	**24,3**	**39,1**	**81,5**	32,3	343,6
31	Mali	**20,3**	**27,0**	**43,6**	**80,4**	33,1	296,9
32	G.Afrika	**59,3**	**66,0**	**75,5**	**79,2**	11,2	33,5
33	Gana	**31,1**	**37,8**	**52,0**	**79,0**	21,8	154,3
34	İngiltere	67,9	70,5	74,1	78,1	3,8	15,0
35	Somali	**15,9**	**21,2**	**34,9**	**75,7**	33,3	376,4
36	Japonya	126,5	120,8	105,8	75,0	-4,5	-40,7
38	Almanya	83,8	83,1	80,1	74,7	-0,8	-10,8
41	Fransa	65,3	66,7	67,6	65,5	2,2	0,3
42	Senegal	**16,7**	**21,6**	**33,2**	**63,5**	28,7	279,3
43	Çad	**16,4**	**21,7**	**34,0**	**61,8**	32,1	276,5
58	İtalya	60,5	59,0	54,4	40,0	-2,4	-33,9
63	İspanya	46,8	46,2	43,6	33,2	-1,1	-29,0

Kaynak: World Population Prospects 2019 Online Edition. Rev. 1, UN

3.2.2. Çin'in Yakın Tarihte Ortaya Koyduğu Gelişim Örneği

Bugün için çok olumsuz olan göstergelerin gelecekte nasıl değişebileceğine, Çin'in gelişimi çok güzel bir örnektir. Dışa açılmanın başladığı 1970'li yılların sonunda yalnızca 305 milyar $'ında milli gelire sahip olan Çin, 40 yıl boyunca (1980-2019) %9,4 ortalama gibi olağan üstü bir büyüme başarısına imza atarak milli gelirini cari rakamlarda 46,7 kat, satın alma gücüne göre 90 kat artırabilmiştir.

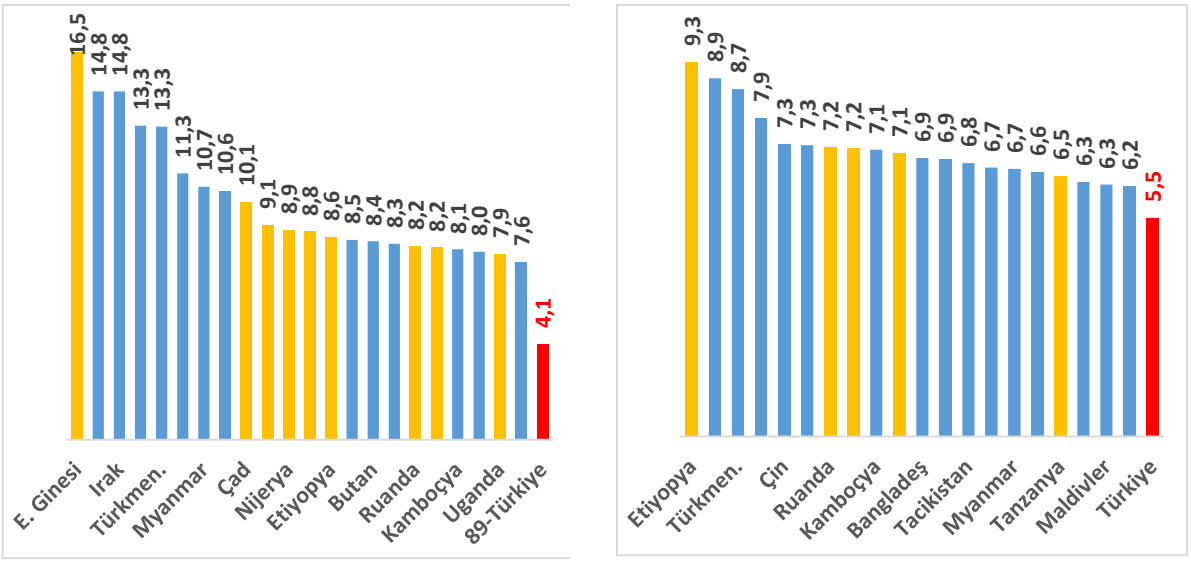
Cari rakamlarla 2019'da 14,1 trilyon gelire sahip Çin'in geliri Satın Alma Gücüne (SAP) göre 27,3 trilyon $'dır. Diğer bir ifade ile, yakın geçmişte ekonomik olarak hesaba katılmayan Çin, sadece 36 yıl içinde satın alma gücü paritesine göre (SAGP) 2015'de Dünyanın en büyük ekonomisi haline gelmiştir.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database Nisan 2019 verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 56 : Çin Milli Gelirinin Gelişimi (Milyar $)

Afrika'nın bugün içinde bulunduğu durum genel olarak çok olumsuz olsa da, Çin'in sergilediği başarı örneği ortadadır. Kaldı ki, bu değişimin ilk işaretleri şimdiden belirmeye başlamıştır. **2000 sonrası en hızlı büyüyen ilk 20 ülke arasında 2001-10 arasında 9, 2011-19 arasında 6 ülke ile Afrika yer almaktadır**. 2010 sonrası Afrikalı ülke sayısının azalmasında pek çok etken yanında 2008 küresel krizinin uzun yıllar süren etkisi olduğunu göz önüne almak gerekir.

Kaynak: IMF, age

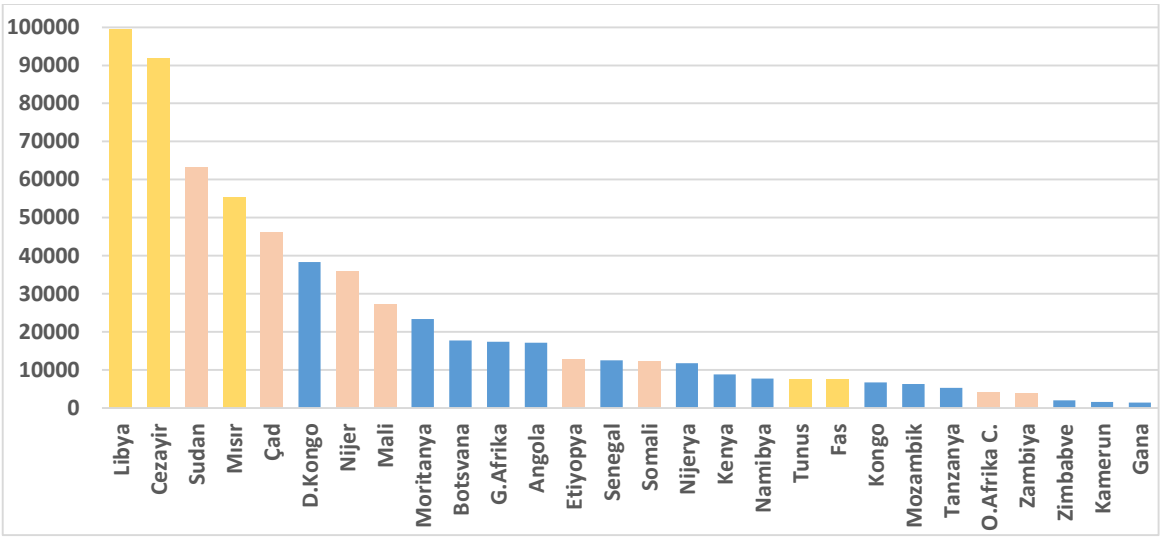
Şekil 57 : 10 Yıllık Dönemlerde En Hızlı Büyüyen Ülkeler (%Ort- İlk 20 Ülke)

3.2.3. Su Sorununun Çözümü İhtimali

Afrika'nın gelişememesinin önündeki engellerden birisi de kuraklık ve yetersiz su kaynakları olarak belirtilmişti. Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında ilk başvurulan ve diğer bazı sanayiler için hammadde sağladığı gibi öğretici ve sermaye birikimi için başlangıç olan tarım ve hayvancılık, pek çok Afrika ülkesinde su yetersizliği nedeniyle değerlendirilememektedir. Bu durum özellikle çöl bölgelerinde ve Sahel ülkelerinde kuraklık nedeniyle insan ve hayvan kayıplarına ve savaşlara sebep olarak ekonomik kalkınma için kullanılabilecek başta beşeri, pek çok kaynağın heba olmasına neden olmaktadır.

Doğadan kaynaklanan, çözümü imkansız olmasa bile günümüz teknolojisinde, denizden içme suyu arıtma, borularla su taşıma, gibi projelerle mevcut şartlarda altından kalkılması mümkün olmayacak sorunun çözümü için **umut ışığı, yine doğanın kendisi tarafından sağlanmış** gözükmektedir. **2012'de yayımlanan bir çalışmada, su fakiri olduğu bilinen K.Afrika ve Sahel ülkelerinin topraklarının altında devasa su yatakları olduğu iddia** edilmektedir. [189]

[189] **A**.M. MacDonald, H.C.Bonsor & others**,** *Quantitative maps of groundwater resources in Africa***, Environmental Research Letters,** V.7, N.2, 19 April 2012

Kaynak: Environmental Research Letters, age p.3, 5

Şekil 58: Afrika Yeraltı Su Kaynakları Tahmini (km^3-2012)

Afrika geneli alındığında ortalama 660 bin km^3 olduğu tahmin edilen yeraltı su rezervuarını kıyaslamak için, adı geçen makalede belirtilen değişik çalışmlarda Afrika'nın tamamında yıllık yağış ortalamasının 20 bin km^3 ve yine Afrika'daki tüm göllerin su depolama kapasitelerinin 30 bin km^3 olarak tahmin edildiğini belirtmek yeterli olacaktır.

3.2.4. Afrika'nın Kalkınması İçin Resmi Kalkınma Yardımları (ODA)

Kıtayı modern Dünya sistemi ile entegre etmek için uluslararası çaba yürütülmektedir. Özellikle 2000 sonrasında büyük iletişim, ulaştırma ve bilgi teknolojilerindeki değişimle birlikte Dünyamızda refah ve zenginliği hızla artıran çok büyük sosyo ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu refah ve zenginlik artışı, yeterli üretim faktörlerine sahip olmayan, mukayeseli üstünlükleri sadece işleyemediği doğal kaynaklara dayanan, üretimi ihtiyacını karşılamaktan çok uzak, dolayısı ile ihtiyaçlarını karşılamak için ödeyemeyeceği borca muhtaç Afrika ülkelerine ulaşmamış, aksine dengesizliklerini arttırmıştır.

Adil olmayan refah paylaşımı neticesinde ekonomik ve sosyal sorunların, çatışmaların, siyasi istikrarsızlığın ve göç hareketlerinin en fazla yaşandığı bölgelerden birinin Afrika

(**diğeri Ortadoğu**) olması şaşırtıcı değildir. Bir bölgedeki istikrarsızlığın artık küresel hale geçmiş Dünyamızın diğer bölgelerini de olumsuz etkileyeceği gerçeğinden hareketle, BM başta olmak üzere uluslararası örgütler aracılığı ile yoksul ülkelere yardım edilmesine, kalkınma hedef ve programları uygulanmaya çalışılmaktadır. [190]

Bu ülkelere öncelik tanıyan yardım programlarından birisi 1960'ların başında uygulamaya alınan Resmi Kalkınma Yardımı (Official Development Assistance - ODA) dır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'ne üye 34 ülkeden 29'unun yeraldığı ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve BM Kalkınma Programı (UNDP)'nin gözlemci olarak katıldığı OECD'ye bağlı Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) üyeleri başta sınırlı sayıda ülkenin katkı sağladığı ODA yardımları Afrika ülkelerinin ödemeler dengesi için çok önemli olabilmektedir.

Askeri amaçlı verilemeyen ve hibe veya en az %25'i hibe düşük faizli "yumuşak kredi"ler BM veya DB gibi uluslararası kuruluşlar aracılığı ile kullandırılabildiği gibi, borç veren ile alan ülkeler arasında ikili anlaşma şeklinde de olabilmektedir.[191] BM gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin %0,7'si oranında ODA desteği sağlamalarını hedef olarak belirtmekte olup, sadece çoğu Kuzey Avrupa'da yeralan çok sınırlı ülkenin bu orana ulaştığı bilinmektedir.

Bu desteğin anlamı ve boyutunu ortaya koymak amacıyla Dünya Bankasının son yayınlamış olduğu veriler ışığında 2017 yılı ile 1960-2017 toplam teknik işbirliği hibe şeklinde verilen ODA desteği aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Görüleceği üzere 1960-2017 arası sadece teknik işbirliği hibe şeklinde destek verilen ilk 10 ülke içinde 5, ilk 20 içinde 11, ilk 30 içinde 16 Afrika ülkesi bulunmaktadır. Bir bütün olarak bakıldığında ise gelişmekte olan ülkelere 2017 yılında verilen 162,8 milyar $ ODA yardımlarının %32,4'ü olan 52,8 milyar $'ı Afrika'ya, bunun da %86,1'i (45,5 milyar $) Sahra Altı ülkelere verilmiştir.

[190] http://www.unicankara.org.tr/today/3.html Erişim: 22.09.2020
[191] https://data.oecd.org/oda/net-oda.html Erişim:29.09.2020

Tablo 32: Teknik İşbirliği Hibe Şeklinde Verilen Oda Yardımları ($)

	2017 Bin $				1961-2017 - Toplam Bin $	
1	B.Şeria ve Gazze	555.600		1	Irak	67.720.740
2	Küba	373.060		2	Afganistan	57.292.570
3	Ürdün	288.180		3	**Mısır**	**51.248.950**
4	Lübnan	196.440		4	**Etiyopya**	**45.264.160**
5	Suriye	189.130		5	**Dem. Kongo**	**41.618.480**
6	**Güney Sudan**	**166.070**		6	**Tanzanya**	**40.541.670**
7	Kırgızistan	132.270		7	Suriye	40.396.890
8	**Tanzanya**	**100.770**		8	Hindistan	34.583.870
9	**Etiyopya**	**90.610**		9	Bangladeş	32.712.180
10	**Mali**	**89.060**		10	**Mozambik**	**32.560.110**
11	Irak	83.830		11	İsrail	32.556.770
12	Afganistan	74.550		12	Pakistan	32.036.310
13	**Dem. Kongo**	**74.100**		13	Ürdün	30.725.680
14	Kore	61.960		14	B.Şeria ve Gazze	30.537.990
15	**Nijerya**	**60.610**		15	**Nijerya**	**29.881.660**
16	Haiti	59.910		16	**Sudan**	**28.294.710**
17	Türkiye	57.240		17	**Uganda**	**25.169.870**
18	Yemen	52.340		18	**Kenya**	**23.381.500**
19	**Mozambik**	**46.290**		19	**Zambiya**	**23.217.190**
20	Bangladeş	45.680		20	**Gana**	**21.853.300**
21	**Somali**	**39.760**		21	Endonezya	17.693.710
22	**Burkina Faso**	**39.160**		22	Polonya	17.164.670
23	**Senegal**	**38.780**		23	**Fildişi Sahili**	**16.990.590**
24	**Gana**	**38.150**		24	**Mali**	**16.950.170**
25	Kolombiya	35.060		25	Vietnam	16.536.650
26	Ukrayna	34.230		26	**Malavi**	**16.491.040**
27	Pakistan	33.270		27	Haiti	16.485.310
28	**Kenya**	**32.850**		28	Türkiye	15.993.820
29	**Uganda**	**32.360**		29	**Somali**	**15.590.290**
30	**Nijer**	**27.320**		30	**Senegal**	**15.473.500**

https://data.worldbank.org/indicator/BX.GRT.EXTA.CD.WD?view=chart verilerinden derlenmiştir.
(10.7. 2019 tarihinde güncellenmiş rakamlardır. Erişim: 4.9.2019)

Teknik işbirliği desteğinde olduğu gibi toplam desteklerde de hemen hemen aynı ülkeler öne çıkmaktadır. **Etiyopya, Nijerya, Tanzanya, D. Kongo, Kenya, Sudan ve Uganda 2017'de 2 milyar $ üzerinde yardım** alan ülkelerdir. Sahra Altı'na yapılan uluslararası yardımlara ve donörlere bakıldığında %57'si Kalkınma Yardımı Komitesi üyesi 29 ülkeden, kalan bölümü ise yaklaşık %70'i Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nden olmak üzere yılda ortalama 40-45 milyar $ toplam yardım sağlanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, toplamda ODA desteği kullanıcısı Afrika ülkeleri yer almaktadır. DAC donörleri tarafından 2017 yılında sağlanan 25,7 milyar $ yardımın yarıdan fazlası ABD ve Birleşik Krallık tarafından sağlanmaktadır. Ancak ABD yardımlarını 10 yıl öncesine göre %87 artırmış iken, Birleşik Krallık yardımları hemen hemen aynı kalmıştır. Aynı dönemde Fransa, Hollanda, İtalya ve Japonya yardımlarının da yarı düzeylerde azalması söz konusudur. Bununla birlikte AB yardımlarının %26 artmış olması Fransa, Hollanda ve İtalya'dan kaynaklanan azalmayı kısmen telafi etmiştir.

Tablo 33: Net ODA Desteği Kullanıcıları (Milyon $-Dönemde 1 Milyar $'ı Aşanlar)

	2013	2014	2015	2016	2017
Sahra Kuzeyi, Toplam	**8 801**	**7 326**	**5 006**	**5 369**	**3 327**
Fas	2 009	2 240	1 481	1 992	1 885
Tunus	715	923	475	627	776
Libya	129	210	157	179	432
Cezayir	203	161	87	158	189
Mısır	5 513	3 538	2 499	2 130	- 114
Sahra Altı, Toplam	**46 082**	**44 262**	**42 724**	**41 762**	**46 480**
Etiyopya	3 886	3 584	3 235	4 074	4 117
Nijerya	2 516	2 479	2 432	2 498	3 359
Tanzanya	3 433	2 651	2 582	2 318	2 584
Kenya	3 307	2 661	2 464	2 188	2 475
D. Kongo	2 584	2 400	2 599	2 102	2 280
Güney Sudan	1 399	1 964	1 675	1 587	2 183
Uganda	1 697	1 634	1 628	1 757	2 008
Mozambik	2 313	2 106	1 815	1 529	1 776
Somali	1 055	1 109	1 261	1 184	1 760
Malavi	1 133	931	1 049	1 241	1 515
Mali	1 398	1 236	1 204	1 208	1 356
Gana	1 328	1 123	1 769	1 316	1 257
Ruanda	1 086	1 035	1 085	1 147	1 225
Kamerun	752	856	663	757	1 213
Nijer	797	918	868	951	1 207
Zambiya	1 145	998	797	964	1 023
Güney Afrika	1 295	1 077	1 420	1 180	1 014
Senegal	994	1 109	879	737	910
Burkina Faso	1 045	1 123	997	1 027	885
Sudan	1 507	875	900	811	840
Fildişi Sahili	1 273	925	653	616	827
Liberya	536	750	1 094	815	622
Sierra Leone	449	914	946	693	538
Afrika, Bölgesel	1 909	2 495	3 325	2 777	2 993
AFRİKA TOPLAMI	**56 792**	**54 083**	**51 055**	**49 908**	**52 800**

Kaynak: Development Aid At a Glance, 2019 Edition, OECD

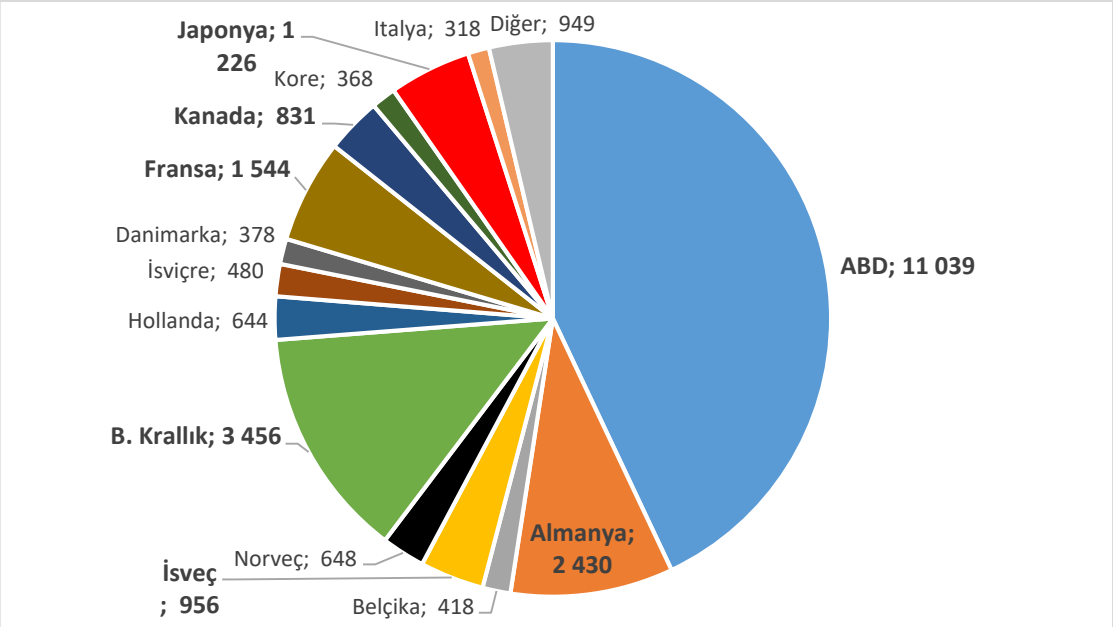
G.Kore'nin yardımlarının 7 kat artış göstermiş olması, buna karşın DAC üyesi İzlanda ve Polonya'nın yalnızca 10 milyon $ düzeyinde yardım ile yetinirken, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya ve Yunanistan'ın yok denebilecek yardımı diğer altı çizilecek hususlardır.

Uluslararası Çoktaraflı Örgütlerden sağlanan yardımlar içinde, Afrika Kalkınma Bankası (yılda 2 milyar $ dolayında yardım gerçekleştiriyor) yanında AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile savaş için BM çağrısı ile 2002 yılında kurulan en büyük destekçisi **Bill Gates Vakfı** olan **Küresel Fon** (yılda 2,5-3 milyar $ yardım) ile yine aynı Vakfın kurucusu olduğu **Küresel Aşı Birliği** (yılda 750 milyon $ düzeyinde yardım) dikkat çekmektedir. Bu yardım fonlarının kuruluş amaçları dahi Sahra Altı ülkelerinin içinde bulunduğu durumu anlatan birer göstergedir.

Bu yardımlar her ne kadar ülkelerin ödemeler dengesi için çok önem arz etse de, kalkınmayı sağlamak bir yana son derece olumsuz mevcut yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yetersiz kaldığı açık bir gerçektir.

Donör ülkelerin ODA yardım tercihlerinde yöneldiği ülkelerin, ilgilendikleri, bir anlamda "yaşam alanı" olarak gördüğü ülkeler olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerekir. Bu itibarla ana donörlerin en fazla destek sağladığı ilk 10 ülke ile ODA yardımlarının donör ülkelere dağılımı Ek'de sunulmaktadır.

10 yıl öncesine göre Sahra Altı'na desteği en fazla artıran ülke ABD'dir. Bu ülkenin toplam yardımı içinde ¼ pay alan Sahra Altı bölgesine, yeni dönemde destek, toplamın 1/3'ünün de üzerine tırmanmıştır. Kanada da, bölgeye yardımı, oransal olarak az da olsa artıran diğer donördür. Etiyopya, Nijerya ve Tanzanya her iki ülkenin de bölgede ortak ilgisine mazhar olduğu gibi 10 yıl öncesine göre sağlanan destek sıralamasında söz konusu 3 ülke üst sıralara tırmanmıştır.

Kaynak: https://www.oecd.org › dac › development-finance-data

Şekil 59: Sahra Altı'na ODA Yardımlarının DAC Üyesi Donörlere Dağılımı (Mn $)

İlk 10 ülkeyi veren ekteki Tabloda yeralan diğer 6 donörün tamamında, Sahra Altı'na sağlanan ODA desteği oransal olarak azalmıştır. B. Krallık ve Fransa tarafından verilen destekler içinde bütünün yaklaşık yarısı olan bölge payı %30'un altına gerilemiştir. Hollanda için %32,3 olan pay %18,6'ya, Almanya için %30,7 olan pay % %11,6'ya, İsveç için % 30,3 olan pay %24,7'e, Japonya için %20,5 olan pay %8,8'e gerilemiştir.

Bu veriler **Japonya ve Almanya'nın Sahra Altı'na ilgisinin eskisi kadar yüksek olmadığını** göstermektedir. Her iki ülke için 2006-7 döneminde yardımların en çok yöneldiği ülke Nijerya iken, 10 yıl sonra Nijerya'nın ilk 10'a dahi girememiş olması ilginç bir veridir.

Payı azalmakla beraber halen Sahra Altı için ABD'den sonra en büyük destek sağlayıcı B.Krallık'ın da tıpkı ABD ve Kanada gibi Etiyopya, Nijerya, Tanzanya üçlüsüne yoğunlaştığı görülür.

Etiyopya ilk 8 donörün 5'inde ilgi odağıdır. Fransa geleneksel olarak Fransızca konuşan Kamerun, Senegal ve Fildişi Sahili (ve Kuzey Afrika'daki Cezayir, Fas, Tunus eski sömürgelerine) yönelmiştir.

G. Sudan ABD, Kanada ve Hollanda için son yardım listelerinde ilk 10'da yer almaya başlayarak dikkat çeken diğer ülkedir.

AB kurumları aracılığı ile sağlanan ODA destekleri, bölgeyle tarihi sömürge ilişkisi olan Fransa dışında üye devletlerin bireysel olarak sağladığı oranın ötesinde 2017 yılı itibariyle %24,6 düzeyindedir. Etiyopya, Nijer ve G. Sudan sırasıyla 11, 13 ve 14. sırada en çok destek sağlanan ülkelerdir.

BÖLÜM IV

TECRÜBE VE SOSYO EKONOMİK VERİLERLE AFRİKA PAZARINDA POTANSİYEL ULUSLARARASILAŞMA ALANLARI VE İŞADAMLARINA ÖNERİLER

4.1. Afrika İle İlgili İşadamları, Kamu Kurum-Kuruluş Temsilcileri İle Mülakat Sonuçları

Bu bölümde, çalışmamız çerçevesinde önceki bölümlerde değerlendirilen nicel verileri, nitel verilerle de desteklemek hedeflenmiştir. Bu çerçevede iki türlü nitel veri kullanılmıştır:

-Bunların ilki, Afrika ile ilgili bizzat tarafımızca yürütülen ve kaynakçada belirtilen yayınlaştırılmış geçmiş saha çalışmaları, yurt içinde veya Afrika'da işadamları ile yapılan görüşmeler, heyet kabulleri, protokoler ve iş toplantılarındaki değerlendirmeler, karşılıklı ticareti geliştirme kuruluşları ile temaslar ve Nijerya'da organize edilen fuardan edinilen izlenimleri de içeren kişisel iş tecrübesi birikimidir.

-Bilgileri güncel olarak da doğrulayabilmek amacıyla başvurulan ikinci nitel veri edinme yöntemi, bazı işadamlarımızla ve ülkemiz adına Afrika'da görev yapmış bazı kamu kurumları ile sektörel çalışma yapmış dernek temsilcileri ile yapılan şifahi mülakattır.

Mülakat yapılacak işadamlarımızın seçiminde **geçmişte ve/veya günümüzde Afrika'da faaliyet göstermiş olması** ilk kriter olmuştur. Bu kriterin yanında, **farklı sektörlerden olması, farklı firma büyüklüklerinin olması, ihracat yapan, bayilik veren, kendi pazarlama ağını oluşturan ve en sonunda doğrudan yatırım yapan da dahil olmak**

üzere, uluslararasılaşmanın farklı aşamalarında bulunan kişilerden olmasına gayret edilmiştir.

Bir ülkede **iş yaparken ihtiyaç duyulan gümrük, nakliye ve danışmanlık hizmeti** gibi destek çalışmaları yapan firma temsilcileri ile, Afrika ile ilgili somut ve aktif çalışmalarda bulunan **Türkiye Büyükelçilik ve Ticaret Müşavirliği temsilcileri yanında fuar düzenleyen ticareti geliştirme kuruluşu** çalışanları da listeye alınmıştır.

Ekte sunulan 21 kişilik liste incelendiğinde, 4 ülkede araştırma yapmakla beraber ticari faaliyette bulunmamış 1 firma ile, tek ülkeye ihracat gerçekleştiren 1 firma dışında tamamının, Kıtanın farklı yerlerinde faaliyette bulunmuş, (1'i 52 ülkede ihracatçı, 2 ülkede yatırımcı, bir diğeri 27 ülkede organizasyon yapmış gibi) kişiler olduğu görülecektir.

Görüşmelerin 4'ü yüzyüze-17'si ise telefonla aşağıdaki soru formu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu anlamda, çalışma kapsamında edinilen tüm nicel ve nitel veriler, bir arada değerlendirilerek Afrika pazarının swot analizi çıkarılmış, Afrika'daki potansiyel uluslararasılaşma bölgeleri ile riskli bölgeler belirlenmeye çalışılmış, işadamlarımıza Afrika'yla ilgili uluslararasılaşma çabalarında somut ve pratik uyarılar yapılmıştır.

Afrika Pazarı Değerlendirme Mülakat Soru Formu

1) Afrika pazarında ne zamandır, hangi ülke/ülkelerde varsınız? İlk nasıl başladınız? Uluslararasılaşmada hangi aşamadasınız?

2) Pazara girmeden önce dış pazar araştırması yaptınız mı? Yaptınızsa yöntemi?

3) Afrika'ya özgü ürün geliştirme süreci tecrübelerinize göre nasıl gerçekleşmekte?

4) Uluslararası pazarlama faaliyetlerinin uygulama ve kontrolünü nasıl yapmaktasınız?

5) Tüketici yapısı ve pazar hakkında görüşleriniz neler? Türk işadamları için hangi sektörler şanslı?

6) Bölgeye özgü fiyatlandırma, tutundurma ve dağıtım politikalarınız nasıl?

7) İş yaparken karşılaşılan güçlükler nelerdir?

8) Türkiye'nin ürün ve ülke imajı nasıldır?

9) Afrika pazarındaki rakipler kimlerdir?

10) Afrika'nın geri kalmasının nedeni sizce nedir? Düzelebileceğini düşünüyor musunuz?

11) Türkiye için potansiyel arzeden ilk 5 ülke- 10 ülke- ve neden?

12) Türkiye için riskli gördüğünüz ilk 5 ülke- 10 ülke- ve nedeni?

13) Türk işadamlarına pazarda önerileriniz nelerdir?

14) Gelecekte Afrika'da uluslararası pazar olarak beklediğiniz trendler?

Mülakatlardan elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür;

1) Afrika pazarında ne zamandır, hangi ülke/ülkelerde varsınız? İlk nasıl başladınız? Uluslararasılaşmada hangi aşamadasınız?

Yapılan görüşmeler ve gözlemler çerçevesinde firmalarımızın Afrika'ya girme çabalarının genelde "**alıcının inisiyatifi** ile" Cezayir, Mısır başta Kuzey Afrika'ya yönelik bavul ticareti ile üzerinden başladığı söylenebilir. Pazarla ilgili, Devletin çalışmalarıyla paralel 2000 yıllarının başında farkındalığın arttığı, 2008 sonrasında ise faaliyelerin yoğunlaştığı görülmektedir. Ak Parti hükümetlerinin Afrika'ya özel ilgi gösterdiğinin, ilişkilerin gelişmesinde hızlandırıcı etki yaptığını özellikle belirtmek gerekir.

Firmalarımızın büyük kısmı coğrafi yakınlık, pazar büyüklüğü, tarihi ilişkiler ve dış ticaret için daha uygun kurumsal ve beşeri altyapı dolayısı ile Kuzey Afrika ile başladığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede **ilk adım atılan ülkeler** sektörlere, firmaların yeterliklerine göre değişmekle beraber **Mısır, Libya ve Cezayir** önde gelmekte, **Fas ve Tunus** bu ülkeleri izlemektedir.

Mısır'la özellikle 1998'den itibaren karşılıklı liderlerin ziyaretleri ile hızlanan ilişkiler, Mısır Devlet Başkanı Mübarek'in Türkiye ile ilişkilere verdiği önem, Suriye ile

Türkiye'de Kürt ayrılıkçı terörist faaliyetlerine verdiği destek üzerine yaşanan krizin çözümünde Mübarek'in rolü, ABD ile birlikte çıkarlar çerçevesinde ortak politika izlenmesi ve ABD pazarına daha rahat girebilmek için Türk firmalarının Mısır'a yatırım yapmaları ile gelişmiş, tekstil, inşaat ve otomotiv sektörlerinin lokomotifliğinde artan ticaret, diğer sektörlerde işadamlarını da Mısır'a yönlendirmiştir.

İlişkilerde çok önemli yeri olan diğer ülke olan **Libya'da öncü sektör inşaat** olmuştur. Türk yurtdışı müteahhitlik hizmetlerininin başladığı 1972-79 arası, uluslararası projelerde payı %65, 1980-89 arası %55 olan Libya, sektörün pazar çeşitlendirmesi ile oransal olarak azalsa da, 1990-99 arası %11,6 ve 2000-2009 arası %10,3 ile değer olarak önemini sürdürmüştür.[192] İnşaat sektörünün doğası gereği konutla ilgili, mermer, seramik, vitrifiye, musluk, batarya, mobilya, elektrik tesisat, inşaat malzemeleri ve benzeri yüzlerce tamamlayıcı sektörü kendisiyle beraber Libya'ya çekmiştir.

Cezayir yine **tekstil yanında, özellikle demir çelik** sektörü ile giriş yapılan bir alandır.

Türk perakende sektörünün Fas ve Mısır'da varlığı Türk ürünlerinin pazara girmesinde önemli avantaj sağlamaktadır. BİM'in 2020 sonunda Fas'ta 550 (2009 ilk mağaza), Mısır'da 300 mağazası (2013 ilk mağaza) olduğu yatırımcı raporlarında[193] yer almaktadır. Bu arada Fas'ta Türkiye aleyhine gelişen olumsuz hava ve Serbest Ticaret Anlaşmasının askıya alınması gibi gelişmelerle Fas operasyonlarında %35 oranda Faslı ortak alınması yoluna gidildiğini hatırlatmak gerekir.

Ülkemizin büyük şirketlerinin Afrika pazarına girmek için Kuzey Afrika'da Mısır ve Cezayir ile Güney Afrika'yı üs seçtikleri görülmektedir. Örneğin;

- Evyap (Yurtdışında ilk fabrikasını 2002'de Mısır'da açmıştır. Diğeri 2012-Malezya)

- Hayat Kimya (İlk yurtdışı yatırımını 2005'de deterjan fabrikası ile Cezayir'e yapmış, daha sonra Mısır ve Fas ile Kuzey Afrika'ya girmiş, 2015'de büyüme stratejisi ile önce

[192] Türk Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri (tmb.org.tr), (Erişim: 06.01.2020) https://www.tmb.org.tr/duyurular/Turk_Yurtdisi_Muteahhitlik_Hizmetleri_2019_06Ekim2020.pdf
[193] https://www.bim.com.tr/Categories/673/yatirimci-sunumlari.aspx (Erişim: 06.01.2020)

Batı Afrika'ya Nijerya (pazarın %55'ini almıştır), 2019'da ise Doğu Afrika'ya Kenya iştirak yatırımları ile girmiş- toplamda 1 deterjan fabrikasına ek 3 bebek bezi, 2 temizlik kağıdı fabrikası kurmuştur)[194]

-Yıldız Holding-Ülker (Mısır – kuruluş 2009, bisküvide ilk sırada iken, kekde ikinci ve çikolatada ilk 5'de olma hedefi raporlarında vardır-),[195]

-LC Waikiki (2009'da Mısır'da açtığı mağaza ile girdiği Afrika'da, daha sonra açtığı mağazalarla tüm Kuzey Afrika'ya girmiş, Sahra Altı'na ise Kenya, G.Afrika, Zambiya ve Kongo ile açılmış[196], Fildişi Sahili, Gana, Angola, Senegal'e de girme niyetini açıklamıştır*****),

-Ayka Tekstil- 2010'da 100 milyon $'ın üzerinde yatırımla Etiyopya'nın en büyük entegre tekstil fabrikasını kurnuştur. 7000'i aşkın çalışanın bulunduğu tesis ürünlerini Avrupa ve Japonya'ya ihraç etmektedir. [197]

-Arçelik (Afrika'nın en büyük üreticisi Güney Afrikalı Defy Appliances'ı 2011'de aldıktan sonra- G.Afrika'da 2, Londra'da 1 üretim tesisi- Beko ile Mısır'a satış ve pazarlama alanında 2012'de girmiştir),[198]

-Tosyalı (Afrika'nın en büyük yatırımlarından olan ve toplam bedeli 6,5 milyar $ olarak belirtilen demir çelik tesisini 2011'den itibaren aşama, aşama Cezayir'de tamamlamakta olup, 4. ve son faz sürmektedir, Kıtada bir sonraki ülke olarak Senegal'in tercih edildiği belirtilmektedir),[199] ******

---

[194] HAYAT KİMYA https://www.hayat.com.tr/tr/MedyaMerkezi/HaberDetay/9 (Erişim: 14.01.2021)

[195] ulker-3q-2020-webcast-presentation_web.pdf file:///C:/Users/tezer/Downloads/ulker-3q-2020-webcast-presentation_web.pdf (Erişim: 06.01.2020)

[196] LC Waikiki - Kurumsal | Hakkımızda, ***** YK Kurulu Başkanı V.Küçük'ün 16 Şubat 2020 tarihli açıklaması

[197] https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-yatirimci-etiyopya-da-7-bin-kisiye-istihdam-sagliyor/922544 Yönetim Kurulu Başkanı Yusuf Aydeniz röportajı (29.09.2017 tarihli haber)

[198] Tarihçe (arcelikas.com), (Erişim: 06.01.2020)

[199] Tosyalı Holding | TOSYALI HOLDİNG SENEGAL'E EKONOMİ BÖLGESİ KURUYOR (tosyaliholding.com.tr) https://www.tosyaliholding.com.tr/medya-merkezi/basinda-biz/2019/tosyali-holding-senegale-ekonomi-bolgesi-kuruyor, ****** bu arada Cezayir'in ulusal enerji şti.Sonatrach ile Türkiye'nin Rönesans İnşaat'ın Adana'da Yumurtalık'ta petrokimya yatırımı Ocak 2020'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ziyaretinde gündeme gelmiştir. Yılda 450 bin ton polipropleni üretilecek tesisin Cezayir'den alacağı hammaddeyi işlemesi öngörülmektedir

gibi Türkiye'nin büyük kurumsal ve uluslararasılaşmış oldukları açık firmalarının Afrika kıtasındaki uluslararasılaşma çalışmalarına da en gelişmiş ekonomiler olan Kuzey Afrika ve G.Afrika'dan başladıkları sonucuna ulaşmak mümkündür. Tabi ki, yine yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi uluslararasılaşmada deneyimli bazı firmalar da, diğer büyük ekonomiler olan Nijerya ve Etiyopya'ya, Gana, Kenya ve diğer ülkelere yönelmektedir. Uluslararasılaşmanın ihracatla başlayan ve aşama aşama doğrudan yatırıma giden süreçleri göz önüne alındığında, firmaların Kıtaya ilk giriş ve sonrasında yatırım noktalarının en fazla dış ticaret yapılan ülkeler olması beklenen ve uluslararasılaşma aşamalarını doğrulayan bir veridir.

Afrika'ya giriş çabalarının 2005-2008 dönemi ile hızlanması da görüşmelerde ifade edilen bir konudur. Ülkemizin, Afrika'nın farkına vardığı **1998 sonrası uygulamaya başladığı politikaların etkileri ve yavaş yavaş meyvelerinin alınması, özellikle ilk Afrika Zirvesi'nin düzenlendiği 2008 sonrasıdır**.

Ara dönemde de bireysel olarak Kıtaya giriş yapan küçük girişimciler izlenmektedir. Küçük girişimcilerin çoğunun **Konya**, **Kayseri, G.Antep, Aksaray, K.Maraş, Urfa gibi orta ve güney illerin firmalarından oluştuğu, İstanbul'da ve batı Türkiye'de hakimiyet süren ilişkiler ve dağıtım ağları ile batı illerine yeterince açılamayan firmaların yönünü doğuya ve bu arada rekabetin çok az olduğunu düşündükleri Afrika'ya (Mavi Okyanus Stratejisi)** çevirdikleri görüşmelerde dile getirilmektedir. Kıtaya giren girişimcilerin küçük bir bölümünün, kalıcı olabildiği, hatta sektör ve pazar ülkesi çeşitlendirmesine de gidip, Türkiye'de pek bilinmez iken Afrika'da hatırı sayılır büyüklüğe ulaşabildiği belirtilmektedir.

Büyük, küçük girişimcileri harekete geçiren **en önemli motivasyon kaynaklarından biri,** Devletin Afrika'yı hedef göstermesi ve yönlendirmesi ile TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), münferit Ticaret ve Sanayi Odaları ile Borsalar, MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği), DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), **sektörel dernekler, ihracatçı birlikleri gibi kamu kurumları ve özel sektör birlikleri tarafından gerçekleştirilen organizasyonlardır.**

Bu organizyonlara, **TİKA** (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı), çeşitli **insani yardım Vakıfları, çeşitli belediyeler** gibi unsurlar da, fakir halka gıda, ilaç, barınma yardımı, su kuyularının açılması, tarihi ve dini eserlerin restorasyonu gibi faaliyetlerle **destek** vermiştir. Kıtayla ilgili her ne vesile ile olursa olsun yapılan çalışmalar, Kıta hakkında farkındalığı artırmış, faaliyetlerde yer alan kişilerin verdikleri bilgiler ve yönlendirme ile, organizasyonların peşi sıra işadamları ziyaretleri gerçekleşmiştir.

Afrika'ya girişte Devlet, Aralık 2013 sonu, açıkça kötü niyetli olduklarını anlayıp, karşı karşıya gelene kadar, cemaat görüntüsünde örgütlenmiş hain örgütün Afrika'da açmış bulunduğu okulları ve TOBB'a alternatif olarak, 2005'de kurup, Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da da temsilcilik de açtıkları TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu) işadamları örgütünü, Afrika pazarına giriş için kullanmış ve çalışmalarını desteklemiştir.

Afrika'da devlet yöneticileri, elitler ve askeri zümre ile ilişkiler Dünyanın pek çok yerinde olduğundan daha fazla ölçüde ticaret ve ekonomide yer almak için anahtar rol oynamaktadır. Bu hain örgüt tarafından, Afrika'nın her yerine yayılma çabası içerisinde "cemaat" kisvesi altındaki terör örgütü tarafından açılan okullarda, **bahsedilen zümre çocuklarının eğitilmesi ile kurulan yakın ilişkiler, bir kısım işadamını ve Türkiye'yi de Afrika'da aktif oyuncular içerisine** sokmuştur.

2) Pazara girmeden önce dış pazar araştırması yaptınız mı? Yaptınızsa yöntemi?

Her tür pazar araştırmasını layıkıyla gerçekleştiren, açık kaynaklardan elde ettiği bilgileri saha çalışmaları ile geliştiren, belirli sermaye birikimime ve ilişkilere sahip, uluslararasılaşmayı Dünyanın farklı yerlerinde deneyimleyen "büyük" ölçekli Türk şirketleri dışında, orta ölçekli şirketlerin de, önemli bölümünün bir ölçüde pazar araştırması yaptıkları anlaşılmaktadır. Görüşülen **firmaların tamamı, "alıcının kendilerini bulması şeklinde" ilk deneyimledikleri Afrika ihracatlarının ardından, firma sahibi veya ihracat pazarlama elemanları tarafından farklı sayıdaki diğer**

ülkeleri de ziyaret ederek piyasayı anlamaya çalıştıklarını bildirmektedir. Bu **araştırmalarda kullanılan yöntemler**;

-Avrupa'da sektörel en büyük fuarlara ürün sergileyen veya ziyaretçi olarak katılım sağlayarak, Afrika'dan da aynı şekilde katılımcılarla kart vizit alışverişi ile temas kurmak,
- Yerel büyük Afrika fuarlarına öncelikle 9-12 m^2'lik tanıtım standı ile veya ziyaretçi olarak katılmak,

-Hedef ülke saha ziyareti; gitmeden önce internet ortamında muhatap firma tespiti ile randevu alınmaya çalışılması ve daha çok gittikten sonra piyasada pazar, satış mağazası, market benzeri yerleri ziyaret ederek ürünleri, fiyatlarını tespit etmek, üretici isimlerini alarak bağlantı sağlanma gayreti,

şeklindedir.

Afrika'yla ilgili faaliyet gösteren **KOBİ niteliğindeki Türk işletmelerinin büyük bölümü ise, herhangi bir pazar araştırması yapmamaktadır**. Pazar araştırması yapmayan işadamlarının;

- Benzer firmaların ve çoğunlukla komşularının izlediği yol ve yöntemleri "o kazandı, biz de girelim" basit mantığı ile herhangi bir hazırlık yapmadan takip ettiği,

- Sektörlerinde yatırım yapan büyük firmaları takip ederek, onlara tedarikçi, yan sanayici gibi alanlarda hizmet vermek üzere, "**büyük balığı izleyen küçük balıklar** olarak ilerledikleri",

- Üye oldukları dernek, cemaat veya pazara bir şekilde girmiş arkadaş ilişkileri, yönlendirmeleri ile hareket ettiği, hedef ülkelere gerçekleştirilen cemaat, dernek toplu ziyaretlerinde kendilerine sağlanan mihmandar öğrencilerin bilgisi ile sınırlı kalarak piyasayı anlamaya çalıştıkları,

- Çok az bölümünün Türkiye'nin yurtdışı temsilcilikleri ile bağlantıya geçtiği ve geçenlerin genelde, sektörlerinde faaliyet gösteren firma bilgisi istemekle yetindikleri,

- İhracatın genelde Afrikalı şirketlerin, Türk firmalarını Türkiye'de bulmaları veya internet üzerinde ulaşmaları ile başladığı, ihracat kazancını artırmak isteyen firmaların veya başlamak isteyen firmaların genelde Odalar veya ihracatçı birlikleri tarafından organize edilen fuarlara katılarak, alıcının kendilerini ziyaret etmesini beklemekle yetindikleri,

görülmektedir.

3) Afrika'ya özgü ürün geliştirme süreci tecrübelerinize göre nasıl gerçekleşmekte?

Afrika'da fiyat en önemli kriterdir. Ürün standardı, marka ancak ülkelerin çok küçük nüfuslu bir bölümünce veya ülkede yerleşik yabancılar tarafından aranan kavramlardır. İhtiyacın bir şekilde karşılanması yeterli görülebildiği için **Afrika'ya özgü ürün geliştirme konusu, genelde ürün üzerinde maliyeti düşürücü önlemler şeklinde** yürütülmektedir.

Görüşülen firmaların büyük bir kısmı standart ürünler ile pazarda yer aldıklarını belirtirken, %25'lik bölümü özellikle Kıtada alım gücünün düşüklüğünden **daha az gramajlı ürünler, ürettiklerini** belirtmiştir. Gıda ürünlerindeki düşük gramajlı ambalajlar dışında, ev ve kişisel temizlik malzemelerinde, şampuanlarda **günlük veya birkaç kez kullanımlık ürünler** pazara verilmektedir. Bunun yanında, girilen ülkede **tüketici tercihlerine bağlı, şekersiz puding, şekeri artırılmış bazı gıda ürünleri, jöle tarzı sevilen ürünler de hazırlayan firmalar ile ucuz ama kaliteli 'basic' tarzı tekstil** ürünleri ticareti yapan firmalar bulunmaktadır.

Afrika'da gözlem yaparak eksikleri ve ihtiyaçları, pazarda yer alan ürün ve rakipler ile fiyatlar kıyasında, girişimci gözü ile tespit etmek önemli bir beceri olmakla birlikte sınırlı olup, **asıl izlenen yöntem, ithalatçının istediği özellikleri sağlamak**la yetinmektir.

4) Uluslararası pazarlama faaliyetlerinin uygulama ve kontrolünü nasıl yapmaktasınız?

Uluslararası pazarlama faaliyetlerinin uygulama ve kontrolünü küçük ölçekli ve ancak zaman zaman rastgele ihracat yapan, uluslararasılaşmanın daha çok başlangıcında olan küçük ölçekli firmalarda, genelde dış ticaret işlemlerine ve yabancı dile –genelde kısmen- vakıf, **işletme sahibinin ailesinden biri yürütmekte**, dışarıdan bir kişi eliyle uygulama ve kontrol ancak ikinci alternatif olarak gündeme gelmektedir.

Küçük ölçekli ve kurumsal yapısı sınırlı firmalar çok büyük olasılıkla, **gümrük müşavirleri veya uluslararası nakliye yapan firmalardan destek** almaya çalışmaktadır.

Daha kurumsal olan orta ve orta-büyük ölçekli firmalar ise pazarlama uygulama ve kontrolünü genel olarak, **bünyelerinde oluşturdukları ihracat ve pazarlama bölümleri aracılığı** ile sağlamakta, kıtayla ilgili hacmin artması halinde önce **Kıta, sonra aşama aşama ülke bazlı sorumlular, artırılarak** çözüm bulunmaktadır.

Uluslararasılaşmayı tamamlayan **büyük ölçekli firmaların** ise, doğrudan yatırımlarında;

-Ülkede yönetici ve mühendis gibi önemli kadroları Türklerden oluşturduğu,
-Ülke ve Kıta içerisinde dağıtım, lojistik ve yeni müşteri bulunması konularında orta düzey yönetici pozisyonlarında, Türkiye'de eğitim görmüş veya Türkçe bilen kişiler ile hedef ülkede önemli kamu, özel kesim temsilcileri ile bağlantı kurulmasında destek olabilecek kişiler veya elit zümrenin çocuklarını istihdam ettiği,
-Maliyeti düşürmek, bulunulan bölgede istihdam yaratarak, kamu ve yerel idareler ile halkın desteğini sağlayabilmek, teşviklerden veya faaliyetin sürdürülmesi için konulan; asgari ortaklık, sermaye ve istihdam koşullarını sağlayabilmek gibi saiklerle mavi yakalıları yerel çalışanlardan oluşturduğu,

faaliyet raporlarında ve yapılan görüşmelerde izlenmiştir. Örneğin Tosyalı Cezayir yatırımında toplam 4000 çalışan istihdam ederken, Türkiye'den getirdiği çalışan sayısını 600 olarak belirtmektedir.

Büyük küçük, tüm firma gruplarında ihtiyaca bağlı olarak, Türkiye içinde veya hedef ülkede başvurulan **en önemli kaynak, Türkiye'de eğitim görmüş eski öğrenci veya halen öğrenci** olanlardır.

5) Bölgeye özgü fiyatlandırma, tutundurma ve dağıtım politikalarınız var mıdır?

Afrika'da işadamlarımızın önemli bir bölümünün Afrika'ya özel bir politika belirlemedikleri değerlendirilmektedir. Şöyle ki, Afrika'yla ilgili çalışan firmaların büyük kısmı uluslararasılaşmanın ilk aşamasında olup, ihracat gerçekleştiren veya daha az bir kısmı da bölgede bir distribütörle, ya da toptancılarla çalışan firmalardır. Afrika'da finans, liman, gümrük, depolama ve ulaştırma altyapısının yetersizlikleri nedeniyle genelde FOB Türkiye teslim çalışılmakta olup, **fiyat, tutundurma ve dağıtım politikalarını alıcı veya aracı Afrikalı firma belirlemektedir.**

İnaktif kalarak, ticarette Afrikalı alıcıya çok bağımlı olmanın en büyük riski, pek çok işadamımızın tecrübesinde yaşandığı gibi, özetle "girişte sorun olmayıp tutundurmayı sağlayamayıp, piyasada 2-3 sene gibi kısa bir süre kalabilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Alıcı Türkiye'den sağladığı malı, ilişkiler derinleştirilip geliştirilemediği için, fiyat bazlı değerlendirmekte, daha uygun fiyat veren alternatif bulduğu anda tedarikçiyi değiştirebilmektedir.

Uluslararasılaşmayı tamamlamış ve Afrika'da doğrudan yatırıma giren firmalar ise, yıllardır aşama aşama gerçekleştirdikleri taahhütlerini, pazarı tanıdıkça artırmaktadır. **Tüm örneklerde firmalarımızın önce psikolojik ve lojistik olarak bir üs belirleyerek Kıtaya girdikleri ve zamanla farklı ülkelerde piyasayı ve aktörleri tanıyarak, yavaş yavaş ağ ilişkilerini geliştirerek diğer ülkelere geçiş** yaptığı açıktır.

Taahhütlerin artırılmasında piyasaları tanıma yanında özellikle son 5 yıldır, Afrika'da yeni yeni aktörlerin pazara girmesi ve artan gelir gücüne bağlı yerel üreticilerin sayısında görülen artış ile **gelişen rekabet, gözetim şirketlerinin ithalatı zorlaştıran**

uygulamaları ile birlikte yeterince pazar büyüklüğüne ulaşan bazı firmaları da, uluslararasılaşmada son aşama olan doğrudan yatırıma yöneltmektedir. Bu noktada, Kıtanın önce **Kuzey ve Güney, daha sonra Doğu ve Batı olarak dört ana bölgeye bölündüğü** dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, yaşanan bir sıkıntı da, Afrika'ya girişin, geçmişte, -neredeyse Devlet politikası olarak- bir terör örgütü olduğu ortaya çıkan cemaat yapılanması aracılığı ile yürütülmüş olmasıdır. Yıllarca Afrika'da kurulan okullar sayesinde hedef ülke üst kademesi ile geliştirilen ilişkiler çerçevesinde piyasaya nüfuz edebilen, tutundurma, dağıtım kanallarını cemaat ilişkileri ile kurgulayan ve kazanımlar da elde eden Türkiye, 2013 ve en son 15 Temmuz 2016 hain darbe girişimi ile cemaatin iç yüzünü görünce, **Dışişleri Bakanlığı başta Devlet imkanları ile bu yapılanmayı ortadan kaldırma politikasını doğal olarak uygulayınca, yanlış temeller üzerine kurulan ilişkiler de ortadan kalkmış, yılların birikimi zarar görmüştür.**

Türkiye, cemaatin okullarını Maarif Vakfı aracılığı ile uhdesine almaya çalışmakla birlikte, Etiyopya örneğinde olduğu gibi, cemaat bu okulları Alman, İngiliz ve benzeri farklı ülke okullarına çevirerek, dokunulmazlık kazanarak, kendinde tutma yolunu izlemektedir**. Cemaatin Türkiye adına sağladığı ilişkileri farklı ülkeler adına ve Türkiye aleyhine kullandığı belirtilmektedir. Maarif Vakfının zarar gören ilişkileri en başından ve yeniden kurgulamada ne kadar başarılı olabileceğini zaman gösterecektir. Her halükarda Türkiye'nin, "cemaat" dolayısıyla büyük bir zemin ve zaman kaybına uğradığı söylenebilir.**

6) İş yaparken karşılaşılan güçlükler nelerdir?

Afrika'da iş yaparken karşılaşılan en büyük güçlük, piyasanın son yıllarda sağlanan gelişmelere rağmen genelde ve derecesi farklı olmakla beraber, serbest rekabet ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde işlememesidir. Sömürge ilişkileri ile halen sürdürüldüğü düşünülen feodal düzende, piyasanın gelir getirici büyük parçalarının **az sayıda yeli yabancı aktörün elinde toplandığı ve yeni girişlere izin verilmediği bir yapı bulunmaktadır.** Bu yapı her düzeyde rüşvet sorununa ve ahlaki çöküntüye neden

olmakta, normal işleyen bir düzende topluma gidecek faydanın, çok az sayıda kişinin cebine gitmesi, toplumsal ve siyasi istikrarı da bozarak, iç karışıklıklara neden olmakta, terörü beslemektedir.

Yapıyı sürdürmek isteyen **sömürgeci devletlerin;**
- mevzuat düzenlemelerinde kendi lehlerinde vergi, gümrük ve ticaret kanunu hükümleri çıkarılmasında baskı yapmak,
-tarife dışı engeller, daha vize alımı aşamasından başlayarak çeşitli bürokratik engellemeler uygulatmak için ağ iilşkilerini kullanmaları,

pek çok halde Türk ürünlerinin sahip olduğu fiyat avantajına zarar vermekte, terminde yaşanılan sıkıntılar maliyetleri artırmakta, kimi hallerde doğrudan içeride yatırım dışında piyasaya girişi çok zorlaştırmaktadır.

Bu çerçevede görüşmelerde iletilen ortak sorunlardan biri, **dış ticarette istenilen bazı ilave belgelerin, test raporlarının, gözetim şirketi işlem ve maliyetlerinin yüksekliğidir. Özellikle referans fiyat** uygulaması ile vergilerin Avrupalı emsal ürünlerin fiyatları baz alınarak tahsil edilmesi, Türk ürünlerinin sahip olduğu fiyat avantajına zarar vermektedir. Uygulamalar öyle noktadadır ki, gözetim şirketlerinin bağlı oldukları ülke firmalarını kayırarak, rekabeti engelledikleri iddia edilmektedir.

Benzer şekilde bazı ülkelerde **kamu ihalelerinde, ülke dışından ve çoğunlukla eski sömürgeci ülkeden danışmanlık firmalarından hizmet alındığı**, danışmanların ise kendi haksız menfaat ve vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın getirdiği sevgi-sorumluluk-zorunluluk ile kendi ülke firmalarını avantajlı hale getiren raporlar tanzim ettiği örnek vakalar dile getirilmektedir.

Yine mevcut çarpık düzeni sürdürmek isteyen sömürgeci devletler ile, bu düzende kendileri de yer kapmak isteyen devletlerin, **demokratik olmayan yollardan "maşa örgüt-kişiler" aracılığı ile mücadelesi de, istikrarı bu kez dış kaynaklı bozmaya katkı** sağlamaktadır.

Dış ticaretin gelişmesi için şart olan **iletişim, finans, ulaştırma, gümrük, depolama ve sergileme alanlarının yokluğu**, Kıtanın gelişmiş Kuzey Afrika ve Sahra Altında birkaç ülkesi dışında çok büyük sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Ülkelerin çoğunda geçerli olan, gümrükten geçerken 10 bin $'dan fazla yolcu yanında **döviz sokulmasının kayda bağlı** olması, **finans sistemindeki sıkıntılarla** beraber bakıldığında önemli bir sorun olmaktadır. Fazladan getirilen parayı sokabilmek için deklere edilmesi halinde, aşan tutarın **resmi kurdan yerel paraya çevrilmesi**, piyasa kuru ile olan yüksek farklar nedeniyle büyük kayba neden olmaktadır. Bırakılan parayı döviz cinsnden alabilmek için ise ayları bulan bekleme süresi verilebilmsktedir. Deklere etmeme seçeneği ise açık risktir.

Pek çok ülkede, çoklu evliliğe izin verilmesi ve nüfus kayıtlarının da düzensiz olması, yeni yeni oluşturulmaya çalışılan nüfus idarei ve kayıt yöntemleri ile çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak nüfus kayıtları ile birlikte, iş yapılmak istenilen kişinin dahi bilmediği **kardeşleri, akrabalarının çıkmasının arazi kiralanmasında, miras hukukunda oldukça sorunlu** bir durum ortaya çıkarttığı örnekler bulunmaktadır.

Alım gücünün düşüklüğü piyasanın gelişmesi için sınırlayıcı etki yaparken, çok **ehil olmayan idarecilerin sorunları çözmekte yetersizliği** ve ülke **kaynaklarının** halka yansıyacak yatırımlara dönüşmeden, **az sayıda kişinin "gizli" servetine eklenmesi** ile **hızlı nüfus artışı birleşince**, ekonomik ve sosyal sorunların ağırlaşması da, güvenlik sorunlarını ağırlaştırmaktadır.

Dünya iş çevrelerinde çok meşhur olan "**dolandırıcılık**" hikayeleri karşılaşılması muhtemel tehditlere karşı uyarıcı nitelikte olup, iyice kontrol etmeden, gerekli teminatlar alınmadan, bol kazanç vadeden cazibeli işlere karşı girilmemesi önerilmektedir.

Afrika'da **devlet daireleri veya yerel idarelerle** olan iş süreçlerinin normal şartlar altında **çok yavaş ilerlemesi** bir vakıadır. Süreci hızlandırmak için haksız kazanç taleplerine hazırlıklı olmak gerektiği belirtilmektedir.

Afrika'da **zaman kavramının çok geniş kullanıldığı**, zaman konusunda verilen sözlere, randevulara pek uyulmadığı, hiçbir işin bedelinin peşin ödenmeyip, iş-hizmetin teslim edilmesinden sonra ödenmesi gerektiği, görüşülen tüm kişiler tarafından dile getirilmiştir.

Uluslararasılaşmanın ihracattan sonraki aşamalarında en büyük sorunlardan birisi, **güvenilir çalışan** bulmaktır. Özellikle Afrika'da idareci olarak istihdam edilecek kişilerin çok güvenilir olmaması halinde, çalışma saatlerine uymadıkları, belge düzeninin çok yerleşik olmamasından ve sistemsizlikten dolayı kaydı, kanıtlaması mümkün olmayan "… rüşvet verildi; …tamir ettirildi, ;,….hizmeti alındı, ….kişi …işi için çalıştırıldı" gibi açıklamalarla **giderleri yükseltip, gelirleri de düşük gösterebildiğine** dair olumsuz örnekler anlatılmaktadır.

Diğer taraftan **Türkiye'den giden çalışanların**, Afrika'daki "hiçbir yere benzemeyen" **ortama, yokluklara alışamadığı,** sosyalleşme imkanı bulamadığı, en basitinden **yemek kültürünün bile çok farklı veya hijyenik olmaması** ile sıkıntı yaşayıp, hedef ülkede kalmak istemediği de belirtilen sorunlar arasındadır.

Kıtada iş yapma güçlüğü ile ilgili bu bölümde bir kez daha altı çizilmesi gereken husus; **sömürgeci ülkelerin halen idari mekanizmada "devşirme"ler aracılığı ile kullanmaya çalıştıkları engellemelerden kaynaklanan ve çoğu halde doğrudan yatırımı zorunlu kılan haksız rekabettir.**

7) Türkiye'nin ürün ve ülke imajı nasıldır?

Türkiye'nin ülke ve ürün imajı oldukça olumludur. Özellikle Müslüman nüfus arasında Türkiye, hem Osmanlı döneminde halifeliğin merkezi olması hem de, gelişmiş Batı ülkeleri ile rekabet edebilen, ezilen Müslümanların sesi olan "rol model" bir ülke olarak görülmektedir.

Kıtada yüzlerce yıl kalmasına rağmen **"sömürgecilik ayıbının" bulunmaması gibi çok büyük bir avantaja** sahiptir.

Türk ürünleri, her alanda ihtiyacın çok yüksek olduğu Afrika pazarında, yer bulma şansına sahiptir. Bazı Afrikalı işadamlarının Türkiye'yi ve üretim kapasitesini, kalitesini tanımadığı, Müslüman ülke olması dolayısı ile, önyargıyla düşük kaliteli ülkeler arasında konumlandırdığı, Türkiye ve ürünlerini tanıyınca şaşkınlık geçirdiği belirtilmektedir. Bir kez tanıdıktan sonra ise durum tersine dönmektedir.

Hatta, yıllardır Afrika'yı ucuz ama çok kalitesiz mallara boğan Çin ve Hindistan gibi, pazar payı yüksek olan ülke ürünlerine ve halkın büyük kesminin alamadığı yüksek kalite-yüksek fiyatlı Avrupa-ABD ürünlerine karşı, makul kalite ve fiyat sunan Türk ürünlerinin avantajlı olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bazı ülkelerde Türkiye ve Türk ürünleri için, "**Müslüman üretimi ama Avrupa gibi, Çin fiyatında ama Avrupa kalitesinde**" denildiği bazı işadamlarımız tarafından dile getirilmiştir.

Tarım makineleri, traktör sektöründen örnekle, piyasada daha önce rakibimiz olan **İngiliz ve bazı Avrupa ürünlerinin fiyat yüksekliği, Hint ürünlerinin * düşük kalite ve geç teslimat, Çin ürünlerinin kalitesiz ürünlerle, fiyat avantajına karşın, genel imajına zarar verdiği, işin içine nitelik girince Türk ürünleri ile rekabet edemeyeceği, bir takım orta yüksek teknoloji ürünlerde ise kaliteyi tutturmasına rağmen yüksek montanlı teslimat istemesinin bu kez Türk ürünlerine pazar açabileceği ifade edilmektedir.**

Türk Hava Yolları, (THY) Türkiye'nin ticaretinin gelişmesinde, Türkiye ve Türk malı imajının yükselmesinde çok önemli katkı sağlamaktadır. Kıtayı Dünyaya en fazla bağlayan (**45 ülkede 75 noktaya uçuş**) havayolu olarak, sömürge havayollarına bağımlılıklarını kesmesinin yanında, Afrika'dan Uzakdoğu'ya uçuşlarda Avrupa havayollarına göre ortalama 4 saat uçuş süresinde zaman tasarrufu sağlamaktadır. Örneğin, Senegal'den Çin'e gidişlerde Paris aktarmalı olduğunda rotadan sapma ve aktarma süreleri ile İstanbul aktarmalı uçuşlar çok daha avantajlıdır.

THY'nin aktarmalı bilet alarak İstanbul'da da aktarma sırasında bir süre kalıp nihai

*Bahis konusu olan Hint *ürünleridir*. Kıtada yerleşik Hintli tüccarların ise rekabet avantajı bulunmaktadır.

güzergaha gidebilmek, Afrikalılar için tek bilete 2 ülke seyahate imkan vermesi nedeniyle tercih edilmektedir.

8) Afrika pazarındaki rakipler kimlerdir?

Afrika pazarında rakipler ucuz ürünleri ile Çin ve Hindistan, markalı ve kaliteli ürünlerde sömürge sistemini devam ettirmeye çalışan Fransa, geçmişte sömürge döneminde oluşturduğu sistem ve ilişkilerden istifade eden B.Krallık, ile ülke bazlı olarak sömürge döneminden kalma dil avantajını kullanan (Türklerin genelde İngilizceyi ticari dil olarak kullanıp bu dilleri pek bilmemelerinden dolayı) Portekiz ve İspanya'dır.

Belirtilen ana rakipler dışında ülkesine göre, geçmişte yerleşip piyasada önemli yer tutmuş ve kendi ülkeleri ile bağlarını sürdüren tüccar topluluklarının da önemli rekabet güçleri olduğunu belirtmek gerekir. **İngiliz İmparatorluğu'nun yaklaşık 150-200 yıl önce sömürgesi Hindistan'dan Afrika'daki sömürgelerine yerleştirdiği Hintliler özellikle Doğu Afrika'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerleştirdiği Lübnanlılar Batı Afrika'da etkendir.** Bahsedilen tüccarların yüzlerce yıldır Kıtada yerleşik olmaktan, kendi ana ülkeleri yanında İngiltere, Fransa gibi batılı ülkelerle olan ilişkilerinden (çoğu 2-3 pasaportlu oldukları bilinmektedir) kaynaklanan avantajları bulunmaktadır. Bunun yanında Beninliler de tüccar bir halk olarak tanınmaktadır; Örnek olarak **Nijerya'da Beninli** tüccarlar, **Gana'da Lübnanlı** tüccarlar, **Kenya'da Hintli tüccarlar** etkendir.

Rakiplerin pek çoğu yüzlerce yıldır Afrika'nın farkında iken Türkiye'nin, çok yakın bir geçmişte farkına varmış olması, rekabete Türkiye'den birkaç adım önde başlamalarına neden olmuştur. Küçüçük Hollanda'nın Kıtada en büyük yatırımcı olması, Türkiye daha farkında değilken, arayış içersindeki Hollandalı işadamlarının, somut bilgiler ve fizibilite çalışmaları çerçevesinde Etiyopya'da toprak kiralayarak çiçek yetiştirip, oradan Dünya pazarlarına girmesi başarı örneğidir.

Afrika gibi lojistik imkanlarının sıkıntılı olduğu bir alanda, arazisini kirayıp, ihtiyaç duyulan tohum, gübre hammaddeleri, çalışacak işçileri, kullanılacak makineleri tedarik

edip, ürünü kendi kamyon ve gemileri ile Dünya pazarlarına taşımak şeklindeki döngü, Afrikalıların arazi ve beden gücünü kullanmak için, **rekabette önde oldukları 4 konuyu ortaya koymaktadır;**

menfaat ilişkileri ağı, sermaye, planlama ve organizasyon becerisi.

Sömürgeciler geçmişte sağladıkları bağların hiçbir şekilde koparılmasına müsaade etmemektedirler. **Fransa örneğinden hareketle**,**-ki bu örnek tüm sömürgeci ülkeler için genellenebilir**- hemen hemen tüm Fransız sömürgelerinde **resmi dilin Fransızca** olması, Afrikalıların Dünyanın diğer bölgeleri ile **bağlantılarının uzun yıllar sadece Paris üzerinden aktarma uçuşlarla sağlanması, bürokrasi ve askeri alanda kilit** noktalara Fransa'da eğitim almış "**devşirme" yöneticilerin yerleştirilmesi**, Fransa'yı kayıran uygulamaları red eden yönetimlerin genelde, **darbe, suikast, iç karışıklıklar** gibi olaylarla uzaklaştırılmış oldukları, bu bağların sürmesini sağlayan, geçmişten günümüze süre gelen olaylardır.

9) Afrika'nın geri kalmasının nedeni sizce nedir? Düzelebileceğini düşünüyor musunuz?

Afrika'nın geri kalma nedeni sömürge geçmişi ile, düzeni hala sürdürmeye çalışan dış güçlerin içeride kendilerine yakın yöneticileri başa getirip, kullanma çabalarıdır.

Tabi ki bu geri kalmışlık farkı zamanla kapanacaktır. Özellikle, **iç bölgeleri geri bırakan ulaşım sorununu ortadan kaldıracak projelerin** buna etkisi olacaktır. 40-50 yıl önce çok fakir olan, Dünya savaşlarında harap olan ülkelerin geldiği nokta Afrika'nın geleceği için umutlu olmayı getirmektedir

15) Gelecekte Afrika'da uluslararası pazar olarak beklediğiniz trendler?

2000'li yılların başından bu yana Kıtada muhtelif ülkelerde faaliyet gösteren görüşülen kişilerin net bir şekilde tamamı, Afrika'nın çok hızlı bir gelişme süreci içerisinde

olduğunu gözlemlediklerini ifade etmektedir. Ülkenin durumunu Türkiye'nin yaklaşık 40 yıl önceki haline benzeten görüşülen kişiler, özellikle başkent ve önemli ticaret şehirlerinde çok değil 10-15 yıl önce 3-4 katlı binalar bulunmasını, bugün ise 10-20 katlı binaların hızla inşaasını örnek göstermektedir.

Gelişimin önünde hiçbir şey duramamaktadır. İnternet kullanımının artması ile Dünyadaki gelişmeler cep telefonlarına kadar gelenlerin ve dijital Dünyayı kullanan Afrikalıların sayısının yavaş da olsa artması, Afrika'da 2000 sonrası doğumlu (z) kuşağı genç nüfusun çokluğu, bu insanların kendi ülkelerinde de modern Dünya ile aynı haklara, ürünlere sahip olma beklentisini artırmaktadır. Bu beklenti, siyasette de etkisini göstermekte, halkın beklentisini karşılayamayan siyasetçiler sahneden çekilme durumuna gelmektedir.

Afrika dış güçler tarafından sömürülmek için karıştırılmadığı takdirde, gelişme farkını birkaç 10 yıl içerisinde kapatabilecek kaynaklara sahip bir Kıtadır.

Mülakatın diğer sorularına alınan cevaplar, aşağıda ayrı başlıklar halinde diğer nicel çalışmalar ve gözlemlerle birlikte daha detaylı olarak incelenecektir.

4.2.Türkiye'nin Afrika Pazarında Güçlü Oluşu İçin Pazar Değerlendirmesi

4.2.1. Tüketici Yapısı ve Tercihleri

54 ülkeli ve her ülkede 10'larca, bazen 100'lerce farklı etnik gruba sahip tam anlamıyla bir mozaik olan Afrika'nın tamamına yönelik, genel geçer bir tüketici profili çizmek imkansızdır. Yine de bir fikir vermek açısından, farklı özellikler taşıyan Kuzey Afrika ve G.Afrika Cumhuriyeti ile Seyşeller, Morityus ve Kabo Verde adaları hariç tutularak genel bir değerlendirmenin mümkün olabileceğine inanılmaktadır. Bu çerçevede geçmişte tarafımızca Mısır, Tunus, Nijerya, Etiyopya, Senegal, Mali, Fildişi Sahili, Gana'da muhtelif projeler için yapılan ve bazılarının sonuçları yayın haline getirilen, *saha çalışmalarında edinilen bilgi ve izlenimler, bu çalışma kapsamında işadamları ve Afrika*

ile ilgili kamu-özel kurum ve kuruluş temsilcileri ile yapılan mülakatlar ve literatür bilgileri ışığında piyasa ve tüketici tarifi yapılmaya çalışılacaktır. [200]

- Afrika piyasasının en belirgin özelliği ülke nüfuslarının çok yüksek bölümünün, çok düşük seviyeli gelire sahip büyük bir tüketici topluluğundan oluşmasıdır. 2015'de Dünya ortalaması %3,1 olan, **günde 1,9$'dan az gelirle yaşamak durumunda olan nüfusun oranı**, **Sahra Altı Afrika'sında %16,2 olarak ölçülmüştür**. Günde 3,20 $ altı gelirle yaşamak zorunda olan nüfusta oranlar Dünya ve sahra Altı için sırasıyla %26,4'e, %68,1'dir. **Eşik 5,50 $ düzeyine çıktığında ise oranlar %46,2'e, %86'ya çıkmaktadır.** Daha anlaşılır olması açısından 5,50$ altında gelire sahip nüfus oranının aynı tarihte ülkemizde %11,5, ABD'de %2 olduğunu belirtmek gerekir.

www.downtoearth.org.in/

childrenneedsfoundationplc

Kuzey Afrika'da yer alan Arap ve berberi kökenli ülkeler ile G.Afrika Cumhuriyeti hariç

[200] Tezer Palacıoğlu, Muhsin Akgür, **Nijerya** Ülke Profili, İTO, 1997/57, Tezer Palacıoğlu, Muhsin Akgür, **Etiyopya** Ülke Profili İTO, 1996/6 , Selin Sarı, Fahri Karbuz, Sahra Altı Ülkeleri: **Senegal, Mali, Fildişi Sahili, Gana**, Pazar Araştırması, İTO, 2008

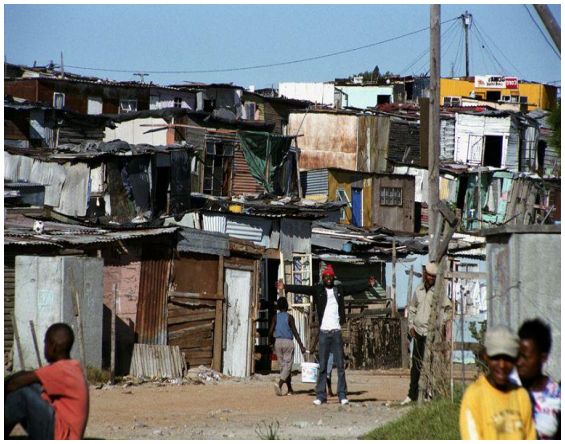
Afrika'nın tamamında "görmeyenlerin anlayamayacağı" bir yokluk ve fakirlik hakimdir. Her tür insani gelişmişlik düzeyinde en alt seviyede yer alan ülkelerde başkentler ve birkaç önemli liman kenti dışında, modern Dünyaya ait alt ve üst yapı görüntüleri yoktur.

- Kırsal alan nüfusu gelişmiş ülkelerin çok üzerindedir. Her tür alt ve üstyapı ile iletişim araçlarının yeterli olmaması nedeniyle kırsal alanda yaşayanların çoğu, başta çocuklar olmak üzere dış dünyaya kapalı bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. **Pek çok ülkenin, 1960-70'lerde yaşadığı göç olgusu ve kentleşme Afrika'da çok daha geç başlamış olup, halen devam etmektedir**

Gelişmiş ülkelerde pek görülmeyen, **gecekondularda yaşayan nüfusun Sahra Altı ülkeleri için genel ortalaması 2014 verileriyle %55,3'tür.**

https://www.qt.com.au/news/business-booming-illegal-abortionists-south-africa/3232059/

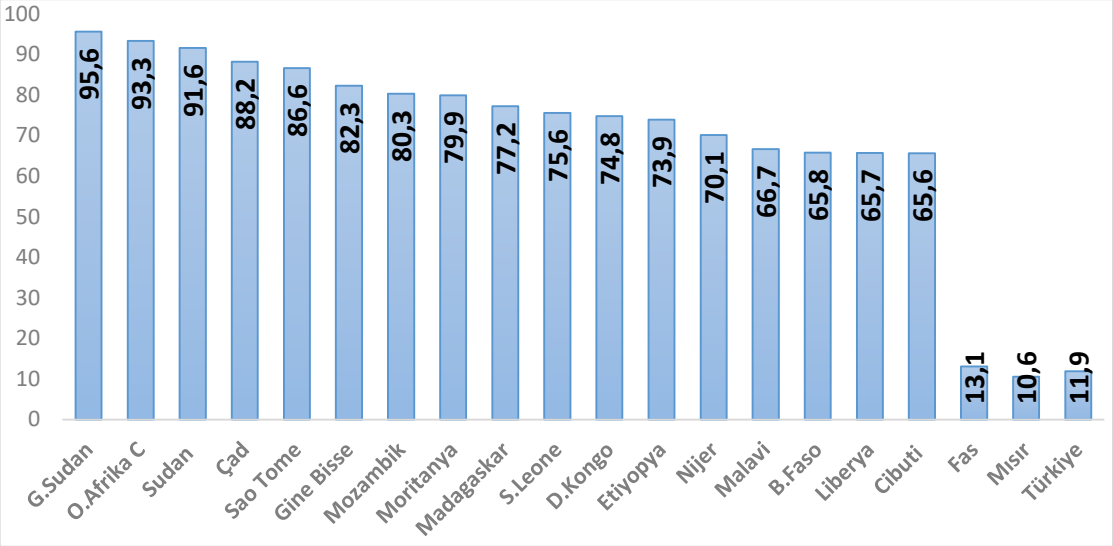
https://tr.pinterest.com/pin/815433076255351710/

Ev yapımında kullanılan malzemeler her tür teknolojiden uzak ve çok ilkeldir. Kentlerde dahi evlerin çok büyük kısmı tahta veya çamur kullamlarak gelişi güzel yapılmıştır. Ç**oğu evde su şebekesi bulunmamakta veya çok kötü durumlarda bulunmakta, neredeyse 1/3'ü-1/4'ü gaz lambaları ile aydınlatılmakta, yarısında tuvalet bulunmamakta**dır.

- Nüfusun yalnızca **%47,7'sinin elektriğe, 1/3'den azının temel kanalizasyon hizmetlerine, ¼'ten biraz fazlasının sağlıklı içme suyu sistemine ulaşabildidiği, yalnızca ¼'ünün ellerini yıkayabilecek su ve sabun gibi imkanlara sahip olduğu**,

Dünya ortalamasının 1/7'si, OECD ortalamasının ise 1/26'sı oranında kişi başı sağlık harcaması yapılabildiği göz önüne alındığında,

nasıl bir pazar ve tüketici yapısı ile karşı karşıya olunduğu daha net anlaşılacaktır.

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. World Development Indicators. Erişim-12.11.2020

Şekil 60: Gecekonduda Yaşayan Nüfus (2014 verileri)

- En düşük oranlı yaş grubunun yaklaşık **%5 ile 60 ve üzeri yaş olması ve hatta 45-59 yaş grubunun dahi %10'un altında kalması** sağlık sorunları olduğunu ifade etmektedir.

- Etiyopya dışında tüm ülkelerin sömürge geçmişine sahip olduğu Kıtada, sömürgecinin yaklaşımı ülkelerin bugünkü gelişmişlik düzeylerinde doğrudan etkili olduğu açıktır. İstisnasız tüm sömürgecilerin Afrika halkları için geçmişte layık gördüğü haklar, sağladıkları şartlar, kurdukları altyapı çok geridedir. Bununla birlikte –**olumsuzlar içinde**- yapılan bir kıyasta, İngiliz İmparatorluğuna bağlı sömürgelerin, alt yapılarının daha iyi durumda olduğu, sömürge yönetiminin Afrikalılar için olmasa bile, kendi ana ülke vatandaşlarının bir gün bu topraklarda iş yapabileceği düşüncesi ile daha yaşanılabilir yapmak için, asgari de olsa bir sistem ve kendine benzer bir düzen kurduğu, saha çalışmalarımızdaki gözlemler ve görüşülen kişilerin çoğunluğunun söylemlerinde belirtilmiştir.

Karşı tarafta ise alt ve üst yapı açısından kötü durumda olan sömürgelerin Fransız sömürgeleri olduğu, Fransızların sömürdükleri ülkeye genelde bir şey katmadan, zenginliğini ülkelerine transfer etmekle yetindikleri, hatta sömürdükleri ülkenin bugününü de ipotek altına alacak düzenlemeler bıraktıkları genel ifadeler arasındadır.

Doğal olarak saha çalışmalarımızda ve mülakat yapılan kişilerin gözlemleri ile aktarılan çalışmalarda ilgili ülkenin, Kıtanın genelini tam olarak kavramaya yetecek **bilgiyi tam olarak kabul etmek büyük bir yanılgı olacaktır.** Bu tür gözlemlerin, kim tarafından yapılırsa yapılsın, ilgili ülkenin ticaretinin döndüğü başkent veya sınırlı sayıdaki ticaret kentinde, havaalanı-otel-ticaret merkezleri-ana caddeler- fuar alanı- restoran-Türkiye'den giden çalışanların yaşadığı özel semtler çerçevesinde ve sınırlı süre içerisinde yapıldığını, gözlemi yapan kişinin analitik düşünce gücünü ve şahsi yargıları, yaşadığı olumlu olumsuz tecrübelerini, bilgiyi aldığı kaynakların doğruluğu ve yeterliliği ile şekillendiğini, dikkate almak gerekir. **Bu itibarla yanıltıcı olması ihtimali de yüksektir. Bu gözlemleri "tüm İngiliz sömürgeleri, tüm Fransız sömürgeleri şöyledir…" şeklinde genellemek çok doğru değildir.**

Dolayısıyla, bu çalışma çerçevesinde edinilen nesnel ve öznel bilgiler çerçevesinde ifade etmek gerekirse; **şahsi düşüncemiz –mevcut durumda- alt ve üst yapısı biraz daha düzgün olan Kuzey Afrika ve Güney Afrika Cumhuriyeti ve nispeten küçük Ruanda ile ada ülkeleri olan Morityus, Seyşeller ve Kabo Verde dışında ilk 5 ülke sırasıyla; Nijerya, Etiyopya, Kenya, Senegal, Gana'dır.**

- Müslüman nüfus ile doğru orantılı olarak, yoksulluğun, ekonomik, sosyal, siyasi, her alanda kaos ve istikarsızlığın, terör olaylarının artmakta oluşu, medeniyetler çatışmasının bugün olduğu gibi, geçmişte de sahneye konulduğunun göstergesidir.

- Yıllarca sömürge yönetimi altında kalan, yönetilmelerini kolaylaştırmak ve direnişleri zayıflatmak için kasten farklı etnik, dini gruplarla karıştırılan ülkelerde, **yabancıların baskısıyla dinsel kimliğinden bir ölçüde uzaklaşanlar olduğu gibi, baskıya karşı radikalleşenler ile birlikte zaten mevcut olan çok çeşitli pagan dinleri nedeniyle pek çok ülkede karmaşık bir dini -sosyal mozaik** sözkonusudur. Hükümetler bu olayın bilinciyle dinsel ve etnik öğeleri dengede tutmaya çalışmaktadırlar.

- **Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir yer almadıkları**, hatta çoğu yerde ikinci planda kaldıkları ifade edilmektedir. Ekonomik gücü olmayan kadınlann, ekonomik seçimlerde karar verme yetkisi de sınırlı olmaktadır.

- İşsizlik ve hızla artan kontrolsüz nüfus artışının göstergesi olarak şehirlerde, özellikle "çoluk-çocuk", genç yaştaki insanların, yaya kalabalığı keşmekeşliği ve ellerinde, başlarında, tepsileri ile bir şeyler satarak geçimlerini sağlamaya çalışan insanların çokluğu, hemen dikkat çekmektedir.

- Aşağıdaki Tablo 34'de Afrika ile ilgili fotoğrafın gözönünde canlandırabilmesi için ilginç veriler çıkarılmıştır. Kıta genelinde maden ve doğal kaynak lisans gelirleri ve ihracatının ekonominin çarkları için önemi ortadadır. Tarımda çalışan nüfusun, toplamın yarısından fazla olması ekonominin genel durumununun tek başına en önemli göstergesidir. Bilindiği üzere tarımda çalışan nüfusun gelişmiş ülkeler ortalaması %5-6 düzeyinde olup milli gelir içinde payı genelde %10'un altındadır.

Sahra Altı Afrika'da ise elde edilebilen en son bilgi olan 2015'e göre tarımın milli gelir içi payı %17,5'tür. Bu rakamın 1981'de %23,9 olduğu ve düşüş trendi birlikte değerlendirildiğinde, **nüfusun yarıdan fazlasının istihdam edildiği tarım sektörünün %15 dolayında bir geliri ürettiği** ortaya çıkar ki, bu da harcanabilir gelir düşüklüğünü açıklar.

2005-15 yılları arasında kişi başı tarım üretim verimliliğine ilişkin verilerde de bu durum tespit edilmiştir. OECD ülkelerinde bu rakam 20 bin $'a yakınken Sahra Altı Afrika'da 1.109 $'da kalmaktadır.[201]

- İstihdam ile birlikte gelir içinde çoğu yabancılar tarafından işletilip üretilen, dolayısı ile Afrikalıların kendilerinin katma değerinin fazla olmadığı maden ve doğal kaynakların payının ağırlığı, ülke sanayi ve hizmetler sektörünün son derece geride olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

[201] Ayodele Odusola, Giovanni Andrea, & oth.**Income Inequality Trends in sub-Saharan Africa Divergence, Determinants and Consequences**, UNDP Overview, 2017 s.17

Tablo 34: Sahra Altı Afrika Demografik, Kalkınmışlık ve Piyasa Göstergeleri (Aksi belirtilmedikçe %)

	Sahra Altı	Dünya	OECD
0-14 arası nüfus (2018)	**42,5**	25,8	17,8
Tarımda çalışan nüfus (2019-toplam istihdamın)	**52,6**	26,9	4,4
Elektriğe ulaşabilen nüfus (2018)	**47,7**	89,6	100
Temel sanitasyon hizmetlerine ulaşabilen nüfus (2017)	**30,9**	73,4	98,5
Temel içme suyuna ulaşabilen nüfus (2017)	**60,9**	89,6	99,5
Güvenli içme suyu hizmetlerine ulaşabilen nüfus (2017)	**27,3**	70,6	92,7
Su-sabunla temel el yıkama imkanına sahip nüfus (2017)	**25,5**		
5 yaşın altı ölüm (kişi/1000 kişi-2018)	**83,0**	40,7	7,0
Sağlık harcaması (GSYIH-2017)	**5,2**	9,9	12,6
Kişi başı sağlık harcaması ($-Satın Alma Gücü-2017)	**200**	1409	5263
Cep telefonu abonelikleri (adet/100 kişide-2018)	**82,4**	106,4	121,2
İhracat/GSYİH (2018)	**25,3**	30,1	29,3
İthalat/GSYİH (2018)	**28,2**	29,3	28,9
Rezervlerin kaç aylık ithalatı karşıladığı (ay-2018)	**5,0**	10,9	8,6
Rezerv/Toplam dış borç (2018)	**33,2**		
Doğrudan yabancı sermaye girişleri (GSYİH-2018)	**1,8**	1,6	1,0
Maden, cevher ihracatı / toplam ihracat (2018)	**12,7**	4,0	4,0
Maden kiraları / GSYİH (2017)	**2,0**	0,5	0,3
Toplam doğal kaynaklar kira gelirleri/GSYİH (2017)	**9,2**	2,2	0,7
İş yapma kolaylığı endeksi (2019- 1-en kötü-100 en iyi)	**51,8**	63,1	78,1
İş kurmak için gereken süre (gün - 2019)	**21,5**	19,6	9,1
Hırsızlık veya şiddet nedeniyle kayba uğrayan firma (2019)	**23,4**	18,1	16,9
İhracat belgelerinin hazırlanması ortalama maliyeti ($-2019)	**173**	122	35
İthalat belgelerinin hazırlanması ortalama maliyeti ($-2019)	**287**	157	27
Gümrükte ithalat işlemlerinin tamamlanma süresi (saat/2019)	**126,2**	67,0	9,4
Gümrükte ihracat işlemlerinin tamamlanma süresi (saat/2019)	**97,1**	52,9	12,8

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir. World Development Indicators. https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&Topic=11

- Eğitim alan kişilerin çok az olması, iş imkanlarının bulunmaması ile birleştiğinde, işsizlik ve daha kötüsü "amaçsızlığın-umutsuzluğun" pençesi altında hayatlarını deyim yerindeyse "gün doldurarak" geçiren geniş halk kitleleri, yaşamsal ihtiyaçlarını ilkel şartlarda doğadan karşılamaya çalışmaktadır. Alışveriş ancak zorunlu hallerde, derme çatma ülkemizde onlarca yıl öncesinin sokak pazarları koşullarında yapılmaktadır.

- Bu ana kadar verilen gecekondu kullanımı, elektriğe, suya ulaşma istatistikleri ile günde 5,50 $ altında gelirle yaşayanların oranları ve diğer istatistiklerden de anlaşılacağı üzere genel olarak ülke nüfuslarının %80-90 gibi çok büyük bir bölümünün, günlük

yaşamını dahi güçlükle devam ettirebilecek bir gelire sahip olduklarını söylemek abartı olmayacaktır.

- Hemen her Afrika ülkesinde çoğu üst düzey askeri, sivil yetkili ve yabancılar olmak üzere %1-2'lik bir bölümün gelir düzeyinin inanılmaz boyutlara ulaşması büyük bir paradoks ve gelir adaletsizliğidir. Orta sınıf kavramı neredeyse yok gibidir.

Dünyada gelir dağılımı en bozuk 19 ülkeden 10'u Sahra Altı ülkeleridir; (en kötü durumda olandan başlayarak) G.Afrika (Dünya 1.), Namibya (3.), Botsvana (4.), O.Afrika C. (6.), Komorlar (7.), Zambiya (8,), Lesoto (9,), Esvatini (13,), Gine Bisse (15,), Ruanda (19.)[202]

- Gelir düşüklüğü nedeniyle piyasada **fiyat faktörü tercihte en belirleyici unsurdur.** Standartlar, ambalaj, marka gibi kavramların halkın büyük bölümü için önemi yoktur veya olsa bile alma imkanı olmadığı için anlamı yoktur. Fiyatı daha ucuz olan her türlü mal talep bulmaktadır. Ürünlerde hijyen koşulları ve ambalajın önemsendiğini söylemek mümkün değildir. Öyle ki, Avrupa ve Uzakdoğu kökenli **kullanılmış eşyaların, kullanım süresi dolmuş malların ithalatı önemli** bir pazar oluşturmuştur.

- Halkın büyük çoğunluğunda malın menşei tercih için bir etken değildir. Halk üzerinde **çeşitli ülkelerin malları için yerleşmiş çok belirgin bir kalite imajı yoktur**. Sömürge döneminin etkisiyle en azından **tüketicilerin bir bölümünde, bazı batılı ülkelerin mallarına karşı bir antipatinin** olduğu dahi söylenebilir.

- Gıda harcamaları en büyük harcama kalemi iken, **kırsal alanda nakit para karşılığı yerine ilkel mal mübadelesi** ile yapılan alışveriş gıda harcamalarının üzerine tırmanabilmektedir. Doğadan yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayan halkın önemli bölümü için para ve ticaretin ne kadar anlamı olduğu tartışılır.

Örneğin deniz kıyılarına yakın bölgelerde ikamet edenler balık ve su ürünlerini, kolay

[202] Ayodele Odusola, Giovanni Andrea, & oth. age s.3

ulaşabildikleri hindistan cevizi, muz gibi meyveleri tüketmekte, avcılık önemli bir kaynak olmaktadır.

- Davranışlarda sömürge döneminin izleri açıkça hissedilmektedir. Zengin tüketicilerin büyük çoğunluğu geçmiş dönemin izlerini unutturmak istercesine çılgınca para harcayabilmekte, İMAJ ve üstünlük gösterisine girebilmektedir.

4.2.2. Pazar ve Dağıtım Yapısı

- Afrika iş yapma kolaylığı endeksinde çoğu en kötü durumda olan ülkeleri barındırmaktadır. İş kurmaktan, izinlerin alınmasına, dış ticaret işlemlerinin yürütülmesinden, tasfiye sürecine, finansman işlemlerinden, sözleşmelerin uygulanmasına, hukuk ve adalet sisteminin çalışmasına her alanda büyük bir eksiklik ve düzensizlik hakimdir.

- Ekonomi ve istihdam, ağırlıkla tarım ve madenciliğe dayalı olup, ihracat gelirlerinin çok büyük kısmını oluşturmaktadır. Çoğu ülkede ekilebilir toprakların varlığına rağmen tarımın iptidai koşullarda yapılması, sulama imkanlarının kullanılamaması dolayısı ile tarım üretimi dahi yetersiz kalmakta, **açlıktan her yıl binlerce insan ölmektedir. Sanayi tesisleri nitelik ve nicelik açısından çok geride** olup, basit tekstil ve gıda-içecek üretimi ve otomotiv onarım, montaj dışında yok denebilecek düzeydedir.

- Ticaretin gelişmesi için en önemli öğelerden olan **ulaştırma ve haberleşme altyapısı, denizyolu ile ulaşıma olanak veren kıyılarda liman ve başkentler ile yer altı zenginlikleri ile bilinen maden kentleri dışında son derece yetersizdir.** Tarih boyunca Afrika'nın iç bölgelerinde ticaretin gelişmesine engel olan iç yolların yapımı yeni yeni gündemdedir. Kıtanın iç bölgelerine konteyner nakliyesinin, çok daha uzun mesafeli uluslararası deniz nakliyesinin 1,5, 2 katına ulaştığı örnekler çoktur. Ekonomik faaliyetlerin hala belli başlı şehirlere sıkışmış olması ülkeler ararasında da, ülkeler içinde de gelişmişlik farkını ortaya çıkaran, göçü artırarak sosyal sorunları büyüten etmenlerin başındadır.

Yine ticaretin geliştiği şehirlerde de, **İstanbul'daki Eminönü-Tahtakale benzeri 1-2 semt/çarşıdaki toptancı ve perakendeciler, dağıtım sisteminin kalbi** durumunda olup, diğer şehirlerden gelen perakendeci ve tüketicilere hizmet sunmaktadır. Farklı şehirlere uzanan dağıtım sistemine sahip firma sayısı yok denecek kadar az olup, ülke içi dağıtım sisteminin yetersizlikleri ticaretin zayıf noktaları arasında önde gelmektedir.

- Halkın çok büyük bir kesimine hitap eden ticaret, sokaklarda ve açık pazarlarda cereyan etmektedir. Hemen hemen her sokakta işporta tezgahına benzer tezgahlar bulunmakta ve buralarda gıda maddelerinden ev eşyalarına kadar her türlü ihtiyaç maddeleri bulunmaktadır. Halk, çoğunlukla tüketim için yollarda kurulan ve geceleri kandil ışıkları altında kimi satıcıların arabalarında satış yaptıkları, çok ilkel pazarlardan alışveriş yapmaya, bir anlamda mecbur kalmaktadır.

https://www.123rf.com/photo_10707594_gift-shop-in-africa.html

shutterstock.com • 738333040

- Tüm olumsuzluklara karşın daha önce de bahsedildiği gibi, ülkenin önemli pozisyonlarını elinde tutan kamu, özel sektör ve askeri elitleri ile, ekonomiyi kontrol eden-yönlendiren yabancı yerleşikler gibi %5-10 gibi nüfus olarak çok az olmakla beraber, ülkede yaratılan hasılanın çok büyük kısmını elinde tutan bir grubun varlığı, önemli potansiyel oluşturmaktadır. **Bu "elitler" grubunun ikamet, alışveriş, eğlence yerleri sıradan halktan kopuk özel korumalı alanlarda, "apayrı bir Dünyada"dır.** Sadece bu kesime yönelik ticaret yapan birkaç süpermarket, beyaz eşya ve giyim mağazası, ilaç ve kozmetik satış yerleri, hediyelik eşya satış yerleri klasik anlamda dükkan şeklinde bir işyerine sahiptir.

Bazı ülkelerde, orta gelir grubunda sınırlı sayıda halkın da alışveriş yapabildiği kimi marketlerde, ithal ürünlerin olduğu bölümlerde, çok yüksek fiyatlı, bazı Avrupa markalarının bolluğu dikkat çekmektedir. Bu ülkelerde sözkonusu malları alabilecek nüfusun azlığına bağlı, rafların da satılmayan ürünlerle doluluğu, "Acaba neden satılamayacağı bilindiği halde raflara bu kadar ürün yığıldı?" sorusunu akla getirmektedir. Mülakatlarımızda bu konuya değinen bazı kişilerin ortak düşüncesi, bu uygulamanın, geleceğe dönük olarak Avrupalı markaların tüketici bilincine imaj yerleştirme çabası olarak, bir reklam faaliyeti olduğudur.

Alım gücü düşük tüketici bütçesine uygun, standardı ve kalitesi düşük ürünleri almaya zorlanmakta, ancak alamadığı ithal ürünlerin görselliği ve kalitesi bilincine yerleştirilmektedir. Geliri düşük olduğu dönem "ulaşılamaz" olarak gördüğü ürünü, gelir sahibi olduğunda alma hedefi, bu durum gerçekleştiğinde, "ulaşabilme başarısı" ve geçmiş yaşam standartlarına göre, gelebildiği yeni yaşam standartları itibariyle tüketiciye psikolojik haz vermektedir. Tüketici her ne kadar ihtiyacı olmasa da, fiyatının önemli kısmını marka için verdiğini bilse de, **ürünü alabilmekle**, kendini sıradan ve değersiz hissettiren halktan ayrılarak, güçlü ve farklı hissettiren azınlığın arasına geçebilmiş olarak konumlandırmaktadır.

Kısacası, raflarda satılmasa da, mal bulundurmanın, Avrupalı markaların farklı şekillerde deneyebilecekleri ve daha pahalı olan reklam harcamalarına alternatif olarak kullanabildikleri bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

- İthalatların büyük bir bölümü özel firmalar tarafından yapılmaktadır. İthalatçılar ithal ettikleri malları sadece toptancı firmalara pazarladıkları gibi, bazen doğrudan kendileri de tüketicilere satabilmektedirler.

Afrikalı firmaların büyük çoğunluğu kayıt dışı olup, kayıt içinde olanların da çoğunluğu düşük sermayeli fert firması niteliğindedir. Bu nedenle uzmanlaşmış dış ticaret birimleri pek bulunmamakta ve ithalat bizzat firma sahibinin kendisi tarafından yapılmaktadır.

- Küçük boyutlu alıcılar yanında Afrika ülkeleri boyutunda büyük alıcılar önemlidir. Geçmiş çalışmalarımızda, **ithalatın önemli bir kısmının her sektörde mevcut birkaç büyük firma tarafından yapıldığı** izlenimi edinilmiştir. Zaten **Afrika'ya mal satmanın en güvenilir yolu da bizzat firma sahibi ile görüşüp anlaştıkdan sonra, mal bedelini peşin alıp ihracatı gerçekleştirme** yöntemidir.

- Genellikle çoğu ülkede ithalatçılar, nakit para ile yurt dışına çıkmakta ve parasını peşin ödeyerek ithalatını yapmaktadır.

- Piyasada faaliyet gösteren yabancı firmaların çoğunluğu yıllar önce ilgili ülkeye gelip yerleşmiş olan yabancılara (Çinli, Hintli, Arap, Avrupalı) aittir.

- **Afrika pazarında faaliyet göstermeye hevesli firma sayısının azlığı, iş yapma sistemine Dünyanın ticarette önde gelen ülkelerinin pek uyum sağlayamaması, pazarın ve tüketicinin alım gücünün düşüklüğü yanında, Kıtanın yeterince tanınmaması ve bilgi yetersizliğine bağlı güven unsurunun zayıf olması ve güvenilir firma/ortak bulma imkanının güçlüğü nedeniyle uluslararasılaşmada doğrudan ve acenta, distribütör vb. şekilde dolaylı ihracat dışında faaliyet gösteren yabancı firma sayısı *nispeten* azdır**.

Piyasada her tür ithal ürün bulunabilmekle birlikte **fiyatlarının, Dünya fiyatlarının 2-3 katı yükseklikte oluşu şaşırtıcıdır.**

- Özellikle otomotiv, elektrikli ev eşyaları, elektronik cihazlar, haberleşme ekipmanları, inşaat malzemeleri sektörleri başta olmak üzere "**tek yetkili distribütörlük anlaşmaları" şeklinde ülkelerin güçlü grupları, daha önceden ülkeye yerleşmiş yabancı tüccar grupları (Lübnanlı, Hintli, Nijerya'da Beninli, Frankofon ülkelerde Fransız gibi) aileleri aracılığı ile ticaret** yapılabilmektedir. **Bu ailelere ulaşmanın en iyi yolu "Sektörel Fuarlar"dır.**

- **Ticari ilişkilerde dolandırıcılık, sahtekarlık, anlaşmaya uymama, sözünden dönme** gibi haksız fiiller yaygındır. **Piyasada tutulan her türlü malın sahtelerinin kısa sürede piyasaya sürüldüğü** örnekler geçmişte saha çalışmaları sırasında

gözlemlenmiştir. Hatta sahte mal satışı öyle boyutlara ulaşmıştır ki, Nijerya örneğinde çöplerden toplanan **kullanılmış mal kutularının kullanılarak sahte malların piyasaya sürüldüğü, satılan birçok elektrikli aletin bazı parçalarının çalınmış** olduğundan kullanılamadığına dair tecrübeler dile getirilmiştir.

- Piyasaların çok belirgin bir özelliği de, **bütün alış-verişlerde pazarlık yönteminin** kullanılmasıdır. Birkaç istisna dışında pazarlıksız satış yapılan hiçbir ticarethane bulunmamaktadır. Özellikle müşterinin yabancı olduğunun anlaşıldığı durumlarda çok yüksek fiyatlarla pazarlık başlatılmaktadır.

- Güven unsuru zayıf olduğundan bütün **ticaret nakit ödemelerle gerçekleşmektedir. Vadeli satışlar, çek-senet ve kredi kartı gibi ödeme şekilleri piyasada çok nadir** olduğu gibi bu yöntemlerle mal satmak çok riskli olmaktadır. Kredi kartı ile ödemede bulunmak da son derece tehlikeli olmaktadır. Çeklerin paraya çevrilmesi zaman açısından önemli problemdir.

- **Yetersiz ve güvenilmeyen bir finans sistemini** genellemek mümkündür. Devletin sisteme müdahalesi çok fazladır. Bankacılık hizmetleri çok yetersizdir ve bankalarda kuyruk çok görülen bir durumdur. Elektronik bankacılık çok geridir. Bankalar arasında on line bağlantı yoktur. Bankaların çoğu otomatik para sayma makinelerinden bile yoksundur. Yatırım bankacılığı gelişmemiştir. Sigortacılık aynı durumdadır. Çoğu ülkede borsa kurulmamıştır.

4.3.Türkiye İçin Afrika Pazarının Swot Analizi

Tablo 35 : Afrika-Türkiye Ticari İlişkileri Swot Analizi

Güçlü Yönler	**Zayıf Yönler**
Türkiye'nin;	**Afrika'da;**
Kıtayla tarihi bağları, Sömürgeci olmayan geçmişi,	Hukukun üstünlüğü, demokrasi ve serbest ticaret kavramlarının yerleşmemiş olması, Can ve mal güvenliği riski bulunan ortam,

Bir bölüm ülkelerdeki Dini yakınlık,

Zor zamanlarda Kıta halkının yanında olan Türkiye Devleti ve yardım kuruluşları,

Türkiye Devlet üst kademesinin Afrikalı muhatapları ile geliştirdiği yakın ilişki, Türkiye'nin 43 ülkede Büyükelçilik açarak en yüksek düzeyde ve en geniş kapsamda temsil edilen ülkelerden olması

Afrika ülkelerinin Türkiye'de 33'e ulaşan Büyükelçiliklerinin getirdiği ilişki artışı

2020 yılı sonuna kadar sadece Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından burs sağlanan ve ilişkileri geliştirmek için aracı olabilecek 10 bin 500 Afrikalı öğrenci

Kıtanın her yerine yayılmış Türk işadamları

Türk işadamında kültür olarak ırkçılık olmaması,

Kıtaya ayak sağlayabilecek esnek çalışma, finans ve iş yapma yöntemlerine adapte olabilecek Türk işadamı yapısı, benzer yerlerde iş yapma tecrübesi

Sömürge alışkanlığı dışında, Batılı ve Japon İşadamlarının Afrika'ya adapte olma zorlukları

Türk mallarının kalite fiyat dengesinde olumlu imajı,

Türkiye'de kırsal kesimdeki deneyimlerle hazırlanan ürnlerin Afrika coğrafya, iklim ve fiziki koşullarına, yüksek teknolojili Batılı ürünlere nazaran daha iyi uyumu,

Afrika halkının zevkine ve alım gücüne hitap edebilecek ürün çeşitliliği,

Denizyolu nakliyesinin uygunluğu,

Yeterli adalet kurumu bulunmayışı, anlaşmazlıklarının hallinin imkansız olmasa bile çok uzun ve maliyetli oluşu,

Alım gücünün, yaşamsal ihtiyaçları bile karşılamaktan uzak, çok düşük olması,

İstihdam yaratılamaması, işsiz, gelirsiz ve bakıma muhtaç nüfusun sürekli artış göstermes

Kalifiye eleman eksikliği, çalışma kültürünün bozukluğu,

Ulaştırma ve iletişim altyapısının olmamasının, depolama, dağıtım ve lojistik imkanlarını çok sınırlı kılışı,

Gümrük sisteminin çok yetersiz, zaman ve maddi kaynak alıcı olması,

Finansman kurumlarının yetersiz ve güvenilmez oluşu, para transferlerinde yaşanan güçlükler, kambiyo kontrolleri, akreditiflerin komisyonları yüksek ABD ve AB bankaları üzerinden açılabilmesi,

Ticaret, üretim yapacak fiziki alanların yokluğu, olanların çağdışı koşulları,

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının yetersiz oluşu,

Eski sömürgecilerle istenmese de, dil ve para birimi ve kurulan ticaret birlikleri üzerinden sürdürülen bağlar,

İthal mallar için çoğunlukla eski sömürgeci ülkelerin gözetim şirketlerinden onay alınması zorunluluğu,

Barınma, eğitim, sağlık yeme içme, eğlence, gibi ülkede çalışacaklar için önemli konuların yetersizliği,

İşadamlarımızın;

Kıta hakkında değerlendirebilecekleri yeterli çalışma olmaması,

Fizibilite hazırlama kültürü ve olumsuz durumlarla ilgili planlarının genelde olmaması,

	Kobi boyutundaki çoğunun sermaye, dil ve dış ticaret bilen personel yetersizliği, genelde ticaret dili olarak öğrendikleri İngilizcenin Portekiz, İspanyol ve Fransız sömürgesi ülkelerde iletişim için yeterli olmaması Üretim aşamasında Çin, Hindistan gibi rakiplere karşı maliyet dezavantajı,
Fırsatlar	**Tehditler**
Gelecekte Dünyanın en büyük kısmını meydana getirecek olan çok genç nüfus, Neredeyse tüm sektörlerde doygunluk noktasının daha başlarında olan pazar, Kıtanın her alanda ihtiyacı bulunan alt ve üst yapı yatırımları, Uluslararası kurum ve kuruluşların finansmanını sağlayarak açtıkları ihaleler, Türkiye piyasasında ömrünü doldurması veya üretim hacminde-teknolojideki yenilikler ile artık kullanılamayacak olan makine ve teçhizatla Kıtada üretim yapabilme olanağı, Doğrudan yatırım halinde pekçok Afrika ülkesinde üretilen malların ABD, Kanada, Çin, Hindistan ve Avustralya gibi büyük pazarlara gümrük vergisi ve kota sınırı olmadan ihracı imkanı	Aşırı artmakta olan nüfus artışını kendi kaynakları ile kaldırma imkanı zayıf olan başta Nijerya, Tanzanya, Angola gibi ülkelerin komşu ülke kaynaklarına müdahale riski, Artan nüfusta umduğunu bulamayan insanların radikallere katılma ihtimali, Sömürge döneminden kalma etnik bölünmeler, kargaşa ve çatışma ortamı, Halen sürmekte olan feodal düzen, Yöneticilerde ve devlet kurumlarında yolsuzluk, kaynakların küçük bir zümreye ve onlarla iş yapanlara akıtılması, yaygın rüşvet, Darbelere açık, tüm kazanımları yok edebilecek kaygan zemin, rakip ülkelerin devlet kademesini yanlarına çekip, diğerlerini çalışamaz hale getirme riski, Yüksek devlet borçlarının ödenememesi halinde yaşamsal ihtiyaçların dahi karşılanamayacak olması, Pek çok ülkede çok büyük ekonomik ve sosyal sorunlara yol açan kuraklık ve hastalıklar, Profesyonel dolandırıcılık vaka örneklerinin çokluğu, Türkiye'nin 2013'e kadar Kıtada, ülke adına ilişkileri kurgulaması için, gerçek niyetini anlayamayıp destek verdiği cemaat ve okulları aracılığı ile kurduğu bağlantıların ortadan kalkmış olması, cemaatin farklı ülkeler adına çevirerek değiştirdiği okulları, organizasyonlar ile Türkiye aleyhine çalışmaları,

4.4. Potansiyel Uluslararasılaşma Bölgeleri

Bu bölümde Afrika Sahra Altı bölgesinde uluslararasılaşma çabaları için değerlendirilmesi önerilen ülkeler hakkında kısa bilgi verilecektir. Değerlendirme için yapılan mülakat ve geçmiş saha çalışmaları yanında, çeşitli uluslararası kaynakların yaptığı çalışmalar da incelenecektir.

İlk olarak incelenen çalışma DB tarafından yapılan bir çalışmadır. Bankanın, 1995-2008 ve 2015-18 yılları büyüme oranlarını ele alarak yaptığı bir çalışmasında Sahra Altı ülkeleri büyüme performansları açısından, **yıllık ortalama %5,4 büyüme eşiği baz alınmak suretiyle 5 kategoride** değerlendirilmektedir;[203]

i) %5,4 Ortalama Yıllık Büyümeyi Her İki Dönemde de Aşanlar (11 Ülke)

*Büyümede Artık İstikrar Sağlamış Olanlar***:**
Etiyopya, Ruanda, Tanzanya, Burkina, Faso, Gana

Büyüme Performansı İkinci Dönem Daha da İyileşmekte Olanlar-
Fildişi Sahili, Gine, Senegal, Kenya, Mali, Gine Bisse

ii) %5,4 Ortalamayı 1995-2008 arası İlk Dönemde Yakalayıp, 2015-18 İkinci Döneminde Ulaşamayanlar- *Ortada Kalanlar* (14 Ülke)

Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, D. Kongo, Kabo Verde, Gambiya, Madagaskar, Mozambik, Morityus, Nijer, Sudan, Sao Tome ve P, Togo, Uganda

ii) İkinci Dönemde Performansı Düşenler (%5,4'ten %1,2 ort. düşenler)-(19 ülke)
%1,2 ortalama toplam 19 ülkenin ortalamasıdır. Bir kısmı bu ortalamanın üzerindedir.
Üzerinde olanlar, ***kayanlar***; Altında olanlar ise ***geride kalanlardır***;

[203]Africa's Pulse, age, p.27

Performansı Kaygan Zeminde Olanlar-

Sierra Leone, Angola, Çad, Kongo C, G.Afrika, Nijerya, Lesotho, Namibya, Liberya, Botsvana, Malavi

Geride Kalanlar-

Zimbabve ve Burundi

Yine Dünya Bankası tarafından yapılan başka bir çalışmada Afrika Ülkeleri gelire göre 4 sınıfta değerlendirilmiştir;

Tablo 36 : Gelir Gruplarına Göre Ülke Sınıflaması

Düşük Gelir Grubu		Düşük-Orta Gelir Grubu	Orta Yüksek Gelir Grubu	Yüksek Gelir Grubu
Benin	Malavi	Angola	Botsvana	Seyşeller
Burkina Faso	Mali	Kabo Verde	E.Ginesi	
Burundi	Mozambik	Kamerun	Gabon	
O.Afrika C.	Nijer	Kongo C.	Morityus	
Çad	Ruanda	Fildişi Sah.	Namibya	
Komorlar	Senegal	Esvatini	G.Afrika	
D. Kongo	Sierra Leone	Gana		
Eritre	Somali	Kenya		
Etiyopya	G.Sudan	Lesotho		
Gambia	Tanzanya	Moritanya		
Gine	Togo	Nijerya		
Gine Bisse	Uganda	Sao Tome		
Liberya	Zimbabve	Sudan		
Madagaskar		Zambiya		

Kaynak: Dünya Bankası Haziran 2019

Sahra Altı'nda Türk firmaları için en önemli pazar olma potansiyeline sahip ülkeler ile ilgili **nüfus, milli gelir, ithalatı, doğal kaynakları, ekonomik ve siyasi istikrar gibi çeşitli kriterler çerçevesinde yukarıda bahsedilen uluslararası kuruluş raporları, Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı ve Trade Map ile IMF World Economic Outlook verileri temelde kullanılarak,** yapılan değerlendirmeye göre sıralama aşağıda yer almaktadır.

Sıralama, milli gelir, nüfus, makro ekonomik verileri, dış ticareti, aldığı yatırımlar, kredi kullanabilme kolaylığı, Türkiye ile ilişkileri, siyasi ortam, gelir dağılımı, istikrar gibi çok

çeşitli kriterlerden yararlanılarak, **Kıtayla ilgili bu çalışma dolayısıyla yaptığımız tüm literatür taraması ve ayrıca Afrika saha çalışmalarımız sırasındaki gözlemlerimiz** sonucunda oluşturduğumuz şahsi değerlendirmeye dayanmaktadır. Bazı ülkelerin Türkiye ile ticaretinde daha yüksek olan hacmine karşı daha alt sıralarda yer alması veya tam tersi, bu ülkelerin bugünü değil, gelecekte sahip olacaklarına inanılan nüfus, milli gelir ve sahip oldukları kaynaklarla alakalıdır.

Değerlendirilen bir başka unsur da **doğal kaynaklara ve tek sektöre bağımlılılarıdır.**

Tablo 37 : Doğal Kaynak Bağımlılığına Göre Ülke Sınıflaması

Kaynak Zengini Ülkeler (Üretimden Aldıkları Kaynak GSYİH'nın %10'unu Geçenler)		**Kaynak Zengini Olmayan Ülkeler**		
Petrol	**Maden-Metal**			
Nijerya (%8,6) Angola (%28,5) Çad (%19,4) E. Ginesi (%30,2) Gabon (%63,6) G.Sudan (%32,2) Kongo C(%61,6,6)	G.Afrika D.Kongo Botsvana Gine Liberya Morityus Namibya Nijer Sierra Leone Zambiya	Benin Burkina Faso Burundi Fildişi S. Etiyopya Eritre Esvatini Gana Gambiya Gine Bisse Kabo Verde	Kamerun Kenya Komorlar Lesotho Madagaskar Malavi Mali Morityus Mozambik O.Afrika C. Ruanda	Sao Tome Senegal Seyşeller Somali Sudan Tanzanya Togo Uganda Zimbabve

Kaynak: **Africa's Pulse**, April 2020, Vol.21 s.129, Parantez içi rakamlar ülkenin petrole bağlı gelirlerinin GSYİH oranını göstemektedir

Esasında mukayeseli üstünlük olarak görülen ve Kuzey Afrika ülkeleri, G.Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya dışında, hiçbir sanayisi olmayan ülkeler için, gelir kaynağı olarak olumlu görülebilecek olan bu konu, zaman zaman kriz dönemlerinde ülkelerin ekonomilerini alt üst edebilmektedir.

Nitekim Covid 19 Pandemisi tam olarak buna örnektir. Covid 19 dolayısı ile petrol talebinde ve fiyatlarında yaşanan düşüşün, ülkelerin bütçesinde neden olacağı kaybın

GSYİH'ya oranı G.Sudan'da %15,6, Kongo Cumhuriyetinde %8,5, Angola'da %6,7, E.Ginesi'nde %5,9, Çad'da %3,7, Nijerya'da %1,6'dır.[204]

Pazar olma potansiyeli en yüksek ülkeler arasında ilk sırada nüfus açısından tam anlamıyla bir Dünya devi olacak olan ve petrol rezervlerine sahip Nijerya gelmekte iken, Etiyopya, Sudan ve Somali nüfus kriterinden ziyade Türkiye ile özel ilişkileri ile ön plana çıkmaktadır.

Önemli olan bir nokta, **bu çalışmada** öncelikle Kıtanın daha az bilinen Sahra Altı ele alınsa da, Mısır, Libya Cezayir, Fas, Tunus, G. Afrika ***** gibi kapsam dışında bırakılan ülkelerin Afrika'nın en büyük pazarları arasında ilk sıralarda yer aldığı unutulmamalıdır. Bahis konusu 6 ülkeye ihracatımızın, kalan 48 ülkeye oranı 3/1'dir. Yani bu çalışmada nispeten bilindiği için kapsam dışında bırakılan bu 6 ülkeye 11,3 milyar $ ihracat yapılırken, kalan 48 ülkeye bu rakamın yarısı kadar ancak yapılmaktadır

Yine, Türkiye'nin yürürlükte olan 21 Serbest Ticaret Anlaşmasından 3'ü Mısır, Tunus ve Fas ile imzalanmıştır. [205] Cezayir ve Libya ile de STA çalışmarına başlanmıştır. *****

---

[204] **Africa's Pulse**, April 2020, Vol.21 p.83

* **Libya**- 7 milyon nüfusun çok büyük kısmı toprakların çoğunıun çöl olması nedeniyle Trablus (2,2 milyon), Bingazi (1,5 milyon), Mısrata (600 bin), El Beyda ve Sirte gibi sahil kentlerinde yaşar. Ataları Türk olan 80-100 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Topraklarının yalnızca %2'si yeterli yağış almakta olup %1'i tarım arazisidir. Ekonomisi çoğu Sirte havzasında bulunan, Dünyanın en kalitelilerinden olan petrol yataklarına dayanır.

G. Afrika- Çöl, tropik orman her tür doğaya sahip ülke bitki ve hayvan çeşitliliği ile ünlüdür. 1991'e kadar Anayasasında siyah, beyaz (%8,4), renkli (melez %8,8) ve Asyalı (%2,5) ayırımı bulunan ülkede bugün nüfusun %80'i siyahtır. Apartheid bitişi ile çoğu Hollandalı, Fransız ve İngiliz olan beyazların 1 milyonu aşan kısmı geri dönmüştür. %80 hristiyan, %2 müslüman bulunmaktadır. Kıymetli madenler, krom, kömür, demir açısından çok zengin ülke aynı zamanda önemli tarım ihracatçısıdır.

Cezayir- Yerleşim Akdeniz'e yakın Kuzeyde yoğunlaşmış olup güneyin büyük kısmı Sahra Çölüdür. Dünyanın, doğalgazda 4. petrolde 9. ihracatçısıdır.

Fas- Turizm, gübre (fosfat) ve tarım gelişmiştir.

[205] https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel (Erişim 18.01.2021) Fas ile olan STA, son dönemde Fas'ın, özellikle ülkede bulunan BİM Marketler Zincirinin rekabet gücü dolayısıyla ülkemize karşı yaklaşımı dolayısı ile Fas tarafından askıya alınmıştır.

*****Afrika'da diğer STA imzalanan ülkeler Morityus ve Sudan'dır. Morityus ile olan STA yürürlükte iken Sudan iç onay prosedürünün tamamlanmasını beklemektedir.
Kamerun, Çad, D.Kongo, Seyşeller ve Cibuti ile başlanan STA çalışmalarının hızlandırılması hedeflenirken, G.Afrika Cumhuriyeti, Cezayir ve Libya ile de STA başlatma girişiminde bulunulmuştur. Gana ile 2016'da imzalanan STA ise Gana tarafının onay aşamasında geri adım atması üzerine Ekim 2020 yılına kadar beklendikten sonra Ticaret Bakanlığı'nın STA'lar listesinden de kaldırılmıştır.

Ülkelerle ilgili tek tek değerlendirmeye geçmeden önce, bu çalışmada Çin'le ilgili yapılan incelemeler ışığında, Çinlilerin uluslararasılaşma çabalarının çok yoğun olduğu, dolayısı ile Türk firmalarına rakip olma durumlarının en yüksek olduğu ülkelerin toplu olarak belirtilmesinde yarar görülmektedir. Buna göre **Çin varlığının Afrika'da en çok hissedildiği ülkeler (14 adet);**

Angola, D.Kongo, Kongo Cumhuriyeti, Gabon, E.Ginesi, Moritanya, Zambiya, Etiyopya, Gine, Liberya, Lesotho, Madagaskar, Morityus, Togo şeklindedir.

4.4.1. Nüfus, Türkiye'den İthalatı ve İlişkileri ile Önemli Pazarlar

1) **Nijerya-** Kıtanın Mısır'dan sonra en gayrı safi yurtiçi hasıla açısından en büyük ekonomisidir. Dünyanın en **önemli petrol** üreticileri arasında yer alır. Kıtadaki 54 ülke arasında 2. büyük ihracatçı ve 5. büyük ithalatçı olmakla beraber, **20 milyar $ civarında yıllık dış ticaret fazlası ile Angola'dan sonra 2. sıradadır**. En fazla kredi geri ödemesi yapan 8. ülke olmasına karşın, **ödemeler için ihracat gelirlerinin %3'ünün yeterli olması** önemli bir göstergedir. Gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilebilecek **makine, elektrikli makine ve otomotiv sektöründeki ithalatları sırasıyla, 5,2/3,1 ve 2,3 milyar $ düzeyinde olup, yine sırasıyla Kıta içerisinde 5,3 ve 5. sırada**dır.

2100'e kadar ülke **nüfusunun** Çin ve Hindistan'dan sonra yaklaşık **732 milyon** ile 3. sırayı alacak olması ülkeyi öncelikli pazar haline sokma potansiyeli taşımaktadır. Bu nüfus **tüm Avrupa ve Japonya'nın toplamından fazla bir pazarı işaret etmektedir.** Zaten **G.Afrika ve Mısır'ın ardından yaklaşık 100 milyar $ ile en fazla yabancı yatırım stokuna ve 40 milyar $ ile Çin'in en fazla proje gerçekleştirdiği** ülke olması sürpriz değildir. Çin'in tek kalemde en büyük demiryolu (yaklaşık 7 milyar $) ve hidro elektrik yatırımı (yaklaşık 6 milyar $) ile Nijerya'da pozisyon alması geleceğe de yatırım olarak anlamak mümkündür.

Nijerya'nın araştıma konusu ülkeler içinde en büyük potansiyel olduğu görüşülen kişilerin tamamı tarafından tespit edilen ortak unsurdur. Bu ülke ile ilgili ortak tespitlerden biri de aşırı tehlikeli olduğudur. Öyle ki, bir işadamı Nijerya ile iş yapmak

için komşu Gana'da örgütlendiğini, görüşmelerini ve faaliyetlerini Gana üzerinden yürüttüğünü ifade etmiştir.

Bu olumsuz düşüncelerin temeline inildiğinde, bu kadar hızlı nüfus artışı doğacak ihtiyaçlar ile birlikte, her sektörde büyük iş olanakları barındırsa da, Nijerya'nın kendi içinde **4 ana etnik kökene bölünmüş, her tür farklılıklara toleransın düşük olduğu sosyolojik yapısı**, ülkenin fiziki alt ve üst yapısının bu kadar büyük nüfusu kaldırmada yaşayacağı sorunlar, müslüman ve hristiyanların değişik şehirlerde ağırlıkları ve hukuk dışı iş yapma kültürünün yerleşmişliği, **büyük tehlikeleri** de beraberinde getirmektedir.

2013'den bu yana Çad havzasında yaşanan sorunlar, **Boko Haram** terör örgütünün saldırıları gibi nedenlerle Nijerya'nın kuzeyinde, **2,5 milyonun üzerinde kişi yerlerinden** olmuştur. Özellikle büyük şehirlerde polisin aşırı şiddet uygulamasına karşı **Ekim 2020** içerisinde 4 hafta süren gösterilerde 51 sivil 11 polis memuru hayatını kaybettiği Devlet Başkanı Buhari tarafından açıklanmıştır.

Bunun da üzerine zaman zaman terör eylemleri ile adı duyulan Çad ve Nijer sınırındaki Borno Eyaleti'nde, **28 Kasım 2020 tarihinde** Zabarmari kasabasındaki bir pirinç tarlasında çalışan işçilere karşı Boko Haram terör örgütünün saldırısında önce 44 olarak açıklanan sonra sayısı 110'a çıkan tarım işçisinin, çoğunluğu kafası kesilerek öldürüldüğü, [206] aynı örgüt tarafından Katsina Eyaletinde 11 Aralık'ta 500'ün üzerinde, 19 Aralık'ta 84 öğrencinin kaçırıldığı, ilk kaçırma olayından sonra 344 öğrencinin teröristlerce salıverildiği, ikinci olaydan sonra silahlı çatışma ile tamamının kurtarıldığı[207] haberleri basına yansımıştır. Son olarak, Nijerya Lagos'tan hareketle G.Afrika'ya gitmekte olan Mozart adlı Türk konteyner gemisine **23 Ocak 2021 tarihinde Nijeryalı korsanlar tarafından düzenlenen saldırıda** 1 mürettebat öldürülürken, 15 kişi de rehin alınmıştır.[208]

Bu örneklerden de görüleceği üzere, **her an bir olumsuz gelişme yaşanabilecek yapıdaki Nijerya özetle, riski de-fırsatı da en yüksek olan ülkedir.**

[206] https://www.aljazeera.com/tag/boko-haram/ Erişim: 29.12.2020
[207] https://www.bbc.com/news/world-africa-55366468 Erişim: 17.12.2020
[208] https://www.dw.com/tr/nijeryada-türk-konteyner-gemisine-korsan-saldırısı/a-56328247

Türkiye 442 milyon $ ile Nijerya'nın ithalatı içerisinde %1'in altında pay sahibi olup, tedarikçileri arasında 21. sıradadır. Çin %25 ile ilk, Hindistan %12 ile ikinci sıradadır.

TC Ticaret Bakanlığı tarafından 2010'dan bu yana her yıl teşvik edilen Hedef Ülke ve Öncelikli Ülke listelerinde yer almaktadır. *****

2) **Etiyopya:** Yaklaşık 115 milyon ile Kıtanın ikinci büyük **nüfusunun 2100'e kadar 294 milyona** ulaşması beklenmektedir. Afrika'nın en eski, en güçlü imparatorluklarından biri ve **tarih boyunca sömürge edilememiş** olması nedeniyle mağrur ve güçlü tarihi mirası her alanda hissedilmektedir. **Kurumları devlet geleneğine uygundur**. Kıta içerisinde ve dışında saygınlığı vardır. **Etiyopya Havayolları, Kıtanın en gelişkin** hava ağına sahiptir.

Denize çıkışı bağımsız olan Eritre nedeniyle engellenmiştir. Zaman zaman kuraklığa bağlı açlık haberleri ile gündeme gelmekte oluşu, üzücüdür.

Afrika'nın **en büyük canlı hayvan varlığına** sahip olup, **kahve, bakliyat**, **tahıl, tekstil** üretimi önemlidir. Ülke **topraklarının %45'i tarıma elverişli** durumdadır. Son **20 yılda ortalama %9,1, son 14 yılda ise %11 ortalama ile büyüyen** Etiyopya, dünyada en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olmuştur. Ayrıca, **yeni doğalgaz rezervleri** bulunduğu basına yansımıştır.

2019 itibariyle **son 6 yılda Etiyopya'ya gelen doğrudan dış yatırımlar 2,7 kat artarak**, artış hızında ülkeyi Afrika'da ilk sıraya taşımıştır. 25 milyar $ ile Sahra Altında en fazla yabancı yatırımcı stoku bulunan 7. ülke olan Etiyopya, yine yaklaşık olarak aynı tutarda ve **3. sırada Çin projelerine ev sahipliği** yapmaktadır. **Çin'in en büyük tarım yatırımı** (toplamda yaklaşık 3 milyar $ ve tek seferde yaklaşık 680 milyon $), **en büyük Telekom** yatırımı (yaklaşık 3,2 milyar $) ile yaklaşık **2,5'er milyar $ demiryolu ve hidro enerji yatırımları** geleceğe verilen önemi göstermektedir.

*İhracatın geliştirilmesi için desteklenecek araştırma, mağaza, tanıtım, fuar vb faaliyetleri için ülkelerin ve destek oranlarının belirlendiği listelerdir. Hedef Ülkelerde özellikle Fuar katılımlarına ilave destek söz konusudur.

Yaklaşık 2 milyar $ ile en yüksek hazine garantili borç servisini gerçekleştiren Etiyopya, henüz potansiyelinin çok altında, düşük dış ticaret hacmine sahiptir. Gelişmişlik göstergesi makine ve elektrikli makine ithalatları sırasıyla, 1,6 ve 1,2 milyar $ düzeyinde çok aşağıdadır. Yine de, bu sektörlerde ilk 9 ve 6. büyük ithalatçı olan Etiyopya otomotiv sektöründe ilk 20 ithalatçı arasına girememektedir.

2003 yılında Etiyopya'da yatırım yapan Türk firması sayısı sadece 1, istihdam edilen kişi sayısı 5 iken, 2019 yılında yaklaşık **200 Türk firmasıyla işadamlarımız Etiyopya'daki en büyük özel sektör işvereni** konumuna yükselmiştir. Türkiye'nin doğrudan dış yatırımları toplamı 2 milyar ABD $'ı civarında olup, yaklaşık 20 bin Etiyopyalıya istihdam sağlamaktadır. Etiyopya, Çin ve Hindistan ile birlikte **Türkiye'yi üç stratejik ortağından biri** ilan etmiştir. **TİKA'nın Afrika'daki ilk ofisi** 2005'de başkent Addis Ababa'da açılmıştır.

Türkiye 378 milyon $ ile Etiyopya'nın ithalatı içerisinde %4,5 pay ile 6. sıradadır İlk 2 sıra, Çin (%28) ve ABD'ye (%12) aittir.

%63 hristiyan, %34 müslüman bulunmaktadır.

Ülkede her ortamda yaşanan kalkınma hamlesi 2018'de 20 yıl sonra Eritre ile imzalanan barış anlaşması ile geleceğe de olumlu bakılmasını sağlamışken, Eritre'ye yakın Tigray bölgesini yöneten isyancı Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF-Tigray People's Liberation Front) güçlerinin, 3 Kasım 2020'de ulusal ordu birliklerine saldırması ile başlayan iç savaş **28 Kasım'da ulusal ordunun Tigray eyalet başkenti Mekelle'ye girmesi** ile şimdilik sonlanmış gözükmektedir. Yine de, TLPF tarafından yapılan açıklamalar sorunun çözülmekten çok uzak olduğunu ve uygun ortam bulduğunda yine ortaya çıkacağına işaret etmektedir. [209]

[209] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiyopya-ordusu-tigray-eyaletinin-baskenti-mekeleyi-ele-gecirdi/2059208 Erişim: 01.12.2020

Etiyopya Başbakanı Ahmed'in Haziran seçimlerini covid pandemisi nedeniyle ertelemesinin ardından TPLF, hükümetin meşruiyetini tanımamaktadır. TPLF Başbakan Ahmed'in 2018'de iktidara gelmesşnden önce hükümet koalisyonunda etkin iken, 2019'da koalisyonun dağılmasının ardından koalisyon ortaklarının kurduğu yeni partiye girmeyi reddetmiştir.

TC Ticaret Bakanlığı tarafından **2012'de teşvik edilen Öncelikli Ülke listesine alınmış, 2013'den sonra da her yıl Hedef Ülke listesinde** yer averilmiştir.

3) **Kenya**- 53 milyon nüfusa sahiptir. (2100-125 milyon) İklim koşulları uygun, yaban hayat ve bitki örtüsü çok çeşitlidir**. Çay (Dünya ihracatında 2.), kesme çiçek (Dünya ihracatında 4.), kahve, balık, deri, sebze tohumu ve ile turizm** önemli kaynaklarıdır. Çin'in gerçekleştirdiği 17 milyar $ ile bu ülkenin ilgi alanında 5. sıradadır. Çin'in ülkede 2,6 milyar $'lık demiryolu ve 640 milyon $'lık tarım yatırımı önemlidir. Yine **Çin'in Büyük 4'lü" diye bilinen** Xinhua Haber Ajansı, CCTV (Çin Merkez Televizyonu), CRI (Çin Uluslararası Radyosu) ve China Daily gazetesinin **tamamının Afrika'da sadece Kenya başkenti Nairobi'de bulunması** ülkenin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Kaldı ki, verilen önem sadece Çin kaynaklı değildir. Ekonomisi son 20 yılda ortalama %4,6, son yılda %5,9 ile hızla büyümektedir. Kenya'da son dönemde bulunan doğalgaz rezervleri beklentiyi artırmıştır. 16 milyar $ yabancı yatırım stoku ile Kıtada 17. sırada yatırım almaktadır. 17-18 milyar $ yıllık ithalatı ile Kuzey Afrika ülkeleri, G.Afrika Cumhuriyeti gibi Kıtanın en büyük ekonomilerinin hemen ardından 7. sırada yıllık ithalat hacmine sahiptir. Gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilebilecek makine, elektrikli makine ve otomotiv sektöründeki ithalatları sırasıyla, 1,7/2,1 ve 1,3 milyar $ düzeyindedir.

Eski İngiliz sömürgeleri içinde Güney Afrika'dan sonra Kıtanın en iyi altyapısına ve sistemine sahip olması ile dikkat çekmektedir. Mombasa limanı ve Nairobi havalimanı Kıta için önemli aktarma merkezleridir. **ABD ve Batı Bloğu ile ilişkileri en iyi olan** Afrika ülkeleri arasında önde gelmektedir. Batı Dünyasından da en çok kredi alan, en çok ODA yardımı alan ülkeler arasındadır. BM misyonlarına ve ABD ile batı askeri güçlerine ev sahipliği yapmaktadır. Son olarak Biden'e karşı seçimi kaybeden **Trump'ın, 15 Ocak 2021'e kadar Somali'den asker çekeceği, buna karşılık çektiklerinin bir kısmını Kenya'ya yerleştirmeyi planladığı** haberleri basına yansımıştır.[210]

[210]https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-somaliden-de-asker-cekiyor-536305.html Erişim:5.12.20 20

Buna karşın, Sudan ve Somali gibi komşu ülkelerde, BM'nin farklı ülkelere yardımlarını kendisine ayırması dolayısıyla sevilmeyen bir yönetimleri vardır. Ayrıca, zaman zaman kuraklık yaşaması ve **El-Şebab teröristlerinin saldırılarına** uğraması diğer olumsuz yönleridir. Yine daha önce "Afrika Ülkelerinde Tolerans Değerlendirmesi" başlıklı Tabloda bahsedildiği üzere vatandaşların kendi **Hükümetlerinin ayırımcı politikalarına karşı en kötü algısına sahip** ülkelerden biridir.

Türkiye, toplam ithalatı içinde 209 milyon $ ve %1,5 pay ile 13. tedarikçi durumundadır. Çin %36 ve Hindistan %14 ile ilk 2 sıradadır. Yerleşik Hintli tüccarların etkinliği piyasada hissedilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı tarafından yurtdışı faaliyetleri desteklenecek **Öncelikli Ülkeler listesinde 2010-13 arası, Hedef Ülkeler listesinde 2014 ve sonrası yıllar yer verilmiştir.**

Halkın %83'ü hristiyan %11'i müslümandır.

4) **Senegal**-17 milyon kişiden oluşan pazarının 2100'de 63 milyon olması beklenmektedir. **Frankofon 14 ülke içinde Fildişi Sahili'nden sonra en gelişmiş ülkedir.** Ekonomi tarıma ve su ürünlerine dayalıdır. 2014'de açık denizde petrol rezervi tespit edilmiştir. Ayrıca **fosfat** önemli kaynaktır. Son yıllarda turizm gelişmektedir. **Son 20 yılda ortalama %4,5 dolayında hızlı büyüme** içerisindedir.

Yabancı yatırım stoku henüz 6,5 milyar $'da olsa da **2018'den 2019'a artış oranı %20'nin üzerinde**dir. **Frankofon ülkelerde** varlığı sınırlı olan **Çin'in** 5 milyar $'a yakın proje ile **en fazla yer aldığı ülkelerdendir**. Doğal olarak Fransa'nın etkinliği çok yüksektir. Fransa'nın ithalat pazarında en üstte yer aldığı az sayıdaki ülkeden biridir (%16,8).

Makine, elektrikli makine ve otomotiv gibi gelişmişlikte kısmen gösterge olarak değerlendirilebilecek sektörlerde ilk 5'te sıralanan ülkelerin oldukça altında da olsa her bir sektörde yaklaşık 500-600 milyon $ civarında yıllık ithalatı bulunmaktadır.

Türkiye, toplam ithalatı içinde 303 milyon $ ve %3,7 pay ile 8. tedarikçi durumundadır. S**on 7 yıl içinde Kıtaya ihracatta Türkiye'nin** %132 ile en y**üksek artış** sağladığı (100 milyon $'ı aşan ihracatlarda) 4. ülkedir. Son 12 yılda 2010-11 ve ardından 2018-21 arası **TC Ticaret Bakanlığı tarafından teşvik edilen Öncelikli Ülkeler listesinde, ve 2018-19'da da Hedef Ülke listesinde** yer almaktadır.

Nüfusun %90'ı müslümandır.

5) **Gana- Sahra Altı'nda 1957'de ilk bağımsızlığını kazanan** ülkenin 1990'larla beraber demokrasi işler görünümdedir. Tropik iklim nedeniyle tropik meyve sebze, yağmur ormanları ve bitki hayvan çeşitliğine sahiptir. İhracatın 1/3'ü, Dünya üretiminde %4,3 ile ilk sırada yer aldığı **altın üzerine olup, elmas ve petrol de ihraç** edilmektedir. Batı Afrika'nın **en büyük altın ve dünyanın ikinci büyük kakao** üreticisidir. Yalnızca **kakaodan sağladığı gelir 3,2 milyar $** civarındadır. Çin'e sattığı **petrolden 1,8 milyar $** gelir elde etmektedir.

12 milyar $ ithalatı ve 17 milyar $ ihracatı ile Kıtada sırasıyla 11 ve 8. sırada yer almanın yanında **dış ticaret fazlası veren ender ülkeler arasındadır**. Makine, elektrikli makine ithalatında 1,5 ve 1 milyar $ ile önlerdedir. **Otomotiv sektöründeki ithalatı ise 1,9 milyar $'a yakın olup, kendisinden daha büyük ülkelerin üzerinde 6. sırada** bir seviyeyi işaret etmektedir. Ayrıca, Alman **Volkwagen'in büyük yatırım planları** kamuoyuna yansımıştır. Bu planlardan da anlaşılacağı ve görüşülen kişiler tarafından teyit edildiği üzere, **G.Afrika ve Kenya'dan sonra Sahra Altı Afrika'da altyapısı en iyi** olan ülke diye ortak kanı bulunmaktadır.

31 milyon nüfusu ile nispeten küçük pazarına rağmen (2100'de 80 milyona ulaşması beklenmektedir) **toplam yabancı yatırım stokunda 6.* (38,5 milyar $) gayrısafi yurt içi hasılada 7. sıradadır. Son 20 yılda ortalama %6, son 10 yılda %6,7 büyüme kaydetmiştir. Son 6 yılda yabancı yatırım stoku 1,6 kat artış** göstermiştir. Çin'in ülkede 11,4 milyar $ değerindeki projeleri, Çin açısından ülkeyi 13. sıraya taşımaktadır.

Türkiye, toplam ithalatı içinde 370 milyon $ ve %2,3 pay ile 6. tedarikçi durumundadır. Çin'in %31 pay aldığı pazarda Nijerya'nın %25'lik payla izlemesi dikkat çekmektedir. Lübnanlı tüccarların etkinliği belirgindir.

Gana ile hazırlıkları tamamlanan Serbest Ticaret Anlaşmasının, 5 yıla girmesine rağmen henüz Gana tarafından onaylanmamış olması ve ithalatta Türkiye aleyhine uygulanan kota, gümrük vergilerinin yüksekliği gibi sorunların da aşılması halinde potansiyel daha iyi bir şekilde değerlendirilebilecektir.

TC Ticaret Bakanlığı tarafından 2010'dan bu yana her yıl teşvik edilen Öncelikli Ülke listelerinde ve 2012-13 arasında da Hedef Ülke listesinde yer almaktadır.

%71 hristiyan %18'i müslümandır.

6) **Tanzanya**- Yaklaşık 60 milyon nüfusu ile Kıtada 5. sırada yer alan Tanzanya'nın 2100'e doğru **285 milyonu aşıp Dünyanın en kalabalık 10. ülkesi** olacağı tahmin edilmektedir. Ekonomisi ağırlıkla tarıma ve G.Afrika ve Gana'dan sonra Afrika'da 3. sırada olan **altın yataklarına** dayalıdır. Ayrıca doğalgaz da bulunmuştur**. Son 20 yılda ortalama %6,5 büyüme** kaydetmiştir. Ünlü **Serengeti** doğal parkı yanında pek çok doğal güzellikleriyle, Dünyanın her yerinden sadece 5 yıldızlı olarak 150'nin üzerinde otelin yer aldığı **Zanzibar adası başta turizm de önem** kazanmaktadır.

Doğrudan yatırım stokunda 2019 sonu itibariyle 22 milyar $ ile 54 ülke arasında **12. sıradadır.** Çin'in ülkede gerçekleştirdiği projeler açısndan da 12,3 milyar $ ile aynı sırayı almaktadır. **Çin'in projelerinin 2/3'ünün 2015 sonrasında gerçekleştirilmiş olması** ülkenin yatırımcılar açısından değişen ve gelişen algısı ile ilgilidir**. ODA yardımlarından yılda 2 milyar $ üstü yararlanan 8 ülke arasında** olmasını ve Hazine garantili yılda ödemekte olduğu yaklaşık 900 milyon $'ın onu borç servislerinde 8. sıraya sokmasını hep bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

Tanzanya'nın 9,2 milyar $ ithalatı içerisinde yaklaşık 1 milyar $'lık makine, 560 milyon $'lık elektrikli makine ve cihaz ve 830 milyon $'lık otomotiv ithalatı dikkat çekmektedir.

Türkiye, Tanzanya'nın ithalatında 217 milyon $ ve 2,4 pay ile 7. sıradadır. Son 5 yılda Türkiye'nin ihracat artış oranı %115'tir. Çin %33, Hindistan %14 pazardan pay almaktadır.

TC Ticaret Bakanlığı'nın Öncelikli Ülke listelerinde 2010'dan bu yana her yıl, Hedef Ülke listesinde ise 2012-15 arası yer almaktadır.

7) **Fildişi Sahili-** 26 milyon nüfuslu (2100'de-97 milyon olması bekleniyor) ve en gelişmiş Frankofon ülkedir. Afrika'nın finans ve lojistik merkezi olarak bilinen konumu yakın geçmişte yaşamış olduğu iç savaş ve karışıklıklar nedeniyle zarar görmüştür. Tropikal iklime rağmen çöl kumları getiren alize rüzgarları nedeniyle kuzey bölgeleri kurak olabilmektedir. Bitki ve yaban hayat çeşitliliğine sahiptir. Ekonomisi; Dünyanın %45'i düzeyinde üretimini gerçekleştirdiği **kakao,** kaju, kahve, muz, mısır, pirinç, kereste, kauçuk, demir, bakır, nikel, kobalt, fosfat'a dayanır. **Kakaodan elde ettiği dış ticaret fazlası 4,5 milyar $'ı** bulmakta olup, fiyat volatilerinden çok etkilenmektedir. Kıtada 2,7 milyar $ katkısı olan **kaju fıstığının 1,2 milyar $'lık en büyük kısmı Fildişi Sahili'ne** aittir.

Son 20 yılda büyüme ortalaması %3,5 düzeyindedir. 11 milyar $'a ulaşan Dünyadan doğrudan yabancı yatırım stoku ile henüz 21. sırada yer almaktadır. Çin'in ülkede gerçekleştirdiği projeler de benzer şekilde 1,4 milyar $ ile ilk 20 listesinin dışındadır.

Yaklaşık 10-11 milyar $ civarında ithalata ve aynı tutarda ihracata sahiptir. İthalatının 1 milyar $'ı makine, 810 milyon $'ı elektrikli makine ve cihaz üzerinedir. 720 milyon $ dolayında ithalatı yanında, Kuzey Afrika ülkeleri ve G.Afrika Cumhuriyeti'nden sonra, **Sahra Altı'nda Morityus'la beraber en yüksek araç (yaklaşık 11 bin adet) satışı ile diğer tüm ülkelerin önünde** yer alması, ülkeyi otomotiv sektörü için en önemli pazarlardan biri haline getirmektedir.

Türkiye, toplam ithalatı içinde 221 milyon $ ve 2,5 pay ile 10. tedarikçi durumundadır.

Çin %23, Fransa ve Nijerya yaklaşık %14'er pay ile ilk 3'de sıralanmaktadır. **Türkiye'nin** Afrika'ya 100 milyon $'ı aşan **ihracatları içinde son 7 yıl içinde** %155 ile en yüksek artış sağladığı 3. ülkedir.

%40 müslüman, %40 hristiyan bulunmaktadır.

31 Ekim 2020'de yapılan Devlet başkanlığı seçimi öncesi, 78 yaşındaki mevcut Başkan Ouattara'nıın Anyasaya aykırı olarak, üçüncü defa aday olmak istemesi yüzünden seçim öncesinde ve sırasında ölümlü protesto gösterileri yaşanmış, Ouattara bu seçimi tekrar kazanmıştır. Bir önceki seçimde 3 bini aşkın ölü sayısı bu seçimde 30 civarına inse de, Başkanın yaşı gözönüne alındığında, görev sırasında ölümü halinde ülkede siyasi çalkantı çıkması ihtimali yüksektir.

8) **D. Kongo**- 90 milyonluk nüfusu bugün için bile çok önemli bir büyüklük iken, 2100'de **362 milyon ile Dünyanın nüfus açısından 6. büyük pazarı** olacaktır. Ekonomik gelişim için çok elverişli coğrafya ve iklime sahiptir. Çok geniş topraklarında Afrika'nın Nil'den sonra en önemli nehri olan Kongo nehrinin evsahibi olup, ayrıca çok sayıda nehir ve gölü barındırır. 2**/3'üne yakın bölümü Dünyanın en büyük yağmur ormanları ile kaplıdır. Dünya mirası listesinde çok sayıda doğal parkı ile hayvan ve bitki çeşitliliği için önemli** bir ülkedir.

Sadece 40 km denize kıyısı bulunması ve ülkenin büyük kısmının Kıtanın ortasına uzanan geniş coğrafyası dolayısıyla **iç nakliye masrafları ticarette önemli bir sorundur**. Öte yandan her geçen gün geliştirilen ulaştırma ve enerji başta projeler ile gelecekte bu sorunların etkisinin çok azalacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ekonomi, Dünyanın en büyük elmas rezervlerinden çıkarılan **elmas ve ardından, bakır, kobalt, petrol ve altın gibi madenler ile tarıma** dayalıdır. Zambiya'nın ardından bakırdan sağladığı net fazla en yüksek (4,1 milyar $) ülkedir. Öncelikle cep telefonları ve elektrikli otomobillerde kullanılması dolayısı ile her geçen gün değeri artan **lityum pillerin ana maddesi ve** aynı zamanda paslanmaz çelik üretiminde de önemli olan kobaltın, **Dünya ihracatının tamamına yakını Afrika ve Afrika içerisinde de çok**

büyük bölümü D. Kongo tarafından sağlanmaktadır. Ülkenin en önemli müşterisi Çin'e sattığı kobaltın değeri 3,5 milyar $ dolayındadır.

Son 20 yılda %4,7, **son 10 yılda %6,2 ortalama ile çok önemli büyüme** oranları yakalamıştır. **2000 yılında 2 milyar $ olan yabancı yatırımlar 2019'da 25 milyar $'ı aşarak Kıtada bu alanda 11. sıraya** taşımıştır. Çin'in önemli hammadde tedarikçilerinden biri olarak Çin'le ticaretinde yaklaşık 2,5 milyar $ fazla vermektedir. Aynı zamanda yaklaşık 15 milyar $ ile **Çin'in en fazla proje gerçekleştirdiği 7. ülkedir**. Çin'in gerçekleştirdiği projelerin çok büyük bölümünün **ülkenin zengin bakır yataklarını değerlendirmek** üzerine olduğu belirtilmelidir.

Çin'in 1/3 pay ile ilk sırada olduğu pazarda G.Afrika %16 ve Zambiya %14 ile Kıta içinden önemli tedarikçilerdir. Türkiye pazardan aldığı %0,8 pay ile (54 milyon $) 14. tedarikçi olarak çok gerilerde yer almaktadır.

%80 hristiyan %10 müslüman bulunmaktadır.

2003'de sona eren çok yıkıcı iç savaş ve kısa süren çatışmasızlık ardından 2016'da Kasai bölgesinde yeniden başlayan şiddet olayları, içeride yerinden yurdundan olan 5 milyon kişi, dışarıdan aldığı 500 bin, kendi gönderdiği 1 milyon civarında sığınmacı, ülke içindeki riskli durumu açıkça ortaya sermektedir. Yine de, ülkenin çok büyük potansiyeli, tüm risklerine karşı, onu önemli pazarlar sıralamasında üste taşımaktadır.

9) **Angola**- Esasen yeri çok daha üst sıralarda olmasına karşın, gerçek potansiyelinin altında önemli pazarlar arasında yer verilmiştir. 32 milyon nüfusunun 2100'de 188 milyon olması beklenmektedir. Büyük petrol rezervlerine **(ihracatın %70'i petroldür)** rağmen halkın büyük bölümü çok kötü koşullardadır.

Hızlı büyüyen bir ülke iken özellikle **son 5 yılda küçülmesi ve yabancı stokunun 2016'dan sonra yaklaşık %43 gerilemiş olması**, ülkede yaşanan sıkıntılara işarettir. UNCTAD verilerine göre 2018-2019 arası yabancı yatırım stoku 1/5'den fazla daralarak 18,6 milyar $'a gerilemiştir. Bunda en büyük neden 37 yıl ülkeyi yönetip 2017'de

ayrılmak zorunda kalan Devlet Başkanı Dos Santos'tur. Mevcut Devlet Başkanı Lourenço yabancı basına verdiği mülakatta ülkede **Dos Santos zamanı yolsuzluk nedeni ile uğranılan zararı, 14 milyar $'ı Angola petrol şirketi *Sonangol* üzerinden olmak üzere 24 milyar $** olarak açıklamıştır.[211] Konu ile ilgili ülkede faaliyetleri olan bir işadamı ile yapılan görüşmede, ülkeden **çıkan sermayenin yerel işadamlarına ait olduğu, Devletin aldığı önlemler ile çıkan sermayenin dönmeye başladığı ve durumun normale dönmekte olduğu** belirtilmiştir.

Çin'in ülkede çok büyük etkinliği bulunmaktadır. Kıtada Çin'in en önemli petrol tedarikçisi olan ülkede, **Çin'in gerçekleştirdiği projelerin tutarı 25 milyar $'a yakın olup, bu Nijerya, Mısır ve Etiyopya'nın hemen ardından 4. sırada** yer alan bir büyüklüktür.

Ekonomi başkent Luanda ve Bengo'ya yığılmış durumdadır. 2008 küresel krizi sonrası Angola'ya yerleşen Portekizlilerin sayısı 25 bin civarı olsa da Çin'in etkisi devamlı artmaktadır. Uranyum da bulunduğu bilinmektedir.

Angola'nın **42 milyar $'a ulaşan ihracatı G.Afrika ve Nijerya'nın ardından 3. büyük** ihracatı ifade etmektedir. Buna bağlı olarak 16-17 milyar $ dolayında Kıta için oldukça yüksek bir ithalat yapabilen ülke, **20-25 milyar $ düzeyinde Kıtada en yüksek dış ticaret fazlasına** sahiptir. Doğal olarak, bu durum uluslararası kreditörlerin ilgisini çekmekte olup, yaklaşık 12 milyar $ yıllık Hazine garantili borç ödemesi gerçekleştiren **G.Afrika'nın ardından, 7,4 milyar $ ile Kıta özelinde büyük farkla en yüksek borç servisine** imza atmaktadır.

2,2 milyar $ civarında makine ve 1,6 milyar $ civarında elektrikli makine ve cihaz ithalatı –her iki fasılda da Kıtada 6.- önem arz etmektedir. 680 milyon $ civarındaki (Kıtada 13.) otomotiv ithalatı ise daha gerilerde de olsa potansiyel oldunu göstermektedir. Türkiye yaklaşık 210 milyon $ düzeyinde olan ihracatı ile, pazardan %2,3 oranında çok

[211] Tancrede Chambraud, *Angola: "$24 Billion lost under Dos Santos" says president Lourenço*, **Africa News,** 12.10.2020

sınırlı pay alarak 13. tedarikçi konumundadır. Çin ve Portekiz 2019'da yarıya yakın azalan ihracatları ile sırasıyla %23 ve %15 pay almaktadır.

%62 hristiyan, %35 (turizm ile ünlü Zanzibar adasının %90'ı) Müslüman yaşamaktadır.

10) **Uganda-** 45 milyon nüfusunun 2100'e kadar 137 milyona çıkacağı tahmin edilmektedir. Olumlu iklim ve doğa koşulları ile bitki ve hayvan çeşitliği bulunmaktadır. **Denize çıkışı olmayan kara ülkesi olsa da, Dünyanın ikinci büyük gölü Victoria'nın yarısı sınırları içindedir**. Tıpkı D.Kongo gibi kara ülkesi olması dolayısıyla fiyatların artmasına neden olan iç nakliye masraflarının sürdürülen projelerle daha makul oranlara ineceği beklenebilir.

Tarım en önemli sektör olup, ayrıca yılda 300 milyon $ civarında **altın** ihracatı da yapmaktadır. Yeni bulunan **petrol rezervleri** yatırımcı ilgisini çekmektedir. 14,3 milyar $ doğrudan yabancı yatırım stokuyla ilk 20 ülke arasındadır. Son 20 yılda ortalama %6,3 büyüme kaydetmiştir. Henüz gelişminin çok başında olan ülkenin 3 milyar $ dolayındaki sınırlı ithalatı içerinde yaklaşık 500'er milyon $ hacminde otomotiv ve elektrikli makine ve cihaz ithalatı öne çıkmaktadır.

Yaklaşık 32 milyon $ düzeyinde olan Türkiye ihracatı Uganda pazarından %1,1 pay ancak alabilmektedir. Çin'in payı %26, Hindistan'ın payı %22 ile en üsttedir.

%12'si müslüman, %84'ü hristiyandır.

11) **Mozambik**- Bağımsızlığını Portekiz'den çok yeni -1975'te- kazanabilmiştir. 2100'de 124 milyona ulaşması beklenen 31 milyon nüfusu bulunmaktadır. Ortalama 4 yılda bir ağır hasar bırakan kuraklık ile daha nadir olarak aşırı yağışlarla ekinlerin zarar gördüğü yıllar yaşanabilmektedir.

Denize çıkışı olmayan Zambiya, Zimbabve ve Botsvana'nın denizle bağlantısını sağlayan ana ülke konumundadır. Mevcut durumda gayrısafi milli hasıla açısından 22.

sırada, daha gerilerde olmasına rağmen hidro enerji, doğal gaz, taşkömürü, titanyum, demir cevheri kaynakları ile öne çıkmaktadır. **Son 10 yılda yabancı yatırım stoku 10 kat civarında artmış** olup, en fazla yatırım stokuna sahip ülkeler arasında yaklaşık **43 milyar $ ile Afrika genelinde 5. Sahra Altı'nda da Güney Afrika ve Nijerya'dan sonra 3**. sıraya taşınmıştır. Doğal olarak ekonomisi de **Afrika'da son 20 yılda en hızlı büyüyen 5. ülkedir**.

Yatırımların bu kadar artmasında en büyük neden **Mozambik sahilinde varlığı saptanan doğalgaz rezervleri ile alakalıdır. Fransız enerji şirketi Total'in, ülkenin kuzey sahilinde gerçekleştirmekte olduğu ve 2024'te tamamlandığında 20 milyar dolarlık bütçesi** ile Afrika'nın en büyük özel yatırımı olacak olan, denizden çıkarılacak doğalgazın sıvılaştırılmış halde, proje çerçevesinde inşa edilecek terminalden ihracını öngören proje ülke için umut olduğu kadar potansiyel sorunların da kaynağı olacak gözükmektedir. Şöyle ki, projeyi yürüten Total personelinin bir bölümünün radikal dinci DAEŞ'in (Irak Şam Devleti adlı terör örgütü) terörist saldırı tehlikesi nedeniyle geri çekilmesi kararı, 2020'nin son günlerinde yaşanan önemli bir gelişmedir.[212] DAEŞ saldırılarının Fransa'nın ülkeye müdahalesi için bir "bahane" olarak hazırlandığını düşünmek çok da yanlış olmayacaktır.

Tarım, hayvancılık, alüminyum, karides önemli ihraç ürünleridir. 7,6 milyar $ ithalatı içerisinde makine ithalatı yaklaşık 800 milyon $, elektrikli makine ve cihaz ithalatı ise 400 milyon $ paya sahiptir. İthalatında komşusu G.Afrika coğrafi avantajla %28 pay alarak öndedir. Türkiye, toplam ithalatı içinde 46 milyon $ ile %0,6 pay aldığı ülkede çok gerilerdedir (28.sıra).

Rusya'nın son dönemde üs kurma izni aldığı söylenilen 6 ülkeden biridir.

%56, hristiyan, %18 müslüman bulunmaktadır.

[212] https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-01/total-asks-mozambique-staff-to-leave-as-attacks-near-lng-projecthttps://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-01/total-asks-mozambique-staff-to-leave-as-attacks-near-lng-project Erişim: 04.01.2021

Tablo 38 : İhracat ve Pazar Çalışmalarında Hedef ve Öncelikli Ülkeler

DÖNEM	2010-11	2012-13	2014-15	2016-17	2018-19	2020-21
HEDEF ÜLKELER	Nijerya (8)	Nijerya (8)	Nijerya (10)	Etiyopya (4)	Etiyopya (4)	Etiyopya (4)
	Mısır (9)	Mısır (9)	Libya (11)	Nijerya (11)	Kenya (11)	Fas (5)
	Cezayir (12)	Libya (10)	Cezayir (12)			G.Afrika (6)
	Libya (13)	G.Afrika (17)				Kenya (12)
Liste Toplamı Ülke Sayısı	15	17	17	15	15	17
ÖNCELİKLİ ÜLKELER	Tunus (19)	Kenya (9)	Angola (2)	Cezayir (6)	Cezayir (6)	D.Kongo (7)
	Kenya (24)	Gana, (10)	Gana (4)	Fas (8)	Fas (8)	Fildişi (10)
	Gana (25)	Tanzanya (11)	Etiyopya (5)	Gana (9)	Fildişi (9)	Gana (12)
	Senegal (26)	Angola (18)	Tanzanya (16)	G.Afrika (10)	Gana (11)	Mısır (19)
	Tanzanya (27)	Etiyopya (19)	Mısır (19)	Kenya (18)	G.Afrika (12)	Nijerya (20)
		Cezayir (24)	G.Afrika (20)	Libya (21)	Mısır (19)	Senegal (24)
				Mısır (23)	Nijerya (20)	Tanzanya (26)
				Tanzanya (27)	Senegal (24)	
					Tanzanya (28)	
Liste Toplamı Ülke Sayısı	27	27	28	33	32	28
DÖNEM	2010-12	2013	2014-15	2016-17	2018-19	2020-21
%50 FUAR TEŞVİKİNE + 20 PUAN UYGULANACAK HEDEF ÜLKELER	G.Afrika (6)	Angola (2)	Etiyopya (5)	Etiyopya (5)	Cezayir (6)	Etiyopya (4)
	Nijerya (11)	Etiyopya (6)	G.Afrika (6)	G.Afrika (6)	G.Afrika (10)	Fas (5)
		Gana (7)	Nijerya (11)	Kenya (10)	Kamerun (18)	G. Afrika (6)
		Nijerya (12)	Tanzanya (14)	Nijerya (12)	Kenya (20)	Kenya (12)
		Tanzanya (15)			Senegal (28)	
Liste Toplamı Ülke Sayısı	15	15	15	15	32	17

Kaynak:TC TicaretBakanlığı https://ticaret.gov.tr/ihracat/pazara-giris/hedef-ve-oncelikli-ulkeler Erişim: 27.01.2021

12) **Kamerun-**. 2100'de 90 milyona ulaşması beklenen 26 milyon nüfusa sahiptir. Kıtaya orta batıdan önemli giriş noktalarından biridir. Bitki, hayvan ve özellikle **endemik balıklar açısından** zengindir. **Kakao, kahve, pamuk**, muz, kauçuk, aluminyum, petrol, boksit, kobalt, demir, altın önemli ekonomik üretim alanlarıdır. Son 20 yılda %4,2 büyüme ortalaması yakalamıştır. Yaklaşık **8,5 milyar $ yabancı yatırım stoku düşük olmakla birlikte 2018-2019 arası bir yılda %17 civarında hızlı bir artış** kaydettiği görülmektedir. Çin'in gerçekleştirdiği 13,2 milyar $'lık proje tutarı, ülkeyi bu alanda Çin için ilk 10 arasına sokmuştur. Projelerin yaklaşık **3,5 milyar $'lık bölümünün ulaştırma ve 750 milyon $'lık kısmının Telekom alanında olması, Çin'in kalıcı olmak istemesi** olarak düşünülebilir.

Yaklaşık 5,6 milyar $ ithalatın gerçekleştiği, Çin'in %30 ve Nijerya'nın %16 ile ilk sıraları aldığı pazarda Türkiye,154 milyon $ ve %2,7 pay ile 8. tedarikçidir. Yaklaşık 600 milyon $'lık makine ve 750 milyon $'lık elektrikli makine ve cihaz ithalatını belirtmek gerekir.

%69 hristiyan, %21 müslüman bulunmaktadır. **Fransız ve İngiliz sömürge kısımlarının birleşmesi ile sağlanan ülke birliğinde zaman zaman sorunlar** olduğu akılda tutulmalıdır.

13) **Ruanda-**2100'de 33 milyon olması beklenen 13 milyon nüfusa sahiptir. Düşük nüfusuna, 1 milyar $ civarında ithalata sahip küçük pazarına karşın, potansiyel listesinde üstlerde yer almasının sebebi, ülke yönetiminin başarısı ve sağladığı güvenle doğrudan ilişkilidir. **Bu yüzdendir ki,** Belçika tarafından oluşturulan Hutu Tutsi gerilimine bağlı büyük soykırım geçmişinin izleri en azından ekonomik olarak silinmiş gözükmektedir. **Son 20 yıldır ortalama %7,9 oranında büyüme ile Afrika'da 3. sıradadır**. 2,6 milyar $ civarındaki sınırlı doğrudan yabancı yatırım stokunun 2019'da %16'nın üzerinde büyümesi önemlidir. **Dünya Bankası 'Doing Business' raporunda 2019 yılında 29. sırada, Afrika için en iyi durumdadır. İyi işleyen siyasi ve ekonomik yapısı ile Afrika'nın Lüksemburg'u şeklinde tanımlayanlar olmuştur**. Yine de, kötü niyetli ellerde patlamaya hazır bir toplum yapısı ve geçmiş soykırım anısı barındırdığı unutulmamalıdır.

Kahve, çay ve altın en önemli ihracat kalemleridir. İthalat pazarından, Çin %30, Hindistan %15 pay almaktadır.

Son 5 yıldır **Türk şirketlerinin** Ruanda'da üstlendiği 20'yi aşkın **yatırımın toplam değeri 400 milyon $'ı aşmaktadır. Türk yatırımları aynı dönemde Ruanda'ya yapılan yerel-dış kaynaklı tüm yatırımların %13'ü düzeyindedir**. Türkiye, toplam ithalatı içinde 32 milyon $ ve %3,7 pay ile 6. tedarikçidir. Çok düşük görülen Türkiye'nin ihracat rakamının son 7 yılda %238 ile Eritre'den sonra Kıtaya yönelik en hızlı ihracat artışı olduunun altı çizilmelidir.

Nüfusun %94'ü hristiyan, %2'si müslümandır.

14) **Gine**-Kıtanın batı ucunda, denize kıyısı ve yağmur ormanları olan 13 milyon nüfuslu (2100'de 45 milyon olması tahmin edilmektedir) bir ülkedir. **Fransız sömürgelerinin ilk bağımsızıdır**. İngiliz sömürgelerinin ilk bağımsızı Gana ile simgesel olarak Pan Afrika felsefesi ile Kıtaya öncü olmak için 1958'de Afrika Devletler Birliği'ni kurmuş, 1961'de Mali'nin de katılması ile genişleyen Birlik 1962'de dağılmıştır.

Diktatör yönetimleri, 2000 sonrası Sierra Leone ve Liberya'da yaşanan iç savaştan kaçanların taşıdığı sorunlar, darbeler, grevler, sokak gösterileri, ölümler ile çok kötü bir siyasal sicili vardır. İlk bağımsız seçim 52 yıl sonra yapılabilmiş iken bu kez de, mevcut Devlet başkanı 82 yaşındaki Conde'nin **Mart 2020'de** Anayasa'yı değiştirerek üçüncü defa aday olmak istemesi yüzünden **13 Ekim'de gerçekleştirilen seçimler öncesi protesto** gösterileri yaşanmıştır.

Bu kötü sicili ve üzerinde çok düşünülmesi gereken risk bir tarafa bırakıldığında, Senegal gibi **son 20 yılda ortalama %4,5 büyüyen** bir ülkedir. **Dünya boksit rezervlerinin 2/3'üne sahip, üretiminde de 3.dür. Dünya alüminyum ihtiyacının 2/3'ünü karşılayan Afrika'nın aynı oranda en büyük** ihracatçısıdır. Yaklaşık 2,9 milyar $ değerinde alüminyum ihracatının 2,2 milyar $'ı Çin'e yöneliktir. Demir cevheri, elmas ve altın madenleri de mevcuttur. Büyük hidro kapasitesine rağmen elektrik sorunu

yaşamakta olup, Çinlilerle Baraj yapımına yönelmiştir. **Çin ithalatında da %43 civarı payla ağırlıkla önde** gelmektedir. 4,8 milyar $ yabancı yatırım stokuna sahip ülkede Çin'in gerçekleştirdiği projelerin toplamı 10 milyar $'ı aşmıştır. Çin'in 2 milyar $'lık gayrımenkul, 1,4 milyar $'lık çelik ve Huawei eliyle 240 milyon $'lık Telekom yatırımı dikkat çekmektedir.

Türkiye, toplam 4 milyar $ civarındaki ithalatı içinde 132 milyon $ ve %3,3 pay ile 8. tedarikçidir. Son 5 yılda ihracatını %110 artırmıştır. Başarının nasıl sağlandığı şu bilgilerde sabittir; 2016'da karşılıklı Devlet Başkanları düzeyindeki ziyaretler sonrası ilişkilerde belirgin bir hızlanma yaşanmış, THY 2017'de Konakri uçuşlarını başlatmış, Konakri'de toplu ulaşım **2018'de Türkiye'den hibe edilen 50 otobüs ile sağlanmaya** başlanmış, bu ulaştırma ve çöp toplama hizmeti yanında **Konakri limanının 25 yıl işletilmesi işi Albayrak Grubu** tarafından alınmıştır.[213]

%85 müslüman, %8 hristiyan bulunmaktadır.

15) **Madagaskar**- 2100'de 100 milyon olması beklenen 27,7 milyon nüfusa sahiptir. Dünyanın **en büyük 4. adası** olup, **en yoksul** ülkeleri arasındadır. Barındırdığı **canlıların % 99'u sadece kendine özgüdür**.

Dünya üretiminin 4/5'ini karşıladığı **vanilya** -yaklaşık 900 milyon $ gelir elde etmektedir- kahve, karanfil, başta, tarım, tekstil, su ürünleri ekonomisinin temelidir. Ayrıca elmas başta, değerli madenler ve nikel, titanyum, kobalt açısından zengindir. Turizm büyük potansiyele sahip olmakla beraber değerlendirilememektedir.

Yaklaşık 4 milyar $ olan ithalat pazarında Çin'in %22, BAE'nin %10 ile önde bulunmakta olup Türkiye de 85 milyon $ ve 2,2 pay ile 13. tedarikçidir.

Rusya'ya üs kurma izni verdiği yönünde haberler 2020 içerisinde medyaya yansımıştır.

[213] https://www.nordicmonitor.com/2019/09/albayraks-scandals-in-guinea-lay-bare-shady-ties-to-turkeys-erdogan/ Erişim: 29.11.2020

16) **Benin** - 2100'de 47 milyon olması beklenen 12 milyon nüfusa sahiptir. **Pamuk önemli** ihraç ürünüdür. **Kotonu limanından transit ticaret ve Nijerya ile ticaret** de, ülke ekonomisi için önemlidir. Beninli tüccarlar özellikle Nijerya ticaretinde olmak üzere komşu ülkelerinde oldukça etkindir. Görüşülen kişilerden birinin Beninli tüccarları **Afrika'nın "Kayserili tüccarlarına"** benzetmiş olması ilginçtir.

3 milyar $ civarındaki ithalatında, Hintliler %13,6 pay ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise toplam ithalatı içinde 68 milyon $ ve %2,3 pay ile 12. tedarikçidir Diğer tarafta Benin'den Türkiye'nin yaptığı 16 milyon $ ithalat, son 7 yılda %838 milyon $ ile Moritanya'nın ardından en yüksek artıştır.

%43 hristiyan, %24 müslüman bulunmaktadır.

17) **Burkina Faso**- 2100'de 83 milyon olması beklenen 21 milyon nüfusa sahiptir Ekonomi özellikle **pamuk ve altına** -altın gelirinin ancak %10'u kendine kalmaktadır- dayanmaktadır. Ayrıca, çinko, manganez, kaju, susam tohumu, mısır, bitkisel yağlar, kuru baklagil ihracatı önemlidir. Bugün için **kişi başı 800 $'ın da altında olan gelirine** karşın s**on 20 yılda %5,6, son 10 yılda %6 büyüme** ortalaması tutturmuş olması olumludur.

4,3 milyar $ dolayındaki ithalatının dağılımı dengeli olup, en üstte yer alan Çin'in payı bile %12 civarındadır. Fildişi Sahili ve Gana da tedarikçileri arasında yer almaktadır. Türkiye, toplam ithalatı içinde 63 milyon $ ve %1,5 pay ile 18. tedarikçidir.

%61müslüman, %23 hristiyan bulunmaktadır.

4.4.2. Türkiye'nin Stratejisinde Öne Çıkan Pazarlar

Bu bölümde yer alan ülkelerin tamamı esasen riski yüksek ülkeler arasında sayılabilecek iken Türkiye'nin Devlet düzeyinde özel ilgi ve desteği ile iş fırsatları ile de gündeme gelmiştir.

1) **Somali- Türkiye'nin stratejik destek verdiği, deyim yerindeyse, kaosdan çekip çıkardığı, düzenin oturmasını sağladığı** bir ülkedir. Ülke yönetimi de Türkiye dostudur. Henüz 16 milyon olan nüfusunu Afrika'da en hızlı artıran ülkelerden biridir. 2100'de 5 katına çıkması beklenen nüfusu, **yeni keşfedilen petrol rezervleri ve stratejik konumu ile öne** çıkmaktadır. Esasen kargaşalarla bilinen geçmişi, kağıt üstünde özerk, gerçekte (de facto) ise bağımsız Somaliland bölgesiyle **Afrika'nın en yoksul ülkelerinin başında gelen ekonomisi, olumsuz göstergedir.**

Yine de sahip olduğu doğal kaynakların ekonomiyi düzlüğe çıkarma potansiyeli mevcuttur. **2010'da 2,7 milyar varil**, Şubat **2019'da** da güney kıyıları açıklarında **30 milyar varil petrol rezervi** bulunmuş olup, büyük rezervi 2027'de üretime geçirmesi planlanmaktadır. (Dünyada 11. sıradaki Nijerya rezervleri 37 milyar varildir.) Somaliland açıklarında petrol arama hakkına sahip olan **Türk enerji şirketi Genel Enerji de** önemli rezervlere sahip olduğu düşüncesindedir. Altın en büyük zenginliklerinden olup, önemli rezervi olduğu düşünülmektedir. 3.2 milyar $'a ancak ulaşan yabancı yatırım stokunda 2019'da sağlanan %16 artış ileriye doğru umut vermektedir.

Osmanlı döneminden bu yana ilişkilerin yakın olduğu, Portekizlilere karşı savaşlarında Osmanlının destekleri ile başarılı olan ülkede 2010-2012'de yaşanan ve 260 bin kişinin öldüğü kuraklıkta, Türkiye en büyük yardımı yapmış, ülkeyi imar etmiş, belediye hizmetleri sunmuş, güvenlik ve istikrar için destek vermiştir. **2020 sonu itibariyle yardımların tutarı 1 milyar $'ı aşmıştır.**

Türkiye 2 milyar $'lık ithalat pazarından aldığı %11,4 pay ile (225 milyon $) **3. büyük tedarikçidir**. Bu rakama son 7 yılda sağlanan %319 artış ile ulaşılmıştır. Türkiye'nin Devlet gücünün bütün imkanları ile ülkenin inşaasında, ekonomisinde, siyasetinde yer almaya çalıştığı, **havaalanı ve liman işletmelerinin, yol inşaaatlarının Türk şirketleri tarafından yapıldığı, 2017'den bu yana Türkiye'nin en büyük sınır ötesi üssünün kurulduğu,** bir ülke olması ile dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin ülkede artan etkinliğine karşı olan güçlerin yönlendirdiği anlaşılan terörist eylemler zaman zaman, özellikle Mogadişu'daki Türk varlığını hedef alabilmektedir.

Öyle ki, 2019 yılının 28 Aralık'ında bir kontrol noktasında gerçekleştirilen, 2'si Türk 90 kişinin öldürüldüğü, 100'den fazla yaralının olduğu saldırıyı gerçekleştiren **El-Şebab, hedeflerinin Türk konvoyu olduğunu açık açık belirtmiş,** [214] diğer öldürdüklerinden dolayı özür yayınlamıştır. **2021 yılı da kanlı saldırı ile başlamış, 3 Ocak'ta, ülkede yol inşaatı gerçekleştiren Türk şirketine yapılan saldırıda** 2'si Türk 5 kişi ölürken 14 kişi yaralanmıştır.[215]

Pazar, Çin (%34) ve Hindistan'ın (%30) elindedir.

2) **Sudan**- Bugün için 44 milyon, 2100 için 142 milyon olması beklenen, 1,9 milyon km^2'ye yayılan büyük bir pazardır. Dönem dönem az yağışlı sezonlarda kuraklık ve açlık haberleri ile gündeme gelmektedir. Ekonomisi tarım (pamuk, susam, yağlı tohumlar, şeker, yer fıstığı) hayvancılık, deri, petrol ve Dünya rezervlerinin %3,2'sine sahip olduğu **altına** dayalıdır. Çin'in **petrol** tedarikinde Angola ile birlikte pay sahibidir. Darfur iç savaşı ve katliamından başka, 1984-2005 arası Kuzey-Güney iç savaşı ve ardından 2011'de G.Sudan'ın referandumla ayrılması yaşanmıştır. Petrol gelirlerinin önemli bölümü G.Sudan'da kalmıştır.

28,5 milyar $ dolayındaki yabancı yatırım stoku ile Kıtada 10. sıradadır. Ayrıca yıllık 2 milyar $ civarında ODA yardımlarının katkısından da bahsetmek gerekir.

Son yıllarda Türkiye ile kurulan sıcak ikili ilişkiler Sudan'ı üst sıralara taşımıştır**.** Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 100'den fazla iş insanıyla Aralık 2017'deki ziyaretinde, Osmanlı döneminde Afrika'dan Hac için yola çıkan Müslümanların geçiş noktası olan, birçok Osmanlı eserinin yer aldığı **Sevakin Adası'nın**, turistik bölge ve hacılara konaklama merkezi inşaası için Türkiye'ye tahsis edildiği, sözlü olarak ifade edilmiştir. Bu ziyarette 13'ü devlet, 9'u özel sektör düzeyinde 22 işbirliği anlaşması imzalanmıştır. 2018 sonuna kadar -yarısı 2018 ilk çeyreğinde ve 1,1 milyar $'ı Hartum havaalanı olmak üzere- Sudan'da 2,3 milyar $ değerinde proje imzalanmıştır. Tarım ve Orman Bakanı Pakdemirli'nin Eylül 2018 Hartum ziyaretinde 780 bin 500 hektarlık Sudan tarım

[214] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50953330, Erişim: 08..07.2020
[215]https://www.aljazeera.com/news/2021/1/2/several-people-killed-in-attack-on-turkish-company-in-somalia Erişim:02.01.2021

arazisinin Türkiye'nin kullanımına bırakılması kararlaştırılmıştır.[216]

6 milyar $ civarındaki ithalat pazarı, Çin (%38) ve Hindistan'ın (%18) elindedir. Yaklaşık 300 milyon $ ihracat ile Türkiye de %5 pay almakta olup, pazardaki 4. tedarikçidir. İthalatının 1 milyar $'ının makine, 600'er milyon $ civarındaki bölümünün de elektrikli makine ve otomotiv üzerine olması değerlidir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Sn Erdoğan ile ilişkileri çok sıkı olan Darfur Katliamı sanığı El Beşir'e karşı gerçekleşen darbenin, Türkiye ile imzalanan anlaşmaları nasıl etkileyeceği meçhuldür. Sudan'ın Türkiye için potansiyel arz eden ülkeler arasında **üst sıralarda yer alması, Türkiye yanlısı Devlet Başkanının 2019'da devrilmesi nedeniyle, bundan sonraki gelişmelere bağlıdır.** Batı yanlısı yeni Hükümet döneminde **Türkiye ile ilişkiler bir anlamda dondurulmuş durumdadır.**

Sudan'da Suudi Arabistan, BAE, Fransa ekseni ile Türkiye, Rusya ekseni arasındaki rekabet ilgili ülkelerin medyalarına yansımaktadır. Zaman içerisinde birbirlerine karşı atılan adımlarla gün yüzüne çeken mücadelede son olarak 16 Kasım 2020'de, Rusya'nın Sudan'da deniz üssü kurma izni aldığı ve Putin'in kararname yayınladığı, uluslararası basında yer almıştır. 300 askerin ve 4 savaş gemisinin konuşlanabileceği üs Rusya'nın eski Sovyetler Birliği sınırları dışında Suriye'de bulunan Tartus'dan sonra ikinci ve Afrika'daki ilk deniz üssü olacaktır.[217]

3) **Nijer**- Türkiye'nin Sudan ve Somali ile hastane açtığı 3 ülkeden biridir. Nijer'in en önemli avantajı stratejik konumudur. Kuzeyde Libya, kuzeybatıda Cezayir ve güneyde Nijerya ile Kıtanın gelişmiş kuzey ve orta Afrika ekonomilerinden üçüne ulaşım imkanı

[216]https://www.dunya.com/kose-yazisi/sudanda-arazi-kiralandi-sirket-kuruldu-uretim-yerine-ithalat-yapilacak/458453 11.12.2019 haberi Erişim: 08.07.2020

9.11.2015 tarih ve 2015/8234 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanan Türkiye ile Sudan arasında trımsal işbirliği ve ortaklığı anlaşması çerçevesinde %80'i Türkiye Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, %20'si Sudan tarafına ait "Türk Sudan Uluslararası Tarım ve Hayvancılık AŞ marifeti ile **Sudan'da 99 yıllığına kiralanan alanda devlet ve özel sektör tarafından üretim yapılması çalışmaları sürdürülmektedir**.

[217] https://www.ft.com/content/6c3ccb03-8e4a-4c1a-8240-d7493f70ef59
Russia to build naval base in Sudan, Financial Times, 16 Nov. 2020

veren sınır komşusudur. Bunun yanında, batıda Mali, güney batıda Burkina Faso ve Benin ile doğuda Çad da dahil edildiğinde **toplam 7 ülke ile sınır komşusu olması,** Nijer'i farklı bir noktaya getirmektedir.

2100'de 165 milyon olması beklenen, 24 milyon nüfusa sahiptir. Toprakların %55'i çöl olup, tarım alanlarının çoğu Nijer nehri kıyısındadır. Kentlerinin çoğunda yıllık sıcaklık ortalaması 35 derecenin üstündedir.

BM 2019 **İnsani Gelişim Endeksi sıralamasında sonuncudur**. Bütçesinin yarıya yakını donör ülke katkılarıdır. **Dünyada en büyük 4. üretici olduğu uranyum yatakları** önemli olmakla birlikte, elini bağlayan sömürge dönemi anlaşmaları nedeniyle yeterince yararlanamamaktadır.

Zaman zaman terör saldırıları ile gündeme gelmektedir. Saldırılar, ABD ile Fransa arasında **uranyum konusunda bir menfaat çatışması** olduğu şeklinde yorumlanabilecek şekilde –her iki ülkenin nükleer uzmanları karşılıklı saldırılarda öldürülmüştür- gerçekleşmektedir. Son olarak 23 Aralık 2020'de Mali sınırına yakın Tillaberi bölgesinde teröristlerce yapılan ve 7 askerin öldürüldüğü saldırıların ardından, Devlet güçlerinin takibi ile gerçekleştirilen çatışmalarda 56 teröristin öldürüldüğü basına yansımıştır.[218]

Türkiye'nin 3 maden sahasında arama yapmak için Ocak 2020'de anlaşma imzalamış olmasına, Nijer'de 1 milyon hektarlık bir alanda Türkiye tarafından yem bitkisi üretimi yapılması için başlatılan proje hazırlık çalışmalarının Aralık 2020 başında gündeme gelmesine[219] ve Nijer'in toplam ithalatı içinde Türkiye'nin 72 milyon $ ve %6 pay ile 6. tedarikçi olmasına rağmen dikkatli olunması gereken riskli bir pazardır.

%80'i müslüman, kalanın büyük kısmı hristiyandır.

---

[218] Nijer'de 56 terörist etkisiz hale getirildi - Haberler, Erişim: 01.01.2021

[219] https://www.tarimpusulasi.com/haber/turkiye-nijerde-1-milyon-hektarda-tarim-yapacak-32714, Erişim:30.12.2020,
19 Aralık 2020 habere göre Cumhurbaşkanlığından, **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne 2 Aralık 2020 tarihli yazı ile proje bilgisi verilmiştir**.

4) **Mali- Riskli ülkeler arasında yer verilmesi planlanmasına karşın**, **BM Misyonu kapsamında Mali'de bulunan Türk askeri varlığı nedeniyle bu bölümde ele alınmaktadır.**

2100'de 80 milyon olması beklenen 20 milyon nüfusa sahiptir. Gana, Sudan ve G.Afrika'dan sonra 4. **üretici olduğu altın,** 3. üretici olduğu **pamuk, darı, sencefil, mısır ve tütün** ile demir, bakır, boksit ve kalay önemli ürünleridir. Sık yaşanan kuraklık, önemli hayvan varlığına zarar vermektedir. Turizm için önemli, **Dünya kültür mirasında bulunan tarihi** yapılara sahiptir. **Son 20 yıl büyüme ortalaması %4,9'dur**. 5 milyar $ yabancı yatırım stoku bulunmaktadır. Çin'in projelerinin azınlıkta olduğu bir ülkedir. Denize çıkışı olmayan Mali'de, ticari ürünlerin Senegal, Fildişi Sahili ve Gine gibi ülkelerdeki limanlardan ülkeye nakliye konusunda zaman zaman sorun yaşanmaktadır.

Senegal 3,3 milyar $'lık ithalat pazarında %30'a yakın pay almakta olup, ardından gelen Çin'in payı %13'tür. Türkiye, toplam ithalatı içinde 49 milyon $ ve %1,5 pay ile 15. tedarikçidir.

Ağustos 2020'de yaşanan darbe, Dünya siyasetindeki en yeni darbedir. Fansızlara karşı, Türkiye ve Rusya'nın açık-gizli çekişmesi dikkat çekmektedir. Darbe liderlerinin Rusya'da bir yıl eğitim gördüğü, asıl mücadelenin Sahel bölgesindeki **uranyum** yataklarını kullanan Fransız Ulusal Atom kuruluşu Aveda'ya karşı Rusların Rosatom'u adına pay alma mücadelesi olduğu, uluslararası yorumlarda dile getirilmektedir.[220]

5) **Orta Afrika Cumhuriyeti** - Tıpkı Mali Örneğinde olduğu gibi, **Riskli ülkeler arasında yer verilmesi planlanmasına ve ülkemizin Büyükelçiliği dahi bulunmayacak kadar potansiyelde geri olmasına karşın**, **BM Misyonu kapsamında ülkede görev yapmakta olan Türk askeri varlığı nedeniyle bu bölümde ele alınmaktadır.**

Afrika'nın ortasında yaklaşık 5 milyon nüfuslu bir kara ülkesidir. Çad havzasındaki

[220] Samuel Ramani , *Why Russia is a Geopolitical Winner in Mali's Coup*, **Foreign Policy Research Institute,** 16 Sept, 2020

ülkenin Kuzeyinde yer alan 1/3'lük alan kurak ve sıcak iklim etkisindedir. Orta kesimler tropik, güney kesimi ise yağmur dönemi 8 ay ve üzeri süren iklim etkisindedir. Yağmur ormanlarında **pigmeler** ve başkentte az sayıda Fransız kökenlinin yaşadığı çok etnikli bir nüfus yapısı bulunmaktadır. **Kuzeydeki müslümanlar, güneydeki hristiyanlarla bir arada yaşayamayacaklarını belirterek özerk Dar el Kuti** adlı ülkeyi (tanınmamaktadır) ilan etmiştir.

Elmas, uranyum, altın ve petrol kaynakları bulunmasına karşın, kamu düzeni sağlanamadığından talan edilmektedir. **Dünyada gelir dağılımının en bozuk olduğu 6.** sıradaki ülkede **yabancı yatırım stoku 700 milyon $'ın altında**dır.

Türkiye, Fransa ve ABD'nin %15'e payla ilk sıraları aldığı pazarda, toplam 250 milyon $'lık sınırlı ithalatı içinde 3,8 milyon $ ve %1,5 pay ile 13. tedarikçidir.

4.4.3. Diğer Pazarlar

Bu başlık altında nüfusu 10 milyonun altında olan, ada olan ve riski yüksek olan şeklinde 3 ayrı alt sınıflamada ülkeler incelenmiştir. Genel olarak, **muhtelif nedenlerle yeterince ilişki bulunmayan ülkeleri içermektedir.**

Tablo 39 : Türkiye Büyükelçiliği Bulunmayan Afrika Ülkeleri

Ülke	Akredite Olan Türkiye Elçiliği
Esvatini	Pretorya (G.Afrika)
Lesotho	Pretorya
Gine Bisse	Dakar (Senegal)
Kabo Verde	Dakar
Komorlar	Antananarivo (Madagaskar)
Morityus	Antananarivo
Seyşeller	Nairobi (Kenya)
Liberya	Akra (Gana)
Burundi	Kampala (Uganda)
O.Afrika	Yaounde (Kamerun)
Sao Tome ve P.	Librevil (Gabon)

Kaynak: TC Dışişleri Bakanlığı ilgili ülke sayfaları (Erişim 11.01.2021)

Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın elçilik açma politikası da yetersiz ilişkiyi doğrular niteliktedir. Yukarıda tablo olarak verilen ülkelerde doğrudan Türkiye Büyükelçiliği bulunmamakta ve ilişkiler akredite farklı Büyükelçilikler aracılığı ile yürütülmektedir. Bu ülkelerin dışında Büyükelçilik açılışlarının Çad'da 2017'de, Sierra Leone, Burundi ve E.Ginesi'nde 2018'de, ve en son **8 Aralık 2020 tarihinde Togo'da** çok yeni yapıldığını belirtmek gerekir. Gine Bisse Büyükelçiliği açılışı hazırlıkları ise son aşamadadır.

4.4.3.1. Nüfusu 10 Milyonun Altında Olan Potansiyel Pazarlar

1) **Cibuti**-.

Çok az yağış alan, sıcak ve kurak iklime sahiptir. İhtiyacı olan gıdanın %10'unu üretebilmektedir. Afrika Boynuzu'nda Eritre ile Somali arasında stratejik konumda, denize kıyısı olan, Arap yarımadasından göç eden Arapların çoğunlukta olduğu küçük bir ülkedir. **Karşı kıyıda Arap Yarımadasındaki Yemen'e 20 km uzaklıktadır**. Bab el Mandeb boğazına hakimiyeti dolayısı ile denizi ulaştırması ve yakıt ikmali için merkez olması yanında, **Fransa'nın uluslararası alanda en büyük, ABD'nin büyük askeri üslerine ev sahipliği yapmaktadır**.

Üsler ve limanı en önemli gelir kaynaklarıdır. Özellikle **Etiyopya'nın, Eritre ile 1998'de başlayan savaş dolayısı ile liman olarak Cibuti'yi tercih etmesi** ülkeyi kalkındırmıştır. Ancak Kıtada 2018-19 döneminde **%20'nin de üzerinde net sermaye çıkışı yaşanan** – böylece 1,8 milyar $'a gerilemiştir- az sayıdaki ülkeden biridir.

1 milyon ile çok küçük bir pazarı olmasına karşın, bu nüfusa oranla 4 milyar $ gibi oldukça yüksek ithalata sahiptir. **252 milyon $ olan Türkiye'den ithalatı, Türkiye'yi %6,3 payla 3. kaynak ülke** noktasına taşımıştır. Türkiye ile çok yakın ilişkileri bulunan, Devletin stratejik destek verdiği ülkelerdendir. 2009, 20015, 2017 ve 2018'de Devlet Başkanı düzeyinde Türkiye'ye gelmişlerdir. Son ziyarette Ambouli Dostluk Barajı ve II. Abdülhamit Han Camii yapımı kararı alınmıştır. Son 7 yılda Türkiyenin ihracatındaki artış %259'dur.

İthalatını %55 gibi çok yüksek ağırlıkla, Çin'den gerçekleştirmektedir.

2) **Moritanya**- 2100'de 18 milyon olması beklenen 4,6 milyon nüfusa sahiptir. Dünyanın **hurda gemi ve araba çöplüğüdür. Nuhadibu sahilleri zehirli atık taşıyan veya sabıkalı gemilerin batırıldığı gemi mezarlığı** ile dikkat çekmektedir.

Afrika'nın en büyük 2. üreticisi olduğu **demir ile altın ve bakır** madenleri ile balık önemli ihraç ürünleridir. Fas'tan (1,1 milyar $) sonra **balık ihracatından 900 milyon $ ile en yüksek fazla sağlayan** Afrika ülkesidir. 500-600 milyon $ civarında, çoğu Çin'e yönelen demir cevheri ihracatı bulunmaktadır. **Nuhadibu'da Batı Afrika'nın en büyüğü olacak bir liman geliştirme projeleri** bulunmaktadır. Offshore'da bulunan **petrol ve doğalgaz yataklarının** yakın tarihte işletmeye başlanması beklenmektedir. 9 milyar $'a yaklaşan yabancı yatırım stokuna sahiptir.

Türkiye ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Türkiye, 3 milyar $ civarındaki toplam ithalatı içinde **163 milyon $ ve %5,5 pay ile 5. tedarikçidir**. Çin'in pazar payı 1/3'ü aşmaktadır. Bu arada son 7 yılda **Afrika'da ithalatımızın en fazla arttığı ülkedir. %2176 artan** ithalatımız 83,2 milyon $'a tırmanmıştır.

Kuzey komşusu Fas'ın ilhak ettiği, Batı Sahra üzerinde bağımsızlık için savaşan Polisario örgütü tarafından tek taraflı ilan edilen, BM tarafından tanınmasa da çoğu Afrika'da 48 ülkenin tanıdığı, **Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti nedeniyle sorunlar** yaşanan bir coğrafyadadır. ***** Moritanya'nın **kuzeyindeki çoğunluk Araplarla, güneydeki yerli halk arasında 1989'dan itibaren çatışmalar** yaşanmıştır. Fransız askerlerinin bulunduğu ülkelerden biridir.

*****Türkiye de Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti'ni **tanımamaktadır**. Polisario'nun Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti bölgenin tamamı üzerinde hak iddia etse de Fas 2/3'ünü, Polisario 1/3'ünü kontrol etmektedir. Esasen Polisario'nun hakim olduğu kısmı da Moritanya ilhak etmişse de direnişle geri çekilmek durumunda kalmıştır

İki bölgeyi birbirinden ayırmak için Fas tarafından 2700 km uzunluğunda duvar inşaa edilmiştir.

3) **Togo**- 2100'de 27 milyon olması beklenen 8,3 milyon nüfusa sahiptir İnsani Kalkınma Endeksi'ne göre 189 ülke arasında 167. sıradadır. İhracat gelirlerinin %40'ı **Devlet Başkanının kontrolündeki fosfat** sektöründendir. Gelen malların %40'ı başka ülkelere ihraç olan **Lome limanı sayesinde -önemli bir ticaret merkezidir**.

"Afrika Ülkelerinde Tolerans Değerlendirmesi" başlıklı anket çerçevesinde vatandaşlarının kendi Hükümetlerinin **ayırımcı politikalarından en çok şikayet ettiği** ülkedir.

İthalatını son **2014-2017 arası 4 yıl ortalaması olan 1,7 milyar $'dan 2018'de 10 milyar $'ın üzerine taşıyan** Togo pazarında Türkiye, toplam ithalatı içinde 96 milyon $ ve %1 civarında pay ile 15. tedarikçidir.

%30 hristiyan ve %20 müslüman vardır. Almancanın hakim olduğu bir ülkedir.

4) **Liberya**-- 2100'de 16 milyon olması beklenen 5 milyon nüfusa sahiptir. Kıtanın batı ucunda önemli bir giriş noktasındadır. **Topraklarının %40'ı yağmur ormanları ile kaplıdır**. **1822'de** daha önceden köleleştirilmiş **Afro-Amerikalılar tarafından kurulmuş, Kıtanın en eski cumhuriyetidir.**

Ekonomisi **altın, kauçuk, kakao, demir cevheri, keresteye** dayanır. Yaklaşık 9 milyar $ yabancı sermaye stokuna sahiptir. **12,2 milyar $ toplam ithalatı içinde** Türkiye 220 milyon $ ve %2 pay ile 9. tedarikçidir. Çin'in %32 pay aldığı pazarda Singapur %22 pay alarak dikkat çekmektedir.

1980-2003 arası yaşanan darbe-iç savaş ile yakın dönemdeki karışıklıklarla gündeme gelen ülke günümüzde nispeten istikrarlıdır.

5) **Kongo Cumhuriyeti**- 2100'de 21 milyon olması beklenen 5,5 milyon nüfusa sahiptir. Kongo nehri ve su kaynakları ile iklim ve doğal güzellikler açısından çok elverişli ve zengindir. Topraklarının yarıdan fazlası yağmur ormanları ile kaplıdır. **İç kesimlerde karayolu ile yolculuk silahlı çatışmalar nedeniyle risklidir.**

4 milyonu ancak aşan nüfusuna ve **gayri safi milli hasılada 54 ülke arasında 32.** konumuna rağmen **29 milyar $'a ulaşan yabancı yatırım stoku** ile neredeyse 4 kat önde **9.** sıradadır. 12,4 milyar $'lık Çin projeleri ile bu alanda Çin'in var olduğu ülkeler arasında 11. sıradadır.

Başlıca geliri **petrol, bakır ve orman ürünleridir. Çin'e sattığı petrolden 5,5 milyar $ bakırdan 2,3 milyar $-** komşusu D.Kongo da 4,1 milyar $ elde etmektedir- **ile oldukça yüklü gelir elde etmektedir.** Son 20 yılda %3,5 büyüme ortalaması tutturmasına karşın, özellikle 2016 sonrası küçülerek son 10 yıl ortalamasını %2,5'e düşürmüş olması, ekonomisi için tehlike arz etmektedir.

Türkiye, 2 milyar $'ı bulmayan toplam ithalatı içinde 56 milyon $ ve %2,7 pay ile 8. tedarikçidir. Pazarda Çin %22, Fransa %16 payla yer almakla beraber, Çin'in son 5 yılda %100 ihracatını artırırken, Fransa'nın %95 pazar kaybetmiş olması dikkat çekmektedir.

Nüfusun %50'si hristiyan, %2'si müslümandır.

6) **Gabon**- Denize kıyısı olan, su kaynakları ve ormanları ile zengin bir ülkedir. 2,2 milyon olan küçük nüfusunun yarıya yakını 3 büyük şehirde yaşamakta olup, iç kesimleri ile kuzeyinde çok az yerleşim vardır.

Çin'e yönelik **3,5 milyar $ ihracat yaptığı-petrol,** yine yarıdan fazlası Çin'e yönelik **1,4 milyar $ ihracat** yaptığı ve **Dünya rezervinin %45'ine sahip olduğu manganez** yanında elmas, uranyum, demir, altın gibi önemli madenlere sahiptir. Geçmişte **kauçuk ve sonrasında da petrol gelirleri ile Afrika ortalamasının 4 katına ulaşan kişi başı gelir**, Gabon'a zengin sömürge ünvanı verilmesine yol açmıştır. Kağıt üzerinde 8.600 $'ı aşan kişi başı gelir ile bu durum tespit edilmesine rağmen, gelirin dağılımının çok bozuk olduğunu akılda bulundurmak gerekir.

Ülkede yabancı yatırım stoku 12,2 milyar $ dolayındadır. Son 20 yılda %2,2 ile en az büyüme kaydeden Afrika ülkeleri arasındadır. Özellikle son 5 yılda büyüme sorunu yaşamaktadır.

Fransa’nın %26 payla, %19 pay sahibi Çin’in üzerinde yer aldığı bir pazardır. Türkiye, toplam ithalatı içinde 72 milyon $ ve %3,6 pay ile 6. tedarikçidir.

%65 hristiyan, %5 müslüman bulunmaktadır.

7) **Sierra Leone**- 2100’de 17 milyon olması beklenen 8 milyon nüfusa sahiptir. Geçmiş iç savaşın izleri görülmektedir. 2014'de Ebola’nın görüldüğü yerdir.

İhracatın %80'i madencilikten oluşmaktadır. **Demir cevheri, titanyum, elmas, kakao,** aluminyum cevheri, kereste ve balık ihracatı önemlidir. Çin’in ülkede toplam 6 milyar $’a ulaşan projeleri içerisinde **3,1 milyar $’ı aşan iki büyük çelik tesisi** dikkat çekmektedir. Doğrudan yabancı yatırım stoku toplamı 2 milyar $’ın biraz üzerindedir.

Türkiye, toplam 1 milyar $ ithalatı içinde, 54 milyon $ ve %5,3 pay ile 4. tedarikçidir

8) **Gambiya**- 2,4 milyon nüfuslu, **Afrika'nın en küçük kara ülkesidir.** Senegal'le Aralık 1981'de oluşturulan *Senegambiya Konfederasyonu* ile askeri, ekonomi birliktelik ve ortak para kullanına geçmiş, ancak Gambiya'nın, Senegal altında birleşmeyi kabul etmemesi ile Konfederasyon Eylül 1989'da sonlandırılmıştır. **2015'de yönetim şeklini İslam Devleti** olarak açıklamış, **2017'de ise tam tersine,** ülke adından “İslam” ifadesi kaldırılmıştır.

54 ülke arasında gari safi hasıla açısından 45. sırada, hemen her alanda geri kalmış bir ülkedir. Turizm gayrısafi yurt içi hasılada 1/5 paya sahiptir. Ayrıca yurtdışında çalışanların gönderdikleri para da, %12 dolayında ekonomisine katkı sağlamaktadır. Yabancı yatırım stokunun toplamı 400 milyon $’ın az üzerinde, neredeyse yok düzeydedir.

Türkiye, Çin’in %40 ile ilk sırada yer aldığı toplam 1,3 milyar $ ithalatı içinde, 51 milyon $ ve %4 pay ile 6. tedarikçidir. **Sahra Güneyinde askeri alanda en yoğun ilişkileri tesis ettiğimiz ülkedir.** 1991- 2005 arasında Türk Jandarma Eğitim Timi’nin Banjul’da

görevlendirilmesi ve ardından **Askeri Danışmanlık Mekanizması'nın kurulmasıyla** ilişkiler gelişmiştir.

Halkın %90'ı müslüman, %9'u hristiyandır.

9) **Eritre**- Etiyopya'dan uzun yıllar süren savaşla ayrılan, **Etiyopya'nın denize çıkışını kapayan stratejik konumdaki** 3,5 milyon nüfuslu, tüm gelişmişlik endekslerinde son sıralarda yer alan bir ülkedir. 2018'de 20 yıl sonra Suudi Kralının katkısıyla Etiyopya ile barış anlaşması imzalamıştır. El-Şebab örgütüne destek verme iddiasıyla 2009 yılında BM tarafından konan ambargo, bu anlaşma üzerine kaldırılmıştır. Çok yoksul ve %85'i kırsal alanda yaşayan ülkede, 2015 ve 2016'da her ay yaklaşık 4-5 bin civarında kişi Avrupa ülkelerine göç etmek üzere yasadışı yollardan ülkeyi terk etmiştir.

Ülkede bulunan **çinko-270 milyon $ ihracatı vardır-** altın, gümüş, bakır, sülfür, nikel, gibi kaynaklar yabancı şirketler tarafından işletilmektedir. **Rusya'ya üs kurma izni verildiği** medyaya yansıyan 6 ülkeden biridir.

Bağımsızlığı ilk tanıyan ülkelerden olan Türkiye, Eritre'nin 180 milyon $ gibi çok düşük toplam ithalatı içinde 14 milyon $ ve **%8 pay ile 5 tedarikçidir**. Pazarda Çin'den sonra 2. sırada İtalya (%15), ve 3. sırada Almanya'nın (%8) olmasıyla dikkat çekmektedir.

%63 hristiyan, 3%7 müslüman vardır. Din dağılımını %50-50 veren kaynaklar mevcuttur.

10) **Ekvator Ginesi-** Afrika'nın Batı kıyısında, Gine Körfezinde, 28 bin km^2 yüzölçümü ve 1,4 milyon nüfusu ile, Afrika'nın en küçük ülkelerindendir. Anakara ve Ada olarak 2 bölümden oluşan ülkenin başkenti Adadaki bölümdedir.

Gelirlerinin neredeyse tamamı petroldendir. 1,1 milyar varil olarak bilinen rezervi ile **Çin'e yönelik 1,5 milyar $ ihracatı** bulunmaktadır. Küçük nüfusuna karşın Afrika'daki 54 ülke arasında **14,6 milyar $ ile yabancı yatırım stoku açısından 18.** sıradadır. Milli gelir açısından sırasının 34.lük olması yatırım stokunun büyüklüğü açısından göstergedir.

2001-10 arası yıllık ortalama %16,5 büyüme ile Dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi iken, 2010 sonrası süreç tersine dönmüş ve gayrısafi yurt içi hasılası 2013-19 arası yıllık ortalama %4 küçülmüştür. Yine de **Sahra Altı'nda orta üst gelir grubundaki 6 ülke arasında**dır. Muhakkak ki, gelir dağılımında büyük adaletsizlik dikkate alınmalıdır.

Son 2 yıldır ilişkilerimizin gelişmesi dikkat çekmektedir. **THY Şubat 2020'de uçuş başlatmıştır.** Türkiye,1 milyar $'a ulaşan toplam ithalatı içinde 20 milyon $ ve %2,1 pay ile 10. tedarikçidir.

2019 ithalatı içinde ABD'nin %22 ve İspanya'nın %20 pay alarak ilk 2 sırada olmaları ilginçtir. İthalatın detayına bakıldığında ABD'nin makine, İspanya'nın içki ihraç ettiği görülmüştür. Bu durum hammadde istihracı için makine ve ülkede bu alanda çalışan yabancılar için içki şeklinde yorumlanmıştır.

4.4.3.2. Ticari İlişkilerin Yeterli Olmadığı Pazarlar

Adalar (Madagaskar hariç)

1) **Morityus**- Hint okyanusu açıklarında Madagaskar'ın 870 km kadar doğusunda yaklaşık 2 bin km^2 alana sahip 4 adadan oluşan bir ülkedir. 1,2 milyon küçük nüfusuna karşın nüfus yoğunluğu açısından Dünyada 17. sıradadır. Nüfusunda artış yerine azalma beklenmektedir. Halkın çoğu Hint kökenlidir.

Gayri safi yurtiçi hasılanın ¼'ünden fazlasını gerçekleştiren **turizm yanında, bankacılık** ile şeker, su ürünleri, çiçek, tekstil ve önemli ekonomik kaynaklarıdır. İstikrarlı, yabancı yatırımcı çekmiş, gelir düzeyi yüksek bir ülkedir. Nüfus, alan ve benzeri göstergelerde son derce küçük ülkenin milli gelir sırasında 33. (30 milyar $), yabancı yatırım stokunda 28. (6 milyar $) olması, Kıtanın en gelişmiş ülkelerinden biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Daha da uç bir örnek, Kıtada G.Afrika Cumhuriyeti ve Kuzey Afrika ülkeleri dışında kalan 48 ülke içerisinde Fildişi Sahili ile birlikte 11'er bin adet otomobil satılan ülke olmasıdır.

İş yapma kolaylığı açısından Afrika'da 1, Dünyada 13. sıradadır. Küreselleşme endeksinde keza, Dünyada 14. sırada çok yukarılardadır. Öyle ki Morityus'dan sonra küreselleşmede ilk gelen Afrika ülkesi 89. sıra ile Seyşeller'dir.

Dengeli bir dağılım gösteren 5,6 milyar $^lık ithalat pazarında en yüksek pay %16,7 ile Çin'e aittir. Türkiye, 89 milyon $ ve %1,6 pay ile 17. tedarikçidir. Afrika'da Türkiye ile yürürlükte olan **4 STA'dan biri, 1 Haziran 2013'den bu yana Morityus iledir**.

%49 hindu, %33 hristiyan ve %17 müslüman bulunmaktadır.

2) **Komorlar**- Kıtanın doğusunda, Hint okyanusunda, Mozambik'in yaklaşık 300 km açıklarında yaklaşık 2 bin km^2 büyüklüğünde ve 900 bin kişinin yaşadığı 5 ana ada (Büyük Komor, Njazidja, Moheli, Anjouan ve Mayotte) ve birkaç adacıktan oluşan, **%98'i müslüman ve %9'u Arap, *İslami Federal* Cumhuriyettir.** 1974'de yapılan referandumda Fransa idaresinde kalmak isteyen Mayotte adası hariç bağımsızlığını 1978 yılında kazanmıştır. **Komorların Mayotte adasını kendi toprağı olarak görmesine ve uluslararası hukuka rağmen, Fransa idaresindedir** ve Euro kullanmaktadır. **Fransa'nın 2009'da adada yaptığı yeni referandum ile adayı 101. eyaleti yapması** ve Mayotte'de doğanları vatandaş kabul etmesi nedeniyle göç almaktadır.

Parfüm esansı bitkilerin fazlalığı nedeniyle **"parfüm adaları"** olarak da adlandırılmaktadır. Özellikle Mayotte, **parfümün ana hammaddesi "ylang ylang" bitkisinin** en fazla yetiştiği yer olarak Fransa için çok önemlidir.

Komorlar, **vanilyada Dünya ikincisidir**. Dünyanın en fakir ülkelerinden biri olarak açlık riski altındadır. Yurtdışındaki **işçilerin gönderdikleri para ekonomisinin 1/5'ine** ulaşmaktadır.

Türkiye, 220 milyon $'lık toplam ithalatı içinde 13,5 milyon $ ve %6,1 pay ile 4. tedarikçidir. Pazarda Çin %33, Fransa %18 payla ilk 2 sıradadır.

3) **Seyşeller**- Hint Okyanusu açıklarında Madagaskar'ın 1200 km üstünde, 100 binden az nüfusa sahip, 115 adaya yayılmış bir ülkedir. Tropikal iklime ve doğal güzelliklere sahip **Dünyaca ünlü turizm** bölgesidir. Halkı *kreyol* olarak adlandırılan daha çok Avrupalı (genelde Fransız veya İspanyol) -Afrikalı melezidir.

Ekonomisi **turizm ve ton balığına** dayanır. Turizm gelirleri, gayrı safi yurt içi hasılaya 2/3 katkısı ile ilk sıradadır. 17,2 bin $ kişi başı geliri, yalnız Sahra Altı'nda değil, Kıtanın tamamında en yüksek gelire işaret etmektedir. Ancak gelirin önemli kısmının uluslararası turizm zincirlerine ait olduğu dikkate alınmalıdır. Somali açıklarındaki yakın döneme kadar görülen korsanlıklar, en son içinde bulunduğumuz Covid pandemisi gibi, turizm hareketlerini kesen gelişmeler, ülke ekonomisini çok olumsuz etkilemektedir. Bu durum sadece Seyşeller'i değil, tabi ki, turizm gelirleri ekonomisi içinde önemli yer tutan tüm ülkeleri olumsuz etkilemektedir.

750 milyon $'lık ithalat pazarında Almanya %13, Çin, Fransa, G.Afrika, İspanya %9-8 arasında paylarla gelmektedir. Batı ülkelerinin payının çokluğunu Batılı turistlere hitap eden turizm sektörü ile açıklamak herhalde doğru olacaktır. Türkiye ise 17,5 milyon $ ve %2,3 pay ile 14. tedarikçidir.

4) **Kabo Verde**-Kıtanın kuzey batısında Atlas Okyanusu'nda, Moritanya'nın yaklaşık 600 km açıklarında, 10 ada, 8 adacıktan oluşan, 600 binden az kişinin yaşadığı yaklaşık 4 bin km^2 olan küçük bir ülkedir. 1456'da Portekizliler tarafından yerleşim yokken bulunmuş, aktarma limanı ve köle ticareti merkezi olarak kullanılmıştır. Halkının 2/3'ü Portekizli-Afrika melezi olan *Mulatto'dur*. Mevcut nüfusundan daha fazlası, Avrupa ve Afrika'ya göç etmiştir.

Siyasi istikrar ve Euro'ya sabitlenen parası ile parasal istikrar ve ticaret, ulaştırma, kamu hizmetleri ile **turizm sayesinde** gelişmektedir. Turizmin GSYİH'ya katkısı %45 dolayındadır. Sınırlı ihracatı balık üzerinedir.

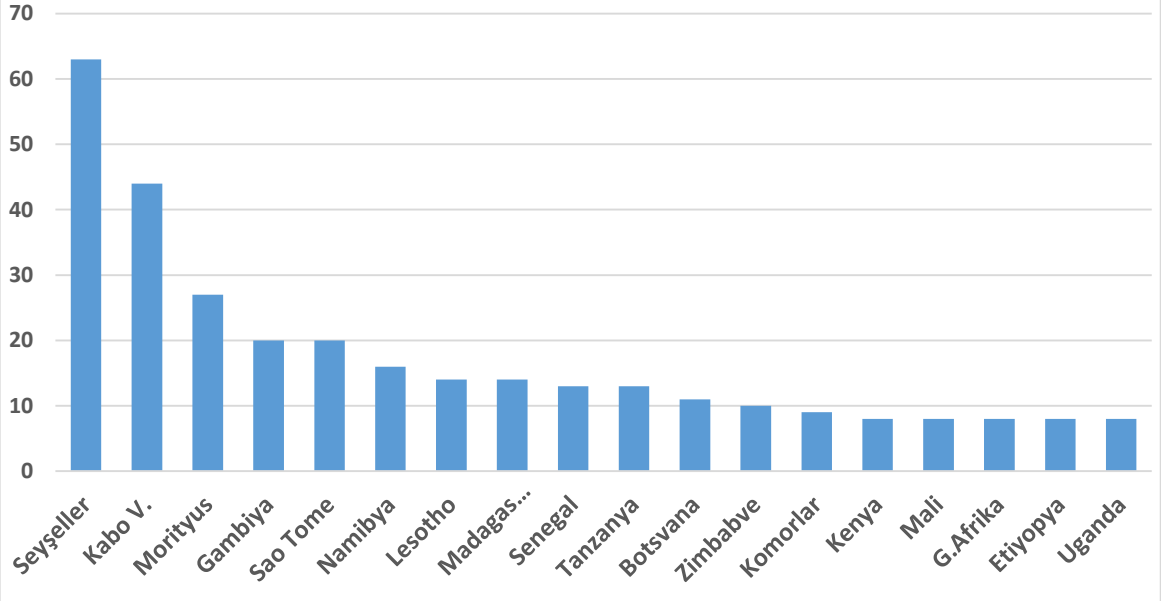
Türkiye, toplam 910 milyon $ ithalatı içinde 9,2 milyon $ ve %1 pay ile 11. tedarikçidir. Portekiz'in %35, Hollanda'nın %21 payı bulunmaktadır.

5) **Sao Tome ve Principe**- Kıtanın batısında Gine Körfezinde, Gabon'un 250 km açığında Sao Tome ve Principe adlı 2 adadan oluşan 230 bin nüfuslu, yaklaşık 1000 km^2 büyüklüğünde küçük bir ülkedir. Özellikle Portekizli olan beyazlar ile Afrikalıların melezleri olan *Mestiçolar* çoğunluğu oluşturur. 1400'lü yılların sonunda yerleşim yokken Portekizliler tarafından keşfedilen adada, 1492'de İspanya'dan Portekiz'e kaçan **Safarad yahudilerinden toplanarak adaya sürülen yaklaşık 2 bin çocuk** ilk yerleşimcilerdendir. Adayı başka kolonilerine köle ticareti için merkez olarak kullanan Portekiz, adada şeker plantasyonları kurarak köleleri burada da kullanmıştır.

İhracatının büyük kısmını **kakao** oluşturur. TC Dışişleri Bakanlığına göre, **Orta Afrika'da demokrasi standartları en yüksek** olan ülkedir. Portekiz'in etkisi hala çok yüksektir.

Türkiye, Portekiz'in %57 ile üstün olduğu 960 milyon $'lık pazarda, 2,4 milyon $ ve %2,5 pay ile 7. tedarikçidir.

%56 hristiyan ve kalanı çeşitli dinlere mensuptur.

Kaynak: World Development Indicators, World Bank; UNCTAD hesaplamaları, 2019

Şekil 61: Turizmin GSYİH'ya Katkısı (%)

Diğer

1) **Namibya**- Ülkemizden geniş topraklarında 2,3 milyon gibi çok küçük nüfusun bulunduğu bir ülkedir. Atlas okyanusuna kıyı olan 1600 km boyunca Batısı, Dünyanın en eski, 50 bin km^2 ile 3. büyük çölü olan, 200 m'yi bulan kumulları ile ünlü **Namib çölü, doğusu ise Kalahari çölü i**le kaplıdır.

Bakırdan elde ettiği gelir 1,6 milyar $ ile oldukça önemlidir. **Uranyum** üretiminde dünya üretiminin yaklaşık %10'unu karşılamakta olup 6. sıradadır. Uranyum ve benzer şekilde balık ve su ürünleri ihracından yaklaşık 700'er milyon $ gelir elde etmektedir. Ayrıca Dünyadaki en kaliteli elmasların çıkarıldığı bölgelerden biri olup, **ihracatının yaklaşık 1/4'ü elmas**tır.

Ekonomisi, para birimi ve faiz oranlarını dahi ona göre ayarladığı G.Afrika'ya bağımlıdır. * Bölgesinde denize kıyısı olmayan **Botsvana, Zambiya, Zimbabve gibi ülkelerin dünya pazarlarına açılmasına imkan verecek havalimanı ve liman projeleri** ile ticaret merkezi haline gelmeyi amaçlamaktadır. Afrika için yüksek gelire rağmen (orta üst gelir grubundaki 6 ülkeden 1'idir), **Dünyada gelir dağılımı en bozuk 3. ülke** olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye,7,7 milyar $ toplam ithalatı içinde 9 milyon $ ve %0,7 pay ile 19. tedarikçidir. G.Afrika %45 (otomotiv ve makine), Zambiya (%16- bakır) ihracatıyla ülke pazarında ilk 2 sıradadır.

2) **Malavi-** 2100'de 67 milyon olması beklenen 21 milyon nüfusa sahiptir. İnsani Gelişim Endeksinde 170. sıradaki ülkede her **7 yetişkinden 1'i Aids** hastası/taşıyıcısıdır. Güvercin bezelyesi, tatlı patates ve vanilyada Dünyanın en büyük üreticileri arasındadır. 1,5 milyar $'lık yabancı sermaye stoku ile çok gerilerde yer alır. Tütünden 500, çaydan 90 milyon $ ihracat geliri bulunmaktadır.

*Güney Afrika Cumhuriyeti, Svaziland, Lesotho, Botsvana ve Namibya ile Rand Monetary Area olarak adlandırılan ortak para birimi bölgesini oluşturmaktadır.

Türkiye, G.Afrika'nın ilk sırayı aldığı 1,3 milyar $'lık toplam ithalatı içinde, 4,7 milyon $ ve %0,3 pay ile 24. tedarikçidir.

3) **Botsvana- İhracatının 2/3'ünü elmas** oluşturmaktadır. Dünya üretiminin %18'ine sahip olduğu elmasta, G.Afrikanın 4 katı üretime sahiptir. Pırlanta ihracatından elde ettiği gelir 5 milyar $'ı aşmaktadır. Yabancı sermaye stoku 5 milyar $'ın biraz üzerindedir.

Sahra Altı'nda orta üst gelir grubunda yer alan 6 ülkeden biridir. 6,5 milyar $ civarında Afrika için çok önemli bir ithalat hacmine sahiptir. Oysa, Türkiye, kağıt üzerinde potansiyel olan bu ülkeden 1,9 milyon $ ve %0,1 pay ile 31. tedarikçi olarak yararlanamamaktadır. Bunun nedenine baktığımızda, **pazarın 2/3'e yakın oranda komşusu G.Afrika tarafından domine edilmesi**, ülkenin en önemli gelir kaynağı **elmas-pırlantanın tek veya birkaç kişi ile sınırlı sahiplik yapısı** ve tabi ki Dünyada 4. sırada olan **gelir dağılımı bozukluğudur**.

Son olarak, 10 yıldır yeni vakalar 1/3 azalsa da, 2,3 milyon dolayında olan nüfusun neredeyse **1/5'i Aids hastası-taşıyıcısıdır.**

4) **Gine Bisse**-Batı Afrika'da, Atlas okyanusuna 350 km kıyısı olan 2 milyon nüfuslu (2100-5,7 milyon) küçük bir ülkedir. Dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer alır.

Başlıca ihraç ürünleri **kaju fıstığı -130 milyon $- karides, yer fıstığı ve altındır**.

Türkiye, Portekiz'in 1/3 pay aldığı 300 milyon $'lık ithalat pazarında, 4,2 milyon $ ve %1,4 pay ile 9. tedarikçidir.

%50 müslüman, %40 yerel dinler ve %10 hristiyanın bulunduğu çok etnik kökenli bir yapıdadır.

5) **Lesotho - Topraklarının tamamı G.Afrika ile çevrili** olduğu için Vatikan ve San Marino ile benzeyen, yüksek rakımlı olması dolayısı ile ***Gökyüzü Krallığı*** da denen, büyüklük açısından Afrika'da 42. sırada yer alan 2,2 milyon nüfuslu küçük bir ülkedir. **Tamamı 1400 m'den yüksek, tek ülke olup, %80'i de 1800 metrenin üzerindedir**. Güney Afrika bölgesinin en önemli iki nehrinin doğduğu yer olarak büyük su kaynaklarına sahiptir. Yükseklik nedeniyle gece gündüz sıcaklık farkının çok olduğu, **100 gün üzeri sağanak yağışların yaşandığı bir iklime sahip olmasına karşın hemen hemen ağaç bulunmamakta**dır. Neredeyse **tüm nüfusu aynı etnik kökene sahip tek Afrika ülkesi** olduğu söylenebilir.

Dünyanın en fakir ülkelerindendir. Gelirin ve çalışanların 2/3'ü tarımdadır. İşsizliğin çok yaygın olduğu ülkede **pek çok kişi G.Afrika'da çalışmakta, ithalatının %85'ini de bu ülkeden** gerçekleştirmektedir Yurtdışında çalışan **işçilerin gönderdikleri para ekonomisinin %16'sına** ulaşmakta olup, bu açıdan Komorların ardından 2. sıradadır.

Türkiye, 1,6 milyar $ olan toplam ithalatı içinde 1,6 milyon $ ve %0,1 pay ile 15. Tedarikçidir.

4.4.3.3. Riski Yüksek Pazarlar

ÖNEMLİ NOT: Esasen bu başlık altında değerlendirilmesi planlanan Nijer, Mali ve O.Afrika Cumhuriyeti muhtelif nedenlerle Türkiye'nin Stratejisinde Öne Çıkan Ülkeler başlığı altında potansiyel ülkeler kısmında değerlendirilmiştir.

1) Zambiya- Esasında **4.4.1. başlığı altında, son sıralarda olsa da potansiyel ülkeler arasında sayılması düşünülmüşse de**, pandemi dolayısı **ile daha da ağırlaşan borç krizi , kısa vadede de olsa risk arz eden ülkeler arasına alınmıştır**.

1954'de G.Rodezya (bugünkü Zimbabve) ve Nysaland (bugünkü Malavi) ile birleşerek oluşturulan ve 1964'e kadar devam eden Orta Afrika Federasyonu'nun parçası iken 1964'te B.Krallık'tan bağımsızlık kazanmıştır. 2100'de 82 milyon olması beklenen 18 milyon nüfusa sahiptir.

Son **20 yıldır ortalama %5,9 oranında büyüme** yakalamıştır. İhraç gelirlerinin %70'ini oluşturan **bakır**, -Net fazlası 6,8 milyar $ olup, Çin'e 3,1 milyar $ ihracatı bulunmaktadır- en önemli ürünüdür. Ayrıca kobalt, tütün, pamuk, şeker ihracatı vardır. Yaklaşık 19 milyar $ doğrudan yabancı yatırım stoku ile Kıtada 14. sırada yer almaktadır. Çin'in ülkede gerçekleştirdiği projelerin tutarı 17 milyar $ tutarında olup, Çin'in 7. büyük proje ülkesidir.

Sahra yer altı su kaynaklarının yaklaşık 1/3'üne sahip olarak avantajlıdır. 2018'de 1,4 milyar $ olan makine, 600 milyon $'lık elektrikli makine ve cihaz ile 800 milyon $'lık otomotiv ithalatı olumlu göstergedir.

Ancak borçların sürdürülmesinde sorun yaşamaktadır. Toplam 3 milyar $ Eurobond borcuna sahip ülke 13 Kasım 2020 tarihinde yapması gereken 48,5 milyon $ kupon ödemesini yapamayarak temerrüde düşmüştür. Hemen ardından 16 Kasım'da Çin Eximbank ile, 110 milyon $'lık borcunun ötelenmesi anlaşmasını açıklamak durumunda kalmıştır.[221] Dış kaynak bulamayan ülkenin, pandemi dolayısıyla bakır talebinin de kesilmesi ile oldukça zorlu bir döneme girdiğini söylemek mümkündür.

İthalatının yaklaşık 1/3'ünü G.Afrika'dan gerçekleştirmesi ile dikkat çekmektedir. Türkiye, 7,2 milyar $'lık toplam ithalatı içinde 28 milyon $ ve %0,4 pay ile çok gerilerde 31. tedarikçidir.

2) Zimbabve- 15,2 milyon nüfuslu ülkede **ekonomisinin %8'i yurtdışında çalışan işçilerin gönderdikleri paradan** oluşmaktadır. Tütün ihracatında Dünya 16. olup yaklaşık 900 milyon $ geliri vardır. Nikelden 550, kromdan 100 milyon $ ihracat geliri elde etmektedir. **Yabancı yatırım stoku 5,8 milyar $, Çin'in ülkede gerçekleştirdiği proje tutarı 10 milyar $**'dır. Çin'in tek projede 2 milyar $'a yakın gayrımenkul yatırımı dikkat çekmektedir. 600 milyon $ tutarında **otomotiv ithalatı ile Sahra Altında 9.** sırada olması olumludur.

[221] *Zambia FinMin: Default raises risk of legal action by bondholders*, **Reuters**, 18 Nov. 2020 https://uk.reuters.com/article/idUKL1N2I41E4

Bu olumlu göstergelerin ardından olumsuzlara bakıldığında ise; 2001 yılından itibaren 3 haneli seyrederken, 2008'de 5 haneye ve sonrasında çok daha yüksek seviyelere tırmanan **hiper enflasyon** nedeniyle yerel para birimi neredeyse kullanılmamaktadır. 2020 içerisinde **100 milyar Zimbabve Doları ifadesini taşıyan tek bir kağıt paranın** basılmış olması durumun vehametini ortaya koymaktadır.

2007-17 arası siyasi olarak iktidara gelmek için verilen sözler çerçevesinde Yerlileştirme Yasası uygulanmış, özellikle tarım alanlarında yağmaya varan ve ülke sosyo ekonomik istikrarını tehdit eden olaylar sonrasında elmas ve platin madenleri haricinde uygulama kaldırılmıştır. Çoğu Çinlilere olan -Dünya ölçeğinde küçük olmasına rağmen ülke ölçeğinde taşınamaz boyuta gelen- **4,8 milyar $ kamu borcunun parlamento onayından geçmeden Devlet Başkanı marifetiyle alındığı** tartışma konusudur.[222]

Kaynak: age

Zimbabve'de Tedavüldeki Banknotlar (Ekim 2020 itibariyle)

Ekonomik ve idari kaos nedeniyle gıda, petrol, ilaç gibi temel ürünlerin ithali dahi yapılamamakta, yüksek risk değerlendirmesiyle yatırım gelmemektedir. Ülke dışına nakit para çıkışı yasak olup, Zimbabve bankaları uluslararası transferleri yapamamaktadır. **Devlet kontrolündeki ticaret dolayısı ile karaborsa hakimdir.**

[222] Kitsepile Nyathi, *Zimbabwe's Debt Stifling Its Economy*, **allafrica.com,** 13 Oct. 2020,

Zimbabve'nin kuzeyinde yeni bulunduğu medyaya yansıyan 9,4 trilyon m^3 ile **Afrika Kıtasının en büyüklerinden olan doğal gaz ve petrol rezervinin durumu meçhuldür**.

4,8 milyar $'lık ithalat pazarında G.Afrika %39, Singapur %25 pay ile ilk 2'de iken Türkiye 7 milyon $, binde 1 pay ile 39. sıradadır.

3) Çad- 2100'de, 62 milyon olması beklenen 16,2 milyon nüfusa sahiptir. Büyük bölümü Sahra Çölü ile kaplı olup adını aldığı gölün de %90 kurumuş olması, kuraklık ve susuzluğu önemli sorun olarak çıkarmaktadır. Denize çıkışı yoktur. Kuzeyde yer alan müslüman Araplar ile güneydeki hristiyanlar arasında geçmişte iç savaşa varan, anlaşmazlıklar yaşanmaktadır.

İnsani gelişmişlik sıralamasında sondan 3. sıradadır. 2003'de bulunan **petrol** ile canlı hayvan, pamuk ve susam önemli ihracat kalemleridir. Altın, uranyum varlığı bilinse de henüz istifade edilememektedir. 2014'de uluslararası Avrupalı şirketlerden aldığı 1,5 milyar $lık borcu ödeyememesi borçlanmasına engeldir.

Türkiye, toplam ithalatı içinde 40 milyon $ ve %4,8 pay ile 5. tedarikçi olsa da dikkatli olunması gereken riskli bir pazardır. Fransa ve Rusya mücadelesi belirgindir.

4) Güney Sudan- Bölünmeden önceki Sudan'ın **25 eyaletinden 10'unu, petrol kaynaklarının dörtte üçünü içeren 11 milyon nüfuslu** (2100'de-32 milyon olması beklenmektedir) bir ülkedir. 2 milyon kişinin öldüğü, 4 milyon kişinin yurdundan olduğu **39 yıllık iç savaş sonunda 2005'de özerk, 2011'de de bağımsız** olmuştur.

1,5 milyar $ değerinde petrol ihraç ettiği Çin'in ülkede kısa zamanda 6 milyar $'a yaklaşan projesi ilginç bir veridir. Keza %**58 ile Çin'in ithalat pazarında en fazla hakim olduğu ülkedir.** Türkiye ise 200 milyon $'ı biraz aşan ithalatı içinde 45. tedarikçidir.

İç çatışma ve anlaşmazlıklar ve petrol fiyatlarındaki düşüş ile bütçenin% 98'ini, milli gelirin %80'ni karşılayan petrol sektöründeki sıkıntılar nedeniyle **Mart 2018'de ekonomik iflas** ilan edilmiştir.

Halkın %17'si hıristiyan, %18'i müslüman, %65'i yerel dinlere mensuptur

5) Burundi- 2100'de 51 milyon olması beklenen 12 milyon nüfusa sahiptir. Geçmişte **Hutu-Tutsi iç savaşları ile** Ruanda'yla beraber gündeme gelen iki ülkeden biridir. Devlet başkanı Nkurunziza'nın 3. dönem de devam etme planı ve ardından seçilmesi ile başlayan kaos ortamında 2015'den itibaren 350 civarı kişi komşu ülkelere sığınmış, Nkurunziza ise 8 Haziran 2020 günü kalp krizi sonucu ölmüştür.

Dünyanın en fakir ülkeleri arasındadır. İşgücünün %90'ı tarımda olup, **ihracatının 3/4'ü kahvedir.** Petrol, nikel, bakır, uranyum, turba kömürü, kobalt, platin, vanadyum, altın, kalay, gibi doğal zenginliklerin bulunduğu tahmin edilmekle birlikte iç karışıklıklar yatırıma imkan vermemektedir.

Türkiye, 300 milyon $'ın altındaki toplam ithalatı içinde 2,6 milyon $ ve %1 pay ile 15. tedarikçidir.

4.5. Türk İşadamları İçin Öneriler

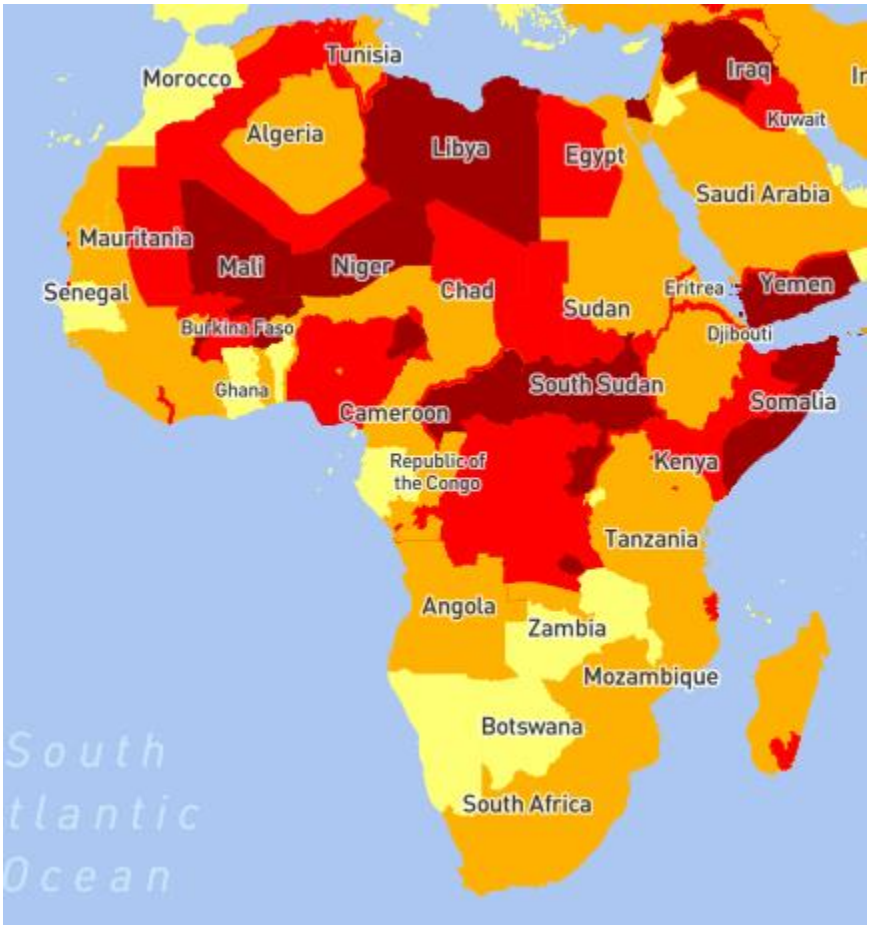
Çalışmanın bir sonucu olarak, firmaların Afrika pazarını değerlendirebilmesi için bazı öneriler aşağıda sıralanmaktadır;

- Piyasa kurallarını bilip ona göre davrandıktan sonra Afrika gibi her şeye aç ve üretimin, istisnalar hariç neredeyse hiç olmadığı bir piyasaya, her türlü ihraç ürününün satılabilme imkanı vardır. Halkın alım gücü ile orantılı olarak, mal kalitesinin düşük olmasının aksine, piyasalarda fiyat seviyesinin yüksekliği tezat teşkil etmektedir.

- Pazarın henüz keşfedilmemiş olması, rakiplerin pazara girmekteki çekingenliği ile birleşince henüz rekabet düzeyinin çok fazla olmadığı bir piyasa niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

- Afrikalı ülkelerin sanayileşme girişimleri ve çabalamalarının başında olmaları dolayısıyla özellikle, tarımsal makine, tekstil makinesi, jeneratör gibi ürünlere ihtiyaç duyulduğu ve bu ülkelerin tamamında anılan ürünlere yönelik yüksek bir talep olduğu gözlenmiştir.

- Piyasada iş yaparken dikkat edilmesi gereken en önemli iki husus; peşin mal satışı yapmak ve bir mal talebi alındığında firmayla temasa geçmeden önce mutlaka, **Türkiye'nin ilgili ülkedeki Büyükelçiliği'nden firmanın güvenilir olup olmadığı konusunda bilgi istemek** olarak görülmektedir.

Kaynak: https://www.travelriskmap.com/#/planner/map/security (Erişim: 14.7.2020)

Şekil 62: Afrika Güvenlik Haritası 2020 (Koyuya Doğru Artan Risk)

Ticari bağlantı kurmak, mal satmak vb. **görüşmelerin**; ilgili ülkedeki Büyükelçiliğimizden, Dışişleri veya Ticaret Bakanlığı web sayfalarından, DEİK, İhracatçı Birlikleri, TİKA vb. resmi Kurum, kuruluşlardan edinilecek bilgiler çerçevesinde, en azından başlangıçta bazı ülkeler söz konusu olduğunda **güvenlik açısından Türkiye'de yapılmasında** fayda görülmektedir. Bir fikir vermesi açısından, Afrika'nın Avrupalı kaynaklar tarafından değerlendirilen genel güvenlik algısına ilişkin harita yukarıda sunulmaktadır. Haritanın farklı internet sayfalarında da ufak tefek değişikliklerle de olsa benzer olduğu görülmüştür.[223]

- Aynca mal numunesi isteyen firmalara güvenirlikleri teyit edilmeden, **mal numunesi gönderilmemeli,** ancak eşantiyon niteliğinde olan numuneler gönderilmelidir.

- Sık rastlanılan dolandırıcılık olaylarının önüne geçmek için alınan siparişin büyüklüğünün cazibesine değil, **ödeme ve teslim şartları ile, sipariş kalemlerinin tutarlılığına** bakılmalıdır. Alıcı, dürüst, güvenilir ve basiretli bir tüccar ise, sektörünü tanıdığı ve kullanım ile ortaya çıkacak yeni ürün talebi tutarlı olmak zorundadır (örneğin bir sektörde (x) parçasının, normal şartlarda (y) parçasının 5 katı hızlı tüketimi ve kullanımı olduğu biliniyorsa, profesyonel bir tüccar da siparişini buna göre oluşturacaktır. Aksine her iki parçadan da eşit veya yakın sipariş geliyorsa dikkali olmak da yarar vardır.

- Afrikalı firmalarla yapılan pazarlıklarda, **her konu açık bir şekilde kesinliğe kavuşturulmalı, hiç bir husus muğlak olmamalıdır**. Şifahi sözlere güvenilmemelidir.

- Kuzey Afrika ülkeleri ile G.Afrika Cumhuriyeti dışında, hemen hemen tüm kıta ülkelerinde dış ticaret ile ilgili kurumsal ve fiziki altyapıda sorunlar yaşanabileceği göz önüne alınarak ihracatta, özellikle Afrika ile ticarete ilk başlarken mutlaka ve daha sonrasında da mümkün mertebe **FOB Türkiye şeklinde mal teslimi tercih edilmelidir**. **Nakliyeyi üstlenmekten, Afrika liman teslim ve benzeri seçeneklerden aracı nakliye ve gümrük şirketinden çok emin olup, olası riskler değerlendirilmedikçe kaçınılmalıdır.**

[223] https://www.global-monitoring.com/sites/www.global-monitoring.com/files/uploads/A3M%20Risk%20Map%202020_Online_v3_kl.pdf Erişim:14.07.2020 https://www.garda.com/global-travel-security-risk-map-2020, Erişim:14.07.2020

Riski en aza indirmek için Afrika'dan mal alımlarında da, **Türkiye teslim** alım tercih edilmeli, gözetim şirketi hizmeti alınmalıdır.

- Aynı gerekçelerle, mal mukabili, vesaik mukabili, açık hesap çalışmalara girilmemeli **parasını peşin almadan** teslimat yapılmamalıdır. Öte yandan, pazar hakkında bilgi oluştuğu, hedef ülkeye ve Kıtaya ilişkin daha derin taahhütlere girilme, yani uluslararasılaşmanın ileri aşamaları hedeflenmesi halinde, risk-fayda ölçüsü değerlendirilerek, Afrikalı muhatabın çapının yüksek olması ve karşılıklı güven oluşmasına koşul olarak açık hesap tarzı veya diğer ödeme ve teslim şekilleri gündeme getirilebilir.

Afrikalı muhatabın mağazaları, iş yerlerini, iş hacmini tetkik edip, piyasadaki itibarı ile olumlu referans almak koşuluyla, iş beklentisine göre, müşteri bazlı risk limiti çerçevesinde açık hesap çalışma örnekleri mevcuttur.

- Akreditiflerin **ABD ya da AB bankaları üzerinden açılması ve yüksek konfirmasyon** komisyonları ticaretin gelişmesine engel olup, akreditif işlemlerine dahi girilmemesi önerilir.

Komisyonlardan kurtulmak amacıyla, banka dışında satıcının vesaikleri kargo, nakliyeci eli ile alıcıya teslimi de Kıtada uygulaması olan bir alternatiftir.

Yine çözüm yönünde, Türk bankalarının da sisteme dahil olabilmesi için Türkiye devlet politikası yürütebilir.

Mutlaka yerel banka şart koşuluyorsa da bunun bir devlet bankası olmasına özen gösterilmelidir.

Banka sisteminin yeterince çalışmaması, devreye alınaması, komisyon ve işlem maliyetlerinin yüksek olması ve benzeri nedenlerle ödemelerin tahsili konusunda güçlük yaşanan kimi ülkelerde olduğu gibi (İran, bazı Türki Cumhuriyetler vs) **alternatif pratik yöntemlerin de oluşturulduğu bilinmekle birlikte, Kıtayla iş yapan işadamlarından, Kıtada mal satılan muhataptan, hedef ülkede bulunan resmi temsilciliklerimizden**

veya Türk İşadamları Derneklerinden bilgi edinilmesi ve "*dikkatle değerlendirilmesi"* de seçenek olarak sunulmaktadır

- Ülkelerin çoğunda geçerli olan, gümrükten geçerken 10 bin $'dan fazla yolcu yanında döviz sokulmasının kayda bağlı olması, finans sistemindeki sıkıntılarla beraber bakıldığında önemli bir sorun olmaktadır. Fazladan getirilen parayı sokabilmek için deklere edilmesi halinde, aşan tutarın resmi kurdan yerel paraya çevrilmesi, piyasa kuru ile olan yüksek farklar nedeniyle büyük kayba neden olmaktadır. Bırakılan parayı döviz cinsnden alabilmek için ise ayları bulan bekleme süresi verilebilmsktedir. Deklere etmeme seçeneği ise açık risktir.

- Afrika'da tüketicinin korunması, marka ve patent konularında çeşitli yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak bu düzenlemeler piyasada etkin bir şekilde uygulanmadığından istisna ülke ve uygulamalar dışında pek geçerli değildir. **Bir malın satın alınıp parası ödendikten sonra bir daha bu malın değiştirilmesi, hele parasının geri alınması çok güçtür.**

- Mal teslim ve alımla ilgili yukarıdaki önlemler esas (ihracatta ve ithalatta Türkiye teslim) olmak kaydıyla, Afrika'ya mal gönderimlerinde veya mal alımlarında; **nakliye ve gümrük işlemlerinin normalden uzun (1-1.5 ay) sürdüğü** gözönüne alınarak mal sevkiyatının ayarlanması, sezonların dikkatle hesaplanması, gönderilen malların gümrük işlemlerinde kolaylık sağlayacak şekilde renk, ölçü, ağırlık, beden vb tasnifinin kolayca yapılabilmesi için yüklemenin bilinçli yapılması, belgelerin çok net ve anlaşılır hazırlanması yararlı olacaktır.

- İthal mallar için çoğunlukla eski sömürgeci ülkelerin gözetim şirketlerinden onay alınması sorunlar içerisinde belki de en önde gelenlerdendir. **Dış ticarette istenilen bazı ilave belgelerin, test raporlarının, gözetim şirketi işlem ve maliyetlerinin yüksekliği, ortak sorun noktasıdır. Gözetim şirketlerinin özellikle referans fiyat uygulamasında Avrupalı ürünlerin fiyatlarını baz alarak vergileri referans fiyata göre yükselttikleri fatura üzerinden tahsil etmeleri, Türk ürünlerinin piyasaya giriş fiyatını suni olarak yükselterek**, sahip olduğu fiyat avantajına zarar vermektedir.

Gözetim şirketi oyununu bozabilmenin yolu, TSE'nin global oyuncu olabilmesi için Türkiye tarafından kurgulanmasıdır. Bu yönde sürdürüldüğü bilinen çalışmaların tamamlanması ve gözetim şirketi için açılan ihalelerde işin sadece gözetim şirketi boyutuna değil, hizmetten topyekün ülke şirketlerinin sağlayacağı fayda boyutuna da bakılarak, yaklaşılması önem arz etmektedir.

Mevzuat, tarife dışı engellemeler ve bürokrasiden kurtulmak için başlangıç olarak küçük ölçekli doğrudan yatırım seçeneğinin değerlendirilmesi de bir diğer önemli seçenektir.

- Kıta ile ilgili çalışmaların geliştirilmesi niyeti oluşması halinde**, başkalarını izleyip taklit etmekle yetinmek yerine, gerçek anlamda bir pazar araştırması,** -firma içinde başarılabilmesi halinde- firma bünyesinde yapılmalıdır. Bunun mümkün olmaması halinde bu konuyla ilgili profesyonel araştırma şirketlerinden destek alınmalıdır. **Piyasayı yerinde gözlemlemek, her zaman avantaj olarak tavsiye edilir. İş seyahati öncesi ülkedeki Ticaret Müşavirliğine bilgi verilerek randevu ve ziyaretler konusunda destek** istenmelidir.

- Afrika ile ilgili, **İhracatçı Birliklerinin, Odaların, Derneklerin velhasıl güvenilir çatı kuruluşların faaliyetleri takip edilmeli,** aktif katılım sağlanarak bu kurum, kuruluşların **proje ve fonlardan sağladıkları destekle gerçekleştirdiği organizasyonların finansman ve muhatap bulma konusundaki avantajlarından yararlanılmalıdır**. Hedef ülke, sektör konusunda çalışma olmaması halinde yazılı başvuru ile ilgili kurum-kuruluşların karar organları harekete geçirilmeye çalışılmalıdır.

- Hedef ülkenin **yerel ve genel kullanılan lisanlarında firma ve ürün tanıtıcı broşür ve kataloglar** hazırlatılmalıdır. Her halükarda firma imajına uygun, hazır sunulan yüzeysel formatlardan ziyade firmaya özel hazırlanmış, görsel yönü kuvvetli, inceleyecek kişinin gözüyle bakıldığında, akla gelebilecek sorulara cevap veren, site haritası çok karmaşık olmayıp incelemesi kolay olan, **hedef pazara uygun lisanda da hazırlanmış versiyonu bulunan "firma web sayfaları"nın** bulunması mutlak surette gereklidir.

- Her ne kadar **Afrika standartları çok yüksek olmasa da**, Türk malı imajına olumlu katkıda bulunmak ve pazar payını artırabilmek için malların tanıtımı ve tüketicilerin bilgi taleplerinin karşılanması, ürünün özelliğine ve iklim koşullarına uygun, hijyeni sağlayan ambalajlama ile ürünün adı, standardı, miktarı, ithalatçının ve üreticinin unvanı, ürünün niteliğine göre üretim ve son kullanım tarihleri veya kullanma, temizleme, ütüleme, tüketme, saklama koşulları ve **yararlı diğer bilgilere etiketlerde** yer verilmelidir.

- Afrika ile ticarette hedef ülkenin koşullarının Dünya genelinden çok farklı olduğu, **genel standart ürünlerin Afrika için yeterli olamayabileceği dikkate alınmalı, ürünlerde bu duruma uygun geliştirme ve yenilikler** yapılmalıdır. Örneğin;

- Gelişmiş ülkeler için hazırlanmış, teknoloji yoğun ürün, teçhizat, makineler Afrika şartlarında verimli olamamaktadır. Enerji yetersizlikleri, voltaj değişiklikleri, standart yakıt bulunamaması, fiziki şartlara uyum sağlayamaması, kırsal alan kullanımına dayanıksız olması, bozulduğunda yedek parça teminin, tamir edecek bilgi birikiminin ve hatta kullanıcı bilgi birikiminin yetersiz olduğu düşünülerek, **daha basit, kullanımı kolay, fazla bakım gerektirmeyen, daha az teknolojik, daha çok mekanik ürünler** tercih edilmelidir.

-Kıta için yapılacak sevkiyatlarda her tür ürünün, aracın, teçhizatın aşırı sıcak/aşırı nemli sıcaklık farklarının yüksek olduğu, **iklim koşulları gözönüne alınarak** korozyona karşı **dayanıklı** olmasına dikkat edilmesi,

-Binek, ticari, ağır vasıta, motorsiklet, bisiklet her tür otomotiv lastiklerinin Kıtada son derece olağan bozuk yollarına dayanıklı, **güçlendirilmiş "yanak**" yapısına sahip olması,

-Elektrikli makine ve her tür alet, cihazların, yetersiz üretim ve dağıtımı yanında, teknik olarak istikrarı bulunmayan, ani akım voltaj değişikliklerinin sıklıkla yaşandığı **elektrik şebekesine karşı korumalı olması,**

- Mutfak eşyalarının fırın, ocak, buzdolabı gibi "normal" cihazlarda kullanılmayacağı da düşünülerek, tava, tencere sap ve dış yüzeylerinin, çıplak odun, kömür ateşi üzerinde de

kullanılabilmesini mümkün kılacak şekilde, **özel malzeme ile yapılması, uzaktan ateşe yaklaşmadan tutulabilecek biçimde uzun saplı** dizayn edilmesi,

- Her tür mekanik, elektrikli ürünün olumsuz koşullarda **yedek parça ihtiyacının** artacağı düşünülerek, planlama yapılması,

gibi…

- Dünyanın her yerinden işadamlarının katıldığı uluslararası **büyük sektörel fuarlara stand bazlı iştirakçi veya ziyaretçi olarak katılarak hedef ülke işadamları ile tanışmak Kıtada iş yapmak için öncelikli bir adımdır. Görüşülen işadamları uluslararasılaşmanın tüm aşamalarında ve fakat özellikle dolaylı ihracat ve sonrası için, hedef ülke ile ilgili taahhütlerin geliştirilmesi kararlarında en etkin kaynak olabileceğinde** hem fikirdir.

Bu çerçevede, özellikle Afrika için **Dubai/BAE'de düzenlenen bazı fuarlar ile Mısır, Cezayir, G.Afrika, Nijerya, Gana ve Senegal'de düzenlenen fuarlar** öncelikle değerlendirilebilir. Bunun dışında istisnalar her zaman mümkün olsa da hedef ülkedeki yerel fuarların muhtemelen başlangıçta çok verimli olamasa da, piyasayı gözlemlemek açısından ziyareti düşünülebilir.

Doğal olarak, Fuarlar değerlendirilirken;

-Katılınacak Fuarın **hedeflenen pazar ve ürün ile uyuştuğuna** dikkat edilmesi,

-Genel ticaret fuarlardan ziyade **sektörel fuarlar olmasına dikkat** edilmesi,

-Gördüğü ilginin yeterli olup olmadığının tespiti için **ne kadar süredir düzenlendiği**, **kaç firmanın** (uluslararası rakiplerden veya pazar hakkında fikir verebilecek yerel firmalardan) katılımcı olarak **yer aldığı,** yıllar itibariyle hem **katılımcı, hem ziyaretçi sayılarının gelişimine bakılması,**

-Alınan **standın yerinin doğru** olduğuna emin olunması,

- Katılım öncesi mümkünse önceki fuarlarla ilgili başka katılımcılardan veya düzenleyici çatı kuruluşlardan **geçmiş tecrübelerinin öğrenilmesi,**

-**Maliyet hesabı** için stand katılım bedellerine, navlun ve gümrük masraflarına, alınabilecek devlet desteği gibi unsurların göz önüne alınması,

Katılım kararı verdikten sonra ise;

- **Sergilenecek ürünler ve tanıtım materyalleri, firma katalogları ve kartvizitlerin** yeterli ve amaca uygun olması,

-Görüşülebilecek **potansiyel firmalarla ilgili önceden araştırma** yapılması, **randevuların** alınarak, **davetiyelerin** gönderilmesi,

-Gelen ziyaretçilerle daha **sonradan temas kurulması için düzenli kayıt** tutulması (örneğin; özel hazırlanmış görüşme formu üzerine hatırlatıcı, ayırtedici notlar alınan kartvizitleri zımbalanarak),

- Görüşmelerde ziyaretçinin ilgisini canlı tutarak pazarlanacak **ürünü, etiket bilgilerini, teknik spesifikasyonlarını, renk, kalite, boyut vb seçeneklerini, sahip olduğu sertifikaları, fiyat, teslim ve ödeme koşullarını** net ve alternatifli olarak gösteren metinlerin hazırlanması,

- Gidilen ülkenin kendi y**erel dilinde birkaç selamlama, hatır sorma cümlesinin öğrenilerek** ifade edilmesi,

- Hedef ülkeye göre yeteri kadar ürün hakkında **teknik bilgiye sahip ve lisan bilen görevlinin** bulundurulması,

- Standa alıcı olabilecek müşteriler dışında, kaşabalık olmaktan öte gitmeyecek, **aşırı ikraanlardan, gösterilerden kaçınılması**,

yararlı olarak değerlendirilmektedir.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus da, **stand bazında Kıtadaki fuarlara katılımın ancak resmi düzeyde "çatı örgüt altında katılımlı**" çok iyi bir organizasyon olması halinde daha yararlı olacağıdır. Aksi takdirde Afrika'da bir fuara iştirak etmek çok güç ve riskli olarak ifade edilmektedir.

Fuarlara iştirakte, mutlaka Türk Büyükelçiliği'nin veya uluslararası sektörel bir birlik ve benzeri resmi bir oluşumun devrede olması yararlı olacaktır. Aksi takdirde fuara katılım amacıyla ülkeye mal sokup, gümrük işlemlerini tamamlamakta ve malları nakletmekte büyük güçlüklerle karşılaşılması ihtimali çok yüksektir.

- Fuar konusunda son olarak, 2020 Mart ayından bu yana içinde bulunduğumuz koşullarda, pek çok Fuarın fiziksel olarak iptal edildiği ve yerlerine **"sanal fuarların"** almaya başladığı unutulmadan bunlar için de hazırlık yapılması, bu fuarların tercih edilmesi halinde **ürünün sergilenebilmesi ve olumlu izlenim bırakmak için, görüşme mekanının; üretim yeri, showroom tarzı bir alan olmasına, internet bağlantısının (örneğin; fiber kablo üzerinden olanlar) ve ışığın güçlü olmasına dikkat** edilmelidir.

- Afrika seyahatlerinden önce Türkiye'nin **ilgili Ticaret Müşavirliğine hazırlık için asgari 3-4 hafta önceden bilgi verilmesi,** konaklama ve randevu rezervasyonu için destek talep edilmeli, seyahat aşılarının aksatılmadan yapılmasına dikkat edilmelidir.

- Sermaye ve büyük çaplı ticaretin önemli bölümü, belli başlı ama az sayıdaki genellikle **belli klanlarda toplanmış yerli ve yabancı işadamının elinde** olup, onlarla işbirliği yapılabilmesi yararlı olacaktır. Örneğin; Nijerya'da Beninli tüccarlar ve yönettikleri Serbest Bölge çok etkindir.

- Uluslararasılaşmada taahhütlerin geliştirilmesi, artırılması kararı halinde, firmada personel ve idari yapılanmada da, buna göre düzenleme yapılmalı, bölgeyi ve dış ticareti

bilen, Türkiye'de okuması nedeniyle Türkçeye ve ilgili ülkeye göre yerel dile ve ülke ticari lisanına (İngilizce, Fransızca, Portekizce, İspanyolca, Almancadan birine) hakim **Türkiye'deki üniversitelerden mezun öğrencilerden istihdam edilmelidir. Üniversite yönetimleri** ile görüşüldüğünde **mezun-okuyan öğrenci bilgisi** bulmak mümkündür. **Ayrıca** yine Türkiye'nin ilgili ülke **Ticaret Müşavirliklerine, TİKA'ya** başvuru ile bilgi alınabilir.

- **Yabancı yatırımcıların ticaret ve çoğu hizmet sektörüne girilmesine pek çok ülkede izin verilmediği** için, önemle dikkate alınması gereken bir konudur.

- Afrikalı tüccarların sermaye yetersizlikleri yüzünden **siparişlerinin küçük boyutlu olması** çoğu zaman karşılaşılan bir durumdur. Uzaklık nedeniyle bu tür siparişlere navlunun getireceği yüksek maliyete engel olmak amacıyla **birkaç Afrikalı tüccarın siparişini birarada alabilecek bir organizasyonunun yapılması** düşünülmelidir.

- Uluslararasılaşmanın ihracattan sonraki aşamalarında en büyük sorunlardan birisi, güvenilir çalışan bulmaktır. Belge düzeninin çok yerleşik olmamasından ve sistemsizlikten dolayı kaydı, kanıtlaması mümkün olmayan giderlerin yükseltilip, gelirlerin de düşük gösterebildiğine dair olumsuz örnekler dile getirilmektedir. Bu itibarla Afrika ile ilgili **ileri uluslararasılaşma kararı için, mutlaka işin başında bizzat bulunulması veya güvenilir birine teslim edilmesi** önemlidir.

- Afrika'da **zaman kavramının çok geniş kullanıldığı** ve zaman konusunda belirlenen termine sözlere, randevulara pek uyulmadığı örnekler sıklıkla dile getirilmekte olup, hiçbir **işin bedeli tamamlanıp tesliminden önce peşin ödenmemesi** önerilmektedir.

- **Afrika'da devlet daireleri veya yerel idarelerle olan iş süreçlerinin** normal şartlar altında **çok yavaş ilerlemesi** bir vakıadır. Süreci hızlandırmak için **haksız kazanç** taleplerine hazırlıklı olmak gerektiği belirtilmektedir.

SONUÇ

- Piyasadaki tüm olumsuz koşullara rağmen, Afrika pazarının genel anlamda tamamen dışa bağımlı, her türlü mal ticaretine açık olan, rekabetin henüz yetersiz olmasına bağlı fiyat-kar yüksekliğine imkan tanıyan, **uluslararasılaşma hedefindeki firmalar için büyük potansiyel arz eden bir pazar olduğu** muhakkaktır.

Her şeyden evvel **Afrika henüz bakir ve doyurulmamış, rekabetin az olduğu** bir pazardır. Halkın çok büyük bölümü için alım gücü son derece düşük de olsa her Afrika ülkesinde **gelirleri, eğitimleri, beklentileri yeterli/yüksek %2-10 arasında bir tüketici kitlesinin varlığından** söz etmek mümkündür. En küçükleri bile Avrupa'nın orta büyüklükteki ülkeleri seviyesinde nüfusa sahip bu **ülkelerin ekonomileri henüz çok geri düzeyde olduğu için, önümüzdeki dönemde gelişme potansiyeline sahip olduğu** unutulmamalıdır. Girişimcilerimizin yönelmesi gerekli bu kitlenin, her alanda her ürüne ihtiyacının bulunması ve diğer klasik ihracat ve yatırım pazarlarımıza kıyasla rekabet ortamının, çok daha Türkiye lehine olması önemli avantajlar teşkil etmektedir.

-Afrika'da **nüfus artış oranının** dünya ortalamasının çok üzerinde olması ve köyden kente **göçün** çıkardığı konut talebinin yüksekliği,

-Mevcut **konutların** çok büyük bölümünün konut tanımlamasının dışında kalabilecek bir anlamda **" barakalar" olması,**

-**Ulaşım, haberleşme, kentsel ve sanayi altyapısı** (kanalizayon, su, elektrik) gibi her tür ihtiyacın karşılanması gereği,

-Tüm ülkelerin sanayi tesislerine ve altyapıya ihtiyacının büyüklüğü,

-Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Afrika Kalkınma Bankası gibi **uluslararası kurum ve kuruluşların yardımları ve öngörülen projeler,**

-Otomobilden, beyaz eşyaya, bilgisayardan, fırına, sağlık ürnlerinden, mobilyaya, sofra eşyalarına, her ne olursa olsun kişibaşı tüm sahiplik oranlarında çok düşük seviyelerde olan, doyurulacak büyük bir pazarın varlığı,

şeklinde basit olarak sıralanabilecek nedenlerle **Afrika; inşaat, ulaştırma, haberleşme, enerji sektörleri, güneş panelleri başta olmak üzere, tüm sektörlerde büyük fırsatlar sunmaktadır**.

- Sonuç olarak, Afrika pek çok yönden keşfe muhtaç bakir yapısı, eksik veya kurulmamış alt ve üstyapısı, hızla artan nüfusa bağlı her sektörde doyurulmaya açık pazarı ile "**iş yapmak" için büyük potansiyel** barındırmaktadır. Ancak, Kuzey Afrika ülkeleri ile G.Afrika Cumhuriyeti dışında Afrika ülkelerinin hiçbirinde; ekonomik, sosyal, sanayi, politik vs hiçbir alanda **alt ve üstyapı oluşturulamadığı** ve ülkelerin kıt kaynakları da; **katma değerin büyük kısmı anlaşmalarla yabancılarda kaldığı ve** ülke içinde kalan kısım da, zaman zaman haklarında çeşitli **iddialar kamuoyuna yansıyan politikacı-etkin aile-bürokrat-asker…- sınırlı bir zümrenin elinde kalarak, ekonomik gelişime döndürülemediği için, kendi potansiyelini kullanacak durumda değildir.**

Afrika'nın Kalkınması için tek çare "yabancı yatırımlar ile, kendisi ve çevresi için değil ülkesi için çalışacak idealist siyasetçi-yöneticiler" olarak görülmektedir.

- Süregelen ilişkiler ağını bazen "**devşirme olarak yetiştirilip, yerleştirildiği** ülkesinde" devam ettiren veya hüsnü niyetle olsa dahi, sahip olduğu imkanların sınırlı olması nedeniyle sistemi değiştirme gücünü henüz bulamayan yönetim kadrolarının;

-kalkınma için **ihtiyaç duydukları yabancı sermayeyi getirebilmek için, ülke çıkarlarının gerektirdiği koşulları empoze edecek gücünün olmaması** veya,

-**geçmişte** aktedilen şartları **olumsuz anlaşmaları devam ettirmek zorunda kalması** ve

- barındırdığı potansiyelin büyüklüğü ile orantılı olarak,

Afrika'nın pek çok ülkesi, günümüzde **yabancı güçlerin oyun alanına dönüşmüştür**.

Dünya ekonomisinde ilk 10 ülke içinde yer almak iddiasındaki ülkemiz için de Afrika'da durum farklı değildir. **Başta Kuzey Afrika olmak üzere, kıtanın belirli bölgelerinde 300 yılı aşan hakimiyet süren Osmanlının devamı olan Türkiye'nin de bu güçler arasında** yer alması doğal bir gelişmedir. Üstelik tarihi bağlar neticesinde **Türk kültürüne alışkın halklar ile yüzlerce yıl evlenmelerin sonucu Türk kanı taşıyan** hatırı sayılır nüfusun yaşadığı coğrafyada, diğer büyük güçlerin aksine, **sömürgecilik gibi bir ayıbının bulunmaması** gibi, eşsiz avantajlara da sahiptir.

- Afrika için **soru potansiyelin varlığı değil, mevcut bilgiler ışığında potansiyelin ve riskin derecesidir**. Her halükarda ve büyüklü küçüklü, riskli veya risksiz bilinen **Afrika'nın 54 ülkesinde de potansiyel** vardır. Öyle ki, potansiyel ve riskin ne olduğu bile tartışmalıdır. Hatta, en basitinden, Sahra Altında doğru dürüst nüfus sayımı yapılıp da, nüfusu gerçekçi olarak tespit edilebilmiş ülke yoktur. Ülkelerin yer altı veya yer üstü kaynakları konusu çok belirsizdir, daha yolun çok başındadır.

Dolayısı ile Afrika ülkelerinin sahip oldukları yokluk göreceli bir kavramdır. Afrika'yı yapılacak araştırmalarla her an dengelerin değişebileceği, potansiyel ve risk algısının çok dinamik olduğu bir kapalı kutu olarak addetmek yanlış olmayacaktır. Bugüne bakılacak olursa <u>risk arttıkça potansiyelin de arttığını</u> söylemek mümkündür.

- Afrika'da **uluslararasılaşma kararlarını belirlemesi gereken 2 temel nokta** şunlardır;

1) Afrika'nın dünü, bugünü ve yarınının cevabı "sömürge" kavramında saklıdır. Geçmişi ve bugününü sömürü düzeni belirlemiştir, yarınının ne olacağı da, bu düzeni ne ölçüde ortadan kaldırabileceğine bağlıdır.

Sahip olduğu zenginlikler sömürge edilmesinin de nedenidir. **Geçmişte hangi yönde sömürüldüyse, bugünün potansiyel gelişim alanlarının da bu alanlar olduğunu düşünmek gerekir.** Sömürgeciler bugüne kendi dinlerini, dillerini, sistemlerini ve suni

olarak oluşturdukları kinlerini de bırakmıştır. Bir başka ifade ile **Afrika ülkelerinin iş yapış tarzları, para birimleri, nakliye sistemleri, ödeme sistemleri, kamu otoriteleri, her ne kadar kurtulmak isteseler de, geçmişte "zorla öğretilen"ler ile bağlıdır.** Kendi içlerindeki işbirlikleri, bölgesel ittifakları dahi ortak sömürgecilerinin geride bıraktığı dil, din, para gibi ortak kültür çerçevesinde kurulmaktadır.

Yaşadıkları sorunlar, içerideki kaos, hepsi sömürgecilerin bıraktığı mirastır. Karmaşanın devam etmesi ve kendilerine muhtaç halde kalarak modern sömürüye –işbirliği görüntüsünde, gönüllü sömürülme- devam edilmesi amaçlanmıştır.

Dolayısı ile**, gelişmeyi yüzyıllardır engelleyen sömürü düzeni bir şekilde devam etmektedir.** Öncelikle yabancılar tarafından yapılan ve hergün gelişen demokratik kültür ile sayıları her geçen gün azalsa da, b**azı işbirlikçi yerli idareciler tarafından yürütülmeye çalışılan sömürü, yararlanan taraflar ve derecesi farklı olsa da devam** etmektedir. Toplumdan gelen baskı ve yeni rejimlerin gayreti ile iyileşmeler olmakla beraber, **yüzyılların sorunu bir çırpıda ortadan kaldırmak mümkün olmamaktadır**.

Tarihi, sosyolojik, kültürel ve ekonomik ilişkiler ile çoğu ülkede, değişik ölçülerde süren **feodal düzende, piyasanın gelir getirici büyük parçalarının az** sa**yıda aktörün elinde toplandığı ve yeni girişlere izin verilmediği bir yapı** bulunmaktadır. Bu yapı, kırılması çok kolay olmayan menfaatler ilişkisi ile, haksız kazanç taleplerini ortaya çıkarmakta, **toplumun ihtiyaçlarını gözeten bir planlama ve korumacılık tedbirleri dışında serbest rekabetin geçerli olduğu bir düzende topluma gidecek faydanın, az sayıda bir zümrenin cebine gitmesi, toplumsal ve siyasi istikrarı da bozarak, iç karışıklıklara neden olmak suretiyle terörü beslemektedir.**

Yapıyı sürdürmek isteyen sömürgeci devletler ile, yapıda kendileri de yer almak isteyen devletlerin, demokratik olmayan yollardan "maşa örgüt-kişiler" aracılığı ile mücadelesi de, istikrarı bu kez dış kaynaklı bozmaya katkı sağlamaktadır.

İstisnalar her geçen gün artmakla beraber, ülkelerin önemli bölümünde **siyasette ve ekonomide iki elin parmaklarını geçmeyecek yerel aileler, uzun zamandır ülkeye yerleşip düzenini kuran sömürge döneminden kalma aileler** (Fransız, İngiliz,

Hollandalı, Portekizli, İspanyol vb) veya ticaret fırsatını görerek ülkeye yerleşen aileler (Lübnanlı, Hintli, Çinli vb) hakimdir. Büyük boyutlu işlerde, bu ailelerle veya "**yol verdikleri"** ile iş yapmak gereklidir.

Öte yandan demokrasi, serbest rekabet ve hukukun üstünlüğü gibi iş yapmak için en önemli kavramların yetersiz oluşu, herkes için olduğu gibi bugün bu "düzensizlikten nemalananlar için de" büyük bir tehdittir. Bugün için siyasi ve ekonomik erki zor kullanarak elinde tutanlar, yarın kendileri de zorla gitmek zorunda kalmakta ve döngü daha az sayıda ülkede de olsa devam etmektedir**. Demokratik olmayan yöntemlerle gelen erk sahiplerinin kurduğu düzene ve onlarla ilişkilere çok güvenilemeyeceği, güçlü ailelerin, rakipleri tarafından darbe ve benzeri şiddet ile ortadan çekilebileceği gibi madden, manen veya cebren "taraf değiştirebileceği "** her zaman akılda tutulması gereken bir konudur.

Nitekim, günümüzde artık demokrasi, hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakkı ve teşebbüs özgürlüğü kavramları tartışılmaz iken, Afrika'da bazı ülkelerde son günlerde dahi yaşananlar şaşkınlık vericidir. **Nisan 2019'da Sudan'da, Ağustos 2020'de Mali'de darbe olmuş, Fildişi Sahili ve Gine'de anayasalarına aykırı olarak 3. dönem de Devlet Başkanı olmak isteyen yöneticiler nedeniyle Ekim 2020 seçimleri öncesi sokak gösterileri ve ölümler** yaşanmıştır.

2) Tüm tahminlerde, **Afrika'nın gelecekte en kalabalık Kıta** olması genel kabul görmektedir. Bu durumun, **yeni tüketicilerle pazarın büyümesi anlamına gelmesi, madalyonun olumlu** ancak sadece **bir yüzüdür. Diğer yüzü** ise, olumsuz anlamda, bu **tüketicilerin nev'idir.** Eğitim verilemeyen, en basit ihtiyaçlarını karşılayamayan, **Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde bugün olduğu gibi yalnızca en altta kalan,** hayatı devam ettirmesi için gerekli ihtiyaçlarını –o da kısmen- karşılayabilen **geniş halk kitlelerinin, doğru idare ile potansiyel fırsat olabileceği gibi, aksi takdirde potansiyel tehdit de olabileceği** unutulmamalıdır.

Kaybedecek hiçbir şeyi olmayan, gelecekten umudunu kesmiş, yaşama amacını ve sevincini kaybetmiş insanların nasıl radikallere dönüştüğüne dair örnekler çok sayıdadır.

Afrika'da ülkelerin her şeyden evvel, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve teşebbüs hürriyetini yoluna koyacak, idealist liderlere ihtiyacı vardır. Bu konuda olumlu adımlar atıldığına dair artan belirtiler ve yorumlar memnuniyet vericidir. Buna ulaşabildikleri ölçüde Japonya, Almanya, Kore gibi savaşta harap olmuş ülkelerin çok kısa sürede ortaya koydukları başarıyı, biraz daha fazla zaman alsa bile ortaya koymamaları için sebep yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi gelişimin önünde hiçbir şey duramamaktadır. Küreselleşen ve bilgisayarların insan ceplerine kadar girdiği bir Dünyada, günceli takip eden, özgürlüğüne ve haklarına değer veren ve daha iyiyi arayan **2000 sonrası doğumlu kalabalık (z) kuşağı genç nüfus, Afrika'yı içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan rahatlıkla kurtarabilecektir**. Değişimin öncüleri günümüzde de görülmektedir. Halkın beklentisini karşılayamayan siyasetçiler sahneden çekilme durumuna gelmektedir.

Diğer taraftan Afrika ile ilgili gelecek beklentilerini **olumlu** yönde etkileyen bir diğer gelişme de **büyük ulaştırma, haberleşme ve enerji projeleridir**. Tarih boyu, Afrika'da kıyı bölgeleri dışında **iç bölgelerin geri kalmasına neden olan ulaşım sorunu**, özellikle Çin'in –Kıtayı kendine bağımlı kılmak için dahi olsa- 2010 sonrası başlattığı, ardından diğer yatırımcı ülkelerin de izlediği, **her gün yenileri eklenen projelerle yavaş yavaş ortadan kaldırılmak**tadır.

Kısacası, **Afrika dış güçler tarafından sömürülmek için karıştırılmadığı takdirde, gelişme farkını birkaç 10 yıl içerisinde kapatabilecek** kaynaklara sahip bir Kıtadır.

- Bu 2 temel noktayı önemle belirledikten sonra, Afrika'nın yüksek risk-yüksek fırsat sunan yapıda olduğundan bahisle**, firmaların risk-kazanç hesabını çok iyi yapmaları gereğinin altı çizilmelidir.**

Hesabı yaparken, **Afrika'da uluslararasılaşma aşamasının diğer ülkelere göre daha uzun aşamalar gerektireceğini** düşünmek de yanlış olmayacaktır. İhracatla başlayan aşama, ülkede kurulacak ilişkilerle daha uzun bir süre, küçük hacimli ihracat ve acente ile sürecektir. Firmanın kendi satış örgütü ve sonrasında doğrudan yatırımla üretim, satış organizasyonuna girmesi;

-pazar hacminin çok büyük olmaması,
-sahip olunan riskler,
-Afrika'da işin başında bulunması gereken yönetici ve personelin geri kalmış bir ortamda yaşamak istememesi,
-belge, kayıt düzeninin yeterince bulunmadığı-çok ilkel olduğu, şirket gelir gider hesaplarını kendi menfaati doğrultusunda değiştirebildiği ve takibinin mümkün olmadığı bir düzende oluşması muhtemel zararlar ve güvensizlik ortamı,

gibi nedenlerle, **diğer ülkelere nazaran daha fazla sürecektir**.

Öte yandan **farklı bir bakış açısı da, nakliye, gümrük işlemleri, bürokrasi, belli başlı ülkeleri kayıran mevzut ve tarife dışı engellemelerden kurtulmak için küçük ölçekli deneme yatırımları ile doğrudan yatırıma gitmenin daha hızlı olması** ihtimalidir.

- Afrika ile ilgili hedef belirlerken lojistik, nakliye ve dağıtım ağı ile ülkelerin içinde bulundukları bölgesel birlikler ve komşuları ile ilişkileri de mutlaka hesaba katılmalıdır. Kıyısı olmayan ülkelere iç nakliye, deniz nakliyesinin üzerine bir o kadar daha maliyet yüklemektedir. **Afrika Kıtası için "giriş ve dağıtım" noktası olabilecek limanları müsait, kara, demiryolu bağlantısı bulunan ülkeler avantaj** teşkil edecektir.

Afrika'daki **bölgesel birliklere üye bir ülkeye giren ürünün diğer ülkelerde de serbest dolaşımda olacağı veya indirimli tarifelerden yararlanacağı**, bazı uluslararası konvansiyon ve **Genelleştirilmiş Preferanslar Sisteminin** Afrika'ya tercihli tarife ve çoğu halde gümrüksüz mal satış imkanı gibi haklar tanıdığı gözönünde bulundurulmalıdır.

- Afrika'da uluslararasılaşma için önceki bölümde etraflı olarak incelenen en önemli pazarları, özet olarak değişik sınıflara ayırmak mümkündür. Bu sınıflamalardan ilki ve en önemlisi mevcut durumu ortaya koyan sınıflamadır. Buna göre, **Afrika'da bugün için en büyük pazarlar;**

-Avrupa ile Akdeniz'de komşu olan, tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yaparak, önemli ticaret merkezlerinden olan **Kuzey Afrika ülkeleri**,

-Doğal kaynakların çeşitliliği ve bolluğu açısından Dünyanın en şanslı ülkelerinden biri olması dolayısıyla, Kıtada yüzyıllardır ticaret kanallarını oluşturmuş **G. Afrika** ile,

-Petrol rezervleri ve nüfusu ile öne çıkan **Nijerya'dır**.

Bahsedilen ülkelerin coğrafi olarak Kıtanın kuzeyinde, güneyinde ve ortasında, deniz ulaşımı için uygun noktalarda ve tarih boyunca kullanılan ticaret rotaları üzerinde olmaları sürpriz değildir.

Yine Nijerya ve G.Afrika, önemli transit imkanları da sunmaktadır. Özellikle Güney Afrika'nın Durban limanı Kıtanın en büyük, Dünyanın ise sayılı limanlarından olarak işlevseldir. **Mısır, Tunus ve Fas ile bugün için kağıt üzerinde yürürlükte kalan, Cezayir ve Libya ile de çalışmaları başlatılması** için girişimde bulunulduğu bilinen **STA'ların** varlığı yanında, ülkemizin bu ülkeler ile tarihi, dini ve kültürel bağları da, konjonktürel olarak yaşanan sıkıntıya rağmen orta ve uzun vadede önemli artıdır. Orta ve uzun vade denmesinin nedeni, **yürürlükte olan STA'ların hiçbirinin** deyim yerindeyse **içinde bulunduğumuz dönemde bir fayda sağlamamasıdır**. Siyaseten yaşanan sıkıntılar yanında, iç piyasada üreticileri korumak amaçlı olarak **Mısır ve Tunus'ta STA işlev görmemektedir. Fas ise STA'yı askıya almıştır.**

- **İkinci pazar sınıflaması ise mevcut duruma ilave olarak, gelecekle ilgili potansiyel arz eden pazarlardır.** Bunların en başta gelenleri;

-Kıtanın tarih boyunca sömürgeleştirilemeyen tek ülkesi **Etiyopya** (diğeri Liberya tarih sahnesine çok sonra çıkmıştır),

-Nüfusu ile Nijerya'dan sonra Etiyopya'yla beraber, Kıtanın en büyükleri, Dünyanın ise 6 ve 9. büyükleri olacak olan **Demokratik Kongo ve Tanzanya,**

-Nispeten daha oturmuş siyasi, ekonomik, sosyal yapıları ile **Kenya, Gana, Senegal ve Fildişi Sahili,**

- Dünyada en önemlilerden biri olan ve çıkarılma çalışmaları süren doğal gaz rezervine de bağlı olarak artan yabancı yatırımları ile dikkat çeken **Mozambik** ve,

-Kıtadaki en büyük ikinci petrol rezervlerine sahip **Angola'dır**.

Bu ülkelere, **riskleri çok daha fazla olmakla birlikte** (özellikle Sudan'da 2019 darbesi sonrası çok belirsizdir) Türkiye'nin stratejik olarak yönelmesi neticesinde yakın zamanda ülkemizle gelişen özel ilişkileri, nüfusları, yeni yeni ortaya çıkan doğal kaynakları ve stratejik konumları nedeniyle, **Somali ile kısmen Sudan ve Nijeri de** dahil etmek gerekir.

- Afrika'da karşı karşıya kalacağımız rekabette en **önemli rakipler; geleneksel olarak Dünyada güçlü ABD ve eski günlerini arayan Rusya ile güçlenmeye çalışan Hindistan ve B.Krallık bir tarafa, özellikle eski sömürgeci Fransa ile yeni nesil sömürgeci Çin'dir.**

Çin, ucuz ve Kıtaya hitap eden malları, ülke yönetimleri ile hiçbir etik sınırlaması olmadan kurduğu bağları, toprak kiralamaları, büyük çaplı altyapı yatırımları ve hedef ülkede **liman kullanımı, doğal kaynak istihraç hakkı, Çin malı alımı ve benzeri koşullar karşılığı açtığı krediler ile öne** çıkmaktadır. **Fransa** özelinde çok daha belirgin olmak üzere Batılı eski sömürgeciler ise, sömürge geçmişinde zorla **yerleştirdiği, dini, dili, kültürü, ortak para birimi, finans sistemi ve etik dışı yönetici ilişkileri ile** rekabette güçlü olmaya çalışmaktadır.

Fransa'nın bulunduğu veya etkin olarak bulunmak niyetinde olduğu neredeyse tüm ülkelerde iç karışıklıklar ve silahlı radikal terörist grupların saldırılarının olması, **rastlantı değilse**! sömürgecilerin yüzyıllarca uyguladıkları **"böl ve yönet" stratejisinin günümüzdeki uygulamaları** olsa gerektir. Fransız Total enerji şirketinin de dahil olduğu konsorsiyumun, **Mozambik'de** yapmakta olduğu 20 milyar $'ı aşkın devasa yatırım inşaatında çalışan işçi sayısının DAEŞ saldırıları gerekçe gösterilerek, 2020'nin hemen

sonunda azaltılması da bu kapsamda olduğu izlenimi vermektedir. Keza DAEŞ saldırıları nasılsa, Total'in devreye girmesi ile artmış, saldırılar nedense yatırım sahasına 5 km kalıncaya kadar yaklaşmış ve doğal olarak risk gerekçesi ile sivil personel azaltılmasına gidilmiştir. **Total'in yatırımını korumak gibi son derece makul bir gerekçe ile Fransız askerlerinin Mozambik'e müdahalesi bir sonraki adım olarak gelirse hiç de şaşırtıcı olmayacaktır**.

- Fransa özelinde açıklanan bu yaklaşımın Kıtada etkin olmaya çalışan diğer rakipler tarafından da –derecesi değişmekle birlikte- kullanılmadığını ve bundan sonra da kullanılmayacağını beklemek saflık olacaktır. İstisnasız tüm sömürgeciler geçmişte bunu yapmış ve Kıtanın geri kalmasına neden olmuşlardır**. Bugün de, her devlet kendi gücü ve imkanları çerçevesinde doğal olarak "Afrika Pastası"ndan pay kapmaya** çalışmaktadır.

Bunun **en az krimanilize yöntemlerinden biri de kuşkusuz kültürel etki ile yumuşak güç kullanımıdır**. Çin'in **Konfiçyüs Enstitüleri**, Fransa ve B.Krallık'ın dil ve dinlerini **misyonerler** aracılığı ile yüzlerce yılda yerleştirmeleri, yine Fransızların Komorlar'dan **Mayotte** adasını bir tür rüşvet olan "ada doğumlulara **vatandaşlık**" vermek sureti **ile** "de facto" **koparması** bu kapsamdaki etkin örneklerdir.

En çok kullanılan yöntemlerden biri de**, hedef ülke siyasetinde etkin olacak köklü feodal ailelerden seçme şahsiyetlerin, Avrupa'da kendi ülkelerinde üniversite ve askeri eğitim ile yetiştirilip, madden ve manen desteklenip yönlendirilmeleridir**. Afrikalı siyasetçilerin özgeçmişlerine bakıldığında pek çoğunun yurtdışında özel olarak **siyasetçi yetiştiren okullarda eğitim gördüğü** anlaşılmaktadır. Bu yöntemin tersi de, hedef ülkelerde dini, siyasi, askeri eğitim veren ana ülke kurumlarının desteklenmesidir. **Türkiye de, bu yöntemi etkili bir şekilde kullanan** ülkeler arasında yerini almaktadır.

- **Kıtada hesapta olmamasına rağmen kojonktürel olarak ortaya çıkan rekabet, aslında çok yakın bağlara sahip olduğumuz Mısır ile 2020 son çeyreğinde Türk mallarına karşı açık-gizli yaptırımlarla ona katılan Fas ve Tunus kaynaklıdır. Kıta dışından Suudi Arabistan ve BAE destekli olarak, Türkiye'ye karşı oluşturulan cephenin nedenleri muhteliftir.** Bunlar arasında belirgin olan, 2010'da başlayan Arap

Baharında, bahis konusu ülkelerdeki rejimlere en büyük tehdit gösterilen **Müslüman Kardeşler hareketi ile, Türkiye'nin sahip olduğu *iddia edilen* ilişkileridir.** Perde arkasında ABD ve Fransa'nın, bu ülkeleri, çıkarları doğrultusunda Türkiye'ye karşı yönlendirmelerini de özellikle belirtmek gerekir.

İslamiyetin Afrika'da yaygın olması avantaj sayılarak, **Türkiye'nin muhtekif saiklerle Kıtada İslam ülkelerine yaklaşımı anlaşılabilir**. Nitekim, Türkiye'nin son yıllarda **islam dini** kavramına her alanda yoğun ağırlık vererek ilişkileri bu ülkelerle geliştirmekte olduğu, ticaret rakamlarında ortaya çıkmaktadır. Yavuz Sultan Selim sonrası Osmanlı ve Cumhuriyetin ilk kuruluş yılları dahil olmak üzere 407 yıl (1517-1924) **Hilafetin temsilcisi olmak dolayısı ile, geçmişten gelen bağlarla Kıtada karşılık bulan** bu durumun avantajları olduğu da yadsınamaz. Özellikle islam dininin ulvi anlayışı olan "güçsüze destek olma, yoksulu doyurma, kimsesize sahip çıkma" anlayışı çerçevesinde **Kıta için "ensar" yaklaşımının** Afrikalılar için, su kuyuları, yol, hastane, ibadet alanı, tarihi eserler inşaası, belediyecilik hizmetlerine destek verilmesi gibi, **olumlu** somut sonuçları ortadadır. **Bu yaklaşımın Türkiye'yi Kıtada en fazla temsil edilen ülkelerin biri haline getirdiği de kesindir.**

Ancak, Türkiye'nin doğal olarak yakınlık hissettiği, **din kriterini önemseyen – öyle olmasa da, ideolojik olarak algılanabilecek veya kötü niyetli malum çevrelerce, bu şekilde lanse edilerek, uluslararası kamuoyunda aleyhte kullanılmaya çalışılabilecek- yaklaşımın sakıncaları da** değerlendirilmeli ve hazırlıklı olunmalıdır.

Öncelikle, Kıtada **en sorunlu ülkelerin islamiyetin en yaygın olduğu ülkeler olması** da unutulmadan, bu ülkelerin çoğunlukla **dışından kaynaklı tehditlere** karşı dikkatli olunmalıdır.

İkinci olarak, müslüman ülkelerin büyük bölümünün iç karışıklık içerisinde ve yardıma muhtaç olmasına rağmen ilgi odağı olmasının, Kıtada ekonomik anlamda getirisi düşük ülkeleri hedef pazar sıralamasında üste çekmek suretiyle**,** alternatif olabilecek bazı ülkelerin hak ettikleri ilgiyi görememelerine sebep olarak, **"ticaret sapmasına" yol açabileceği de,** unutulmamalıdır**.**

Son olarak, doğruluğu tartışmalı da olsa, yabancı kamuoyunda sık sık eleştirilerine rastlanıldığı üzere **"ihvancı" yaklaşım olarak gerek ilgili ülkelerin, gerekse çevre ülkelerin içişlerine müdahale ve tehdit olarak değerlendirilme riski** göz ardı edilmemelidir.

- Afrika ile uluslararasılaşma çabalarının Devletin yönlendirmesi ile özellikle 2000 sonrası başladığı bilinmektedir. Bu olumlu yönelimin, **olumsuz tarafı Afrika'ya girişin neredeyse Devlet politikası olarak bir terör örgütü olduğu ortaya çıkan cemaat yapılanması aracılığı ile yürütülmesi olmuştur**. Yıllarca Afrika'da, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin desteği ile "cemaat kisvesi altındaki örgüt" tarafından kurulan **okullar sayesinde hedef ülke üst kademesi ile geliştirilen ilişkiler çerçevesinde piyasaya nüfuz edebilen, tutundurma, dağıtım kanallarını "cemaat ilişkileri" ile kurgulayan** ve kazanımlar da elde eden Türkiye, cemaatin karanlık iç yüzü ortaya çıkıp, bu **yapılanmayı** bulunduğu her yerde **ortadan kaldırma politikasını doğal olarak uygulayınca, yanlış kişiler aracılığı ile, yanlış temeller üzerine inşa edilen ilişkiler de yıkılmıştır.**

Yılların birikiminin zarar gördüğü gelinen noktada, **ilişkilerin yeniden tesisi bir sorun, "cemaatin" kurduğu ilişkileri başka devletlere transfer ederek Türkiye aleyhine sürdürmesi ayrı bir sorundur**.

- Bunun dışında, potansiyel uluslararasılaşma bölgeleri başlığı altında detaylı olarak belirtildiği üzere, özellikle **Çad Gölü havzasında ve Sahel bölgesinde süregelen çatışmaların ve aşağıda belirtildiği üzere dış kaynaklı kışkırtmalar ile gerçekleştilen terör saldırılarının uluslararasılaşma çabaları için olumsuz** ortam oluşturmakta olduğunu eklemek gerekir;

2021 yılının daha ikinci günü Somali'de Türk şirketine yapılan saldırı ve öncesinde Aralık 2019'da bizzat El-Şebab tarafından Türk konvoyuna yapıldığı açıklanan çok sayıda kişinin öldüğü saldırı gibi olayların da gösterdiği gibi, "kazanmak için herşey mübah" anlayışı **ile insanlık dışı terör eylemleri de güçler savaşında kullanılmakta**n çekinilmemektedir.

Libya'da olan iç savaşın yalnızca "diktatöre karşı masum halk ayaklanması" şeklinde olmadığı, bu ülkenin alenen, petrolü için kurban edilerek, parçalara ayrılmak istendiği de ortaya çıkmıştır. BM tarafından tanınan ve Türkiye'nin de desteklediği meşru Trablus hükümetine karşı ABD, Fransa, Mısır ve onların kullandığı Suudi Arabistan ve BAE güçlerinin ve hatta Rusya'nın darbeci Hafter'in tarafında yer almaları, uluslararası hukuk ve anlaşmalara aykırı hareket etmeleri, Dünyanın gözleri önünde cereyan etmektedir.

ABD, Fransa ve Mısır'ın; Libya petrol gelirlerinin meşru Trablus Merkez Bankası yerine 3 bölgede 3 ayrı bankaya yatırılması halinde Hafter'in bloke ettiği petrol sahalarından çekilebileceği şeklindeki taleplerini BM ile müzakere ettiği, bizzat Libya Petrol Şirketi başkanı tarafından açıklanmıştır. Oyunun dışında kalmak istemeyen Rusya Wagner güçlerinin Sudanlı paralı askerler ile Hafter'i desteklemek adına Sharara petrol sahasına girmeleri de aynı dönemdedir. Yaşanan trajedi, yılda 6 milyar Euro dolayında petrol gelirinin Libya halkına ulaşmasını önlemektedir.[224]

- Bu riskler bir tarafa bırakıldığında, "**gelecek" için taşıdığı önem çerçevesinde Afrika'ya bugünden yatırım yapılması akılcı görülmektedir**. Bu arada, Afrika'nın kalkınmasında Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans kuruluşlarının desteği ve projeleri çok önemli olduğundan, **uluslararasılaşmak isteyen firmalar tarafından muhtemel talep değerlendirilirken, bu gibi kurumların hedef ülke faaliyet ve proje ihaleleri özellikle takip** edilmelidir. Aynı çerçevede Afrika Birliği'nin ihalelerle ilgili kendi web sayfasında yayımladığı duyuruları önemlidir.[225]

- Yine, Türkiye piyasasında ömrünü doldurması veya üretim hacminde-teknolojideki yenilikler (tekli kalıp yerine çoklu kalıp kullanmaya, daha çok üretmeye imkan veren sistemler, daha az enerji tüketen, firesi az sistemlerin gelmesi gibi) tüketici beklentileri ve beğenisini karşılamaması ve benzeri çeşitli nedenlerle, artık **Türkiye'de kullanılması rantabl olmayan makine ve teçhizatı Kıtaya taşıyarak bizzat üretim yapılalabileceği** veya ticaretinin yapılabileceği, önemli bir değerlendirme olarak ortaya konulmaktadır.

[224] https://www.theguardian.com/world/2020/jun/29/talks-may-lead-to-end-of-blockade-of-libyan-oilfields, Erişim: 29.10.2020
[225] https://au.int/en/bids

Son söz olarak;

Afrika'nın, Türkiye'nın uluslararasılaşmak isteyen firmaları için, dış ticareti, siyasi gücü ve küresel ülke imajı için son derece önemli olduğu **hipotezimiz, gelecek için** doğrulanmakla birlikte, bugün için pazarın, **uluslararasılaşmanın ilk 2 aşaması ile (doğrudan ihracat, bayi, distribütör ile dolaylı ihracat) yer almak için uygun olduğu, ancak kendi satış ağını oluşturma ve nihai aşama olan doğrudan yatırımla üretim aşamasına geçiş için ise,** ***risk ve kazanç değerlendirmesinin çok dikkatli yapılması gerektiği düşünülmektedir.***

Risklerden bahsetmişken, uluslararasılaşmada Afrika'nın içinde bulunduğu durumdan kaynaklanan risklerin dışında çözülmesi gereken önemli bir sorun da, **Türk girişimcisinin kendisinden kaynaklanan anlayış sorunudur.** Özellikle KOBİ boyutundaki **firmalarımızın çoğunluğu Kıtaya sürdürülebilir ve kalıcı bir anlayışla bakmamakta, kurumsallaşmayı düşünmeden anlık** ve karşı taraftan gelecek siparişleri değerlendirmeye çalışmakla yetinmektedir.

Türk firmaları Kıtaya inşaatçılıkla girmiş olup, tüm sektörlere yansıdığı anlaşılan "**inşaatı yapıp çıkmak"** şeklindeki faaliyet tarzları Kıtada bilinmektedir. **Devletin, Afrika'ya yönelik faaliyetleri, öncü olmak için işadamları heyetlerini götürmesi gibi üstün çabaları da, bazı işadamlarımızın işbirliği için hazırlıksız olmaları ve gerçekten iş yapma amacı ile gitmemeleri nedeniyle yeterince amacına ulaşamamaktadır.** Türk ticaret heyetlerinde yer alan iş adamlarımızın **bir bölümünün heyet sahibi Türk üst düzey yetkililerle fotoğraf çektirip, Türkiye piyasasına mesaj vermeye çalıştıkları**, Afrikalı işadamları ile görüşmeden kaçındıklarına dair katılımcı Afrikalı işadamlarının üzüntüleri, görevimiz dolayısıyla görüştüğümüz pek çok Afrikalı işadamı, bürokrat tarafından dile getirilmiş bir vakıadır.

İşadamlarını Kıtanın sahip olduğu fırsatlar hakkında bilgilendirme ve işadamları ile yapılacak etkinliklere katılımın daha dikkatli organizasyonu gibi önlemlerle kırılması beklenen **bu anlayış bir tarafa, yine firmalarımızın büyük bölümünün Afrika özelinde, uluslararasılaşma için gerekli bilgi birikimi ve ilişki ağını kurma becerisinden yoksun olduğu görüldüğünden,** ***Devletin;***

i) İhracatçı Birlikleri, Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi, Oda ve Borsalar, sektörel Dernekler gibi **çatı kuruluşlar aracılığı ile;**

-Ortak pazar araştırması,

-Birlikte fuara (özellikle sektörel) , alım-satım heyetlerine katılım,

-Güvenilir muhatapla iş toplantıları organizasyonu,

-Fuar, toplantı, saha çalışması gibi faaliyetlerde, gerekli hallerde yurtdışına ortak ürün nakliyesi ve personel ulaşımı organizasyonu,

-Devlet destekleri konusunda çatı kuruluşun; faaliyet öncesi maliyetin desteğe konu kısmını pre- finansmanı, faaliyetten sonra da Devletten alımında çoğu firma için uğraştırıcı ve karmaşık gelen bürokratik işlemlerinde, toparlayıcı ve yol gösterici olması,

-Çatı kuruluş personelinin, ulaşım, konaklama, nakliye, gümrükleme, fuar stand düzenlenmesi gibi pekçok olayda firma personeli üzerindeki yükü hafifletmesi

gibi, **birlikte hareketten gelen**, zaman ve para tasarrufu sağlayan **gücün** kullanılması için, **harekete geçirici ve yönlendirici olması,**

ii) Afrika'da açtığı ve çok faydalı olduğu görülen **yurtdışı temsilciliklerini liyakat esaslı olarak personel ve imkan yönünden takviye etmesi,**

iii) Yaşlanmaya, doymuş olmaya, üretim teknolojilerinin geliştirilmesine ve nüfusa bağlı eksen kaymasının bugünden işaretlerini veren Dünya ekonomisinde, gelecekte çok daha ön plana çıkacak Afrika konusunda, daha çok sosyal, ekonomik, siyasi, antropolojik **araştırma yapacak kişiyi üniversiteler ve düşünce kuruluşları ile işbirliğinde yetiştirmesi**,

iv)Kıtada Türkiye'nin etkinliğini azaltan, konjonktürel olarak Türkiye faaliyetlerinin karşısında duran **Suudi Arabistan, BAE, Fas gibi Arap ülkeleri ile gerilimin**

azaltılması ve iş birliğinin artırılması için diplomatik kanallarda **diyaloğun** geliştirilerek "kazan-kazan" politikasına hızlı şekilde geçmesi,

v) Tüm çalışmalarda olması gerektiği gibi, ilgili kamu kurumlarının, temsilciliklerimizin, ticareti geliştirme çatı kuruluşlarının, TİKA, Kızılay, üniversiteler gibi **tüm kurum ve kuruluşların faaliyetlerinde "somut sayısal hedef kriterleri" koyarak yalnızca fotoğrafta kalan kaynak israfını önleyici** tedbirleri gözetmesi,

vi) Gözetim şirketlerinin haksız uygulama ve taleplerinin önüne geçilebilmesi için gerek hedef ülke ile ikili ticaret anlaşmalarının geliştirilmesi, gerekse **TSE'nin de global oyuncu olarak akredite gözetim şirketleri arasında yer alabilmesi** için başlatılan çalışmalarda kararlı olması,

vii) Afrika gibi alt ve üst yapının yeterli olmadığı, parasını vererek dahi birtakım hizmetleri temin etmenin güç olduğu, fuar ve sergileme alanlarının yetersiz olduğu, tüketicilerin alım gücünün düşüklüğüne bağlı olarak, pazara girmek isteyen Türk girişimcilerin de genel olarak KOBİ statüsünde olması nedeniyle, **tek başına Afrika pazarında gümrükleme, depolama, sergileme, tanıtım, hukuki, mali danışmanlık ve benzeri ticaret gereksinimlerini karşılayamayan firmalarımızı desteklemek için** 2017'de oluşturulan ve şu an için Türkiye İhracatçılar Meclisi bünyesinde, New York, Londra ve Dubai'de hizmet veren, **Türkiye Ticaret Merkezleri mekanizmasının, sadece show-room mantığından çıkarılıp belirtilen destek imkanları da sağlanacak şekilde geliştirilerek,** Afrika'da kuzey, güney, batı ve doğu bölgeler için;

-ilk aşama; **Mısır, G.Afrika, Nijerya, Senegal**, **Etiyopya ve Kenya'da**,
- ikinci aşama **Fildişi Sahili, D.Kongo, Somali ve Tanzanya** oluşturması,

(ki, belirtilen aşamalar da yer alan ülke seçeneklerinin firmalarımızın uluslararasılaşma faaliyetleri için de aynı şekilde kullanılması önerilmektedir.)

viii) Afrika'da çok sevilerek halkın büyük ilgisini gören ve 2002 Kore Japonya Dünya Futbol Şampiyonası çeyrek final mücadelesinde karşılaşılan Senegal-Türkiye karşılaşmasının Kıta boyutunda Türkiye ve Türk ürünleri tanıtımına yaptığı katkı göz önüne alınarak, **Türk Milli Futbol Takımı ile Afrika'da önde gelen Nijerya, Gana,**

Senegal, Fildişi Sahili, Kamerun, Mısır, Cezayir başta olmak üzere hedef ülke takımları ile **— güçlü ve kazanan Türk takımının güçlü Türkiue ve kaliteli Türk malı anlamına gelerek Afrika halkı üzerinde çok büyük algı etkisi yaratacağı düşünülerek kazanmayı hedefleyen- dostuk maçları** organize etmesi,

ix) 8 Ocak 2021 tarihinde uzaya fırlatılan ülkemizin 31 derece doğu boylamına yerleşmesi ve Ku-band haberleşme sunması ile kapsama alanı ve veri iletişim hızı geliştirilen ve ülkemizin uzayda trekans ve yörünge haklarını 30 yıl için garanti altına alması ile önemli, 4. **haberleşme uydusu Türksat 5C[226] kullanılarak Kıtaya yapılan yayınlarla Türkiye ve Türk ürünleri imajının yerleştirilmesine** katkıda bulunması,

hususlarının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

[226] https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiyenin-yeni-turksat-5a-uydusu-abdden-firlatildi, Erişim: 19.01.2021 * Toplamda 7. uydudur.

AFRİKA PAZARI MÜLAKATLARI ÖZET DEĞERLENDİRME

TOPLAM 21 GÖRÜŞME	**İhracat Aşamasında Olan (5 firma)**	**Bayilik Aşamasında Olan (4 firma)**	**Doğrudan Yatırım Yapan- Kendi Pazarlama Ağını Oluşturan (2 firma)**	**Destek Hizmetleri Gümrük, Nakliye, Fuar, Danışmanlık (4 firma)**	**Resmi Temsilci Çatı Kuruluş (6 Kişi)**
GÖRÜŞÜLEN	Dinçer Gıda Stella Mobilya Ekoteks Tekstil Çınarlı Tekstil Birtuğ Ayakkabı	Solmazer Mutfak Öztiryakiler Madeni Sultanlar Ev İhtiyaç Ceylan Motorlu Araçlar	Elvan Gıda Ertan Plastik	Triosped (Lojistik) Mentor Grup (Gümrük) Globby (Danışma) Uzakdoğu (Danışma)	1 Büyükelçi 1 Genel Mdr.Yrd 1 Ticaret Müşaviri 2Tic. Odası Tem.(fuar) 1 Dernek Tem.(fuar)
	Görüşülen kişiler sadece kendi firmaları adına değil, genel olarak piyasada iş yapan-yapmak isteyen firmalar adına görüş bildirmiştir. Bu itibarla firma bazlı olarak düşünümemilidir.				
Afrika pazarında ne zamandır, hangi ülke/lerde varsınız?	2000 başlarında 1 firma, 2010 sonrası 3 firma, 1 firma 4 ülke 2 firma 2 ülke 1 firma 1 ülkede faaliyet 2 firma kısa süreli ihracat sonrası ticareti kesmiş, 1 firma ara 4 ülkeyi araştırıp, hiç girmemiş,	2000 sonrası 3 firma 15-20 ülkede, 1 firma 1 ülkede bayilikler oluşturmuş,	2000 sonrası Üretim; Mısır Gana, 52 ülkede ihracat, çoğunda bayilikler oluşturmuş,	2000 sonrası Danışmanlık hizmeti 2015 sonrası artış	2 ülkede Büyükelçilik, Doğu Afrika Gen. Mdr. Yrd. 4 ülkede T.Müşavirlik,Afrika Eko. Geli.Stra. hazırlık 4 ülkede fuar 1 ülkede fuar
	Genelde Kuzey Afrika'da öncelik sırasına göre Mısır, Libya, Cezayir, Tunus başlangıç noktası, inşaatçıların 1970'lerde Libya ile başlayan süreci, Mısır'da tekstil sektörü lokomotif olmuş				
İlk nasıl başladınız?	3 firma alıcı insiyatifi 1 firma çatı kuruluş heyeti sonrası 1 firma yardım heyetine katılımla	Fuar katılımları ve pazar araştırması ile genişleme	Fuar katılımları Çatı kuruluş heyeti sonrası Pazar araştırması ile genişleme	Danışman firmaları için Çatı kuruluş projelerine teklifle, (geçmişte yönetici olarak çatı kuruluşlarda görev alıp potansiyeli tanıyarak)	
	Afrika'dan gelen alıcıların başlangıçta etkisi büyük. Devletin çatı kuruluşlar aracılığı ile yönlendirmesi önemli. Cemaat ve okulları özellikle dini tabanı bulunan orta, güney-doğu Anadolu'dan tüccarları harekete geçirmede öncü				

	İhracat Aşaması	Bayilik Aşaması	Doğrudan Yatırım	Destek Hizmetleri	Resmi, Çatı Kuruluş
Dış pazar araştırması yaptınız mı? Yaptınızsa yöntemi?	Alıcı insiyatifi sonrası 3 firma küçük çaplı yapmış, 1 firma yardım maksatlı katılım sonrası pazarı görünce araştırmış	Tamamı yapmış Profesyonel pazarlama kadrosu ile ön inceleme, sonra ülke ziyaretleri, Fuar katılımlarında gözlem, Bayilerden bilgi alma, Çatı kuruluş etkiniklerine katılım	Her ikisi de yapmış Profesyonel pazarlama kadrosu ile ön inceleme, sonra ülke ziyaretleri, Fuar katılımlarında gözlem, Bayilerden bilgi alma, Çatı kuruluş etkinliklerine katılım	Devamlı takip ediliyor. Gümrük ve lojistik firmaları mevzuatı takip ediyor. Danışmanlık firmaları çatı kuruluşlarla proje bazlı çalışıyor. Yerleşik Türk firmaları ve resmi temsilciliklerle bağlantı halindeler.	Resmi temsilciliklerimiz başta görev sahaları olmak üzere her an izlemede. Periyodik raporlar, Dernekler proje bazlı hazırlıyor.
	İlk ihracat genelde alıcı inisiyatifi olduğu için araştırma yapılmadan gerçekleşiyor. Gümrük ve nakliye konusunda çalıştıkları firmaya sormakla yetiniyorlar. İlişki artar ise KOBİ durumunda olanlar genelde primitif internet araştırmasıyla yetiniyor. Saha gözlemleri ise market, pazarda ürün incelemesi gibi son derece sınırlı. Daha önce Afrika ile iş yapan firmalardan eşe-dosta danışma, internetten inceleme, Odalara, İhracatçı Birliklerine DEİK'e ve Derneklere danışma, heyetlere katılma şeklinde bir süreç sözkonusu. Kalıcı olarak Kıtaya girmeye çalışan daha büyük firmalar ise çok daha profesyonel				
Afrika'ya özgü ürün geliştirme süreci?	Sadece doğrudan ihracatla yetinen firmalarda Kıtaya özel bir sunum başlangıçta olmuyor, standart ürün gönderimi ile başlanıyor.	Alıcı talebine uymak, Tüketici tercihlerine uygun fiyat, tat, renk, kalitede ve evsafta ürün, Düşük gramajlı ürün, Daha az teknolojik,daha dayanıklı ve basit ürün,	Alıcı talebine uymak, Tüketici tercihlerine uygun fiyat, tat, renk, kalitede ve evsafta ürün Düşük gramajlı ürün, Daha az teknolojik,daha dayanıklı ve basit ürün,	İthalat ve dış ticaret mevzuatı ve gümrükten sorunsuz geçiş için paketleme, gözetim uygulamaları ve faturalamada belge, etiketleme, ambalajlama vb hakkında bilgi veriliyor	
Pazarlama uygulama ve kontrolü nasıl sağlanıyor?	KOBİ olanlarda genelde karar,uygulama ve kontrol firma sahibinde veya az sayıdaki güvendiği kişide, (bu kişiler genellikle uzun yıllardır sektörün içinde bulunan akrabalar oluyor)	Bünyelerinde oluşturdukları profesyonel ihracat ve pazarlama bölümleri aracılığı ile,	Yönetici ve kilit kadro Türklerden oluşuyor, -Ülke ve Kıta içinde pazarlama, dağıtım, lojistik müşteri ilişkileri vb orta düzey yöneticiler, yerel üst düzey aileden veya Türkçe bilen kişilerden -Mavi yakalılar yerelden,	Bölge veya ülke sorumluları ile (K.Afrika G.Afrika C. için genelde) Ayrıca,Türkiye'de Devletin ihracatla veya Dışişleri ile ilgili kurumda görev yapmış, bölgeyi Devlet politikalarını, mevzuatı bilen kişilerle,	

	İhracat Aşaması	Bayilik Aşaması	Doğrudan Yatırım	Destek Hizmetleri	Resmi, Çatı Kuruluş
Tüketici ve Pazar yapısı ?	**Her türlü gelişmişlik göstergesinde geri kalmış, çok düşük gelir sahibi, fiyat odaklı, hemen hiç bir alanda sanayi yapılanması olmadığı için üretimi olmayan, dolayısı ile doyurulmamış, çok genç geniş tüketici yapısı, gelir dağılımı çok bozuk, nüfusun %1-2 kısmı geliri tutan zümre, %5-10'unun alım gücü makul olduğu söylenebilir,**				
Potansiyel sektörler?	İnşaat malzemeleri, gıda ürünleri, bebek-çocuk bakım ürünleri, temizlik malzemeleri, her tür plastik malzeme, otomotiv yedek parça, tekstil, mutfak eşyaları, küçük tezgahlar, güneş panelleri, başta her sektör				
Bölgeye özgü fiyatlandır-ma tutundurma ve dağıtım politikaları-nız nasıl?	Özel politika yok. Genelde alıcı veya aracı Afrikalı firma belirlemekte,	Bayi yönlendirmesi ile hareket edilmekte. Zamanla farklı ülkelerde piyasayı ve aktörleri tanıyarak, yavaş yavaş ağ ilişkilerini geliştirerek diğer ülkelere geçiş yapılmakta, Ülkeyi ve şartları bilen Bayileri aracılığı ile fiyat, rakipler, rakiplerin uygulamaları, dağıtım kanalları takip edilmekte,	Gelişen rekabet, gözetim şirketleri başta mevzuatın ithalatı zorlaştıran uygulamalarından kurtulmak için doğrudan yatırım yaptıkları, piyasayı tanıdıkları ve ağ ilişkileri genişlediği için politikalarda doğrudan merkezi yönlendirecek etkili yapılanmaya sahipler,	Küresel navlun ve sigorta maliyetleri, bölgeye olan yük hareketi, karşılaşılan sorunların çözümü için gereken "para" ve zaman, karşı karşıya kalınan risk gibi kriterlere bağlı, Tüm hizmet sağlayıcılarda fakat öncelikle danışman şirketlerde Devlet teşvikleri belirleyici ve harekete geçirici,	
İş yaparken güçlükler nelerdir?	Piyasanın serbest rekabet ve hukukun üstünlüğünün işlememesi, Sömürge ilişkileri ile süren feodal düzen, piyasanın gelir getirici büyük parçalarının az sayıda aktörün elinde toplanması, yeni girişlere izin verilmemesi, iletişim, finans, ulaştırma, gümrük, depolama ve sergileme alanları gibi alt ve üstyapının yokluğu, gelir düzeyi düşük tüketici, güvenlik, sömürgeci ülkeleri kayıran mevzuat ve uygulamalar (vergi farkları, gözetim şirketleri, nakliye ve gümrük işlemleri, güvenilir ve kalifiye çalışan bulma güçlüğü, hammadde tedarikinde sorun, elektrik kesintileri, kentsel ve sosyal altyapı eksikliği, haksız kazanç talepleri,				
Türkiye'nin ürün ve ülke imajı nasıldır?	Olumludur. Özellikle Müslüman nüfus arasında Türkiye, hem Osmanlı döneminde halifeliğin merkezi olması hem de, gelişmiş Batı ülkeleri ile rekabet edebilen, ezilen Müslümanların sesi olarak "rol model"dir. "Müslüman ve düşük fiyatlı ama Avrupa kallitesinde üretim yapmakta" şeklinde bilnmektedir.				

	İhracat Aşaması	Bayilik Aşaması	Doğrudan Yatırım	Destek Hizmetleri	Resmi, Çatı Kuruluş
Afrika pazarındar akipler kimlerdir?	Ürüne göre değişmekle birlikte fiyat odaklı yoksul halkta Çin ve Hindistan. Ancak her ikisi de düşük kaliteleri nedeniyle halkta bıkkınlık yaratmıştır. Gelir düzeyi artan halk bu menşeli ürünleri tercih etmemektedir. Daha kaliteli, fiyatlı ürünlerde de sömürge geçmişi ile sağlanan ilişkiler çerçevesinde Fransa, B.Krallık, Portekiz, İspanya, Almanya, Hollanda ve ABD. (Bu ürünlerde de Türk ürünleri maliyet avantajına sahiptir. Rakipler ise ilişki ağı yanında, yıllardır yerleşmiş ticaret organizasyonu becerisini kullanmaktadır). 150 yıl önce sömürgeci İngiltere'nin yerleştirdiği Hintliler ile Osmanlı tebası olarak bölgeye yerleşmiş Lübnanlılar ciddi rakiplerdir.				
Afrika'nın geri kalma nedeni?	Sömürge düzeni, feodalizm, Kıta içerisine ulaşım ve haberleşme olanaklarının yokluğu, iklim, çöllerin büyüklüğü, su yetersizliği, bilim ve teknoloji geliştirememesi,				
Düzelebilir mi?	Gelişim hızla devam etmekte. Genç ve hızla artan nüfus çok büyük avantaj. Yeni yönetimler **z kuşağı** halkın taleplerini görmezden gelemeyecekler. Gelişmiş Batı pazarı doydu ve yaşlandı.. Yeni pazara ihtiyaçları var. Bu Pazar da Afrika. Çin gibi, G.Kore gibi kalkınacaktır.				
Türkiye için potansiyel arzeden ilk 5 ülke?	**Tüm görüşülenlerin ortak kanaati öncelikli ilk 5; Mısır, Cezayir, G.Afrika, Libya, Fas, Tunus, Çalışma konusu Sahra Altında ise;**				
	Nijerya Gana Etiyopya Kenya Tanzanya	Nijerya Kenya Etiyopya Gana Fildişi	Nijerya Etiyopya Gana Kenya Senegal	Nijerya Gana Etiyopya Kenya Tanzanya	Nijerya Etiyopya Kenya Senegal D.Kongo ve Somali
Türkiye için riskli ilk 5 ülke?	**Tüm görüşülenlerin ortak.kanaati Nijerya ve G.Afrika en büyük potansiyeldir ancak çok dikkatli olunmalıdır.**				
	Çad O.Afrika C. G.Sudan Burundi Mali	Çad O.Afrika C. G.Sudan Nijer Mali	Çad O.Afrika C. G.Sudan Nijer Zimbabve	O.Afrika C. G.Sudan Çad Burundi D.Kongo	G.Sudan O.Afrika C. Mali Çad Zimbabve
İşadamına pazarda öneriler nelerdir?	Pazar araştırması yapmaları, Fuarlara katılım, Çatı kuruluş faaliyetlerine iştirak, Türkçe bilen Afrikalı istihdam, Profesyonel ve kalıcı düşünerek Türkiye'de ve pazarda uygun yapılanma,				

EKLER

Ek 1: Özetle Afrika Sömürge Tarihi

Yıl	Önemli Olaylar
1415 1439	• Prens Henry the Navigator döneminden başlayarak Portekizlilerin Afrika kıyılarını keşif çabaları ve Madeira, Azore adalarına yerleşimleri,
1446	• **Portekizlilerin Gine'ye** yönelmesi ve köle ticaret merkezi haline getirişi
1466	• Portekizlilerin **Kabo Verde**'yi keşfi ve köle ticaretlerinin ana merkezi haline getirişi
1483	• Portekizlilerin **Kongo** nehrinin başında kıyı bölgesinde yerleşimleri
1488	• **Portekiz Kralı adına Bartolomeu Dias'ın Umut Burnundan Afrika'yı dolanışı**
1500	• Portekizlilerin **Mozambik**'te ticaret noktaları oluşturması
1503	• Portekizlilerin **Zanzibar** adasında (Tanzanya) ticaret noktaları oluşturması
1550	• **Portekizlilerin batı Afrika'dan Amerika'ya köle ticaretini başlatması,**
1638	• **Fransızların Senegal** nehri kıyılarında ticaret noktaları oluşturması
1652	• Umut Burnu'nda **Hollandalıların** yerleşimi
1657	• **Hollandalıların G.Afrika'dan köle** ticaretine başlamaları
1698	• Oman'dan çıkan bir filonun Portekizlileri bugün Kenya'da kalan Mombasa ve Tanzanya'nın Zanzibar adasından kovması
1770	• **İngilizlerin Afrika'dan Amerika'ya milyonlarca köle ticaretine başlaması**
1775	• **Hollandalı "trekboer"** diye adlandırılan yerleşimcilerin **Cape Town (G.Afrika)** üzerinden iç bölgelere doğru hareketi
1787	• İngiliz gemisinin **ilk azad edilmiş köleleri Sierra Leone'ye** taşıması
1795	• Hollandalı **"Boer"lerin Afrika'yı anayurt kabulu** ve kendilerine "Afrikaners" demesi • İskoç gezgin Park'ın, Afrika Derneği adına **Nijer'i** keşfi • İngilizlerin Fransızların tarafında savaşa giren Hollandalılardan G.Afrika Cape kolonilerini ele geçirişi
1802	• Amiens Anlaşması ile Umut Burnu Cape kolonisinin tekrar Hollandalılara bırakılması
1806	• İngilizlerin Umut Burnu Cape kolonisini yeniden ele geçirmesi
1808	• **B.Krallık** hükümetinin **kölelikle savaşta Freetown'ı** (S.Leone) üs kullanması *****
1809	• İngilizlerin Cape'deki Afrikalıları koruyan **Hottentot **** denilen Kanunu çıkarması
1816	• B.Krallık hükümetinin kölelikle savaşta Gambiya Bathurst'de (Banjul) üs kurması
1820	• Cape Town'a 5 bin kişi civarında ilk İngiliz yerleşimcilerin varışı
1821	• **Amerika Koloni Derneği'nin Liberya topraklarını azad edilen köleler için satın alışı,** (Amerika'dan azad edilen ilk köle kafilesi 1822'de ulaşmıştır)
1827	• 300 senelik Osmanlı Cezayir'in Türk Valisinin Fransız Konsolosa yelpaze ile vurma-sıyla, **1830'da Fransızların Cezayir'i işgali**yle sona eren blokaj ve olayların başlangıcı
1830	• Richard Lander'in Nijer nehrinin aşağı kısımlarını keşfi
1832	• Nijer'le ticaret için Dünyanın okyanus aşan **ilk metal gövdeli gemisi Alburkah'ın Nijer'e** varışı
1836	• 200 Boerin G.Afrika'nın kuzeyine yerleşmesi üzerine başlayan Ndebele yerlilerinin saldırısının Vegkop'da püskürtülmesi • **Portekizlilerin** Angola'dan yaptıkları **köle ticaretini yasaklamaları**

*1807'de kölelik değil ama köle ticareti yasaklanmıştır.
****** Hottentot Cape'deki bir kabilenin mensuplarına Hollandalıların verdiği isimdir. Bu kabile üyesi anormal vücut ölçülerine sahip Sarah Baartman, 1810'da İngiliz bir tüccar tarafından Londra ve Paris'teki sirklerde gösterilmiş ve aşağılanmıştır. 1815'de ölmesine rağmen inancına göre huzura kavuşabilmesi ancak 1874'e kadar Paris'te müzede sergilenen beyni ve iskeletinin 2002'de yakılması ile sağlanmıştır.

1837	• Preterius önderliğinde Boerlerin 12 Ndebele yerli köyünü yok etmesi, kalanları farklı bölgeye sürmesi, Zulu kabilesi ile Natal'da yerleşim için anlaşmaya varılması
1838	• Zulların anlaştıkları Boerleri yok etmesi, bölgedeki nehrin Boerlerle savaşta ölen Zulların anısına Kanlı Nehir adını alması
1839	• Cezayir'de Abdül Kadir'in Fransızlara karşı 8 yıl sürecek isyanı başlatması • **Boerlerin Natalia'da kendi Cumhuriyetlerini** kurması
1841	• B.Krallık donanmasının yerli krallarla köle ticaretine karşı anlaşma için Nijer'e varması
1843	• İngilizlerin Boer Cumhuriyetini işgal ederek Natal'ı kendi toprağı ilan etmesi
1847	• Preterius'un Boer ailelerini Natal'dan bugünkü Lesoto'da Drakensberg'e taşıması • **Liberya'nın bağımsızlığını kazanarak uluslararası tanınması**
1848	• Harry Smith adlı İngilizin Oranj ve Vaal nehirleri arasındaki bölgeyi "**Oranj Nehri Egemenliği" adında İngiliz toprağı** ilan etmesi
1850	• İngilizlerin **Akra'da** Altın Sahildeki (Gana) **Danimarka kalesini satın alması**
1854	• **Boerlerin** G.Afrika Johannesburg'a yakın bölgede "**Özgür Oranj Devleti**"ni kurması
1857	• Boerlerin Özgür Oranj Devletine komşu **Transvaal'de "Güney Afrika C.**"ni kurması
1861	• **İngilizlerin** köle ticaretine son verememesi üzerine **Lagos'u (Nijerya)** kolonileştirmesi
1868	• İngilizlerin **Basutoland'ı** (bugün Lesoto) topraklarına katması
1869	• 1574'ten itibaren Osmanlı toprağı Tunus'un finansal açıdan iflası üzerine, B.Krallık, Fransa ve İtalya temsilcilerinden oluşan bir Komisyonun mali kontrolü eline alması
1871	• 18 yaşındaki İngiliz **Cecil Rhodes'un** G.Afrika ve elmas bölgesi Kimberley'e gelişi
1874	• **Altın Sahili'**nin (bugünkü Gana) **İngiliz** kolonisi olması
1876	• **Belçika Kralı Leopold II'nin Brüksel'de Afrika konulu konferans düzenlemesi**
1877	• **İngilizlerin** Transvaal'deki **Boer Cumhuriyetini** topraklarına katması • **Kongo'yu keşfe çıkan Livingstone'u aramak için yola çıkan İngiliz asıllı Amerikalı gazeteci Stanley'in 3 yıllık Kongo keşfini tamamlaması**
1878	• **Stanley'in Kongo nehrinin ticarete açılması için Leopold II adına çalışmaya başlaması**
1879	• İngilizlerin G. Afrika'da ele geçirdiği bölgeyi tehdit eden Zulularla savaşı, Isandhlwana ve Rorke's Drift'de kaybetmelerine karşı Ulundi savaşını kazanarak Zuluları yenmeleri
1880	• Fransız gezgin Brazza'nın, Amerikalı Stanley'den hızlı davranarak Kongo'yu keşifte hedef bölgeye rakibinden önce ulaşması
1881	• **Boerlerin** Transvaal bölgesi Majuba'da **İngiliz ordusunu hezimete** uğratması, • **Fransa'nın Tunus'u**, Cezayir'den ele geçirmesi, • Kongo'nun kuzeyinde **Fransız gezgin Brazza tarafından Brazzaville'in** kuruluşu
1882	• **Stanley'in**, Kongo'nun güneyinde Bekçika Kralı Leopold II adına **Lepoldville'i kurması** • **Mısır İskenderiye**'de batı karşıtı gösteriler üzerine **İngilizlerin işgali**
1883	• Madagaskar'a Fransız donanmasının varışı
1884	• Sudanlı milliyetçi Mehdi güçlerine karşı Hartum'u savunmak için İngiliz General Gordon'un güneye hareketi ve General Wolseley'in Londra'dan hareketi • **Bismarck'ın Togo, Kamerun ve Namibya'nın Angria Peguena Körfezini Almanya'ya katarak Sömürge Mücadelesini başlatması** • Transvaal'deki **Boer Cumhuriyeti'nin İngilizlerden bağımsızlığını** geri alması • Gustav Nachtigal'in yerli şeflere Almanya himayesini kabulü zorlamak için Togo'ya, sonra Kamerun'a varışı, ardından Karl Peters'in aynı amaçla Doğu Afrika'ya varışı • **Bismarck'ın daveti üzerine Berlin'de Batı Afrika Konferansı'nın düzenlenişi** • **İspanya'nın Batı Sahra'yı** kolonileştirmeye başlaması
1885	• Bismarck'ın Doğu Afrika'da Alman yönetimi için Karl Peters'i yetkilendirmesi • **İngilizlerin** Cape'in güvencesi için **Bechuanaland'ı** (Botsvana) himayesine alışı

	• **İtalyan** güçlerinin Etiyopya'nın eyaleti **Eritre'yi işgali** • Sultan'ı topraklarını bırakmaya zorlamak üzere **Alman** savaş gemilerinin **Zanzibar** (Tanzanya) limanına gelişi
1886	• **Almanya ve B.Krallık'ın Doğu Afrika'da bugün Kenya ile Tanzanya arasındaki sınırı çizmiş olan kendi etki alanlarını belirlemeleri**
1887	• **İngiliz İmparatorluğu liderlerinin katılımıyla Londra'da Sömürge Konferansı**
1888	• Ndebele Şefi Lobengula'nın bugün **Zimbabve** olarak bilinen bölgede İngiliz girişimci **Rhodes'e madencilik haklarını vermesi** • İngilizlerin **Britanya Kraliyet Doğu Afrika Şirketine** (Rhodes başkanlığında) **Kenya ve Uganda'yı** idare yetkisini vermesi
1889	• **Fransa-B.Krallık'ın Senegal ve Gambiya** sömürgelerinin sınırları üzerine anlaşması • Ucciali antlaşması ile Etiyopya Kralı Menelik II'nin **Eritre'yi İtalyanlara** bırakması
1890	• **Cecil Rhodes'in** yeni kurduğu sömürge bölgesi **Rodezya'da** (bugünkü Zimbabve ve Zambiya topraklarının bir bölümü) yerleşimi başlatması • Arap Lider yönetimindeki **Zanzibar'ın İngiliz himayesini** kabulu
1891	• **Almanya'nın bugünkü Ruanda'nın büyük bölümü, Burundi, Tanzanya ve Mozambik'in bir bölümünü içeren "Alman Doğu Afrikası"nda** doğrudan kontrolü • İngiliz **Rhodes'ın** bugün **Zambiya** olarak bilinen Zambezi nehri ile Tanganyika gölü arasındaki bölgede idare hakkını alması, • **Almanya'nın** Kuzey Denizinde kendisi için stratejik Heligoland adasını almak karşılığında **Zanzibar'ı B.Krallık'a bırakması**
1892	• İngiliz komutan F.Lugard'ın Buganda (bugünkü Uganda'nın bir bölümü) başkenti Kampala'da bir isyanı dönemin korkunç silahı Maxim makineli tüfeği ile bastırması • **Fransızların** köle ticareti ile ünlü **Dahomey Krallığı'nı** (bügünkü Benin içinde) himayesi
1893	• **Fransızların Fildişi Sahilleri'ni** sömürge yapması • Britanya Kraliyet Doğu Afrika Şirketi yöneticisi LJameson'ın Rodezya Kralı Lobengula'yı topraklarından sürmesi • Bugünkü **Malavi topraklarında "Britanya** Orta Afrika Mandası"nın kuruluşu
1895	• Zambezi'nin güneyindeki bölgeye kolonici **Rhodes anısına Rodezya adının** verilmesi • **İngilizlerin Doğu Afrika Mandası olarak Kenya'nın** sorumluluğunu alması • Britanya Kraliyet Doğu Afrika Şirketi yöneticisi L.Jameson'ın Transvaal Boer Cumhuriyeti ***** (bugünkü G.Afrika içinde) Başkanı Kruger'e karşı başarısız saldırısı
1896	• Jameson'un başarısız saldırısı üzerine birlikte hareket ettiği Cecil Rhodes'in Cape Kolonisi başbakanlığından istifası • Etiyopya Kralı **Menelik II'nin İtalyan güçlerini Aduwa'da yok edişi**, İtalyanların Somali toprağı Ogedan üzerinde Etiyopya'nın hak iddialarını kabule zorlanması • İngilizlerin Buganda ve diğer 3 krallığı Uganda mandası altında birleştirmesi,
1897	• Bugünkü G.Afrika'da bir bölge olan ve 1887'de İngilizler tarafından alınan Zululand'ın Natal Kolonisi ile birleştirilmesi • Transvaal Başbakanı (İngilizlerden nefret eden) Kruger'in diğer Boer Cumhuriyeti Orange ile ittifaka girişi, • Almanya'nın, Belçika mandası Ruanda ve Urundi'de (Bugunkü Burundi) hak iddiası • **Fransızların Madagaskar** Kraliçesini sürgün ederek adada hak iddiası, • **İngiliz delegasyonunun öldürülmesi üzerine İngilizlerin Benin şehrini yakması**

*****Transvaal Boer Cumhuriyeti ile komşuları olan ve İngiliz idaresindeki Natal ve Cape kolonileri arasında devamlı mücadele olmuştur

1898	• **Fransız ve B.Krallık arasında Faşoda (Sudan'da) krizi *** • Kitchener komutasındaki İngilizlerin Omburdan'da **13 yıl süren Mehdi isyanını bastırması ile Sudan'da yaklaşık 50 yıl sürecek Mısır-İngiliz egemenliği**
1899	• İngiliz Somaliland'ında Mohammed ibn Abdullah isyanı
1900	• İngilizlerin Transvaal Boer başkenti Pretorya'yı (bugün G.Afrika başkenti) alarak Boer Cumhuriyetlerini kendi hakimiyetinde birleştirmesi üzerine Kruger'in ayrılması, ardından Boerlerin G.Afrika Mafeking'de 217 gün İngiliz kuvvetlerini kuşatmasının İngilizlerce kırılması, **binlerce Boer** kadın-çocuğun **İngiliz toplama kamplarında** ölmesi • İngiliz hükümetinin daha önce bir ticaret şirketine verdiği hakkı geri alarak Nijerya'nın kontrolünü doğrudan ele alması • Afrika'nın sömürüden ve ırk ayrımcılığından kurtulması, sosyal ve siyasal eşitlik için mücadele anlamına gelen "Pan Afrikanizm" hareketlenmesinin başlaması **
1902	• Boer Cumhuriyetlerini **İngiliz kontrolüne alarak Boer Savaşlarını bitiren** Vereeniging Antlaşması ardından İngilizlerin komşu Svaziland'ı da kontrol altına alması
1904	• **Alman Güney Batı Afrikası'nda (bugünkü Namibya**) isyan eden Herero ve Nama savaşçı ve ailelerinin General Lothar von Trotha tarafından çöle sürülerek **katledilmesi**
1905	• Alman Kayzer Vilhelm II'nin, Fas'ın bağımsızlığına destek için Tanca (Fas) şehrini ziyareti, ziyaretin Fransız ve İngiliz sömürgecilerle diplomatik krize neden olması • Alman Doğu Afrikası (bugünkü Tanzanya'da 1905-1907 arası yerli halkın pamuk yetiştirmeye zorlanması üzerine, sonrasında **250-300 bin insanın çoğunlukla kıtlıktan ölmesine yol açacak Maji Maji isyanının** başlangıcı
1906	• İspanya Endülüsünde Algeciras'ta, **Fas'ın kontrolünü Fransızlara** bırakan Konferans • Boer savaşlarını bitiren Antlaşma hükmü uyarınca Transvaal'e egemenlik hakkı verilmesi
1908	• Kongo'daki uluslararası rezaletler üzerine Belçika'nın, Kral Leopold'un özel kolonisini topraklarına katması
1909	• 4 eyalet parlamento temsilcilerinin Güney Afrika C. birlik anayasa taslağını hazırlaması • **Kuzey Rodezya ve Belçika Kongo'sundaki maden keşifleri** (G.Afrika Copperbelt (Bakır Kuşağı)'nda ortaya çıkacak zenginliklerin ilk adımı)
1910	• G.Afrika Birliği'nin İngiliz İmparatorluğu içinde bağımsız bir egemenlik statüsü alması • Sahra Güneyinde yer alan **3 Fransız Kolonisinin "Fransız Ekvatoral Afrikası" adı altında konsolidasyonu (bugünkü Çad, Orta Afrika C. Kongo C. ve Gabon)**
1911	• **İtalya'nın** Osmanlı toprağı **Libya'yı işgali** • Belçika Kongo'su (bugünkü D.Kongo) Katanga'da bakır (daha sonra elmas) madenciliğinin başlaması
1912	• Fes Antlaşması ile Fas'ta Fransız hakimiyetinin başlaması • **Fransa (Güneyde) ile İspanya'nın (Kuzeyde) Fas'ın bölüşümünde** anlaşması

* Sömürge yarışında B.Krallık sömürge imparatorluğunun en önemli parçası Hindistan'a batıdan gelebilecek herhangi bir saldırıyı engellemek amacıyla Afrika'da Kuzeyden Güneye Mısır –Sudan-Uganda-Kenya- Tanganyika (Tanzanya bölgesi) – Zambiya- Zimbabve - Botsvana -Güney Afrika ekseni üzerinde sömürgecilik çabalarını yoğunlaştırdı.
Sahra bölgesinde ve batıda sömürgeler edinen Fransa, batıdaki tek sömürgesi Cibuti ile ikmal ile Sahra'da tam hakimiyet ve B.Krallık eksenini kırmak için İngilizlerin Hartum'da (Sudan) milliyetçi Mehdi ayaklanmasından da yararlanarak Kongo'dan küçük bir birliği Temmuz'da Faşoda'ya (Sudan) gönderdi. Eylül'de bu kez İngiliz birlikleri kente ulaştı ve karşılıklı mevzilendi. İki taraf da geri adım atmayarak donanmalarını teyakkuz haline getirdi. Kriz, Fransa'nın donanmasının yetersizliğini görmesi ve Almanya'ya karşı B.Krallık'ı müttefik yapmak düşüncesi ile 3 Kasım'da birliklerini çekmesi ile sona erdi.

****** Trinidadlı avukat Henry Sylvester Williams'ın öncülüğünde Londra'da düzenlenen ilk toplantı

1914	• Kuzey ve Güneydeki kolonilerin de birleştirilerek Nijerya'nın tek bir koloni şeklinde İngiliz hakimiyetine girmesi • **Mısır'ın Osmanlılardan çıkarak B.Krallık toprağı** haline gelişi • **İngiliz ve Fransız güçlerinin Alman kolonisi Togoland'ı** işgali • **Pan Afriakanizmin radikal boyutu olan Dünya Siyahlarını Geliştirme ve Koruma Derneğinin kuruluşu ***
1915	• İngiliz ve Fransız güçlerinin **Alman kolonisi Kamerun'u** işgali • G.Afrika birliklerinin Alman Güney Batı Afrika (bugünkü Namibya) kolonisini işgali
1916	• İngiliz ve Fransız güçlerinin Alman kolonisi Kamerun ve Togoland'da tam hakimiyeti • Kongo'dan gelen **Belçika birliklerinin Alman kolonisi Ruanda- Urundi'yi işgali**
1918	• Mısır'ın B.Krallık'tan ayrılması amaçlı milliyetçi parti Wafd'ın Kahire'de kurulması • Doğu Afrika'daki Alman ordusunun yenilmesi
1919	• Milletler Cemiyeti'nin Güney Batı Afrika'ya (Namibya) Güney Afrika tarafından idare edilecek İngiliz manda statüsü vermesi • **Alman Doğu Afrikası'nın** Milletler Cemiyeti mandası altında **B.Krallık tarafından** "**Tanganika" adıyla** yönetilmesi kararı , • **1900'deki Pan Afrika kıvılcımının ardından Paris'te 1. Pan Afrika Konferansı**
1920	• Tunus'un Fransa'dan bağımsızlığı amacıyla milliyetçi parti Destour'un kuruluşu
1921	• Afrikalıların hak ve toprakları için mücadelede Kenya Genç Kikuyu derneğinin kurulması • Abd-el Kerim'in Fas'taki İspanyolları yenerek Rif bölgesinde hakimiyeti • **Londra'da II.Pan Afrika Konferansının toplanması**
1922	• **Mısır'ın bağımsızlığı** (Suveyş kanalını korumak için İngilizlerin sınırlı askeri dışında) • Milletler Cemiyeti'nin **Alman Kolonisi Kamerun'un ve Togoland'ın** farklı alanlarının **manda hakkını Fransa ve B.Krallık'a** vermesi
1923	• G.Afrika Cape eyaletinde Afrika Milli Kongresinin kurulması • **Rodezya'nın yönetimi Avrupalı yerleşimcilerde kalmak üzere bağımsızlığı** • **Londra'da III.Pan Afrika Konferansının toplanması ****
1924	• Milletler Cemiyeti'nin **Alman** Kolonisi **Ruanda-Urundi** mandasını **Belçika'ya** vermesi • B.Krallık hükümetinin Kuzey Rodezya idaresini Bri. Güney Afrika Şirketinden alması
1926	• İngiliz Milletler Topluluğu'na yol açan öneriler içeren Balfour deklerasyonu
1927	• **New York'da IV.Pan Afrika Konferansının toplanması**
1933	• Belçikalıların Ruanda-Urundi'deki Hutu ve Tutsilere ırksal kimlik kartları vermesi
1935	• **Mussolini'nin Etiyopya saldırısı**
1936	• İtalyan güçlerin Etiyopya başkenti Addis Ababa'ya vrışı ve Haile Selassie'nin sürgünü
1941	• İngiliz Wavel komutasındaki güçlerin İtalyanları Libya-Tobruk'tan atışı • Müttefiklerin Etiyopya'yı İtalyanlardan kurtarması ve Haile Selasie'nin tahta dönüşü
1942	• Cezayirli milliyetçi Ferhat Abbas'ın Fransızlardan bağımsızlık isteyen deklerasyonu

*****I.Dünya Savaşı sonrası Afrika'da da kendi kendini yönetme hakkının (self determination) verilmesi beklenirken Milletler Cemiyetinin (MC) getirdiği sömürgeciliğin yeni şekli olarak algılanan manda sistemi (az gelişmiş ülkelerin kendi kendilerini yönetecek duruma gelene kadar MC adına bazı büyük devletler tarafından yönetilmesi) hayal kırıklığı yarattı. Bu ortamda Afrikalıların Afrika'nın sahibi olduğu ve beyazlarla siyahların ayrılması gerektiğini savunarak, Afrika'da güçlü bir Afrika İmparatorluğu kurmak hayaliyle Jamailkalı Garvey kurduğu Derneği 1916'da ABD'ye de taşıdı ve Afrika'ya Dönüş hareketi başlattı.

****** İlk kez sömürge yönetimi altındaki Afrikalıların kendi yönetimlerini kurmaları fikri gündeme getirilmiştir.

1945	• Cemal Abdül Nasır'ın bağımsız Mısır Cumhuriyeti mücadelesi • Cezayir'de 10 bin müslümanın ölümüne neden olacak Fransız karşıtı gösteriler • **Manchester'da V. Pan Afrika Konferansının toplanması ***
1948	• Bağımsızlık taleplerine karşı İngilizlerin idarelerini güçlendirmek için Uganda, Kenya ve Tanzanya'yı ortak pazarı olan federasyon benzeri çatı altında birleştirmesi ******
1950	• İngilizlerin Bechunaland'da (Botsvana) taht sahibi Khama'yı beyaz bir kadınla evlendiği için uzaklaştırması
1951	• **Libya'nın** İtalyanlardan **bağımsızlığı**nı kazanması (Kral İdris 1)
1952	• İngiliz kolonisi Altın Sahili (Gana) başbakanlığına hapisten salınan K.Nkrumah'ın gelişi • Cemal Abdül Nasır'ın Mısır Kralı Faruk'u sürgüne göndermesi • A.bin Bella'nın Cezayir'in bağımsızlığı için Ulusal Kurtuluş Cephesini (FLN) kurması • Kenya'da gizli Kikuyu ******* örgütü Mau Mau liderliğinde terör olayları
1953	• Kenya Mau Mau isyanı lideri Kenyatta'nın 7 yıl hapse mahkum edilmesi • Kuzey ve Güney Rodezya (Zimbabve) ve Nyasaland'ın (Malavi) bağımsız **"Rodezya ve Nyasalaland Federasyonu"** altında birleşmesi
1954	• Cezayir'in bağımsızlığı için FLN'nin terör eylemleri
1956	• Mısır'la birleşme ihtimalini reddeden **Sudan'ın bağımsızlığı** • **Tunus'un** Fransa'dan **bağımsızlığını** kazanması (başbakan Habib Bourgiba) • **Fas'ın** Fransız ve İspanyollardan **bağımsızlığını** kazanması • İngiliz Togo'sunun yapılan bir halkoylaması ile Altın Sahili (Gana) ile birleşmesi
1957	• K.Nkrumah liderliğinde Altın Sahili'nin tarihi **Gana adıyla bağımsızlığını** kazanması • Angola'nın komünist olmaması-bağımsızlığı için FNLA'nın, ABD desteği ile kurulması
1958	• Cezayir'in başkentinde kamu binalarının Fransız mandasını isteyen Fransız destekçileri tarafından işgali, de Gaule'ün seçildiğinin ikinci günü işgalcileri ziyarete gidişi, • **Fransız Ginesi'nin** bağımsızlığını kazanarak **Gine** adını alması ******** • **Nkrumah liderliğinde Akra-Gana'da Bağımsız Afrika Devletleri ve ardından Tüm Afrika Halkları Konferanslarının düzenlenerek tüm Afrika'nın bağımsızlık taleplerinin dile getirilmesi** • **Nkrumah'ın hep hedef olarak koyduğu Afrika'da Siyasal ve ekonomik bütünleşme adımı olarak Gana-Gine Birliği'nin kurulması,** *****
1959	• Gana-Gine Birliği'ni genişletmek isteyen Nkrumah'ın Liberya'yı yanına çekme çabalarının Liberya'nın yetkilerin devredileceği Birlik yerine Bağımsız Afrika Devletleri Topluluğu adı altında 3 bağımsız üyeli yetki devri yapılmayan oluşumla sonuçlanması
1960	• Fransız Kamerunu'nun **Kamerun** adıyla bağımsızlığı (başkan A. Ahidjo) • Fransız **Togo'sunun** bağımsızlığı (başkan S.Olympio) • Fransız Sudan'ının **"Mali"** adıyla bağımsızlığı (başkan M.Keita) • **Madagaskar**'ın 1975'te "Malagasy Cum". adıyla bağımsızlığı (başkan Tsiranana) • Belçika Kongosu'nun "Demokratik Kongo". adıyla bağımsızlığı (başbakan Lumumba) • Namibya'da G.Afrika kontrolüne karşı Güneybatı Afrika Halk Örgütü'nün kuruluşu

* 1927 sonrası akamete uğrayan ancak II. Dünya Savaşında İtalyanların Etiyopya saldırısı ile yeniden canlanan Pan Afrikan hareketinin bu önemli toplantısına gelecekte ülkelerinin bağımsızlığında söz sahibi olacak çok sayıda Afrikalı lider katılmıştır: K.Nkrumah (Gana, J.Kenyatta (Kenya),) H.Banda (Malavi), W.Johnson (S.Leone), N. Azikiwe (Nijerya), P.Abrahams (G.Afrika)

**1961'de Tanzanya'nın bağımsızlığı sonrası dağılmış, parasal birliğin sona ermesi 1965'te gerçekleşmiştir.

***Kenya'da en yaygın kabile

****1954'te başlayan Cezayir bağımsızlık mücadelesinin ardından Fransa, Afrika sömürgelerinde bağımsızlık konusunu referanduma taşımış, 1958'de gerçekleştirilen de Gaulle Referandumunda yalnızca Gine bağımsızlık lehinde oy kullanmıştır.

*****Gana ve ardından Gine bağımsızlık sonrası eski Sovyetler Birliği ile anlaşma sağlayarak Komunist Blokla yakınlaşmış, Gine silah yardımı karşılığında SSCB'ye üs sağlamıştır.

1960	• İngiliz ve İtalyan sömürgelerinin "**Somali"** adıyla **bağımsızlığı** (başkan A.Osman) • Kongo'daki Avrupalı karşıtı gösteriler üzerine 25 bin Belçikalının ülkeyi terk etmesi • **Fransız kolonisi Dahomey'in** (1975 sonrası Benin) **bağımsızlığı *** • Fransız kolonisi **Nijer'in** bağımsızlığı (başkan Hamani Diori) • Fransız kolonisi Yukarı Volta'nın "**Burkina Faso**" adıyla bağımsızlığı (baş.Yameogo) • Fransız kolonisi **Fildişi Sahili'nin** bağımsızlığı (başkan F.Boigny) • Fransız kolonisi **Çad'ın** bağımsızlığı (başkan F.Tombalbaye) • Fransız kolonisi **Gabon'un** bağımsızlığı (başkan L.M'ba) • Fransız kolonisi Ubangi Shari'nin "**Orta Afrika Cum**." adıyla bağımsızlığı • Fransız Kongosu'nun "**Kongo Cum**." adıyla bağımsızlığı (başkan F.Youlou) • Fransız kolonisi **Senegal'in** bağımsızlığı (başkan L.Senghor) • Fransız kolonisi **Moritanya'nın** bağımsızlığı (başkan M.Daddah) ****** • **İngiliz** kolonisi **Nijerya'nın** bağımsızlığı (başbakan E.Balewa)
1961	• **İngiliz** kolonisi **Sierra Leone'nin** bağımsızlığı • Fransız Generalleri Raoul Salan ve Edmond Jouhad tarfından Cezayir'de Fransız mandasının sürmesi amacıyla Gizli Ordu Örgütü'nün (OAS) kuruluşu • İngiliz Kamerunu'nun Fransa Kamerunu ile birleşerek "**Kamerun Federal Cumhuriyeti"olması** • **İngiliz** kolonisi (I.Dünya savaşınuna kadar Alman kolonisi) **Tanganika'nın** bağımsızlığı (başkan J.Nyerere) • **Gana-Gine Birliği'ne Mali'nin de katılması ile yeni Afrika Devletleri Birliği** • **Kongo'da Belçikalılara karşı çıkan olaylarda ve Fas ile Moritanya arasındaki anlaşmazlıkta BM'in tutumunu eleştiren Gana, Gine, Mali, Mısır, Fas, Libya ve** Cezayir'in sürgündeki hükümetinin katıldığı Kazablanka Konferanssı *******
1962	• Kazablanka Grubuna karşı BM'i destekleyenlerin katıldığı Monravia Konferansı • Mozambik'in bağımsızlığı için savaşan Marksist Gerilla Grubu Frelimo'nun kuruluşu • Beyazların üstünlüğünü savunan Ian Smith-Rodezya Cephesi Partisinin seçimleri kazanması • **Cezayir'de** bağımsızlık referandumundan "evet" çıkması üzerine **Fransa'nın bağımsızlığı** tanıması • **İngiliz** kolonisi **Uganda'nın** bağımsızlığı (başkan M. Obete)
1963	• **İngiliz** kolonisi **Zanzibar'ın** bağımsızlığı • İngiliz kolonisi **Kenya'nın** bağımsızlığı (J.Kenyatta Başkan) • Rodezya ve Nyasaland Federasyonu'nun dağılması ile 3 kolonının kendi yollarını çizmesi • **Afrika'da bütünleşme yolunda en önemli adımlardan olan Afrika Birliği Örgütü'nün Addis Ababa'da (Etiyopya) kuruluşu**,
1964	• Nyasaland kolonisinin "**Malavi**" adıyla bağımsızlığı (H. Banda Başkan) • Kuzey Rodezya kolonisinin "**Zambiya**" adıyla bağımsızlığı (K. Kaunda Başkan) • Rodezya Başbakanı Smith'in siyah politikacılar J. Nkomo ve R. Mugabe'yi tutuklatması • Tanganika ve Zanzibar'ın "**Tanzanya**" adıyla birleşmesi

*****Dahomey bağımsızlık sonrası 12 yılda 6 askeri darbe yaşamıştır

******Fas, Moritanya'nın kendi toprağı olduğunu iddia etti. Fransa'nın desteklediği Moritanya'nın BM'e üyelik başvurusu Fas'ı destekleyen SSCB vetosuna takıldı. Fransa 1961'de Moritanya'da asker bulundurma anlaşmasını imzaladı. Aynı yıl Moritanya BM üyesi oldu.

*******Konferansta Batı karşıtlığı yanında, soğuk savaşta her iki kutuptan da uzak durularak tam bağımsızlığın sağlanabileceği belirtilerek, yabancı müdahaleleri tek başına önleyemeyeceği görülen Afrika'da çözümün Afrika Birleşik Devletleri'nin kurulması olduğu fikri geliştirilmiştir. Buna karşı 1962'de BM destekçilerinin katıldığı Monravia Konferansında Afrika Birleşik Devletleri fikrine karşı çıkılmamakla beraber çok daha temkinli ve aşamalı olması gerektiği belirtilmiştir.

1965	• İngiliz kolonisi **Gambiya'nın** bağımsızlığı (başkan D. Jawara) • Ian Smith'in tek taraflı olarak Rodezya'nın bağımsızlığını açıklaması
1966	• Angola bağımsızlığı mücadelesi veren UNITA'nın J. Savimbi liderliğinde kuruluşu • Afrika Birliği Örgütü çabaları ile BM'in "apartheid"ı insanlığa karşı suç kararı, • İngiliz kolonisi **Botsvana'nın** bağımsızlığı (başkan Seretse Khama)
1967	• **Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzanya ve Uganda'nın bir araya gelerek ekonomik anlamda Doğu Afrika Topluluğu'nu kurmaları ***
1968	• **İspanyol** Ginesi'nin "**Ekvator Ginesi**" adıyla bağımsızlığı (F. Nguema Başkan) • B.Krallık'ın da onayı ile BM'in İngiliz sömürgesi Rodezya'ya ekonomik yaptırımları
1973	• Batı Sahra'nın bağımsızlığı için mücadele eden Polisario'nun kuruluşu • BM'in *Apartheid* Suçunun Yasaklanması ve Cezalandırılması Hakkında Uluslararası Sözleşme"yi kabulü **
1974	• **Portekiz** Ginesi'nin "**Gine Bisse**" adıyla bağımsızlığı (başkan L. Cabral)
1975	• Portekiz ve 3 gerilla grubu arası (MPLA, FNLA,UNITA) Alvor Antlaşması ile Angola'nın bağımsızlığı • Fas Kralı'nın Batı Sahra sınırından içeri 350 bin yerleşimciyi göndermesi • **Portekiz** Doğu Afrikası'nın "**Mozambik**" adıyla bağımsızlığı • **Portekiz** kolonisi **Kabo Verde** adalarının bağımsızlığı
1976	• BM'in Batı Sahra'ya Fas ve Moritanya ile ortak idare yetkisi vermesi • Cezayir'in sürgündeki hükümeti konumunda olan Polisario'nun Batı Sahra'nın "Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti" adıyla bağımsız olması iddiası ***
1977	• **Fransız** kolonisi Afars ve Issas'ın "**Cibuti**" adıyla bağımsızlığı (başkan H.Aptidon)
1979	• Fas'ın, Batı Sahra'nın Moritanya bölümü ile birleşerek bölgenin kontrolünü alması • Londra Konferansı ile Güney Rodezya sorununda anlaşma
1980	• **Rodezya'nın "Zimbabve" adıyla** bağımsızlığı (başbakan Robert Mugabe) • **Afrika Birliği Örgütü'nün Afrika ülkelerinin yeni sömürgecilik düzeninde gelişemediklerinden bahisle Afrika Ortak Pazarı kurulmasını öneren Lagos Planı****
1990	• **G. Afrika kolonisi Namibya'nın** (1915'e kadar Alman, 1915-1961 İngiliz kolonisi) bağımsızlığı (başkan S. Nujoma)
1999	• **Afrika Birliği Örgütü'nün yetersizliğinden hareketle Afrika Birliği'nin kurulmasına geçilmesi yönündeki Sirte bildirisi**
2002	• **Afrika Birliği'nin kuruluşu**

Kaynak: Timeline: European Empires in Africa, History World, Oxford University Press-2012 https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191737589.timeline.0001, Erişim: 02.04.2020

Müge Dalar, *Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne: Afrika'da Bütünleşme Çabaları*-2013

*1977 yılında dağılmıştır.
**30 Kasım 1973 tarihli oylamada 91 ülke kabul 4 ülke red (Portekiz, G.Afrika, B.Krallık ve ABD) yönünde oy kullanmış, 26 ülke oylamaya katılmamıştır.
***Ülkemiz bu bağımsızlığı tanımamaktadır. 1984 yılında Batı Sahra'nın Afrika Birliği Örgütüne üye olarak alınması üzerine Fas üyelikten çekilmiş ve ancak 2017'de Afrika Birliği'ne yeniden katılmıştır.
****Plan Afrika'nın kalkınmasındaki tarihsel engeli ortadan kaldırmak için "kollektif kendi kendine yeterlik" ilkesini benimseyerek, kıta tamamında ve bölgesel olarak sanayileşme ve bütünleşmeye hız verilmesini ve milenyum sonunda Afrika Ortak Pazarını hayata geçirecek Afrika Ekonomik Topluluğu kurulmasını öneriyordu.

Ek 2: Sahra Altı'na ODA Yardımlarının Donörlere Dağılımı (Milyon $)

	2001-2 Ort	2006-7 Or.	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam DAC Ülkeleri	**13 722**	**25 198**	**24 735**	**23 386**	**23 806**	**23 938**	**25 683**
ABD	2 469	5 906	9 699	9 687	9 533	9 885	11 039
Birleşik Krallık	1 303	3 297	3 246	3 308	3 429	3 345	3 456
Almanya	1 115	2 526	1 414	1 523	1 892	2 280	2 430
Fransa	2 197	3 338	1 831	1 605	1 646	1 455	1 544
Japonya	744	2 201	1 859	1 194	1 582	1 109	1 226
İsveç	502	853	860	818	803	796	956
Kanada	420	776	1 109	950	916	913	831
Norveç	538	695	639	600	583	581	648
Hollanda	1 265	1 330	704	628	620	633	644
İsviçre	284	377	440	494	534	491	480
Belçika	447	704	481	434	408	440	418
Danimarka	619	749	541	496	381	439	378
Kore	3	45	248	296	339	391	368
İtalya	747	642	98	138	197	297	318
İrlanda	217	375	310	304	271	251	251
Dğ.14 DAC Üyesi *	854	1 387	1 257	911	671	633	699
Topl. Çoktaraflı Yardımlar	**9 194**	**12 269**	**16 838**	**16 326**	**17 950**	**17 309**	**19 49**
IDA (DB- U.Kalkınma Ajansı)	3 540	4 169	5 521	5 738	6 241	5 896	6 795
AVRUPA BİR.	2 598	3 542	3 866	4 337	3 906	4 255	4 460
Küresel Fon	-	889	2 266	1 747	2 194	2 584	2 944
Afr.Kalkınma Ban	781	1 812	1 951	1 630	2 102	1 734	1 985
GAVI (Aşı Birliği)	-	134	775	758	1 011	755	751
UNICEF	241	365	419	463	528	542	542
IFAD (U.Tarım. KalkFonu)	93	152	254	187	176	227	297
BM Mülteciler Y.Komiser.	349	35	109	0	116	92	200
UNDP	179	226	190	211	219	212	192
WFP (BM Dünya Gıda Pr)	297	178	208	157	163	159	162
UNFPA (BM Nüfus Fonu)	114	91	135	133	139	120	101
WHO (BM Dün. Sağlık Örgütü)	-	-	68	58	98	70	78
Dğ BM Kuruluş.	122	139	135	108	123	182	106
Arab Ajansları	119	263	306	329	273	226	229
Diğer Çoktaraflı Kuruluşlar	760	274	636	471	660	256	650
Diğer Ülkeler	197	219	307	273	769	516	519
G. TOPLAM	**23 113**	**37 686**	**41 879**	**39 985**	**42 525**	**41 762**	**45 695**

Kaynak: https://www.oecd.org › dac › development-finance-data verilerinden derlenmiştir.

*Avustralya, Finlandiya, İspanya, Luksemburg, Avusturya, Portekiz, Y. Zelanda, İzlanda, Polonya, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Yunanistan

Ek 3: Ana Donörlerin En Fazla Destek Sağladığı İlk 10Afrika Ülkesi

ABD 2006-2007		**ABD 2016-2017**		**B.KRALLIK 2006-7**		**B.KRALLIK 2016-17**	
Irak	18,1	Afganistan	3,7	Nijerya	4,4	Pakistan	3,1
Afganistan	6,2	Etiyopya	2,7	Hindistan	4,4	Suriye	2,4
Sudan	3,1	Ürdün	2,5	Afganistan	2,1	Etiyopya	2,4
Kolombiya	2,4	Kenya	2,4	Etiyopya	1,8	Nijerya	2,3
Mısır	2,3	G.Sudan	2,0	Tanzanya	1,8	Afganistan	1,8
Nijerya	2,2	Suriye	1,8	Pakistan	1,7	Somali	1,6
D.Kongo	2,1	Nijerya	1,8	Bangladeş	1,7	Tanzanya	1,3
Pakistan	2,0	Uganda	1,7	Sudan	1,7	Bangladeş	1,2
Etiyopya	1,5	Pakistan	1,7	Uganda	1,5	G. Sudan	1,2
Kenya	1,3	Tanzanya	1,6	Gana	1,3	Yemen	1,2
Sahra Altı	**24,6**	**Sahra Altı**	**35,4**	**Sahra Altı**	**49,3**	**Sahra Altı**	**29,2**
ALMANYA2006-7		**ALMANYA2016-17**		**FRANSA 2006-2007**		**FRANSA 2016-2017**	
Irak	9,6	Hindistan	3,3	Nijerya	8,5	Fas	4,0
Nijerya	7,3	Suriye	3,1	Irak	6,4	Türkiye	3,0
Kamerun	3,9	Çin	2,8	Kamerun	4,7	Fildişi S.	2,3
Çin	3,5	Fas	1,9	Fas	3,3	Kamerun	2,3
Hindistan	1,9	Türkiye	1,9	Mayotte	3,1	Mısır	2,1
Endonezya	1,9	Afganistan	1,8	Senegal	2,1	Endonezya	2,0
Mısır	1,4	Endonezya	1,7	Tunus	1,9	Ürdün	1,9
Fas	1,4	Irak	1,6	Cezayir	1,9	Irak	1,8
Afganistan	1,3	Meksika	1,2	Çin	1,6	Meksika	1,6
Zambiya	1,3	Ürdün	1,0	Viet Nam	1,5	Hindistan	1,5
Sahra Altı	**30,7**	**Sahra Altı**	**11,6**	**Sahra Altı**	**49,3**	**Sahra Altı**	**27,7**
JAPONYA -2006-7		**JAPON. -2016-17**		**İSVEÇ- 2006-2007**		**İSVEÇ 2016-2017**	
Çin	8,1	Hindistan	11,8	Irak	3,6	Afganistan	2,2
Nijerya	7,0	Viet Nam	8,4	Tanzanya	2,6	Tanzanya	2,2
Endonezya	6,8	Bangladeş	5,6	Mozambik	2,4	Somali	1,4
Irak	5,5	Irak	2,8	Uganda	1,4	Mozambik	1,3
Filipinler	4,8	Endonezya	2,6	Sudan	1,4	Gazze	1,2
Viet Nam	4,6	Myanmar	2,5	Gazze	1,3	Etiyopya	1,2
Hindistan	4,0	Tayland	2,3	Afganistan	1,2	D. Kongo	1,2
Tanzanya	2,5	Moğolistan	2,0	Zambiya	1,2	Kenya	1,1
Malezya	2,0	Filipinler	1,9	Kenya	1,2	Suriye	1,0
Sri Lanka	2,0	Afghanistan	1,5	Viet Nam	1,1	Zambiya	1,0
Sahra Altı	**20,5**	**Sahra Altı**	**8,8**	**Sahra Altı**	**30,3**	**Sahra Altı**	**24,7**
KANADA 2006-7		**KANADA 2016-17**		**HOLLANDA 2006-17**		**HOLLAN. 2016-2017**	
Afganistan	6,2	Mali	2,2	Nijerya	5,1	Etiyopya	1,5
Kamerun	2,8	Etiyopya	2,2	Sudan	2,5	Afganistan	1,1
Haiti	2,8	G. Sudan	2,1	Endonezya	2,3	Türkiye	1,1
Etiyopya	2,0	Afganistan	2,0	Tanzanya	2,0	Ruanda	1,0
Sudan	1,9	Suriye	1,9	Gana	2,0	G. Sudan	1,0
Gana	1,7	Haiti	1,9	Afganistan	1,5	Bangladeş	0,9
Bangladeş	1,5	Ürdün	1,8	Bangladeş	1,4	Lübnan	0,8
Endonezya	1,5	Tanzanya	1,7	Surinam	1,3	Irak	0,7
Mozambik	1,4	Irak	1,6	Uganda	1,3	Yemen	0,7
Tanzanya	1,3	Nijerya	1,1	Mozambik	1,2	Mali	0,7
Sahra Altı	**28,1**	**Sahra Altı**	**30,3**	**Sahra Altı**	**32,3**	**Sahra Altı**	**18,6**

Kaynak: https://www.oecd.org › dac › development-finance-data verilerinden derlenmiştir.

Ek 4: Çin-Afrika Yatırımları (1 Milyar $ ve Üstü)

Yıl	Çinli Yatırımcı	Milyon $	Çinli Pay	Sözleşme Tarafı	Sektör	Altsektör	Ülke
2018	China Railway Constr.	6.680			Ulaştırma	Demiryolu	Nijerya
2006	CITIC, China Railway	6.250			Ulaştırma	Otomotiv	Cezayir
2018	China Energy Eng. Power Cons.Co.-Sinopec	5.790	45-35 20	Mambilla	Enerji	Hidro	Nijerya
2011	China Railway Constr	5.630			Ulaştırma	Demiryolu	Çad
2007	ICBC	5.600	20	Standard Bank	Finance	Finans	G.Afrika
2008	CNPC	4.990			Enerji	Petrol	Nijer
2018	Dongfang Elec-Shangh.	4.400			Enerji	Kömür	Mısır
2013	CNPC	4.210	29		Enerji	D.gaz	Mozambik
2015	China Energy Enginee.	3.500			Ulaştırma		Kamerun
2018	State Construction Eng.	3.450			G.menkul	İnşaat	Mısır
2013	Sinopec	3.100	33	Apache	Enerji		Mısır
2008	CITIC	2.940			G.menkul	İnşaat	Angola
2017	China Energy Eng.	2.770	61	Boreal Inv.	Enerji	Hidro	Angola
2015	Sichuan Hanlong	2.700			Metalurji		Tanzanya
2012	China Commu-Constr.	2.660			Ulaştırma	Demiryolu	Kenya
2016	China Molybdenum	2.650	56	Tenke Fungurume	Metalurji	Bakır	D.Kongo
2008	China Railway Const.	2.600			Ulaştırma	Demiryolu	Libya
2009	China Railway Constr.	2.570			Ulaştırma	Demiryolu	Cezayir
2012	Sinopec	2.500	20	Total	Enerji	Petrol	Nijerya
2013	China Railway Constr. China Railway Eng.	2.460			Ulaştırma	Demiryolu	Etiyopya
2009	Sinohydro	2.420			Enerji	Hidro	Etiyopya
2006	ZTE, Huawei, China Com.- Constr.	2.400		Ethiopia Telecom	Teknoloji	Telekom	Etiyopya
2016	China Comm- Construct.	2.300			Ulaştırma	Liman	Kongo C.
2006	CNOOC	2.270	45	S.African Petroleum	Enerji		Nijerya
2018	China Railway Consst.	2.260			Ulaştırma	Demiryolu	Zambiya
2008	State Construction Eng.	2.140			Ulaştırma	Otomotiv	Kongo C.
2014	Shandong Gaosu	2.100			Ulaştırma	Otomotiv	G.Sudan
2015	Sinohydro	2.010		Zesco	Enerji	Hidro	Zambiya
2006	Ex-Im Bank	2.000			Metalurji		D.Kongo
2013	CNOOC	2.000	85	Kingfisher	Enerji	Petrol	Uganda
2014	Dreal	2.000	100		G.menkul	Arazi	Gine
2010	Rongsheng Holding, China Nati.Chem.Eng.	1.990			Enerji	Petrol	Mısır
2017	Power Construction Co	1.990		Sokhna Refinery	Enerji	Petrol	Mısır
2015	China Railway Constr.	1.930			G.menkul	İnşaat	Zimbabve
2014	China General Nuclear	1.920	90		Metalurji		Namibia
2010	China Railway Constr. Nanjing Gov.China Dev Bank,Guangdong Xingua	1.910	60		G.menkul	Arazi	Nijerya
2017	Guangdong New South	1.900			Diğer	Sanayi	Kenya

Yıl	Çinli Yatırımcı	Milyon $	Çinli Pay	Sözleşme Tarafı	Sektör	Altsektör	Ülke
2016	China Railway Constr.	1.850			Ulaştırma	Demiryolu	Nijerya
2007	China Railway Constr.	1.830			Ulaştırma	Demiryolu	Angola
2012	State Construction Eng.	1.750			Enerji	Hidro	Kenya
2016	State Construction Eng. China Com-Constr.	1.720	49	Algeria Harbour	Ulaştırma	Liman	Cezayir
2013	Kingho Energy	1.700	100		Metalurji	Çelik	S. Leone
2013	Power Construction Co	1.690			Enerji	Hidro	Uganda
2016	China Railway Const.	1.690			Ulaştırma	Demiryolu	Nijerya
2012	China Com. Constr.	1.580			Ulaştırma	Demiryolu	Etiyopya
2013	Sinopec	1.520	10	Marathon	Enerji	Petrol	Angola
2012	State Construction Eng.	1.500			G.menkul	İnşaat	Cezayir
2011	Shandong Iron	1.490	25	African Mineral	Metalurji	Çelik	S. Leone
2014	China Railway Constr.	1.490			Ulaştırma	Demiryolu	Nijerya
2018	Power Construction Co	1.490		Zesa	Enerji	Kömür	Zimbabve
2011	CITIC	1.470			G.menkul	İnşaat	Angola
2012	CNOOC	1.470	33	Tullow Oil	Enerji	Petrol	Uganda
2017	China Railway Constr.	1.470			Ulaştırma	Demiryolu	Nijerya
2013	State Grid	1.460			Enerji		Etiyopya
2015	China Railway Constr.	1.460			Ulaştırma	Demiryolu	Mali
2014	China Railway Constr.	1.450			Ulaştırma	Demiryolu	Sudan
2012	China Energy Engineer.	1.400			Enerji	Hidro	G.Sudan
2015	China Railway Eng.	1.400			Ulaştırma	Demiryolu	Tanzanya
2015	Three Gorges	1.380			Enerji	Hidro	Gine
2011	Jinchuan	1.360	100	Metorex	Metalurji	Bakır	G.Afrika
2008	MCC, Sinohydro	1.350	20,20		Metalurji	Bakır	D.Kongo
2014	Chinalco	1.350	41	Rio Tinto	Metalurji	Çelik	Gine
2018	Sinopec	1.330	100	Chevron	Enerji	Petrol	G.Afrika
2013	Power Cons.Co, Sinomach	1.290			Enerji	Hidro	Nijerya
2011	Minmetals	1.280	100	Anvil Mine	Metalurji	Bakır	D.Kongo
2015	China Railway Constr.	1.260			Ulaştırma	Demiryolu	Senegal
2017	AVIC, China Railway Eng	1.240			Ulaştırma	Demiryolu	Mısır
2017	China Minsheng Invest	1.230		VINCI	G.menkul	İnşaat	G.Afrika
2016	China Railway Constr.	1.220			Ulaştırma	Demiryolu	Nijerya
2014	China Railway Constr.	1.210			Ulaştırma	Otomotiv	Nijerya
2010	Bosai Minerals	1.200	80	Ghana Bauxite	Metalurji	Aluminum	Gana
2012	State Construction Eng	1.200			Ulaştırma	Otomotiv	Cezayir
2017	Jiangxi Int.Eco.&Tech.Co.	1.200			Ulaştırma	Otomotiv	Zambiya
2008	China Railway Eng.	1.190	28	Congo Simco	Metalurji	Bakır	D.Kongo
2011	Dreal Group	1.190	70	Mar Grandioso	G.menkul	Arazi	Angola
2016	Sinoma	1.190			G.menkul	İnşaat	Mısır
2017	Sinomach	1.190	50		Ulaştırma		Mozambik
2008	Sinoma	1.180		Dangote	G.menkul	İnşaat	Nijerya
2013	China Railway Constr.	1.180			Ulaştırma	Otomotiv	Cezayir
2012	China Com. Constr.	1.150			Ulaştırma	Demiryolu	Kenya

Yıl	Çinli Yatırımcı	Milyon $	Çinli Pay	Sözleşme Tarafı	Sektör	Altsektör	Ülke
2013	Evergreen	1.150			Kimyasal		Kongo C.
2017	China Molybdenum	1.140	24	Tenke Fungur.	Metalurji	Bakır	D.Kongo
2009	China Com. Constr.	1.130			Ulaştırma	Liman	Angola
2015	State Construction Engineer.	1.100			Enerji	Kömür	Zimbabve
2017	China Com. Constr.	1.080			Ulaştırma	Otomotiv	Senegal
2011	Sinomach	1.060			Ulaştırma	Havayolu	Çad
2015	China Com. Constr.	1.020			Ulaştırma	Liman	Madagask.
2015	State Construction Eng.	1.000			Enerji	Petrol	Kongo C.
2019	China Railway Constr.	1.000			G.menkul	İnşaat	Gana

Kaynak: China Global Investment Tracker, The American Enterprise Institute ve The Heritage Foundation

Ek 5: Afrika Ülkeleri Dünya Sıralamaları

Dünya Milli Hasıla Sıralaması – Satın Alma Gücüne Göre Milyar $

	2000	2010	2015	2020	2025
Çin	3,661.252	12,287.316	17,880.337	24,162.435	35,882.250
ABD	10,252.350	14,992.050	18,238.300	20,807.269	25,783.444
Hindistan	2,027.052	5,160.827	7,159.796	8,681.303	13,909.252
Japonya	3,418.865	4,484.786	5,136.018	5,236.138	6,160.480
Almanya	2,401.118	3,219.132	3,890.125	4,454.498	5,494.219
Rusya	1,539.649	3,038.683	3,526.234	4,021.733	4,941.805
Türkiye	701.130	1,280.896	2,022.940	2,381.594	3,175.213
Mısır	416.161	828.662	1,064.236	1,292.478	1,795.428
Nijerya	262.040	755.321	982.912	1,044.211	1,290.876
G.Afrika	346.911	600.342	695.228	710.773	868.100
Cezayir	262.493	471.508	477.358	488.291	586.504
Fas	104.187	207.843	247.207	273.550	364.624
Etiyopya	32.246	89.943	167.119	272.017	416.033
Kenya	52.284	97.171	160.966	243.137	351.504
Angola	53.697	153.871	204.604	216.550	281.140
Gana	46.465	99.783	142.514	175.639	245.979
Sudan	85.216	171.821	172.515	166.268	207.949
Tanzanya	38.283	88.974	117.377	165.339	242.143
Fildişi Sahili	52.971	72.760	108.069	144.497	217.244
Tunus	58.046	108.007	114.133	123.574	158.721
Uganda	28.051	73.717	84.376	106.568	161.855
D. Kongo	21.060	40.928	69.036	98.549	133.730
Kamerun	30.123	54.553	75.965	96.989	134.084
Zambiya	17.133	43.252	54.473	62.354	72.327
Senegal	18.461	33.758	43.318	58.075	91.912
Mali	12.487	27.042	35.447	47.613	66.869
Burkina Faso	10.702	23.441	31.033	46.077	65.380
Madagaskar	20.431	32.465	37.486	45.425	62.805
Benin	12.082	21.748	30.531	41.825	63.349
Mozambik	8.472	22.568	34.918	40.923	64.564
Zimbabve	28.216	23.247	37.016	39.234	49.142
Botsvana	14.435	26.532	32.971	39.097	55.030
Gine	10.088	16.855	20.799	35.137	51.179
Gabon	17.013	24.097	28.630	33.416	44.399
Libya	132.347	194.328	48.497	31.531	103.875
Nijer	8.806	17.496	22.909	30.322	50.657
Ruanda	5.563	13.474	20.620	30.301	47.200
Çad	6.936	21.765	25.683	26.574	36.413
Morityus	10.795	19.629	24.280	26.252	37.672

Dünya Milli Hasıla Sıralaması – Satın Alma Gücüne Göre Milyar $ (devam)

	2000	2010	2015	2020	2025
Ekvator Ginesi	6.124	31.108	28.095	25.007	25.444
Namibya	9.718	17.751	24.847	24.132	30.943
Moritanya	8.358	14.941	16.995	24.042	32.734
Malavi	7.514	14.857	17.140	20.774	30.020
Kongo Cum.	13.414	22.864	22.531	19.818	23.526
Somali	n/a	n/a	11.346	13.938	18.129
Sierra Leone	2.518	7.276	11.469	13.660	18.397
Gitmek	4.789	7.349	10.233	13.583	18.804
Güney Sudan	n/a	n/a	16.179	12.176	15.124
Esvatini	4.748	8.275	9.764	10.092	11.929

Kaynak: IMF World Eco. Outlook 2020 Ekim 13,

Ek: 6 Dünya Kişi Başı Gelir Sıralaması – Satın Alma Gücü Paritesine Göre $

	2018	2019	2020	2021	2023	2024
Katar	130,475	134,623	141,439	148,797	161,974	169,878
Makao	116,808	122,201	127,921	133,733	146,972	154,596
Lüksemburg	106,705	108,812	111,358	113,868	118,912	121,546
Singapur	100,345	103,717	107,605	111,760	120,799	125,557
Brunei	79,530	83,777	90,105	97,821	109,675	114,423
İrlanda	78,785	82,439	86,200	89,844	96,912	100,618
Norveç	74,356	76,738	79,325	81,907	87,180	89,952
BAE	69,382	70,474	72,132	73,613	76,381	77,679
Kuveyt	67,000	67,969	69,484	70,997	73,741	75,352
Hong Kong	64,216	66,517	69,293	72,448	79,137	82,729
Türkiye (60)	**27,956**	**27,391**	**28,326**	**29,419**	**31,922**	**33,356**
G. Afrika (101)	13,675	13,865	14,142	14,466	15,134	15,485
Gana (133)	6,452	6,998	7,412	7,774	8,448	8,727
Angola (134)	6,814	6,763	6,897	6,987	7,333	7,549
Nijerya (137)	6,027	6,098	6,213	6,323	6,574	6,700
Fildişi (144)	4,178	4,454	4,750	5,055	5,689	6,027
Kamerun (151)	3,828	3,965	4,136	4,320	4,742	4,984
Kenya (152)	3,691	3,869	4,072	4,297	4,784	5,041
Tanzanya (158)	3,444	3,573	3,727	3,891	4,286	4,499
Etiyopya (167)	2,332	2,517	2,718	2,923	3,377	3,631
Mozambik (186)	1,291	1,331	1,376	1,423	1,601	1,779
D. Kongo (189)	767	791	819	848	912	948

Kaynak: IMF World Economic Outlook April 2019 verilerinden derlenmiştir.

Ek 7 : Afrika'nın İhracatı

	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam Afrika	Kuzey t. Afr payı %	K.Afr t. ihr Payı %	D. Afr ihr Payi %	**T.Afr ihr payı %**	Kuzeye ihr. Artış oranı %	Diğere ihr. Artış oranı %	Afrika ihracat Artış oranı %
2018	9 477 830	4 973 044	14 450 874	**66**	5.6	3.0	**8.6**	26.0	19.9	23.8
2017	7 524 785	4 148 822	11 673 608	**64**	4.8	2.6	**7.4**	-3.0	13.6	2.3
2016	7 755 071	3 650 930	11 406 001	**68**	5.4	2.6	**8.0**	-9.1	-6.9	-8.4
2015	8 527 126	3 921 798	12 448 924	**68**	5.9	2.7	**8.7**	-12.6	-1.9	-9.5
2014	9 757 935	3 996 463	13 754 398	**71**	6.2	2.5	**8.7**	-2.8	-2.6	-2.8
2013	10 041 750	4 103 794	14 145 543	**71**	6.6	2.7	**9.3**	6.3	4.9	5.9
2012	9 443 604	3 913 246	13 356 851	**71**	6.2	2.6	**8.8**	40.9	7.7	29.3
2011	6 700 805	3 633 016	10 333 821	**65**	5.0	2.7	**7.7**	-4.6	60.9	11.3
2010	7 025 168	2 257 898	9 283 066	**76**	6.2	2.0	**8.2**	-5.3	-17.6	-8.6
2009	7 415 776	2 738 866	10 154 642	**73**	7.3	2.7	**9.9**	26.8	-14.7	12.0
2008	5 850 262	3 212 341	9 062 603	**65**	4.4	2.4	**6.9**	45.2	65.0	51.6
2007	4 029 683	1 946 661	5 976 344	**67**	3.8	1.8	**5.6**	30.1	32.5	30.9
2006	3 096 665	1 469 127	4 565 792	**68**	3.6	1.7	**5.3**	21.7	35.2	25.7
2005	2 544 398	1 086 849	3 631 247	**70**	3.5	1.5	**4.9**	15.5	42.1	22.3
2004	2 203 356	764 791	2 968 147	**74**	3.5	1.2	**4.7**	39.7	38.0	39.3
2003	1 576 974	554 243	2 131 217	**74**	3.3	1.2	**4.5**	24.5	28.9	25.6
2002	1 266 596	430 060	1 696 656	**75**	3.5	1.2	**4.7**	10.2	15.8	11.6
2001	1 149 647	371 236	1 520 883	**76**	3.7	1.2	**4.9**	5.7	30.1	10.8
2000	1 087 400	285 324	1 372 724	**79**	3.9	1.0	**4.9**	-19.1	-8.4	-17.1
1999	1 343 558	311 453	1 655 011	**81**	5.1	1.2	**6.2**	-10.8	-1.5	-9.2
1998	1 506 038	316 195	1 822 233	**83**	5.6	1.2	**6.8**			

Kaynak: Trademap verilerinden derlenmiştir.

Ek 8 : Afrika'nın İthalatı

	Kuzey Afrika	Diğer Afrika	Toplam Afrika	Kuzey A.payı %	Diğ Af.fpayı %	K. Afr t. İth Pay %	D. Afr t. İth Payı %	**T. Afr t. ith payı %**	Kuzeye ith. artış oranı %	Diğere ith artış oranı %	T. Afrika ith artış oranı %
2018	4 593 807	2 454 102	7 047 909	**65**	**35**	2.1	1.1	**3.2**	10.9	-19.1	-1.8
2017	4 142 800	3 033 853	7 176 652	**58**	**42**	1.8	1.3	**3.1**	29.4	40.8	34.0
2016	3 200 795	2 154 733	5 355 528	**60**	**40**	1.6	1.1	**2.7**	6.4	3.0	5.0
2015	3 006 965	2 092 386	5 099 352	**59**	**41**	1.5	1.0	**2.5**	-12.5	-16.4	-14.1
2014	3 435 769	2 502 192	5 937 961	**58**	**42**	1.4	1.0	**2.5**	-2.1	-0.8	-1.5
2013	3 508 479	2 522 630	6 031 110	**58**	**42**	1.4	1.0	**2.4**	6.0	-3.5	1.8
2012	3 308 343	2 613 447	5 921 790	**56**	**44**	1.4	1.1	**2.5**	-1.0	-23.7	-12.5
2011	3 342 055	3 424 658	6 766 713	**49**	**51**	1.4	1.4	**2.8**	7.9	98.4	40.3
2010	3 098 091	1 725 916	4 824 007	**64**	**36**	1.7	0.9	**2.6**	38.5	1.5	22.5
2009	2 237 693	1 700 198	3 937 890	**57**	**43**	1.6	1.2	**2.8**	-36.7	-17.5	-29.6
2008	3 535 990	2 060 486	5 596 476	**63**	**37**	1.8	1.0	**2.8**	54.7	-27.0	9.6
2007	2 285 434	2 821 104	5 106 538	**45**	**55**	1.3	1.7	**3.0**	36.3	26.3	30.6
2006	1 676 694	2 233 388	3 910 082	**43**	**57**	1.2	1.6	**2.8**	5.8	36.8	21.6
2005	1 584 201	1 632 270	3 216 471	**49**	**51**	1.4	1.4	**2.8**	35.4	14.3	23.8
2004	1 169 948	1 428 470	2 598 418	**45**	**55**	1.2	1.5	**2.7**	25.3	131.8	67.7
2003	933 480	616 185	1 549 665	**60**	**40**	1.3	0.9	**2.2**	8.8	61.9	25.1
2002	857 970	380 669	1 238 639	**69**	**31**	1.7	0.7	**2.4**	-59.4	-45.9	-56.1
2001	2 114 680	704 000	2 818 680	**75**	**25**	5.1	1.7	**6.8**	-6.3	54.0	3.8
2000	2 257 119	457 101	2 714 220	**83**	**17**	4.1	0.8	**5.0**	60.8	61.3	60.8
1999	1 403 964	283 462	1 687 426	**83**	**17**	3.5	0.7	**4.1**	-6.0	6.9	-4.0
1998	1 493 195	265 160	1 758 355	**85**	**15**	3.3	0.6	**3.8**			

Kaynak: IMF World Economic Outlook April 2019 verilerinden derlenmiştir.

Ek 9: THY Uçuş Noktaları

Ülke	Uçuş Noktaları					
Angola	Luanda					
Benin	Cotonou					
Burkina Faso	Ouagadoougou					
Cezayir	Cezayir	Annaba	Konstantin	Vahran		
Cibuti	Cibuti					
Çad	Encemine					
D. Kongo	Kinşasa	Lubumbaşi				
E. Ginesi	Malabo					
Eritre	Asmara					
Etiyopya	Addis Ababa	Kabri Dar				
Fas	Fes	Agadir	Kazablanka	Marakeş	Tanca	Ucda
Fildişi Sahili	Abidjan					
Gabon	Libreville					
Gana	Akra					
Gine	Konakri					
G.Afrika	Cape Town	Durban	Johannesburg			
G.Sudan	Juba					
Kamerun	Yaounde	Yaounde	Yaounde	Duala		
Kenya	Nairobi	Mombasa				
Komor	Moroni					
Kongo	Pointe Noire					
Liberya	Monrovia					
Madagaskar	Antananarivo					
Malavi	Blantyre	Lilongve				
Mali	Bamako					
Morityus	Port Louis					
Mısır	Kahire	Hurgada	İskenderiye	Luxor	Sharm el Seyh	
Moritanya	Nuakşot					
Mozambik	Maputo					
Namibya	Windhoek					
Nijer	Niamey					
Nijerya	Abuja	Lagos	Port Harcourt			
Ruanda	Kigali					
Senegal	Dakar					
Seyşeller	Seyşeller					
Sierra Leone	Freetown					
Somali	Mogadişu					
Sudan	Hartum	Port Sudan				
Tanzanya	Darüsselam	Zanzibar	Klimanjaro			
Togo	Lome					
Tunus	Tunus					
Uganda	Entebbe					
Kabo Verde	Boa Vista	Praia	Sal	SaoVicente		
Zambiya	Lusaka	Ndola				
Zimbabve	Harare					

Kaynak: Turkishairlines.com, Kampanyalar ve Uçuş Ağı sekmesinden 22.5.2019 itibariyle çıkarılmıştır

KAYNAKÇA

Türkçe Kitap
Bedir Atilla, **Uluslararası Ticarette Fiyata Dayalı Rekabet Gücü İle Endüstri İçi Ticaret Arası İlişki; Türk İmalat sanayi Örneği**, DPT, Ankara, 2009, s.12
DPT 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu,** 2000, s.1-2
Hitler Adolf, **Mein Kampf, Kavgam**, Olimpos Yay. 1.basım, 2018
Palacıoğlu Tezer, Akgür Muhsin, **Etiyopya Ülke Profili,** İTO, 1999/6
Palacıoğlu Tezer, Muhsin Akgür, **Nijerya Ülke Profili**, İTO, 1997/57,
Palacıoğlu Tezer, **Mutlak Üstünlük ve Bazı Dış Ticaret Teorileri**, İstanbul Düşünce Akademisi (İDA), İstanbul, 2018, s.12
Palacıoğlu Tezer, **Suriyeliler, AB ve Türkiye Özelinde Mülteciler**, İDA, İstanbul 2017,
Palacoğlu Tezer, **Japonya Örneğinde Dünya Ticaret Tarihi**, İDA, İstanbul**,** 2018, s. 64-73
Pointing Clive, **Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi**, Alfa Yay. 2017
Sarı Selin, Karbuz Fahri, Sahra Altı Ülkeleri: **Senegal, Mali, Fildişi Sahili, Gana**, Pazar Araştırması, İTO, 2008
Seyidoğlu Halil, **Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayın. 21.Baskı, 2017
Türkoğlu Faruk, **Ansiklopedik Ekonomi ve İş Hayatı Sözlüğü,** Dünya Gazetesi Yayınları, 2020, s.364
Ulaş Dilber, **Uluslararası İşletme Politikası**, Ankara Universitesi Açık Ders Malzemeleri 2009, s. 33,

Türkçe Makaleler
Ağraş Süleyman, Atbaş Fırat, Enes Şeyba, *Mavi Okyanus Stratejisi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler;* **Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi**,2/2: 2017, p.126-144
Akbay Salih, Türkiye Afrika Ticari İlişkileri 2009-14 Dönemi, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt:4, Sayı:8, 2015 s.5
Altınbaşak İpek ve Karaca Sinan, Internet Reklamcılığı ve Internet Reklamı Ölçümlenmesi Üzerine Bir Uygulama, **Ege Akademik Bakış,** 9 (2) 2009: s. 466
Arıbaş Kenan, Deniz Mehmet, *Paul Krugman ve Yeni Ekonomik Coğrafya,* s.185
Avcı Seda S, İşletmelerin Uluslararasılaşması ve Küresel Markalaşma: DYO Uygulaması, Dokuz Eylül Ü, Y. Lisans Tezi, 2007, s. 50-52
Aydın Aydın ve Tekin Oğuzhan, *China Africa Relations: An Effectiveness of Chinese Existence in Africa,* **Akdeniz İİBF Dergisi**, 2015, V.1/17, s.13
Bocutoğlu Ersan, *İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk,* **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt:1 Yıl:1/ S.1. 2012

Bozbay Zehra*, Uluslararası Pazarlama*, **İstanbul Üniver. Açik ve Uzaktan Eğitim Fakültesi İşletme Lisans Prog.** uzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/uluslararasipazarlama.pdf
Çelik C. Eren, *Kara Kıtanın Sevdalısı*, **Haber Alternatif**, 05.11.2020
Çivi Emin, Erol İbrahim vd, *Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar,* Abant İzzet Baysal Ü. **İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** C.4-S1 2008, s.8-9
Eryüzlü Hakan, *Türkiye'nin Ticari Ortakları* Ders Notu-2, 2017, Bölüm 8.4.2
Güleş Kürşat, Özilhan Derya, *Kaynak Temelli Teori Bağlamında Üretim ve Pazarlama Stratejilerinin İşletme Performansı Üzerine Etkisinin İncelenmesi,* **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 10/19, s. 477-490
Günay Durmuş, "*Sanayi ve Sanayi Tarihi*", **Mimar ve Mühendis Dergisi**, Sayı:31, 2002, İstanbul
Kibritçioğlu Aykut, *Porter'in Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı ve İktisat Kuramı*, **Future Technologies Dergisi**, Vol.48, 1998, s.2
Kitapçı İsmail; *Joseph Schumpeter'in Girişimcilik Ve İnovasyon Anlayışı: Yaratıcı Yıkım Kavramı Ve Geçmişten Günümüze Yansımaları,* Journal Of Empirical Economics&Social Sciences **C.1.S.2 2019 S.57**
Özarı Çiğdem, Turan Kemal, Veysel Ulusoy, *Oyun Teorisi*, **Pegem Akademi**, 2017
Özel H.Alp, *Ticaretin Serbestleşmesinin Teorik Temelleri ve Yeni Ticari Serbestleşme Teorileri,* **Kırklareli Ü.İİBF Dergisi** Yıl 1. Sayı 1. 2012, s.10
Öztürk Nazım, *Dış Ticaret Kuramında Yeni Yaklaşımlar*, **Öneri Dergisi** .C.5.S.l9, 2003, s.121
Şahin Gürsoy, *Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı*, **International Journal of History**, Vol.10/1, February 2018
Tandoğan Muhammed, Yücel Osman K**..** *Nil'in Paylaşılması Meselesi: Hidro-Diplomasi Bağlamında Mısır, Sudan ve Etiyopya Rekabeti*, **Dumlupınar Ü. Sosyal Bil.Dergisi Sayı 53. 2017 s.107-120**
Ural Akbulut, *Sanayi Devrimleri Dünyanın Gidişini Değiştirdi,* ODTÜ, 2011
Yıldız Muhammet, *Oyun Teorisi Ders Notları*, Ders 3-6
Yücel Osman K., *Afrika'daki tehlikeli virüs: BAE,* **Yenişafak,16.12.2018**
Yüksel Esra ve Sarıdoğan Ercan, *Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R.Krugman'ın Katkıları*, **Öneri Dergisi.** 2012; 9(35): s.199-206.

Power Point Sunumları
Kızılkaya Oktay, *Uluslararası. İktisat Teorisi*, Ahi Evran, Açık Ders. PP Sunumu, s.27-28
Otçu Burhan, Mavi Okyanus Stratejisi, PP sunumu, Kim ve Mauborgne'den alıntı, 2012, s.13
Öz Özlem, Porter Modeli: Uluslararası Rekabet, PP Sunumu, Sabancı Ü. P.8
Seymen Dilek, *Klasik ve Neo-klasik Dış Ticaret Teorileri*, PP sunumu, Dokuz Eyl.Ü,

Açış Konuşması
TC Ticaret Bakanı, Ruhsar Pekcan'ın 3. Türkiye Afrika Ekonomi ve İş Forumu açış konuşması, 8.10.2020

İngilizce Kitap
Afro Barometer (Pan Afrika Kamu Araştırmaları Serisi), No.362, 19 May 2020
BP Statistical Review of World Energy 2020
Development Aid At a Glance, 2019 Edition, OECD
Ayodele Odusola (edit) Giovanni Andrea C, & oth.**Income Inequality Trends in sub-Saharan Africa Divergence, Determinants and Consequences**, UNDP Overview, 2017 s.17
Financial Flows and Tax Heavens, Combining to Limit the Lives of Billions of People, Centre for Applied Research, Norwegian School of Economics, Global Financial Integrity, Jawaharlal Nehru University, Instituto de Estudos Socoeconomicos, Nigerian Institute of Social&Economic Research 2015, p.63,67,81,
Invictus Energy Ltd, June 2019 **Quarterly Activities Report**, 30 June 2019
Johns Hopkins University, **SAIS China-Africa Research Initiative**
Peters Thomas, Waterman Robert, **In Search of Excellence,** Harper and Row Pub.New York 1982,
Sun, Irene , Jayaram Kartik & oth. **Dance of the Lions & Dragons**, Mc Kinsey&Co. June 2017
The Royal Swedish Academy of Sciences**,** Scientific background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2008, **Trade and Geography – Economies of Scale, Differentiated Products and Transport Costs**, 1991 p.8, 12
The State of African Cities, 2018, *The Geography of African Investment***,** United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2018, s.46
Tjønneland Elling N., Brandtzæg Bjørn & others, **China in Africa. Implications for Norwegian Foreign&Development Policies**, Chr. Michelsen Institute, 2006 s31-33
UN Habitat**,** *China's Foreign Direct Investment into Africa,* **The State of African Cities,** 2018, s.117-119
UNCTAD **World Investment Report** 2019-2020
UNHCR**, UN Refugee Agency 2019 Global Report**, s.68-69,72
World Bank, **Africa's Pulse** April 2020, Vol 21, s.31,38,40,97
World Mining Data 2019, Austria, Int. Organizing Committee for the World Mining Congress
World Population Prospects 2019 Online Edition. Rev. 1, United Nations
Zhu Zhiqun, **China's New Diplomacy**, Routhledge**,** 2nd edition 2013

İngilizce Makaleler
Adebayo Adekayo, *The Curse of Berlin, Africa After The Cold War*, **Hurst Pub**. London, 2010, p.414
Afa'anwi M. Che, *China's Rise In The African Franc Zone And France's Containment Policy***, E-International Relations** Aug.7 2019, p.2
Ageing-Pasing The Baton to Asia, **Standard Chartered Research**; https://av.sc.com/corp-en/content/docs/2017-02-15-Ageing-report-1.pdf
Aiping Zeng & Zhan Shu, *Origins, Achievements and Prospects of the Forum on China-Africa Cooperation,* **China International Studies,** Oct.2018
An Analysis of Issues Shaping Africa's Economic Future, **Africa's Pulse, April 2019**, World Bank Group p.17
Andersen O, *On The Internationalization Process of Firms: A Critical Analysis* **Palgrave Macmillan Journals** 1992 p.213
Beyond the Crisis: Sustained Global Economic Growth? Global Ec. Outlook 2014–20 **ATKearney**
Brookes Peter, Shin Ji H, *China's Influence in Africa, Implications for the United States,* **Heritage Foundation, Backgrounder,** No:1916, Feb. 2006,
Buckley Peter, Christopher Pass, Kate Prescot, *Measures of International Competitiveness: A Critical Survey*, **Journal of Marketing Management**, 1988, Vol.4 No 2, p. 175-200
Buckley Peter, The New Theories of International Business', in M. Casson (ed.), *The Growth of International Business,* **Allen and Unwin, London,** 1983, p. 48.
Chambraud Tancrede, *Angola*: "*$24 Billion Lost Under Dos Santos" Says President Lourenço***, Africa News**, 12.10.2020
Cho D.S, Moon H. C, Kim M.Y, 2008, *Does one size fit all? A dual double diamond approach to country-specific advantages,***Asian Business & Management** V. 8,1 p. 94
Coviello Nicole & Munro Hugh. 1995, *Growing the entrepreneurial firm: Networking for international market development.* **European Journal of Marketing**, 29 (7),1995, p. 49–61
Çavuşgil Tamer, *On The International Process of Firms,* **European Research**, Vol.8. N.6.London, 1980, p. 273-75
Dunning John,**The Globalization of Business**, London: Routletge,1st ed.1993, p9-11
Gebremedhin Gebremeskel H., Qiuhong,Tang & others *Droughts in East Africa: Causes, impacts and resilience*, **Earth Science Review**, Vol.193, p. 146-161
Hartzenberg Trudi, *Regional Integration in Africa*, **World Trade Org. Staff Working Paper** No: ERSD-2011-14, Geneva
Hohenthal Jukka, *Managing interdependent business relationships in SME internationalization.* **Business Networks and International Marketing,** Doo Yang Publications, Seoul, 2006, p. 209-222.
Irish John, *Macron Woos East Africa But French Companies Struggle To Make Inroads*, **Reuters**, March 18, 2019
Jay Barney, "*Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*". **Journal of Management**, Sage Pub. Vol:17/1 1991.p. 99-120
Jayaram Kartik , Kassiri Omid & Yuan Sun Irene, **The Closest Look yet at Chinese engagement in Africa,** Mc Kinsey and Company**,** June 28, 2017

Johanson Jan & Vahlne Jan, *The Internationalization Process of the Firm-A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments*, **Journal of International Business Studies, (JIBS)**1977, p. 24-26
Johanson Jan, Vahlne Jan, *The Uppsala Internationalization Process Model Revisited: From Liability of Foreignness to Liability of Outsidership*, **Journal of International Business Studies, (JIBS)**, 2009 p.1411-1431
Keesing Donald, *Labor Skills and Comparative Advantage*, **Economic Review**, Vol.56, No.1/2 1966
Keesing Donald, Labor Skills and International Trade: Evaluating Many Trade Flows with a Single Measuring Device. **Review of Economics and Statistics,** MIT Press,1965. p. 287-294
Kenen Peter, Nature, Capital and Trade. **Journal of Political Economy**, Vol.73, 1965
Kirzner Israel *Competition&Entrepreneurship***, University of Chicago Press,** Chicago 1973
Krugman Paul, *Geography and Trade*, **Leuven Univ. and MIT Press**, 1991, (First MIT Press Paperback edition 1993), p. 4-6,
Lam Tri Dung, *A Review of Modern International Trade Theories*, **American Journal of Economics, Finance and Management** Vol. 1, No. 6, 2015, p. 604-614,
MacDonald A.M., H.C.Bonsor & others, Quantitative maps of groundwater resources in Africa, **Environmental Research Letters**, V.7, N.2, 19 April 2012, p.3, 5
Mackinnon Amy, *Russia to build naval base in Sudan*, **Financial Times**, 16 Nov. 2020
Marsh Jenni, *As China Faces A Backlash İn The West, Xi Needs Africa More Than Ever*, **CNN**, 20.05. 2020
Martin Xavier, Swaminathan Anand, & Mitchell,Will *Organizational evolution in the interorganizational environment: Incentives & constraints on international expansion strategy.* **Administrative Science Quarterly**. Sage Pub. 43(3): 1998, p.566
Mc Craw Thomas K, *The Creative Destroyer*: Schumpeter's ***Capitalism, Socialism, and Democracy***, **Harvard Business School**.1976
Moody Sanders, *China in Sub Saharan Africa, Demand Extracting Supply*, **Internal Affairs Review**, Vol. XX, No.1, 2011, p. 6-7,
Ndulo Muna, *Harmonisation of Trade Laws in the African Economic Community*, **The International and Comparative Law Quarterly,** Vol.42 No:1 Cambridge University Press, 1993 p.101-118
Nyathi Kitsepile, Zimbabwe's Debt Stifling Its Economy, **allafrica.com**, 13 Oct.2020
Otuki Neville, *Why France Is Investing Billions In East Africa's Green Projects***, africasustainabilitymatters.com,** February 13, 2020
Oviatt Benjamin & McDougall Patricia, *Defining international entrepreneurship and modeling the speed of internationalization.* **Entrepreneurship: Theory and Practice**, 29(5), Sage Pub. 2005, p.537–553.
Peterson Anton, *Perceptions of Chinese Influence in Sub-Saharan Africa*, **Jönköping University**, 2018
Porter Michael, *New Global Strategies for Competitive Advantage*, **Planning Review**, 18-3, 1990, p.5
Porter Michael, *The Competitive Advantage of Nations* **Harvard Business Review**, March–April Issue, 1990
Porter Michael, *What is National Competitivenes*, **The Competitive Advantage of Nations**

Ramani Samuel, *Why Russia is a Geopolitical Winner in Mali's Coup*, **Foreign Policy Research Institute,** 16 Sept, 2020
Raphael Amit, Paul Schoemaker, '*Strategic asset&organizational rent'* **Strategic Management Journal** Vol.14/1 Wiley Online Pub. 1993, 14(1): p.33-46,
Refiq Mohammed&Ahmed Pervaiz, *Using the 7Ps as a generic marketing mix: an exploratory survey of UK and European marketing academics***"**, **Marketing Intelligence & Planning,** Vol. 13 Issue: 9, 1995, p. 4-15,
Rugman Alan & D'Cruz Joseph. (1993)"*The Double Diamond Model of International Competitiveness: The Canadian Experience*" **Management International Review**, V, 1993, p.17-39
Rybczynski Tadeusz, "*Factor Endowment and Relative Commodity Prices,* **Wiley Pub**, London, 1955.
Samuelson Paul, *International Trade and the Equalisation of Factor Prices*, **Economic Journal,** 1948.
Scissors Derek, *China's Global Investment in 2019; Going Out Goes Small*, **The American Enterprise Institute AEI**, Jan.2020, AEI
Shepard Wade, *What China is Really Up In Africa*. **Forbes**, 3 October 2019
Shishuwa Shishuwa, *Chinese Confucius institutes and the cultural war in Africa*, **Lusaka Times,** 10 May 2019,
Somalia:worst harvest since 2011, with more than 2 million expected to go hungry, **UN News**, 3 Sep.2019
Sow Coumba D,& Phiri David, *Zero Hunger in Africa*, From Fome Zero to Zero Hunger**, FAO** 2019, Chapter 5, p. 70-86
Stolper Wolfgang & Samuelson Paul . *Protection and real wages.* **The Review of Economic Studies,** *Vol.9 Issue.1, 1941 p.38*
Unah Linus, *Nigerians seek safety in Cameroon as Boko Haram crisis escalates*, **The New Humanitarian** Analysis**,** 7.Feb.2019
Welch Lawrence & Luostarinen Reijo, *Internationalization: Evolution of a Concept*, **Journal of General Management,** Vol. 14 No.2 Winter 1988/37, p. 36
Wernerfelt Birger, 'Resources, firms and strategies: A reader in the resource-based perspective, Nicolai Foss (ed), **Oxford University Press**: 1997, p. 117-130.
Young Stephen, Bell Jim &oth. *Towards an Integrative Model of Small Firm Internationalisation,* **Journal of International Entrepreneurship** Volume 1, 2003, abstract page,
Zhang Xiaoling, Wasserman Hermann & oth. China's Expansion of Influence in Africa: projection, perception and prospects in Southern African countries, **Communicatio, South African Journal for Communication Theory and Research,** Volume 42, 2016 - Issue 1 May 17, 2017, p.1-22

Yayınlanmamış Tezler
Çavuşgil Tamer, *Organizational Determinants of Firms' Export Behavior: An Empirical Analysis'*, 1976, Unpublished PhD dissertation, **University of Wisconsin**-Madison, 1976,
Dalar Müge, *Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne: Afrika'da Bütünleşme Çabaları*-**Ankara Üniversitesi**, 2013
Demirdaş Güven, *Uluslararasılaşma Modeli Olarak Küresel Doğan İşletmeler*,. 2017, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, s.24 **Balıkesir Üniversitesi, SBE**
Schmidt Guido -Traub, *On Metrics&Financing for the Sustainable Development Goals,* Phd Thesis **Wageningen University**,

Power Point Sunumu
Bebni Mohit M, *Stages of internationalization,* **Slideshare** Sep 4,2018

Türkçe Veri Tabanları
TC Dışişleri Bakanlığı https://www.mfa.gov.tr
Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK,) https://www.tuik.gov.tr
İstatistiklerle Yaşlılar 2019, TUİK Haber Bülteni, 13 Mart 2020,
https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel
T.C. Ticaret Bakanlığı Müşavirlikler https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati
Turkishairlines.com, (Kampanyalar ve Uçuş Ağı sekmesi), Erişim: 22.5.2019

İngilizce Veri Tabanları
China Africa Research Initiative Loans Database (chinaafricaloandata.org) erişim.01.01.2021
Google maps
http://www.oica.net/ Erişim: 13.07.2020 (Uluslararası Motorlu Taşıt Üreticileri)
http://www.panafricanparliament.org/index.php/background Erişim: 26.02.2020
http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa, Erişim: 22.12.2020
https://aidsinfo.unaids.org/ Erişim 10.6.2020
https://au.int/en/bids
https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3163#:~:text=OECD%20Statistics,sales%20and%2For%20market%20share.
https://www.iea.org, (Uluslararası Enerji Ajansı)
https://www.oecd.org › dac › development-finance-data
https://www.sacu.int/show.php?id=394 Erişim: 18.09.2020
https://www.unhcr.org/the-global-report.html (BM Mülteciler Örgütü)
IMF, World Economic Outlook April 2020,
International Trade Centre (ITC), Uluslararası Ticaret Merkezi Trademap
MOFCOM (China Ministry of Trade) english.mofcom.gov.cn
The China Global Investment Tracker, The American Enterprise Institute and The Herıtage Foundation https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/
unctad.org UNCTAD (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı) Database
World Bank World Development Indicators. ttps://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators
WTO (World Trade Organization-Dünya Ticaret Örgütü) https://data.wto.org/
www.fao.org (BM Tarım ve Gıda Örgütü-UN Food &Agriculture Organization)
www.gwp.org *(global water organization)*

İngilizce Web Sayfaları
//arab.org/directory/arab-maghreb-union/ erişim:29.03.2020
//igad.int/about-us/what-we-do erişim: 29.03.2020
//www.bic-rhr.com/research/regionalism-north-africa-arab-maghreb-union-2019 erişim:29.03.2020
assets.pressprinceton.edu/chapters/reinert/1article-yanmarewijk_absolute.pdf
htps://www.theguardian.com/world/2020/jun/29/talks-may-lead-to-end-of-blockade-of-libyan-oilfields, erişim: 29.10.2020
http://changingminds.org/explanations/power/toffler_power.htm
http://documents.worldbank.org/curated/en/702471468768312009/pdf/multi-page.pdf (p.121-135) erişim: 22.8.2020
http://english.hanban.org/node_10971.htm, erişim: 16.6.2020
http://foreignpolicy.org.tr/statement-of-european-union-foreign-policy-chief-josep-borrell-the-old-empires-are-coming-back/ erişim: 25.9.2020
http://www.tsakunov.com/lectures/michael-porter-the-competitive-advantage-of-nations-cover-story.pdf erişim: 28.09.2020
http://www.xinhuanet.com/english/africa/2018/index.htm erişim: 10.11.2020
https://answersafrica.com › how-many-countries-are-in-africa
https://apps.who.int/ebola/current-situation/ebola-situation-report-30-march-2016,
https://au.int/en/recs/eccas, erişim:29.03.2020
https://au.int/en/stc, erişim: 28.03.2019
https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf erişim: 26.02.2020
https://data.oecd.org/oda/net-oda.html erişim:29.09.2020
https://data.worldbank.org/indicator/bx.grt.exta.cd.wd?view=chart
https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/game-changer -
https://en.wikipedia.org/wiki/african_petroleum_producers%27_organization erişim: 23.07.2020
https://globalforestatlas.yale.edu/
https://investingnews.com/daily/resource-investing/base-metals-investing/copper-investing/copper-production-country/ erişim: 07.08.2020
https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html
https://pmg.org.za/committee-meeting/67/ abuja treaty establishing the african economic community: ratification
https://theweatherprediction.com/habyhints2/593/a desert next to the ocean, met habby.j. erişim: 07.03.2020
https://uk.reuters.com/article/idukl1n2ı41e4 erişim: 18.10.2020
https://worldview.stratfor.com/article/how-many-countries-are-there-world-
https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/documents/publications/wps_no_282_africa%e2%80%99s_automotive_ındustry_potential_and_challenges.pdf, s14-15 erişim: 15.07.2020
https://www.aljazeera.com/tag/boko-haram/ erişim: 29.12.2020
https://www.bbc.com/news/world-africa-55366468 erişim: 17.12.2020
https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/10/09/ erişim: 05.06.2020
https://www.cfr.org/timeline/al-shabab ; erişim: 05.02.2020
https://www.chathamhouse.org/expert/comment/global-engagement-africa-continued-surge-2018?gclid=eaıaıqobchmıp42bjqbp6qıvnıbqbh2n2ad9eaayai aaegızapd_bwe

https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/africa/franc-zone/ erişim:06.05.2020
https://www.ep.total.com/en/areas/liquefied-natural-gas/mozambique-lng-major-gas-project-future-lng-africa
https://www.ft.com/content/6c3ccb03-8e4a-4c1a-8240-d7493f70ef59
https://www.garda.com/global-travel-security-risk-map-2020, erişim:14.07.2020
https://www.global-monitoring.com/sites/www.global-monitoring.com/files/uploads/a3m%20risk%20map%202020_online_v3_kl.pdf erişim:14.07.2020
https://www.hauniversity.org/en/ceeac.shtml erişim:29.03.2020
https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiyenin-yeni-turksat-5a-uydusu-abdden-firlatildi, erişim: 19.01.2021
https://www.jstor.org/stable/20693166?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents erişim: 23.07.2020
https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191737589.timeline.0001, erişim: 02.04.2020
https://www.reuters.com/article/zambia-debt-minister-idusl8n2ı225w zambia finmin:default raises risk of legal action by bondholders reuters,18.11 2020
https://www.statista.com/statistics/264626/copper-production-by-country/ erişim: 08.08.2020
https://www.travelriskmap.com/#/planner/map/security (erişim: 14.7.2020)
https://www.uneca.org/oria/pages/cen-sad-community-sahel-saharan-states, erişim: 29.03.2020
https://www.uneca.org/oria/pages/regional-economic-communities erişim 25.05.2020
www.britannica.com/biography/henry-morton-stanley
www.britannica.com/biography/pierre-de-brazza
www.comesa.int,: 29.03.2020
www.merit.unu.edu › uploads › 2015/01lagos plan of action for the economic development of africa 1980-2000, (preamble ve annex bölümleri) erişim: 17.04.2020
www.reflexions.uliege.be/cms/c_340052/en/the-secrets-of-lake-kivu
www.reuters.com/article/us-malavi-lake-tanzania-iduskcn18d1xh 17 mayıs 2017,
www.sadc.int erişim:29.03.2020
www.suezcanal.gov.eg/english/about/suezcanal/pages/canalcharacteristics.aspx
www.theguardian.com/global-development/2019/oct/22/lake-chad-shrinking-story-masks-serious-failures-of-governance, erişim: 10.02.2020
www.un.org/africarenewal/magazine/december-2019-march-2020/drying-lake-chad-basin-gives-rise-crisis
www.water-energy-food.org/regions/niger-basin erişim: 19.09.2020

Türkçe Web Sayfaları
https://www.amerikaninsesi.com/a/floyd-icin-duygusal-anma-toreni-dizinizi-bogazimizdan-cekin/5449781.html erişim: 4.7.2020
https://www.enezinsaat.com.tr/projelerimiz/katar-kalkinma-fonu-yol-yapim-projesi-somali/ (enezinsaat.com.tr) erişim: 02.01.2021
https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50953330, erişim: 08.07.2020
https://www.tarimpusulasi.com/haber/turkiye-nijerde-1-milyon-hektarda-tarim-yapacak-32714 19.12.2020 haberi erişim:30.12.2020,
https://www.dunya.com/kose-yazisi/sudanda-arazi-kiralandi-sirket-kuruldu-uretim-yerine-ithalat-yapilacak/458453 11.12.2019 haberi erişim: 08.07.2020
nijer'de 56 terörist etkisiz hale getirildi - haberler, erişim: 01.01.2021
file:///c:/users/tezer/downloads/ulker-3q-2020-webcast-presentation_web.pdf erişim: 06.01.2020 ulker-3q-2020-webcast-presentation_web.pdf
lc waikiki - kurumsal | hakkımızda, YK kurulu başkanı V.Küçük'ün 16 şubat 2020 tarihli açıklaması
https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-yatirimci-etiyopya-da-7-bin-kisiye-istihdam-sagliyor/922544 YK başkanı Yusuf Aydeniz röportajı (29.09.2017 tarihli haber)
tarihçe (arcelikas.com),erişim: 06.01.2021
https://www.tosyaliholding.com.tr/medya-merkezi/basinda-biz/2019/tosyali-holding-senegale-ekonomi-bolgesi-kuruyor erişim: 06.01.2021
https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiyopya-ordusu-tigray-eyaletinin-baskenti-mekeleyi-ele-gecirdi/2059208 erişim: 01.12.2020
https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-01/total-asks-mozambique-staff-to-leave-as-attacks-near-lng-projecthttps://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-01/total-asks-mozambique-staff-to-leave-as-attacks-near-lng-project erişim: 04.01.2021
https://ticaret.gov.tr/ihracat/pazara-giris/hedef-ve-oncelikli-ulkeler erişim: 27.01.2021
https://www.hayat.com.tr/tr/medyamerkezi/haberdetay/9 (erişim: 14.01.2021) hayat kimya
http://bilgioloji.com/pages/sosyal/cografya/dunya/donence-nedir/
http://fbemoodle.emu.edu.tr/course/view.php?id=997#section-3 erişim: 17.12.2020
https://www.dw.com/tr/nijeryada-türk-konteyner-gemisine-korsan-saldırısı/a-56328247
http://www.kokpit.aero/cin-ve-rusya-airbus-ve-boeinge-rakip-olacak erişim:21.05.2020
http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2019_yıllık-5401.pdf erişim:19.10.2020
http://www.otomobilsayfasi.com/haber/sahin-geri-donuyor/1060081erişim:27.10.2020
http://www.tasam.org/tr-erişim:21.05.2020 tr/ıcerik/289/avrupali_airbus_%e2%80%93_abdli_boeing_savasi
http://www.unicankara.org.tr/today/3.html erişim: 22.09.2020
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/50907/mod_resource/content/0/afrika%20tarihi.pdf, erişim14.04.2020
https://insamer.com/tr/somali-silahlarin-golgesinde-26-yillik-istikrar-arayisi_1105.html
https://odatv4.com/rusyadan-turkiyeye-bagimlilik-yorumu-03112042.html erişim; 4.11.2020

https://www.bim.com.tr/categories/673/yatirimci-sunumlari.aspx (erişim: 06.01.2020)
https://www.tmb.org.tr/duyurular/turk_yurtdisi_muteahhitlik_hizmetleri_2019_06ekim2020.pdf türk yurtdışı müteahhitlik hizmetleri (tmb.org.tr), (erişim: 06.01.2020)
https://onedio.com/haber/otomotiv-endustrisini-kuresel-capta-kontrolu-altindan-tutan-14-dev-sirket-458270 erişim: 17.08.2020
https://www.reklamdoktoru.com/pazarlama-karmasi-gecmisten-bugune-tum-pler/ naim çetintürk, *pazarlama karması: geçmişten bugüne tüm p'ler,* 8.10.2018
https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrika-kitasinin-en-buyuk-petrol-ve-dogal-gaz-rezervi-bulundu/1301181
https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-malideki-baris-misyonunun-gorev-suresini-uzatti/1894170, erişim 2.9.2020
https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiyopya-ordusu-tigray-eyaletinin-baskenti-mekeleyi-ele-gecirdi/2059208 erişim: 01.12.2020
https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-479260301 erişim: 7.04.2019,
https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50953330, erişim: 08..07.2020
https://www.birgun.net/haber/rusya-alti-afrika-ulkesinde-us-kuracak-310759, erişim: 5.8.2020
https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/afrikayi-berlinde-paylasmislar-h166745.html
https://www.mepanews.com/dogal-kaynaklardan-askeri-konuma-rusyanin-orta-afrika-varligi-18349h.htm
https://www.rekabet.gov.tr/tr/sayfa/kurumsal/hakkimizda ,erişim: 19.10.2020
https://www.rekabet.gov.tr/tr/sayfa/mevzuat/4054-sayili-kanun, erişim: 19.10.2020
https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/bati-afrika-ulkeleri-74-yillik-somurge-parasini-birakiyor-5523805/ erişim: 19.11.2020
https://www.tarimpusulasi.com/haber/turkiye-nijerde-1-milyon-hektarda-tarim-yapacak-32714, erişim:30.12.2020
https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-somaliden-de-asker-cekiyor-536305.html erişim:5.12.2020
https://biruni.tuik.gov.tr/dıess/siniflamasatirliste (GTIP kodları)
nijer'de 56 terörist etkisiz hale getirildi - haberler, erişim: 01.01.2021
www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/duman-sabit-berlin-kongresi.pdf
yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/lesson/bby401-2010-4.pdf pazarlama karması (hacettepe.edu.tr)

Resimler
childrenneedsfoundationplc
www.downtoearth.org.in
http://www.shutterstock.com
https://tr.pinterest.com/pin/815433076255351710
https://uk.reuters.com/article/idUKL1N2I41E4
https://www.123rf.com/photo_10707594_gift-shop-in-africa.html
https://www.qt.com.au/news/business-booming-illegal-abortionists-south-africa/3232059/

Diğer
İstanbul Ticaret Odası, İstanbul Düşünce Akademisi' adına Can Gürlesel ve Tezer Palacıoğlu tarafından yürütülen "İş Hayatının Önündeki Engeller" konulu otomotiv sektörü vaka değerlendirmesi ve 37 adet makine sanayi sektör temsilcisi derneklerle yapılan toplantı notları
Japonya Dış Ticaret Örgütü JETRO (Japan External Trade Organization) kuruluşunun Türk otomotiv sanayi üzerine yaptıkları bizzat yer alınan 1998 tarihli çalışma notları

GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER

Doğrudan Yatırım Aşaması

1) Mesut Altun
Elvan Gıda- Elvan Egypt Genel Müdürü
Sadat City
2 – 048 263 03 61
mesut.altun@elvanegypt.com
52 ülkeye ihracat ve bayilikler, Mısır'da üretim

2) Ali Alkan
Erkan Plastik Turizm San. Ve Tic. Ltd
Gana'da inşaat malzemesi yatırımı var. 7 ülkeyi araştırmış
Tel: 212 – 527 00 66
aalkan@hotmail.com

Bayilik Aşaması – Dolaylı İhracat

1) Murat Solmazer
Solmazer Mutfak Eşyaları San. ve Tic. Ltd
Genel Müdür,
Tel: 212 – 659 00 19
www.herevin.com
19 ülkeye mutfak eşyası ihracı ve bayilikler

2) Tahsin Öztiryaki
Öztiryakiler Madeni Eşya San. ve Tic.AŞ
Tel: 212-886 78 00
info@oztiryakiler.com.tr
15 ülkeye endüstriyel mutfak ihracı ve bayilikler

3) Mücahit Yıldız
Sultanlar Ev İhtiyaç Maddeleri Paz. AŞ
216-561 50 00
my@sultanlar.com.rt
11 ülkeye kimyasal, temizlik maddesi, gıda ürünleri ihracat ve bayilikler

4) İbrahim Ceylan
BİSEG –Bir İnsan Dünyaya Bedeldir
Sağlık ve Eğitim Köyleri Gönüllüler Derneği Başkanı
216-471 28 88
mail@ibrahimceylan.com
Ceylan Motorlu Araçlar YK Başkanı
www.ceylantarctor.com
6 ülkede yardım faaativeti ve bir bölümünde otomotiv ve tarım araçları ihracatı

İhracat Aşaması

1) Tevfik Dinçer
Dinçer Gıda San. ve Tic. Ltd
Tel: 216 – 443 08 78
dincer@dincer.com
4 ülkeye bakliyat ihracı

2) Ali Ekber Özkan
Stella Mobilya San. ve Tic Ltd.
Tel:216-484 59 46
www.stella.com.tr
2 ülkeye mobilya ihracatı

3) Abdullah Çınar
Geçmiş Dönem İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Üyesi
2 ülkeye tekstil ihracatı, 11 ülkeyi ziyaret

4) Adil Nalbant
Yönetim Kurulu Başkanı
Ekoteks Tekstil Makina Aksesuarları San. ve Tic. AŞ
Tel: 212-612 72 30
www.ekoteks.com.tr
1 ülkeye makine ihracatı

5) Ender Yazıcıoğlu
Birtuğ Ayakkabı
Tel: 212- 407 03 67
www.birtuğ.com.tr
4 ülkede yardım faaliyeti, piyasa gözlemi

Destek Hizmetleri

1) Tamer Dinçşahin
Triosped Uluslararası Taşımacılık Ltd
Tel: 216 – 564 30 00
www.triosped.com.tr
Uluslararası taşımacılık organizatörü

2) Dr. Hakan Çınar
Mentor Şirketler Grubu
Lojistik ve Tedarik Zinciri CEO'su
Dış Ticarete Yön Verenler Drn. Başkanı
Dünya Gazetesi Yazarı
Tel: 212 – 472 81 61
mentor@mentorgumruk.com.tr
Uluslararası gümrük işlemleri

3) Selçuk Şağban
İstanbul İhracatçı Birlikleri Eski Genel Sekreteri (2014-2019)
Globby Danışmanlık
Tel: 212-939 63 01
globby@theglobby.com
27 Afrika ülkesinde heyet, fuar, iş görüşmesi

4) Özkan Şahin
Uzakdoğu Ajans Danışmanlık İç ve Dış Tic. Ltd.
Tel:233 507 150 382 (Gana)
532- 225 11 92
51 ülkeyi ziyaret ve faaliyet

Resmi Temsilcilik ve Çatı Kuruluşları

1) Prof. Ahmet Kavas
TC Dakar (Senegal) Büyükelçisi (Nisan 2020)
TC Çad Büyükelçisi (2012-2015)
Tel: 221 33 869 79 56
ambassade.dakar@mfa.gov.tr

2) Mehmet Fatih Ak
TC Dışişleri Bakanlığı
Doğu Afrika Genel Müdür Yrd.
312- 292 10 05

3) Gökhan Üsküdar
Dış Ticaret Uzmanı,
TC Ticaret Bakanlığı
Tel: 312-204 89 26
uskudarg@ticaret.gov.tr
4 ülkede ticaret müşavirliği görevi, 46 ülkeyi ziyaret,
Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi stratejisinin hazırlanması

4) Fahri Karbuz
İstanbul Ticaret Odası Protokol Müdürü
4 Afrika ülkesinde fuar organizasyonu,
fahri.karbuz@ito.org.tr

5) Şükrullah Dolu
İstanbul Ticaret Odası Basın Yayın Müdürü
6 Afrika ülkesi ziyareti,
sukrullah.dolu@ito.org.tr

6) Hayri Etçi
TEMSAD- Genel Sekreter, Tekstil Makin eve Aksesuar Sanayicileri Derneği
Tel: 212 – 552 76 60
temsad@temsad.com
2 Afrika ülkesinde fuar organizasyonu